

Mika Waltari

Amantii din Bizant



calibre 0.7.33

Mika Waltari

Amantii din Bizant

Însemnările lui Ioannis Anghelos, în anul căderii
orasului Constantinopol, 1453

12 decembrie 1452

Te-am văzut prima oară și ti-am vorbit.

A fost ca un cutremur care mi-a răscolit fiinta.
Mormintele din inima mea s-au deschis, străin m-
am simțit fată de mine însumi.

Am împlinit patruzeci de ani și credeam că sunt
în amurgul vieții.

Am rătăcit mult prin lume, am trecut prin
numeroase încercări, am trăit diferite vieți.

Dumnezeu mi-a vorbit în multe graiuri, îngerii
lui mi s-au arătat, dar credință în ei nu am avut.

Când te-am văzut, am crezut, fiindcă un astfel
de miracol a fost să mi se întâmple.

Te-am văzut în fata portilor de aramă ale Sfintei
Sofia. Ceremonios, lumea iese din catedrala unde
ascultase legământul unirii Bisericii. Cardinalul
Isidor îl citise în limbile latină și greacă. În timpul
strălucitei slujbe ce urmasă proclamatiei,
cardinalul însuși rostise Crezul. Dar când a ajuns
la "și Fiului", mulți oameni și-au acoperit fata cu
măinile, iar dinspre balcon s-au auzit, amare,
suspițele și plânsul femeilor. Stătusem tot timpul
strivit de multime într-un naos lateral, lângă o

coloană cenusie. Am atins-o, era umedă, ca și cum, de durere, coloana s-ar fi acoperit cu sudoare rece.

În ordinea ceremoniei vechi de o mie de ani, demnitarii au ieșit din catedrală, în mijlocul lor păsea basileul, împăratul Constantin, impunător și grav, cu părul de-acum cenusiu sub aurul coroanei panasate. Fiecare purta vesminte ale căror stoffe, culori și podoabe corespundeau poziției ierarhice: înalți demnitari de Blaherne, miniștri, logotheti și magistri, tot Senatul, urmat de arhontii de Constantinopol, neam după neam. De la dreapta împăratului Constantin, cancelarul Phrantzes, pe care-l cunosteam bine, privea multimea cu ochi albaștri și reci. Printre latini l-am văzut pe bailul Venetiei și i-am recunoscut și pe mulți alții.

Însă pe megaducele Lukas Notaras, amiral al flotei imperiale, nu-l mai văzusem niciodată. Era cu un cap mai înalt decât ceilalți demnitari. Brun și mândru, cu o privire pătrunzătoare și înțeleaptă, chipul lui avea melancolia ciudată a vechilor familii grecești. Iesise din catedrală răscolit, furios, ca și cum n-ar mai fi putut suporta și această umilintă ce se abătuse asupra Bisericii și a poporului său.

Multimea era coplesită de splendidele culori ale vestimentelor de ceremonie pe care le purtau demnitarii, de albastrul și de albul Greciei, de broderiile din aur și din perle, de pietrele prețioase multicolore. Soarele strălucea și piata din fața catedralei era ticsită de oameni. Printre ei erau călugări bărbosi cu înalte potcapuri negre, înfășurați în rase negre, cu priviri mâniate de disperare, artizani și negustori furioși, marinari de pe corăbiile din port, pescari. Dar cei mai mulți erau călugării. Fiecare al treilea om cu care te întâlnești pe străzile Constantinopolului este călugăr. Sute de biserici aparțin de-acum

mănăstirilor; la drept vorbind, papa îl recunoaste doar în șapte biserici pe patriarhul Gregorios Mammas, cel pe care poporul îl numeste falsul patriarh.

Când au fost aduși caii, mulțimea a început să-i huiduiască și să-i blesteme pe latini. Oamenii au strigat:

— Fără "și Fiului"! Fără nici un papă!

Nu am avut putere să ascult. În tinerețe, auzisem aceleași vorbe până la epuizare. Supărarea și disperarea multimei erau ca vuietul furtunii. Oamenii își acordaseră urletele după glasurile exersate ale călugărilor, ca și cum ar fi psalmodiat liturgia:

— Fără "și Fiului"! Fără "și Fiului"!

Era sărbătoarea Sfântului Spiridon.

În momentul când cortegiul doamnelor nobile iese din biserică, o parte din suita împăratului Constantin se și amestecase în mulțimea agitată și psalmodiatoare de urlete, care împingea din toate părțile. Doar în jurul împăratului era un oarecare spațiu gol, fiindcă, instinctiv, poporul îi respecta ființa sacrosanctă. Apoi împăratul Constantin, cu chipul întunecat de suferință, a încălecat pe calul său. Purta vesminte de culoarea purpurei, brodate cu aur. Cizmele de purpură erau împodobite cu vulturul bicefal.

Am fost martorul împlinirii visului secular de unire a Bisericilor creștine Orientală și Occidentală, de supunere a Bisericii Ortodoxe autorității papale și de renunțare la textul original al Crezului. Însă abia acum, în cel de-al doilea deceniu de la făptuire, după multă hărțuială, această unire s-a întărit în Catedrala Sfânta Sofia

prin citirea proclamatiei de către cardinalul Isidor. Acelasi text, tălmăcit în greceste, fusese citit de mitropolitul Bessarion în catedrala Florentei, marele, eruditul Bessarion, cel cu capul rotund, căruia papa Eugen al IV-lea îi oferise boneta de cardinal răsplată pentru serviciile aduse cauzei reconcilierii, la fel cum, mai apoi, îl răsplătise si pe Isidor.

Au trecut paisprezece ani de atunci, în aceeași noapte, după ce am ascultat proclamatia de unire a Bisericii crestine, mi-am vândut cărțile si vesmintele, am dăruit săracilor toti banii mei si am plecat din Florenta. Cinci ani mai târziu am ales crucea, în timp ce oamenii urlau în fata Catedralei Sfânta Sofia, mi-am amintit de cărările muntilor din Assisi si de câmpia plină de cadavre din Varna.

Urletele multimii s-au curmat pe neasteptate. Când mi-am ridicat privirea, l-am văzut pe megaducele Notaras cum se cătăra pe soclul unei coloane de marmură îngălbenită. A făcut un semn cu mâinile ca multimea să tacă. Apoi vântul de decembrie a adus în urechile mele strigătul lui sfidător:

— Mai bine turbanul turcilor decât tiara pontificală!

Auzindu-i curajoasele vorbe, poporul si călugării au izbucnit într-un urlet triumfător.

— Mai bine turbanul turcilor decât tiara pontificală! au strigat cu entuziasm grecii Constantinopolului, la fel cum strigaseră odinioară iudeii Ierusalimului: Ia-L pe Acesta si eliberează-ne pe Baraba!

Ostentativ, multi nobili si arhonti s-au adunat degrabă în jurul megaducelui, pentru a arăta multimii că-i împărtășesc mânia si că-l sfidează pe

împărat. Iar poporul s-a dat, în sfârșit, la o parte, deschizând astfel cale pe unde împăratul călare, urmat de suita lui vădit diminuată, să poată trece. Nobilele doamne continuau să iasă prin imensele porți de aramă, dar o dată ajunse afară din biserică, vrând-nevrând, se amestecau și se pierdeau în multime.

Am fost curios să văd cum îl va întâmpina multimea pe cardinalul Isidor. Dar el trecuse peste destule încercări din cauza Uniunii. De aceea, prudent, a preferat să rămână în biserică. După ce fusese numit cardinal, nu-și schimbase felul de a fi. Rămăsese același bărbat: micut de statură, cu ochi ageri, parcă și mai mic fiindcă-și răsese barba după obiceiul latinilor. Mi-am amintit că la Ferrara și la Florența purta barbă. Markos Evghenikos, care pretindea că atunci când sosise în Ferrara, Isidor ar fi adus și ciurma cu el de la Kiev, îl blestemase și afirmase că, pentru această fărâdelege, nici nu încape îndoială că Dumnezeu urmează să-i ceară socoteală la Judecata de Apoi.

Vuia confuză multimea încâlcită în imensul con de umbră pe care cupola catedralei îl întinsese peste piață. Sclipeau diademele și mătăsurile colorate ale nobilelor doamne rătăcite printre călugării învesmântați în negru. Rece era cerul și de un albastru stins, chiar dacă soarele strălucea.

— Mai bine turbanul turcilor decât tiara pontificală! Așa a strigat megaducele Notaras din adâncul inimii sale, din dragoste pentru oraș și pentru credință, din ură față de latini.

Nu m-am putut împiedica să gândesc că, în spatele arzătoare sale sincerități, vorbele lui ascundeau răceala unui bine calculat plan politic. Doar pentru a fi sigur că cea mai mare parte a populației îl va susține, a dat el cărțile pe față în

mijlocul multimei agitate. De fapt, nici un grec nu aproba Uniunea din tot sufletul, nici chiar împăratul Constantin. Împăratul fusese nevoit să accepte subordonarea față de Uniune și proclamatia doar pentru a menține în vigoare alianța de prietenie și ajutorare care asigura orașului Constantinopol sprijinul flotei pontificale.

Această flotă se armează deja la Venetia. Printre altele, cardinalul Isidor a afirmat că, de îndată ce vestea oficială a proclamatiei Uniunii va ajunge la Roma, flota pontificală își va începe periplul spre Constantinopol. Dar astăzi, când împăratul Constantin a ieșit din catedrală, multimea i-a strigat: Apostat! Apostat!, blestemul cel mai umilitor, cel mai teribil, cel mai necrutător care poate fi adresat unui om. Este pretul pe care el trebuie să-l plătească pentru cele zece corăbii de război. Cine știe de vor sosi vreodată!

Împreună cu cardinalul Isidor a venit și o mână de arcași recrutați din Creta și din insulele arhipelagului grecesc. Portile orașului au fost zidite, fiindcă turcii au făcut ravagii în toate locurile și au barbat accesul la Bosfor. Vara trecută, doar în câteva luni, sultanul a construit o fortăreață pe malul unde este Pera creștină, în partea cea mai îngustă a strâmtoarei Bosfor. Astă-primăvară se mai putea vedea Biserica Sfântului Arhanghel Mihail; acum coloanele de marmură i-au fost zidite, pentru a sustine meterezele înalte de treizeci de picioare și tunurile turcești ce supraveghează Bosforul.

Mă gândeam la aceste lucruri și am întârziat în fața portilor înalte ale catedralei. Atunci am văzut-o. Reușise să se desprindă din multime și încerca să se întoarcă în biserică. Respirația îi era agitată, voalul de pe față desirat. Femeile aristocrației grecești din Constantinopol au pielea de un alb aproape transparent, își ascund chipul sub voaluri

si trăiesc retrase, protejate de eunucii lor. Când încalecă pe cal sau se asază în litieră, grăbiti, slujitorii ridică în fata lor draperii de pânză, ca să le apere de priviri indiscrete.

Ea s-a uitat la mine si timpul a încremenit, soarele a încetat să se mai rotească împrejurul pământului, trecutul s-a amestecat cu viitorul si nimic altceva n-a mai existat în afara clipei care trece, doar clipa aceea eternă a vietii, pe care timpul avid n-o mai poate smulge. Am văzut multe femei, dar am fost egoist si rece în dragostea pe care am împărtit-o cu ele. M-am desfătat si le-am oferit desfătări, atât. Iubirea a fost doar o betie a cărnii si m-am dispretuit întotdeauna când am iubit, iar după aceea spiritul meu fost trist. Din milă pentru femeia cu care mă iubeam, am fost ipocrit în dragoste. Dar a venit si vremea când n-am mai putut continua acest joc.

Multe, multe femei am văzut în timpul vietii mele, până am renuntat la dragostea lor, la fel cum am renuntat la multe alte vanități ale lumii. Le-am dorit doar trupul si am urât tot ceea ce a fost legat de trupul meu.

Era cam de aceeași statură cu mine, maforionul brodat îi acoperea părul. Purta o hlamidă dintr-o tesătură ale cărei fire albastre din lână se amestecau cu fire de argint. Ochi căprui, pielea de fildes si aur.

Dar nu i-am văzut frumusețea. Nu atunci. Privirea ei m-a fascinat, fiindcă ochii acestia îmi erau cunoscuti. Ca si cum i-as mai fi văzut cândva, într-un vis. În nuditatea căpruie a acestor ochi, tot ceea ce este vulgar si inutil arde până la cenușă. Surprinsi, ochii ei s-au mărit si mi-au zâmbit.

Nici o dorință pământească n-ar mai fi încăput în extazul acelei clipe atât de clare. Am simțit cum

trupu-mi începe să răspândească lumină, și a fost ca atunci, în tinerețe, când pe muntele Athos, cel al sfinților călugări, am văzut în întunericul nopții strălucitoarea lumină nepământească pe care căsutele eremitilor o revărsau peste sălbaticile coaste ale înălțimilor. Poate că nu este nici un sacrilegiu în această comparație, fiindcă în momentul acela miracolul reapariției chipului ei a fost un lucru sacru.

Cât timp, nu știu. Poate doar cât clipa aceea, când sufletul se desprinde din trupul care moare. Eram la doi pași unul de altul, ca pe tălășul unei spade, în timpul acelei răsuflări în pragul dintre etern și muritor. Apoi m-am întors în timpul mărginit și am simțit că trebuie să-i vorbesc. I-am spus:

— Nu te teme! Dacă dorești, te voi însoți până la casa tatălui tău.

După acoperământul de pe cap, am înțeles că nu era căsătorită. Nu pentru că atunci asta ar fi însemnat ceva pentru mine. Căsătorită sau nu, avea oare vreo importanță? Ochii ei îmi erau atât de cunoscuți.

A inspirat profund, de parcă până atunci și-ar fi reținut multă vreme respirația. Apoi m-a întrebat:

— Ești latin?

Am rostit:

— Dacă vrei...

Ne-am privit îndelung și eram doar noi doi în mijlocul multimei agitate, ca și cum atunci ne-am fi destepat în dimineața paradisiului de la începutul lumilor. Obrajii ei s-au înroșit de sfială, dar nu și-a

plecat ochii. Ne-am recunoscut din privire. M-a întrebat emotionată, cu o voce tremurătoare:

– Cine esti tu?

Nu era o întrebare. Doar înțelesul că inima ei mă recunoaste. I-am explicat:

– Până la treisprezece ani am trăit la Avignon. Apoi am pribegit prin multe țări. Numele meu este Jean Ange. Aici, Ioannis Anghelos, dacă vrei.

– Anghelos, a repetat ea. De aceea esti atât de palid și de serios, nu-i așa? De aceea am fost eu atât de miscată când te-am văzut.

S-a apropiat, mi-a atins bratul, apoi a rostit:

– Nu, nu esti un înger. Din carne și din sânge esti făcut și tu, asemenea celorlalti oameni. Dar spune-mi, oare de ce porti un iatagan?

– Sunt obisnuit să-l folosesc, i-am răspuns. Este din otel călit și tot atât de bun ca săbiile forjate ale creștinilor. În septembrie, tocmai când se termina de construit fortăreața din dreptul strâmătorii Bosfor, am fugit din tabăra sultanului Mehmet. De fapt, am fugit în timp ce sultanul se întorcea la Adrianopol. De când a început războiul, împăratul vostru nu mai cedează turcilor sclavii fugiti care ajung în Constantinopol, de aceea am rămas aici.

A aruncat o privire spre mine, apoi a rostit:

– Dar tu nu esti îmbrăcat ca un sclav.

I-am spus:

– Nu, nu sunt îmbrăcat ca un sclav. Aproape șapte ani am făcut parte din suita sultanului. Mai întâi, sultanul Murad mi-a încredințat rangul de

îngrijitor al câinilor imperiali, apoi m-a numit sclavul fiului său. Sultanul Mehmet si-a probat inteligenta si a citit împreună cu mine cărți grecesti si latinești.

— Cum se face că ai ajuns sclav la turci? m-a întrebat ea.

— Locuiam de patru ani în Florența, i-am răspuns eu. Pe vremea aceea eram un om bogat, dar, la un moment dat, m-am săturat de negustoria de stofe si m-am alăturat cruciatilor. Am căzut prizonier la turci în luptele de la Varna.

Privirea ei m-a încurajat si am continuat:

— Am fost secretarul cardinalului Giuliano Cesarini. După înfrângere, el a căzut cu calul într-o mlaștină si ungurii, în timp ce fugeau, l-au masacrat. Cardinalul îi incitase să rupă pacea cu turcii. De aceea, ungurii credeau că Cesarini este initiatorul blestemului ce se abătuse asupra lor. Murad îi considera sperjuri pe toti prizonierii. Dar, cu toate că i-a executat pe ceilalti prizonieri, care refuzaseră să-i recunoască pe Dumnezeuul lui si pe profet, mie nu mi-a făcut nici un rău. Dar cred că am vorbit prea mult, de aceea îți cer iertare. De multă vreme n-am mai vorbit cu cineva.

Ea a spus:

— Dar nu m-au plictisit vorbele tale. Dimpotrivă, as vrea să aflu mai multe despre tine. Oare de ce nu mă întrebi cine sunt?

I-am spus:

— De ce să te întreb? Îmi este de ajuns că existi. Nu credeam că un asemenea lucru mi se mai poate întâmpla.

Nu m-a întrebat nimic despre înțelesul vorbelor pe care le rostisem. S-a uitat în jurul ei și a observat că multimea începuse să se risipească.

— Vino cu mine! a murmurat ea.

M-a luat de mână și m-a condus repede înapoi în biserică, iar umbra imenselor porți de aramă ne-a ferit de privirile celorlalți oameni. M-a întrebat:

— Oare tu ești de acord cu Uniunea?

— Sunt latin, i-am răspuns și am ridicat, oarecum nedumerit, din umeri.

A șoptit:

— Să mergem mai încolo.

Ne-am oprit în pronaos, în locul unde de o mie de ani cizmele cu tălpi de fier ale gardienilor roseseră adânc dalele de marmură. Oamenii care, de teamă, nu îndrăzniseră încă să iasă din biserică, ne priveau pe furis. Ea și-a pus mâinile împrejurul gâtului meu și m-a sărutat.

— Este sărbătoarea Sfântului Spiridon, a rostit și a făcut semnul crucii în felul în care obisnuiesc să se închine grecii.

— Doar în numele Tatălui, a mai spus ea. Nu și în numele Fiului. Fie creștinescu-mi sărut pecetea prieteniei noastre și să nu uităm unul de altul! Trebuie să apară de-acum slujitorii tatălui. Fără îndoială, ei mă caută.

Ce fierbinti îi erau obrajii, ce păgân sărutul pe care mi l-adat. Pielea cu miros de hiacint, linia subțire a sprâncenelor — vopsită în albastru întunecat, buzele roșii. Toate femeile din înalta

societate a Constantinopolului își vopsesc buzele.
I-am spus:

— Dar nu mă pot despărți astfel de tine! Si de-ai locui într-o casă ferecată cu șapte rânduri de lacăte, tot te voi căuta. Nu mă poți împiedica să te revăd.

— Oare de ce să te împiedic? a întrebat ea, ridicându-și revoltată sprâncenele. De unde știi că nu ard de nerăbdare să aflu și mai multe despre tine și despre surprinzătoarele tale aventuri, domnule Anghelos?

Joaca ei era amuzantă și tonul mai convingător decât vorbele. Am insistat:

— Spune-mi atunci, unde și când.

Și-a încruntat sprâncenele și a spus:

— Dar modul în care te-ai exprimat este grosolan! Sau poate așa sunt obiceiurile prin țara francilor.

— Unde și când? am repetat eu și am prins-o de brat.

— Cum îndrăznești? a spus ea, privindu-mă. Până acum, nici un bărbat n-a îndrăznit să mă atingă. Dar tu nici nu știi cine sunt.

Totusi, nu a încercat să se desprindă de mine. I-am spus:

— Esti cine esti. Asta mi-e de ajuns.

— Poate ți voi trimite câteva rânduri, a promis ea. Ce importantă mai au lucrurile conventionale în vremuri tulburi? Dar tu esti franc, iar eu sunt grecoaică. S-ar putea să fie periculos pentru tine să mă revezi.

I-am răspuns.

— Odinioară m-am alăturat cruciatilor fiincă-mi lipsea credința. Aveam de toate, doar credință nu. Am vrut să mor pentru gloria numelui lui Dumnezeu, ca să compensez, prin sacrificiu, lipsa de credință. Iar dacă am fugit din tabăra turcilor, am făcut-o doar pentru a muri lângă zidurile asediate ale Constantinopolului creștin. Viata mea nu poate fi într-o primejdie mai mare decât a fost, decât este.

— Taci! a șoptit ea. Și promite-mi că nu mă vei urmări! Deja am atras atenția altora.

Și-a acoperit fata cu voalul sfâșiat, mi-a întors spatele și s-a depărtat cu pași ușori.

Apoi au apărut, învesmântați în albastrul și albul Greciei, servitorii. Fără să-și întoarcă privirea spre mine, a plecat împreună cu ei. N-am urmărit-o. Dar, după ce n-am mai văzut-o, am simțit că mă lasă puterile, de parcă tot sângele mi s-ar fi scurs dintr-o rană deschisă.

14 decembrie 1452

Reprezentanții diferitelor națiuni s-au adunat astăzi în Biserica Sfintei Fecioare. Împăratul însuși a condus discuțiile, și ei au hotărât, cu o majoritate de douăzeci și unu, să pună embargo asupra corăbiilor venetiene din port, pentru a întârzi apărarea orașului. Trevisano a protestat în numele armatorilor. Corăbiilor li s-a permis să-și păstreze încărcătura, iar căpitaniii au jurat pe cruce că nu vor încerca să fugă. Și s-a mai hotărât să fie răsplătiți venetienii cu patru sute de bizantyon pe lună. Este, într-adevăr, un pret exorbitant, dar un

om ce se îneacă nu-si mai numără banii, iar venetienii stiu să profite de împrejurări.

Împăratul a negociat cu Gregorios Mammias, cel pe care poporul îl numeste falsul patriarh, cu episcopii si cu staretii. Si au căzut cu totii de acord că trebuie topite obiecte pretioase din biserici si din mănăstiri, pentru a fi bătută monedă. Iar călugării au spus că furtul odoarelor pretioase este prima consecință a proclamării Uniunii.

Preturile imobilelor si ale terenurilor s-au prăbusit. În câteva zile, dobânda pentru un împrumut pe termen scurt a ajuns aproape la patruzeci de procente, si nimeni nu împrumuta pe durate mai mari. Asa se face că, vânzând eu doar un mic diamant, mi-am cumpărat mobile si covoare în valoare de sase sute de ducati. Apoi am aranjat si decorat modesta casă pe care am închiriat-o. Proprietarul mi-ar fi vândut-o pe mai nimic, dar oare de ce s-o fi cumpărat? Viitorul orasului îl mai poti număra doar cu lunile.

N-am mai închis ochii de două zile. Mi-a revenit vechea insomnie. Nervozitatea mă împinge să ies afară, să hoinăresc pe străzi, dar rămân tot timpul în casă în speranta că va veni cândva un mesager. Nici nu mai pot citi. Am citit prea mult, am înțeles că tot vanitate este si cunoasterea. Servitorul meu grec îmi spionează fiecare miscare. Este normal să fie asa. Dar, până acum, el nu m-a deranjat niciodată. De fapt, de ce s-ar mândri cu un stăpân care a slujit la turci? Este doar un bătrân demn de milă, de aceea, pentru micile-i furtisaguri, nu-i reprosez nimic.

15 decembrie 1452

Doar un petic răsucit de hârtie. Mi l-a adus un negustor ambulant de legume.

Astăzi după-amiază, la Biserica Sfinților Apostoli. Nici un cuvânt în plus. Către amiază i-am spus servitorului că mă duc în port și i-am poruncit să facă ordine în pivnita. Apoi, la plecare, am încuiat ușa cu cheia. N-am mai vrut să fiu și astăzi spionat.

Biserica Sfinților Apostoli se află pe cel mai înalt deal, chiar în centrul orașului. Loc ideal de întâlnire. Erau acolo doar câteva femei învesmântate în negru, care se rugau în fața sfintelor icoane de la altar. Cum, în fiecare zi, biserica este vizitată de marinari latini ce vin să vadă mormintele împăraților și relicvele sfinte, nimeni n-a remarcat sosirea mea. De îndată ce intri în biserică, în dreapta, înconjurat doar de un simplu gârdulet de lemn, poți vedea un fragment din stâlpul de piatră de care soldații romani l-au legat pe Mântuitorul nostru și l-au flagelat.

Erau mulți marinari și, împreună cu ei, un tânăr medic venetian, care le arăta biserica. Printre altele, el le-a spus că la Roma a văzut cu ochii lui un alt fragment din același stâlp. Și a precizat:

— Amândouă sunt din aceeași piatră, iar cea de-a treia bucată a stâlpului mai poate fi văzută la Ierusalim.

M-a privit curios și am simțit că ar fi dorit să stea de vorbă cu mine. Dar eu voiam să fiu singur și să mă las în voia gândurilor mele până ce ea va sosi, de aceea, ca să scap de el, i-am recomandat să meargă la Mănăstirea Pantocratorului, unde se păstrează o mare piatră heteroclită de mormânt, tăiată de Nikodemos, cea pe care trupul Mântuitorului a fost coborât de pe cruce. Pe suprafata pietrei, poți vedea încremenitele lacrimi, de o transparentă palidă, pe care Fecioara Maria le-a vărsat pentru fiul său. Sunt, într-adevăr,

lacrimi pietrificate. Când le-am văzut prima oară, m-am îndoit și i-am bănuț pe călugări de înșelătorie. Mi-am zis atunci că ei vor fi turnat picături de ceară și am încercat să le desprind de pe piatră cu cutitul. Dar călugării Constantinopolului nu sunt nici superstitioși, nici talmăcitori vicleni de relicve sacre cum sunt călugării Occidentului. Pentru ei, Hristos cel viu înseamnă mult mai mult decât orice piatră moartă, oricât ar fi ea de sacră.

După ce a ascultat cu mult interes cele povestite de mine, medicul din Venetia mi-a spus:

— Vinde-mi mie cutitul tău!

Probabil, s-o fi gândit că, după ce a atins o piatră sacră atât de importantă, și cutitul a devenit sacru.

— Poti face și tu același lucru, i-am sugerat eu zâmbind.

Temător, medicul venetian și-a făcut semnul crucii, dar am simțit că era ispitit de propunerea mea. Apoi ne-am luat rămas-bun. Numele lui este Nicolo Barbaro. M-a invitat să vin într-o zi pe corabia lui. A mai spus să nu uit să aduc cu mine și o grecoaică lipsită de prejudecăți.

Lungi mi s-au părut cele două ore de când așteptam în biserică. Oamenii intrau și ieseau, dar nimeni nu mă băga în seamă. La Constantinopol timpul și-a pierdut importanța. Femeile care se rugau în fața icoanelor păreau desprinse cu totul de lumea reală. De aceea, când își reveneau din extaz, priveau nedumerite în jur, ca și cum s-ar fi desteptat dintr-un vis. În ochii lor reapărea obsesia inexprimabilei melancolii a orasului muribund. Apoi își acopereau chipul și se îndreptau spre ieseire cu capetele plecate.

Era cald în biserică. Sub dalele de marmură ale pardoselii, prin hipocaust, ca la vechii romani, circula aer cald. Si sufletul meu a început să se dezghete. Sau, poate, doar nelinistea așteptării m-a îndemnat să mă rog. Oricum, a trecut multă vreme de când nu m-am mai rugat. Am îngenunchat în fata altarului si am spus din toată inima mea:

Doamne Atotputernice, Tu, cel care te-ai întrupat în Fiul Tău, si, pentru a ne elibera de păcate pe noi, oamenii, ai venit pe pământ într-un fel pe care mintea noastră nu-l poate înțelege, ai milă de mine! Iartă-mă pentru toate îndoielile mele, iartă-mi necredinta, pe care nici vorbele Tale, nici scripturile Patriarhilor Bisericii Tale, nici oricare altă filozofie terestră n-au reusit s-o risipească. Prin vointa Ta am fost împins de ici-colo prin lume, si tot prin vointa Ta am gustat din toate darurile Tale: din înțelepciune si din prostie, din sărăcie si din bogăție, din putere si din umilintă, din violentă si din tolerantă, din pasiune si din serenitate, din condei si din sabie, dar nimic, nimic nu m-a putut vindeca. Ca un vânător nemilos, care urmărește un animal istovit, Tu m-ai hărțuit pentru greselile si pentru păcatele mele până în ziua în care nu-mi mai rămăsese nimic altceva de făcut decât să-mi dăruiesc viata pentru Numele Tău. Dar Tu nu mi-ai primit sacrificiul, nici n-ai dorit ca eu să mă pierd. Oare ce vrei Tu de la mine, Dumnezeuule de neînteles?

Dar în timp ce rosteam aceste vorbe, m-am gândit că ruga mea nu era decât expresia neclintitului meu orgoliu. Mi-a fost rusine, am început să mă rog din nou si am spus cu umilintă, din toată inima mea:

"Tu, cel care Esti, ai milă de mine! Iartă-mi greselile si absolvă-mă de îngrozitoarea mea vinovăție mai înainte de a mă risipi din această

lume! Nu pentru că merit iertarea, ci fiindcă Tu poti ierta."

M-am calmat. Mi-am simțit trupul rece, dar în același timp arzând ca de arsura unui bloc de gheață. Mi-am simțit trupul puternic și, pentru prima oară după mulți ani, m-am bucurat că exist. Iubeam și așteptam. Tot trecutul, transformat în cenusă, rămăsese undeva departe, în urma mea, ca și cum niciodată până atunci n-as mai fi iubit și n-as mai fi așteptat. Abia îmi mai puteam aminti, ca de o umbră îndepărtată, de tânăra fată din Ferrara cu părul împodobit de perle care se plimba prin Grădina Filozofiei cu o colivie de păsări prinsă cu un fir de aur de bratul ei alb, ce-l ținea întins, ca și cum ar fi purtat un felinar cu care să-și lumineze drumul.

Apoi... mai târziu. Tocmai îngropasem un necunoscut fără chip. În pădure, vulpile îi mâncaseră fata. Pe vremea aceea, sătul de interminabilele dispute în jurul cărților despre credință, care mă împinseseră într-o nemărginită disperare, îngrijeam muribunzi într-un lazaret de ciumați. Atunci mi s-a arătat ea și mi-a cerut să-i înapoiez catarama pierdută a cingătorii. Era la fel de disperată ca și mine frumoasa fată din Ferrara și părea inaccesibilă. Am ars ciumatele-i vesminte într-un cuptor al unui negustor de sare. Apoi m-am culcat pe pământul gol lângă ea și ne-am încălzit împreună. Nu bănuisem niciodată că așa ceva ar putea să mi se întâmple. Pentru că ea era fiica unui duce, în timp ce eu eram doar un neînsemnat traducător la cancelaria papei Eugen al IV-lea. Sunt cincisprezece ani de atunci. Dar nimic în mine n-a mai vibrat când mi-am adus aminte de ea. A trebuit să-mi frământ mintea pentru a-mi aminti numele ei. Beatrice. Ducele îl admira pe Dante și citea romane cavaleresti franceze, își decapitase femeia și fiul pentru incest, dar, la rândul lui,

neputându-si stăpâni desfrânata-i dorință, își violase fiica. Odată, de mult, la Ferrara. De aceea am regăsit-o pe fata din Grădina Filozofiei în lazaretul de ciumati.

O femeie cu chipul acoperit de un voal brodat cu perle s-a oprit lângă mine. Înaltă, de statura mea. Învismântată într-o mantie de blană. I-am simțit parfumul de hiacint. A sosit. Ea, dragostea mea.

— Chipul! i-am șoptit nerăbdător. Dezvăluie-ti chipul, ca să fiu sigur că esti tu!

A spus:

— Am făcut rău.

Era atât de palidă și ochilor ei căprui le era frică de mine.

Am întrebat-o:

— Ce-i binele? Ce-i răul? Doar trăim ultimele clipe. Nimic nu mai are acum importanță.

— Esti latin, a spus ea cu o nuanță de reproș în glas. Un mâncător de azimă. Doar un latin poate grăi așa. Un om simte în inima lui binele și răul. Socrate o știa. Dar tu, cinic, întrebi ca Pilat: Ce este adevărul?

— Pe rănilor lui Hristos! am înjurat eu. Dar tu, femeie, oare ai venit aici ca să-mi dai lecții de filozofie? Totuși, nu-i de mirare. La ce altceva mai bun m-as fi putut aștepta de la o grecoaică?

A început să plângă în hohote. De teamă și de enervare. Am lăsat-o să plângă, am lăsat-o să se liniștească. Era atât de speriată. Tremura, cu toate că în biserică era cald. Venise. Plângea tremurând,

înfăsurată într-o blană scumpă. Pentru mine, pentru ea. Oare mai aveam nevoie de o dovadă în plus, când sufletul ei a tresărit pentru mine? Ca un cutremur ce mi-a răscolit fiinta. Atunci s-au deschis mormintele din inima mea.

Într-un sfârșit, când s-a linistit, am pus mâna pe umărul ei și i-am spus:

— Tot ce există pe lume n-are nici o importanță: viața, știința, filozofia, chiar și credința. Doar se nasc, ard ca o flacără până ce ajung cenușă, apoi se sting. Să fim deci înțelepți și să vorbim ca doi oameni ai căror ochi, într-un mod miraculos, s-au recunoscut. N-am venit să mă cert cu tine.

— Atunci, pentru ce ai venit?

Am spus:

— Pentru că te iubesc.

— Chiar dacă nici nu știi încă cine sunt, chiar dacă m-ai văzut doar o singură dată, a rostit ea.

Am ridicat din umeri. Oare ce ar fi putut să-mi spun? Și-a lăsat privirea în jos și a început din nou să tremure. A murmurat:

— N-am fost sigură că vei veni.

— O! dragostea mea..., am murmurat.

Vorbe atât de frumoase nici o femeie nu mi-a mai spus. Încă o dată am înțeles că nu există pe lume destule cuvinte pentru tot ceea ce un om dorește să spună. Cu toate acestea, mulți oameni înțelepți și instruiți cred că pot explica prin cuvinte esența lui Dumnezeu.

I-am prins mâinile. Nesigură, și le-a lăsat între ale mele. Erau cu degete subțiri și puternice. Am rămas mult timp unul în fața celuilalt. Nu mai aveam nevoie de cuvinte. Ochii ei căprui, tristi, au alunecat pe fața mea, privirea ei mi-a mângâiat părul, gâtul, obrații, bărbia, ca și cum, mănătă de o curiozitate insatiabilă, ar fi vrut să-și graveze în memorie fiecare trăsătură a chipului meu. Vântul muscase din pielea mea, postul îmi adâncise pometii obrazilor, în colturile buzelor deprimarea desenase riduri, fruntea îmi era încrêtită de atâtea gânduri desarte. Chipul meu – ca o tăblită de ceară, pe care viața a umplut-o cu semne adânci. Am lăsat-o să-l citească în voie.

– Ti-ai ras barba, a rostit ea, strângându-mi degetele. Semenii cu un preot latin. Ciudat; de temut. Vreau să știu totul despre tine.

I-am spus:

– Ca o scânteie purtată de vânt am umblat dintr-o țară în alta. Am studiat filozofia, nominalismul și realismul ei, am citit vechile scrieri. Mai apoi, obosit de cuvinte, am vrut să exprim ideile prin litere și cifre, ca preafêricitul Raymundus Lullus. Dar nicăieri n-am găsit claritate. De aceea am ales spada și crucea.

După câteva clipe, am continuat:

– Într-o vreme am fost negustor. Am studiat contabilitatea în partidă dublă și am înțeles că și bogăția nu-i decât o iluzie. Sunt doar semne însirate pe hârtie ce-i stabilesc măsura, la fel ca semnele filozofiei și ale misterelor sacre, nimic altceva.

Am ezitat un moment, apoi i-am spus încet:

— Ce-i drept, am crescut în Avignonul papilor, dar tatăl meu era grec.

Ea si-a retras deodată mâinile, ca si cum s-ar fi temut de ceva, si a spus:

— Am bănuit. De fapt, dacă ti-ai lăsa barbă, ai semăna cu un grec. De aceea, atunci când te-am văzut, mi s-a părut că te cunosc de mult, de aceea am tot încercat să descopăr, în chipul tău de acum, chipul pe care-l aveai altădată.

— Nu, am rostit eu, nu de aceea mi s-a părut că mă cunoști.

A aruncat o privire în jurul ei, apoi si-a acoperit bărbia si gura cu voalul. Mi-a spus cu o voce rugătoare:

— Povesteste-mi totul despre tine. Dar mai bine să ne plimbăm, prefăcându-ne că vizităm biserica, si să încercăm să nu atragem atentia persoanelor curioase. S-ar putea ca cineva să mă cunoască.

Si-a pus cu încredere mâna pe bratul meu si asa am început să privim mormintele împăraților, icoanele si relicvariile de argint. Si pașii nostri au fost la fel. O pară de foc îmi mângâia trupul prin mâna ce se odihnea pe bratul meu, dar suferinta îmi era plăcută.

Am început să-i povestesc în șoaptă:

— Copilăria nu mi-o aduc prea bine aminte. A rămas în mintea ca un vis din care nu pot despărți realul de imaginar. Dar îmi amintesc că, jucându-mă cu copiii pe zidurile Avignonului si pe malul râului, le declamam în greacă si în latină citate lungi din diferite cărți. După ce tatăl meu a orbit, îi citeam în fiecare zi multe pagini, de aceea

cunosteam pe de rost lucruri pe care nici nu le înțelegeam.

— A orbit? a întrebat ea.

— Când aveam opt sau nouă ani, a plecat într-o lungă călătorie, i-am spus eu, și, în aceeași clipă, am simțit un gust amar.

Îndepărtasem de mult toate aceste amintiri din mintea mea, ca și cum nu s-ar fi petrecut niciodată, dar acum amarul copilăriei regăsite l-am simțit ca pe un vis urât.

— A fost plecat doar un an. La întoarcere, a căzut în mâinile unor tâlhari, care i-au scos ochii ca el să nu-i recunoască și să nu poată aduce mărturie împotriva lor.

— I-au scos ochii, a repetat ea. La Constantinopol, le sunt scosi ochii cu fierul înroșit doar împăraților detronați și fiilor care se răzvrătesc împotriva tatălui lor. Obiceiul acesta, Bizantul l-a moștenit de la sultanii turcilor.

— Tatăl meu a fost grec, am mai spus eu o dată. La Avignon, oamenii îl numeau Andronikos Grecul, iar în ultimii lui ani de viață doar Grecul Orb.

— Cum se face de-a ajuns tatăl tău în țara francilor? a întrebat ea mirată.

— Nu știu, i-am răspuns.

Știam, dar era secretul meu.

— El a trăit toată viața la Avignon, am continuat eu povestirea. Aveam treisprezece ani când tata a căzut într-o prăpastie din spatele palatului pontifical și și-a frânt gâtul. M-ai întrebat despre

copilăria mea. În copilărie am avut deseori viziuni pe care le credeam reale. Chiar si numele meu este Ioannis Anghelos. Dar despre îngerii pe care îi vedeam, drept să spun, nu-mi mai aminte nimic; probabil că aveam, într-adevăr, acele viziuni, din moment ce au fost mentionate în rechizitoriu, printre învinuirile ce mi-au fost aduse la judecată.

— La judecată? a spus ea, ridicându-si sprâncenele.

— La treisprezece ani am fost condamnat pentru paricid. Am fost acuzat că l-as fi condus pe tatăl meu până aproape de prăpastia în care a căzut si că l-as fi împins acolo pentru a-i mosteni averea. Cum nu exista nici un martor care să întărească acuzatia, am fost bătut si torturat pentru a recunoaste crima. Apoi am fost condamnat. Urma să fiu tras pe roată, sfâșiat în patru si ars pe rug. Aveam treisprezece ani. Aceasta a fost copilăria mea.

M-a apucat de mână, m-a privit în ochi si a spus:

— Nu, acestia nu sunt ochi de ucigas. Dar povesteste tot! Te vei simti mai usurat.

— De multi ani nu m-am mai gândit la zilele acelea îngrozitoare. Niciodată n-am simtit nevoia să mă confesez cuiva. Am alungat toate din mintea mea. Dar tie îmi este usor să-ti povestesc. A trecut multă vreme de atunci. Am deja patruzeci de ani. După aceea am mai trăit multe vieti. Dar pe tatăl meu nu eu l-am ucis. Poate că era un părinte sever si exigent, însă, de cele mai multe ori, era atât de bun cu mine. Eu l-am iubit. Pentru că era tatăl meu. Despre mama mea nu stiu nimic. Ea a murit după ce m-a născut, strângând zadarnic în pumn o piatră făcătoare de minuni.

Am continuat:

— După ce a orbit, tatăl meu n-a mai dorit să trăiască. Mai târziu am înțeles lucrul acesta, în dimineata zilei în care a murit, mi-a spus să nu fiu îngrijorat, orice ar fi să se întâmple. Mi-a mai spus că are multi bani, trei mii de monede de aur, pe care le dăduse în păstrare bijutierului Gerolamo. Făcuse un testament în favoarea mea și-l desemnase pe Gerolamo tutore până ce voi împlini vârsta de șaisprezece ani. Era primăvară. Mi-a cerut să-l duc până în vârful colinei. A spus că vrea să audă fâlfâitul de aripi al păsărilor care sosesc dinspre sud, a spus că vrea să asculte bătaia vântului. A mai spus că are întâlnire cu îngerii. De aceea m-a rugat să-l las singur și să mă întorc abia seara, înainte de vecernie.

— Se lepădase oare tatăl tău de credința grecească? m-a întrebat ea brusc.

Era o adevărată fiică a Constantinopolului! Am spus:

— Obisnuia să meargă la slujbele religioase, se spovedea, se împărtășea după obiceiul latinilor și cumpăra indulgențe pentru a scăpa de purgatoriu. Niciodată nu m-am gândit că ar fi avut o credință diferită de a altora. El mi-a spus că trebuie să se întâlnească cu îngerii și eu l-am crezut. Când m-am întors, l-am găsit mort. Fusesse obosit de viață. Fiindcă era orb și nefericit.

— Dar, a întrebat ea, cum de te-au putut acuza?

I-am răspuns:

— M-au învinovățit pentru toate. Toate, toate. Că l-as fi omorât pentru bani. Le-am povestit că tata mi-a spus să-l las singur pentru că avea întâlnire cu îngerii, dar ei au crezut că mint. Nici un străin

suspect nu fusese văzut în acea zi prin oras, iar bijutierul Gerolamo a fost cel mai înversunat acuzator al meu. El a spus, printre altele, că într-o zi a văzut cu ochii lui cum l-am muscat pe tata de mână în timp ce mă muștraluia. Cât despre aurul ce l-ar fi avut în păstrare, Gerolamo a afirmat că doar fantezia unui orb cu mintea rătăcită construisese o astfel de poveste. E adevărat, a mai spus el, că atunci când a orbit, tatăl meu avea, în păstrare la el, o mică sumă de bani, dar, în cursul anilor, banii se isprăviseră, iar el, Gerolamo, îl aprovizionase tot timpul pe bătrân cu produse proaspete de pe pământurile lui. Și a mai precizat bijutierul: nu trebuie să se înțeleagă că el i-ar fi vândut grecului produse pentru o oarecare sumă de bani, așa cum bietul orb își imagina mereu. A făcut-o doar din milă creștină. De altfel, Grecul Orb se multimea cu puțin și deseori postea, așa a spus. Și, pentru a dovedi că nu este sperjur, Gerolamo a promis că, în memoria tatălui meu, va dăruia bisericii o candelă de argint. S-a oferit, de asemenea, generos, să primească, drept răsplată a datoriilor mele față de el, toate cărțile grecești ale tatălui meu, pe care, și așa, nimeni nu le poate citi. Dar cred că te-am plictisit cu povestea mea.

— Nu, nicidecum, a protestat ea. Povesteste mai departe cum ai reușit să scapi cu viață.

— Eram fiul Grecului Orb, un străin deci, am spus eu. Nimeni nu s-a ridicat atunci să-mi ia apărarea. Mai mult, auzind episcopul pomenindu-se despre suma de trei mii de monede de aur, am fost convocat și în fața tribunalului ecleziastic. Pretextul a fost că, amestecându-mi-se mie toate în minte, vorbisem în timpul torturii, printre altele, despre înșeri, așa cum se pare că obisnuiam când eram copil mic. Tribunalul laic nu se nelinistise pentru acest aspect al afacerii judiciare și se multumise doar să declare că sunt nebun. Eram

prins în lanturi de peretele turnului închisorii și biciuit în fiecare zi, în timp ce judecătorii urmăreau cu interes starea în care eram, nu cumva să nu fiu apt pentru trasul pe roată. Dar banii au complicat lucrurile, așa că procesul prin care eram acuzat de paricid s-a transformat, până la urmă, într-o dispută îndârjită între tribunalul ecleziastic și cel laic, pentru a se putea stabili de cine trebuia să fiu eu condamnat și cine are dreptul să-mi confiste averea.

— Totuși, cum ai scăpat? m-a întrebat ea încă o dată.

— Nu știu, i-am răspuns, și este adevărat că nu știu. Nu pretind că îngerii m-au salvat. Într-o zi, fără să mi se spună nici o vorbă, lanturile mi-au fost scoase, iar a doua zi, în zori, am observat că usa turnului era deschisă. Am ieșit afară și am plecat. Aproape că eram orb după întunericul în care vietuisem atâta timp. La poarta de apus a orașului am fost oprit de un negustor care m-a întrebat: Vrei să mă însoțești? Am înțeles numaidecât că mă așteptase. El știa cine sunt și mi-a cerut să-i povestesc despre viziunile pe care le aveam. Când am ajuns în pădure, a cotrobăit în tolbă și a scos de acolo o carte. Era o traducere în franceză a celor patru evanghelii. Apoi m-a rugat să-i citesc cartea. Așa am ajuns eu să-i cunosc pe Frații Liberului Cuget. Cred că ei m-au eliberat din închisoare, fiindcă ei se îngrijesc de tot felul de lucruri bizare.

— Frații Liberului Cuget? a întrebat ea mirată. Cine sunt aceștia?

— Nu vreau să te plictisesc, i-am răspuns. Cândva îți voi povesti despre ei.

Mi-a spus:

— De unde stii că ne vom mai vedea? Tu, care esti obisnuit cu libertatea moravurilor latine, nici nu-ti poti imagina ce greu mi-a fost să aranjez această întâlnire. Dacă dai crezare legendelor, s-ar părea că o turcoaică poate să se întâlnească mai usor cu un bărbat decât o grecoaică.

— În legende, am spus eu, se mai povesteste că, de cele mai multe ori, viclenia unei femei poate înfrânge exigenta celui mai iscusit gardian. Citeste-le cu atentie! Ar putea să-ti fie de mare folos.

— Era de asteptat ca tu să fii foarte instruit în acest domeniu, a spus ea.

Am asigurat-o:

— N-ai nici un motiv să fii geloasă. În seraiul sultanului mă ocupam de alte lucruri.

— Eu? Geloasă? a protestat ea si obrazii i s-au înrosit de indignare. Dar ai o părere prea bună despre tine. De unde as putea sti dacă nu cumva esti doar un seducător ordinar cum sunt toti francii? Poate că, asemenea lor, vrei să scoti din minti o biata femeie, ca apoi să te grozăvesti cu nostima-ti aventură în cârciumile din port.

— Asa? am spus eu si i-am strâns pumnul cu putere. Astfel de franci ai cunoscut? Abia acum înțeleg ce fel de femeie esti. Dar n-are nici un rost să-ti fie teamă de mine. Stiu să mă retrag. M-am înșelat în privinta ta, de aceea, poate-i bine să nu ne mai vedem niciodată. Vei putea găsi cu usurință un căpitan de corabie sau un ofiter franc care să mă înlocuiască.

Si-a retras mâna si a început să-si frece pumnul. A respirat adânc, m-a privit atentă cu ochii ei

câprui si, ridicându-si capul cu mândrie, a rostit iritată:

— Întoarce-te în port! Sunt destule femei usoare acolo. Îmbată-te ca un porc, caută pricină de ceartă cu altii, răcneste ca un franc ce esti! Vei găsi, fără îndoială, pe cineva care să te consoleze. Dumnezeu să te ocrotească!

Cu o furie oarbă i-am strigat:

— Ocrotească-te Dumnezeu si pe tine, femeie!

În mare grabă, ea a traversat biserica purtându-si pasii peste dalele de marmură netede ca sticla. Ce frumos mergea! Mi-am muscat buzele ca să nu-i strig să se întoarcă si am simtit în gură gustul sângelui cald. Apoi a început să meargă mai încet. Abia când a ajuns în dreptul portii s-a întors cu fata spre mine. Dar văzând că rămăsesem încremenit în acelasi loc, fără nici o intentie de a o urma, a sosit enervată, cu pasi repezi, în fata mea si mi-a tras o palmă. Mi-au tiuit urechile, obrazul l-am simtit în flăcări, dar inima mea s-a bucurat. Nu fusese spontană lovitura aceea. Mai înainte de a o face, privise în jur si se asigurase că nimeni n-ar fi putut-o vedea.

Nu i-am spus nici o vorbă, nu i-am reprosat nimic. A mai stat o clipă, apoi a plecat. Nemiscat, am urmărit-o cum se depărta. În mijlocul bisericii a ezitat, a mers din ce în ce mai încet, s-a oprit, apoi s-a întors la mine. Surâdea. Iar ochii ei câprui radiau de bucurie.

A spus:

— Iartă-mă, dragul meu! Poate că am primit o educatie proastă, dar iată-mă din nou aici, de această dată, destul de umilă. Din păcate, eu n-am nici o carte de legende turcesti. Ai putea să-mi

împrumuti o astfel de carte? Într-adevăr, doresc să învăț cum îl poate înșela o femeie vicleană pe un gardian înțelept.

Mi-a luat mâna, a sărutat-o și a apăsător pe obrazul ei. M-a întrebat:

— Simți ce calzi îmi sunt obrații?

— Fii atentă, i-am șoptit eu. Obrații mei sunt și mai încăși. De altfel, cred că nici nu prea ai avea tu de învățat ceva nou de la turci.

— Cum ai putut să mă lași să plec fără să alergi după mine? M-ai ofensat netinând seama de demnitatea mea de femeie.

— E doar un joc deocamdată. Vei avea și alte ocazii să-l joci și să pleci. Nu voi veni după tine. Nu te voi hărțui niciodată. Tu ești cea care alege.

Mi-a spus cu gravitate:

— Nu mai pot alege. Am ales când ți-am scris să vii aici. Am ales când nu te-am îndepărtat de lângă mine atunci, în Catedrala Sfânta Sofia. Am ales când tu m-ai privit. Dar nu mai complica lucrurile atât de mult!

Măinile ni s-au întâlnit din nou și am ieșit afară din biserică. A fost îngrozită când a văzut că se lăsa întunericul. Și a spus:

— Trebuie să ne despărțim. Imediat.

Incapabil să nu-mi exprim dorința, i-am spus:

— Oare nu te-ai putea însoți puțin?

Era periculos, dar n-a avut curajul să mă refuze. Cădea întunericul peste cupolele verzi ale bisericilor, în fața caselor de pe străzile mari se

aprindeau tortele si noi mergeam alături urmati de un câine galben si costeliv, care, din motive al căror înteles nu-l cunosc, mă însotise de acasă până la biserică, apoi asteptase cu răbdare în fata ei până am iesit afară.

Ea nu s-a îndreptat spre Blaherne, după cum bănuisem instinctiv, ci exact în directia opusă. I-am arătat câinele si i-am spus în joacă:

— Dacă vrei, îi voi spune câinelui să te urmărească. Apoi, după ce se va întoarce, îmi va arăta unde locuiesti. Doar nu degeaba am fost supraveghetorul câinilor sultanului Murad.

— Povesteste-mi despre câini! m-a rugat ea.

I-am spus:

— La douăzeci de ani eram îndrăgostit de Homer. Voiam să văd ruinele Troiei. De aceea, m-am imbarcat ca marinar pe o corabie genoveză. Toată viața, de când mă știu, am dorit să călătoresc spre răsărit. Sângele meu, străbunii, toate mă chemau acolo. Corabia transporta câinii pe care ducele din Milano îi trimetea în dar sultanului Murad. Calitatea de guvernator al Genovei îi conferea si titlul de podestat de Pera, așa că, într-un fel, era dependent de bunele relatii pe care trebuia să le întretină cu sultanul. Cel mai mare dintre câini, o bestie cenusie, căpătând o încredere nemaipomenită în mine, a început să mi se supună si, de atunci, n-a mai fost nevoie să fie tinut în cuscă. După ce am traversat Marea Greciei si am ajuns aproape de tărâm, marinarii mi-au arătat ruinele Troiei, cetatea lui Alexandru cel Mare. Noaptea, înainte de a ajunge la Tenedos, am părăsit corabia si am înotat până la mal. Atât de arzătoare îmi era dorinta să păsesc pe acelasi pământ pe care au umblat eroii lui Homer, Ahile si Ulise. În ciuda faptului că i-am poruncit să rămână

pe corabie, câinele a sărit în apă și m-a urmat. Era vară, apa mării era caldă. Nu voi uita niciodată acea primă dimineată, când zorile coborau peste colinele albastre și picioarele mele străbăteau atât de doritul țărm al Asiei. Câinele mi-a fost piață bună. Pentru că, de-ar fi înțeles turcii că fugisem de pe corabie, încă de atunci m-ar fi făcut sclavul lor.

— Ai trecut prin multe aventuri, a rostit ea pe un ton oarecum sceptic.

— Niciodată nu m-am gândit că aceste întâmplări sunt aventuri. Ele sunt viața mea. Poate că pasiunea cunoașterii m-a împins spre dorința de schimbare. Dar am avut și mult noroc. Pronia cerească m-a apărut de multe ori. Poate că de prea multe ori, din moment ce am ajuns să mă întreb eu însumi: de ce? Cum se face că am supraviețuit, în timp ce în juru-mi era doar moarte? Am scăpat teafăr chiar și atunci când am trăit printre ciumați.

— Povesteste-mi mai departe despre câine, m-a rugat ea.

Am continuat povestirea:

— Hoinăream printre ruinele Troiei lui Alexandru și câinele acela mare și cenușiu alerga în urma mea. Priveam coloanele năruite, dafinii și vita sălbatică ce acoperea zidurile străvechi. Cercetam statuile prăbusite la pământ. Islamul nu tolerează chipurile de oameni și de zei. Dar încă nu ajunsesem la Troia cea adevărată. Nu-mi simteam nici foamea, nici oboseala, și am mers de-a lungul țărmului mării până ce am dat de râul Skamandros. Acolo, pe un platou de pe o colină mlăștinoasă, era Troia. Tot acolo m-am întâlnit cu niște păstori. Erau turci nomazi care trăiau în corturi. Femeile lor nu-și acopereau chipul. Dar le-a fost frică de câine și, fără îndoială, l-ar fi omorât cu o săgeată

de n-as fi apucat să le spun la timp că este câinele emirului lor. Auzind, si-au atins cu mâna fruntea si pieptul, apoi s-au înclinat cu respect până la pământ în fata lui. Tot din respect pentru câine, mi-au oferit hrană si s-au purtat bine cu mine.

Am continuat:

— Nici n-am mai umblat mult atunci, nici n-am văzut Constantinopolul, așa cum dorisem. Era pace pe pământ, iar sultanul Murad locuia în vremea aceea la Magnesia, unde putea să supravegheze îndeaproape constructia palatului si a pavilioanelor. Mai târziu, s-a mutat în acel palat, atunci când a încercat să renunțe la Putere în favoarea fiului său, Mehmet. Dar Mehmet era prea tânăr. Am fost primit bine la Magnesia. Sultanul Murad m-a chemat în fata lui, si, după ce mi-a ascultat povestea, m-a răsplătit cu un săculeț de bani de argint. Se înțelege că am mintit. Câinele sărise în mare, așa am spus, si, fiindcă stiam că este un câine de pret, un dar oferit sultanului, am înotat după el să-l recuperez.

Când a venit vremea să plec, câinele n-a mai vrut să se despartă de mine, așa că a trebuit să fie închis într-o cuscă, fiindcă devenise furios.

M-a privit neîncrezătoare si a spus:

— Sper că nu-i o poveste marinărească. Spune-mi, cum ai putut să te întorci în țara ta latină?

M-a nelinistit scepticismul ei. I-am spus:

— Vorbeam despre câini. Tu mi-ai cerut-o, de aceea am început să povestesc această întâmplare. Cine stie, poate mai aveam si altceva de făcut în Asia, nu numai să caut ruinele orasului Troia. M-am adresat dervisilor torlak, iar ei m-au îndemnat să-l caut pe un functionar venetian. Apoi am plătit

călătoria si m-am îmbarcat pe o corabie ce naviga spre Venetia.

Am observat că n-a înțeles despre ce vorbeam, așa că i-am explicat:

— Dervisii torlak sunt Fratii Liberului Cuget la turci. Nu-si acoperă capul. Nu cunosc notiunea de proprietate. În tinerețe, sultanul Murad a participat la reprimarea revoltei dervisilor torlak. Profetul lor a fost răstignit pe cruce si purtat pe spinarea unei cămile până a murit. Printre dervisii torlak sunt si evrei, si greci. Ei afirmă că orice credință este la fel de importantă. Ei cred că învățătura lui Mahomed nu-i cu nimic mai presus decât învățătura lui Hristos.

S-a oprit din drum si a spus:

— Povestesti despre niste lucruri atât de surprinzătoare, încât simt nevoia să-ti privesc fata. Dar nu pot distinge trăsăturile chipului tău. Dinspre tine vine un abur rece. Ca si cum în apropierea ta ar fi un demon. Sau, poate, un înger.

I-am spus:

— Cunosc si o astfel de învățătură. Ea zice că întotdeauna, pe pământ, printre oameni au trăit si îngeri. Unii dintre ei nici nu-si cunosc identitatea, dar există puteri spirituale care-i protejează. Îi poti recunoaste sau îi poti deosebi de ceilalti oameni doar dacă stii semnele îngerilor născuti cu chip omenesc, precum si originea lor uitată. De puterea unor astfel de îngeri cu chip omenesc multi suverani au stiut să se folosească.

— Mă înspăimânti, a șoptit ea. Oare si tu esti un înger cu trup de om?

— E doar un delir, m-am apărat eu. Sunt om. Am venit pe lume singur si singur voi pleca din lume. Până la urmă, aceasta este toată stiinta mea.

Am depășit ruinele Hipodromului, unde, în cursul zilei, pe pista Hipodromului poti vedea greci tineri care, fie trag cu arcul, fie, încâlecati pe cai, se întrec să împingă, cu niste crose, o sferă câptusită cu piele de cal. În lumina scăzută a crepusculului, clădirile în ruină păreau mai mari. Cupola Catedralei Sfânta Sofia se înalta imensă spre cer. Întunecate, se întindeau în fata noastră impresionante mormane de piatră de la vechiul palat imperial. Nici o lumină nu strălucea acolo. Sălile pustii ale palatului sunt din ce în ce mai rar folosite. Doar pentru anumite ceremonii speciale. Tenebrele, miloase, ne ascundeau adevărul, ca să uităm pentru o clipă că trăim într-un oras muribund. Coloane de marmură îngălbenită, pereti crăpați. Secase apa în helestea, iar urnele din piatră erau pline cu frunze uscate de platan. La orizont apăreau primele stele. Fără să rostim o vorbă, ne-am oprit amândoi lângă o coloană spartă a vechiului palat.

— Trebuie să te întorci, a spus ea. Mai departe nu mă poti însoti.

— Mantia ta de blană ar putea să-i ispitească pe hoti si pe cersetori, am îngânat eu.

— La Constantinopol, a spus ea înăltându-si cu mândrie capul, nu sunt nici hoti, nici cersetori. Poate că în port sau la Pera există, dar în orasul propriu-zis, nu.

— E adevărat. Sunt putini cersetori la Constantinopol. Slabi si mândri. Doar prin preajma bisericilor mai poti vedea câtiva cersetori cu privirea rătăcită undeva departe, ca si cum ar contempla trecutul milenar. Dacă un latin le oferă

un ban, ei murmură o binecuvântare, dar în urma lui scuipă, fiindcă le este scârbă de latini. Apoi sterg moneda de zdrente lor, ca să purifice metalul de atingerea latină. Cei din Constantinopol care ajung săraci, atât bărbații, cât și femeile, preferă să meargă într-o mănăstire decât să cerșească.

— Trebuie să plec, a repetat.

Apoi, pe neașteptate, m-a îmbrățișat, și-a sprijinit capul de pieptul meu și i-am simțit parfumul de hiacint.

Dar buzele mele nu s-au deschis s-o sărute, fiindcă nu voiam s-o offensez printr-un gest de dorință.

— Când ne putem revedea? am întrebat-o.

Aveam gura atât de uscată, încât vocea mi-a fost nefiresc de aspră.

Mi-a răspuns trist:

— Nu știu. Într-adevăr, nu știu. Asa ceva, mie nu mi s-a mai întâmplat până acum.

— Oare n-ai putea veni acasă la mine? am întrebat-o. În taină, nevăzută de nimeni. N-am decât un slujitor. Cred că mă supraveghează, dar pot să renunț la el. Sunt obișnuit să mă descurc și fără servitori.

Ea n-a spus multă vreme nimic. De aceea mi-a fost teamă. Nelinistit, i-am zis:

— Sper că nu te-am jignit. Cred că poți avea încredere în mine. Nu-ți doresc nici un rău.

— Nu-ti îndepărta slujitorul, a spus ea. Nu vei face nimic altceva decât să stârnesti bănuieli asupra ta. Orice străin este supravegheat. Si apoi, te vor spiona în alt fel, poate mai periculos decât acum. Drept să-ti spun, nu stiu ce-i de făcut.

Am sovăit un moment, apoi i-am spus:

— În Occident, femeile obisnuiesc să se folosească de o prietenă, la care spun că se duc în vizită. La nevoie, prietena poate jura că este adevărat si, altă dată, se înțelege că o va putea răsplăti în acelasi fel. Bărbații si femeile din Occident se mai pot întâlni la băile publice sau la izvoarele tămăduitoare.

— Nu cunosc pe nimeni în care să pot avea încredere, a rostit ea.

— Asadar, nu vrei să mă mai vezi, i-am spus eu sec.

— Voi veni la tine peste o săptămână, a promis ea ridicându-si privirea. Voi încerca să vin dimineata. Mă voi rătăci de însotitorii mei în piață sau în magazinele venetienilor. Mi-i voi face dusmani, ce-i drept, dar n-am încotro. Cât despre tine, trimite-ti undeva departe servitorul!

— Dar stii unde locuiesc? m-am grăbit s-o întreb. Este o casă mică de lemn în apropierea mării, în spatele cartierului venetian. O vei recunoaste după leul de piatră de la poartă.

— Dar îl cunosc foarte bine pe acel leu micut si urât, a spus ea amuzată. Ieri, când am mers în piață, în speranta că te voi vedea, m-am plimbat puțin prin fata casei tale. Dar nu te-am zărit. Dumnezeu să-ti binecuvânteze casa! a mai spus ea si a dispărut în întuneric.

Nu l-am trimis pe câine s-o urmărească.

20 decembrie 1452

Stăteam pe tărmlul mării când a plecat spre Venetia ultima corabie. Era o navă micuță și rapidă, al cărei căpitan, mesager al împăratului, urma să explice la Signorie cauzele embargoului pus asupra marilor galere. Basileul Constantin a adresat, de asemenea, Ungariei, pe diferite căi, apeluri de ajutor. Încă în al doilea an de la urcarea lui Mehmet pe tron, regentul Huniade jurase, sărutând crucea, că timp de trei ani va fi pace cu turcii. Încă de la Varna, în anul 1444, și la Kosovo, în anul 1448, Murad îi demonstrase că un război cu turcii este dezastruos pentru Ungaria. Dar eu nu am încredere în ajutorul creștinătății, fiindcă Mehmet acționează mai rapid decât toată lumea creștină.

Astă-vară, l-am văzut pe tânărul sultan, stropit de var din cap până în picioare, frământând cu mâinile lui argila, pentru a-i incita prin exemplul său pe oameni să-și sporească zelul la construirea fortăreței de pe malul Bosforului. Chiar și pe bătrânii viziri i-a obligat să ridice pietre și să pregătească mortar. Niciodată până acum n-a mai fost construită o fortăreață atât de puternică într-un timp atât de scurt. Când am fugit eu din tabăra sultanului, în afară de acoperisurile plumbuite ale turnurilor, totul era gata.

Tunurile mari din bronz ale mesterului Orban au rezistat la aprinderea bruscă a pulberii. Fără îndoială, tunurile sunt rezistente și eficiente. Iar de când o galere venetiană a fost scufundată doar cu o singură ghiulea, dinspre Marea Neagră nu mai sosește nici o corabie. Căpitanul galerei venetiene refuzase să coboare pânzele. Trupul său, tras în

teapă, mai atârână în fata fortăreței turcești de pe malul Bosforului, înconjurat de cadavrele în putrefacție ale bravilor lui marinari. Sultanul i-a iertat doar pe patru marinari din echipaj și i-a trimis la Constantinopol ca să povestească ce s-a întâmplat. De la această ispravă a turcilor au trecut două luni.

Dar și împăratul Constantin este hotărât să se apere. Tot zidul Constantinopolului se repară. În acest scop sunt folosite și pietre de pe mormintele cimitirelor din afara orașului. A fost o hotărâre înțeleaptă, altminteri, în timpul asediului, cu siguranță că turcii le-ar folosi. Se povesteste că antreprenorii își însușesc doar banii și nu se prea omoară cu munca, însă nimeni nu se plânge. Dimpotrivă, populația este bântuită de o bucurie răutăcioasă. Grecii cred că împăratul, din moment ce este de acord cu latinii, este un apostat. De aceea, trebuie furat tot ceea ce se poate fura de la el. Precum și de la totii latini. Adevărul este că orașul îi iubeste mai mult pe turci decât pe latini.

Și de ce s-ar teme de turci? Oare nu o au ei, grecii Constantinopolului, pe Panaghia Blahernelor, Fecioara cea făcătoare de minuni?

Iar astăzi, împinsă de cele mai pioase sentimente, femeia brutarului, o babă de ispravă, povestea unei multimi de gură-cască cum că, acum treizeci de ani, în timp ce sultanul Murad asedia orașul, învesmântată în albastru, pe zidurile Constantinopolului se plimba Sfânta Fecioară a Blahernelor. Când au văzut-o, turcii au intrat în panică și, după ce au dat foc propriilor mașini de război și corturilor, au fugit în aceeași noapte din preajma orașului. Ca și cum Murat n-ar fi putut avea alt motiv, de a încetat el atunci asediul.

Oare cum poate fi o singură săptămână atât de lungă? Si este atât de ciudat că aștept, în ciuda faptului că, până nu de mult, eram sigur că nu mai am nimic de așteptat. Ciudată-i bucuria așteptării. Credeam că nu se vor mai întoarce niciodată în mine înflăcărarea enervantă și nerăbdarea din tinerețe. Dar nu mă încumet să cred mai mult. Poate nici nu este așa cum o văd eu... Chiar dacă un vânt rece bate dinspre Marea Marmara, chiar dacă primii fulgi de zăpadă au început să se rotească prin aer, încă nu simt nevoia să mă încălzesc lângă cărbunii aprinși. Trupul meu arde ca un cuptor încins.

22 decembrie 1452

Se apropie sărbătoarea Nasterii Mântuitorului. Venetienii și genovezii din Pera se pregătesc. Pentru greci, această sărbătoare n-are prea mare importanță. Sărbătoarea lor este Pastele. Nu Săptămâna Patimilor, ci Înălțarea la Cer, aceasta se sărbătorește. Credința lor este arzătoare, inspirată, mistică și tolerantă. Ei nu-i ard pe eretici, dimpotrivă, le permit să se retragă în mănăstiri pentru a se izbăvi de păcatele lor. Nu l-au omorât cu pietre nici pe cardinalul Isidor. I-au strigat doar: Trimite Romei pâinea ta nedospită!

O credință atât de arzătoare, o atât de extatică reculegere cum poți citi pe chipurile oamenilor din bisericile Constantinopolului n-am văzut niciodată în Occident, în Occidentul unde, pentru păcatele făptuite, iertarea poate fi cumpărată cu bani.

Dar orașul lor a devenit pustiu. Odinioară, între imensele lui ziduri, trăia un milion de oameni. S-a micșorat orașul, la Constantinopol viața continuă doar în jurul pietelor centrale de pe coline și pe pantele din jurul portului. Case năruite, ruine și

spatii pustii, care se întind din zonele locuite până la zidurile orasului, păsuni neroditoare, de pe urma căroră abia de au ceva folos caprele, mângării și caii. Iarbă sălbatică, nesfârșite întinderi de mărăcini, case pustii cu acoperisuri prăbusite. Și vântul ce suflă dinspre Marea Marmara. Melancolie de nedescris.

Venetia a trimis două corăbii de război. Din partea papei de la Roma, doar un cardinal – Isidor, și cincizeci de mercenari. În fără de asta, Constantinopolul nu se poate bizui decât pe corăbiile venetiene rechizitionate și pe latinii căroră li s-a promis o recompensă bună. Eram să uit de cele cinci galere bizantine de război ale împăratului Constantin, care se leagănă jalnic în port, fără vele. Împuticiunea lor se simte până hăt, departe. Tunurile pline de mucegai verde put deopotrivă. Dar astăzi au fost oameni pe puntea acestor uitate corăbii. Chiar dacă împăratul nu are bani să le repare, se pare că megaducele Notaras și-a propus să le facă apte de navigație. Corăbiile de război sunt o plăcere costisitoare.

Din insulele grecești ale Mării Egee au sosit în port câteva nave comerciale cu cereale, ulei și vin. Se povesteste că turcii au făcut ravagii în Moreea. Este zadarnică așteptarea vreunui ajutor de acolo. De altfel, Constantin nu se poate bizui nici pe frații lui. Încă de la Florența, Demetrios era unul dintre adversarii Uniunii. Iar după moartea împăratului Ioan, doar mama lor a putut să-i împiedice pe frați să nu se războiască între ei.

Grecii Constantinopolului... Nu-i cunosc. Nu încerc să le câștig iubirea. Vor rămâne întotdeauna doar niste străini pentru mine. Nici timpul lor nu este timpul meu. Pentru ei este anul 6.960 de la Facerea lumii. Iar turcii sunt în cel de-al 856-lea an

de la Hegira. Ce lume ciudată! Or, poate că sunt eu prea latin în inima mea?

Ea n-a venit. Poate a vrut doar să mai câştige timp ca să scape de mine decent, pentru a mă face să-i pierd urma. Nici nu-i stiu numele. Dar de ce trebuie să mă frământ? Linisteste-te! A fost doar un capriciu, o curiozitate trecătoare.

E grecoaică. Prin vinele ei curge sânge grecesc. Si prin vinele mele curge sângele grecesc al tatălui meu. Sângele degenerat si perfid, sângele plin de cruzime al Bizantului. În toată lumea femeile sunt perfide. De sunt crestine, de sunt musulmane, e totuna. Dacă tot mostenesc o experiență de două ori milenară, nu-s oare grecoaicele cele mai ipocrite?

Am plumb în inima mea, am plumb în sângele meu. Urâsc acest oras muribund. Cufundat în contemplarea trecutului său, Constantinopolul nu poate să creadă în dezastrul ce va să vină.

Îl urâsc pentru că îl iubesc.

23 decembrie 1452

Astăzi am hoinărit prin oras. Mai întâi, de la Acropole până la Palatul Bukoleon. Am privit cu atenție zidurile compacte, portile de fier, ferestruicile ogivale ale caselor cu două etaje. Nu m-am uitat deloc la casele de lemn. M-am rugat în Biserica Sfintii Serghie si Bacchus, lângă peretele dinspre mare. Dar lui Dumnezeu nu-i convine contabilitatea în partidă dublă.

Apoi am umblat de la Coloana lui Constantin până la turnurile de marmură ale Portii de Aur. De acolo, mi-am urmat drumul până la Poarta

Sfântului Roman, apoi am intrat în Grădina Blahernelor. Nimeni nu m-a împiedicat să trec de poarta grădinii.

Poate că ea s-a ferit de mine și m-a dus în altă parte. Cine știe? Poate locuiește la Blaherne. Pământul era galben, înghetat și mort. Frunzele din parc n-au fost măturate. Am căutat în zadar pavilionul tinereții mele cu păsări artificiale ce se zbăteau în colivii de aur. Când l-am întrebat pe un soldat din gardă, a ridicat nedumerit din umeri, poate nici n-a înțeles ce căutam. Acolo era locul unde împăratul Ioan îi desfăta pe barbari, adică pe noi, cei sositi din Apus, pe doctorul Cusanus și pe ceilalți împlumuriți care aparțineau părții minoritare.

Servitorul meu nu m-a însoțit. Dar peretii, zidurile și coloanele acestui oraș străvechi supraveghează trecătorii cu ochi nevăzuți. Niste lucrători, care săpau printre ruine ca să poată alege pietre pentru repararea zidurilor orașului, mi-au arătat niste monede înnegrite pe care le-au găsit în nisip. Nu mai au nici o valoare, dar sunt vechi de o mie de ani.

Am traversat golful și am ajuns în Pera genoveză. Nimeni nu m-a întrebat nimic. Bărcile cu vâsle, încărcate cu tot felul de mărfuri, treceau continuu dintr-o parte în alta. Genovezii fac afaceri bune. Dacă as vrea, în scurtă vreme m-as putea îmbogăți. Negustor de arme, acum-a-i momentul. Poate că abia atunci grecii vor fi mai toleranți cu mine. Poate vor înțelege, în sfârșit, că sunt sincer și vor avea încredere în mine.

În fiecare cârciumă din Pera se vând și se schimbă stiri. Genovezii din Pera nu sunt în război cu sultanul. Și acest lucru e absurd. Prin Pera, sultanul Mehmet știe tot ce se întâmplă în

Constantinopol. Iar noi aflăm, în fiecare zi, noutăți despre pregătirile de război ale sultanului.

Într-o bine cunoscută și respectabilă curte, am văzut turnul cu porumbei voiajori. Sunt porumbei egipteni. La Adrianopol, sultanul a fost informat în aceeași zi despre plecările și sosirile corăbiilor, despre mărfurile transportate, chiar și despre căpitani, deoarece înaltul turn din Pera este un excelent punct de observație. De acolo pot fi văzute marea, Bosforul și tot ceea ce se întâmplă în oraș, între Acropole și Blaherne.

După ce am ajuns acasă, m-am uitat pe fereastră spre turnul Perei, în vârful căruia flutură în bătaia vântului flamura Genovei. Am simțit fiori reci în tot trupul. De aceea, pentru prima oară după șapte ani, am băut vin. Dar am fost și mai trist.

Poate că abia astăzi, în această zi friguroasă, am înțeles ce absurdă a fost mânia care m-a îndemnat să-l părăsesc pe sultanul Mehmet, riscându-mi viața, ca să ajung într-un oraș care îmi este străin și ostil. De ce nu l-am urmat pe noul Alexandru ca pe o voce a conștiinței? Murad, tatăl lui, mi-l lăsase moștenire. Spre deosebire de Murad, el nu m-a crezut înșel, chiar dacă animalele sălbatice și câinii se supuneau voinței mele. El se bucura că-și ascute mintea cu ajutorul științei mele. Inteligența lui zvâcnea, ascuțită ca o lance; știința mea era aridă ca o piatră neagră. Îl amuza ideea că întâlnise un om atât de integru.

A trebuit să plec, dar atunci credeam că faptul acesta nu mă va misca niciodată. Poate că eu însumi am fost mai uimit de propria-mi plecare decât sultanul Mehmet.

26 decembrie 1452

Am fost într-adevăr mirat când servitorul a venit în fata mea și mi-a spus:

— Stăpâne, nu te duce prea des la Pera!

A fost prima dată când m-am uitat la el cu atenție. Până astăzi nu-l privisem decât ca pe un rău necesar, de care nu m-as fi putut descotorosi, fiindcă făcea parte din locuința închiriată. El are grijă ca hainele mele să fie curate, îmi aduce de mâncare, veghează ca bunurile proprietarului casei să nu se degradeze, mătură curtea și, fără îndoială, transmite camerei întunecate din Blaherne rapoarte despre mine și despre oamenii cu care mă întâlnesc.

De fapt, n-am ce să-i reprosez, întotdeauna l-am privit ca pe un bătrân sărac, demn de milă. Am preferat să nu-l văd. Dar astăzi m-am uitat la el cu atenție. Este un bărbat mic de statură, cu o barbă răzleată. Îl dor genunchii, iar în privirea lui regăsești intensă melancolie a ochilor tristi ai grecilor din Constantinopol. Poartă haine uzate, pline de pete, și pantaloni cârpiti.

L-am întrebat:

— Cine ti-a poruncit să-mi vorbești astfel?

Mi-a răspuns supărat:

— Eu îți doresc binele. Pentru că, atâta timp cât locuiești în această casă, esti stăpânul meu.

I-am spus:

— Sunt latin.

A protestat, rostind pătimas:

— Nu, nu. Tu nu esti latin. Eu ti-am recunoscut chipul.

Spre marea mea surprindere, s-a asezat în genunchi în fata mea, mi-a luat mâna si mi-a sărutat-o, apoi a spus:

— Nu mă dispretui, stăpâne! E adevărat că am băut vinul care a rămas în urciorul tău, e adevărat că am strâns bănutii pe care uneori i-ai risipit prin casă, e adevărat că am luat puțin ulei si l-am dus unei mătusi bolnave, fiindcă toată familia mea este tare săracă. Însă nu voi mai repeta aceste fapte, pentru că acum te cunosc.

— Dar niciodată nu m-am târguit eu pentru pretul mâncării, i-am spus, într-adevăr mirat. Este dreptul celui sărac să trăiască din ceea ce risipește bogatul. Din partea mea, atâta timp cât îți sunt stăpân, n-ai decât să-ti întretii si toată familia. Cât despre bani, ei n-au nici o însemnătate pentru mine. Vine iute clipa când banii si bogățiile își pierd orice importantă. În fata mortii, toti suntem egali, iar pe cântarul lui Dumnezeu, virtutea unui tântar are aceeași greutate ca si virtutea unui elefant.

I-am vorbit mult pentru că am vrut să-i studiez chipul. Mi s-a părut sincer, dar chipul unui om te poate înșela uneori. Si apoi, cine a mai auzit că un grec se poate încrede în alt grec?

A spus:

— Dacă vrei să nu stiu ce faci sau unde mergi, n-are nici un rost să mă închizi în pivniță, unde-i frig de-ti îngheață oasele. De atunci sunt eu răcit, în plus, mă dor urechile si genunchii.

— Ridică-te, omule, si drege-ti răul cu vin! am spus eu si i-am întins un bizant de aur.

Un bizant de aur este o avere, fiindcă la Constantinopol săracii sunt foarte săraci, iar puținii bogati sunt foarte bogati.

S-a uitat la moneda din mâna mea și fata i s-a luminat, dar a scuturat cu hotărâre din cap și a spus:

— Stăpâne! Nu ti-am vorbit despre durerile mele ca un cersetor. Tu nu ai nevoie să mă cumperi cu bani. Dacă dorești să nu aud, eu nu voi auzi, dacă dorești să nu văd, eu nu voi vedea. Trebuie doar să-mi poruncesti.

— Nu înțeleg, am spus eu.

Privind spre câinele galben și slab ce se odihnea cu botul între labe pe presul din fata usii și-mi urmărirea fiecare gest, a spus:

— Oare nu s-a supus tie chiar și acest câine ce te urmează cu credință oriunde mergi?

— Nu înțeleg despre ce vorbești, am repetat, și am aruncat bizantul de aur pe covor, în fata lui.

S-a aplecat și l-a ridicat, m-a privit în ochi și a spus:

— Nu trebuie să-ți dezvălui adevăratul chip. Oare cum de-am putut să gândesc că ti-l vei dezvălui în fata mea? Pentru mine, taina ta este sacră. Banul pe care mi l-ai dat îl primesc doar pentru că mi-ai poruncit să-l primesc. Este o mare bucurie pentru mine și pentru familia mea. Dar și mai mare este bucuria de a fi slujitorul tău.

M-a supărat această aluzie misterioasă. Probabil a gândit la fel cum gândesc toți grecii din oras. Că fuga mea a fost simulată, că sunt o iscodă a sultanului. Probabil a crezut că-l voi putea proteja

atunci când armata sultanului va intra în Constantinopol, ca să nu fie dus sclav cine știe unde. Dacă, într-adevăr, as fi avut ceva de ascuns, astfel de planuri mi-ar fi convenit. Dar și așa, oare cum as fi putut să am încredere într-un om atât de simplu?

I-am spus:

— De-ti închipui că poți trage vreun folos de pe urma mea, te înșeli. Celor care ti-au încredințat misiunea de a mă spiona le-am spus de zece ori că nu-l mai slujesc pe sultan, și, de fiecare dată, am întărit vorbele prin jurământ. Cum răbdarea mea n-a ajuns la limită, spun încă o dată: nu mai sunt în serviciul sultanului.

— Nu, nu, a protestat el. Asta o știi. Oare cum ai putea să fii în serviciul sultanului? Dar eu te-am recunoscut. A fost ca un fulger care a căzut în fata mea.

— Esti beat? l-am întrebat eu... Dar delirezi, și poate că ai, într-adevăr, febră. Eu nu înțeleg nimic din ceea ce-mi spui. Așa i-am spus, dar, în același timp, mintea mea a fost bătută de gânduri ciudate.

S-a înclinat în fata mea și a rostit umil:

— Așa este, am băut prea mult. Ți cer iertare, stăpâne, și te asigur că nu se va mai repeta.

Dar vorbele lui nebunesti m-au îndemnat să mă uit în oglindă. Dintr-un motiv pe care eu însumi nu-l înțeleg, m-am hotărât să nu mai merg la bărbier, ci să-mi rad barba cu și mai multă constiințiozitate decât până acum. Din vanitate și din prostie, îmi lăsasem de câteva zile barba să crească. Mi-am schimbat și vesmintele, pentru că, orice s-ar zice, eu sunt latin, nu grec.

2 ianuarie 1453

Ea a venit, în sfârșit, a venit. Un mantou castaniu-deschis, încălțăminte usoară de aceeași culoare. A crezut, probabil, că învesmântată astfel, nimeni n-o va putea deosebi de o femeie obisnuită. Cusătura vesmintelor, coafura, chiar și felul în care era prins voalul ce-i acoperea parțial chipul, nu puteau disimula rangul și educația.

— Slăvit fie numele Domnului și bine ai venit! i-am spus eu și n-am fost în stare să-mi țin lacrimile de bucurie.

Iar câinele galben, în cinstea sosirii ei, a dat respectuos din coadă.

— Este o nebunie, a spus ea. Nebunie și magie, în același timp. Voi fi descoperită, o știu, dar nu m-am putut împiedica. O vrajă, mai puternică decât voința mea, m-a împins înapoi.

— Dar cum ai intrat în casă? am întrebat-o eu precipitat.

Și-a acoperit și mai mult chipul cu voalul. A spus:

— Am bătut în poartă. Un bărbat mic de statură, care tusea, a deschis-o. Ascultă, ar trebui să-i cumperi niște straie noi bietului om și să-i poruncești să-și îngrijească părul și barba. Îi era rusine de propria-i înfățișare, de aceea nici n-a îndrăznit să mă privească. S-a întors cu spatele la mine, ca și cum nici n-ăs fi existat. Chiar și încâperea aceasta, a adăugat ea după ce și-a rotit privirea prin cameră, ar putea avea o înfățișare mai civilizată.

Si-a întors brusc privirea după ce a văzut coltul în care se află patul meu. L-am acoperit în grabă cu un covor, pentru a ascunde vesmintele de noapte. Apoi am ieseit. Servitorul meu era în curte și adormea văzduhul.

— Frumoasă vreme, a spus el, însoțindu-si constatarea cu un surâs ipocrit.

— Minunată, i-am răspuns eu și mi-am făcut cruce cum își fac grecii. Cea mai bună zi din viața mea, am adăugat eu și i-am poruncit: Du-te repede în piață și cumpără vin, carne friptă, baclavale, stafide, nuci. Cumpără de toate! Cumpără ce-ti place tie mai mult! Umple cosul cel mare! Pentru mine, pentru tine, pentru toți verii tăi, pentru toate mătușile tale. Iar dacă întâlnești pe drum cersetori, omeneste-i și pe ei!

— Doar n-o fi tocmai astăzi ziua ta de naștere, stăpâne! a rostit el, cu vizibilă falsă inocență.

— Nu, nu, l-am asigurat eu. Dar am pe cineva în vizită. O femeie săracă, care a venit să-mi țină de urât.

— În vizită? m-a întrebat el, cu cea mai autentică mirare în glas. Dar nu am văzut să fi intrat cineva în casa aceasta. Ce-i drept, ceva mai înainte, mi s-a părut că bate cineva la poartă, dar când am deschis, nu era nimeni pe stradă. Sau poate că vrei să glumesti cu mine, nu-i așa?

— Fă degrabă ce ti-am poruncit! i-am spus eu. Dar ascultă! De vei sufla vreo vorbă despre femeia care a venit la mine, jur că te voi apuca de barbă și, cu mâna mea, îți voi tăia beregata.

În timp ce-i dădeam cosul, i-am spus:

— Nu te-am întrebat niciodată care-ti este numele.

Mi-a răspuns bucuros:

— Este o mare cinste pentru mine că mă întrebi. Mă numesc Manuil. Tatăl meu a slujit la Palatul Blahernelor în timpul împăratului Manuil, de aceea mi-a dat acest nume.

— Manuil! am strigat eu. Ce nume frumos! Manuil, astăzi este cea mai fericită zi din viața mea. O, Doamne!

Apoi l-am prins de urechi, l-am sărutat pe amândoi obraji și l-am împins spre poartă.

M-am întors; își scosese mantoul și își dezvelise fata. Nu mă săturam s-o privesc, nu puteam rosti o vorbă, genunchii îmi tremurau. Am căzut la picioarele ei și fata mea i-a atins genunchii. Am plâns. De fericire și de extaz. Mi-a atins cu sfială obraji, mi-a mângâiat părul.

Am ridicat privirea spre ea. I-am văzut zâmbetul ca un soare, ochii ca două flori de aramă și aur, sprâncenele albastre arcuite înalt ca bolta catedralelor, obraji ca lalelele, buzele moi ca petalele de trandafiri, dinții ca perlele. Cu cât o priveam, cu atât mai mult doream s-o privesc. Și am rostit, dintr-o suflare, tot ceea ce era în sufletul meu:

— Inima mea are, încă o dată, șaptesprezece ani. As vorbi ca un poet, de mi-ar ajunge cuvintele. Frumusețea ta... Fiinta ta mă-mbată. De parcă n-as fi cunoscut niciodată o femeie. Și, în același timp, ca și cum te-as cunoaste dintotdeauna.

I-am spus:

— Tu esti tot Bizantul. Esti regina cetătilor lumii, tu esti Constantinopolul, iubirea mea. Când le-am văzut prima dată tâsnind din mare, purtate de corăbii, am recunoscut cupolele scânteietoare ale orasului tău. Am recunoscut străzile, coloanele de marmură, aurul și porfirul, de parcă as fi trăit în Constantinopol în alte timpuri. Le-am recunoscut cu ochii sufletului meu. N-am nevoie să întreb pe nimeni care-i drumul ce duce la tine, l-am regăsit, dragostea mea.

I-am spus:

— Pentru că tu erai aici, de aceea mi-a fost dor toată viața de aceste locuri. Pe tine te-am visat când visam orasul tău, Constantinopolul s-a dovedit a fi de o mie de ori mai minunat decât mi l-am imaginat eu. Tot așa, esti de o mie de ori mai minunată, aici, înaintea ochilor mei, decât în visele în care te-am văzut. Mai frumoasă, mai încântătoare decât în toate amintirile. Dar două săptămâni! îngrozitor de multă vreme. Două săptămâni lungi cât o eternitate în infern. De ce n-ai venit așa cum mi-ai promis? De ce m-ai părăsit? Credeam că voi muri.

M-a privit, a închis ușor ochii, mi-a mângâiat fruntea, obrații, buzele. Apoi a deschis din nou câprui-i ochi surâzători, strălucitori, ametitori, și a spus:

— Mai spune-mi! Vorbele tale sunt atât de frumoase. E o plăcere să le ascult, desi nu mă îndoiesc că minti. Pentru că m-ai și uitat. Ai fost uimit când m-ai revăzut. Din fericire, m-ai putut recunoaste.

Am încercat s-o îmbrățisez.

— Nu, nu, a protestat ea și mi-a împins pieptul cu mâinile.

Dar refuzul ei a fost ca o chemare. Am îmbrătișat-o și ea nu s-a opus; trupul ei s-a pierdut în bratele mele. Dar, deodată, s-a smuls din îmbrătișare și s-a apucat cu amândouă mâinile de cap.

— Ce faci? a întrebat ea și a izbucnit în plâns. Nu pentru asta am venit la tine. Mă doare îngrozitor de tare capul.

Nu cunoscuse încă atingerea unui bărbat. Trupul ei îi povestise trupului meu. Orgolioasă? Poate. Plină de pasiune. Capricioasă. Geloasă. Fără îndoială. Dar păcatul nu-l încercase încă. Cu trupul, nu. Poate cu gândul.

Suferea. I-am prins capul între mâinile mele și am început să-i mângâi ușor fruntea.

— Iartă-mă! a rostit ea suspinând. Probabil sunt prea sălbatică. Parcă mi-ar fi capul întepat cu ace de foc. Mi-a fost atât de teamă când m-ai strâns în brate.

Apoi puterea i-a alunecat prin mâinile mele. A respirat profund și trupul ei încordat s-a destins.

— Mâinile tale sunt linistitoare, a spus ea, întorcându-și capul să le sărute. Ai mâini de tămăduitor.

Mi-am privit mâinile și am spus cu un glas aspru:

— Mâini care tămăduiesc, mâini care distrug. Dar ai încredere în mine! Nu-ti doresc răul. Nu ti l-am dorit nici atunci când te-am îmbrătișat, ar fi trebuit s-o simți.

M-a privit. Cu ochi atât de curati, atât de cunoscuti. Și m-am pierdut în privirea ei. În jurul

meu totul s-a destrămat spre ireal.

— M-am înșelat, a spus ea. Fără a-l fi dorit cu adevărat, mi-am dorit răul pe care tu nu mi l-ai dorit. Dar acum mă simt bine. Alături de tine mă simt ca năciunde. Chiar si casa în care locuiesc mi-a devenit străină, respingătoare. O forță magică mă cheamă la tine, traversând zidurile, peretii, orasul. M-ai vrăjit într-adevăr.

— Dragostea în sine este o vrăjitorie, i-am spus eu. Dragostea este cea mai teribilă magie. Si tu m-ai vrăjit când te-ai uitat în ochii mei, acolo, în fata portalului Catedralei Întelepciunii.

— Dar este o nebunie! a spus ea cu o voce stinsă si tristă. Tatăl meu nu va fi niciodată de acord să mă dea unui latin. Tu nici nu stii din ce familie fac parte. Tu esti un pribeag prin lumea asta, un aventurier. O, Doamne! Dacă tatăl meu ar sti, ar porunci de îndată să fii ucis.

Am simtit cum îmi îngheată inima. Ca să câștig timp, m-am grozăvit în fata ei cu vorbe umflate:

— Nobila-mi origine se poate citi pe chipul meu. Tatăl meu este palosul, mama mea este pană de scris, fratii mei sunt stelele gânditoare, îngerii si demonii îmi sunt veri. Aceasta-mi este familia.

S-a uitat cu sinceritate în ochii mei si a rostit:

— N-am vrut să te jignesc. Am spus doar adevărul.

Pretentioasele mele vorbe îmi zgâriaseră gâtul pe când le rosteam. Adevărul meu era mult mai simplu.

— Sunt căsătorit, am recunoscut eu. În curând se împlinesc nouă ani de când n-am mai văzut-o pe

femeia mea, dar după cum am aflat, este încă în viață. Băiatul nostru are doisprezece ani. M-am alăturat cruciatilor, si pentru că nu mai puteam să trăiesc împreună cu ei. Ea crede că am murit în luptele de la Varna. Si poate că-i mai bine așa.

După ce am rostit primele cuvinte, ea a tresărit. Nu ne-am mai uitat unul la altul. Si-a aranjat gulerul, si-a îndreptat medalionul de pe piept. Avea un gât atât de alb.

— N-are nici o importantă, a spus ea cu o voce înghetată. Oricum, această aventură n-ar fi putut duce la nimic bun.

Si-a pipăit din nou medalionul si, privindu-si mâinile, a spus:

— Trebuie să plec. Vrei să mă ajuti să mă îmbrac?

Dar n-as fi vrut să plece. În inima ei, nici ea nu voia. Îmi vorbise așa ca să mă umilească.

— Dar noi suntem oameni în toată firea, am spus eu si am constatat cu regret că vocea îmi devenise răutăcioasă. N-are nici un rost să te joci cu sentimentele ca un copil. Tu stii foarte bine ce faci. Ai venit aici cu ochii larg deschisi. Eu nu dau nici doi bani pe sacramentele Bisericii. Căsătoria n-are importantă. Când tu existi, când te-am găsit, ce rost ar mai avea să-mi pese de paradis sau de infern? Nici paradisul, nici infernul nu sunt ceea ce credem noi, nu sunt ce ni s-a povestit. Tu esti a mea, o stii prea bine. Si încă o dată îți spun, eu nu-ți doresc nici un rău.

N-a spus nimic. Privea consecvent spre podea. De aceea am continuat:

— Oare te-ai întrebat ce se va întâmpla cu noi? Sau vom muri, sau vom fi sclavi la turci. Nu poti alege altceva. Ne-au mai rămas doar câteva luni, în cel mai bun caz o jumătate de an. Până la urmă, turcii tot vor veni... Si atunci, ce importantă mai au toate legăturile binecuvântate de Biserică? am răcnit eu si am lovit cu atâta putere în spătarul unui scaun, încât, de durere, mi s-a întunecat vederea. Un om se poate gândi la căsătorie, la casă si la copii doar dacă are viața în fața lui. Pentru mine si pentru tine nu mai există nimic. Din clipa în care s-a născut, dragostea noastră a fost osândită să se prefacă repede în cenusă. Iar tu vrei să te îmbraci si să pleci, pentru că, odinioară, o judecată a lui Dumnezeu m-a silit să mă căsătoresc cu o femeie mai bătrână decât mine, căreia, din milă, i-am dăruit trupul meu. Inima mea, ea n-a încercat s-o aibă niciodată.

— Ce să fac cu inima ta? a strigat ea si obrazii i s-au împurpurat. Inima ta este latină. Vorbele pe care le rostesti o dovedesc. Constantinopolul nu va muri niciodată! Fiecare generatie a trăit asediul, dar turcii n-au reusit să cucerească orasul. Dacă Maica Domnului este protectoarea zidurilor Constantinopolului, cum poate să le forteze un oarecare tânăr, acest Mehmet, pe care chiar si turcii îl disprețuiesc?

Nebuneasca ei încredere în zidurile orasului era absolută, oare ce rost au mai avut vorbele pe care le-a spus?

Apoi, evitându-mi privirea, m-a întrebat cu o voce stinsă:

— Care-i înțelesul Judecării lui Dumnezeu, despre care ai pomenit? Sotia ta este, într-adevăr, mai în vârstă decât tine?

Întrebarea ei mi-a înveselit inima. Era o dovadă că mai mare-i era curiozitatea decât gelozia. Dar, chiar în aceeași clipă, am înțeles, după zgomotul cu care a trântit poarta și după pașii apăsati cu care a urcat scara, că servitorul meu se și întorsese. I-am iese în întâmpinare și i-am luat cosul. I-am spus în grabă:

— N-am nevoie de tine astăzi, Manuil.

— Bine, stăpâne, a răspuns el. Voi supraveghea casa din cârciuma de peste drum. Crede-mă, așa este mai bine.

Apoi, cu mult zel, m-a apucat de mânecă și mi-a șoptit la ureche:

— Pentru numele lui Dumnezeu, stăpâne! Spune-i să se îmbrace altfel! Cu vestimentele ei scumpe, atrage privirea tuturor și stârnește mult mai multă curiozitate în jur decât dacă ar umbla cu fata neacoperită și boită precum târfele din port.

— Manuil! i-am atras eu atenția. Pumnalul meu nu prea stă bine în teacă.

Dar el și-a frecat fericit mâinile și a râs de vorbele mele de parcă i-as fi spus o glumă bună.

— Tu ai o mentalitate de proxenet, ca bărbierii, i-am spus eu și i-am tras un picior în fund ca să plece. Dezonorant!

Dar am fost atent să nu-l lovesc prea tare; el a interpretat gestul meu ca pe o favoare și a plecat zâmbind.

Apoi am intrat cu cosul în cameră, am suflat în jarul din vatră și am mai pus cărbuni pe foc. Am turnat vin în două cupe de argint, am frânt pâinea de grâu, am pus dulciurile în vasul chinezesc.

Ea a spus:

— Nu mi-e foame.

Dar a făcut semnul crucii, a gustat din vin si a mâncat o bucătică de pâine. Apoi, cu vârful unui betisor, a gustat din dulciurile păstoase cu miere. Nici mie nu-mi era foame, dar am gustat din toate, ca si ea.

— Noi am băut vin împreună, am frânt împreună pâinea, i-am spus eu. Acum stii că nu-ti voi face nici un rău. Tu îmi esti oaspete, de aceea, tot ce este al meu este si al tău.

A zâmbit si a spus:

— Chiar si împăratul Constantin, în această vară, i-a trimis cele mai bune bucate sultanului Mehmet, în timp ce acesta-si construia fortăreata pentru a distruge Constantinopolul. Ce-ai zice dacă as da crezare vorbelor tale si as începe să fur din casa ta, la fel ca sultanul, care fură de la cel care l-a ospătat?

Surâsul meu a fost fortat.

— Sultanul a fost prea neîncrezător ca să guste vreo bucătică din bunătățile pe care i le-a oferit împăratul, i-am povestit eu. Le-a împărțit sclavilor lui. Dar, spre marea-i mirare, nici un sclav n-a fost otrăvit. I-am spus că se însală când îi apreciază pe toti oamenii după firea pe care el însusi o are. Poate că împăratul Constantin e mai mult soldat decât suveran, dar dreptatea si sinceritatea nu-i pot fi puse la îndoială. Nu-i vina lui că s-a născut sub un semn nefericit al stelelor.

— Constantin este un trădător si un contestatar al credintei, a spus ea cu furie. Când a schimbat pâinea dospită cu azima, a lovit în credinta noastră

străbună. Ce câştig avem dacă am acceptat ajutorul latinilor, când Dumnezeu îşi întoarce faţa de la noi?

— Dospită, nedospită, este acelaşi lucru, am strigat eu enervat de absurda ei prejudecată. Voi, grecii, nici n-aţi ascultat proclamaţia Uniunii atunci când a fost citită. Doar purificarea sufletului vă interesează, fie ea cum o fi, prin foc, prin întuneric şi furtună, n-are importanţă. Dar proclamaţia nu schimbă nimic din ceea ce a fost. Patriarhii Răsăritului pot păstra bunele tradiţii. Bineînţeles, şi tu ti-ai astupat urechile, la fel cum au făcut şi ceilalţi greci.

Era palidă.

— Si Fiului, a spus ea în şoaptă. Un adaos inutil la Crez. O învăţătură falsă.

— Pe Sfânta Treime! am tipat eu. Nu mai vorbi despre lucruri pe care nici cei mai inteligenţi oameni nu le pot înţelege! Doi ani şi-au spart capetele cei mai înţelepţi şi mai cultivaţi bărbaţi ai Occidentului şi ai Orientului ca să se încreadă unul în altul şi să hotărască, să clarifice şi să găsească adevărul în această problemă. Până la urmă, au ajuns la un consens, dar nu cred că tu ai competenţa să le judeci hotărârea şi să negi totul atât de radical.

— Aha! a rostit ea. Tu însuţi te îndoieşti de adevărul latinilor, altfel n-ai urla ca să le ieşi apărarea.

M-am străduit să vorbesc calm. Am spus:

— La Florenţa, patriarhul vostru şi-a folosit ultimele puteri şi s-a ridicat de pe patul de moarte ca să-şi facă testamentul. El l-a recunoscut pe papă drept capul Bisericii. El a recunoscut că Sfântul

Duh purcede din Tatăl si din Fiul. De smerenia lui, nici unul dintre ai vostri nu se îndoieste, asa cred. Înainte de a muri, el a recunoscut Uniunea. Oare nici asta nu te poate convinge?

— Minciuni de-ale latinilor, a rostit ea cu răceală. Le cunosc prea bine. În plus, nu toti au semnat. Markos Evghenikos, Demetrios, fratele împăratului, chiar si bătrânul filozof Ghemisthos Plethon au preferat să fugă de acolo decât să semneze. Uniunea n-a fost niciodată validată.

— Vorbe goale, am spus eu, agitându-mi bratele. Vorbe goale.

S-a uitat fix la mine cu ochii ei mari si m-a întrebat:

— Dar tu? Tu crezi în Uniune?

Această întrebare directă m-a făcut să mă liniștesc si, totodată, să mă amărăsc pentru furia mea nejustificată. Ce m-a determinat să iau, cu atâta ardoare, apărarea Uniunii? Amintirile s-au întors vii în cugetul meu si am văzut încă o dată Ferrara umedă si mocirloasă după ce apele care o inundaseră se retrăseseră, broastele orăcăiau îngrozitor prin toate bălțile, crucile negre de gudron de portile caselor în timpul ciumei, felinarele ce se clătinau si căruțele hurducăite cu care erau transportate cadavrele noaptea când era întuneric, chipurile însetate de putere ale ascetilor călugări flămânzi ai papei Eugen, aurul coroanei panasate a împăratului Ioan pe când traversa călare Florenta pe spatele unui cal alb ca să se bucure multimea, trupul zdravăn al lui Bessarion cel cu capul rotund, ochii scăpărând de inteligentă si gesturile rapide ale mitropolitului Isidor, vesmintele ciudate ale grecilor, adoptate în mare grabă de femeile din Italia.

Si vorbele, vorbele, neîntreruptele discutii zumzăitoare, scrâșnetul penelor de scris pe hârtie, hârtiile, hârtiile, interminabilele maldăre de hârtii. Disputele invariabile despre scriere. Codexul gros, îngălbenit, din care lipseau litere, fiindcă fuseseră sterse pe ascuns. I-am văzut pe cei mai mari cărturari ai timpului meu si am înteles ce inutile erau discutiile lor, fiindcă nici unul nu se putea opri din încercarea permanentă de a destabiliza convingerile altora. Am învățat atunci doar să scriu rapid.

— Biserica, am rostit eu si am ridicat neputincios bratul. Probabil Biserica lui Hristos trăiește în inima oamenilor, iar Biserica pământească este doar în suprafete, vesminte si simboluri. Femeile din Ferrara se învesmântează ca grecoaiicele si, în dimineata Pastelui, cu lumânările aprinse în mână, multimea se revarsă în grupuri impresionante spre biserica grecească să asculte slujba. Oameni străini se sărută între ei după obiceiul grecilor, iar în parcuri se repetă ospetele lui Platon, amestecându-se vinul cu apa în timp ce cântă muzica. Dar toate sunt trecătoare. Oamenii împătimiti de schimbare sunt uimiti întotdeauna de tot ce-i nou. Femeile din Florenta si Ferrara sunt înnebunate după călugării greci si după bărbile eruditilor. Mai pe urmă, ele se dezvinovătesc pretinzând că n-au stiut cum se spune în grecește: nu se poate... Ca nebunia modei, capriciul, nevoia de schimbare, am continuat eu. Latina este limba judecătorilor, greaca este limba filozofilor si poetilor. Nici nu-i de mirare că latinii si grecii nu se pot înțelege, când e vorba de un pact terestru, un judecător îl învinge întotdeauna pe un filozof. De aceea, în Florenta, grecii sunt nevoiti să se încline în fata latinilor. Dar tie, doar tie îți pot mărturisi că, în inima mea, Biserica ta este Biserica cea adevărată, Biserica autentică a lui Hristos, nu falsa Biserică ce-si schimbă obiceiurile

după cum bate vântul. Acest lucru l-am învățat la Florența.

I-am mângâiat mâinile și am continuat:

— În tinerețe am avut un vis. La Ferrara și la Florența, în calitate de caligraf și de traducător la cancelaria papei, credeam că slujesc problemele întregii Europe, pentru binele umanității. Pe atunci, nu mă gândeam că ar putea exista în lume ceva mai măreț și mai ambicios decât unirea Bisericilor creștine ale Occidentului și Orientului. Credeam că Uniunea va fi primul pas important pentru ca popoarele să se înțeleagă în continuare între ele și pe pământ să domnească pacea. M-am înșelat. Visul meu s-a năruit. Îl urăsc. Mă îndoiesc de acest acord. Uniunea identificându-se cu Hristos așezat pe tronul papal, încurajând întoarcerea la Biserica originară, în acord cu regii și principii. Ideal inaccesibil!

Am continuat:

— Da, într-o zi mi s-au deschis ochii. Am înțeles că slujesc doar unor interese politice, unor înși avizi de putere, cu sângele înghețat. După ce s-a citit în catedrala Florenței proclamația Uniunii în grecește și în latinește, când clopotele băteau în tot orasul și torte de sărbătoare ardeau în toate pietele, mi-am vândut cărțile și vestimentele și le-am dat săracilor toți banii mei. În inima mea, știam că totul este zadarnic, că Uniunea nu este decât un maldăr urias de hârtii. N-am mai vrut să-i urmez drumul.

— Atunci de ce m-ai contrazis și ai urlat la mine? m-a întrebat ea. Din cauza acestei Uniuni blestемate, m-ai ofensat și mi-ai adresat atâtea vorbe răutăcioase!

— Nu din cauza Uniunii, am spus eu oftând.
Doar din cauza îngrozitoarei mele decepții, îmi
fusese drag visul acesta.

Apoi am tăcut amândoi. După un timp, ea a
spus:

— Tu trebuia să-mi povestesti despre acea
Judecată a lui Dumnezeu.

— Am vorbit și așa prea mult, i-am răspuns eu.
Când ești lângă mine, de ce să povestesc oare
despre acele vremuri? Folosind aceleasi cuvinte,
oamenii vorbesc despre lucruri diferite. Dar, odată
rostite, vorbele seamănă în juru-le neînțelegeri și
neîncredere. Nu mai am nevoie de cuvinte când
ești lângă mine.

În apropierea focului, i-am încălzit mâinile între
ale mele. Desi obraji îi ardeau, avea degetele reci.
I-am șoptit:

— Dragostea mea, dragostea mea dintotdeauna...
Credeam că sunt în toamna vieții, dar nu este
adevărat. Ți multumesc că existi.

Mi-a povestit că a vegheat-o pe mama ei
bolnavă, de aceea n-a putut să vină după cum mi-a
făgăduit. Am simțit că ar fi dorit să spună cine
este. Dar nu i-am dat voie. Nu vreau să știu. Cu cât
știi mai mult, cu atât suferi mai mult. E vreme
pentru toate lucrurile sub soare. Îmi este de ajuns
că a venit.

Era gata de plecare. M-a întrebat:

— Ești sigur că în primăvară turcii vor asedia
Constantinopolul?

Nu mi-am putut stăpâni furia și i-am spus
sarcastic:

— Oare voi, toti grecii, sunteti nebuni? Ulemanii si dervisii umblă din sat în sat prin Asia. Trupele din provinciile europene supuse turcilor si-au început si marsul spre Constantinopol. La Adrianopol se făuresc tunuri. Sultanul si-a propus să strângă o armată mult mai numeroasă decât cea a străbunilor lui, pentru a începe asediul. Iar tu mă întrebi smerită dacă, într-adevăr, ei vor veni. Bineînțeles că vor veni, am strigat eu. Si o vor face degrabă. Pentru că acum, când Uniunea a fost proclamată, poate că papa va reusi să-i convingă pe principii Europei să renunte la certurile si la războaiele dintre ei, pentru a face o nouă cruciadă. Dacă Mehmed este pentru voi un pericol de moarte, Constantinopolul, care se află în inima Imperiului Otoman, înseamnă o permanentă amenintare pentru sultan. Tu nu-i cunosti dorinta nebunească de măretie. El se crede Alexandru cel Mare al vremurilor noastre.

— Gata, gata, ajunge! mi-a spus ea si a afisat un surâs neîncrezător. Dacă asa stau lucrurile, înseamnă că nu ne vom mai vedea de prea multe ori.

— Ce vrei să spui? am întrebat-o si i-am strâns mâinile.

— Dacă, într-adevăr, sultanul părăseste Adrianopolul si-si începe marsul spre Constantinopol, împăratul Constantin va trimite la Moreea, cu o corabie rapidă, toate femeile din familia regală. Si eu am un loc pe corabia aceea.

M-a privit cu ochii ei mari si căprui, si-a muscat buzele si a spus:

— N-ar fi trebuit să-ti povestesc despre asta.

— Nu, am spus, si gura îmi era uscată. Pentru că eu as putea fi o iscoadă a sultanului. Asa ai gândit,

nu-i asa? Ca toată lumea! Nici nu-i de mirare.

— Eu am încredere în tine, a rostit ea. Stiu că nu te vei folosi de imprudenta mea confesiune. Dar spune-mi, oare, să fug?

— Fără îndoială, i-am răspuns eu. Trebuie să pleci. De ce să nu-ti salvezi viața și onoarea, din moment ce ai șansa s-o faci? Tu nu-l cunoști pe sultanul Mehmet. Eu îl cunosc. Orasul tău va fi distrus. Din toată frumusețea, din tot luxul ce vă înconjoară, din toată puterea și bogăția familiilor nobile nu vor mai rămâne nici umbrele.

— Dar tu? a întrebat ea.

— Eu? Eu am venit să mor lângă zidurile Constantinopolului, pentru tot ceea ce urmează să se piardă. Pentru că nici o putere din lume nu va putea aduce înapoi timpul risipit. Alte vremuri vor veni. Dar nu vreau să le mai trăiesc.

Înainte de a-si acoperi fata, m-a întrebat:

— Dar tu nu mă săruți înainte de a ne despărți?

— Nu vreau să te doară capul.

Mi-a sărutat amândoi obraji cu buzele ei moi, mi-a mângâiat bărbia, lăsându-si apoi capul pe pieptul meu, ca și cum ar fi vrut să mă aibă doar pentru ea.

— Mă faci să devin vanitoasă, a spus ea. Încep să am o părere prea bună despre mine. Să fie adevărat că nu vrei să-mi stii numele? Vrei doar să-ti fiu prietenă. E minunat, dar mi-e greu să te cred.

Am întrebat-o:

— Înainte de a pleca din Constantinopol, vei mai veni o dată?

A aruncat o privire în jur, a mângâiat distrată câinele galben și a rostit:

— Mă simt bine aici. De voi putea, voi reveni.

6 ianuarie 1453

Grecii sunt nelinistiti. Profetii funeste aleargă din gură în gură. Femeile își povestesc visele. Bărbații au vedenii. Călugări fanatici, cu ochii aprinși de patimă, prevestesc la colțuri de stradă distrugerea și moartea orasului, consecință firească, spun ei, a abandonării credinței străbune.

Mănăstirea Pantocratorului este sufletul întregii agitații. De acolo, părintele Ghenadios trimite scrisori în tot orasul. Iar scrisorile sunt citite multimei. Femeile plâng ascultându-le. Din porunca împăratului, el însuși, părintele, nu se arată multimei. M-am dus până la mănăstire și am citit proclamația prinsă cu cuie de poartă:

Nefericitorilor! scria el. Unde v-ați rătăcit? Cum ati putut să vă depărtați de Dumnezeu și să vă puneți speranța în ajutorul latinilor? Voi însăși împingeți orasul spre ruină și, împreună cu orasul, vă pierdeți credința. Doamne, ai milă de mine! În fata Ta, Doamne, mărturisesc că eu nu sunt părtaş la păcatul lor. Cugetați, nefericitorilor, la ceea ce faceți! Dacă abandonați credința străbunilor voștri, dacă vă dați de partea ereticilor, doar de robie veți mai avea parte! Vai vouă în ziua Judecării de Apoi!

Singurul lucru despre care ne putem întreba este dacă flota pontificală va sosi la timp și dacă ajutorul ei va fi îndeajuns. Într-o nouă cruciadă nu cred. Crestinătatea se pregătise timp de cinci ani

înainte de a fi învinsă la Varna. Ungurii nu se vor mai încumeta niciodată să-i sfideze pe turci, așa cum au făcut-o la Varna. Iar dacă nici un ajutor nu va sosi la timp, înseamnă că Proclamatia Uniunii nu a semănat în jur decât amărăciune și disperare. De fapt, pentru ce, în ultima clipă, grecii au renunțat la întărirea credinței lor?

Ghenadios are poporul de partea lui. Catedrala Sfânta Sofia este goală ca un desert. Doar împăratul, împreună cu suita lui de ceremonie, asistă la slujba de duminică. Pentru politicieni, credința n-are nici o importanță. O recunosc doar cu vorbele, nu și cu sufletul. Dar sunt tulburati și ei de faptul că biserica este goală. O parte dintre preoți au renunțat să mai slujească în Sfânta Sofia. Iar cei care au rămas îi amenință cu anatema pe cei care au plecat.

8 ianuarie 1453

Am aflat ceva care m-a incitat să merg, încă o dată, la Mănăstirea Suveranului Lumii, pentru a-l întâlni pe părintele Ghenadios. Am așteptat multă vreme. El se roagă și se biciuiește zilnic, pentru a răscumpăra prin suferința lui păcatele orașului. Abia când a aflat că am făcut parte din suita sultanului, a acceptat să mă primească. Adevărul este că și el îi iubeste mai mult pe turci decât pe latini.

Când a văzut că nu port barbă și sunt îmbrăcat în vestimente occidentale, a avut o reacție spontană și a strigat anatema! și apostat! Nici nu-i de mirare că nu m-a recunoscut, fiindcă și eu am făcut un efort să regăsesc sub chipul de acum trăsăturile chipului său de altădată. Bărbos, tulburat, cu o privire extatică din cauza postului și a veghii, mi s-a părut mult mai bătrân și mai slab decât îl stiam.

Dar, pentru mine, el a rămas acelasi Gheorghios Sholarios, secretarul si păstrătorul sigiliului defunctului împărat, acelasi bărbat care a semnat, împreună cu multi altii, proclamatia de la Florenta. Tânărul, înflăcăratul, ambitiosul si energicul Gheorghios.

— Eu sunt Jean Ange, Giovanni Angelos, francul fată de care ai fost binevoitor odinioară la Florenta.

M-a privit fix, dezorientat, ca si cum l-ar fi întâlnit pe diavolul în persoană. A strigat:

— S-ar putea ca Gheorghios să te fi cunoscut, dar acel Gheorghios nu mai există. Pentru păcatele mele, m-am lepădat de obligatiile pământesti, de stiintă si de ambitii politice. Eu sunt călugărul Ghenadios si nu te cunosc. Ce vrei de la mine?

Exaltarea sa si supliciul spiritual la care se supusese nu erau false. El suferea de-adevăratelea împreună cu orasul lui muribund si simtea sudoarea rece a mortii. I-am relatat pe scurt povestea vietii mele, ca să aibă încredere în mine, apoi i-am spus:

— Dacă a fost un păcat că ai semnat proclamatia Uniunii, iar acum îți ispășesti păcatul, oare de ce n-o faci discret, doar în fata lui Dumnezeu? De ce antrenezi toti oamenii la chinurile tale? De ce îi îndemni pe oamenii Constantinopolului să se dezbine tocmai acum, când ar trebui să fie mai uniti ca oricând?

— Prin limba mea si prin pana mea, Dumnezeu îi pedepseste pentru abominabilul păcat de a se fi lepădat de El. Dacă ar fi avut încredere în El si ar fi respins ajutorul Occidentului, Dumnezeu însusi ar fi luptat de partea lor. Acum, Constantinopolul este un oras pierdut. De prisos a întări ziduri si a

aduna o armată. Dumnezeu si-a întors fata de la noi si ne-a lăsat pe mâna turcilor.

— Chiar dacă Dumnezeu grăiește prin gura ta, lupta este inevitabilă, i-am răspuns eu. Oare tu crezi că împăratul Constantin va ceda turcilor, de bunăvoie, orasul?

Mi-a aruncat o privire cercetătoare si în ochii lui de fanatic a reapărut, pentru o clipă, licărirea vechii sale experiențe politice.

— Cine vorbește în acest moment prin gura ta? m-a întrebat la rândul lui. Celor care i se vor supune de bunăvoie, sultanul le va garanta viața, averea si libertatea de a-si exercita meseria. Sub protecția sultanului, Biserica noastră va trăi si va fi prosperă chiar si în Imperiul Otoman. Pentru că el nu va duce un război împotriva credinței noastre, ci doar împotriva împăratului nostru.

Cum eu n-am spus nimic, a continuat:

— Prin apostazie, Constantin a dovedit că nu este adevăratul basileu. De altfel, nici nu a fost încoronat legal. Si, mai mult decât sultanul Mehmet, împăratul Constantin este dusman al credinței noastre.

— Călugăr smintit! am strigat eu. Oare stii tu, nebunule, despre ce vorbești?

El mi-a răspuns calm:

— Eu nu mi-am ascuns părerile. Cele ce ti-am spus acum le-am spus si împăratului Constantin. Eu n-am nimic de pierdut — aici nu sunt singur. Poporul este alături de mine. Mai sunt si destui nobili cărora le este teamă de mânia lui Dumnezeu. Spune aceste vorbe si celui care te-a trimis!

I-am răspuns:

— Te înseli. Eu nu mai sunt în serviciul sultanului. Dar tu ai, fără îndoială, alți mesageri pentru a i le transmite.

10 ianuarie 1453

Am fost chemat încă o dată la Blaherne. Phrantzes, nespus de amabil și de prudent, a poruncit să mi se aducă vin, dar nu s-a uitat o dată în ochii mei. Și-a rotit tot timpul inelul cu sigiliu mare cât un pumn de copil sau și-a studiat unghiile. Fără îndoială, este un om erudit și înțelept și poate că nu crede în nimic. E credincios doar împăratului Constantin. Au copilărit împreună.

Încercând să fie prietenos, a evocat serile de acum cincisprezece ani, când corabia își arunca ancora lângă un tărâm. Călătoream împreună, în amurg, Marea Greciei avea culoarea rubinie a vinului, iar noi recitam pe întrecute versuri din Homer.

— Ce mai face doctorul Nicolaus? m-a întrebat el. Dacă-mi aduc bine aminte, pe atunci erai discipolul lui. Mai știi ceva despre el?

A încercat să-și amintească numele; până la urmă a reușit:

— Cusanus, Nicolaus Cusanus, a rostit el mândru de memoria sa.

I-am povestit:

— În timpul acelei călătorii, doar decepția și disperarea l-au condus la adevăr, la concepția lui filozofică. La Patras a avut iluminarea. Dar

Conciliul Bisericii de la Basel l-a renegat. Acest lucru l-a amărât mult. Gândirea sa anulează toată vechea logică, și concepția sa contrariile se ating. *De coincidentia oppositorum*, acesta-i titlul cărții. Dar a scris și o carte despre adevăr.

Phrantzes n-a spus nimic, așa că am continuat:

— Am auzit că puțin mai înainte de anul jubiliar ar fi călătorit în Germania și ar fi reconciliat cu clerul de acolo recunoașterea Papei Nicolae al V-lea. Și-a câștigat mitra de episcop la fel ca Fineas Sylvius, care a aranjat recunoașterea împăratului Germaniei de către papa din Italia. N-ar fi de mirare să ajungă și cardinal.

— Într-adevăr, multă apă a mai curs pe Tibru, a spus Phrantzes distrat. Asadar, papa Eugen a murit. A fost un bărbat însemnat. Când a fost alungat din Roma, a plecat cu o barcă și abia a putut scăpa teafăr, protejându-și cu un scut capul împotriva săgeților pe care multimea le arunca în el de pe mal. Conciliul de la Basel n-a fost de acord, desi noi am semnat pentru el. Dacă ar fi trăit... A oftat, apoi, nerăbdător, a început să-și lovească genunchiul cu vârful degetelor.

— Ce fel de om este papa Nicolae? a întrebat el cu vădită ironie. Se spune că în seraiul sultanului Mehmet se cunosc mult mai multe lucruri despre Occident decât aici, la Blaherne.

— Papa Nicolae..., am spus eu și am chibzuit puțin. Obisnuiește să bea o sticlă de vin alb și una de vin roșu la fiecare cină. Se mai spune că, întotdeauna, a doua zi, nu-și aduce aminte prea bine de ceea ce s-a întâmplat în seara dinainte. Un biet servitor și-a pierdut viața din cauza aceasta. Dar, de la Roma, a sosit deja Isidor, împreună cu cincizeci de soldați. Așa că, de Constantinopol, papa Nicolae nu uită.

L-am întrebat încet:

— E oare justificat pretul cu care a fost plătit un ajutor atât de mic?

— Uniunea a fost o necesitate politică, a spus el grăbit. Consimtământul a fost zadarnic, acest aspect îl poate constata oricine. De aceea, îi vine ușor unui străin să judece Uniunea. Dar uite că din partea Venetiei avem vesti încurajatoare.

S-a uitat cu multă atenție la mine, apoi a spus:

— Si de la Genova așteptăm un ajutor eficient, cel puțin pentru apărarea Perei. Situația în care ne aflăm este departe de a fi disperată. Dimpotrivă... Sultanul s-a angajat într-un joc periculos. Si nu toți turcii sunt de aceeași părere cu Mehmet. Iar împotriva marelui vizir Khalil este un adevărat război. E prietenul nostru.

— Stiu, am spus eu. Dar este prea bătrân.

— Nu uita însă că, de trei generații, el e marele vizir, mi-a atras atenția Phrantzes. Khalil se bazează pe o bună experiență politică, pe o cunoaștere temeinică a tradițiilor și pe o adevărată artă a exercitiului puterii.

— O artă cam înceată, l-am contrazis eu. Dar să fi văzut astă-vară ce fată a făcut sultanul când acest bătrân adormit a scos pumnalul și a despicat cu mâna lui, în văzul tuturor ienicerilor, burta pestelui. Bizanționii de aur se rostogoleau într-un suvoi zornăitor la picioarele sultanului, pe când pestele mai bătea din coadă.

Phrantzes s-a întristat deodată și, în ciuda educației diplomatice pe care o avea, s-a ridicat brusc în picioare.

— Ticălosul! a rostit el cu ură. Impostor viclean! De aici se vede clar că sultanul ăsta al tău este imatur. Dacă tot i-am trimis marelui vizir bucate de pe masa împăratului, ce rost ar fi avut să îi trimitem alte daruri? Interesele lui și ale noastre coincid. El dorește pacea, fiindcă îi este teamă că Occidentul se va amesteca — procesul de mărire a Imperiului Otoman. Noi dorim pacea, fiindcă suntem constienți de poziția subredă în care ne aflăm și vrem să trăim în înțelegere cu turcii. Nu, nu! Pentru a-i discredita pe marele vizir și pe ceilalți susținători ai păcii, chiar sultanul a poruncit ca bizanționii de aur să fie puși în burta pestelui.

— Nici nu știu dacă-i de râs sau de plâns! am spus eu. Chiar dacă cei mai înțelepți dregători turci știu bine că cel care ocupă locul lui Khalil nu are un profit dacă-i oferă daruri, farsa sultanului a reușit.

— Această iarnă este hotărâtoare, a spus Phrantzes. La Adrianopol, marele vizir face tot ce poate ca să fie acceptată pacea. Chiar și de când suntem în război, am primit din partea lui scrisori de încurajare, prin intermediul genovezilor din Pera, se înțelege. N-am nici un interes să-ți ascund acest lucru. Ne-a scris să avem speranță în viitor și ne-a sfătuit să ne întărim după cum putem. Cu cât vom fi mai puternici, cu atât va scădea dorința sultanului de a ne asedia, așa a scris.

— Ai dreptate, am spus eu. Această iarnă este hotărâtoare. Cu cât mai repede își va termina sultanul turnarea tunurilor și strângerea armatei, cu atât mai repede va cădea Constantinopolul.

— Dar zidurile noastre au rezistat la atâtea asedii, a rostit el zâmbind. Doar o singură dată latinii au reușit să pătrundă în oras. Dar ei au atacat dinspre

mare. De atunci nu mai iubim cruciadele si preferăm să trăim în pace cu turcii.

— N-as vrea să-ti mai răpesc din timp, am spus eu amabil. Cred că ar trebui să plec.

— A, uitasem, a spus el. Voiam să te întreb câte ceva. Se spune că te plimbi prea des prin Pera. Si mai interesant este faptul că i-ai făcut recent o vizită călugărului Ghenadios, acela care, din ordinul împăratului, este în stare de arest la mănăstirea sa. De fapt, ce urmărești?

— Mă simt foarte singur. S-ar părea că aici nimeni nu are încredere în mine. Dacă am fost la mănăstire, am făcut-o pentru a reînșufleti o veche prietenie. Dar din Gheorghios Sholarios, prietenul de odinioară, n-a mai rămas nimic. Acest Ghenadios e un fanatic fără nici un farmec.

— Chiar si pe printul Orhan l-ai vizitat în turnul lui.

— E drept că am fost pe la el mai de mult, am răspuns eu. Printul mi-a trimis daruri si m-a invitat. Bineînțele, a vrut să audă vesti proaspete despre familia sa. Doar e vărul lui Mehmet care-i plătește întreținerea cât timp este detinut în conditii onorabile la Constantinopol. N-as fi bănuir că bătrânul print este atât de strasnic protejat. Mi s-a retinut pumnalul, mi s-au cercetat toate cusăturile vesmântului, iar cât timp am vorbit cu el, slujitorii m-au tinut de brate, de parcă el ar fi fost sultanul.

— Mehmet a încercat de mai multe ori să-l asasineze, a pretins Phrantzes.

— De l-as mai vedea vreodată pe Mehmet, i-as spune că n-are rost să se sperie de un bărbat atât de bătrân.

— Printul Orhan este un pretendent la tronul sultanului. Nu si-ar strânge el turcii în jurul lui dacă i-am da drumul? Se găsesc întotdeauna ambicioși și nemulțumiți care se dau de partea oricui. Dar noi nu ne putem permite să agravăm conflictul cu sultanul. Preferăm pacea.

— I-ati fi dat voi drumul de multă vreme de l-ati fi crezut în stare să organizeze o revoltă împotriva sultanului, am spus eu pe un ton indiferent.

Si-a ridicat neputincios bratele și a spus:

— Ce rost mai are să discut cu tine? Noi nu ne vom putea înțelege niciodată.

— Pentru numele lui Dumnezeu, puternice cancelar al împăratului! am strigat eu. Dacă am fugit de la sultanul Mehmet și am abandonat o poziție la care mulți demnitari puternici râvneau, am făcut-o doar pentru a apăra Constantinopolul. Nu pentru tine, nici pentru împărat, ci doar pentru acest oraș muribund, care odinioară a fost centrul lumii. Din puternicul Imperiu Bizantin de altădată a rămas doar inima lui, Constantinopolul, care mai bate. Și inima mea se va stinge în agonia Bizantului. Voi muri împreună cu Constantinopolul. Altminteri, mă va trage Mehmet în teapă.

— Baliverne, a spus cu asprime în glas Phrantzes. De-as avea douăzeci și cinci de ani, poate te-as crede. Dar tu, un franc, un latin, ce treabă ai tu cu noi?

— Vreau să lupt, i-am spus eu. Din vanitate. Pentru nimic. În fata potopului ce va să vie. Fără nici o speranță, pentru că eu nu cred în victorie. Ce importantă are? Vreau să lupt, atâta tot.

Pentru o clipă, am avut impresia că vorbele mele l-au convins și că Phrantzes, rumegându-și cugetările politice, m-a clasificat în categoria ciudaților nebuni visători inofensivi. Dar el a scuturat din cap și albastrul spălăcit al ochilor lui s-a întunecat.

— De-ai fi fost altul, a rostit el, de-ai fi sosit din Europa cu crucea în brate, de-ai fi cerut bani sau alte avantaje comerciale, as fi crezut. Dar tu esti prea instruit, ai prea multă experiență, prea multă abilitate, de aceea comportarea ta de acum nu mi-o pot explica decât în concordanță cu unele intenții tainice.

M-am ridicat în picioare în fata lui. Eram nelinistit, as fi vrut să plec acasă. Dar el continua să răsucescă pe deget inelul cu sigiliul imens și se uita continuu în ochii mei cu o privire dezgustată și cercetătoare.

— De unde veneai când ti-ai făcut apariția la Basel? m-a întrebat el deodată. Cum de-ai ajuns să câștigi încrederea doctorului Cusanus? De ce l-ai însoțit la Constantinopol? Încă înainte de epoca aceea, cunosteai limba turcă. De ce ai rămas cu îndărătnicie în legătură cu conciliul, atât la Ferrara, cât și la Florența? Și unde ai dispărut pe neașteptate câțiva ani mai târziu? Cum de-ai reușit să ajungi secretarul cardinalului Giuliano Cesarini? La Varna, oare tu l-ai asasinat? Ca să ajungi înapoi la turci?... Încetează să mă privești în felul acesta! a urlat el deodată și și-a acoperit ochii cu mâinile. Turcii pretind că tu le poți comanda spiritelor nevăzute, că animalele ti se supun de bunăvoie, că poți câștiga încrederea oricui, doar să vrei. Dar cu mine nu vei reuși! Eu am un sigiliu și un talisman. Totuși, nu pe ele mă sprijin. Mai înainte de orice, cred în rațiunea mea.

Dificil moment, în van i-as fi vorbit! S-a ridicat si m-a lovit atât de puternic în piept, încât m-am clătinat.

— Tu, numai tu! a răcnit el. Oare crezi că noi nu stim? Tu ai fost singurul bărbat care a fost în stare să călătorească în urma lui Mehmet de la Magnesia la Gallipoli într-o singură zi, atunci când i-a murit tatăl. Cine mă iubeste să mă urmeze! Nu-ti amintesti? Doar tu l-ai urmat. Se spune că Mehmet nu si-a putut crede ochilor când te-a văzut pe malul strâmtorii Gallipoli.

— Am avut un cal foarte bun, i-am spus eu. În plus, am fost instruit la scoala dervisilor. Mi-am întărit trupul ca să suporte orice fel de oboseală. Pot tine strâns în pumn un cărbune aprins fără să am nici urmă de arsură. Dacă vrei, îți pot arăta, ca să te convingi.

M-am apropiat de el si am reusit să-i surprind privirea. Am vrut să-l încerc. N-a rezistat. Si-a bălăngănit mâinile a neputință. N-a îndrăznit să mă îndemne să-i dovedesc. Pentru că, de-as fi făcut asta, n-ar mai fi stiut ce să creadă despre mine. Atât de superstitios este Phrantzes, acest om care nu crede în nimic.

— De unde poti sti, l-am întrebat în șoaptă, că nu l-am urmărit pe sultanul Mehmet pentru a-l ucide? L-am cunoscut, i-am simtit încă de pe atunci intențiile si am înțeles ce ne asteaptă. Numai că mâinile mele nu sunt mâini de ucigas... Nu, am continuat eu mâinile mele nu sunt mâini de ucigas. Poate că eu l-am iubit pe Mehmet. Asa cum iubesti un animal frumos, chiar dacă-i cunosti caracterul perfid. Tineretea i-a fost ca un vas clocotitor, care are nevoie de un capac ca să nu dea pe dinafară. Prin voia lui Murad eu am fost cel care am vegheat. Dar Murad nu l-a iubit pe Mehmet. Nu

putea să-l iubească, mai cu seamă după ce fiul său preferat, Aladin, a murit înecat. Ca tată și fiu, ei doi nu s-au înțeles niciodată. Cu toate acestea, în taină, Murad era mândru de fiul său. Murad ar fi dorit ca fiul său să fie cumpătat, drept și mai stăpân pe sine decât era el. Murad ar fi dorit ca fiul lui să se încline în fața Dumnezeului unic și să recunoască vanitatea puterii și a vietii pământești. Mehmet a învățat conștiincios tot ceea ce tatăl său a dorit: cumpătarea – pentru a putea fi nemăsurat, dreptatea – pentru a abuza, stăpânirea de sine – pentru a putea fi nestăpânit. El împlineste cu umilință toate datoriile legate de credință, dar în inima sa nu crede în nimic. Citeste cărți scrise în greacă, latină, arabă, chiar și în persană. Cunoaste matematica, harta lumii, istoria și filozofia. Constantinopolul este piatra lui de încercare. Încă din copilărie, cucerirea acestui oraș a făcut obiectul visurilor lui. Prin cucerirea Constantinopolului, își va dovedi lui însuși că este superior tuturor strămoșilor săi. Nici acum nu recunoști semnele? El este acela ce va să vie, el este omul viitorului. Dar eu nu vreau să trăiesc acest viitor.

Phrantzes a clipit din ochi, ca și cum s-ar fi deșteptat dintr-un vis.

– Mehmet este un tânăr violent și impulsiv. Dar noi avem o experiență politică de multe sute de ani. Atât aici, la Blaherne, cât și în seraiul lui, bătrânii înțelepți asteaptă cu nerăbdare să vadă când își va frânge gâtul. Timpul care trece, de partea noastră trece.

– Timpul, am spus eu, timpul se apropie de sfârșit. Clipa favorabilă, pe care tu o aștepti, Phrantzes, a și trecut pe lângă noi. Putin nisip a mai rămas în clepsidră. Pace tie!

M-a însoțit până la poarta palatului. De-a lungul coridorului, zidurile ne trimiteau înapoi, cu melancolie, sunetul stins al ecoului pașilor noștri. Un vultur bicefal, cu aripile desfășurate, împodobește sambrana porții.

— Nu te depărta prea des de casa ta! m-a sfătuit el. Nu te duce afară! Nu te întâlnești cu oameni prea importanți, chiar dacă-i cunoști! Dacă nu, s-ar putea să ajungi din casa ta de lemn într-un tumul de marmură. E sfatul unui prieten, Ioannis Anghelos! Eu nu-ți doresc decât binele.

Dar, pe neașteptate, m-a luat de umeri și m-a întrebat dintr-o răsuflare:

— Dar megaducele Lukas Notaras? S-ar părea că până și el ti-a oferit prietenia.

Acest atac brusc m-a deconcertat. Cum nici nu mai știam ce să spun, el a continuat:

— Fii atent! La urechile noastre a și ajuns zvonul că încerci să ieși legătura cu el. Dacă există probe, ești un om pierdut.

Gardianul mi-a adus calul. Am încălecat și, în galop, am pornit pe strada principală, fără să mai tin seama de nimeni. Treaba lor, de nu vor fi atenți, n-au decât să se lase călcați în picioare! Așa am gândit. Dar încă de departe, cum auzeau sunetul metalic al potcoavelor, oamenii se dădeau la o parte suduind, înjurând și strunindu-și măgarii. Am mers în galop de la Blaherne la Hipodrom, până ce calul a făcut spume la gură.

Eram tulburat, agitat, speriat.

Mai bine turbanul turcilor decât tiara pontificală! am auzit în urechi. Megaducele, comandantul flotei imperiale, omul cel mai

puternic din Constantinopol după împărat. Lukas
Notaras. Deci chiar si el.

12 ianuarie 1453

Am stat acasă ca să nu mai aud nimic. Dar
zvonurile aleargă în continuare din gură în gură.
Nu pot fi oprite. Trec si prin pereti.

Sultanul construiește corăbii în toate porturile
Asiei. În virtutea tratatului lor de prietenie si de
ajutor, pe care l-au încheiat turcii, sârbii sunt
constrânși să-si trimită cavaleria pentru întărirea
armatei sultanului. Crestinii vor veni să-i asedieze
pe Crestini.

Sunt singur. Sunt suspect. Deci inutil.

M-am întors la meditație. Fără nici un folos, se
înțelege, fiindcă fiinta mea este nelinistită. M-am
gândit la ceea ce trebuia să mă gândesc si am ales.

Perceperea fiintei lui Dumnezeu nu încapă în
universul mărginit al gândirii umane. Dumnezeu
există. Dar esenta lui Dumnezeu, intentiile Lui,
mintea omului nu le poate înțelege. Extazul este
doar trupesc. Oricine îl poate dobândi prin post sau
prin exercitii spirituale. Si de-ar lumina trupul
acesta muritor ca o tortă, tot nu ajută la nimic.
Pentru că omul este încâțusat în lanturile timpului
mărginit si ale locului destinat.

Despre Dumnezeu nu poti spune ce este. Dar
nici nu poti spune ce nu este, desi teologia mistică
e de altă părere. Cuvintele au limite, sunt
imperfecte, la fel si toate celelalte aspecte ce tin de
om. Dacă îl neg pe Dumnezeu, înseamnă că-i
accept existenta. Dacă îl recunosc, înseamnă că îl
neg. Acesta este golul de care-i plină inima mea.

Dorm prost. Am vise nelinistitoare. De prea multe ori am trăit în vis. Eram în alte vieti. De aceea, nu mai pot face diferența între imaginar și real. Înainte vreme mă puteam domina. Puteam dormi profund când doream, nu aveam nici un vis.

Dragostea, ca o betie ce se risipește... În urma ei rămâne doar amărăciunea din suflet.

Dar eu continui să fiu ametit de dragoste. Stiu că ea este aici, în același oras, sub același cer.

Am renunțat, am renunțat, am renunțat. Am trecut de la o renunțare la alta. Nici pentru renunțare nu există hotăr. Oare de ce această rătăcire desartă și rece? Primăvara, aștept primăvara. Ultima primăvară. Pentru Constantinopol, tot ultima primăvară va fi.

Așteptarea mă ametește. Totuși, este minunat să aștepti dacă ai ceva de așteptat. Aștept extazul. Aștept moartea.

Doamne, oare nu am plătit cel mai mare pret pentru ceea ce Tu mi-ai dat? Cel mai simplu om, cel mai sărac cu duhul primește același dar de la tine fără să plătească nimic. Dar aceasta este dumnezeiască nebunie! Că m-ai închis în pumnul tău, îngrozitorule Creator!

16 ianuarie 1451

Timpul trece. Necrutător, fiecare zi se risipește ireversibil. Ea nu vrea să mă vadă. Dacă ar fi vrut, ar fi venit.

Doar nu mai e un copil. Nobilele doamne își întâlnesc amantul la adăpostul zidurilor groase, în pavilioane înconjurată de verdeată... A fost o femeie în Constantinopol, care, dintr-un capriciu

oarecare, voia să discute cu mine despre filozofie. Pe atunci nu eram decât un neînsemnat caligraf. În helesteul din grădină înotau pestii. În miezul zilei, când soarele dogorea, ea le arunca mâncare dintr-un platou de argint, sprijinit pe capul unei fete negre. Nu i-am stiut niciodată numele. Erau prudente aceste grecoaise cu părul strâns în filee de aur și lanțuri de perle.

Avea multă experiență, dar iubirea îi era rece. Ea m-a îmbrățișat de moarte. Dar atunci n-am înțeles. Moartea inimii. Moartea sufletului. Pretindea că este sofistă.

Mi-a mărturisit că, generoasă, le-a promis filosofilor sfere celeste din metal, teologilor aripile serafimilor căzuți, iar misticilor post și ajutor pentru depășirea ispitelor, ca porțile cerului să li se deschidă. Cât despre ea, a spus că a experimentat cu perseverență percepția imensității într-un anumit loc al trupului ei mărginit și că i-a fost de ajuns.

Și astfel de femei există aici. Dar despre pestii mari și greoi îmi aduc mai bine aminte decât despre ea, chiar dacă o puteai deosebi cu ușurință, fiindcă nu era învesmântată și stătea în picioare pe marginea helesteului, sub razele dogoritoare ale soarelui... Trupul ei... neted ca marmura.

Zidurile ascund pavilioane secrete. Chiar și pe săraci îi ascund. Pe pantele vestejite ale Acropolei, în zilele cu soare, ei se întind pe pământul rece, la umbra arborilor, și se îmbrățișează. Bărbați și femei în zdrente, fără să le fie teamă de trecători. Să fi fost săracă, dragostea mea, să fi fost în zdrente, să fi fost urâtă... Nimic nu ne-ar mai fi putut despărți. Te-as fi recunoscut, bineînțeles. După ochii tăi câprui. De-ai fi fost bătrână. De-ai

fi fost murdară, de ti-ar fi fost mâinile aspre de muncă.

Dacă ai fi vrut să vii, ai fi venit.

21 ianuarie 1453

De trei zile lucrez la repararea zidului din apropierea Portii Împăratului Roman. Car pietre. Car mortar. Mâinile îmi sunt jupuite, trupul prăfuit, părul încâlcit și aspru.

Dacă am să stau toată vremea în casă, trupul meu se va vlăgui van. Trebuie să fiu puternic. Ca să pot întinde arcul și mânui spada când va veni vremea. Oare n-am lucrat și pe malul Bosforului toată vara la ridicarea fortăreței sultanului? Am refuzat banii, dar am acceptat să împart cu ceilalți lucrători uleiul și carnea uscată. Toti mă cred nebun. Nu-i de mirare.

23 ianuarie 1453

Trecând călare împăratul Constantin cu suita sa ca să vadă zidurile cetății, s-a oprit în apropierea noastră și a cercetat locul unde zidul a fost refăcut. Apoi a discutat prietenos cu mesterii. Aveam fata murdară și îmi tineam capul plecat. Dar, pe când discuta el cu alții, s-a întors brusc spre mine și mi-a spus:

— Întoarce-te în casa ta! Această muncă nu-i demnă de rangul tău!

N-a fost o întâmplare. După chip, am înțeles că-mi poruncise împotriva vointei sale. El nu-i perfid. Dar este dominat întru totul de Phrantzes și de adepții acestuia.

— Îți putem încredința sarcini mai importante, a adăugat consolator.

Dar nu era adevărat. Voise doar să atenueze efectul vorbelor rostite.

Cu cincisprezece ani mai înainte era brutal și arogant, ca mai totii Paleologii. Dar timpul rotunjește colturile. Are de-acum patruzeci și nouă de ani și barba din ce în ce mai sură.

Chipul lui exprimă, mai clar decât oricare alte chipuri, melancolia fără margini a acestui oras cu sângele învechit. Nu are copii. Cele două soții ale lui Constantin au murit tinere, prima — în patul ei de copil, la Moreea, cea de-a doua — îndată după nuntă, în timpul asediului cetății Gattilusilor de către turci.

La foarte puțin timp după moartea împăratului Ioan al VIII-lea, Constantin a hotărât să se căsătorească pentru a treia oară. Se spune că ar fi cerut-o de nevastă chiar și pe văduva creștină a sultanului Murad, Mara a Serbiei, pe care Mehmet o trimisese acasă la tatăl ei, încărcată cu daruri și dovezi de cinstire. Murad îi îngăduise să-și păstreze credința creștină, iar ea îl învățase pe tânărul Mehmet rugăciunile grecești.

Anii l-au măcinat. Împăratul Constantin e un bărbat solitar. Pentru el, totul se întâmplă prea târziu. S-ar fi putut căsători cu fiica dogelui Venetiei. De-ar fi fost așa, ar fi avut un sprijin considerabil din partea Venetiei. Dar nu, el nu s-a încumetat să se însoare cu o printesă de credință latină. Cât despre suveranul Trapezuntului, chiar dacă are o fiică nespuse de frumoasă, este prea sărac și deja aliat cu sultanul.

Într-un sfârșit, i-a găsit Phrantzes o printesă barbară, tocmai pe cealaltă parte a Mării Negre.

Principele Georgiei, tatăl ei, este crescut în credința adevărată a grecilor, mai mult, i-a promis și o armată încercată pentru apărarea Constantinopolului. Târziu! Abia a reușit Phrantzes să se întoarcă, mai înainte ca sultanul să-și termine de construit fortăreața. Acum Bosforul e închis. Din Georgia nu mai vine nici o printesă, nici o avere, nici o armată barbară.

Constantin s-a născut sub o stea nenorocoasă. Poporul lui îl urăște din cauza unirii cu credința latinilor. Deși el nu însală pe nimeni. Nici nu este crud. Când a început războiul, i-a întemnitat, de formă, pe turcii din Constantinopol, dar, după trei zile, le-a dat drumul.

M-ar putea întemnița și pe mine, m-ar putea tortura după obiceiurile Bizantului, pentru a mă sili să spun ce vrea. Dar Constantin nu dorește acest lucru. Poate că Phrantzes nu s-ar sfii să-o facă. Dar de-as fi fost, într-adevăr, o iscoadă a sultanului? Știi și eu?... Nu este, totuși, torturat un spion, când dușmanul e aproape de porțile orașului.

Dar este timid, foarte timid. Este foarte conștient de demnitatea lui de basileu. Cum ar putea, oare, coborî, de pe calul său, divinul împărat, ca să împingă pietre cu levierul sau să ia în mâinile lui mistria, încurajându-i astfel pe oameni să lucreze mai cu spor, așa cum a făcut-o tânărul sultan pe malul Bosforului? Fără îndoială, reparația zidului s-ar face într-un ritm mai alert. Acum, fiecare lucrător muncește doar pentru a primi bani, cu încetineală și plictiseală bizantină.

Prin urmare, nici să car pietre și mortar pentru consolidarea străvechiului zid al orașului nu-mi este permis. Nu-l urăsc pe Constantin, dar pentru asta mi-e greu să-i dau iertare.

M-am întors acasă, am făcut baie, iar Manuil m-a spălat pe spate. Apoi m-am îmbrăcat cu straiile mele obisnuite.

Când i-am povestit că l-am întâlnit pe împăratul Constantin și că am avut plăcerea să-l privesc în ochi pe divinul basileu, slujitorul meu Manuil a pufnit într-un râs răutăcios. Am băut vin împreună și el mi-a povestit despre o încăpere a Palatului Blahernelor ai cărei pereti sunt câptusiti cu plăci de porfir aduse din patria cea de odinioară. Putini oameni au avut ocazia s-o vadă. În camera aceea s-au născut împărații Bizantului. Nasterea împăratului era anunțată de la un mic balcon exterior. Manuil stia despre cameră de la tatăl lui, care fusese cărăuș de lemne pentru întreținerea focului în încăperile palatului în timpul vechiului împărat Manuil.

— În cinstea împărătescului tău nume! am rostit eu și i-am turnat vin în cupa de argilă.

— În cinstea numelui tău, Ioannis Anghelos, stăpânul meu! a răspuns el și a băut cu atâta poftă, încât și-a stropit bine vesmintele.

24 ianuarie 1453

Dacă ar fi plecat, nu se putea să nu aflu. Să fi plecat și înainte de a se ivi zorii, tot s-ar fi răspândit vestea. De pe colinele din vecinătate, portul se vede ca în palmă. În acest oras nu există secret care să se poată păstra multă vreme.

Dincolo de ape, la orizont, strălucește tărnul Asiei, bolnavă de dor este inima mea.

De-as fi un necunoscut fără reputație, fără trecut, m-as putea pierde în marea de oameni. As fi zi de zi multumit. Dar am gustat din pâinea

otrăvită a cunoasterii. Ceea ce vreau, atârnă ca o piatră în mine.

26 ianuarie 1453

S-a întâmplat ceva neasteptat. Două corăbii de război, cu vele puternice, au sosit în port. În timp ce marinarii strângeau velele, urlând și chiuind, oamenii au alergat din toate părțile spre port. Cea mai mare este, într-adevăr, uriasă și seamănă cu navele venetiene de război.

Comandantul flotei este Giovanni Giustiniani, un genovez, fost guvernator în Caffa și mercenar cu multă experiență. A adus cu sine șapte sute de oșteni bine înarmați. Astăzi, mulțimea a fost bântuită de o bucurie nebună și n-a mai avut nici o importanță că ei sunt latini. Echipamentul soldaților este ireproșabil și mulți dintre ei au săbii grele, de mănuit cu ambele mâini. Fiecare soldat cu cimiră de-al lui Giustiniani valorează cât zece oameni cu arme ușoare și cu pieptare de protecție din piele. Sunt obișnuiți cu disciplina militară și își adoră comandantul. S-a putut observa acest lucru după ordinea în care au debarcat și au traversat orașul spre Blaherne, în zornăituri de armură.

Împăratul i-a trecut în revistă. Dacă va fi fost informat dinainte că vor sosi, înseamnă că a știut să păstreze secretul.

De obicei, noutățile se află în câteva zile, chiar și acelea care se referă la cele mai secrete negocieri. Dacă sunt plătite bine, se înțelege.

Poate că Occidentul n-a uitat de Constantinopol. Nu mă îndoiesc că Giustiniani a avut ceva de așteptat până s-au decis genovezii. Altfel, cum ar fi putut el să facă rost de bani pentru înarmarea corăbiilor și plata soldelor?

Dar sultanul are douăsprezece mii de ieniceri. Iar la Varna, cavalerii în armură n-au putut face față ienicerilor.

27 ianuarie 1453

Ea a venit, încă o dată. Nu m-a uitat. A slăbit mult. Palidă. Ochii ei câprui, nelinistiti. A suferit. Toate vorbele pe care voiam să i le spun, toate întrebările care m-au frământat mi-au înghetat pe buze. Ce rost ar mai fi avut? Era lângă mine. Am murmurat doar:

— Dragostea mea... dragostea mea...

A început să strige, învinovățindu-mă:

— De ce ai venit în acest oras? De ce n-ai rămas la sultanul tău? De ce m-ai ametit? De ce te agăți tot timpul de mine?... Este o dezonoare, a continuat ea. Înainte eram o fiintă veselă și sigură de mine. Acum nu mai sunt stăpână pe vointa mea. Picioarele mă poartă acolo unde nu doresc. Tu, un latin, un bărbat căsătorit, un aventurier, tu ești cauza răului. M-ai făcut să-mi fie rusine de mine însămi și să mă urăsc. Zadarnică a fost educația înaltă pe care am primit-o. Zadarnice știința, discernământul, neamul, mândria, averea. Supusă ție ca o sclavă. Am roșit pentru fiecare pas pe care l-am făcut venind la tine. Iar tu nici măcar nu m-ai atins! De aceea îmi este sângele înfierbântat. Misterele trupului meu strigă în mine, mă tulbură. Eram atât de pură înainte. Eram curată. Acum nici nu mai știu ce sunt și ce doresc... Un pumnal în pieptul tău să înfig, otravă în cupa ta să strecur... Mai bine ai fi murit. Ca să-ți spun aceste vorbe, de aceea am venit la tine.

Am îmbrățisat-o și i-am sărutat gura. Nu, n-a avut dureri de cap ca prima dată. De când nu ne-

am văzut devenise femeie. Tremura în bratele mele.

Ce mult am urât astfel de tremure! Ce mult am urât pasiunea Care Pângăreste, cu rosul ei tremurător, obrazii! Cunosesc semnele astea. Dar nu există dragoste fără trup! Nu, nu există dragoste fără dorință!

I-am spus:

— Nu vreau să te am. Există un timp pentru toate lucrurile de soare. Nu de aceea te-am asteptat.

— Dacă mă dezonorezi, a tipat ea, te voi ucide. Probabil că asta este atât pentru mine, cât și pentru familia mea. Nu mai vorbi așa!

I-am spus:

— Păstrează-ți floarea pentru turci! Eu n-am avut intenția s-o culeg.

— Cât de mult te urăsc! a spus ea suspinând și și-a înfipt unghiile cu putere în bratul meu. Ioannis Anghelos, Ioannis Anghelos, Ioannis Anghelos...

Mi-a repetat de multe ori numele, apoi și-a sprijinit fruntea pe umărul meu și a izbucnit în plâns, ca și cum inima i-ar fi fost amarnic zdrobită.

I-am prins fata între mâinile mele și am râs, i-am acoperit ochii și obrazii cu sărutări, am mângâiat-o ca pe o fetiță și am asigurat-o că totul va fi bine. Apoi i-am spus să se așeze și i-am oferit o cupă de vin. A început și ea să zâmbească.

— Nici nu m-am fardat înainte de a veni aici, a spus ea. Am fost prudentă, fiindcă te cunosc de acum. Tu mă faci întotdeauna să plâng. Atunci, ce rost mai are să-mi fardez obrazii? Bineînțeles,

vreau să fiu frumoasă pentru tine, dar ce importantă are? Tu nu-mi doresti decât ochii... Ia-i! Păstrează-i și scapă-mă de tine!

Era în amurg. Cerul era roșu, iar în cameră aproape întuneric.

— Cum de-ai putut veni? am întrebat-o.

— Tot orasul este întors pe dos, a spus ea râzând. E sărbătoare. Toti se bucură de sosirea genovezilor. Gândește-te, șapte sute de bărbați în armuri! Venirea lor a schimbat destinul orasului. Oare cine crezi că se mai gândește să-și păzească fiica într-o astfel de zi? Chiar și de-ar frecventa o societate de latini, tot ar ierta-o.

— Nu te-am întrebat niciodată despre lucrurile care se petrec în Constantinopol, i-am spus eu. As vrea să te întreb acum. Nu pentru că ar avea prea mare importantă, dar sunt curios, îl cunoști pe megaducele Lukas Notaras?

A tresărit și s-a uitat speriată la mine.

— De ce mă întrebi?

— Voiam doar să știu ce fel de om este.

Continua să se uite fix la mine. Iar eu am întrebat-o nerăbdător:

— Oare el, într-adevăr, îl preferă pe sultan împăratului Constantin? Tu însăți l-ai auzit cum a strigat multimei, prima oară când ne-am întâlnit. Dacă-l cunoști, spune-mi, ar putea fi un trădător?

— Ce spui? a murmurat ea tulburată. Oare cum de-ți vine să vorbești așa? Doar el este megaduce.

Apoi a spus repede:

— Îl cunosc foarte bine. Atât pe el, cât și pe familia lui. Se trage dintr-o stirpe străveche. Este mândru, ambițios și i-a dat fiicei sale o educație imperială, fiindcă ea îi era destinată împăratului. Dar când Constantin a devenit basileu, a considerat că fiica unui megaduce nu-i demnă de rangul său. A fost o ofensă ce nu se putea ierta prea ușor. Megaducele nu-i de acord cu politica pe care o duce împăratul. Dar un adversar al Uniunii nu este neapărat și un trădător. Nu, el nu-i un trădător și nu va fi niciodată. De-ar fi fost trădător, nu și-ar fi expus în mod public, atât de direct, opiniile.

I-am spus:

— Oare ce știi tu despre pasiunea umană? Puterea este o momeală teribilă. Un om viclean și ambițios, care dezaprobă politica împăratului Constantin, poate concepe un Constantinopol al sultanului, în acest oras s-au mai văzut rebeliuni și uzurpări. Chiar și călugărul Ghenadios propovăduiește în mod deschis capitularea.

— Vorbele tale mă înspăimântă, a murmurat ea.

— Dar ideea este seducătoare, nu-i așa? am întrebat-o eu. O revoltă scurtă, un pic de sânge vărsat și, după aceea, deschidem portile pentru sultan. Ce, nu-i mai bine dacă mor doar câțiva oameni, decât să dispară, împreună cu frumosul oras, o întreagă civilizație și religia sa? Crede-mă, pentru a justifica un astfel de act în fața conștiinței sale, până și unui om onest nu-i vor lipsi motive întemeiate și juste.

— De fapt, cine ești tu? m-a întrebat ea înfiorată. De ce îmi spui mie lucrurile astea?

— Pentru că momentul potrivit a și trecut, am spus eu. Acum împăratul are la dispoziție, în afară de garda lui personală, șapte sute de latini acoperiți

cu zale. O revoltă a poporului împotriva împăratului ar fi neputincioasă. Chiar dacă Ghenadios si-ar bălângâni crucea ca să binecuvânteze poporul si megaducele Notaras în persoană ar conduce multimea până la Blaherne. Fără îndoială, am continuat eu, sosirea lui Giustiniani a pecetluit destinul Constantinopolului. Prefacerea lui în cenusă e inevitabilă. Dar putem suspina usurati. Fiindcă sultanul Mehmet nu este cum era tatăl lui, Murad. În vorbele lui Mehmet nu te vei putea încrede niciodată. Cine se va încrede în făgăduielile lui, sub sabie va îngenunchea.

— Nu te înțeleg, a spus ea. Eu, într-adevăr, nu te înțeleg. Vorbesti de parcă ai dori pieirea Constantinopolului. Vorbesti ca un înger al mortii.

Murise culoarea rosie a crepuscului. În odaia mea se făcuse întuneric, iar chipul ei era aproape sters. I-am spus:

— De unde stii că nu sunt chiar îngerul Mortii? Eu însumi am avut uneori îndoieli... Într-o zi, este multă vreme de atunci, i-am părăsit pe Fratii Liberului Cuget. Zelul lor era nemărginit, intoleranta lor, mai excesivă si mai dăunătoare decât a călugărilor si a preotilor. După ce i-am părăsit, m-am trezit într-o dimineată în cântecul unei privighetori, sub un tei bătrân de lângă zidul unui cimitir. Pe zid era pictat un dans macabru. Mai întâi am văzut un schelet, îi antrenase la dans pe un episcop, pe un împărat, pe un negustor si pe o femeie frumoasă, în apropierea Rinului, într-o dimineată cu rouă, când cânta o privighetoare; în momentul acela am avut o revelație. De atunci, moartea m-a însoțit si nu m-am mai temut de ea niciodată... Orasul tău este ca un sipet subrezit. Si-a pierdut pietrele pretioase care îl împodobeau pe din afară, iar colturile îi sunt tocite. Dar în interiorul acestui sipet subrezit există comori. Tot

ceea ce a fost mai frumos în alte vremuri: ultimii filozofi ai Greciei, extazul credinței, Biserica originară a lui Hristos, vechile manuscrise, mozaicurile strălucitoare. Nu-i doresc distrugerea, îl iubesc cu o dragoste înspăimântată, disperată. Însă clipa pieririi lui a sosit. Oare cine-si dă de bunăvoie sipetul plin de comori unor tâlhari? Mai bine să dispară în sânge și funingine! Aici este ultima Romă! O mie de ani respiră în tine și în mine. Mai bine cununa mortii, cununa de spini a lui Hristos, decât turbanul turcilor! Oare înțelegi cum gândesc eu?

— Cine ești tu? a întrebat ea. De ce-mi vorbești în întuneric?

Am spus tot ce aveam de spus. Am aprins candela. Lumina candeliei a făcut să sclipească topazele din colierul cu care îi era împodobit gâtul alb. Topazele de aur ale Săgetătorului, care te feresc de josnicie.

— Cine sunt? am rostit. Un bărbat căsătorit, un latin, un aventurier, așa cum ai spus. De ce această întrebare zadarnică?

— Privirea ta îmi arde pielea, a spus ea acoperindu-si gâtul alb cu mâinile.

— Singurătatea mea te arde, am rostit. Când te privesc, la lumina candeliei, inima mea se risipește. Pielea ta netedă ca argintul, ochii tăi ca două flori întunecate... Doar poezie... Cunoscut multe cuvinte. Cuvinte frumoase. As putea să împrumut și de la antici, și de la moderni. Cine sunt? Sunt Occidentul și Orientul, ireversibilul trecut, credința fără de speranță. Sunt sângele Greciei în trupul Occidentului. Vrei să continui?

În lumina tremurătoare a candeliei ne-am privit unul pe altul iar și iar. Ochii ei mi-au cercetat

fiecare trăsătură a chipului, ca mângâierea unei flăcări usoare, m-au săgetat.

Era ca osânditul legat pe rug, care asteaptă să se înalte flăcările.

Aveam nouăsprezece ani când am văzut cum au ars-o pe rug englezii pe Fecioara francă într-o piață din Rouen. Privirea ei îmi era cunoscută, îi stiam glasul. Era îmbrăcată în vesminte bărbătești fiindcă trăise printre soldați. Se crezuse puternică, dar când focul i-a atins picioarele, a început să plângă. Legată, pe rug, a plâns, s-a rugat și a strigat în zadar, până ce flăcările s-au înălțat și au mistuit-o. As fi putut să-i povestesc despre asta... Oare i-ar fi fost de folos?

În apropiere de reședința Sinodului din Florența, obisnuia să-și facă apariția Sfânta Fecioară, însoțită întotdeauna de un preot excomunicat. Era o falsă Fecioară, care putea să refacă din cioburi o cupă spartă sau să îndese într-un baston găurit o fată de masă pestrită, pe care o recupera apoi de pe bratul vreunui gură-cască ce-i urmărea uimit minunile. De asemenea, putea să ia în mână cărbuni aprinși și să-i zdrobească în pumn până ce se stingeau. După cum adevărul însoțeste întotdeauna falsul, tot așa și Fecioara adevărată o însoțeste întotdeauna pe Fecioara falsă. Chiar și regele Franței, din curiozitate, a ieșit în întâmpinarea falsei Fecioare.

— Ai un aer absent, a spus ea. Eu sunt aici, în casa ta.

— Mă gândeam la ziua când vei pleca din Constantinopol. Între noi este ceva. Am presimțit, am știut. De fiecare dată a fost ceva între noi.

Se făcuse întuneric. Pe stradă, lumea purta felinare ce se legănau pe lângă case. Se auzeau râsete. Era mult zgomot.

— Trebuia să-mi vorbești despre Judecata lui Dumnezeu, și-a adus ea aminte.

— Altă dată, i-am promis eu. Astăzi cred că te-am rănit destul. De ce? Nu știu. O simt doar. Rănindu-te pe tine, m-am rănit pe mine însumi și mai tare.

— Poate nu va mai fi nicicând o altă dată, a spus ea cu răceală.

— În cazul acesta, am rostit eu, mi-e indiferent cu ce mă voi duce în mormânt. Tu vei trăi. Fii fericită! Poate în Moreea. Poate în Italia. Străină. Dar vei trăi. Oare nu-i cel mai important lucru să trăiești?

— Trebuie să plec, a spus ea punându-și mantoul singură, fără ajutorul meu.

— Voi lua felinarul și te voi însoți, am spus. Străzile sunt nesigure. Nu ți-as dori să cazi pe mâna vreunui genovez beat. Fără îndoială că au și început să se încaiere pe străzi. E în firea tuturor mercenarilor, în seara asta nu poți umbla singură. Fiindcă în oras au sosit latinii.

A ezitat mai întâi, dar după câteva clipe a spus:

— Cum dorești.

Cu un glas mort, cu un chip împietrit. A mai spus sec:

— Îmi este absolut indiferent.

Mi-am prins iataganul la cingătoare. Tăisul lui ar putea despica o pană în zbor. Calitatea otelului e mai bună decât a oricărui alt otel occidental. Astfel de arme au ienicerii.

— În seara asta..., am început eu și glasul mi s-a frânt, în seara asta..., am repetat, dar n-am mai fost în stare să spun vreo vorbă.

Din străfundurile tainice ale inimii mele a tâsnit o furie aprinsă și a zgâriat cu gheare de foc înghetata mea nemulțumire. Am umblat multi ani la școala dervisilor, am evitat să mănânc carne, n-am vrut să fac rău nici unei fiinte. Dar în seara asta am simțit nevoia să lovesc și să omor. Să ucid un om, un semen al meu. Trupul barbar s-a revoltat împotriva spiritului. Sângele meu grec i-a urât pe latini. Mi-am simțit, mai puternic decât niciodată, sfâșiată, toată fiinta. Setea de moarte m-a înfierbântat. Niciodată n-am simțit-o până acum. Din dragoste a venit. Dragostea, tulburătoarea dragoste, care a deschis abisurile secrete ale ființei mele. Și nu m-am recunoscut pe mine însumi.

M-a prins de brat. Revenise la viață. M-a rugat:

— Nu lua iataganul cu tine! Pentru că, după aceea, sigur vei regreta.

O bucurie ciudată, victorioasă, a tremurat în vorbele ei. Ea mă cunoaște mai bine decât mă cunosc eu însumi. De necrezut! Abia mi-a atins bratul și din furia mea n-a mai rămas nimic. Am desprins iataganul de la cingătoare și l-am aruncat pe podea.

— Cum vrei! am spus. Cum vrei! Cum vrei tu!

Ne-am îndreptat spre colină. În port, clătinându-se și zbierând cât îi tinea gura, mercenarii genovezi ocupaseră strada. Opreau femeile și le

spuneau în diferite limbi tot felul de grosolănii, dar nu erau răi. Își lăsaseră armele în locuințele unde se stabilise trupa. Când am ajuns în dreptul lor, s-au dat la o parte și n-au spus nimic. Chiar dacă fata îi era acoperită, probabil că în tinuta ei recunoscuseră sângele nobil. Cât despre mine, încă înainte de Varna, până și soldatii beti se dădeau la o parte din calea mea.

Grecii se retrăseseră la casele lor. Când am ajuns în vârful colinei, în jur era liniste. Doar străjerii de noapte, doi câte doi, își anuntau, cu felinarele, încă de departe, prezenta. În rada portului străluceau felinare agătate de catargele corăbiilor și un zgomot surd, de la muzica tobelor și a fluierelor, plutea deasupra apelor. Pe cealaltă parte a golfului, la Pera, sclipeau, ca niste licurici, tortele.

Tăcută, maiestuoasa cupolă a Sfintei Sofia se înălta semeată pe cer, trupul întunecat al vechiului palat imperial era în fața noastră, secera ciobită a lunii lumina deasupra Hipodromului. Statuile fuseseră furate de cruciatii latini și topite, pentru ca din metalul lor să se bată monedă calpă. Doar în centrul Hipodromului s-au mai păstrat, neatinse, coloanele aduse odinioară de la Delfi, împrejurul cărora sunt capetele de bronz ale serpilor suierători, care au fost smulse de pe prora corăbiilor persilor după luptele de la Salamina. Tot acolo se înalță obeliscul adus din Egipt în vremuri imemorabile, când Bizantul domina lumea amenintată de barbari.

M-am oprit și i-am spus:

— Dacă vrei, poți continua drumul singură mai departe, îți voi da felinarul, fiindcă eu pot găsi lesne drumul înapoi.

— Ti-am spus că, după seara asta, totul îmi este indiferent. Nu mai e mult de mers, așa că, dacă nu esti prea obosit, poti să mă însoțesti.

Am coborât, pe o cărare îngustă și serpuitoare, până la tărmlul Mării Marmara, în apropierea zidurilor. Am depășit apoi arcadele imense, care sustin Hipodromul pe partea mării. Apoi ne-am apropiat de portul mocirlos al Bukoleonului. Acolo se află un tumul, pe care călăuzele grecești îl arată cu mare plăcere latinilor. E clădit din osemintele pelerinilor occidentali care intentionaseră să se întoarcă la ei acasă după ce vor fi văzut și Constantinopolul. Grecii îi atrăgeau într-un loc pustiu dintre ziduri și-i omorau până la ultimul, răzbunându-se astfel pentru toate extorcările, lăudăroșiile, tâlhăriile și violurile. Grecii spun asta.

În apropierea acestui tumul funebru, lângă zidul maritim, se află casa ei. O casă maiestuoasă din piatră. Deasupra porții acoperite cu un grilaj de fier, tortele fixate în gheare de metal luminau ferestrele arcuite și înguste de la primul etaj. Partea de jos a casei este înconjurată de ziduri, ca o fortăreață. S-a oprit. Arătându-mi blazonul gravat pe sambrană, a spus:

— Dacă până acum n-ai știut, de acum înainte vei ști. Eu sunt Notaras. Anna Notaras, singura fiică a megaducelui Lukasaras. Acum știi.

Vocea ei m-a rănit. Tăioasă ca sticla. Apoi a lovit cu ciocanul de bătut în poartă, energic, de trei ori. Să fi fost mortul și cel mai urât dintre oameni, la fel de surd sunară primii trei pumni de pământ, aruncați pe capacul sicriului.

N-a încercat să folosească o intrare de serviciu sau să se strecoare pe furis în casă. Poarta masivă s-a deschis. Am văzut pentru o clipă vesmintele

servitorului, colorate în albastru și alb, împodobite cu dantele grele din argint. Pe prag, s-a întors cu mândrie și mi-a spus ca unui necunoscut:

— Multumesc, Ioannis Anghelos, că m-ai însoțit până la casa tatălui meu! Dumnezeu să te ocrotească!

Poarta s-a închis în urma ei. Acum stiam:

Mama ei este o printesă sârbă, nepoata bătrânului despot, asadar verisoara sultanei văduve. Tatăl ei, megaduce. A fost crescută și educată pentru a fi soție de împărat, dar Constantin a rupt logodna. De ce? Oare de ce tocmai pe ea am întâlnit-o?

Anna Notaras. Dumnezeu, printr-un cumplit joc de-a baba-oarba, m-a adus la tintă. Am trăit ca să ajung aici. Într-adevăr, în mine, toate mormintele sunt acum deschise.

Tatăl meu a plecat la întâlnirea cu îngerii. Dar fiul lui s-a întors. Bărbat în toată firea, de patruzeci de ani. Căruia încă nu i-a scos nimeni ochii.

Oare de ce sunt atât de mirat? O stiușem din prima clipă, când am văzut-o pe ea. Dar am refuzat să mă gândesc la asta.

Până aici a fost doar un joc, lucrurile serioase abia acum încep.

1 februarie 1453

După multe nopți de nesomn, astăzi am fost la Forumul lui Constantin cel Mare. În piață, roțile cvadrigilor au măcinat de mult dalele de marmură albă. Palatul s-a năruit. Case cenusii din lemn se

sprijină acum, ca niste cuiburi de rândunele, pe îngâlbenitele ziduri de marmură.

Am urcat treptele uzate ale scării în spirală până am ajuns în vârful cunoscutei coloane constantine. Eram obosit după zile și nopți de post și de veghe, de aceea urcusul nu mi s-a părut ușor. Am ametit de câteva ori, a trebuit să mă opresc și să mă sprijin de zid. Partial năruită, scara era foarte periculoasă. Dar de acolo, din vârf, am văzut întregul Constantinopol desfășurat la picioarele mele, agățat pe pantele colinelor. Odinioară, în vârful coloanei se ridica, gigantică, statuia ecvestră a împăratului Constantin cel Mare, ținând în mână o spadă îndreptată spre Orient. De departe, din largul Mării Marmara, marinarii o vedeau lucind în soare și o foloseau ca pe un far. Își arunca strălucirea aurului ei și dincolo de Bosfor, pe tărmlul Asiei. Cu un sfert de secol în urmă, după ce au cucerit orasul, cruciatii latini au răsturnat statuia împăratului. Dominatia lor nu a durat mai mult decât viața unui om, o zi – de dimineată până seara – din istoria de o mie de ani a sultanatului. Apoi, mult timp, coloana a fost folosită ca loc de execuție pentru cei pedepsiți cu moartea. Trădătorii erau aruncați din vârful coloanei pe dalele de piatră din forum. Iar într-o vreme, un sfânt anahoret s-a stabilit în vârful coloanei și nu s-a mai dat jos până în ziua în care trupul său, ars de soarele verilor și descarnat de viscolul iernilor, a fost coborât cu ajutorul unei frânghii. Din înaltul coloanei, sfântul obisnuia să anunte mânia lui Dumnezeu multimii uluite ce se întâmpla să treacă prin forum și să-și răcnească viziunile. Strigătele lui îngrozitoare, blestemele și binecuvântările s-au pierdut în vânt, însă, timp de o generație, el a fost, de asemenea, una dintre curiozitățile orasului meu.

În vârful coloanei nu mai este nimic, absolut nimic. Pietrele au început să se desprindă din

legăturile lor. Un semn ce anunță că lumea se apropie de crepuscul. O piatră a alunecat de sub picioarele mele și a căzut în gol. Când, după o clipă, a atins pământul, i-am auzit zgomotul surd. Forumul era pustiu.

Ziua orasului meu este de-acum în amurg. A dispărut strălucirea porfirului, a dispărut aurul sculptor. Din ceea ce a fost sfânt, nimic nu mai există. Corul îngerilor s-a risipit. N-au mai rămas decât dorinta trupească și, în inimă, moartea. Răceală, indiferență, lăcomie, calcule meschine... Orasul meu este doar un trup muribund. Spiritul Constantinopolului s-a refugiat în aerul viciat al mănăstirilor, s-a ascuns în manuscrisele îngălbenite din biblioteci, pe care bătrâni cu capete plesuve le răsfoiesc molfăindu-și gingiile lipsite de dinți.

Valurile negre ale nopții au asediat orasul. Peste Occident au coborât, de asemenea, umbrele nopții.

Din străfunduri, inima mea a strigat: Strălucește, Constantinopol, strălucește pentru ultima oară! Strălucește cu lumina ta sfântă! O mie de ani de amaruri ti-au împietrit sufletul. Dar încă o dată, cu ultimele tale picături de ulei sfânt, fă să tâsnească, din piatră, sufletul tău! Asază-ti pe cap cununa de spini a lui Hristos! Învismântează-te în purpură! În pragul nopții ce va să vie, fii demn de tine, Constantinopol, orasul meu!

Departe, la picioarele mele, în golf, nemiscate, se odihneau corăbiile venite din Occident. Valuri nelinistite trasau linii pe suprafața Mării Marmara, iar păsările zburau tipând deasupra plaselor pescarilor. Dincolo de mare se vedeau coastele Asiei. Sub mine, între rotundele cupole verzi ale bisericilor, de la un povârnis la altul, se îngrămădeau, cenusii, casele, despărțite de strădute

serpuitoare. Iar de la un mal la altul, neînvinse, zidurile cu turnuri de strajă strângeau orasul în bratele lor protectoare.

De te vei arunca la picioarele mele, de-ti vei pleca fruntea în fata mea, toate acestea ti le voi da tie!

Am gândit: Oare de ce n-as putea să-i slujesc printului tenebrelor? Am văzut fata înroșită de pasiune a sultanului Mehmet. I-am văzut ochii galbeni de fiară sălbatică, pe care nimeni nu rezistă să-i privească prea mult, ochi ale căror săgeți înghetate știu să ucidă. I-am văzut nasul coroiat ca ciocul păsărilor de pradă, buzele frumoase, pătimate, râsul lui molipsitor, care poate să convingă, dar și să trădeze. Există bărbați, mai tineri decât mine, care, orbi din cauza puterii lui de seducție, doar pentru că-l iubesc, și-ar da și sufletul pentru el.

El citește cu ușurință în limba greacă: scrierile lui Arhimede, istoria lui Alexandru cel Mare... Cunoaște hărțile lui Ptolemeu, vorbește destul de bine latina, împrumută citate din poezia persană. Știe pe de rost toate versetele din Coran care se potrivesc cu intențiile lui. Pe creștinii care-l slujesc de bunăvoie nu-i obligă să se convertească la Islam. Nu crede în nimic. Se mulțumește să fie printul acestei lumi. Dar partea asta de lume o dorește în întregime a lui. Constantinopol e primul pas. Vrea să-l cucerească doar pentru a-și putea dovedi lui însuși că el este acela care va veni. A promis că va da cailor săi ovăz și apă în altarele bisericilor din Roma. Doar să dorească... Nimeni nu i se poate împotrivi.

Dar eu l-am iubit! Atunci de ce n-am mai vrut să-l slujesc? Am fugit de el, dar oare cu ce-mi pot dovedi că-am făcut bine?

De mă voi arunca din vârful acestei coloane,
veni-vor îngerii să mă prindă în brate? Îmi vor
salva ei trupul muritor? Aceasta, da, ar fi o dovadă.

A fost doar o tentatie. Mai rea, mai îngrozitoare
decât tentatia de a mă reîntoarce la el, de a mă
pleca supus la picioarele lui, de a-i cere iertare.

Nu, nu m-am aruncat în gol să-mi sparg teasta
pe dalele de piatră ale forumului. Doar o ființă
umană sunt și-mi accept existența. Sunt multumit
cu lanturile mele de sclav, cu timpul meu mărginit,
cu spatiul meu limitat. Cum ar putea un sclav să
poseze ceva? Nu mi-am mai dorit nimic. Știința
mea este limitată, cuvintele pe care le cunosc sunt
insuficiente, îndoiala mai puternică decât
siguranța. Cu toate acestea, am ezitat să aleg.

Și mi-am zis în inima mea: Adio, Anna Notaras!
Te las cu bine, dragostea mea! Nu știi cine sunt și
n-o vei ști niciodată. Fie-ți tatăl pasă în
Constantinopol! Eu, unul, nu doresc să mă
amestec. Constantin nu te-a vrut... Poate că
sultanul Mehmet va repara dreptatea și te va țârî în
patu-i cu baldachin de aur ca să pecetluiască
alianța cu tatăl tău. Are multe femei Mehmet, ce-i
drept, dar în haremul lui încapă și o grecoaică, nu-
ți face griji!

Apoi inima mea s-a linistit, nebuneasca-i bătaie
s-a domolit, și Dumnezeu a depărtat toată
amărăciunea din ea. Am îngenunchat, mi-am
înclinat capul și am închis ochii.

Rămâi cu bine, dragostea mea! Nici o femeie n-
a fost ca tine. Tu ești sora sângelui meu. Ești
singura stea călăuzitoare în desertul în care m-am
pierdut. Te binecuvântează pentru că te-am întâlnit!
Îți binecuvântează ochii de femeie! Îți binecuvântează
trupul pământesc! Binecuvântată fii, dragostea
mea!

Tineam în mână o pietricică. Apoi degetele s-au depărtat și am lăsat-o să cadă... Stelele le-am privit cu ochii minții mele. Limitele timpului și spațiului s-au destrămat. A pulsat din ce în ce mai slab sângele meu, până ce mâinile și picioarele mi-au înghetat.

Dar Dumnezeu nu este Frig.

Steaua din fiinta mea a fremătat spre nemărginit și am fost doar extaz arzător.

Dar Dumnezeu nu este Căldură.

Într-un alb orbitor m-am pierdut. Eram limpede în limpezime, lumina în lumină.

Dar Dumnezeu nu este Lumină.

Întunericul a venit cu gust de întuneric, mai nemărginit decât orice nemărginire, mai milostiv decât orice milă. În întuneric m-am risipit.

Dar Dumnezeu nu este întuneric.

Apoi n-a mai fost nici Frig, nici Căldură, nici întuneric, nici Lumină. N-a mai fost decât Nimic. Dumnezeu era în mine. Eu eram în Dumnezeu.

Dumnezeu era.

M-a deșteptat zgomotul. Extazul a durat doar cât timp a căzut piatra. Pentru Dumnezeu nu există diferență între clipă și zi. Nu există timp în realitatea lui Dumnezeu.

Am gândit așa: Poate m-am schimbat. Poate împrăstii lumină. Puteam să vindec un bolnav, să readuc la viață un mort... Dar am simțit nevoia să-mi dovedesc cine sunt. De argumente și de dovezi au nevoie doar cei ce se îndoiesc. Incertitudinea și

îndoiala apartin omului. Eu nu m-am îndoit. Sunt asemenea îngerilor. Am venit de acolo de unde nu eram legat de nimic, însă, în lanturile timpului si ale spatiului, sclavia mea este mai mult un dar decât o Pedeapsă.

2 februarie 1453

După ce am dormit până seara, am plecat în căutarea lui Giovanni Giustiniani, comandantul genovezilor. N-am dat de el nici pe corabia sa, nici la Blaherne. Într-un sfârșit, l-am găsit în căldura înăbusitoare a cuptoarelor de la Arsenal. Se sprijinea în sabia lui pentru două mâini. E un bărbat lat în umeri, pântecos si impunător, care îi depășeste vâdit în înălțime pe ceilalti, chiar si pe mine. Vocea lui bubuia ca un tunet în timp ce le dădea ordine mesterilor si lucrătorilor. Împăratul Constantin îl numise în funcția de comandant al armatei orasului. Era într-o foarte bună dispoziție, fiindcă basileul îi făgăduise titlul de duce si insula Lemnos în fief ereditar, dacă va reusi să-i alunge pe turci. Era încrezător în puterile sale si-si cunostea bine meseria. Acest lucru se putea vedea după ordinele pe care le dădea si după siguranța cu care discuta despre câte tunuri si aruncătoare de pietre se pot turna până la presupusa zi de sosire a turcilor, despre calibre, detonatoare, cărbuni, cuptoare, în sfârșit, despre tot ce avea legătură cu arsenalul si cu echiparea armatei.

M-am adresat lui:

— Comandantule, ia-mă în slujba ta! Am fugit de la turci. Stiu să mânuiesc bine sabia si arcul.

Ochii săi erau duri si necrutători, însă, pe când se uita la mine cercetător, am deslusit un zâmbet în privirea lui.

– Dar tu nu esti un soldat obisnuit, a spus el.

– Nu, nu sunt un soldat obisnuit, i-am răspuns.

– Vorbesti dialectul toscan, a constatat el surprins.

Mă adresasem în italiană, fiindcă voiam să-i câştig încrederea. Am spus:

– Am locuit câtiva ani în Florenta. Dar m-am născut la Avignon. Vorbesc bine franceza, italiana, latina, greaca si turca, dar mă descurc si în arabă, si în germană. Stiu să calculez pozitia eficientă a unui aruncător în functie de greutatea proiectilului. Numele meu este Jean Ange. Stiu, de asemenea, să îngrijesc câinii si caii.

– Jean Ange, a repetat el, privindu-mă fix cu ochii lui bulbucati de taur. Dacă tot ce ai spus este adevărat, apoi esti, fără îndoială, o minune de bărbat. Dar de ce nu te-ai înscris până acum în hrisoavele împăratului? De ce tii să intri în slujba mea?

I-am răspuns:

– Pentru că tu esti comandantul.

– Jean Ange, a mai repetat el o dată numele meu cu un aer gânditor. Oare de unde îmi este atât de cunoscut numele tău? Ca într-un vis... Nu, nu reusesc să-mi aduc aminte unde l-am mai auzit.

Am început să-i povestesc cu încredere, ca unui om pe care îl cunosti de multă vreme:

– Cine stie? Poate de la Genova, în tinerețe, nobile Giustiniani. În anul 1437, Sinodul de la Basel a dat poruncă să fiu căutat până si în Italia. Ce vrei, eram tânăr si înflăcărat pe atunci, la fel ca

multi alti cărturari. Chiar si unii dintre patriarhii Baselului voiau eliberarea lumii de teamă si de injustitie. Cooperare internatională, pace în Europa, democratizarea Bisericii... Erau idei care mă entuziasmau. De fapt, până si îngrijitorii de la grajduri aveau aceeași părere cu episcopii si cu prelatii. Eu am fost discipolul doctorului Nicolaus Cusanus. I-am împărtășit decepțiile. Când idealul lui s-a prăbusit, s-a prăbusit si al meu. În ceea ce priveste unirea Bisericilor Occidentului si Orientului, el era de partea minorității. Erudit, bun cunoscător al limbii grecești, Cusanus a fost tentat cu o functie de ambasador si cu o călătorie la Constantinopol. Am participat si eu la fortarea cufărului în care se păstra sigiliul Sinodului, pentru ca procura delegatiei minoritare să fie în rânduială în vederea călătoriei. Bineînțeles, falsul a fost descoperit. Dar, mai apoi, papa Eugen a întărit cu bula papală scrisoarea noastră de acreditare si am călătorit cu bine spre Constantinopol.

— Ai fost si în astfel de călătorii? m-a întrebat el ironic.

— Mi-a fost dat să aud chiar din gura papei că trebuie să-mi ispășesc greseala prin post si rugăciune, am continuat eu. Mai târziu, în calitate de traducător la cancelaria papei, am participat la Sinodul minoritar de la Ferrara si de la Florența. Chiar si cardinalul Giuliano Cesarini mi-a iertat fapta, își pierduse speranța în unire când patriarhii Baselului, din ură, aleseseră un alt Papă. Sătul de discutiile fără de sfârșit, până la urmă el a preferat să fie un om de actiune. Eu l-am urmat în cruciadă ca purtător e arme, iar în anul 1444, Cesarini a murit la Varna, după cum probabil că stii. Atunci am fost luat ostatic de către turci.

Este un soldat al întâmplării, un condotier, acest Giovanni Giustiniani cu grumaz de taur, m-am

gândit eu. Iar el m-a cântărit iar după felul lui de a fi. Escroc, aventurier. Dar n-am fost supărat. A spus:

— Vorbesti prea mult. Probabil că vrei să mă ametesti. Si încerci să-mi ascunzi ceva. Fără îndoială, ai vrut să intri în slujba Împăratului, dar n-ai reusit. De aceea mi te adresezi mie. De ce as avea mai multă încredere în tine decât în împăratul Constantin?

— Nu mă interesează banii, l-am asigurat. Eu sunt un om bogat. Nu-ti cer nimic în schimb.

— Atunci, de ce? a întrebat el.

Am spus:

— Pentru Hristos. Pentru Constantinopol. Chiar dacă tu n-o poti vedea, pe spinarea mea a rămas crucea.

A izbucnit în râs si s-a lovit cu pumnul în piept de a răsunat pieptarul lui de metal.

— Nu-mi vinde mie baliverne de astea! La vârsta ta, un bărbat inteligent nu umblă după cunună de martir. E drept ca Isidor, cardinalul, ne-a făgăduit, mie si oamenilor mei, Paradisul. Poate nu stii că însusi Sfântul Petru îl va trage de urechi chiar în Paradis pe acela care va muri lângă zidurile Constantinopolului apărând credinta creștină, însă eu, drept să-ti spun, nu mă prea grăbesc să ajung în Paradis. Prefer să ajung în insula Lemnos, pe care mi-a promis-o împăratul. Cât despre cununa de spini, s-o poarte cine-o vrea! Eu sunt un om modest, mă multumesc si cu o coroană de duce. De fapt, ce vrei de la mine? Sau îmi spui clar, sau îti vezi de drum si mă lasi în pace! Doar nu trăim în epoca martirilor!

— Giovanni Giustiniani! am spus eu. Ți jur că spun adevărul. Tatăl meu a fost grec. Prin vinele mele curge sângele vechi al acestui oras. Dacă va pune mâna pe mine, Mehmet va porunci să fiu tras în teapă. De ce nu mi-as vinde pielea la un pret mai mare?

Dar nu m-a crezut. De aceea m-am apropiat de el și, uitându-mă prudent în jur, i-am spus în șoaptă:

— Când am fugit de la sultan, am furat o pungă plină cu pietre pretioase. N-am mai povestit nimănui despre asta. Poate că acum mă poți înțelege de ce nu doresc să ajung în mâna lui.

Era genovez, așa că s-a lăsat prins în cursă. I-au sclipit ochii când a auzit despre pietrele pretioase. S-a uitat în jur, apoi m-a luat prietenos de brat. Respirația lui avea un puternic iz de vin. Mi-a șoptit la ureche:

— Te voi crede de-mi vei arăta pietrele.

I-am spus:

— Casa mea este aproape de port. Dacă mai locuiești pe corabie, avem același drum.

A încălecat greoi pe calul său de război. În fata noastră mergeau doi purtători de tortă, în spatele nostru, zornăindu-și armurile, veneau soldații din garda lui. Am mers respectuos alături de calul lui Giustiniani, a cărui sa era împodobită cu franjuri de argint.

Servitorul meu, Manuil, a deschis poarta și s-a uitat cu oarecare teamă spre soldații zgomotoși din garda lui Giustiniani. Apoi Giustiniani s-a lovit din greșală de leul din piatră și a înjurat strasnic. Iar felinarul din mâna lui Manuil a tremurat.

— Adu-ne friptură de vacă și castraveti murati! i-am poruncit eu. Nu uita vinul și cupele. Cupe mari.

Giustiniani a izbucnit în râs și le-a spus soldatilor lui să-l aștepte în fața porții. Apoi scara a scârțâit puternic sub greutatea sa. Am aprins toate lumânările, am scos din ascunzătoare mica pungă de piele și i-am vărsat conținutul pe masă. Rosul rubinelor, verdele smaraldelor, albul diamantelor au strălucit ireal în lumina lumânărilor.

— Sfântă Fecioară, Maica Domnului! a murmurat uluit Giustiniani și a întins mâna lui lată spre pietrele pretioase, dar n-a îndrăznit să le atingă.

— Alege ce-ți place! l-am îndemnat eu. Darul nu te angajează la nimic. E doar un semn de prietenie. Nu încerc să-ți cumpăr astfel încrederea sau să obțin vreo favoare din partea ta.

Mai întâi nu i-a venit să creadă. Apoi și-a ales un rubin de culoarea sângelui de porumbel. Nu l-a ales pe cel mai mare, ci pe cel mai frumos, în nici un caz nu era prima dată când vedea pietre pretioase.

— E un dar princiar, a spus el, învârtind uimit rubinul între degete.

Avea vocea schimbată. Oarecum derutat, nu stia, probabil, ce să mai gândească despre mine.

N-am spus nimic. M-a privit foarte atent la lumina lumânărilor, apoi și-a îndreptat ochii spre podeaua din fața mea și a început să-și netezească pantalonii uzați de piele cu mâinile lui late. Nu prea sclișea el în privința eleganței, dar nici nu avea nevoie. Vocea, înfățișarea, privirea dovedeau că era obisnuit să comande.

– Meseria mea, a spus el, este să cântăresc oamenii, să suflu bine pentru a se risipi pleava și să păstrez doar grăunțele bune. Ceva din mine îmi spune că tu nu ești un hot. Ceva mă îndeamnă să am încredere în tine. Nu numai din pricina rubinului pe care mi l-ai dăruit. Sentimente de acest fel sunt periculoase.

– Să bem vin, i-am spus eu.

Manuil asezase dinaintea noastră carnea friptă, castravetii murati și vinul. Giustiniani a sorbit o gură de vin din cupa sa, apoi a ridicat-o și a rostit:

– În sănătatea ta, printule!

– Râzi de mine! am spus eu.

– Câtusi de puțin, m-a asigurat el. Sunt constient întotdeauna de ceea ce spun. Chiar și atunci când sunt beat. Un om obisnuit, un om ca mine, poate izbuti să-și împodobească creștetul cu o coroană, dar niciodată nu va putea deveni print. Unii au în inima lor coroana de print. Fruntea, ochii, alura îmi spun cine ești. Dar nu avea teamă! Eu știu să fiu discret. Ce dorești de la mine?

L-am întrebat:

– Crezi că poți apăra Constantinopolul, comandantule?

Iar el, la rândul lui, m-a întrebat:

– Ai cărți de joc, Jean Ange?

I-am pus dinainte cărțile de joc pictate pe lemn, pe care le cumpărasem de la marinarii din port. El le-a amestecat distrat și le-a desfășurat în fața lui, cu partea pictată la vedere. Apoi a spus:

— N-as fi trăit prea mult si nici n-as fi ajuns vreodată la situatia de acum dacă n-as fi jucat. Destinul distribuie cărțile. Un bărbat cu experiență acceptă cărțile pe care destinul i le-a dat, le

privește cu atenție, le apreciază, apoi hotărăște singur dacă trebuie să joace ori nu. Nu-i obligatoriu să joci de fiecare dată. Te poți abține întotdeauna, poți aștepta o mână mai bună. Oricât de mare ar fi miza, un adevărat jucător nu se lasă antrenat în joc dacă nu are cărți pe măsură. E drept, niciodată nu poți cunoaște jocul adversarului, dar întotdeauna poți calcula și presupune ce intenții are. Cu toate acestea, cărțile bune sau doar acceptabile nu decid încă în ce fel se va desfășura partida. E nevoie de abilitate. Dar mai mult decât de orice, e nevoie de noroc. Când am jucat, eu am avut întotdeauna noroc, domnule Jean Ange...Într-adevăr, eu am avut noroc, a mai spus o dată, după ce a sorbit dintr-o înghitură tot vinul din cupă. Până acum. Nu m-as fi angajat într-o partidă în care să nu fi avut nici o șansă, chiar și pentru un ducat. Am examinat cu atenție zidurile orasului. În Constantinopol, fiecare generație a avut parte de un asediu și, de fiecare dată, zidurile au rezistat. De ce n-ar mai rezista o dată? Am inspectat Arsenalul și trupele împăratului. După ce am chibzuit cât am chibzuit, am hotărât să-mi risc reputația și viața. De unde poți deduce că eu nu consider că ar fi chiar atât de rele cărțile pe care destinul mi le-a distribuit de data asta.

— Mai ai și corăbiile, i-am spus eu.

— Asa-i, a recunoscut el. În plus, am și corăbiile mele. Ultima carte, pentru cea mai nefericită situație. Dar n-avea teamă! Dacă Giovanni Giustiniani se angajează în luptă, știe să se bată. Cu rezeziune și cu discernământ. Până la ultima șansă. Dar nu mai departe. Nu, nu mai departe...

Viata e o miză extraordinară, a continuat el. Este lucrul cel mai de pret pe care un om îl poate capata. Cea mai solidă cuirasă nu rezistă la o ghiulea, chiar si o [...] se poate strecura printr-o articulatie a celei mai sofisticate platose. O săgeată poate să pătrundă prin viziera unei armuri. Un soldat îmbrăcat din cap până în picioare în armură de fier este neputincios în fata focului sau a plumbului topit. Este meseria mea dar si onoarea mea să lupt până la ultima sansă. Dar nu si când nu mai există nici o sansă.

I-am mai turnat vin si l-am întrebat cu un aer indiferent:

– Cât vrei, Giustiniani, ca să-ti scufunzi singur corăbiile?

A tresărit violent, si-a făcut semnul crucii.

– Spui nerozii, a urlat el. Jocul acesta nu-mi mai place.

– Aceste pietre... am spus eu si, după ce le-am luat în pumn, le-am lăsat să alunece pe masă, între noi. Oare nu sunt de ajuns aceste pietre pretioase pentru a cumpăra de la Genova zece corăbii ca ale tale?

– Cred că da, a spus el, nemaiputându-si desprinde privirea de rubinele sângerii si de diamantele strălucitoare ce curgeau printre degetele mele. Poate, dacă am fi la Genova. Dar nu suntem la Genova. Iar dacă mi-as scufunda corăbiile, pietrele tale nu vor mai avea nici o valoare pentru mine. Chiar dacă mi-ai plăti de zece ori, de o sută de ori pretul corăbiilor, tot nu le-as scufunda.

– Prin urmare, nu ai încredere în cărțile ce ti s-au dat, nu-i asa? l-am întrebat eu.

El a spus:

— Eu nu ezit. Am intrat în joc, îl voi juca. Dar în limitele bunului-simt.

Si-a sters buzele cu mâinile, a zâmbit și a spus:

— Trebuie să ne fi îmbătat strasnic amândoi dacă am ajuns să rostim vorbe necugetate.

Nu era adevărat. El ar fi putut să bea și un butoi de vin și tot nu s-ar fi ametit. Am adunat pietrele împrăstiate pe masă și am spus:

— Pentru mine, pietrele astea nu mai au nici o valoare.... Atât de lipsite de valoare au ajuns, adună-le. Pietrele astea nu vor mai străluci niciodată, am adăugat cu o voce aspră și le-am izbit de perete.

Au căzut ca boabele de grindină pe podea.

— Adună-le, dacă le vrei, i-am spus, sunt ale tale! Pietre ca toate pietrele de pe drum.

— Ești nebun, a strigat el. Nu știi ce faci. Măine te vei lua cu mâinile de cap pentru rătăcirea de astăzi.

De o spaimă cumplită gâtul mi-a fost cuprins, vorbele au refuzat să fie rostite. Am clătit din cap.

— Ia-le! am reușit, într-un sfârșit, să articulez. Sunt pretul sângelui meu. Îngăduie-mi să lupt alături de oamenii tăi! Nu vreau nimic altceva de la tine!

A rămas cu gura căscată. Se uita hipnotizat la mine. Apoi, în ochii lui bulbucati a apărut îndoiala.

— Sunt veritabile? a întrebat.

M-am aplecat si am luat de pe podea un diamant oarecum tăiat grosolan, m-am apropiat de fereastră si am tras adânc o linie pe sticla groasă, de sus până jos. Scrâsnetul ascutit ne-a sfâșiat urechile. Apoi am aruncat diamantul.

— Dar esti un bărbat nebun, a spus el. Ai mintea răvășită acum. Nu sunt eu omul care să profite de slăbiciunea altuia. Cel mai bine ar fi să te culci si să te odihnesti. Vom vorbi după aceea.

— Nu ti s-a întâmplat niciodată, l-am întrebat eu, să ai o viziune în care să te vezi pe tine însuti?

Poate că am fost si puțin ametit de vin, fiindcă nu sunt obisnuit să beau prea mult. În orice caz, am continuat:

— Înainte de bătălia de la Varna, în Ungaria, am avut parte de un cumplit cutremur de pământ. Caii si-au rupt atunci legăturile în care erau prinsi si au alergat nechezând pe câmp.

Păsările zburau dezorientate. Pământul se cutremura si se despica. Era în momentul când regele Ungariei si-a încălcat jurământul si a rupt pacea cu turcii în urma insistențelor rugăminti ale cardinalului Cesarini. Atunci mi s-a arătat pentru prima oară îngerul Mortii. Era un bărbat palid, cu părul negru. Avea chipul meu. Ca si cum m-as fi privit într-o oglindă. El mi-a spus: Ne vom mai întâlni!... Într-o mlastină, în apropierea Varnei, l-am văzut pentru a doua oară. Era în spatele meu când ungurii l-au omorât pe cardinalul Cesarini, pe care-l considerau cauza tuturor relelor ce

se abătuseră asupra-le. Cesarini era un idealist, poate cel mai idealist bărbat pe care l-am cunoscut. Idealul, perfectiunea la care aspira l-au ucis. Suflul lui a murit de spaimă si de disperare cu mult mai înainte ca trupul să-i fie ucis. După ce am

înteles că Cesarini nu mai este, am întors capul și l-am văzut în spatele meu pe îngerul Mortii, care mă privea cu ochii mei. "Ne vom revedea!" a spus el încă o dată. "Ne vom revedea lângă Poarta Sfântului ..." Nu i-am înțeles atunci vorbele. Abia acum încep să le înțeleg.

Am continuat:

— Eu nu sunt un hot. Dintr-un capriciu, un sultan poate face mâine un sclav mai bogat decât orice principe din Occident. După bătălie, am fost dus, împreună cu ceilalți ostatici, dinaintea sultanului Murad. Victoria lui de atunci a fost neasteptată. De fapt, fusese la un pas de înfrângere, îi atârnavu obrazii sub ochii încă înspăimântați de încercările prin care trecuse. Era un bărbat mic de statură - eu îl depășeam cu un cap - pe care inactivitatea și plăcerile îl făcuseră greoi. Multi întindeau mâinile spre el și-i făgăduiau mari bogății în schimbul vieții. Dar, în ochii lui, noi totuși eram sperjuri. El dorea să trăiască în pace. De aceea și abdicase o dată în favoarea fiului său Mehmet și se retrăsese să se odihnească și să se reculeagă la Magnesia. Ne-a oferit sansa să alegem între Islam și moarte. Mustea pământul de sânge; îngenuncheau în fata călăului, sub iatagan, și tineri, și bătrâni, și slujitori, și nobili. Multi n-au mai putut suporta să privească cum se rostogoleau, unul după altul, capetele atâtor bărbați. Au izbucnit în plâns și i-au recunoscut umili pe Dumnezeuul Islamului și pe Profet. Iar câțiva călugări au fost într-atât de mult tulburati, încât au ajuns să spună că și-au pierdut credința, fiindcă Dumnezeu le-a îngăduit turcilor să învingă. Am povestit mai departe:

— Dar Murad era un bărbat obosit și îmbătrânit înainte de vreme. Fiul său preferat murise înecat. După aceea n-a mai fost interesat câtuși de puțin de putere. Obisnuia să-și caute uitarea în vin, în

compania eruditilor si a poetilor. Nu iubea vărsarea de sânge. Când mi-a venit rândul, s-a uitat la mine si probabil că i-a plăcut chipul meu. Mi-a spus: Dar tu esti încă atât de tânăr! De ce vrei să mori? Recunoaste-L pe Profet! I-am răspuns: Sunt tânăr e adevărat, dar sunt gata să-mi plătesc datoria de om, la fel si tu, preaputernicule, atunci când îți va veni vremea, vei fi gata s-o plătesti. Răspunsul meu i-a fost pe plac si n-a mai încercat mă convingă să-mi schimb credinta. Ai dreptate, a spus el. Va veni cândva si ziua când necunoscuta mână străină va amesteca pulberea mea divină cu pământul. Apoi a făcut un semn si am fost eliberat datorită vorbelor mele, care i-au muiat imaginatia poetică. Vrei să asculți, Giovanni Giustiniani, versurile pe care sultanul Murad le-a scris după bătălie?

Giustiniani a clătinat din cap, si-a mai turnat vin în cupă si a început să muste dintr-o bucată de friptură rece. Am înțeles că nu se prea omora el după versuri, dar dorinta mea de a i le spune era mai mare decât a lui de a nu le asculta. Am împins spre el platoul cu castraveti murati si am început să-i declam în turceste memorabilele versuri, bătând pe masă ritmul cu degetele, ca si cum as fi urmărit strunele unei lăute. Apoi am tradus-o pentru el;

Dă-mi înapoi, paharnicule, vinul zilei de ieri,

Dă-mi lăuta să cânt, pregătește-mi inima pentru uitare!

Dacă viata-i o clipă, vreau s-o trăiesc în plăceri!

Dă-mi să beau până-n ziua în care

Necunoscuta mână străină

Cu pământul va amesteca pulberea mea divină.

— Asa era inima sultanului Murad. El a consolidat puterea Imperiului Otoman, iar dacã a dus rãzboi dupã rãzboi, a fãcut-o doar pentru a obtine o pace durabilã. Era un bãtrân obosit si sãtul de putere. De douã ori a abdicat în favoarea fiului sãu. Prima datã au fost crestinii aceia care l-au silit sã revinã pe tron. A doua oarã, marele vizir Khalil, atunci când ienicerii au incendiat bazarul din Adrianopol. Dupã aceea, Murad a înteles cã trebuie sã se resemneze cu puterea si a domnit pânã la sfârșitul zilelor sale, dar rãzboaie n-a mai purtat. De douã ori pe sãptãmânã se îmbãta în compania poetilor si a filozofilor si, în stare de euforie, obisnuia sã dãruiascã domenii, caftane de onoare si pietre pretioase. Niciodatã, dupã ce s-a trezit din betie, n-a oftat dupã darurile oferite. Câteva dintre aceste pietre pretioase mi le-a dãruit mie sultanul Murad. Pãstreazã-le, dacã le doresti, Giustiniani, eu n-am trebuințã de ele si nici nu ti le voi cere mâine înapoi.

Dupã ce si-a îndesat o jumãtate de castravete murat în gurã, Giustiniani si-a sters mâinile ude de pantalonii lui uzati de piele, si-a fãcut cu piosenie semnul crucii si s-a lãsat cu greutate în patru labe în fata mea.

— Eu sunt un om sãrac, a spus el, un simplu mercenar. Nu-mi stã în obicei sã afisez o falsã mândrie. Si apoi, nu-i deloc rãu motivul pentru care mã umilesc cu plãcere în fata ta.

Si s-a apucat sã strângã pietrele împrãstiate prin casã, iar eu i-am luminat drumul cu lumânarea. Desi gâfâia si gemea din cauza pozitiei incomode, mi-a spus:

— Dar n-are nici un rost sã mã ajuti. Si de m-as iubi cu cea mai frumoasã femeie din lume, mâinile si picioarele mele n-ar fi mai fericite ca acum.

I-am dat si punga de piele, iar el a pus cu atentie pietrele în ea, s-a ridicat de jos, i-a strâns băierile si si-a strecurat-o în buzunar.

— Nu sunt lacom, a constatat el. S-ar putea ca vreo piatră mai mare să se fi rostogolit până cine stie în ce crăpătură din lemnul podelei sau pe sub covoare. Oricum, de vor mai fi, le va găsi

servitorul tău când va mătura, îți multumesc.

Apoi si-a lăsat capul într-o parte si m-a privit cu un aer foarte multumit. A spus în continuare:

— În timpul vietii mele am întâlnit si sfinti, si clarvăzători, si multe alte soiuri de nebuni. Dar am fost imbecil când mi-am închipuit că pe pământ nu se pot petrece si lucruri atât de extraordinare încât să depășească puterea umană de înțelegere. Faptul că te-am întâlnit este unul din aceste evenimente de neînțelese.

Mi-a întins mâna lui enormă si mi-a strâns-o pe a mea cu sinceră recunostință.

— De acum înainte, a spus el, tu esti prietenul meu, domnule Jean Ange! Zică lumea ce-o zice! De te va vorbi de rău, nu voi apleca niciodată urechea să-i ascult trâncănelile. Te iau sub protectia mea. Iar mâine dimineată, după ce va suna deșteptarea, îi voi porunci scribului să te înscrie pe lista oamenilor mei. Dar să fii acolo! Îți voi da un cal si o armură. Nu-ti face griji, vei avea parte de destulă hârtuială pentru a te obisnui cu regulile pe care le impun eu soldatilor mei. În privinta aceasta, te asigur că sunt mai al dracului decât turcii.

Dar nu m-a bătut prieteneste pe umăr, asa cum ar fi făcut probabil un comandant cu mai puțină

experiență. Dimpotrivă, înainte de a pleca, s-a înclinat cu respect în fața mea și a spus:

— Păstrează-ți secretele! Pe mine prea puțin mă interesează! Dacă ai fi avut intenții rele, n-ai fi procedat așa. Am încredere în tine.

Grecii nu m-au vrut, un latin m-a acceptat. M-a înțeles mai bine decât grecii Giovanni Giustiniani.

5 februarie 1453

Am primit un cal și echipament de luptă. În primele zile Giustiniani mi-a verificat cunoștințele. L-am însoțit când a inspectat flancurile și formațiile de apărători ai orașului, alcătuite din greci și din tineri călugări neantrenați pentru luptă. Bătăia neîncrezător din capul lui mare de taur și râdea de neîndemânarea lor. S-a sfătuit cu împăratul, cu Phrantzes, cu căpitani corăbiilor grecești și venetiene, cu podestatul Perei, cu bailul Venetiei, chiar și cu printul Orhan, în surghiun la Constantinopol, care și-a oferit împăratului serviciile sale și ale slujitorilor săi pentru apărarea orașului.

Cu fiecare a discutat pe îndelete și a povestit întotdeauna istorii amuzante din timpul campaniilor de război sau asediilor. Asemenea prorei unei corăbii puternice, care dă la o parte valuri de neînvins, el oferă întotdeauna interlocutorilor o soluție pentru depășirea discordiilor, invidiilor și prejudecăților, în el toată lumea are încredere. În el trebuie să te încrezi, fiindcă este ca o coloană pe care se sprijină edificiul de apărare al orașului care se făurește de la o zi la alta. Bea mult vin. Din două înghituri, e în stare să soarbă tot vinul dintr-o cupă uriasă. Dar, în afară de pungile ce-i atârnă sub ochi, nici un alt efect nu are băutura asupra lui.

Încetineala cu care se miscă si flecăreala fără de sfârșit, îndărătul căroră se ascunde o judecată echilibrată si dreaptă, m-au cam enervat la început. Dar, până la urmă, am început să privesc si eu prin bulbucatii lui ochi de taur. Acum mi se pare că asist la punerea în funcțiune a unui imens mecanism, pe care l-a conceput un matematician iscusit, care scârtaie si pâraie din toate articulatiile, dar se apropie de scopul propus, fiecare parte a mecanismului ajutându-se de celelalte si ajutându-le la rându-i.

Sunt nevoit să-l admir, la fel ca toti oamenii lui, care-l admiră si se supun poruncilor sale, fiindcă niciodată nu dă un ordin de prisos.

În ceea ce mă privește, cred că-i sunt de ceva folos. I-am povestit tot ce știu despre ienicerii sultanului: despre felul în care sunt instruiti, despre armamentul pe care îl folosesc si despre tehnica lor de luptă. I-am vorbit despre personalitatea sultanului Mehmet, precum si despre caracterul celor mai apropiati sfetnici ai lui. I-am explicat că după moartea sultanului Murad, nemaîntelegându-se între ei, demnitarii imperiului s-au despărțit în două - unii, susținători ai războiului, ceilalti ai păcii -, si ca sultanul Mehmet a încurajat cu bună știință discordia, pentru a răsturna pe marele vizir Khalil.

— El n-a putut niciodată să uite, i-am mai spus eu lui Giustiniani că în tinerețe a fost umilit - mai întâi la doisprezece ani, apoi la paisprezece - când a trebuit să renunțe la tron, în ciuda faptului că Murad abdicase de bunăvoie în favoarea sa. În aceste umilinte timpurii își au rădăcinile amărăciunea, fanatismul si ambitia - cauze secrete ale tuturor actelor sale. Prima oară - dar era copil pe atunci -, când, pe neașteptate, armata cruciatilor s-a apropiat pe la Varna , Mehmet a făcut o

adevărată criză de nervi. Asta se întâmpla în Adrianopol. A plâns, a tipat și s-a zvârcolit pe pământ și târână - apoi s-a refugiat în harem. Cel puțin, așa se povesteste.

Dacă fostul sultan Murad n-ar fi venit în grabă din Magnesia și n-ar fi împins armata Asiei, Imperiul Otoman s-ar fi prăbusit de atunci. Fiindcă sârbii și bulgarii s-ar fi aliat de bunăvoie cu

creștinii... Destinul..., am spus eu. Dacă flota pontificală n-ar fi întârziat. Dacă genovezii din Pera n-ar fi transportat armata lui Murad peste Bosfor, trădând astfel încă o dată lumea creștină... Se spune că Murad ar fi plătit genovezilor câte un ducat pentru fiecare om îmbarcat. Dacă...

— Doar un om slab și lipsit de voință își pierde timpul gândindu-se la cum ar fi putut să fie sau cum ar fi fost dacă s-ar fi putut..., a tipat Giustiniani enervat. Voința omului este destinul

său. Orice ar fi să i se întâmple. Sau, poate că tie ti-ar fi fost mai pe plac dacă sultanul le-ar fi îngăduit venetienilor accesul la Marea Neagră și i-ar fi strâns de boase pe genovezi, nu-i așa?

Abia atunci mi-am amintit că Giustiniani era genovez. E obligat să accepte doar ceea ce Genova admite că-i drept și corect.

— Iartă-mă! am spus eu. Am povestit doar ce s-a întâmplat. Nu încapă îndoială că, și fără ajutorul genovezilor din Pera, Murad tot ar fi trecut Bosforul. Grecii n-ar fi fost în stare să-l împiedice. De sute de ani, Constantinopolul s-a obișnuit doar să se apere, nu să și atace. Flota creștinătății nu a venit la timp. De aceea am fost învinși la Varna. Dar Mehmet n-a putut să uite groaza și amarul pe care le-a încercat atunci. De aceea și-a construit el astă-vară fortăreața pe pământ grecesc.

— Povestea cu Varna nu se va mai repeta, a spus el. Eu trebuie să-mi protejez armata. Este o obligatie pentru poporul meu. Bineînțeles, a fost un pretext, dar chiar Crestinătatea i l-a oferit.

Că-i drept sau nedrept, a spus Giustiniani, el a închis Bosforul. E un fapt politic. Din fericire, corăbiile genoveze au acces la Marea Neagră. Din cauza neutralității Perei, se înțelege. Venetienii si-au săpat singuri groapa când au consimțit să rămână corăbiile lor în Port, la dispoziția împăratului.

— Pentru toată creștinătatea, neutralitatea Perei este doar un prilej de amărăciune, i-am atras eu atenția. Poate că zidurile ei nu sunt datoare cu nimic zidurilor Constantinopolului. Dar asedierea lor l-ar destabiliza pe Mehmet. Am câștiga timp. Timpul lucrează în favoarea noastră. Phrantzes are dreptate. Pentru că, de n-ar fi fost neutră, sultanul ar fi încercat mai întâi să cucerească Abia după aceea ar fi trecut la asediul Constantinopolului. Iar dacă ar fi reușit să distrugă Pera, ar fi atârnat toată Genova împotriva-i.

— Tu vorbești ca un grec, a spus scârbit Giustiniani. Orice ar fi să se întâmple, neutralitatea Perei asigură Occidentului comerțul în Marea Neagră. Dacă-i neutră, Pera este mai de folos

Constantinopolului decât dacă n-ar mai exista. Prin Pera întotdeauna va fi o poartă deschisă pentru negocierea păcii, dacă rezistăm mult timp asediului, bineînțeles. Fără armele și armatele pe care le putem obține prin intermediul Perei, am fi fără îndoială, pierduți. Prin intermediul Perei putem ști tot ce se întâmplă la Adrianopol. Tu te înșeli când gândești cum gândești.

Neutralitatea Perei este un lucru bun și de neînlocuit.

– Tot prin Pera, am spus eu, si sultanul află tot ceea ce se întâmplă în Constantinopol.

– Uite ce, mi-a spus el, Constantinopolul este un oras mare. De aceea, ar trebui ca, atunci când va începe asediul, să spânzur câtiva pescari, geambasi si evrei. Dar într-un oras asediat e imposibil să împiedici răspândirea vestilor. Sau ai putea, dacă ai avea o experiență bogată. În această privință, ce-i drept, Pera nu ne poate fi de ajutor. Dar dacă le pui toate cap la cap, Pera ne este mai mult favorabilă decât pâguboasă.

Mi-a tras prieteneste o palmă peste ceafă. Parcă avea o mână de fier în mână.

– Mă inciti să spun vrute si nevrute, mi-a atras el atentia. Ne pierdem timpul cu vorbe de prisos. Nu sunt obligat să justific ceva asupra căruia n-am nici o putere. Te-am înscris în armata mea? Bine. Eu îți ordon, tu trebuie să fii de acord cu ceea ce spun eu! Fără să crâcnesti! Uite ce, mai bine mi-ai povesti mai departe despre sultanul Mehmet.

Mi-am înghitit amărăciunea si am continuat:

– A doua oară, chiar veteranii, ienicerii din propria lui armată au fost cei care s-au revoltat. Ei au refuzat să se supună poruncilor unui băiat slăbut si nervos, care nu era în stare să-i conducă în luptă. După ce au furat tot, ienicerii au dat foc bazarului din Adrianopol. Asa se face că, încă o dată, Mehmet a fost nevoit să se ascundă în haremul său de neatins. Din proprie inițiativă marele vizir Khalil l-a chemat pe Murad. Mehmet nu i-o va putea ierta niciodată. Tu nu-l cunosti pe Mehmet, am spus eu, repetând aceste vorbe stupide, pe care întotdeauna le spun când discut cu

cineva despre Mehmet. Orgoliul atins al unui copil poate deveni spada în stare să distrugă un

imperiul. Aminteste-ti cã a fost de douã ori. Abia dupã aceea si-a început el ucenicia. Umilirile sale n-au limite. Pentru a compensa umilirile, e obligat sã-si dovedeascã lui însusi cã este superior tuturor înaintasilor sãii. Constantinopolul îi va fi dovada. Ani întregi, zile si nopti a gândit si a pregãtit cucerirea orasului. Încã înainte de moartea tatãlui sãu, el cunostea pe de rost planul zidurilor de apãrare ale Constantinopolului si putea sã deseneze din memorie orice detaliu, s-ar fi putut plimba pe strãzile orasului cu ochii închisi. Se spune, de altfel, cã în tinerețe ar fi venit aici deghizat. El vorbește grecește si cunoaste obiceiurile si rugãciunile creștinilor.

— Tu nu-l cunosti pe Mehmet, am repetat încã o datã, fãrã voie, insuportabilele mele cuvinte. La moartea tatãlui sãu, nu mai era un copil. Nu murise Murad de mult cãnd, conform obiceiului, emirul Karamaniei s-a revoltat si a ocupat cãteva provincii turcești din Asia. Erau rude de sãnge Mehmet si acest emir. Atunci Mehmet a strâns o armatã si, în douã sãptãmâni, ienicerii sãii au fost la hotarele Karamaniei. Emirul s-a gândit cã-i mai convenabil sã se supunã. De aceea, s-a predat sultanului împreunã cu suita. Iar cãnd s-a aflat dinaintea lui Mehmet, i-a explicat rãzând cã fapta lui nu fusese decãt o joacã, fiindcã voise sã-l punã la încercare pe noul sultan. Simtise labele leului si se abtinuse. Dar si sultanul Mehmet învãtase bine sã-si ascundã sentimentele. El nu face absolut nimic fãrã sã discearnã. Se poate enerva atãt de tare, încât sã facã spume la gurã. Dar pânã si furia este fructul unei deliberãri abile, pentru a se impune adversarului. Mehmet este un comediant, cum n-am mai întâlnit. Sã-l fi vãzut astã-varã, în mijlocul constructorilor, cu mânecile suflecate, cu pãrul plin de var si cu sudoarea siroindu-i pe fatã! Exemplul lui i-a silit si pe bãtrânii sfetnici, si pe viziri, si pe oamenii bogati sã se întrecã cu

lucrătorii la înălțarea turnurilor și meterezelor fortăreței. Au ajutat și ei și au gemut în fiecare seară. S-au scărpinat în barbă, încercând să înțeleagă cum de au putut fi atât de nerozi să-i fângăduiască de bunăvoie sultanului că vor munci la înălțarea turnurilor, dar de dat înapoi n-au mai putut da. Așa se face că fortăreața l-a costat mai ieftin. Un astfel de om este sultanul!

Vorbele mele l-au impresionat pe Giustiniani. Cu siguranță că istoria în sine nu era nouă pentru el, dar niciodată n-o auzise spusă de un om care a fost de fată.

— Si ienicerii? m-a întrebat el. Nu mă refer la oamenii de rând ci la comandantii lor, la ofiteri.

— Si ienicerii, am spus eu. Ienicerii vor într-adevăr război, e meseria lor. Sunt copii de creștini, care au fost crescuți în credința Islamului. Sunt mai fanatici decât turcii însisi. Ei n-au voie să se căsătorească, le este interzis să părăsească tabăra de instrucție, n-au nici măcar dreptul să învețe o meserie. Se înțelege că au fost furioși când au văzut că emirul Karamaniei se predă fără împotrivire. Mehmet i-a lăsat să urle și să-și răstoarne străchinile cu mâncare. S-a închis în cortul său și-și rumege furia și n-a mai ieșit de acolo decât peste trei zile. Niste negustori îi vânduseră o grecoaică din insule. Era o fată de optsprezece ani, frumoasă ca ziua. O chema Irene. În compania ei își petrecuse sultanul cele trei zile când n-a vrut să vadă pe nimeni. Ienicerii vociferau și înjurau în jurul cortului lui Mehmet. Nu puteau accepta un sultan care preferă războiului plăcerile și dragostea, în plus, își negiițează, pentru o sclavă, până și rugăciunea, pe care toți musulmanii sunt obligați s-o respecte. Ofiterii n-au reușit să-i calmeze pe ieniceri. Poate că nici n-au încercat.

— Am auzit povestindu-se despre această întâmplare, m-a întrerupt Giustiniani. E o dovadă de necugetată cruzime a sultanului Mehmet.

Am spus:

— Cruzime, fără îndoială. Dar nu necugetată. A fost un gest foarte bine studiat, pe care el, comedianul, l-a interpretat magistral. În momentul când furia ienicerilor a ajuns la paroxism, sultanul a ieșit din cortul său cu un trandafir în mână, cu ochi visători și cu aerul unui tânăr dezorientat. Văzându-l, toți ienicerii au izbucnit într-un râs isteric și au aruncat în aer bulgări de pământ și baligă de cal, bineînțeles, fără intenția de a-l lovi. Și i-au strigat ei atunci: Oare ce soi de sultan mai ești și tu, de-ti schimbi iataganul pe un trandafir? Iar Mehmet le-a strigat: O! fraților, fraților, voi nici nu știți ce spuneți. Dacă ați fi văzut-o, m-ați fi înțeles! Au strigat și mai aprig ienicerii: Arată-ne grecoica! Arată-ne-o, să te putem crede! El a căscat și a intrat alene în cort, apoi s-a întors trăgând de mână o fată tânără și sfioasă, pe jumătate dezbrăcată, care-și acoperea îngrozită chipul cu cealaltă mână. Nu voi uita niciodată acest spectacol, am continuat eu. Capetele rase ale ienicerilor, doar cu un smoc de păr în creștet, fiindcă-și aruncaseră bonetele de fetru pe jos și le călcau cu furie în picioare, chipul pătimas al lui Mehmet, privirea galbenă a ochilor de nebun, tânăra sclavă, mai frumoasă decât primăvara în Karamania... Mehmet i-a ridicat mâna cu care-și acoperea chipul și i-a smuls vesmintele pe care le mai avea, apoi a împins-o înspre ienicerii care s-au dat înapoi câțiva pași, uimiți de frumusețea și de goliciunea trupului fetei. Priviți-o pe îndelete, a urlat Mehmet! Priviți-o și apreciați dacă-i demnă de dragostea sultanului vostru! Apoi fata lui s-a întunecat de furie, a aruncat trandafirul și a poruncit: Aduceți-mi iataganul! Sclava era

îngenuncheată, cu fata plânsă și încerca să-și acopere goliciunea. Mehmet a ridicat-o de păr și dintr-o lovitură, i-a tăiat capul. Sângele ei i-a împrorscat pe ienicerii din apropiere. Nevenindu-le să creadă ceea ce văzuseră ochii lor, ienicerii au început să tipe și să se retragă în mare dezordine. Iar Mehmet le-a spus simplu: Iataganul meu poate să rupă și lanțurile dragostei. Aveți încredere în iataganul meu! Apoi a întrebat: Unde-i colonelul vostru? Și ienicerii s-au dus să-l caute și l-au găsit în cort, unde se ascunsese. I-a smuls din mâini, Mehmet, bastonul de comandant și apoi l-a lovit peste față atât de sălbatic, încât i-a spart nasul și i-a scos un ochi din orbită. Dar ienicerii tremurau și nu i-au sărit în ajutor colonelului lor... Niciodată nu se vor mai revolta ienicerii, am spus eu. Mehmet a reorganizat corpul lor de armată și a anexat, contrar legilor ienicerilor, șase mii din puii lui de soim. Avansarea în funcție a ienicerilor se face după legi străvechi. De aceea Mehmet nu se putuse debarasa de toți ofițerii bătrâni, așa că, în noaptea aceea i-a decapitat pe mulți dintre cei de care voia să se lipsească. Dar poți fi sigur că le-a rezervat un loc de onoare la asediul Constantinopolului tuturor celor de care vrea să scape. În această privință, asediul îi va fi folositor, îi va îngădui să-i lichideze pe anumiți ofițeri și militari mai bătrâni, care sunt prea siguri de ei. Mehmet nu uită niciodată o ofensă. Dar el a învățat să aștepte răbdător clipa prielnică.

Am chibzuit un moment dacă-i cazul să continuu sau nu. Mi-am zis: Oare Giustiniani este omul care poate să mă înțeleagă? Într-un sfârșit, am rostit:

— Mehmet nu-i o ființă umană.

Giustiniani și-a încruntat sprâncenele și s-a uitat lung la mine. Râsul lui zgomotos și binevoitor i-a

încremenit în gât.

Mehmet nu-i o ființă umană, am repetat eu. Poate că el este printul tenebrelor. Sau, poate, Fiara ce va să vie. În el sunt toate e. Nu mă înțelege gresit, i-am spus eu. Dacă el este om, ci, fără îndoială, e un om nou, primul din specia lui. Va înființa o eră nouă, care va forma oameni după chipul lui, diferiti vechi. Suverani ai pământului, suverani ai nopții, care, strasnici și mândri, vor refuza cerul și vor alege pământul, în loc ei nu vor recunoaște nici legile oamenilor, nici legile lui Dumnezeu. Singura lor lege va fi telul la care vor voi să ajungă. Ei vor dezlăntui pe pământ frigul și căldura infernului, vor sili chiar și forțele naturii să-i slujească. Și după ce vor supune și pământul voinței lor, în turbata lor dorință de cunoaștere, vor făuri aripi și vor zbura până la stele ca să le supună. Mehmet este primul dintre oamenii acestia. Oare cum crezi că ai putea să i te împotrivesți?

Giustiniani și-a prins capul între mâini și a început să geamă. Apoi mi-a spus cu un glas stins:

— Pe sfintele răni ale lui Hristos! Oare călugării furioși ai acestui oras și profetii de doi bani nu fac destule spume la gură anunțând sfârșitul lumii? Oare mai este nevoie ca și ofiterii mei

să aibă vedenii și să scoată din gură tot felul de nebunii? Simt că-mi crapă capul dacă mai spui o vorbă.

Dar dacă până acum Giustiniani spunea că Mehmet este un tânăr exaltat care, din cauza curajului orb, repede își va sparge capul de un zid, după această discuție a devenit prudent și i-a sfătuit chiar și pe ofiterii săi să nu mai pălăvrăgească toată ziua prin cârciumi, subestimându-i pe turci. Mai mult, s-a dus la

biserică să asiste la o slujbă latină și a primit cu umilintă absolutiunea, chiar dacă, în entuziasmul său, cardinalul Isidor îl asigurase și jurase că toate păcatele i-au fost iertate când i s-a încredințat funcția de comandant al Constantinopolului. Pentru a fi mai sigur, el i-a cerut lui Isidor să-i dea asigurarea aceasta și în scris. După ce a obținut-o, mi-a spus:

— Asa-i mai bine. Acum am un document clar, pe care-l voi putea arăta Sfântului Petru când voi bate la portile cerului. Se spune că bătrânul ar fi devenit foarte sever cu genovezii. Se pare că venetienii l-au mituit.

7 februarie 1453

La Adrianopol s-a tras o ghiulea de tun care a înspăimântat pe toată lumea. Mesterul Orban, ungurul, și-a ținut promisiunea și a turnat un tun urias, cum nu s-a mai văzut până acum.

În seara aceasta, când am ajuns acasă, mi-a ieșit în întâmpinare Manuil, și-a apăsât cu degetele obrajii care-i tremurau și m-a întrebat:

— Stăpâne, e adevărat că turcii au un tun care poate distruge zidurile de apărare ale Constantinopolului dintr-o singură lovitură?

E de necrezut ce repede umblă zvonurile în acest oraș! Abia azi dimineată Giustiniani a aflat detalii clare despre lovitura de probă a tunului.

— Nu-i adevărat, i-am spus eu. Nimeni nu poate construi un astfel de tun. Doar un cutremur de pământ poate să distrugă dintr-o dată zidurile Constantinopolului.

— Dar, a început el să se bâlbâie, se povesteste că ghiuleaua ar fi zburat cale de-o mie de pași prin

vâzduh, iar apoi, când a căzut, ar fi făcut o gaură în pământ mare cât o casă. De jur împrejurul gropii, până la zece mii de pasi depărtare, pământul s-ar fi cutremurat, așa vorbea astăzi lumea în piață. Se mai spune că la Adrianopol casele s-au năruit și că femeile însărcinate au născut înainte de soroc.

— Vorbe de târg, Manuil. Parcă n-ai ști ce-s în stare babele să scornească!

— Dar este adevărat, a protestat el. Astă-toamnă, tunul pe care mesterul Orban l-a turnat pentru fortăreața sultanului a scufundat doar cu o singură ghiulea o corabie mare. Iar la Pera a sosit de curând un negustor de la Adrianopol care a măsurat cu mâna lui mărimea unei ghiulele de piatră folosită pentru noul tun. El a spus că un om, oricât de mare ar fi, n-o poate cuprinde în brate. Iar după ce a auzit detunătura aceea groaznică, bietul negustor a rămas cu urechile înfundate și tremură ca un bătrân, deși nici n-a împlinit încă cincizeci de ani.

— De la vin i se trage tremuratul, nu de la detunătură, i-am spus eu mânios. El a istorisit povestea la prea mulți oameni care i-au dat de băut. De la un pahar la altul, tunul lui Orban a tot crescut, iar mâine nu încapă îndoială că va ajunge mai mare decât turla unei biserici.

Manuil a îngenunchat în fața mea și, în timp ce mi-a sărutat mâna, am simțit cum îi tremură barba.

— Stăpâne, a spus el, mie mi-e teamă.

Este un bărbat bătrân servitorul ăsta al meu. În ochii lui umezi se citește melancolia fără de margini a grecilor din Constantinopol. Nu înțeleg. După ce vor cuceri orasul, turcii îl vor omorî. E prea bătrân pentru a mai fi folosit ca sclav.

— Ridică-te, Manuil, i-am spus eu. Fii bărbat! Uite, noi cunoaștem mărimea tunului, iar specialistii împăratului sunt pe cale să aprecieze greutatea unei ghiulele folosite și ce efect distructiv ar avea asupra zidurilor orașului. Este, fără îndoială, o armă cumplită, care poate provoca mari distrugerii, dar nu-i chiar atât de rea cum pretind unii. Printre altele, meșterul Orban, un om neinstruit, nici nu-i în stare să calculeze traiectoria proiectilelor. Specialistii împăratului apreciază că este imposibil de stabilit la întâmplare capacitatea culasei de pulbere, convenabilă grosimii buzei tunului și greutateii ghiulelei. Probabil că tunul va rezista la câteva detunături, dar, mai devreme sau mai târziu, le va produce mai multe pagube turcilor decât nouă. Odinioară, Orban a fost în slujba împăratului. Specialistii noștri îl cunosc și știu prea bine ce poate face și ce nu. Uite, povesteste ce ti-am spus tuturor mătușilor, verilor și celorlalte rude ale tale, ca să le povestească și ei, la rândul-le, altora, poate că, în felul acesta, se mai liniștește lumea.

Manuil a suspinat și m-a întrebat cu o voce pierdută:

— Oare cum ar putea repeta ei ceva despre care nu înțeleg nimic? Crezi că oamenii simpli din Constantinopol au auzit vreodată despre culasa de pulbere sau despre traiectoria proiectilului? Ei povestesc despre ceea ce pot înțelege, în special despre lucruri îngrozitoare. Spun chiar că o femeie ar fi născut înainte de soroc doar fiindcă a auzit vorbindu-se despre acest tun blestemat. Și apoi, dacă va lovi în ziduri și le va distruge?

— Atunci, spune-le să aibă încredere în Panaghia lor, am rostit eu, încercând să închei discuția.

Dar în spiritul lui Manuil se si strecurase
îndoiala. A oftat si a spus:

— Nu mai apare Sfânta Fecioară si de data asta
ca să-i sperie pe turci cu mantia ei albastră, sunt
sigur. Ultima dată, turcii n-aveau arme atât de
monstruoase. Până si Sfintei Fecioare îi este frică.

Mă simteam la fel de neputincios ca un medic
aflat lângă patul de moarte al unui bolnav.
Ratiunea îi spune medicului că, pentru bolnav, ar fi
mai bine dacă ar cunoaste adevărul. Dar inima îl
îndeamnă să nu-i distrugă speranta. Făcând
abstactie de boală, un bolnav este la fel ca oricare
om sănătos. Si în agonia mortii mai are speranță.
Mi s-au deschis ochii si am înțeles că locuitorii
Constantinopolului sunt ca un bolnav pe patul de
moarte. Au viziuni, ascultă tot ce le povestesc
prezicătorii. Febra îi moleseste dar, miloasă,
maladia mortală îi împiedică să vadă adevărul.
Speranta? Ca si speranta celui ce moare. Nu mai
există nici o speranță. De aceea Manuil s-a uitat
umil la mine, ca si cum ar fi asteptat ceva. Privirea
lui mi-a cersit stropul de speranță pe care nu-l mai
are. I-am spus:

— Nu-ti fie teamă, Manuil. În mâna lui
Dumnezeu suntem toti, si cei săraci, si cei bogati.
Si tu, si eu. În mâna lui Dumnezeu e tot Universul,
în mâna Lui, lumea este cât un fir de nisip.

Totul este din Dumnezeu. De aceea, inima
omului poate simți mersul. De aceea, în inima lui,
omul îl poate simți pe Dumnezeu. Grijile se
risipesc si se pierd. Dar omul se va întoarce
întotdeauna la Dumnezeu. De ce să-ti fie frică,
Manuil?

Si-a făcut semnul crucii, dar a murmurat:

— Nimic de spus, predica ta a fost frumoasă, stăpâne. Dar ceea ce gândești tu nu mă consolează. Sunt om, de aceea nu mă prea grăbesc să mă întorc în Dumnezeu.

Grec fiind, el s-a născut sofist, ca toți grecii. Dar tot ca grec, îl simte pe Dumnezeu. Vorbele grecești se opresc în el ca parabole, dar nu sunt vorbe importante. El înțelege. Altfel decât latinii. Altfel decât Giustiniani. Suntem de același sânge, și el, și eu.

— Te binecuvântează pentru vorbele tale, i-am spus. Și eu am fost odată îmbrăcat într-o piele de tap și am trăit cu un pumn de măsline. Suntem doar oameni și, în tot ceea ce facem și gândim, prea mici în fața lui Dumnezeu. Ți mulțumesc că mi-ai amintit ce mic și neînsemnat sunt.

Manuil m-a privit uimit și a spus:

— Doar eu sunt mic și neînsemnat. Suportă-mă așa cum sunt! Fiindcă, lângă tine, nu-mi mai este chiar atât de teamă.

Apoi, cu un surâs tremurător în colțul buzelor, m-a întrebat:

— E adevărat că tunul cel mare, tras de cincizeci de perechi de boi, a și părăsit Adrianopol? E adevărat că mii de oameni netezesc drumul și construiesc poduri în fața lui ca să poată trece? Sau poate că și astea nu-s decât zvonuri false?

— Nu, Manuil, ce-ai spus acum este adevărat. Tunul lui Orban se află în drum spre Constantinopol. Se apropie primăvara, în curând vor începe porumbeii să uguie. Păsările călătoare vor trece în zbor peste orasul nostru. Când florile primăverii vor îmboboci, sultanul va fi la portile

Constantinopolului. Nici o putere din lume nu-l poate împiedica.

— Cât timp crezi că va dura totul? m-a întrebat el.

Oare de ce să-l fi mintit? E un bărbat în vârstă. E grec. Nu sunt medic. Sunt doar o ființă umană. Ca și el. I-am spus:

— Poate că o lună... Sau două... Giustiniani este un comandant excelent. Trei luni, dacă va fi la înălțimea așteptărilor. Dar nu ai mult. Mai mult nu se poate...

Manuil nu mai tremura. M-a privit drept în ochi și m-a întrebat:

— Dar Occidentul? Dar Uniunea?

— Occidentul? am spus eu. O dată cu Constantinopolul se vor prăbusi și țările Occidentului în întuneric. Constantinopolul este ultima candelă în care pâlpâie speranța creștinătății. Dacă ele au îngăduit ca ultima candelă să fie stinsă, își merită pe deplin soarta .

— Care le va fi soarta? m-a întrebat Manuil. Iartă-mă, stăpâne dar inima mea trebuie să știe cum să se pregătească.

— Trupul fără suflet, viața fără speranță. O atât de disperată sclavie a umanității, încât sclavul însuși nu va ști că este sclav .Bogăția fără bucurie, somptuozitatea fără fericire. Moartea spiritului...

10 februarie 1453

Pe toți ceilalți i-am întâlnit, doar pe megaducele Lukas Notaras nu. S-ar putea spune că, în mod

deliberat, anume ca să mă enerveze pe mine, locuiește în cel mai îndepărtat loc de Blaherne, în partea veche a orasului, în umbra marii catedrale, a vechiului palat imperial și a Hipodromului. Este, fără îndoială, un om distant. Cei doi fii au funcții onorifice la Curte, dar nu pot fi văzuți niciodată acolo. I-am văzut, în schimb, pe Hipodrom, jucând polo călare. Amândoi sunt băieți frumoși, cu chipuri mândre, întunecate și melancolice, ca și chipul tatălui lor.

În calitate de amiral al flotei, megaducele refuză să colaboreze cu Giustiniani. Cu cheltuieli proprii, el a repus în stare de navigație cinci corăbii străvechi de război ale împăratului. Astăzi, spre uimirea tuturor, pe neașteptate, dromoanele(1) imperiale și-au lansat vâslele la apă și au alunecat printre marile corăbii occidentale din port, îndreptându-se spre larg. Odată ajunse în Marea Marinară, și-au desfășurat velele nou-noute și, în formație de luptă, s-au îndreptat spre țărmul Asiei. Ziua a fost cenusie, noroasă, cu rafale de vânt. Marinarii de pe aceste corăbii nu sunt prea antrenati, nici vâslasii nu știu prea bine să păstreze ritmul, de aceea vâslele lor s-au izbit de multe ori una de alta.

Ultima flotă a Constantinopolului îndreptându-se spre largul mării... Căpitani din Venetia și din Creta, bătându-și genunchii cu palmele, au râs până n-au mai putut.

Dar care să fie semnificația acestei manevre de război? Sau poate că toată parada a fost doar pentru probarea velor și a vâslelor, mai cu seamă că dromoanele încă nu se întorseseră când se lăsase întunericul.

În galop, Giustiniani a alergat la palat și, după ce i-a dat din calea lui pe ofiterii din garda

împăratului și pe eunuci, care voiau să-l împiedice să treacă, a intrat neanuntat în încăperile regale

ale împăratului.

(1). Corabie bizantină de dimensiuni relativ mici (n.tr.).

S-a purtat așa de neprotocolar fiindcă dorea să se înțeleagă că-i foarte furios. Dar el nu era câtuși de puțin furios - murea doar de curiozitate, atâtă tot. Din punctul lui de vedere, flota împăratului nu are nici o valoare. O singură corabie puternică din Occident ar fi putut să le scufunde pe toate, fiind el comandantul Constantinopolului, nu putea admite ca flota să nu i se subordoneze.

Împăratul Constantin s-a justificat cam în felul acesta în fața lui Giustiniani:

— Megaducele Notaras este un om de acțiune. El nu-i de acord cu așteptarea pasivă. Turcii au devastat provinciile noastre și au blocat atât Selymbria, cât și celelalte fortărețe. De aceea, el s-a hotărât să-i atace pe turci și să dea lovitură după lovitură atât timp cât încă mai este liberă marea.

Iar Giustiniani a spus:

— După ce am dat poruncă să fie deschise portile militare din zidurile orașului, în zadar am așteptat permisiunea ca să-i lichidez pe tâlharii turci. S-au obrăznicit prea mult în ultima vreme și se apropie călare la distanță de o săgeată de zidurile cetății pentru a-i insulta pe oamenii mei. Printre altele, îi amenință că-i vor jugăni. Se înțelege că acest lucru slăbește disciplina, fiindcă oamenii mei sunt furioși.

Dar împăratul i-a răspuns:

— Noi nu ne putem îngădui să sacrificăm nici un om. Turcii încearcă să-i atragă pe soldatii nostri în ambuscade, pentru a-i extermina.

— Uite, tocmai din această cauză m-am supus eu poruncii tale si am încercat să nu le fac jocul turcilor, dar s-ar părea că megaducelui Notaras prea puțin îi pasă de poruncile tale.

— El m-a anunțat pe neașteptate că va face manevre cu corăbiile de război imperiale, a răspuns Constantin. Doar nu era să poruncesc corăbiilor din Venetia si Creta să-l împiedice. Te asigur însă că această nesupunere nu se va mai repeta. Doar Phrantzes, pe un ton conciliant, s-a simțit dator să intervină si a spus:

— Megaducele însuși si-a echipat corăbiile. El a plătit totul din averea lui, el îi plătește si pe marinari. Nu cred că trebuie să-l ofensăm.

Erau doar vorbe goale. Fiecare dintre ei o stia. Giustiniani a lovit cu bastonul lui de comandant în masă si a spus:

— Oare esti sigur că el se va întoarce cu corăbiile si cu oamenii lui?

Iar împăratul Constantin, cu capul plecat, a rostit abia:

— Cine stie? Poate c-ar fi mai bine dacă nu s-ar mai întoarce ...

Giustiniani mi-a povestit toate acestea si a mai spus:

— Eu nu pot să înțeleg complicata politică a grecilor. Până acum, basileul a interzis toate acțiunile ofensive. Dar împăratul prea face abuz de umilintă creștină. De fiecare dată când sultanul îl

plesneste peste un obraz, el i-l întoarce si pe celălalt. Înțeleg prea bine că vrea să demonstreze, atât puterilor occidentale, cât si posterității, că sultanul este agresorul, iar el, omul păcii. Dar la ce bun? Oricare om cu puțin bun-simt înțelege altfel lucrurile. Iar acum, megaducele Notaras îi smulge împăratului dreptul de inițiativă si angajează un atac împotriva turcilor. Crede-mă, se va întoarce împreună cu corăbiile lui. Dar ce se află în spatele acestei manevre, eu nu pot să înțeleg. Explică-mi tu, cel care îi cunosti pe greci.

— Nu-l cunosc pe Lukas Notaras, am spus eu. Cine poate afla cauzele ascunse ale actiunilor unui bărbat mândru si ambicios? Poate că vrea să-si dovedească buna-credință. Pentru că, după incidentul din fata Catedralei Sfânta Sofia, la Blaherne toti îl consideră prietenul turcilor si nu mai au încredere în el. Poate că propria lui combativitate e un mod de exprimare a protestului față de pasivitatea împăratului.

— Dar ce avantaje poate avea de pe urma unei astfel de incursiuni pe coasta turcă a mării? Tocmai acum, când dervisii propovăduiesc războiul în toată Asia si sultanul își strânge o armată. Ceva mai grozav, sultanul nici că-si putea dori. Pentru că turcii vor fi iritati, cât despre noi, nu vom câstiga nimic. E clar că Notaras face jocul sultanului.

— N-ai cum dovedi, i-am spus eu. N-avem altceva mai bun de făcut decât să luăm lucrurile asa cum sunt, iar până la proba contrarie să facem doar presupuneri favorabile.

— Dacă începi să ataci, trebuie să ataci rapid, pe neasteptate cu toate fortele, să se simtă. Este cea dintâi lege a artei războiului. Noi nu ne putem îngădui un astfel de atac. De aceea, împăratul are

dreptate. Un astfel de atac nu poate decât să-i îndârjească și mai mult pe turci.

— Nu poți nega, am spus eu, că și Lukas Notaras, megaducele Constantinopolului, a început pe neasteptate atacul. El va ataca rapid, cu toate forțele de care dispune. Nu-l dispretui mai înainte de a ști ce va reuși să facă!

S-a uitat cam mirat la mine Giustiniani, și-a scărpinat ceafa și a întrebat:

— Și oare de ce-ți iei tu apărarea lui Notaras? Fii mai bine înțelept, băiete! mi-a spus el pe un ton prietenos. Astăzi, Phrantzes m-a tras deoparte și m-a sfătuit să fiu cu ochii pe tine. Este un

hot periculos Ioannis Anghelos. A avut liberă trecere la sultan. Mai bine să nu-l pierzi tu din ochi, decât să te piardă el pe tine, în fine. Așa a spus. Dar cum aș fi putut să mă îndoiesc de

cinstea unui om care-și aruncă de bunăvoie averea pe fereastră?

— Nu! I-am râs în nas lui Phrantzes. De ce ar trebui să am predecăți? De ce să nu-ți ies în întâmpinare unui prieten, fără nici o ezitare ori îndoială?

— Gata, gata! Gândește-te bine la ceea ce spui! Pentru că ai și trecut de partea lui Lukas Notaras.

Giustiniani a început să râdă în hohote și a strigat după vin.

— Poate că nu-ți va veni să crezi, a rostit el cu cel mai inocent aer din lume, dar în Turnul Sfântului Ioan de Cornibus, de unde se văd până departe portul și corăbiile, ba chiar și golful, până la Pera, am găsit o grindă potrivită pentru tine. Și,

în numele înflăcăratei noastre prietenii, m-am gândit să plătesc pe cineva ca să te spânzure de ea. Presupun că ti-ar plăcea mult mai mult să atârni spânzurat în Turnul lui Ioan decât de Coloana lui Demetrios, nu-i așa? Nu, nu, nu trebuie să-mi multumesti! E doar un semn de prietenie.

După aceea mi-a dăruit un suport din bronz cu toate accesoriile pentru scris și m-a avansat la gradul de ofiter al statului-major. De acum înainte, voi avea acces și la documentele lui secrete.

11 februarie 1453

Astă-noapte, Manuil m-a destepat și mi-a șoptit la ureche:

— Stăpâne, orașul este nelinistit. Pe străzi erau oameni cu felinare și torte în mâini. Unii ieșiră pe jumătate dezbrăcați, în pragul porților. Toate privirile erau îndreptate spre cer. Iar cerul nopții era roșu. Mi-am pus ceva pe umeri și am mers împreună cu mulțimea pe colina Acropole. Dincolo de mare, la poalele norilor, întunericul era în vâlvătaie. Vântul hulpav al nopții purta în aer puternica mireasmă a pământului reavăn de primăvară.

Femeile, învesmântate în negru, au îngenunchat și au început să se roage. Bărbații și-au făcut cruce. Apoi, ca un zgomot surd, vorbele au trecut dintr-o gură în alta.

— Lukas Notaras, au murmurat grecii Constantinopolului, megaducele Lukas Notaras.

Ardeau satele turcești de pe țărmul asiatic al mării. Nimeni nu s-a bucurat. Cu respirația tăiată de la vântul crud al nopții, mulțimea de oameni a

fost copleșită de o imensă tristete nelinistitoare, ca și cum abia atunci ar fi înțeles că este război .

Cine va ridica sabia, de sabie va muri. Și cei fără de vină vor muri împreună cu cei vinovați.

12 februarie 1453

Flota imperială încă nu s-a întors. Patrulele turcilor au pus stăpânire pe Turnul Sfântului Ștefan și i-au măcelărit pe toți soldații garnizoanei.

A fost o ploaie cumplită astăzi, cu piatră, de aceea oamenii au stat în casele lor. Multe acoperisuri au fost distruse; în apropierea rezervoarelor subterane de apă se aud noaptea vuiete ciudate și pământul vibrează. Oamenii au văzut fulgere pe cer și bulgări incandescenti zburând în văzduh.

Nu numai tunul cel mare a plecat de la Adrianopol, ci și toată artileria sultanului, protejată de zece mii de călăreți.

La Adrianopol, Mehmet s-a adresat Divanului reunit în sala înstelată. Cu discursul acela, el a reușit să-i entuziasmeze pe cei tineri și să se apropie de bătrâni și pe cei prudenți. Bailul Venetiei și podestatul Perei au primit lămuriri precise cu privire la conținutul discursului.

Puterea basileului s-a prăbușit, a spus Mehmet. Doar un ultim efort mai trebuie să facem pentru ca imperiul milenar al descendenților lui Constantin să se sfârșească. Constantinopol, regină a cetăților lumii! Avem arme pe măsură, avem o armată bine instruită. Cucerirea orașului este nu numai posibilă, ci sigură. Cucerind Constantinopolul, vom împlini profetia Coranului: „Acest suveran este cel mai mare, iar armata sa, cea mai bună”.

Dar trebuie să atacăm repede, mai înainte să se trezească creștinătatea și să trimită corăbii în ajutor. Acum este clipa favorabilă. Să n-o lasăm să ne scape!

Se spune că, înainte de a rosti acest discurs, Mehmet l-ar fi chemat, în toiul nopții, pe marele vizir Khalil, conducătorul părții pacifiste, pentru a avea o explicație asupra poziției lui. Dar Khalil n-a îndrăznit să deschidă gura în favoarea păcii. Khalil e un bărbat bătrân și prudent. El crede într-adevăr că, prin perseverență provocatoare și prin atacurile pe care le întreprinde, Mehmet va transforma Imperiul Otoman în cenusă. Marele vizir se îndoiește că Occidentul va porni într-o nouă cruciadă. De aceea crede că, pentru binele Imperiului Otoman, este îndreptățit să se opună lui Mehmet prin toate mijloacele... Prin toate mijloacele! Încă de astă-vară, pe malul Bosforului, ienicerii îl numeau pe ascuns prietenul grecilor.

De când cercetez nestingherit hârtiile din cutia de fier al lui Giustiniani, sunt convins că marele vizir Khalil are o corespondență secretă cu împăratul Constantin. Altfel, cum am putea fi noi atât de bine informați asupra pregătirilor pe care le fac turcii în vederea asediului și chiar asupra cheltuielilor aferente?

După plecarea flotei, împăratul Constantin s-a grăbit să trimită un ultim apel la Adrianopol. A scris cu propria-i mână scrisoarea, fără a mai apela la Phrantzes. În lada de fier a lui Giustiniani se găsește o copie a scrisorii. Am citit-o și am recitat-o de multe ori, pradă unei emoții ciudate, unei melancolii sfâșietoare. Nici o altă faptă de-a lui nu atestă mai mult decât această scrisoare măreția lui Constantin ca împărat. Iată ce i-a scris el sultanului Mehmet:

E vădit că vrei mai mult război decât pacea. Dacă eu n-am reușit să te conving de intențiile mele pasnice, dându-ti ca dovadă a sincerității mele asigurarea că accept chiar și să-ti fiu vasal, împlinescă-ti-se voia! Acum îmi îndrept gândul doar spre Dumnezeu, fiindcă doar în El este toată speranța mea. Dacă El dorește ca orașul să cadă în mâna ta, cum aș putea eu să mă opun vointei Sale? Dacă, dimpotrivă, El va strecura în inima ta dorința de pace, voi fi fericit. Dar îți dau înapoi cuvintele și te dezleg de toate promisiunile și de toate înțelegerile pe care ni le-am jurat reciproc. Am închis portile orașului meu și îl voi apăra împreună cu poporul meu până la ultima picătură din sângele meu. Fie-ti omnia fericită până în ziua în care Dumnezeu ne va chema pe amândoi dinaintea Lui, la dreapta Judecată de Apoi!

E o scrisoare întocmită cu stângăcie, despuiață de tradiționala consecvență grecească și de întorsăturile elegante ale frazelor mestesugite de Phrantzes. Cu toate acestea, mi-a sfâșiat inima. E scrisoarea unui împărat. Inutilă, atât de inutilă! Mehmet nici nu-i va răspunde. Dar poate că, din pustietatea palatului sărăcit, împăratul Constantin o va fi adresat posterității; în toată puritatea ei, această scrisoare îi definește personalitatea mai mult decât ar reuși un istoric. Nu-i vina lui că s-a născut sub semnul unei stele nenorocoase.

13 februarie 1453

Flota imperială nu s-a întors încă. Lângă malul mării, paiața Notaras își păzeste cu strânsnicie tainele între ziduri. Dar eu nu mai pot trăi în această permanentă incertitudine. Au trecut mai mult de două săptămâni de la ultima noastră întâlnire. Nici măcar nu știu dacă ea se mai află aici.

În van am rătăcit călare pe străzi și de-a lungul zidurilor! În van am trudit ca un nebun încercând să-mi înec în muncă spaimile! Nu pot să mă eliberez de ea. Ochii ei strălucesc noaptea în visele mele. Mândria ei, aroganța ei îmi înfierbântă inima.

Va fi fiind ea fiica unui megaduce și a unei printese. Fie! I-o fi mai vechi neamul decât chiar al împăratului. Fie-i! Sunt fiul tatălui meu. Dar am patruzeci de ani și cred că toamna vieții a venit.

Oare de ce nu încerc s-o revăd? Poate că nu mai avem de trăit decât aceste scurte zile. Timpul s-a risipit, zilele au trecut ca săgeata, întâmplări obisnuite, instrucție, completarea registrului. Vidul.

Am renunțat la toate. Am renunțat și la renunțare, fiindcă nu mai am la ce renunța. Ca să fiu pregătit când va veni clipa. Stiu că ea este năvod și capcană. Ultima capcană.

Orb mi-am rătăcit viața pe toate cărările Domnului. M-am împiedicat din nou fiindcă sunt orb și nu văd, ori am căzut într-o nouă tentativă?

Smulsu-i-s-au ochii tatălui meu cu fieru-nrosit. Oare ar putea ea să-mi întunece și mie vederea? Nici pe mine însumi nu mă pot, cunoaste. Poate că m-a și orbit.

Cine-ar putea să zvârle o săgeată peste timp până în eternitate? În amurgul zilei, din întuneric, din înaltul cerului, ultimele raze de soare, închise în vârful-i incandescent, reflecta-se vor în ochii săgetătorului. Ca o săgeată încinsă sunt. Ca o săgeată încinsă as vrea să fiu.

Din întunericul casei mele am plecat în lumina alburie a revărsatului de zori. Soarele și-a aruncat

pe pământ primele raze. Cerul s-a boltit ca un acoperis albastru peste Constantinopol. Sufletul mi-a fost în extaz. Ca un pelerin sărac m-am apropiat de casa ei. De departe, foarte departe, sclipeau, chemătoare, turnurile de marmură al Portii de Aur.

Am revăzut piatra netedă a zidului, am revăzut ferestrele înalte și înguste, am revăzut blazonul de pe sambrană. Apoi am mers în poartă.

— Jean Ange, locotenent al comandantului Giovanm Giustiniani, am anunțat eu.

— Megaducele este pe mare, mi-a răspuns slujitorul. Cei doi fii sunt împreună cu el. Stăpâna este bolnavă. Nu se poate da jos din pat.

— Pe fiica megaducelui doresc să-o văd, pe Anna Notaras.

A venit însoțită de un eunuc bătrân. Ea a primit o educație regală. E o grecoaică liberă. Bătrânul eunuc, cu fata cenusie și încrêtită ca a unui măr stricat, surd și fără nici un dinte în gură, era îmbrăcat în vestimente strălucitoare.

A venit. A venit și era mai frumoasă ca oricând. Chipul nu-i era acoperit. A zâmbit și mi-a spus:

— Te-am așteptat. Te-am așteptat atât de mult să vii. Dar nu mai am nici un fel de mândrie, mi-e de ajuns că ai venit. Asază-te pe un scaun, Jean Ange.

Bătrânul eunuc a clătinat nemulțumit din cap, a ridicat neputincios bratele spre cer, apoi și-a acoperit fata cu mâinile și s-a așezat ghemuit în cel mai îndepărtat colț al încăperii, renunțând să-și mai asume vreo responsabilitate.

Apoi, un servitor a adus o cupă de aur pe un platou de argint. Era o foarte veche cupă grecească, măiestrit lucrată, decorată cu imaginea în relief a unui satir desfrânat ce urmărea niste nimfe care alergau. A sorbit o picătură de vin, apoi mi-a dat mie cupa.

— O cupă de vin pentru prietenia noastră! a rostit ea. Tu n-ai venit la noi cu intentii rele, nu-i așa?

Am băut vinul din via tatălui ei și am spus:

— O cupă pentru disperarea noastră, pentru uitare și întuneric, pentru timpul puțin ce ne-a mai rămas, pentru spațiul în care nu va mai fi loc pentru noi. Dar și lanțurile pot fi mângâietoare, Anna Notaras! Pentru că există.

Minunatele covoare, care acopereau dalele de porfir străluceau în toate culorile Orientului. Dincolo de ferestrele înguste, Marea Marmara sclipa în lumina soarelui. Ochii câprui radiau lumină, pielea ei de aur și fildes, zâmbetul...

— Vorbeste! m-a implorat ea. Vorbeste repede și serios, ca și când mi-ai explica o afacere importantă. Chiar dacă nu te aude, eunucul se linisteste dacă te vede vorbind.

As fi preferat s-o privesc în tăcere.

— Parfumul de hiacint al obrazilor tăi..., am spus eu, de hiacint al obrazilor tăi...

— Vrei să începi de unde ai rămas prima oară? m-a întreba ea râzând.

— Vreau să încep cu începutul, am spus eu. Fire de aur sclipesc pe vesmântul tău minunat. Dar mult mai minunată decât vesmântul esti chiar tu. Cu prea multă gelozie îți acoperă frumusețea!

Pictatu-ti-l-au oare călugării? Vesmintele voastre s-au schimbat mult; nu mai sunt acelea pe care, în tinerețea mea, le-am văzut la Constantinopol. Încă din timpul frumoasei Agnes Sorel a regelui Carol, femeile elegante din Franta își dezvelesc sânii ca bărbații să-i admire. Dar aici voi vă acoperiti până și chipul. O, de-am putea călători împreună în liberul Occident!...

Apoi am început să-i povestesc:

— Pe prima femeie care m-a învățat tainele iubirii trupesti am întâlnit-o în apropiere de Rin, într-un loc numit Izvorul Tineretii. S-a întâmplat în aceeași dimineață despre care ti-am povestit, când, desteptându-mă în cântecul unei privighetori, am văzut Moartea dansând pe zidul cimitirului. Chiar dacă era mult mai în vârstă decât mine, era frumoasă femeia aceea și nu încerca să-și ascundă frumusețea. Fără nici un vesmânt pe ea, așa cum o făcuse Dumnezeu, stătea pe marginea unui helesteu, cufundată în lectura unei cărți, în timp ce împrejurul ei, doamne și seniori jucau diferite jocuri sau, lângă mesele încărcate ce pluteau pe apă, se ospătau. Numele ei era Dorothea. Ea este aceea care mi-a dat o scrisoare de recomandare pentru Aeneas Sylvius din Basel, dacă știi cine este Aeneas Sylvius. Toate acestea mi s-au întâmplat după ce m-am despărțit de Frații Liberului Cuget. Până atunci nu mă iubisem decât prin tufisuri, după căderea întinericului. Dar acea distinsă femeie m-a așezat pe o saltea de puf și a aprins multe lumânări în jurul patului, ca să nu pierd nimic din farmecul ei.

Obrajii Annei Notaras și-au schimbat culoarea, mai întâi în galben, apoi în roșu de foc. Buzele au început să-i tremure, apoi m-a întrebat cu voce stinsă:

— Oare de ce-mi povestesti mie aceste lucruri?
Nu era în obiceiul tău să vorbești astfel. Sau poate
că doar eu nu te-as fi crezut în stare.

— Vorbesc așa fiindcă te doresc. Pasiunea
trupului poate că nu este întotdeauna dragoste. Dar
nu există dragoste fără dorință trupească. Tu ai
observat că nu ti-am vorbit despre asta când

fost doar noi doi. Dacă as fi profitat de
slăbiciunea ta, nu m-ai fi împuns cu cutitul, sunt
sigur. Ochii tăi mi-au povestit-o. Dar acum
niciodată nu voi dori ceva de la tine. Fiindcă
pasiunea mea e curată ca o flacără. Bucura-mă-voi
doar de mi te vei dăruia... Anna Notaras, Anna
Notaras... Mult te iubesc! Dar nu asculta ce spun,
fiindcă eu nu știu ce spun. Sunt doar fericit. Fericit
de ceea ce începusem odată să-ti vorbesc despre
Fratii Liberului Cuget.

Ei nu recunosc decât cele patru evanghelii,
refuză botezul, iar mănăstirile și le gospodăresc în
comun. Printre ei sunt și săraci, și bogati, chiar și
oameni despre care nimeni nu și-ar putea imagina
că le împărtășesc ideile. Se recunosc între ei după
semne misterioase; în toate țările au fondat diferite
secte, chiar și printre dervisi. Eu le datorez viața.
De aceea m-am războit în Franta, fiindcă multi
dintre Fratii Liberului Cuget au urmat-o din
proprie voință pe Fecioara din Orleans. Dar la
douăzeci și patru de ani m-am despărțit de ei.
Fanatismul le era mai rău decât orice intoleranță...
O, dragostea mea! Pe multe drumuri am mai
rătăcit! La Strasbourg am întâlnit un artist care
picta pe lemn și turna litere din metal. Căuta un
om de încredere acel Johannes Gensfleisch ce-și
spunea Gutenberg. El mi-a promis că, pentru
treizeci de monede, mă va învăța o nouă artă a
semnelor scrise, începuse prin a reproduce cărți.
După ce o carte era gata, reușea să termine, în

acelasi timp, următoarele o sută sau chiar o mie de cărți identice cu prima. Mi-a promis că voi ajunge un om foarte bogat. Dar eu nu aveam treizeci de arginti, în ochii lui am citit că nu se mândrea de pomană cu stiinta sa. N-am mai auzit nimic despre el. De atunci au trecut saispzezece ani.

— Apoi ai renuntat la tot, pentru a te căsători, a spus ea ironic. Stiu. Vorbeste-mi despre căsătorie. Oare ai fost mai fericit în căsătorie decât atunci, la marginea helesteului, lângă acea femeie despuiată? Povesteste! Nu te sfii!

Mi-am adus aminte de acea vară toridă de la Florenta, mi-am adus aminte de apa galbenă a râului si de dealurile arse de secetă. Atunci usoara mea bucurie s-a risipit. I-am spus:

— Dar ti-am povestit despre Florenta si Ferrara. Poate că nu ti-am povestit despre cum s-au certat din cauza a trei litere timp de doi ani cei mai mari eruditi ai epocii. Despre ei n-a rămas altă amintire în Florenta în afara tipetelor cu care se încheiau nesfârșitele lor certuri: aristao, aristao. La prânz, li se aduceau de obicei cotlete fragede de porc înmiresmate cu rozmarin, care la Florenta se numesc arista. Va rămâne acolo amintirea lor vie, cât despre unirea Bisericilor Occidentului si Orientului, nimeni nu-si va mai aminti, fiindcă locuitorii Florentei au memorie scurtă, dar iubesc mâncărurile gustoase. Aristao, aristao! Când eu si tu nu vom fi decât pulbere, florentinii încă își vor aminti de urletele acelor filozofi. Cunosce Florenta... Într-adevăr, o cunosc, am asigurat-o eu. Acolo, orice negustor este un print. Numai că evită distinctia si se îmbracă simplu. Mai înainte de a consimti să spună un cuvânt despre treburile orasului, își acordă singur acest privilegiu. Nu există functie, oricât de neînsemnată, pentru care negustorul să nu aibă un cuvânt de spus, si s-ar

părea că în Florenta nu se întâmplă nimic despre care el să nu știe. Negustorul este cel care cumpără și vinde dreptul de a copia o carte grecească, el organizează ospetele cărturarilor, construiește frumoasele vile ale orașului, și tot el îi poate împumuta bani chiar și papei. Nu este multă vreme de când a oferit conciliului ajutor financiar, făcându-și socoteala că banii, oricum, pe o mie de căi diferite, tot în lada lui se vor întoarce.

— De ce eviți, Ioannis Anghelos, să răspunzi la întrebarea pe care ți-am pus-o? Ce bucurie îți mai poate aduce durerea pe care mi-ai provocat-o când mi-ai spus că ești căsătorit?

— Oare de ce să vorbim tot timpul despre mine, doar despre mine? am întrebat-o. De ce nu povestesti nimic despre tine?

— Sunt Anna Notaras, a rostit ea cu mândrie. E de ajuns. Despre mine, altceva nu-i de povestit.

Are dreptate. Ea a trăit toată viața în umbra palatului, în grădinile Bosforului. A fost purtată în litieră, ca praful să nu-i atingă picioarele, a fost plimbată în bărci acoperite cu baldachin, ca soarele să nu-i ardă pielea. Filozofi bătrâni s-au ocupat de educația ei. În timpul acesta, ea răsfoia distrată paginile cărților și admira aurul, alabastrul și cinabrul miniaturilor. A urmărit slujbele religioase din spatele grilajului din frunze de aur al balconului, respirând mirosul de tămâie sfântă și desfătându-și urechile cu îngerestile glasuri de argint ale celor castrați, care se înălțau până în imensa cupolă a Catedralei Sfânta Sofia. Dar în fața sfintelor icoane a îngenuncheat și s-a rugat la fel ca orice femeie săracă din Constantinopol. Ea este Anna Notaras. A fost crescută și educată pentru a fi soție de împărat. Ce altceva ar mai fi de povestit?

— Numele ei era Ghita, am început eu să povestesc. Locuia pe străduta ce duce spre Mănăstirea Franciscanilor. Din peretele cenusiu al casei sale se deschidea o poartă întărită cu fier și o singură fereastră protejată cu un grilaj. În spatele acestei ferestre trăia ea, într-o cameră sărăcăcioasă, care amintea de chilia unei călugărite.

Toată ziua o puteai auzi apostrofându-i pe trecători sau cântând cu voce ascutită rugăciuni și imnuri religioase. Avea un defect amar. O boală cumplită îi ciuruisese fata. Ca o mască a durerii era chipul ei, pe care doar ochii erau vii. Ca să-si omoare timpul, însoțită de o sclavă neagră care-i căra cosul, se plimba pe străzile orasului. În asemenea ocazii obisnuia să poarte o rochie cusută din bucățele multicolore, pânza, mantia și părul fiind acoperite de iconite din metal pictat cu imagini sfinte și de medalii sfintite la mănăstire, care zdrăngăneau la fiecare pas pe care-l făcea, anunțându-i sosirea încă de departe. Râdea de ea însăși și bombănea tot timpul. Dar dacă cineva se oprea din drum ca să-o privească, îl spurca aruncându-i cele mai de ocară vorbe. Ea însăși spunea că este Nebuna lui Dumnezeu. Franciscanii o protejau, fiindcă era femeie bogată. Rudele îi îngăduiseră să trăiască de una singură, fiindcă era văduvă, iar averea ei era plasată în comertul lor de lână și în trezoreriile lor. Toată lumea din Florența o cunostea, dar de unde as fi putut eu, un străin, să-o cunosc?

Nu, n-am știut nimic despre ea până în momentul când am întâlnit-o. Într-o zi, m-a văzut pe Ponte Vecchio și a venit după mine. Am crezut-o nebună. A insistat să primesc în dar o statueta de fildeș. Putin mai înainte, în fata tarabei unui negustor de bijuterii, mă uitasem cu admirație la obiectul acela. Nu, tu nu poți înțelege! Oare cum as putea să-ti explic ce s-a întâmplat cu noi?

Eram tânăr pe atunci, aveam douăzeci și cinci de ani și ardeam de dorință. Eram un bărbat viguros, dar nu mai aveam speranță. Disperarea mea era atât de mare, încât nu mai puteam să suport antreurile negre și chipurile bărboase ale grecilor. Uram capul rotund al lui Bessarion și mirosul său de pergament și de cerneală. În hanul unde locuiam, mă trezeam dimineata în putoarea insuportabilă de transpirație și de excremente. Fusesse o vară toridă, înspăimântătoare. La Ferrara am cunoscut ciuma și dragostea. Nu mai credeam în nimic. Mă uram pe mine însumi. Sclavia mea, auturile mele, închisoarea trupului meu... Oare cum le-ai putea tu înțelege?

M-a condus la ea. În camera ei de călugărită era o bancă de lemn pe care o folosea drept pat, un blid de argilă plin cu apă și ceva resturi de mâncare pe podea care miroseau urât. Dar în fundul acestei camere dezolante era o usită pe unde ajungeai într-o încăpere mobilată cu mult gust. Avea și o grădină înconjurată de ziduri, cu un helesteu unde apa susura, păsărelele ciripeau în colivii și pomii erau verzi. La fel cum, îndărătul chipului grotesc și a apucăturilor bizare, se ascundea o femeie inteligentă, chinuită, care, din disperare, făcuse din ea însăși Nebuna lui

Dumnezeu. În tinerețe, am continuat eu, fusesse o femeie deosebit de frumoasă, bogată și fericită. Dar bărbatul ei, împreună cu cei doi fii ai lor, murise, după o suferință cumplită de câteva zile, de aceeași boală care îi distrusese și ei frumusețea. A încercat pe pielea ei cât de nesigură este viața, ce puțină speranță există chiar și într-o fericire aparentă. Dumnezeu a lovit-o și i-a împins chipul în noroi. Nu mă îndoiesc că, un timp oarecare, trebuie să fi fost nebună în adevăratul sens al cuvântului. Dar rațiunea i-a fost mai puternică decât rătăcirea. Din disperare, sfidătoare, s-a întors

la Dumnezeu si la oameni. Rugăciunile ei erau blesteme ,blestemele ei, rugăciuni. Privirea ei era tristă, usturătoare, dureroasă... Nu, nu stiu dacă mă poti înțelege. Nu avea mai mult de treizeci si cinci de ani, dar chipul ei hidos o făcea să pară peste măsură de bătrână. Avea gura crăpată, de aceea, când vorbea, se aduna spumă albă în colturile gurii ei. Dar ochii...

Anna Notaras mă asculta cu capul aplecat si mâinile încrucisate pe piept. Razele de lumină se jucau de-a ascunselea pe negrul si pe rosul covoarelor. Din coltul său, bătrânul eunuc își arunca privirea cenusie când spre unul, când spre altul, încercând să deslusească vorbele de pe buzele noastre. Am continuat:

— Mi-a dat să mănânc si să beau. Privirea ei mi-a devorat atunci chipul. Uneori mă mai duceam s-o văd. Îmi povestea despre tot amarul din inima ei nefericită. Iar în mine s-a desteptat o milă imensă. Mila nu înseamnă dragoste, Anna Notaras. Dar uneori, când o fiintă umană îi aduce alteia bucuria doar prin simpla-i prezentă, poate înlocui dragostea. Credeam că are oarecare avere, din moment ce franciscanii o protejau, dar pe vremea aceea nu stiam că era nemaipomenit de bogată. Într-o zi, mi-a trimis la hanul unde locuiam vesminte noi si scumpe, însoțite de o punga burdusită cu monede de argint. Dar n-am vrut să-i accept darul. Nici pentru a-i face plăcere, în altă zi, mi-a arătat un portret de-al ei din tinerețe. Atunci am înțeles mai bine. Dumnezeu îi distrusese fericirea si o închisese în infernul propriului trup. Ea m-a văzut pe pod si a fost fascinată de prezenta mea, în ea s-a redestepta pasiunea, dar si-a înfrânat dorinta, fiindcă stia că viata nu-i mai poate aduce nimic. Asa credeam. Apoi, când franciscanii au încercat să mă convingă să intru în ordinul lor si să semnez legământul de călugăr, am fost nelinistit.

Mai mult, m-au asigurat că, de voi fi consacrat preot si voi renunta să mă căsătoresc, voi obtine si prebendă multumitoare. Eu nu aveam nici un protector, fiindcă la vremea aceea, Nicolaus Cusanus călătorea în Germania cu misiune de la Papa, această favoare pe care franciscanii n-o făceau oricui, si i-am povestit Ghitei. Iar ea mi-a explicat că vizitele mele în casa ei au desteptat nelinistea rudelor ei. Si că, fără îndoială, ele vor să mă dea la o parte din drumul lor. De ce? am întrebat-o eu complet nedumerit. Dar eu n-am de gând să devin călugărită, a spus ea. Le este teamă că mă voi recăsători. Doar gândul, si era o nerozie. N-am putut să mă stăpânesc si am pufnit în râs, chiar dacă am stiut că o jignesc. Nu voiam nimic de la ea. Obisnuiam s-o vizitez fiindcă eram singur, îngrozitor de singur si de umilit.

Mi-a fost greu să-i povestesc mai departe. Totusi i-am povestit.

— Într-o seară, pe când eram în grădina ei, o furtună nemaipomenită s-a abătut peste Florenta. O căldură neobisnuită, apoi asteptarea, asteptarea, până ce, descătusate, fulgere de un albastru ireal, neîntrerupt, au luminat întunericul. Pământul a vibrat de bubuiturile tunetelor. Proclamatia Uniunii abia fusese semnată. În timpul când a fost citit textul final, câinele împăratului Ioan a început să urle de moarte. O, vanitate! La Ferrara, împăratul Ioan si-a trimis consilierul să măsoare înălțimea tronului pe care urma să stea papa, fiindcă îi fusese teamă ca nu cumva tronul lui de împărat să fie prea scund. Iar la întrunire a venit însoțit de câinele lui cu pete albe si negre. Era atât de beat, încât oamenii din suita lui au trebuit, din când în când, să-l sprijine. În timpul căldurilor insuportabile ale acelei veri, acoperisul palatului său din Florenta fusese permanent răcorit cu apă rece de izvor, în

timp ce săracilor nu le ajungea apa de băut.
Aristaoo, aristaoo...

Iar eu, nebunul de mine, îmi imaginasem, pe atunci, un nou viitor pentru Europa, descătusarea din imperiul groazei, pacea pe pământ, democratizarea Bisericii. Am crezut din tot sufletul în unirea Bisericilor Occidentului și Orientului. Am trăit într-o înșelătoare euforie timpul care nu avea să se mai întoarcă, într-o falsă fericire de moment, ca un muribund înainte ca sufletul să-l părăsească...

Ei bine, am spus eu furios pe mine însumi, și am simțit cum mi se înfierbântă capul de rusine. Ei bine, m-am culcat cu ea. I-am dăruit cu generozitate trupul meu, fiindcă pe atunci nu-mi pretuiam trupul. Dacă i-am împărtășit infernul, am făcut-o pentru că am crezut că-i fac un bine. Trei nopți am rămas în casa ei. Apoi mi-am vândut toate lucrurile, vesmântul de scrib, cărțile, chiar și de Homer m-am lipsit, am dăruit toți banii mei săracilor și am părăsit Florența.

Am continuat:

— Până într-o zi din aceeași toamnă, când m-am întâlnit cu Judecata lui Dumnezeu pe cărările muntelui din Assisi. Ghita, purtată într-o litieră, mă urmărise pas cu pas. Era însoțită de un preot franciscan și de un judecător teribil de abil. Aveam barba neîngrijită, eram murdar și hirsut. Ea a poruncit să fiu spălat, să mi se aranjeze părul și să fiu îmbrăcat în vestimente curate. Apoi am fost căsătorit la Assisi. Faptul că rămăsese grea de pe urma legăturii noastre de trei zile ea îl interpretase ca pe o minune a lui Dumnezeu, care, în nemărginita-i bunătate, reparase astfel răul pe care i-l pricinuisese mai înainte. Abia atunci aveam să aflu cine era ea, de fapt, din ce familie distinsă se

trăgea și în ce capcană mă prinsese Dumnezeu.
Poate că aceasta a fost cea mai îngrozitoare
tulburare din viața mea.

M-am ridicat de pe scaun, m-am apropiat de
fereastră și am privit prin verdele pal al sticlei
însălmântătoarele creneluri ale zidului maritim, în
spatele cărora strălucea Marea Marmara.

— Am fost avertizat să nu iau legătură cu această
casă, i-am spus eu. Din cauza acestei vizite s-ar
putea să fiu închis în turnul de marmură și nu sunt
sigur dacă Giustiniani mă va putea ajuta să scap de
acolo. Dar sunt în puterea ta, iar despre această
fată a vieții mele nimeni nu știe încă. Trebuie să
știi, Anna Notaras, că Ghita aparține familiei
Bardi. După căsătorie, eu am ajuns unul dintre cei
mai bogați oameni din Florența. Doar auzindu-mi
numele, oricare bancher din Anvers, Cairo,
Damasc sau Toledo se înclina cu respect în fața
mea. Cât de mult va fi plătit ea călugărilor
franciscani pentru a o ajuta să-și păstreze averea la
care râvneau toate rudele ei, cât de mult le-a plătit
ca să mă silească să mă căsătoresc cu ea, nu știu.
Eu n-am avut atunci nici proba identității mele.
Pentru că actele care atestau nașterea mea și
descendența tatălui meu rămăseseră în păstrare la
bijutierul Gerolamo din Avignon. La proces, el
negase că ar fi în posesia acelor documente.
Judecătorul care o ajutase pe Ghita a aranjat totul.
Am primit un nume nou. Jean Ange a căzut în
uitare. La început, până la nașterea fiului nostru,
am locuit în vila ei de la Fiesole. Îmi lăsasem
barba să crească, umblam cu părul îngrijit, eram
îmbrăcat în vestimente de om bogat, purtam sabie
atârnată de centură, în noua ipostază, nimeni nu-
mai putea recunoște pe săracul caligraf franc al
conciliului. Patru ani am suportat această viață.
Aveam tot ceea ce inima mea și-ar fi putut dori:
soimi de vânătoare, cai de călărie, cărți, o societate

pentru distractii, o societate de cărturari pentru conversatii filozofice. Am fost acceptat chiar si de familia Medici. Nu pentru că as fi avut vreun merit. Nu, doar pentru că eram tatăl fiului meu. Pentru că fiul meu era un Bardi.

Iar signora Ghita? După nasterea băiatului, s-a schimbat în întregime. A devenit o femeie teribil de pioasă, nu i-a mai reprosat nimic lui Dumnezeu si nici n-a mai blestemat niciodată. A construit chiar si o biserică. Poate că ea m-a iubit. Dar mai mult decât orice pe lume, si-a iubit fiul. Cu timpul, am observat că nu mă cunoaste. Deseori se întâmpla să mă privească. Inteligenta i se ascutise mult în timpul lungilor ei ani de suferință, de aceea, adesea, doar din priviri, ne răneam inimile. În timpul acela am învățat astronomia cu renumitul Toscanelli, am citit scrierile lui Origene si Plotin în greacă. Dar am stiut în inima mea că nu sunt făcut pentru o astfel de viață.

Am rezistat patru ani. După aceea, m-am alăturat cruciatilor si l-am urmat pe cardinalul Giuliano Cesarini în Ungaria. I-am lăsat femeii mele o scrisoare si am plecat pe ascuns. Deseori am plecat pe ascuns, Anna Notaras. Ea si fiul meu au crezut că am căzut în luptele de la Varna. A cheltuit multi bani ca să afle despre soarta mea. Aceleasi corăbii care erau în căutarea regelui Ungariei si a cardinalului Cesarini mă căutau si pe mine. De multe ori, în Adrianopol, mi-a fost teamă să nu mă întâlnesc, din întâmplare, cu negustori din Florenta care mă cunosteau. Dar după zece ani, multe lucruri cad în uitare. Timpul se schimbă si, o dată cu el, se schimbă oamenii. Oficial, la Florenta, eu am fost declarat mort. Cui să-i treacă prin minte că mai trăiesc? E mai bine asa. Atât pentru sotia mea, cât si pentru fiul meu. Dar mai înainte de ei, pentru mine este mai bine.

Sunt în puterea ta, Anna Notaras. Acum stii totul despre mine. Începi să mă înțelegi.

Dar nu i-am povestit totul. Nu i-am povestit că, înainte de a pleca în Ungaria, am călătorit la Avignon, l-am apucat de barbă pe bijutierul Gerolamo și i-am tăiat gâtul cu cutitul. Acest lucru nu l-am povestit niciodată și nu cred că i-l voi povesti. E o taină între mine și Dumnezeu, fiindcă Gerolamo nu cunoștea limba greacă și nici n-a îndrăznit să arate hârtiile altcuiva, care ar fi putut să le citească.

Oare mai aveam ceva de explicat? I-am spus:

— Căsătoria mea a fost o judecată a lui Dumnezeu. A trebuit să cunosc și cea mai mare bogătie pământească, în toată abundența și splendoarea ei, ca să pot renunța la ea. Dintr-o colivie de aur este și mai greu de evadat decât din închisoarea cărților, rațiunii și filozofiei, încă din copilărie am fost închis într-un turn, la Avignon. De atunci, nu fac nimic altceva decât să rup gratii, trecând dintr-o închisoare în alta. De fiecare dată când îmi imaginez că, în sfârșit, am dobândit libertatea, mă regăsesc într-o nouă temniță, întotdeauna mai există o închisoare, închisoarea trupului meu. Închisoarea cunoașterii mele, închisoarea voinței mele, închisoarea inimii mele. Dar stiu că mă voi elibera repede de toate închisorile. Nu mai este mult timp.

Anna Notaras a clătinat ușor din cap și a spus:

— Esti un bărbat ciudat. Nu pot să te înțeleg. Mi-e teamă de tine.

— Teamă este o altă închisoare, i-am spus eu. Omul se poate elibera de teamă. Multumeste pentru toate și eliberează-te de teamă! Află că un om nu are absolut nimic de pierdut în afară de

lanturile ce-l încâtusează. Teama este doar teama de a pierde ceva. Dar cum ar fi posibil ca un sclav să posede ceva?

— Dar eu? a întrebat ea încet. De fapt, de ce ai venit la mine?

Doar am zâmbit. Cu un zâmbet aproape nevăzut. I-am spus:

— În lumea aceasta există și oameni simpli și oameni complicați. Mai înainte eram un om complicat, dar trecând din purificare în purificare, am devenit un om simplu, mult mai simplu decât îți poți închipui. Eram la un pas de a complica totul, eram cât pe ce să redevin complicat, dar după ce am venit aici, la tine, totul mi se pare mult mai simplu. Nu, ochii tăi frumoși nu pot tulbura ceea ce este atât de limpede în mine.

— Dar eu? a repetat ea cu încăpățănare.

Am rostit:

— Tu alegi, nu eu. E cel mai simplu.

A început să-și frângă mâinile și a clătinat din cap.

— Nu, nu! a protestat ea. Tu nu știi ce spui.

Am ridicat nedumerit din umeri și i-am spus:

— Oare de ce crezi că ți-am vorbit atât de mult despre mine? Ca să-mi omor timpul cu ceva sau ca să par mai interesant în ochii tăi? Am vrut doar să-ți demonstrez vanitatea tuturor acelor lucruri despre care gândești sau ai fost învățată să crezi că sunt importante. Bogăția și sârăcia, puterea și teama, onoarea și disprețul, cunoașterea și ignoranța, nimic nu are nici o importanță.

Important este ce facem noi însine si ce dorim să fim. Singurul păcat adevărat este renuntarea, dacă omul cunoaste. M-am despuiat de toate în fata ta. Sunt nimic. Pentru mine, este cel mai înalt grad pe care un om îl poate atinge. Tot ce pot să-ti ofer este serenitatea cunoasterii puterii si regatului meu. Tu esti cea care alegi.

Vorbele mele au rănit-o. Buzele i-au pălit si s-au strâns. Frumosi ei ochi câprui au devenit dusmănosi si reci. Poate că nu mai era frumoasă.

— Tu ai un fiu, a spus ea. El are de-acum treisprezece ani, sau poate mai mult. Din moment ce ai o gândire atât de diferită de a altor oameni, de ce nu esti lângă fiul tău să-i dai învățătura ta,

ca să poată ajunge mai usor la ceea ce tu ai obtinut cu mult chin. Ca să poată ajunge să spună adevărul la care ai ajuns tu: sunt nimic. El este sânge din sângele tău, carne din carnea ta. Modelează-l pe el după chipul tău, nu pe mine!

— Nu, nu! am protestat eu. De ce i-as dori fiului meu răul? El este un Bardi. Fie fericit la fel ca toti oamenii!... De fapt, nici un tată nu-si poate creste fiul după imaginea sa. În adâncul inimii,

fiecare tată își urăste fiul si fiecare fiu își urăste tatăl. Un tată nu-si poate niciodată înțelege fiul, un fiu nu-si poate niciodată înțelege tatăl. Fiul meu are destinul lui, eu îl am pe al meu.

— Dar eu? m-a întrebat ea încă o dată. Ce doresti de la mine?

I-am spus:

— După ce ti-am văzut ochii, am înțeles că omul are nevoie de semenul lui. Nu încerca să te înseli singură! Tu însăți o stii. E o întâmplare care se

poate petrece doar o singură dată. Sunt multi aceia căroră nu li se întâmplă niciodată. Povestindu-ti despre mine, am vrut să-ti arăt că tot ceea ce ai posedat sau ai crezut până acum este doar un miraj amăgitor. Nu vei pierde nimic dacă vei renunța la acest miraj. Când vor intra turcii în oraș, vei vrea – nu vei vrea, tot mult vei pierde. De aceea, as vrea să te văd că renunți din toată inima la toate cele care, fără îndoială, tot se vor pierde.

– Vorbe! a strigat ea tremurând. Vorbe, vorbe, doar vorbe!

– Ai dreptate. Am spus prea multe vorbe. Dar nu te pot lua în brațe, fiindcă eunucul ăsta al tău se uită tot timpul la noi. Tu însăți știi că vei putea înțelege totul mai bine dacă te voi lua în brațe. Și nici n-as mai face atâta risipă de vorbe.

– Ești nebun, a spus ea și s-a dat puțin înapoi.

Dar ochii nostri s-au privit. Ca atunci, în fata Catedralei Sfânta Sofia. Despuiati de prejudecăți și de conventii.

– Anna, dragostea mea, am murmurat. Timpul ce ni s-a dat se apropie de sfârșit. A mai rămas atât de puțin în clepsidră. Când te-am văzut prima dată, te-am recunoscut. Acest lucru trebuia să se întâmple. Dumnezeu depășește tot ceea ce un om poate măsura sau își poate imagina. Poate că noi am mai trăit lumea asta. Poate că ne-am cunoscut într-o existență anterioară. Poate ne vom naște din nou pentru a ne întâlni. Dar despre toate acestea nu știu nimic. Singurul lucru sigur este că ne-am întâlnit. Poate este singura noastră șansă. Singurul loc, singura clipă din eternitate care ne-a fost dată ca să ne întâlnim. De unde-as putea ști? Oare de ce eziti?

Si-a acoperit ochii cu mâinile si a rămas o clipă nemiscată. Apoi s-a întors la ea, la covoarele ei, la ferestrele ei, la dalele de porfir, în timpul mărginit, în limitele fixate de educatia pe care a primit-o si de cunostintele pe care le-a dobândit.

— Tatăl meu este între noi, a spus ea în soaptă.

Totul s-a năruit. M-am întors si eu în timpul mărginit.

— A plecat pe mare cu corăbiile imperiale, am spus. De ce?

— De ce? a strigat ea îmbujorată. Tu esti acela care întrebi? Pentru că este sătul de politica neputincioasă a acestui împărat dezorientat. Pentru că nu vrea să se ploconească în fata sultanului

ca împăratul Constantin. El luptă pentru că este război. Tu mă întrebi de ce? Pentru că este singurul bărbat din oras, singurul grec adevărat. El nu se poate bizui pe ajutorul latinilor. Doar pe el însusi si pe corăbiile lui.

Ce i-as fi putut spune? De a făcut bine, de a gresit, totuna era. Ea își iubeste tatăl. Pentru că este Anna Notaras.

— Prin urmare, ai ales, am spus eu. Îi vei povesti tatălui tău despre mine?

A rostit fără nici o ezitare:

— Îi voi povesti despre tine.

Am căzut în capcană în mod deliberat. Nu i-am mai spus nici o vorbă. Nici n-am mai vrut s-o privesc. Dar si acest lucru trebuise să se întâmple.

15 februarie 1453

Flota s-a întors ieri. Toate cele cinci corăbii. Fluturau flamurile pe catarge, marinarii băteau în tobe și suflau din fluier. Micile tunuri din bronz au tras chiar și câteva salve. Lumea a alergat spre port și a urcat pe ziduri fluturând esarfe albe.

Iar astăzi, în piață, se vând sclavi turci. Pescari, bătrâni cu barbă lungă, copii costelivi, femei care plâng și încearcă să-și acopere fata cu vesminte sărăcicioase. Megaducele Lukas Notaras a câștigat o mare victorie împotriva turcilor.

El a reușit să intre prin surprindere în două sate de pe malul asiatic al Mării Marmara și să-i captureze pe locuitorii de acolo, în alte părți, turcii au avut timp să fugă, dar casele lor au fost incendiate. Apoi a navigat până la Gallipoli și a scufundat o corabie ce transporta mărfuri. Dar când s-a apropiat de galerele turcești de război, a dat ordin flotilei să se întoarcă acasă.

Ce triumf! Ce de ovatii pentru marinarii greci! Cum i-a mai strigat numele multimea, pe când megaducele se întorcea călare acasă la palatul său! Umbriti au fost Giustiniani și soldatii lui latini și nimeni nu i-a mai luat în seamă. Notaras a fost eroul national al zilei de ieri. Numai că astăzi nici un grec nu și-a dorit un sclav turc. Nimeni n-a spus vreo vorbă de ocară turcilor captivi, nimeni nu a râs de ei. Multimea s-a împrăștiat în tăcere. După ce i-au văzut pe sărmanii oameni loviți de soartă, care se strângeau unul în altul și murmurau versete din Coran ca să prindă curaj, grecii Constantinopolului au privit în pământ de rusine.

18 februarie 1453

După ce vestea a ajuns la Adrianopol, ecoul nu a întârziat. Ca să dovedească poporului său cât de perfizi sunt grecii, sultanul Mehmet a citit în public scrisoarea împăratului Constantin, apoi a călcat-o în picioare. Mesagerii lui cu încălțări de fier au făcut-o cunoscută în toate orasele. Dervisii și ulemanii i-au povățuit pe credinciosii Islamului să se răzbune. Apărătorii păcii au fost nevoiți să-și tină gura. Iar Mehmet i-a invitat și pe occidentali să vadă ce agresivi sunt grecii.

De multe ori și-au călcat grecii jurămintele și n-au respectat învoielile. Părăsindu-și credința și lăsându-și Biserica pe mâna papei, împăratul Constantin a rupt ultimele legături de prietenie dintre greci și turci. Singurul său tel este să-i atâte pe occidentali ca să se războiască cu noi. Cu vorbe mincinoase și cu prefăcută inocență, el încearcă să-și ascundă adevăratele intenții. Dar satele incendiate de pe țărmul Mării Marmara au demascat sângeroasele lui planuri. Bizantul, cu pofta-i nestăpânită de a cuceri lumea, este un pericol pentru Imperiul Otoman. Ipocrizia și cruzimea grecilor cere răzbunare. Pentru a pune capăt acestei permanente amenințări, pentru eliberarea Imperiului Otoman de pericolul grec, fiecare credincios are datoria să ia parte la războiul sfânt. Cine va mai încerca să-i apere pe greci, însuși se va dezvălui ca dușman al Imperiului. Pentru cei asasinati, torturati, arsi de vii sau luati în robie, se înalță răzbunătorul iatagan al sultanului!

Si, pentru a spulbera ultimele ezitări, sultanul a dat ordin ca, în timpul rugăciunii de vineri, în toate moscheile să fie citite numele tuturor turcilor ucisi de flota imperială a împăratului Constantin.

Expeditia megaducelui Notaras i-a oferit lui Mehmet arma de care avea nevoie pentru a

distruge complet gruparea pacifistilor si încâpătânata împotrivire a marelui vizir Khalil. Cine ar mai fi îndrăznit să se opună asediului si-ar fi riscat capul. Nici Khalil nu este la adăpost de această amenintare, chiar dacă, de trei generatii, e mare vizir.

Desi expeditia de război a flotei imperiale n-a avut nici o importantă, la Gallipoli gărzile au devenit mai vigilente. Zadarnic va mai încerca de acum înainte vreo corabie din Occident să treacă neobservată prin strâmtoare în Marea Greciei pentru a-i veni în ajutor împăratului! Si dacă ar reusi, tot nu mai are nici o importantă, fiindcă nici un ajutor nu-i mai poate fi de folos Constantinopolului. În zadar s-au rugat emisarii împăratului în genunchi si cu lacrimi în ochi în fata tuturor principilor Europei! Occidentul înțelege prea bine că orasul va muri. Toti au fost indiferenti, desi de zidurile Constantinopolului depinde viitorul întregii Europe.

De ce a navigat pe mare Lukas Notaras? Va fi fost el constient de ceea ce face?

Întrunirea Divanului de la Adrianopol era aparent secretă. Acum toată lumea stie cu siguranță că este război. Sultanul Mehmet a tăiat orice puncte de acces spre pace. Nu mai poate să dea înapoi. Se spune că nu mai poate dormi deloc, în aceste nopti întunecate si reci de februarie, îmbrăcat în vesminte simple de soldat, a hoinărit prin Adrianopol de unul singur, pe strădutele cele mai sigure din port. Si a ascultat discutiile soldatilor strânsi în jurul focului sau al ceaunelor cu mâncare. S-a amestecat în mijlocul multimii cu ocazia sărbătorilor legate de circumciziune, a nuntilor sau înmormântărilor, ca să afle ce vorbesc oamenii despre el. Este bănuitor, nu se încrede în nimeni. Dacă cineva îl recunoaste, îi înfige de

îndată iataganul în pânțele. Nu tolerează ca cineva să-l recunoască.

Îi stiu aceste obiceiuri. Noaptea, mintea lui este mai ascuțită. Nelinistea îl alungă din pat. Dar eu, de mult nu-l mai însoțesc în plimbările nocturne.

21 februarie 1453

Rar un februarie atât de răvășit. O vijelie nemaipomenită a bătut străzile Constantinopolului măturând totul din cale, coloane de praf s-au înălțat spre cer, acoperisurile caselor au fost smulse.

Din când în când portul este liniștit, dar, deodată, apa mării se agită, corăbiile își încep cu furie balansul și încearcă să se smulgă din ancore, vântul se rostogolește în vârtejuri peste mare, de parcă ar vrea să anunțe că orașul este osândit la pieire.

La Mănăstirea Pantocratorului se întâmplă minuni. Din cauza diminetilor umede, apa se condensează în picături pe sfintele icoane, iar călugării spun că sfinții din icoane transpiră de groază. Iar o călugărită se jură pe toate cele sfinte că a văzut-o pe Sfânta Panaghia a Blahernelor vărsând lacrimi de sânge. Oamenii o cred, dar împăratul i-a însărcinat pe cardinalul Isidor și pe falsul patriarh al Constantinopolului, Gregorios Mammās, să dezlege misterul. Iar ei, împreună cu câțiva filozofi erudiți, au cercetat icoana Sfintei Panaghia și nu au găsit nici o urmă de sânge. Dar oamenii de rând nu au încredere în renegați și, în ignoranța lor, atasamentul lor orb față de credința dintâi este și mai fierbinte decât înainte.

Biserica Sfânta Sofia continuă să fie goală în timpul slujbelor religioase. Preotii care slujesc acolo sunt amenințați și blestemați de oamenii de pe stradă. Doar pomenirea numelui papei Nicolae în cursul slujbei religioase este de ajuns ca oamenii să fie scârbiți și supărați. Cardinalul Isidor preferă să nu iasă din casă. Cât despre patriarhul Gregorios, este atât de deprimat și de amărât, încât regretă că nu s-a întors la Roma. Încă din anul 1450, Sfântul Sinod îl renegase ca patriarh. Acum el a primit înapoi Palatul Patriarhiei. E o casă lugubră, iar lui îi este greu să plătească slujitori care s-o întrețină.

Asa se face că, de ambele părți, fiecare trăiește în închisoarea lui: falsul patriarh și cardinalul Isidor la Palatul Patriarhiei, iar călugărul Ghenadios, făcând penitente, în chilia lui de la Mănăstirea Pantocratorului. Dar o ură de neîmpăcat pluteste peste oras.

Călugări tineri, artizani, burghezi și negustori, care până mai ieri nici nu stiau din ce parte trebuie ținută o sabie, în grupuri de câte zece sau o sută, exersează supuși mânăuirea armelor, sub comanda încercărilor mercenari ai lui Giustiniani. Vor să lupte pentru credința lor. Ard de dorință să-i egaleze pe latini. Vor să salveze orasul.

Ei au învățat să încordeze corect arcul, dar săgetile pe care le lansează zboară aiurea. Aruncă înflăcărați lăncile în baloturile de paie, dar, din cauza lipsei de experiență, o fac cu stângăcie. Multi își zdrelesc genunchii și se împiedică în propriile vesminte. Dar sunt și destui bărbați zdрави care vor fi în stare să arunce cu bolovani în turcii care se vor apropia de ziduri.

Voluntarii și oamenii chemați de împărat sunt departe de a fi echipați cum se cuvine. Nu toți au

casca, unii nici măcar pieptar de protecție din piele. Iar cei care au casca, o scot numaidecât, pretinzând că le zdrobeste capul și le rănește fruntea, încuietorii armurii îi deranjează. Cât despre cnemidele din fier, după ce și le-au pus, abia de se mai pot misca.

Nu le reproșez nimic. Ei încearcă să facă ce pot. Au fost crescuți în ideea păcii și au avut încredere în zidurile orasului și în mercenarii împăratului. Nu mă îndoiesc că, în câmp deschis, un singur ienicer poate omorî zece voluntari într-o clipă.

Privesc mâinile albe și fine care pot sculpta cu măiestrie fildeşul. Privesc ochii exersați pentru lucruri minutioase. Bărbați care gravează în cornalină imagini de sfinți. Bărbați care știu să scrie, să citească și să picteze cu aur și cu cinabru inițialele strălucitoare ale textelor liturgice.

Ei trebuie să învețe acum să înfigă o sabie în vîntre, să îndrepte o sulită spre un chip uman, să arunce săgeți în ochi care contemplă cerul și pământul.

Lume smintită. Vreme a nebuniei.

De la Arsenal au fost aduse lângă zid micile tunuri proaspăt iesite de la turnătorie. Au fost aduse și tunuri mai mari, din fier forjat, împăratul este prea sărac pentru a cumpăra bronz. Voluntarilor fără experiență a început să le fie teamă mai mare de propriile tunuri decât de turci. La fiecare detunătură, se aruncă cu burțile la pământ și își astupă urechile cu mâinile. Se plâng că detunăturile îi surzesc și că flăcările îi orbesc. Din nefericire, unul dintre tunurile mici a sărit în bucăți încă de la prima detunătură, omorând doi oameni.

24 februarie 1453

Planul de apărare gândit de Giustiniani este gata. Pe latini i-a repartizat după naționalitate și le-a rezervat portile și locurile cele mai expuse. Venetienii și genovezii vor rivaliza pentru gloria lor eternă. Neputând suporta neutralitatea orasului lor, de care, la urma urmei, depinde soarta Occidentului, câțiva tineri din Pera au sosit la Constantinopol și s-au înscris pe listele lui Giustiniani.

Giustiniani își pune toată speranța în latini și în tunarii împăratului. Grecii nu vor face altceva decât să umple zidurile. Dar este nevoie de ei. Pe pământ, zidurile au o lungime mai mare de zece mii de pași, fără a pune la socoteală marele zid și cele o sută de turnuri. Zidul maritim și cel din port formează celelalte două laturi enorme ale triunghiului de apărare, dar, probabil, nu vor fi prea amenințate. Portul este protejat de corăbiile mari occidentale, mult superioare corăbiilor turcilor. Cât despre zidul maritim, turcii nu-l vor escalada. Focul grecesc, purtat de săgeți, va putea să incendieze corăbiile care vor îndrăzni să se apropie de zid. Specialistii împăratului au proiectile speciale, care seamănă cu niște mici tunuri zburătoare. Dar ei își păstrează cu gelozie secretele, chiar și față de latini.

Giustiniani este convins că turcii vor începe asediul simultan în diferite puncte ale zidului terestru. Poarta Sfântului Roman, din valea Lykos, este punctul-cheie al acestui război. Cei care o vor apăra vor fi el și genovezii lui echipați în armuri de fier. Totodată, de aici vor fi trimise întărituri în zonele cele mai amenințate. Dar repartizarea definitivă a apărătorilor depinde de planurile sultanului. Acum treizeci de ani, în timpul ultimului asediu, sultanul Murad și-a așezat tabăra

pe colina din fata Portii Sfântului Roman, care a fost punctul cel mai expus al zidului. Dar, pe atunci, turcii nu aveau tunuri.

S-a mai linistit lumea de când reparatia marelui zid a fost terminată. Se continuă, bineînțeles, consolidarea zidurilor, si toată pregătirea apărării progresează metodic, fiecare având o sarcină precisă în diferite momente ale zilei. Armata continuă să se antreneze, dar voluntarii pierd mult timp cu drumul până acasă, unde se duc să mănânce. În acest oras imens, unii merg mult până ajung acasă, dar fiecare trebuie să mănânce zilnic.

Giustiniani a renunțat să mai poarte pantalonii lui uzati din piele, si-a aranjat părul artistic după moda grecească, si-a vopsit barba în rosu si a împodobit-o cu fire de aur. Dar nu si-a vopsit sprâncenele cu albastru si nici buzele cu rosu, ca tinerii ofiteri din garda personală a împăratului. Poartă diferite coliere de aur si frecventează societatea grecească. Nobilele doamne de la Blaherne îi arată o atenție specială, încercându-l de laude. Fiindcă este un bărbat impunător si puternic, care-i depășeste în înălțime pe toti grecii. Fiindcă poartă o armură strălucitoare. Seara, în locul lantului de comandant dăruit de împărat, poartă un colier din ametist, care-l ocrotește de betie.

Printr-o bulă de aur, împăratul i-a confirmat lui Giustiniani că va primi ducatul de Lemnos dacă va reusi să-i alunge pe turci. Numai sigiliul acestei bule are o valoare de câțiva bizantyoni. În plus, pe document, cu propria-i mână, împăratul a desenat cu cinabru o cruce triplă.

După ce s-a întors din expeditia navală, megaducele Lukas Notaras n-a mai iese din palatul lui. La insistentele lui Giustiniani,

împăratul i-a interzis cu strânsnicie megaducelui să mai întreprindă fără aprobarea lui o altă expediție pe mare. În ceea ce-l privește, megaducele pretinde în continuare că atacul lui împotriva turcilor a fost înțelept și îl acuză pe împărat de lasitate și de faptul că se lasă influențat de sfaturile latinilor.

A lăsat de înțeles că îl așteaptă pe Giustiniani pentru a discuta împreună despre strategia de apărare a orașului și despre repartitia trupelor. Mai înainte de orice, fiindcă este curios de rolul pe care i l-a atribuit lui în apărarea orașului. Pentru că n-ar admite un rol secundar. De pe poziția de megaduce și de comandant al flotei imperiale, el se consideră cel puțin egal cu genovezul. Apartine unei stirpe prea importante, are prea multă influență. Dar căpitaniilor latini și-au păstrat puterea de decizie pentru propriile lor corăbii și se supun doar ordinelor directe ale împăratului. La drept vorbind, Notaras nu are altceva decât cele cinci dromoane subrede și încete. Cu numele, chiar și ele aparțin împăratului, deși le-a reparat și le-a pus în stare de funcționare cu banii lui.

În ciuda popularității de care se bucură, tare este singur acum Lukas Notaras. La Blaherne, oricum, nimănui nu-i pasă de el.

Giustiniani îl face să aștepte. Acest mercenar, ridicat la demnitatea de comandant, e și mai exigent pentru rangul lui decât un mare duce ereditar. Oare îmi va fi dat să văd și la acești doi bărbați infantilismul celor care măsoară cu suspiciune înălțimea scaunului pe care urmează să se așeze?

Orașul este în puterea latinilor, împăratul nu pare îngrijorat de acest lucru și grecii nu mai au nimic de spus. Corăbiile latine domină portul,

cheile portilor orasului sunt păstrate de genovezii lui Giustiniani si de venetieni.

Să fie oare Giustiniani ispitit de mari planuri politice? Prin femeile înaltei societăți bizantine, se află în bune relatii cu grecii cei mai favorabili latinilor. Dacă asediul ar esua, dacă Mehmet ar fi învins, dacă flota promisă de papă si de Venetia ar sosi la timp, nu va deveni oare Constantinopolul o bază latină care să asigure Occidentului suprematia pe Marea Neagră si destrămarea Imperiului Otoman? Uniunea a si fost proclamată. Fi-vom oare martorii renasterii unui Imperiu Latin guvernat de umbra bizantină a unui împărat grec?

Multumi-se-va oare învingătorul duce al Lemnosului să fie doar un umil vasal?

Sângele meu grec refuză să dea crezare aparentelor. Sânge al îndoielii, sânge al unei sinuoase căi politice de o mie de ani. Pe zi ce trece, latinitatea se desprinde de mine, asa cum curg zdrente de la un vesmânt uzat. Sunt fiul tatălui meu. Sângele s-a întors acasă.

25 februarie 1453

Teama si groaza domnesc în oras. Oamenii au devenit tăcuti si neîncrezători. Se roagă multă lume în biserici. Cei bogati își închid lucrurile în lăzi, își îngroapă comorile, le ascund în fântâni sau în peretii pivnitelor. Muti arhonti poartă pe mâini urmele muncii lor tainice, au sclipiri vinovate în ochi si pete demascatoare de mortar pe vesminte.

Pe partea orasului din afara zidurilor, negustorii evrei fac afaceri extraordinare. Pretul aurului si al pietrelor pretioase a atins valori de neînchipuit. Patimă nebună! Chiar si cei mai săraci încearcă să vândă ceva pentru a face rost de câțiva bănuți de

argint, pe care să-i ascundă în casa lor într-o crăpătură din perete sau în pardoseala de piatră.

— Se pregătește ceva! mi-a spus Manuil. Văd, aud, simt, dar despre ce-i vorba, nu înțeleg. Spune-mi, dacă stii, stăpâne!

Si simturile mele percep ceva ciudat în atmosfera orasului. Portul este nelinistit. Bărcile se deplasează fără întrerupere de la o corabie la alta. Consiliul venetian al celor doisprezece s-a întrunit în spatele usilor închise. Câtiva dintre cei bogati si nobili au făcut daruri substantiale căpitanilor si au transportat pe ascuns cu bărcile toate bogătiile lor pe corăbiile venetiene, în speranta că vor putea fugi din oras. Dar căpitanii au jurat sărutând crucea că nu vor părăsi portul mai înainte de a primi acordul special al împăratului. Cu toate acestea, după părerea câtorva oameni bogati, comorile sunt mai în siguranță pe corăbiile venetiene decât în fântânile si pivnitele Constantinopolului.

26 februarie 1453

Eram dezbrăcat când a intrat Manuil si mi-a spus că un tânăr grec întreabă de mine. N-aveam nici un chef să mă ridic din pat. Eram obosit.

Băiatul a intrat fără să se încline. A privit încâperea si i-a adușmăcat mirosul de piele, de hârtie, de ceară si de substante pentru slefuit metale. I-am recunoscut chipul, îl văzusem la Hipodrom. Fratele cel mic al Annei Notaras.

Mi-au înghetat gândurile. O rafală de vânt a zguduit fereastra.

— S-a întunecat afară, a spus băiatul. Cerul e înnoțit.

Are șaptesprezece ani, este un băiat frumos, constient atât de frumusetea lui, cât și de descendența-i nobilă, într-un mod plăcut. E curios să mă cunoască.

— Asadar, tu ești acela care a fugit din tabăra turcilor? m-a întrebat tânărul. Se vorbește mult despre tine în oraș. Te-am văzut o dată trecând călare. Dacă nu te deranjează prea mult, tatăl meu ar dori să te întâlnească.

Apoi și-a întors capul pentru a-mi evita privirea și a rostit:

— Așa cum ți-am mai spus, noaptea este întunecată și nici supraveghetori nu am văzut.

— Nu mă prea omor să umblu pe întuneric, am spus eu, dar nu voi refuza să mă supun ordinului tatălui tău.

El a protestat:

— Dar nu-i nici un ordin. Cum ar putea tatăl meu să-ți poruncească? Doar ești înscris pe listele lui Giustiniani. Nu, tatăl meu nu te-a invitat în calitate de ofițer. Te-a invitat ca pe un oaspete. Poate ca pe un prieten. Sunt lucruri importante pe care el așteaptă să i le spui. Tatăl meu este surprins că-l eviți, mai cu seamă că l-ai întâlnit pe printul Orhan, care-i este prieten. Chiar și împăratul te-a primit la palat. E curios să te cunoască. Dar, bineînțeles, nu dorește să-ți creeze neplăceri, de aceea, dacă nu poți veni, nu-i nici o supărare.

A vorbit repede, pentru a-și ascunde stângeneala. E un băiat deschis și plăcut. Nici lui nu-i place să umble pe întuneric. Oare de ce nu i-o fi încredințat tatăl său această misiune simplă unui slujitor?

Mi-am zis: Mielul de jertfă. Un miel frumos crescut, pentru a putea fi oricând sacrificat pe altarul ambițiilor sale. E gata să-si sacrifice chiar fiul, dacă este cazul.

Fratele Annei Notaras. I-am zâmbit, m-am îmbrăcat și i-am atins prietenos umărul. A tresărit și i s-au înroșit obrazii, mi-a răspuns cu un surâs. Nu mă consideră asadar un om de rând.

Sufla strasnic crivățul afară, se lipeau vestimentele de noi și abia de mai puteam respira. A fost o noapte întunecată. Doar din când în când, între norii ce alergau, apărea o bucată de cer înstelat. Deși i-am poruncit să rămână acasă, câinele galben a venit în urma mea. Am luat torta din mâna lui Manuil și i-am dat-o tânărului Notaras. A fost surprins, dar n-a protestat. Oare ce o fi gândit despre mine? Câinele ne-a urmat tot drumul, ca și cum ar fi promis cuiva că va avea grijă de mine.

Palatul lui Notaras era în întuneric. Am intrat printr-o poartă laterală din colțul zidului maritim. Nimeni nu ne-a văzut. Cu toate acestea, am avut impresia că din întunericul nopții ne pândeau mulți ochi. Vântul gemea și ofta, dar nu i-am înțeles mesajul, îmi zumzăia capul. Ca și cum as fi ametit de vânt.

Coridorul era înspăimântător de liniștit. Dar, cu prietenie, aerul cald ne-a iese în întâmpinare. Am urcat scara și am intrat într-o încăpere, unde am văzut un pupitru cu pene de scris, hârtie împrăștiată, cărți mari, foarte frumos legate; în fata icoanei celor trei sfinți cavaleri ardea o candelă cu ulei parfumat. Ca și cum i-ar fi fost prea greu de gânduri, Lukas Notaras își ținea capul aplecat. Nu mi-a zâmbit. M-am înclinat ușor. Mi-a acceptat

salutul ca pe un omagiu care i se cuvenea,
întorcându-se spre fiul lui, i-a spus:

— Nu mai am nevoie de tine.

Tânărul Notaras a încercat să-si ascundă
deceptia. Fără îndoială, ar fi vrut să asculte
discutia noastră. Cu o miscare gratioasă a capului,
mi-a urat noapte bună, apoi a iesit din încăpere.

După ce fiul lui a plecat, Lukas Notaras s-a
înviorat si, aruncându-mi o privire cercetătoare,
mi-a spus:

— Stiu totul despre tine, domnule Ioannis
Anghelos. De aceea îți voi vorbi deschis.

Am înteles că era la curent cu originea mea
greacă. Nimic surprinzător, totusi am fost neplăcut
afectat. I-am spus:

— Vrei să-mi vorbești deschis? Dar așa spun doar
cei care vor să-si ascundă adevăratele gânduri.
Oare esti destul de deschis cu tine însuti?

A spus:

— Tu ai fost omul de încredere al sultanului
Mehmet. Ai fugit din tabăra lui astă-toamnă.
Pozitia pe care o ocupai nu se părăseste așa, fără
nici un motiv.

— E cazul să vorbim acum despre motivul tău,
megaduce, nu despre al meu. Dacă nu te-ai fi
gândit că ti-as putea fi de folos, nu m-ai fi chemat
în miez de noapte.

Nu-si putea ascunde nerăbdarea. Si el purta pe
deget un inel cu sigiliu mare cât un pumn de copil.
Mânecele tunicii verzi coborau până la coate,

lăsând să se vadă cămasa de mătase purpurie,
brodată cu fir de aur, ca a împăratului.

— Pentru început, a rostit el, tu ai fost acela care ai încercat să mă cunosti. Ai fost foarte prudent și apreciez acest lucru. Este înțelept atât pentru tine, cât și pentru mine. Ai fost deosebit de abil când ai făcut așa, ca din întâmplare, cunostință cu fiica mea. A doua oară, atunci când ea s-a rătăcit de servitori în port, ai condus-o acasă la tine. Apoi, când am fost plecat pe mare, ai îndrăznit să intri în plină zi chiar și în casa mea. Prin urmare, oricine te-ar fi supravegheat, a înțeles că ai vrut doar să o întâlnești pe fiica mea. Într-adevăr, ai fost foarte abil.

— Ea a promis că-ți va povesti despre mine, i-am spus.

— Fiica mea este încântată de tine, a rostit surâzând megaducele. Ea nu știe cine ești și care-ți sunt intențiile. Este sensibilă și mândră. Dar nu știe nimic, înțelegi?

— E foarte frumoasă fiica ta, am spus eu.

— Bănuiesc că ești deasupra unor astfel de ispite, a spus el. Fiica mea nu este pentru tine.

— Nu fi atât de sigur, megaduce! am rostit eu.

Si, pentru prima oară, a părut într-adevăr surprins. A spus:

— Ce se va întâmpla până la urmă vom mai vedea. Deocamdată, tu joci un joc prea dificil și prea periculos ca să îndrăznești să amesteci în el o femeie. Ca să arunci cu praf în ochii altora,

poate. Mai mult, nu! Mergi pe un tăis de sabie, Ioannis Anghelos. Fii atent să nu faci un pas gresit!

— Poate că tu, megaduce, stii multe lucruri despre mine, am admis eu. Dar de cunoscut, nu mă cunosti.

— Stiu multe, a spus el. Mai multe decât bănuiesti că stiu. Nici chiar cortul sultanului nu este întotdeauna un loc sigur. Există urechi în toate părțile. Stiu că nu într-o clipă de furie l-ai părăsit

pe sultanul Mehmet. Stiu că la despărțire ti-a dăruit un săculeț cu pietre pretioase. Din păcate, atât basileul, cât și păstrătorul sigiliului, Phrantzes, stiu asta. De aceea, de când ai ajuns în

Constantinopol, fiecare pas pe care-l faci este supravegheat. Nu tin să stiu cât îți vei fi plătit lui Giustiniani ca să te înroleze în armata sa. Toti latini sunt coruptibili. Dar, de vei comite o greșală cât de mică, Giustiniani nu va putea face nimic pentru tine.

Si din nou a făcut un gest cu mâna.

— E absurd, a rostit el. Doar favoarea sultanului Mehmet te protejează. Aici. La Constantinopol. În orasul sfânt. Atât de mult a decăzut ultima Romă! Ei nici nu îndrăznesc să te atingă, fiindcă nu ti-au deslusit încă intențiile.

— Ai dreptate, am spus. Este, într-adevăr, absurd. Chiar și acum, după ce am fugit de la sultan, după ce l-am trădat, puterea lui încă mă protejează. Am simțit acest lucru în fiecare clipă. Adevărul e că trăim într-o lume absurdă.

— Eu nu sunt atât de naiv, a spus el surâzând ușor, încât să-mi imaginez că, de pe poziția în care te afli, ai îndrăzni să-mi dezvălui planurile tale. Eu sunt grec. Poate că nici nu trebuie să-mi povestesti nimic. Bunul meu simț îmi spune că, după cucerirea orasului, vei avea o poziție și mai înaltă

decât aceea pe care ai avut-o până acum ca slujitor al sultanului. Dacă nu publică, cel puțin secretă. De aceea, cred că o înțelegere reciprocă, chiar o colaborare, în anumite limite, bineînțeles, ne-ar putea fi de folos amândurora.

Mi-a aruncat apoi o privire întrebătoare.

— Tu ai spus-o, i-am răspuns eu evaziv.

— Împărăția Bizantului s-a și prăbusit, a rostit el. Larvele i-au ros măduva. N-a mai rămas din Bizant decât o crustă, care trebuie spartă. Fiinta Constantinopolului nu mai poate exista de una singură.

— Dar ai lăsat să-ți scape din mână momentul oportun, i-am atras eu atenția. De ce n-ai strâns poporul în jurul tău și nu l-ai condus la revoltă, îndată după ce a fost proclamată Uniunea?

Pentru sultan, ar fi fost o promisiune că orasul i se va supune de bunăvoie.

A clătinat din cap și a spus:

— Nu. Poporul este încet și nici nu poate privi atât de departe. În patima credinței lui, poporul își pune speranța în Panaghia. Și fără ajutorul latinilor, chiar de s-ar îneca în sânge, poporul tot nu i-ar deschide sultanului portile. Și mai simplu i-ar fi lui Mehmet să-l măcelărească. Revolta ar fi fost, prin urmare, o eroare politică de neiertat.

A continuat:

— Cedarea de bunăvoie a orasului depinde de înțelegerea cu el și de condițiile legatului întocmit, în afara cazului în care sultanul vrea cu tot dinadinsul să treacă orasul prin foc și sabie. Constantin ar fi fost dispus să-i fie vasal și să-i

plătească biruri. Dar despre o astfel de rezolvare a conflictului, Mehmet nici n-a dorit să audă. Am dreptate?

Cum nu i-am răspuns, si-a încrucisat degetele si a spus hotărât:

— Nu există decât două posibilități. Fie asediul reusește, si sultanul cucerește Constantinopolul, fie nu reusește, si orasul devine pentru totdeauna o colonie a latinilor.

S-a ridicat apoi în picioare, si-a făcut curaj si a rostit pe un ton mai ridicat:

— Am cunoscut o dată dominația latinilor. A durat o generație, dar nici acum, după trei sute de ani, Constantinopolul nu si-a revenit, iar stricăciunile de atunci nu au fost îndreptate. Latinii sunt niste tâlhari si mai nerusinati decât turcii, latinii sunt falsificatori ai credinței. Turcii ne vor îngădui, cel puțin, să ne păstrăm credința si obiceiurile strămoșesti. De aceea, de data aceasta, chiar dacă varsă lacrimi de sânge pentru neputința noastră, Sfânta Panaghia este de partea turcilor.

— Nu uita că nu tii un discurs multimei! i-am atras eu atenția.

Mi-a spus pe un ton grav:

— Nu mă înțelege gresit! Mai înainte de orice, nu mă înțelege gresit! Eu sunt grec si voi lupta pentru orasul meu atât timp cât va mai avea o șansă de independentă. Dar nu vreau să-l văd căzut în mâinile latinilor, fără alt folos decât de a duce în contul lui, de la un deceniu la altul, o luptă epuizantă, ucigătoare, pentru ca Europa să fie în siguranță. Suntem obosiți de Europa, suntem sătui de latini. Dacă-i compari cu barbarii de latini, poti afirma că turcii, cu tradițiile lor culturale arabe si

persane, sunt un popor civilizat. Puterea sultanului va face să reînflorească orasul. La hotarul dintre Occident și Orient, Constantinopolul va domina lumea din nou. Sultanul nu pretinde să ne abandonăm credința, ci doar să trăim în înțelegere și prietenie cu turcii. De ce să nu cucerim împreună cu ei întreaga lume? De ce n-ar putea fi vechea noastră cultură și civilizație greacă fermentul viguroasei lor civilizații? Să se nască asadar cea de-a treia Romă! Sultanul va guverna noua Romă, în care grecii și turcii vor trăi împreună, respectându-și credința reciproc.

— Visul tău este, fără îndoială, măret, am rostit eu. Nu vreau să torn apă rece peste inima ta înflăcărată, dar visurile nu sunt decât visuri. Să rămânem în limitele realului! Tu nu-l cunoști pe

Mehmet, dar dorești căderea orasului tău în mâinile lui.

— N-o doresc, a spus el. Stiu doar că ultima cetate a Bizantului, Constantinopolul, va cădea. Doar nu degeaba sunt strateg.

A spus în continuare:

— Mai bine un câine viu decât un leu mort! Împăratul Constantin și-a ales destinul, fiindcă altceva nu poate. Când va vedea cu ochii lui că totul este pierdut, își va căuta singur moartea undeva, sub zidurile Constantinopolului. Dar eu prefer să rămân în viață, pentru a-i fi de ajutor poporului meu. Timpul Paleologilor a trecut. Sultanul va fi singurul nostru împărat. Dar, pentru a-i guverna pe greci, va avea nevoie de greci. După ce va cucerii orasul, va trebui fără doar și poate să numească în funcții importante bărbați care cunosc ceremonialul de la Curte și problemele administrative. De aceea, Constantinopolul are

nevoie de bărbați care iubesc neamul și tradițiile vechii Grecii mai mult decât propria lor glorie.

Decât să mor ca un leu, prefer să slujesc poporul meu ca un câine. Trebuie doar să-l conving pe sultan de bunele mele intenții. Când de pe ziduri se va vesti Orasul este pierdut!, atunci va fi clipa favorabilă ca să iau în mâini destinul poporului meu și să acționez cât mai bine în interesul lui.

A tăcut apoi și m-a privit atent.

— Discursul tău a fost lung, frumos, impresionant și onorabil, i-am spus eu. Este adevărat că această mostenire a Greciei antice, pe care tu vrei să o salvezi, cuprinde și exemplul lui Leonida și al bătăliei de la Termopile, dar ți-am înțeles intenția. Vrei să-l convingi pe sultan de buna-ți credință. Oare nu l-ai convins destul? Ai fost comandantul politic al adversarilor Uniunii. Ura pe care ai semănat-o împotriva latinilor a generat în oraș conflicte interne și a slăbit capacitatea de apărare. Cât despre expediția piraterească pe mare, i-a oferit sultanului cel mai bun pretext pe care l-ar fi putut spera. Bun! De ce nu-i scrii direct sultanului că ești dispus să-ți oferi serviciile?

El mi-a răspuns:

— Tu știi prea bine că poziția pe care o ocup mă împiedică să-o fac. Mai mult, sunt grec. Eu trebuie să lupt pentru orașul meu, chiar dacă știu că lupta este zadarnică. Dar îmi rezerv dreptul de a acționa în funcție de împrejurări pentru binele poporului meu. Oare de ce-ar trebui ca poporul grec să piară sau să devină un popor de sclavi, dacă se poate evita acest lucru? De aceea, atât pentru mine, cât și pentru toți ceilalți care au încredere în mine și-mi cunosc intențiile, cel mai important ar fi dacă, în

timpul asediului, sultanul, chiar si în taină, i-ar asigura pe greci că

admite autoguvernarea poporului grec alături de turci si independenta Bisericii crestine subordonate doar patriarhului. Asta ar usura mult reorganizarea orasului si i-ar asigura linistea.

– Ia te uită! am rostit eu. Te-ai si gândit la noul patriarh. Lasă-mă să ghicesc singur despre cine-i vorba. Călugărul Ghenadios, nu-i asa?

– Poate că anticipezi prea curând, a spus el. Dar ce-i drept, călugărul Ghenadios, fost discipol al lui Markos Evghenikos, este cel mai de neîmpăcat adversar al Uniunii si gata oricând să-si zdrobească singur mâna dreaptă cu care a semnat proclamatia de la Florenta. E seful spiritual al adversarilor Uniunii, iar eu sunt cel politic.

L-am întrebat:

– Dacă ti-ar promite sultanul Mehmet tot ceea ce doresti, te-ai putea încrede în vorbele lui?

– Politica este un joc periculos, mi-a răspuns megaducele. Bănuiesc că sultanul are o gândire matură. Dar, fie cum o fi! Trebuie să am încredere. Altfel nu se poate.

Si-a cântărit bine cuvintele mai înainte de a le rosti:

– Înțelege-mă, n-am nimic de pierdut; în această problemă avantajul meu este la fel de mare ca si al sultanului. Ca împărat al grecilor, el va avea nevoie de greci. Rezolvarea problemelor guvernării si autonomiei Bisericii grecesti fără prea mult timp pierdut si fără discordii este o garantie atât pentru stabilitatea Imperiului Otoman, cât si pentru atenuarea conflictelor interne din

Constantinopol. Nu uita că, după ce va cuceri Constantinopolul, el nu va întârzia să pregătească atacul împotriva Occidentului. Avantajul comun este o garanție mai sigură decât sărutarea crucii sau hotărârile secrete.

— Într-adevăr, nu-l cunosti pe Mehmet, am repetat eu.

Fermitatea mea l-a deranjat.

— Dar eu nu sunt un trădător! a spus megaducele. Sunt doar un om politic. Acest lucru vreau să-l înțelegeți, atât tu, cât și sultanul Mehmet. În fața poporului meu, în fața conștiinței mele,

în fața lui Dumnezeu în ziua Judecării de Apoi, singur voi da socoteală pentru faptele și gândurile mele, fără a-mi fi teamă de calomnatori. Ratiunea politică spune că, la momentul potrivit, de oameni ca mine este nevoie. Motivele care mă îndeamnă să acționez astfel sunt curate. Eu nu sunt un ipocrit. E mai bine dacă poporul va continua să trăiască, într-un fel sau altul, n-are importanță cum. Spiritul grec, civilizația greacă, credința acestui popor nu înseamnă doar zidurile Constantinopolului, palatul imperial, forumul, senatul, adunarea arhontilor. Acestea sunt doar forme exterioare, care se schimbă de la un timp la altul, cu condiția ca viața să continue.

Eu i-am spus:

— Ratiunea divină și ratiunea politică sunt două lucruri diferite.

Iar el m-a corectat:

— Dacă Dumnezeu a dat omului capacitatea de a gândi politic, probabil că în intenția Lui a fost ca

omul să se folosească de această capacitate.

— Ai vorbit foarte clar, megaduce! am rostit eu cu amărăciune. Oameni ca tine vor guverna lumea după căderea Constantinopolului. Te pot asigura că sultanul Mehmet cunoaste planurile tale și va ști să aprecieze la adevărata lor valoare intențiile tale dezinteresate. Fără îndoială, la momentul potrivit, într-un fel sau altul, îți va face cunoscută voința sa și îți va spune în ce fel îi vei putea fi de folos în timpul asediului.

Si-a înclinat ușor capul ca și cum ar fi recunoscut în mine mesagerul ce i-a transmis vorbele rostite direct de sultan. Atât de mult poate fi un om sclavul propriilor sale dorințe!

Era calm și a făcut un gest prietenos cu amândouă mâinile când a văzut că mă ridic să plec.

— Nu, nu pleca încă, a spus el. Discuția de până acum a fost prea oficială. As dori să-ți câștig prietenia. Slujești unui stăpân care, în ciuda faptului că este atât de tânăr, are o energie, o putere de decizie și o perspicacitate pe care i le respect din toată inima.

A mers apoi în grabă spre o masă de serviciu, a turnat vin în două cupe și mi-a întins una dintre ele. Dar l-am refuzat. I-am spus:

— Eu am gustat din vinul tău. Frumoasa ta fiică mi-a oferit o cupă de vin aici, în casa ta. Dar acum îngăduie-mi să am capul limpede! Nu sunt obisnuit să beau vin.

A înțeles gresit răspunsul meu, a zâmbit și mi-a spus:

— Poruncile si interdictiile Coranului au si părțile lor bune. Nu încapă îndoială că Mahomed a fost un mare profet. În vremea noastră, orice om înțelept știe să aprecieze meritele altor religii, chiar dacă-si păstrează credința în care s-a născut. Dar îi pot înțelege si pe creștinii care, din proprie dorință, s-au convertit la Islam. În ceea ce privește credința, îi respect pe oamenii cu convingeri sincere.

I-am spus:

— Eu nu m-am convertit la Islam. Cu tăișul săbiei pe grumaz, si tot nu mi-am lepădat credința creștină. Nici circumcisi nu sunt. Cu toate acestea, prefer să-mi păstrez capul limpede.

Chipul i s-a întunecat din nou. În numele prieteniei pe care a dorit să mi-o arate, a încercat să mă înțeleagă si să mă accepte, consimțind să-si uite stirpea nobilă si rangul. Din greșală, m-a jignit apărând presupusa-mi renunțare la credință. Am continuat calm:

— Am mai spus-o, dar o mai spun o dată: eu l-am părăsit pe sultan. Am venit la Constantinopol doar pentru a lupta si a muri lângă zidurile orasului. Nu urmăresc nimic altceva. Oricum, îți multumesc pentru încrederea pe care mi-ai arătat-o si te asigur ca nu voi abuza niciodată de vorbele pe care le-ai rostit. Orice om are dreptul să gândească si să plănuiască ce dorește. Nu-i o crimă. Singur esti răspunzător de ceea ce se întâmplă în capul tău. Si nimeni nu te poate învinui. Însă, atât împăratul Constantin, cât si consilierii săi au gândit, probabil, la posibilitatea materializării unor astfel de planuri. Fii prudent, la fel de prudent ca si până acum!

Si-a pus deoparte cupa cu vin, fără să fi gustat din ea, si mi-a spus cu o nuanță de reproș:

— N-ai încredere în mine. Fără îndoială, ai misiunea ta, care nu mă privește. Fii atunci și tu prudent! Nădăduiesc că, la timpul potrivit, vei lua legătura cu mine. Îmi cunosti ideile. Stii ce pot face. Stii și ce nu pot face. Dar, înainte de orice, sunt grec și voi lupta pentru orasul meu.

— Si eu. Din acest punct de vedere, s-ar părea că suntem de aceeași părere. Chiar dacă stim că orasul este pierdut, chiar dacă nu credem în miracole, amândoi vrem să apărăm zidurile

Constantinopolului.

— Timpul a îmbătrânit, a rostit el. Nu se mai întâmplă minuni în zilele noastre. Dumnezeu nu se mai amestecă. Este doar martor al gândurilor și faptelor noastre.

S-a întors apoi spre icoana celor trei sfinți cavaleri și spre candela cu ulei parfumat, a ridicat bratul și a jurat:

— În fața lui Dumnezeu și a unicului Său Fiu, în numele Sfântului Duh, a Sfintei Fecioare și a tuturor sfinților, jur că intențiile mele sunt curate și că nu doresc altceva decât binele poporului meu! Nu din dorința de putere, ci pentru viitorul familiei mele, neamului meu, orasului meu trebuie să acționez așa după cum am hotărât. Stiu că mă așteaptă încercări îngrozitoare.

A jurat cu atâta sinceritate, încât am fost nevoit să-l cred. El nu-i doar un simplu politician. El crede sincer că ceea ce a hotărât este bine. Este un bărbat care a fost jignit, sensibila lui mândrie i-a fost rănită, îi urăște pe latini, a fost dat la o parte. De aceea și-a făurit un vis în care crede. Atât de pătimas, atât de orb, atât de înflăcărat în credință, la fel ca acea călugărită simplă care crede din tot

sufletul că a văzut-o pe Sfânta Panaghia din icoană vărsând lacrimi de sânge.

— Pe fiica ta, am spus eu, pe Anna Notaras îmi vei îngădui oare s-o mai revăd?

— La ce bun? m-a întrebat el surprins. Dacă tot nu mai este nevoie. Doar ca să atragi atenția? Si apoi, cum ar putea ea să se arate împreună cu un bărbat pe care toată lumea îl suspectează că ar fi iscoada sultanului?

— Încă nu m-au închis în Turnul de Marmură, i-am răspuns eu. Dacă Giustiniani se distrează în compania frumoaselor doamne de la Blaherne, de ce n-as avea voie să-i aduc omagii fiicei megaducelui?

— Fiica mea trebuie să-si păzească buna reputație.

Vocea îi devenise înghețată și dușmănoasă. I-am spus:

— Vremurile s-au schimbat. O dată cu latinii, au sosit din Occident alte obiceiuri, mai libere. Fiica ta este matură și știe singură ce vrea și ce nu vrea. De ce nu i-as aduce cântăreți și muzicanti care s-o înveselească? De ce n-as putea s-o însoțesc călare când se duce cu litiera la biserică? Palatul tău este întunecat. De ce să-i refuzi dreptul de a zâmbi și de a se simți bine până când nu începe vremea suferințelor? Oare ce ai împotriva mea, megaduce?

Si-a mișcat nervos mâinile și a spus:

— Prea târziu! Fiica mea va părăsi orasul.

Mi-am lăsat capul în jos pentru a-mi ascunde disperarea. Presimțisem. Nu era ceva la care să nu

mă fi putut aștepta. Cu toate acestea, clocotea amarul în mine.

— Facă-se voia ta! am spus eu. Totuși, as vrea s-o mai văd o dată înainte de a pleca.

M-a privit atent și în ochii lui mari și strălucitori a apărut pentru o clipă o expresie distrată, de parcă ar fi examinat o posibilitate de care nu tinuse seama până atunci. Apoi și-a legănat mâinile și s-a uitat spre fereastră ca și cum ar fi putut vedea marea dincolo de sticla întunecată de furtuna de afară.

— Prea târziu, a repetat el. Regret, dar cred că acum corabia a părăsit portul. Vântul este prielnic și noaptea favorabilă; în seara aceasta, am condus-o pe ascuns până la corabie. A plecat cu lucrurile și cu servitorii ei.

I-am întors spatele și am plecat. De pe coridor mi-am luat torta, am deschis pe băjbâte poarta și am ieșit din casa lui învăluit în întunericul nopții. Vântul urla. Talazurile mării se spărgeau cu mare vuiet de zidul maritim. Furtuna îmi înfășură strâns vesmintele în jurul trupului și, de atâta vânt înghetat, mi se tăia respirația. Mi-am pierdut capacitatea de control a mișcărilor, de aceea am aruncat torta, care, după ce a zburat în întuneric, a căzut, s-a sfărâmat și s-a stins.

Acest gest mi-a salvat viața, îngerul meu păzitor era de veghe. Și câinele. Tăisul unui pumnal a alunecat pe lângă subsuoara bratului meu și s-a izbit de coaste. Apoi agresorul s-a împiedicat de câine, a tipat din cauza muscăturii și a început să lovească la întâmplare în juru-i. Un urlet trist m-a înștiintat că viteazul animal a primit, în locul meu, lovitura de moarte. M-am înfierbântat de mânie. Am căutat grumazul omului care m-a lovit, alunecos și am simțit mirosul de usturoi din

răsuflarea-i înspăimântată, amestecat cu miasma vesmintelor lui murdare. L-am strâns de grumaz până ce a căzut la pământ și am înfipt pumnalul în trupul lui. A horcăit îngrozitor, apoi n-a mai miscat. M-am aplecat lângă câine și el a încercat, cu ultimele puteri, să-mi lingă mâinile. Apoi capul i-a căzut greu și a murit. L-am întrebat întristat: De ce m-ai însoțit, în ciuda poruncii pe care ti-am dat-o? Că doar nu tu, ci îngerul meu Păzitor m-a salvat. Ai murit de pomană, prietene!

N-a fost decât un câine hoinar și galben. Fără să i-o fi cerut, se atasase de mine. El m-a recunoscut. Asta l-a costat viața.

La o fereastră a palatului s-a aprins o lumină, apoi am auzit scrâșnetul zăvorului porții. Am luat-o instinctiv la goană și, din cauza întunericului care mă orbise, n-am văzut că mă îndreptam spre zid. Lovitura a fost cumplită. Mi-am sters sângele de pe față și am pornit nesigur spre Hipodrom; îmi simteam coastele umede de sânge, între norii ce alergau pe cer, din când în când, pentru o clipă, se vedeau sclipind stelele nopții. Până la urmă, ochii mi s-au obișnuit cu întunericul. Mă durea capul, iar mintea mea învârtea fără încetare doar aceste cuvinte: Phrantzes, nu Constantin. Phrantzes, nu Constantin...

Dacă tot n-au găsit nici un motiv ca să mă închidă în turnul de marmură, mă credeau ei chiar atât de periculos încât să-mi hotărască moartea?

Dar când am ajuns pe colină, aceste gânduri inutile s-au risipit. Am trecut prin fata Catedralei Sfânta Sofia tinându-mi apăsător pieptul cu mâinile și am urmat drumul portului până la casa mea. Inima repeta fără încetare: Ea a plecat. Ea a plecat...

Anna Notaras a plecat. Ea a ales. Este o fiică ascultătoare, care respectă poruncile tatălui ei. Fără să-mi fi lăsat un mesaj, fără să-mi fi spus la revedere.

Servitorul meu Manuil nu se culcase. Mă aștepta în camera mea, unde candela ardea și lumânările erau aprinse. N-a părut surprins când mi-a văzut fata lovită și vesmintele pline de sânge, într-o clipă a adus apă proaspătă, fese din pânză curată și balsam pentru răni. M-a ajutat să mă dezbrac și a spălat rana, care se întindea de la omoplat până la subsuoară și de-a lungul coastelor. Mă ustura îngrozitor, dar durerea trupească mi-a făcut bine.

I-am pus în mână acul și ghemul cu fir de mătase și i-am arătat cum trebuie să coasă rana. I-am poruncit s-o spele încă o dată cu vin tare și să strângă pânze de păianjen și mucegai, pe care să le pună deasupra răni, pentru a nu se inflama. După ce m-a înfășurat bine și m-a așezat în pat, am fost scuturat de frisoane atât de puternice, încât patul a început să scârtaie. Am avut febră și glasul mi-a tremurat. Sărmanul meu câine, galbenul și costelivul meu câine, oare cine ai fost tu?

Am rămas multă vreme treaz. Am rămas din nou singur. Dar n-am cerut îndurare de la Dumnezeu. Anna Notaras a ales. Ce drept am eu să-i judec hotărârea?

În întunericul nopții am cugetat... Și stelele sunt lumi gânditoare. Razele lor reci influențează destinul oamenilor. Pot face din unul sau altul un erou sau un fricos, un filozof sau un nerod - încă din uterul matern. Tot ceea ce există în univers este posibil pentru Dumnezeu și niciodată nu vom putea ști ce influență are El asupra noastră. Poate că formele fiintelor se schimbă... Chiar și câinele m-a recunoscut. Poate că tot într-o altă viață am

întâlnit-o si pe ea, de aceea am recunoscut-o. Poate că, după această viață, mă voi naste din nou ca să o reîntâlnesc, fiindcă așa nu se poate. Nu te poti despărți neîmplinit. Ratiunea mea se împotrivesc posibilității unei astfel de despărțiri.

Sau poate că eu nu sunt o ființă umană. Poate că sunt înger si doar lanturile în care sunt încâtușat mă împiedică să înțeleg si să mă cunosc de-adevăratelea. Am întâlnit printre oameni si dintre aceia care se deosebesc de toti ceilalti, sfidând legile naturii umane. Ei nu pot fi doar oameni, așa cred. De ce m-am născut? Încotro mă îndrept? Care este fapta secretă, despre care eu însumi nu stiu, pe care o împlinesc ca un somnambul?

Nu, sunt o ființă umană, sunt doar un om. Adorm în parfumul de hiacint al obrazilor tăi, Anna Notaras! Adorm în înflăcăratii tăi ochi câprui, sub arcu delicat al sprâncenelor tale. Ca aurul si fildesul erau obrazii tăi când te-am cunoscut. Ca obrazii unui idol. De ce-a trebuit să te pierd? În ziua mortii voi adormi în parfumul de hiacint al obrazilor tăi. Nu mi-o vei putea interzice.

28 februarie 1453

Profitând de furtuna de acum două nopti, o parte dintre corăbiile din port au fugit. Marea galeră a venetianului Piero Davenzo, însoțită de sase corăbii din Creta, au părăsit Constantinopolul după ce au isprăvit de încărcat tot ce au avut de încărcat. N-au folosit la nimic nici jurământul, nici sărutarea Crucii, nici amenda coercitivă. Căpitani corăbiilor fugare au salvat pentru armatorii din Venetia si din Creta o sută de duzini de lăzi cu sodă, cupru, indigo, ceară, mastic si mirodenii.

În plus, pe corăbii s-au îmbarcat sute de oameni bogati, care au putut să plătească aurul cerut de căpitanii corăbiilor. Se spune că, de câteva zile, această fugă era un secret pe care toată lumea îl cunostea.

La Gallipoli, turcii nici n-au deschis focul asupra corăbiilor, nici n-au trimis galere de război să le urmărească. Cu siguranță că și acest lucru a fost aranjat dinainte, probabil prin intermediul reprezentanților Perei neutre. Ce înseamnă pentru sultan câteva lăzi de cupru și de mirodenii, când în felul acesta se micșorează numărul corăbiilor de care dispune împăratul și slăbeste vădit apărarea portului?

Megaducele, comandantul flotei imperiale, cunostea, evident, intentia de fugă, fiindcă a profitat de situație pentru a-și pune fiica la adăpost. Și femeile familiei regale au părăsit orasul, dar nu se știe când s-a petrecut plecarea lor.

După fugă, basileul Constantin le-a cerut căpitanilor corăbiilor rămase să reînnoiască jurământul că nu vor părăsi portul fără permisiunea lui. Ce altceva ar fi putut face? Dar aceiași căpitani venetieni care au jurat pentru a doua oară au refuzat să descarce pe pământ pretioasa lor încărcătură. Acesta ar fi fost cel mai eficient mod de a-i împiedica să fugă.

Am încredere în venetienii care au rămas, care n-au cedat tentației de a părăsi Constantinopolul profitând de furtună. În noaptea aceea, în port a fost o stare de confuzie totală, înainte de a ieși din port, odgoanele ancorelor corăbiilor fugare s-au izbit de celelalte corăbii. S-au auzit detunături. Chiar dacă, mai înainte, protestaseră formal împotriva rechizitionării corăbiilor venetiene,

Morosini si Trevisano au dat ordin să se tragă cu tunul în corăbiile fugare.

Astăzi, căpitani corăbiilor din Venetia si din Creta au mărșăluit spre Biserica Sfintei Fecioare din Forum si i-au jurat, încă o dată, credință. Multi au plâns, si-au strâns mâinile unul altuia si au făgăduit că vor lupta împreună până la moarte, pentru comunitatea creștină si pentru slava lui Dumnezeu, făcând abstracție de opiniile diferite ale țărilor lor de origine si de toate invidiile negustoresti.

Ei au încredere în faima lui Giustiniani si mai cred si în promisiunile Venetiei si ale papei că la primăvară vor trimite ajutoare Constantinopolului. Cred în ceea ce-si doresc. Asa-s unii oameni, nu se nelinistesc. Iar în inima lor vor crede până în ultima clipă că-si vor salva bogățiile, chiar dacă apărarea se va dovedi zadarnică. Sunt convinși că flota turcilor nu va putea să distrugă marile galere occidentale. Pentru că până acum nu a putut niciodată. Chiar dacă a pierdut multi oameni, oare n-a reusit Morosini să navigheze de la Caffa la Constantinopol prin strâmtoarea Bosfor? Adevărul este că Morosini a fost viclean. Trecând cu corabia pe lângă fortăreața sultanului, le-a poruncit vâslasilor să facă semne cu vâslele că se predau, apoi s-a lăsat în voia curentului marin până a iesit din bătaia tunurilor. Dar după aceea turcii au fost mai înțelepți.

1 martie 1453

Fiindcă n-am vrut încă să ies din casă, a venit Giustiniani să mă vadă. Mă usturau rănilor, obrazii-mi dogoreau, îmi simteam fiinta arzând. Pe când descăleca de pe superbul lui cal de război, multimea s-a adunat repede în fata casei mele ca

să-l vadă. Chiar dacă este latin, grecii îl adoră pe Giustiniani. Copiii au atins cu respect hăturile calului, împăratul i-a dăruit sauă aurită și harnasamentul de sărbătoare decorat cu pietre semipretioase. Vizita lui Giustiniani a fost o mare cinste pentru mine. Am vorbit mult. I-am expus filozofia mea. În van. De aceea, o voi mai povesti o dată. Chiar dacă și acest lucru este tot zadarnic. Am timp. Ce altceva aș mai putea face?

După ce mi-a văzut fruntea umflată și nasul jupuit, Giustiniani a clătinat din cap și a plescăit din limbă.

— Doar o mică încăierare la crăsmă, l-am lămurit eu.

— A trebuit să te aperi? a întrebat.

— După ce am contraatacat, m-am retras din luptă, i-am răspuns.

— Dacă-i adevărat, nu vei fi pedepsit, m-a asigurat Giustiniani.

Mai cu seamă că n-am primit nici o plângere că ai fi tulburat liniștea publică. Dar arată-mi rana!

I-a spus lui Manuil să desfacă bandajul, apoi a pipăit cu degetul marginea umflată a plăgii.

— O lovitură pe la spate, a constatat el. La un deget de moarte. Nu, Jean Ange, asta n-a fost doar o încăierare! Chiar dacă, după urmele de pe față, te-ai fi putut crede.

— N-am prea mulți prieteni în oraș, am recunoscut eu.

— Atunci, m-a sfătuit el, ar trebui să porți o cămașă de zale. Chiar dacă vârful pumnalului nu

se rupe întotdeauna, cel puțin nu poate să pătrundă atât de adânc.

— N-am nevoie de așa ceva, i-am răspuns. Dacă-mi păstrez mintea trează, mă pot încorda atât de tare, încât nici o armă tăioasă nu poate pătrunde în mine.

M-a întrebat curios:

— Ești într-adevăr atât de dur? Și cum faci asta? Ai vreun talisman fermecat, ești magician? Sau poate posezi iarba fiarelor? Dar nu mă îndoiesc că, atâta timp cât crezi în ele, toate metodele sunt bune.

Am luat de lângă pat acul lung de argint și i-am spus:

— Privește!

Am pronunțat în șoaptă vorbele magice arabe, pe care le-am învățat de la dervisii torlak, și am înfipt în muschiul bratului acul, până ce vârful lui a ieșit pe partea cealaltă. N-a curs nici o picătură de sânge.

Giustiniani a clătinat din capul lui mare de taur și mi-a spus neîncrezător:

— Atunci de ce este inflamată rana? Dacă tot ești atât de dur cum pretinzi, de ce nu se vindecă de la sine?

— Am fost nervos, i-am explicat eu. Mi-am pierdut stăpânirea de sine. Dar n-avea nici o grijă, rana se va vindeca. Poimâine voi fi din nou gata să-ti slujesc.

Se plictisise și-și rotea privirea în jur. I-am poruncit lui Manuil să-i aducă vin. Am scos acul

din brat; nici o picătură de sânge n-a curs. A sorbit din cupa de vin si mi-a spus:

— Nu stiu dacă ai auzit că în Moreea a căzut Patrasul. Vestea am primit-o prin intermediul Perei, se înțelege. Sultanul l-a silit pe fratele împăratului să se angajeze într-un război de apărare, asa că, din Moreea, zadarnic mai asteptăm vreun ajutor.

— Stiam noi asta, i-am spus eu. Toată iarna s-au dat lupte în Moreea. Dar n-o să stim niciodată dacă, într-adevăr, despotul Demetrios intentionase să-si ajute fratele. Între ei a fost întotdeauna un război deschis. Doar mama lor si interventia senatului l-a împiedicat pe Demetrios să-l omoare pe basileul Ioan si să se încoroneze împărat. S-au mâncat unii pe altii ca fiarele toti fratii Paleologi.

Giustiniani a povestit mai departe:

— Turcii au distrus Patrasul, au jefuit tot ce-au putut jefui, au dat foc orasului, i-au omorât pe cei vlăguiti si neputinciosi, iar pe ceilalti locuitori i-au vândut ca sclavi.

Mi-am simtit si mai înfierbântată fiinta.

— Patras... Patras, mi-am amintit eu. Călugării cu rase negre de pe pietrele orasului mort... În tineretea mea, când m-am întors de la Constantinopol, am stat o săptămână acolo împreună cu doctorul Nicolaus Cusanus. Îi însoteam atunci pe împăratul Ioan, pe patriarh si pe eruditii greci în călătorie spre Venetia si Ferrara.

Era pe vremea când Sinodul din Basel, care mă acuzase pentru că participasem la fortarea lacătului lăzii unde era păstrat sigiliul Sinodului si la falsificarea scrisorii de acreditare, a dat poruncă să

fiu căutat în Franta si în Italia. Spune-mi, te interesează filozofia, Giovanni Giustiniani?

— Ce treabă am eu cu filozofia? Filozofii cu treaba lor, eu cu treaba mea, a răspuns cuviincios Giustiniani. Dar vorbește, prietene, zi-i înainte, dacă simți că astfel îți mai usurezi gândurile!

Am început să povestesc:

— Velele trosneau ca tunetul, puntea corăbiei gemea si vâslele s-au rupt în bucăți când am ajuns noi la Patras. Era ca si cum natura se răzvrătise pentru a ne împiedica să continuăm călătoria si să schimbăm credința grecilor. Patras era un oras prăfuit si lugubru, îmi amintesc de chiparosii tristi si de coloanele sparte de marmură, îngropate pe jumătate în pământ. Ca să-si linistească gândurile răvăsate după necazurile călătoriei, împăratul Ioan îl întreba tot timpul pe Markos Evghenikos, adversarul Uniunii, dacă, în acord cu textele din Biblie si cu tălmăcirile făcute de Sfintii Patriarhi, câinii pot avea sufletul nemuritor. Îi muriseră doi câini în timpul acelei obositoare călătorii pe mare.

Mi-am amintit deodată de câinele galben. Mi-am amintit si de câinele cenușiu al ducelui din Milano. Si am oftat.

— Împăratul Ioan era suspicios, mi-am continuat eu povestirea. Dacă a susținut unirea Bisericilor crestine, a fost doar pentru că voia cu orice pret ca, la timpul potrivit, să obțină o unire politică a țărilor crestine si un legământ de ajutor din partea papei. La Patras, printre altele, a pus o întrebare în jurul căreia s-a discutat mult. A cerut să i se explice cum se face că pedeapsa cu focul vesnic al iadului poate fi în armonie cu justitia lui Dumnezeu.

— Si eu m-am gândit de multe ori la asta, a spus Giustiniani, vădit interesat de subiect. Nu pot înțelege de ce slăbiciunea cărnii si alte câteva păcate originare mostenite de la diavol sunt mai de neiertat decât orice altă faptă, cât de rea, si de ce pedeapsa tine o eternitate. Ca să nu mai spun că, si mai îngrozitoare decât infernul însusi, sunt descrierile pe care le fac oamenii Bisericii si

Poetii.

Dar s-a grăbit să adauge, făcându-si, pentru mai multă siguranță, semnul crucii:

— Nu că m-as îndoi de învățătura Bisericii, Doamne fereste! Papa si episcopii, ba chiar si oamenii Bisericii cu functii mai mici, își cunosc prea bine meseria si sunt destul de învățati ca să ia în seamă vorbele mele. De altfel, nici eu nu mă aștept ca ei să mă sfătuiască cum trebuie asezati arcașii în timpul luptei sau cât de ascutit trebuie să fie tăișul săbiei. M-am mirat si eu, atâta tot. Poate că nu-i o crimă.

— Tot asa s-a mirat si împăratul Ioan, i-am spus eu. Dar îndoiala nu este o filozofie periculoasă, fiindcă, în profunzimile îndoielii, sământa credinței este mai bună decât sământa necredinței. Indiferenta este cea mai rea necredință.

— Îmi simt întepată simțirea, a rostit demn Giustiniani si s-a bătut cu pumnul în piept. Dar eu am o hârtie în care scrie negru pe alb că toate greselile mi-au fost iertate. Când va fi nevoie, am să scot această dovadă de sub pieptarul de protecție, si ai să vezi că, în afara faptului că sunt genovez, nici o putere a infernului nu va mai avea ce să-mi reproșeze.

Îmi simteam fiinta înfierbântată si am rostit pătîmas:

— O, tinerețe! Patras. Bessarion, mitropolitul de atunci al Niceei, care urma să devină cardinalul binecuvântător al Uniunii...Bessarion mi-a îngăduit să împrumut Lexiconul lui Suidas și să copiez de acolo fragmentele care mă interesau. Cea mai mare comoară a tuturor științelor umane. Nici nu știusem până atunci că există o astfel de carte. Pe vremea aceea încă mai credeam în știință. Eram extaziat și devoram acel lexicon al cunoașterii ca și cum, cu ajutorul lui, as fi vrut să câștig nemurirea... Sunt universală realia? am întrebat, și, în capul meu, bătut de febră, totul a devenit confuz... Sau doar nominal ? Sunt reale conceptele sau sunt doar nume și cuvinte?

Pentru mine, acesta a fost misterul acelei vremi. Toate vin doar de la pământ și din om? Sau pământul și omul sunt doar umbre cerești?

— Jean Ange! m-a întrerupt neliniștit Giustiniani, sorbind în grabă din vin. Chiar și cu mult mai puține cunoștințe, multor oameni învățați li s-a întâmplat să li se încurce mintea de au ajuns să cânte cucurigu, ca niște cocosi.

I-am povestit liniștit mai departe:

— Dacă doctorul Nicolaus Cusanus a atribuit acestor întrebări o importanță mai mare decât altora, a făcut-o, mai ales, pentru el însuși și pentru mine. Cusanus voia să demonstreze că lumea mărginită și nemărginită, finitul și infinitul se întâlnesc. A început cu un exemplu matematic. Dacă în interiorul unui cerc se înscrie un poligon, căruia i se mărește din ce în ce mai mult numărul de laturi, până ce ajunge la un număr infinit de laturi, atât de mici încât nu mai au aproape nici o dimensiune, atunci poligonul se va atinge în toate punctele cu cercul și va deveni cerc.

— Eu nu sunt matematician, mi-a spus repede Giustiniani. Asa că nu te aștepta să te contrazic.

Am continuat:

— Dacă într-un punct de pe cerc se construiește o dreaptă tangentă, iar raza cercului crește din ce în ce mai mult până ce devine infinită, perimetrul cercului se va confunda cu dreapta. Deci infinitul, nemărginirea se întâlnește cu finitul, în cazul nostru, cercul cu perimetrul mărginit, și se confundă.

— Ești sigur? m-a întrebat Giustiniani cu o sinceritate vădită. Sau poate că nu-i vorba decât de un fals ratinament sofist?

— S-ar putea, i-am răspuns eu. Poate că, apropiindu-ne de infinit, legile logicii finite își pierd valoarea. Dar chiar de ar fi fost un rationament fals, prin acest exemplu, doctorul Cusanus a vrut doar să demonstreze că finitul și infinitul nu sunt notiuni antagoniste. Această teorie a elaborat-o la Patras, în urma unor teribile frământări spirituale, după ce a avut revelația că, în general, nu există contrarii. Ideea lui a răsturnat toată gândirea de până acum, iar pe mine m-a făcut să înțeleg că trăim amurgul timpului...Este conciliant cu toți, acest doctor Nicolaus Cusanus. Multi l-au privit cu indiferență, fiindcă este fiul unui pescar din orasul german Cues. Un bărbat mic de statură, slab, cu un cap mare și cu niște ochi de copil, nespun de blânzi și de înțelepți. Democratizarea Bisericii și pacea universală, acesta a fost visul lui când a sosit la Sinodul din Basel în calitate de jurist. A scris pe atunci și cărți despre umanizarea Bisericii Catolice. De aceea, excomunicarea lui a fost și mai amară, de aceea a fost insultat și huiduit. Apostat! Apostat! au strigat slujitorii Bisericii când l-au văzut în grupul

minoritarilor. Forfoteau în jurul episcopului oameni îmbrăcați în zale de fier, și doar intervenția gardienilor orasului a împiedicat vărsarea de sânge la acea întrunire a Sinodului. Din acea zi, inima lui a fost rănită.

Am spus mai departe:

— L-am iubit, am fost fascinat de acest cărturar. Încă de când era copil, Cusanus a fost interesat de cărți și citea tot ce putea. Acest lucru se pare că-l enerva mult pe tatăl lui, care era pescar. De aceea, o dată, blestemându-l, l-a lovit cu o vâslă în cap. A căzut în apă atunci și era cât pe ce să se înece, însă, pentru el, unirea Bisericilor Occidentului și Orientului a fost mai importantă decât democratizarea Bisericii.

— Dar revelația despre care ai pomenit? m-a întrebat Giustiniani. Ce-ai vrut să spui? Văzut-a el fapte zburătoare?

— Nu, el a văzut doar o lumină albă, care s-a preschimbat în întuneric, a văzut când întunericul și lumina s-au contopit. Avea febră, capul îi ardea și din ochi îi curgeau lacrimi. Nu voi putea uita niciodată noaptea aceea. Vrei, nu vrei, am să-ti vorbesc despre teoria lui.

Giustiniani și-a întins gâtul spre fereastră să vadă ce-i mai face calul, după care i-a spus lui Manuil să-i aducă vin. În timp ce vorbeam, s-a uitat în oglindă, și-a pieptănat părul de pe cap și barba vopsită în roșu, dar aceste lucruri nu m-au deranjat.

— Ideea doctorului Cusanus s-a născut din toată disperarea și confuzia vremii noastre, am început eu să explic. Ireconciliabilitatea contrariilor i-a provocat o atât de amară suferință, încât a căutat și a găsit modul în care gândirea umană le poate

pune de acord, începând cu Aristotel, toate filozofiile s-au sprijinit pe ideea că două afirmații contrare se exclud una pe alta. Dacă cercul este cerc, nu va putea fi niciodată poligon. Dacă linia dreaptă este linie dreaptă, nu va putea fi linie curbă.

— Dacă în inima ei o femeie este târfa, nu va putea fi niciodată o femeie respectabilă, a rostit înțeleghător Giustiniani, urmărindu-si propriile gânduri.

— Dacă o masă este neagră, am continuat eu, nu va putea fi în același timp albă. Până acum, astfel de afirmații au stat la baza gândirii. Nici un învățat n-a îndrăznit să se avânte mai departe, de teamă să nu se scufunde în tenebre. Dar, pe lângă rațiune, doctorul Nicolaus s-a folosit de inteligență și de intuiție. El a înțeles afinitatea contrariilor în similitudine cu viziunea pe care a avut-o. Aceasta este coincidentia oppositorum. Dincolo de rațiune, dar accesibil inteligenței umane, conceptul lui afirmă: toate contrariile se întâlnesc reciproc și fuzionează în deplină armonie.

Iar Giustiniani, înțeleghător, a rostit:

— Așa după cum bărbatul se uneste cu femeia. Pentru un timp oarecare, relativ scurt, ei sunt aceeași carne.

— N-ai înțeles, i-am spus eu. Bărbatul și femeia nu sunt, unul față de altul, contrarii. Bărbatul este femeie și femeia este bărbat; e cel mai înalt adevăr al acestui univers, în care contrariile nu se exclud unul pe altul.

Giustiniani m-a privit muștrător cu ochii lui bulbucati de taur și a spus:

— În cazul acesta, nu tânjesc după marele adevăr al universului. Doar nu vei fi învățat obiceiuri turcești în seraiul sultanului?

M-am cufundat din nou în amintirile mele, de parcă as fi vrut să mă îmbăt de mine însumi. Am spus:

— Această idee fulgerătoare este mai puternică decât pulberea detonatoare. Sfărâmă în bucăți toate teoriile de mai înainte, risipește toate rationamentele vechi. Universalia sunt realia și universalia sunt nomina nu se mai exclud aprioric; în adevărul lui Dumnezeu, ambele concepte sunt juste. Această afirmație nu este un postulat. La început a fost formulată cu ajutorul rationamentului și intuiției, dar acum este cunoaștere, știință, așa după cum tot știință a fost conceptul contrariilor care se exclud. De acum înainte, binele și răul, credința și necredința, viața și moartea sunt notiuni care nu se exclud una pe alta și au aceeași însemnătate, ca adevăruri superioare ale universului.

Am precizat:

— Știința și ideile doctorului Cusanus nu sunt în contradicție cu credința. Este adevărat că ele au desființat bazele vechii teologii scolastice, dar a te mira de păcat și de iertare nu înseamnă negarea credinței. Dimpotrivă, această teorie face mai lesne de înțeles nașterea lui Dumnezeu pe pământ. S-a întrupat ca Om pe pământ, dar nu s-a anulat, ci a fost întotdeauna Dumnezeu, cel a cărui natură noi n-o putem cunoaște. Teoria lui Cusanus este cea mai înaltă știință la care a ajuns omul. Mai departe și mai sus de ea, doar teologia mistică poate să meargă. Scolastici o urăsc și se tem de ideile lui Cusanus ca de tenebre. Dar calea pe care el a

deschis-o este singura pentru cei care vor veni după noi.

— Ai reusit să faci dintr-un lucru atât de simplu ceva nemaipomenit de complicat, mi-a reproșat Giustiniani gemând și frecându-și fruntea, de parcă ar fi fost încercat de cumplite dureri de cap.

— Dimpotrivă, l-am contrazis eu, am făcut din complicatele lucruri dumnezeiesti o expunere simplă, pe înțelesul tuturor. Bun. Majoritatea și minoritatea, adică patriarhii Baselului și patriarhii

Ferrarei, au încetat să se mai certe. Biserica nu mai este dispersată, contrapapa a încheiat legământ cu papa Nicolae, iar doctorul Cusanus se ascunde sub vesminte purpurii de cardinal.

Dacă tot nu ne mai tin închisi între ziduri afirmatiile lui Aristotel, oare nu-i adevărat, Giovanni Giustiniani, că în jurul nostru se rotește universul nemărginit?

— Dacă tot veni vorba despre ziduri, a spus Giustiniani, tare mi-e teamă că numărul prea mare de tunuri ale sultanului va reactiva contrariile lui Aristotel până ce se vor prăbusi și cele mai puternice ziduri. Până acum, eu am avut o idee de nezdruncinat: inutilitatea tunurilor într-un război adevărat. Dar se vorbește că acest diabolic magician ungur, Orban, s-ar fi lăudat în fața sultanului Mehmet că tunul său ar putea dărâma și zidurile Turnului Babel.

Mi-am continuat cu încăpătânare expunerea:

— Universul se extinde la infinit. Toată gândirea de până acum a fost doar o disperată repetare, până când din știința umană s-a stors tot nectarul și a rămas doar fundamentul tern. În universul mărginit, paradisul și infernul au avut întindere,

măsură, porti și ziduri. Numărul serafimilor înaripati a putut fi calculat cu exactitate. Acum toate măsurile și-au pierdut importanța. Poti gândi despre ceva doar în relație cu altceva. Într-un univers nemărginit nu poti stabili numărul serafimilor. În toate timpurile, cărturarii de seamă au presimțit că îndărătul cuvintelor, măsurii lucrurilor, literelor se ascunde acest adevăr, dar trebuiau să accepte afirmația lui Aristotel și linia de cretă impusă. Doctorul Cusanus a îndrăznit să facă un pas peste acest prag. Datorită lui nu mai există nici o barieră. Totul este liber.

Am repetat:

— Totul este liber, înțelegi, Giustiniani? Nu se exclud unul pe altul: binele și răul, adevărul și falsul, ceea ce este corect și ceea ce este gresit. De acum înainte, nu mai există nimic absolut adevărat sau absolut fals, bine absolut sau rău absolut, ceva absolut corect sau absolut gresit. Toate sunt relative în acest univers nemărginit, înțelegi acum de ce ideile doctorului Cusanus m-au lovit ca o sabie înfiptă în inimă?

Giustiniani și-a mângâiat barba roșie. Și-a îndreptat spre mine ochii lui de taur și a spus:

— Mi-ai zăpăcit tu mintea amestecând zeama de varză cu vinul sfântit, dar trebuie să știi că nici o filozofie din lume nu poate să clintească adevărul meu simplu. Turcii sunt turci și grecii sunt greci. Răsăritul este Răsărit și Apusul este Apus și nimeni nu le poate schimba poziția după cum pofteste, ca pe o sabie în teacă.

Am izbucnit într-un râs amar și am strigat:

— Toarnă-mi și mie vin, prietene! Să bem cupa timpului efemer, fiindcă efemerul alunecă în vesnicie. Nu mai există răsărit și apus, fiindcă

răsăritul și apusul s-au topit reciproc în unitatea contrariilor. La Florența am urmărit cursurile de astrologie ale lui Paolo Toscanelli. Există destui cărturari care știu că pământul are formă sferică, nu conică sau mai știu eu ce altă formă. Dar Toscanelli este primul care a dovedit pe bază de probe că nu există nici răsărit, nici apus. Dacă te îndrepti spre apus cu o corabie și înconjuri pământul, poți ajunge în India, dar tot atât de bine poți ajunge și dacă te îndrepti spre răsărit. Singura problemă este să găsești destui bărbați curajoși care să se angajeze într-o astfel de aventură. Dacă navighezi spre apus de-a lungul aceleiași latitudini, până la urmă ajungi în același punct de unde ai plecat și apusul se transformă în răsărit. Deci contrariile nu se exclud. Oare are nevoie de o și mai bună dovadă doctorul Cusanus pentru teoria sa? Ultima mea afirmație l-a răscolit de-a binelea pe Giustiniani. Pentru prima dată, pe fata lui obosită, buhăită de vin și brăzdată de riduri, a apărut o expresie de înțelegere a adevărului.

— Hai să vorbim fără ocolisuri, Jean Ange! a spus el. Ne aflăm în ghearele morții în acest oras și nici nu există pe aici obiceiul ca ereticii să fie arși pe rug. Fără prea multă zarvă, ereticii sunt închisi doar în mănăstiri, ca să-și rumege pe îndelete fantasmile. Filozofia ta este însemnată și surprinzătoare. Eu nu sunt obișnuit să-mi folosesc în felul acesta mintea, dar vorbele tale au răscolit în mine ceva care m-a dezorientat întotdeauna. Ca orice om cu rațiune din timpurile noastre, cât am putut de bine, am dat Bisericii ce i se cuvine Bisericii și lumii ce i se cuvine lumii. Dar în inima mea am tănuțit următorul gând: când omul moare și sângele îl părăsește, se întoarce înapoi în pământ și din el nu mai rămâne nimic. Aceasta este o certitudine linistitoare, care, bineînțeles, nu-l împiedică pe un om echilibrat și prudent să-si asigure, pentru suflet, un loc în cer. Această

filozofie a ta mă nelinisteste. Conform ei, trupul si sufletul, pământul si cerul nu se exclud

reciproc, ci doar fuzionează si sunt aranjate într-un mod de neînteles.

— Fără îndoială, i-am spus eu. Asa după cum sufletul este în trup, si cerul este în pământ, si vesnicia în temporar, în materie se ascunde infinitatea, în gol plinul, si în repaus miscarea. Chiar dacă ratiunea noastră nu le poate explica, prin inteligentă si intuitie, aceste idei devin cunoastere. Omul este capabil să facă orice, l-am asigurat eu. Printr-un exercitiu continuu al trupului, un acrobat poate să execute miscări incredibile, sfidând legile naturale. Prin exercitii spirituale si prin vointă, un om își poate domina trupul până la limitele posibilului. Putin mai înainte, ai văzut cum am reusit să-mi străpung bratul cu acul de argint fără să curgă nici o picătură de sânge. Dar si acest lucru nu este altceva decât abilitate, asemănătoare abilității acrobatului. Tu însuti stii că, prin educatie si disciplină, în timpul unei lupte, sfidând moartea, un om poate depăși senzatia de foame, durere si oboseală. Tot astfel, omul își poate obisnui spiritul să probeze în mărginit nemărginitul, să aibă experienta lui Dumnezeu. Pitagora o stia. Călugării de pe muntele Athos o stiu. Misticii tuturor timpurilor au stiut-o. Dumnezeu poate fi găsit tot atât de bine în infinitul mic, ca si în infinitul mare. Această experientă se poate săvârși în trupul omului când spiritul său tinde spre adevărul lui Dumnezeu. Fără de trup, acest experiment nu se poate făptui. Fiindcă în el este si adevărul lui Dumnezeu, fiindcă trupul si sufletul nu sunt contrarii si nu se exclud unul pe altul, înțelegi, Giustiniani?

— Nu înțeleg, mi-a mărturisit cu sinceritate genovezul. Urmărindu-ti filozofia, îmi simt gândurile din ce în ce mai nelinistite și încerc din toate puterile să nu uit că sunt comandantul

Constantinopolului.

— Dar în toate acestea nu există nici o morală, am strigat eu deznădăjduit. Nici o morală, înțelegi? Ideea în sine cuprinde explicația, înțelegerea, simplitatea nasterii lui Dumnezeu într-un trup pământean. Nasterea, patimile și răstignirea Mântuitorului devin naturale, de înțeles. Într-un astfel de extaz atemporal, Dumnezeu se poate năște din nou în trupul și în spiritul oricărui om, fie el ignorant sau înțelept. Dar aceeași idee poate răsturna lumea, poate sfârâma în mii de bucățele tot ceea ce a fost, poate aduce doar austeritate. De aceea, în toate acestea nu există nici o morală. Binele și răul sunt notiuni inventate de oameni și sunt ușor de folosit în relațiile dintre ei. Trebuie doar să alegi. Dumnezeu nu alege. Stă în puterea omului să aleagă înțelepciunea. La hotarele mărginitului cu nemărginitul, nimic nu-i imposibil pentru om. El va putea naviga spre apus, ca să ajungă în răsărit, va putea să-și construiască aripi pentru a ajunge la stele, va putea să supună natura ca s-o slujească, va putea să-i folosească pe oamenii simpli ca sclavi pentru a-și împlini aspirațiile. Așa cum sultanul își folosește ienicerii. Pentru sultanul Mehmet, adevărul și falsul au aceeași valoare. El consideră bine tot ceea ce slujește intențiilor sale și rău tot ceea ce nu este în interesul lui. Astfel de oameni vor domina lumea. Când omul va înțelege că are puterea să aleagă între adevărul mărginit și adevărul lui Dumnezeu, între temporal și etern, tentația îi va fi irezistibilă... Confuzia, anarhia, vremea eliberării omului se află în fața noastră. Vremea Întinericului. Trăim zilele de amurg ale creștinătății, Giovanni Giustiniani!

După noi, va cădea noaptea peste Europa. Oricine va fi liber să aleagă. Ignorantii vor alege. Până ce se va uita de nemărginire și de etern. Până ce oamenii vor crede doar în adevărul mărginitului și efemerului și vor fi fericiți în acest adevăr.

În încheiere, i-am spus:

— Noi ne-am luat partea bună, Giovanni Giustiniani! Am ales libertatea, buna libertate eternă, libertatea de a muri apărând zidurile Constantinopolului și lumea muribundă a lui Hristos, împotriva oamenilor lumii ce va veni.

Lui Giustiniani îi era rău, își ținea capul aplecat, de parcă ar fi avut o greutate pe frunte. Apoi s-a ridicat deodată și podeaua a gemut sub greutatea trupului său mare.

— Ceva nu-i în regulă cu vinul acesta al tău, a spus el, fiindcă nu mai vrea să coboare din cap. Mi-ai răvășit fiinta, Jean Ange! Asadar, tu ești sigur că Mehmet va învinge, fiindcă el a ales această lume, în care atât binele, cât și răul slujesc interesului său.

— Trebuie să câștige, am confirmat eu. El a înțeles și a ales. De aceea este el mai puternic decât toți ceilalți, mai puternic decât Islamul, mai puternic decât Biserica lui Hristos, mai puternic decât zidurile. Dar numai aici, pe pământ. Nu uita acest lucru, Giovanni Giustiniani! Doar aici, pe pământ, în spațiul mărginit și în timpul limitat. El o știe; cu bună știință a ales lumea asta.

Acest lucru face ca puterea lui să fie și mai înspăimântătoare. Eu l-am însoțit o vreme. Eu l-am iubit. Pentru că nu mai există unul ca el. Numai că și eu a trebuit să aleg. De aceea l-am părăsit.

Giustiniani s-a aplecat si s-a uitat pe fereastră la calul lui, în jurul căruia forfoteau, plini de admirație, copii de pe stradă. Apoi mi-a spus:

— Tu ai febră, Jean Ange! Îngrijește-ti rănilor si nu te lăsa dominat de deprimare! Zidurile Constantinopolului sunt puternice. Sunt o adevărată minune a lumii. Iar eu voi lupta până la ultima sansă pentru a le apăra. Dar pentru ca o luptă să fie câștigată, este nevoie de o cât de mică speranță. Nu încerca să-mi răstignești speranța pe altarul filozofiei tale! Lipsa de speranță deșteaptă gânduri de cedare a orașului si slujește dusmanului. Oricât ar fi de importantă, filozofia ta este în slujba dusmanului, Jean Ange, si eu nu mai vreau s-o ascult.

— Nu mă înțelege gresit, Giustiniani! i-am spus eu. Ti-am vorbit în speranța că mă vei înțelege. Ti-am vorbit pentru că sunt rănit si disperat. Ti-am vorbit pentru că este greu să trăiești de unul singur pe lumea asta. Pentru că esti singurul om care are încredere în mine. Patruzeci de ani mi-am târât lanturile ca sclav al spațiului mărginit si al timpului efemer, iar Dumnezeu m-a

biciuit fără încetare. Când am crezut că, în sfârșit, am reușit să dau jos de pe mine lanturile, am fost prins într-o altă capcană, de nici nu mai pot să respir. Giustiniani, prietene! Eu sunt bolnav de dragoste!

Si am continuat pătimaș:

— Asta-i. De ce nu m-as confesa si eu unui om, singurului om care mă poate asculta, mai cu seamă că acum este prea târziu?

Mi-e atâta de dor de ea! M-am îndrăgostit de o femeie, așa cum nu m-am mai îndrăgostit niciodată. Dar am pierdut-o. N-o pot ierta pentru

asta. Nu mă pot ierta pe mine însumi că am pierdut-o. Giustiniani, eu nu mai am ce alege. Este doar o nevoie. O nevoie a trupului. O nevoie a sufletului. Sau poate că, la nesfârșit, există ceva de ales, în orice clipă există o nouă alegere de făcut. Ca omul să nu poată fi linistit niciodată, nici chiar înainte de moarte. Chiar și după moarte ea mă va urmări. Mă va sili să mă nasc din nou, pentru a o mai întâlni o dată. Aceleași lanturi, aceleași lanturi, minunate lanturi. Giustiniani, prietene, în disperarea mea binecuvântează totuși clipa în care m-am născut ca om pentru a o întâlni pe ea și pentru a o pierde.

Giustiniani mi-a mângâiat mâinile fierbinti și fruntea și a rostit înțeleghător:

— Dacă vrei, pot să-ți trimit o femeie prietenoasă, ca suferința să-ți fie mai ușoară. Nu că ar putea ea să te vindece, dar te-ar putea liniști continuu. Similia similibus curantur. Vezi, de aceea am învățat și eu latina. Ai încredere într-un bărbat mai în vârstă decât tine și trecut prin multe încercări! În fond, oricât de diferite ar fi, toate femeile sunt la fel. Pe când eram podestat la Caffa, îmi plăceau la nebunie fetele din Rusia cu pielea albă și cu sânii molatici, care erau de vânzare în piața tătarilor. Aici am observat că grecoaicele sunt cele mai grozave. Dar, de mă voi întoarce vreodată la Genova și în Italia, poate că-mi vor cădea de pe ochi solzii care mă împiedică să văd bine, și voi regăsi ochii negri ai italiencelor, mai frumoși decât oricare alți ochi de pe lume. Spune doar ce-ți dorești — brunetă sau blondă, grasă sau slabă — și voi încerca să ti-o trimit ca să-ți risipească tristetea.

— Nu, nu! am strigat eu disperat. Tu nu mă înțelegi, nu mă poți înțelege!

Giustiniani a scuturat indignat din cap si a spus:

— Uite asa se întâmplă cu bărbații care tin posturile si se abtin de la plăcerile trupului, omorându-si timpul cu exercitii spirituale si înfrângându-si dorintele cărnii. Am mai văzut eu destui ca tine. E destul să cadă o singură dată, că se prăbuesc cu totul. O femeie vicleană îi poate întoarce pe dos ca pe o mânășă.

L-am înjurat. Poate că a avut dreptate. Grozavă dreptate. Nici el nu stia cât de multă dreptate a avut. Apoi a plecat. Potcoavele calului său mare au lovit cu putere pietrele străzii. Potcoavele grele ale timpului îmi zdrobesc inima.

2 martie 1453

Soarele dogorește. La colturi de stradă si prin grădini se ard gunoaiele. Din crăpăturile marmurei îngălbenite se ridică tulpinitele firave de iarbă verde. Florile multicolore ale primăverii acoperă pantele Acropolei; în fiecare seară începe veselie în port si tine până noaptea târziu. Vântul răcoros aduce muzica până la casa mea. Niciodată, dar niciodată n-am mai văzut un apus de soare atât de frumos ca în aceste seri, când cupolele bisericilor par să ardă si umbrele dealurilor alunecă peste golf schimbându-si cenusiul în negrul cernelii. Pe cealaltă parte a mării, strălucirea de purpură a zidurilor si a turnurilor Perei se reflectă în apa întunecată.

Pe când contemplam amurgul cu inima încărcată de amarul singurătății, s-a apropiat Manuil de mine si a rostit cu elocvență:

— Stăpâne! A venit primăvara, iar turcii încă n-au sosit. Îmbătate de dragoste, păsările se rotesc în zbor si încearcă să-si găsească perechea. Uguitul

porumbeilor tulbură noaptea somnul oamenilor. Măgarul rage în grajdul patriarhului cu un glas atât de jalnic, că-ti vine să înnebunesti. Stăpâne, nu-i bine pentru un bărbat să fie singur!

— Cum? am răcnit eu surprins. N-ai să-mi spui că, în ciuda aparentelor, vrei să te căsătorești! Doar ai de-acum barba sură! Ori poate că te-ai gândit doar la ceva argint pentru zestrea vreunei nepoate.

— Stăpâne, a spus el cu un aer ofensat, nu m-am gândit la nimic altceva decât la binele tău. Te cunosc, îți cunosc rangul și înțeleg ce-ti prieste și ce nu. Și tu mă cunoști, și tu ai încredere în mine. Dar primăvara îți nelinisteste chiar și pe cei mai nobili bărbați, așa că, în această privință, nu-i nici o diferență între un Împărat și cel mai prăpădit păzitor de capre. N-as mai dori să te văd întorcându-te acasă cu vesmintele mustind de sânge; atâta teamă mi-a fost atunci, că era cât pe ce să-mi dau sufletul. Crede-mă, portile întunecate și curțile înconjurte de ziduri sunt periculoase în acest oras.

Si-a frecat mâinile, mi-a evitat privirea, și-a cântărit vorbele.

— Dar totul se poate aranja, a continuat el. Ai devenit melancolic și noaptea ești prea agitat în patul tău. Mă doare inima când te văd așa. Nu vreau să mă amestec în treburile tale, știu care îmi este locul, dar nu mă pot împiedica să nu observ că de multă vreme n-a mai venit la tine femeia aceea care îți lumina chipul. Dimpotrivă, ai ajuns acasă plin de sânge din cap până în picioare și nici un zâmbet nu ti-a mai luminat de atunci fata. Probabil, după ce totul a fost descoperit, despărțirea brutală a fost izvorul suferintelor tale. Dar timpul vindecă orice rană. Chiar și pentru o inimă lovită există leacuri.

— Ajunge, Manuil! i-am spus eu. Dacă acest apus de soare nu m-ar fi îmbătat de nostalgie, te-as fi lovit peste gură pentru vorbele tale.

— Nu-mi înțelege gresit vorbele! s-a apărat el. Dacă nu este hirotonisit sau dacă nu si-a propus să-și consacre viața cucerniciei, un bărbat de vârsta ta are nevoie de o femeie. Este o lege firească. De ce nu ți-ai bucura viața în puținul timp ce ne-a mai rămas? Uite, eu am două propuneri, dar nu le interpreta gresit, stăpâne!

După ce s-a depărtat prudent din preajma mea, a continuat:

— Eu am o nepoată, văduvă tânără în floarea vârstei, care si-a pierdut atât de repede bărbatul, încât s-ar putea spune că-i aproape virgină. Te-a văzut pe când treceai călare prin oras și așa de mult i s-au aprins ochii după tine, încât mă bate vesnic la cap s-o aduc în casa ta să te cunoască. E o femeie virtuoasă și cumsecade. Ar fi foarte fericită și, bineînțeles, toată familia noastră ar fi onorată dacă i-ai acorda într-o noapte sau două o atenție mai specială. Nu-și dorește nimic altceva, și tu însuți vei aprecia, atunci când te vei sătura de ea, în ce fel s-o răsplătești, în felul acesta, pe lângă faptul că faci o faptă bună, îți liniștiți și trupul.

— Manuil, am spus eu, îți înțeleg bunele intenții, dar dacă m-ai înclina în fața ispitelor fiecărei femei ce-și aruncă ochii doritori spre mine, n-as mai putea scăpa niciodată de femei. Încă de pe când eram tânăr m-a urmărit blestemul ca să fiu dorit mai mult decât doream eu însumi. Dar când am dorit și eu o dată din toată inima, n-a fost să fie. Asta mi-a fost pedeapsa. Crede-mă, dacă, împotriva dorinței mele, as lua-o în pat să mă încălzească, eu nu i-as putea aduce decât tristete și suferință nepoatei tale.

Resemnându-se imediat, Manuil a spus:

— Acelasi lucru i l-am zis si eu, încercând să-i scot din cap această idee neobisnuită, dar încâpătânarea unei femei nu are margini. Să trecem la cea de-a doua ofertă! Una dintre mătusile mele are un prieten, un bărbat foarte respectabil si distins, care doreste să-i ajute pe oameni, fie ei nobili sau din popor, n-are importantă. De aceea, a construit lângă parcul Blahernelor o casă aparent modestă, dar cu interioare foarte elegante. În casă locuiesc tinere sclave din diferite părți ale lumii. Există în casă si bazine cu apă caldă si săli de masaj. După ce au trecut pe acolo, multi arhonti obositi si bătrâni ,au fost foarte multumiti de modul în care au fost slujiti si, recunoscători, l-au răsplătit cu generozitate pe binefăcătorul lor. E un loc respectabil, corespunzător demnității tale si cred că n-ai avea nimic de pierdut dacă te vei duce si vei încerca diferitele plăceri ce ti se vor oferi acolo.

Observându-mi privirea, Manuil s-a simtit descurajat si s-a grăbit să-mi explice:

— Nu pentru că ai fi obosit sau bătrân. Dimpotrivă, esti un bărbat viguros, la cea mai frumoasă vârstă a vietii. De asemenea, în această casă poti întâlni discret, fără ca nimeni din afară să poată bănuï, si femei elegante din înalta societate a Constantinopolului, care simt o nevoie de schimbare în viata lor obisnuită sau ai căror bărbați sunt prea avari. De aceea obisnuiesc ele să frecventeze locul acela, ca din câstigul pentru prestatia în folosul clientilor respectabilei case să-si cumpere cele de trebuință întreținerii frumusetii sau vesmintele pe care le doresc. Poate că nu mă crezi, dar multe din doamnele de la Blaherne au trecut prin casă si nu si-au făcut nici un dusman. Dimpotrivă. Respectabilul prieten al mătusii mele

este un bun cunoscător al firii umane, în plus are o mare înțelegere pentru slăbiciunile oricui. Iar clientii lui sunt trecuti mai întâi printr-o selecție riguroasă.

Am spus:

— Dar eu nu vreau să contribui la sporirea corupției morale a acestui oraș muribund! Nu, Manuil, nu mă înțelegi.

Dar Manuil s-a simțit profund jignit de vorbele mele și a spus:

— Oare cum poți vorbi, stăpâne, de corupție morală, când aici este vorba doar de usoare relații armonioase între oameni civilizați și înțelegători? După tine, este mai logic și mai inocent dacă, bântuit de o continuă teamă și neliniște, sari noaptea zidurile sau dacă soptesti la urechile unei femei decente propuneri scandaloase? Dacă tot nu te poți împiedica să păcătuiești, de ce să n-o faci vesel, civilizat și cu bună dispoziție? Se pare că ești prea latin, dacă nu poți înțelege.

— Dar eu nu doresc să păcătuiesc, Manuil, i-am spus. Regret doar iubirea pierdută.

Manuil a clătinat din cap și a rostit cu resemnare:

— Oricare i-ar fi vesmântul sub care se ascunde, păcatul tot păcat este. Că-i spui iubire, că-i spui distracție, e același lucru. Te obosești de pomană zgândărindu-ți simturile. Când un bărbat ajunge să-și peticească pielea de pe el ca pe pânza de pe un sac rupt, abținerea de la păcat nu-i un motiv convingător. Sunt amărât din cauza ta, stăpâne! Te credeam mai echilibrat. Dar chibzuiala sănătoasă se pare că nu-i este dăruită din leagăn nici unui

om, nici chiar celui care a avut norocul să se nască cu încălțări de purpură în picioare.

În aceeași clipă, l-am strâns de grumaz și l-am silit să îngenuncheze în praful din curte. Pumnalul meu a lucit sângerieu în lumina amurgului, dar, din fericire, am avut puterea să mă stăpânesc. L-am întrebat furios:

— Ce-ai spus? Repetă vorbele pe care le-ai rostit!

Grumazul său slab a tremurat sub mâna mea. Dar după ce clipa de surpriză a trecut, a fost ca și cum ar fi binecuvântat mâna cu care-l apăsam puternic. Și-a ridicat ochii umezi spre mine și o expresie îndârjită și vicleană a apărut pe fata lui bărboasă.

— N-am vrut să te jignesc, stăpâne! a spus el. Nici nu mi-am putut imagina că te vor mânii vorbele mele.

Apoi mi-a vorbit îndelung, ascunzându-și cu dibăcie convingerile proprii, și eu l-am crezut. Când a isprăvit, m-a privit pe furis să vadă cum voi reactiona. Unde s-o fi risipit calmul meu? Ce s-a întâmplat cu stăpânirea de sine pe care o dobândisem? Am pus pumnalul în teacă. Am rostit:

— Tu nu știi ce spui, Manuil. Pentru o clipă, în spatele tău a stat îngerul Mortii.

A rămas îngenuncheat în fata mea, ca și cum s-ar fi bucurat de această situație umilitoare. Apoi ochii lui au început să strălucească, obrații cenușii și s-au îmbujorat și a strigat:

— Stăpâne! Doar ai pus mâna pe capul meu și îngrozitoarea durere de urechi de până acum s-a risipit. Iar genunchii, chiar dacă stau cu ei pe pământul acesta umed, nu mă mai dor. Stăpânul

meu, oare nici această dovadă că esti cine esti nu e îndeajuns?

— Aiurezi, i-am spus eu. Te-ai temut de pumnul meu. Socul te-a făcut să-ti uiti durerile.

Si-a plecat capul, a luat un pumn de tărănă și a lăsat-o să-i alunece printre degete. A rostit atât de încet, încât abia i-am putut deslusi vorbele:

— Deseori l-am văzut în copilărie pe bătrânul împărat Manuil...Stăpâne, eu niciodată nu te voi trăda!

Apoi a întins mâinile spre picioarele mele, de parcă ar fi vrut să le mângâie, și a murmurat:

— Picioarele înfășurate în purpură... Doar mi-ai atins capul cu mâna ta și toate durerile s-au risipit.

A dispărut ultima lucire a rosului de amurg. O dată cu răcoarea serii s-a lăsat întunericul. Abia de mai puteam distinge chipul lui Manuil. N-am mai rostit nici o vorbă. Nimic, nimic nu mai are importantă. Dincolo de mare, pe coastele Asiei, nori întunecați s-au îngrămădit unul în altul ca niste turnuri uriase. Singur m-am ridicat și am plutit printre nori. Dar norii nu mai vor să mă poarte. Am căzut iar pe pământ. Tulburat, rănit. Și atât de singur. Am intrat în casă fără să mai spun nimic.

Cerneală și hârtie, înainte îmi plăceau mirosul cernelii și fosnetul hârtiei uscate. Acum le urăsc. Cuvintele sunt doar simboluri înșelătoare, la fel ca toate celelalte lucruri ale lumii. Semne neputincioase ale mărginirii, pe care fiecare le interpretează în felul său, conferindu-le sensul apropiat înțelegerii sale personale. Nemărginirea nu se poate exprima prin cuvinte.

Si mai neputincioase sunt numerele. Ele sunt coloana vertebrală a gândirii despuiate de orice personalitate. Dar nici ele nu pot exprima altceva în afară de relatia mărginitului cu mărginitul. Nemărginitul si vesnicia nu se pot exprima prin numere. Nimeni nu este în stare să construiască numerele adevărului lui Dumnezeu.

Jocul gândirii este alcătuit din combinatii ale numerelor care substituie cuvintele. Rezultatul poate fi uimitor în misterioasa lui complexitate, dar atât de căutatul spirit se sustrage regulilor jocului.

Îngerul. Notaras. Acelasi număr de litere.

Ce înspăimântătoare cădere! Ca un peste prins într-o plasă, nu pot să mă desprind din magia ei. Până la moarte. Tocmai acum, când credeam că mi-am învins slăbiciunile si mi-am ales calea. La patruzeci de ani. În ghearele amurgului vietii.

Au mai rămas destule corăbii în port. Dacă are noroc, o corabie poate scăpa de galerele de război din Gallipoli, poate ajunge în Marea Greciei. Nu există latin pe care să nu-l poti cumpăra. Doar inima mea pătinasă m-a îndemnat atunci să arunc pietrele pretioase. Inima m-a îndemnat încă o dată să mă despoi de bogătie ca de niste vesminte mult timp purtate. Acum sunt prea sărac pentru a navlosi o corabie si a porni în căutarea ei. Poate că de gândul acesta m-am temut atunci când am aruncat nestematele. Nimic nu se petrece la întâmplare, nimic. Fiecare merge pe calea care i-a fost menită. Nimeni nu poate fugi de destin. Orb se îndreaptă omul spre destinul său. Cu siguranta somnambulului ce rătăcește pe cărări nestiute.

Temutu-m-am oare de mine însumi? Mă va fi cunoscut sultanul Mehmet mai bine decât mă cunosc eu însumi, de mi-a strecurat în mâini, la

despărtire, punga rosie cu nestemate? Oare de aceea a trebuit să mă eliberez de darul său?

Sultanul Mehmet, învingătorul. N-ar fi nevoie de nimic altceva decât să merg la o anumită casă din Pera, acolo unde am văzut hulubăria. Să fug. Să mai fug o dată.

Am crescut, am studiat, mi-am împlinit destinul în țările Occidentului. Să-mi fi devenit inima atât de latină? Oare și eu aș putea fi cumpărat? Din înaltul coloanei constantine am privit orasul. Strălucirea-i pierdută. Extenuată inimă a Orientului și Occidentului. Ultimele ei bățai, mai înainte de a se fi sfârșit. Toate acestea ti le voi da tie! a spus el, cel care m-a ispitit. Am învins ispita aceea. Dar orice victorie își are pretul ei. Din cauza unei femei aș putea fi în stare să cad în genunchi în fata lui și să-i slujesc? Doar pentru o femeie toată patima asta a mea, nostalgia, nebunia...

Niciodată n-am încercat o disperare atât de profundă, de nelecuit. Nu se mai termină niciodată! Întotdeauna am ceva de ales. În orice clipă. Până la ultima suflare, întotdeauna mai există o poartă deschisă, întotdeauna. Poarta pe care aș putea fugi, poarta renegării, poarta trădării.

În mlastinile Varnei mi-a spus îngerul Mortii: Ne vom revedea lângă Poarta Sfântului Roman! Până acum, aceste vorbe mă reconfortau. Dar n-a precizat de care parte a porții.

Nu, el nu trebuia să spună. Toată viața am scăpat dintr-o închisoare și am intrat în alta. Din ultima temniță, dintre zidurile Constantinopolului, nu voi mai fugi. Sunt fiul tatălui meu. Această închisoare este singura mea casă.

5 martie 1453

Martie. Ultima lună martie. Orasul pare epuizat de atâta asteptare. Neîndurătoarea lumină de primăvară îl dezveleste. Decadentă și sărăcie. Măgari cenușii și tapi negri hoinăresc tăcuti printre ruine și mărăcini. Cartiere întregi părăsite, în putrefacție. Acoperisurile caselor s-au năruit, iar din pereti au fost smulse bârnele de lemn pentru a fi arse. Cupolele bisericilor sunt mâncate de rugină și de mușgai verde. Marmura edificiilor publice este îngălbenită și crăpată. Pustiul palat imperial este luat cu asalt de buruieni, iar printre portalurile prăbusite cresc tot bălării.

Ca niște umbre negre și cenușii trec în tăcere oamenii. Evită să se uite unul la altul, în ochii lor nu-i decât disperare și neliniște. Și zgomotele îți lasă impresia de tăcere. Resemnată, așteptarea lovește inima ca o mână de fier.

Exercițiile de mânuire a armelor continuă. Repararea zidurilor continuă. Sunt imagini care se succed cu o încetineală din ce în ce mai mare, sau poate că așa le percep ochii mei. Blestemele și comenzile răcnite ale latinilor se pierd trist în vlăguitul oras muribund. Turnurile bătrânelor ziduri galben-aurii sunt mult prea înalte și prea mari în raport cu puținii apărători ai orasului; în port se întinde sirul trândav de corăbii, în jurul lor, apa mării este plină de gunoaie și a început să pută cumplit.

Oare este real tot ceea ce văd și aud? Sau poate doar ochii mei și urechile mele sunt de vină? Poate doar simțurile mele și-au micșorat acuitatea. Poate m-am și depărtat de lumea reală. Descurajantă așteptare. Sunt încă o mie de lucruri care se pot repara și îndrepta. Dar lipsește vigoarea și spiritul de inițiativă. De așteptarea resemnată sunt

îmbătate mintile oamenilor. Sultanul încă nu a plecat din Adrianopol. Doar tunurile lui își continuă drumul, trase de boi, traversând dealuri îmbrăcate de primăvară, trecând de-a lungul câmpiilor pustii, cu încetineala fiintelor târătoare.

Din toate părțile lumii, viermii de cadavre se târâie încet spre Constantinopol. Marea Marmara este pustie. De o săptămână nu s-a mai văzut nici o corabie la orizont.

Descurajantă așteptare este răul cel mai mare. Dar nesiguranta nu poate dura la nesfârșit, însăși firea umană este atrasă de descurajare. Poate că toată această încetineală nu-i decât nevoia de odihnă dinaintea ultimei încercări.

Sau poate că ochii mei au fost tulburati de magii înșelătoare.

7 manie 1453

Dimineata devreme, înainte de a se ridica soarele, o multime de oameni învesmântati în negru - femei sărace, călugări și călugărite - tinând în mâini lumânări aprinse, s-a îndreptat spre Mănăstirea Hora, aproape de Blaherne și de Poarta Harisiană. Cântau mergând, dar cântecul lor se pierdea în linistea orasului și în întunericul diminetii. Am mers în urma lor. Peretii și bolta bisericii Hora sunt acoperiti de mozaicuri. Străluceau pe fondul de aur pietrele policrome în lumina multelor lumânări și fumul sfânt de tămâie plutea parfumat în aer. Fierbinte, ruga credinciosilor a fost ca un balsam pentru inima mea.

Oare de ce i-am urmat? De ce am îngenunchat alături de ei? Am văzut pe străzile orasului destui călugări și destule călugărite care poartă în mâinile

întinse talere mici de lemn si trec din casă în casă pentru a strânge bani întru ajutorarea săracilor refugiați din satele cotropite de turci.

Si femei am văzut. Destule. Multe m-au privit întrebător si rezervat de după usile sau ferestrele cenusii ale caselor. Chiar dacă sunt latin, privirile lor nu mi-au evitat privirea, ci, cu o încâpățanată nemiscare, m-au chemat. Am mai văzut aceste priviri în toate țările prin care am pribegit.

Oare de ce urmam cortegiul acum, când nelinistea din inima mea mă doare? Picături de ceară mi-au curs pe mână, dar nu le-am simțit arsura.

Atât de mult se aseamănă călugăritele între ele, încât nu poți ști care-i una si care-i alta. Printre ele sunt si nobile, si plebee. Femei singure din familii bogate care si-au cumpărat locul în mănăstire. Surori de caritate, care-si sacrifică bietele mâini pentru munci de tot felul, fără a fi rostit vreun jurământ de credință. Ele se bucură de o mult mai mare libertate decât călugăritele din Occident. Nu-i de mirare, fiindcă grecii le permit si preotilor să se căsătorească si să poarte barbă.

După înfățișarea exterioară, toate călugăritele sunt la fel.

Aceeasi robă neagră ce le ascunde formele trupului, acelasi maforion negru ce le ascunde chipul până la ochi. Cu toate acestea, am remarcat zilele trecute o călugărită, care a venit în urma mea pe stradă si s-a oprit când mi-am întors capul să văd cine este în spatele meu. Aceeasi călugărită, însoțită de alta, a trecut chiar si prin fata casei mele tinând în mâini talerul de lemn si s-a oprit o clipă în dreptul leului de piatră ca să-si arunce privirea spre fereastra mea. Dar n-a intrat în curte.

De atunci am început eu să le privesc pe călugărite cu atenție, ca și cum aș vrea să întâlnesc printre ele un chip cunoscut. După felul cum păsește, după statură, după mâinile ascunse de mânecile ample, poate aș putea s-o recunosc, s-o deosebesc de celelalte.

Visez cu ochii deschisi, am vedenii. Sunt orb în disperarea mea. Cred că imposibilul se poate schimba în posibil. O speranță, cu care îndrăznesc să-mi încălzesc sufletul, pâlpâie sfioasă ca flacăra unei lumânări.

10 martie 1453

În aceste zile am trăit ca într-un vis, ca într-o betie continuă, în sfârșit, azi-dimineață, devreme, cele două călugărite au trecut din nou pe lângă casa mea și s-au oprit să arunce o privire spre fereastra mea, ca și cum ar fi așteptat să iese din casă. Am coborât scara în goană și am deschis poarta. Gâfâind, m-am oprit în fața lor, fără să fiu în stare să rostesc o vorbă. Cu capetele plecate, ele s-au ferit din calea mea. Una dintre ele a întins spre mine talerul de lemn, murmurând obisnuitele vorbe.

— Intrati în casă! le-am îndemnat eu. Punga cu bani este acolo.

Ascunsă după călugărita mai bătrână, cea tânără își ținea capul plecat, așa că nu-i puteam vedea ochii. A dat să plece, iar eu mi-am pierdut stăpânirea de sine și, apucând-o de mânecă, am tras-o spre casă. Manuil, care mă supraveghea din prag, a venit într-un suflet și mi-a spus:

— Stăpâne, ești nebun? Dacă cineva va vedea că te atingi de o călugărită, te vor omorî oamenii cu pietre.

După ce mi-a tras un pumn în obraz, călugărita mai în vârstă a început să mă lovească și în cap cu talerul de lemn, dar n-a strigat după ajutor.

— Intrati odată! am urlat eu. Atragem atenta.

— Comandantul tău te va spânzura, mi-a prorocit călugărita mai în vârstă, întorcându-se, fără speranță, ca să vadă ce spune cealaltă.

Cea tânără a dat din cap afirmativ. Nu avea cum altfel, fiindcă eu o tineam cu putere de mână. După ce Manuil a închis poarta în spatele nostru, i-am spus:

— Te-am recunoscut. Si de-ai fi printre mii de femei, tot te-as recunoaste. Să fie oare adevărat că esti tu? Cum e posibil?

Tremurând, a încercat să-si retragă bratul din strânsoarea mâinii mele și i-a spus celeilalte:

— Probabil se însală, dar trebuie să lămuresc neînțelegerea. Rămâi, te rog, aici!

Am înțeles că nu făcuse legământ cu mănăstirea. Altfel, n-ar fi putut rămâne singură împreună cu un bărbat. Am condus-o în odaia mea și am zăvorât usa. I-am dezvelit fata și am luat-o în brate.

Am strâns-o în bratele mele.

Apoi am început și eu să tremur. Am izbucnit în plâns. Atât de cumplite mi-au fost disperarea, patima și îndoiala. Toate cele zăvorâte în mine de când am pierdut-o s-au dezlăntuit. Am patruzeci de ani, sunt în ghearele amurgului vietii, dar am plâns în hohote ca un copil care se destăpă dintr-un cosmar.

— Dragostea mea, i-am sosit. Oare cum ai putut să-mi faci asta?

Si-a lepădat maforionul și sacosul negru de călugărită, de parcă i-ar fi fost rusine că o acopereau. Era foarte palidă. Nu și-a tăiat părul. Eu tremuram încă, ea n-a mai tremurat. Ochii ei mândri și curioși aveau limpezimea aurului. Mi-a atins obrazul, degetele ei au urmărit calea lacrimilor mele.

— Ce-i cu tine, Ioannis Anghelos? m-a întrebat ea. Plângi? De ce? Am fost atât de rea cu tine?

Era mai puternică decât mine. Am suspinat încă o dată din adâncurile inimii, am respirat profund, mi-am sters fata cu mâinile.

— Deci tu ai fost aceea care m-a urmărit, am spus indignat. Te-ai oprit din mers când mi-am întors capul spre tine. Oare de ce m-ai hărțuit în felul acesta? Chiar dacă m-am îndoit de simțurile mele, nelinistea din mine îmi spunea că esti pe aproape, în același timp, eram convins că te-am pierdut.

Dar ea s-a înfuriat și a spus:

— Nu te-am urmărit niciodată! Strâng ajutoare pentru refugiați, atâta tot. Sunt o femeie liberă, nu fac nici un rău nimănui. Dacă am zăbovit o clipă în fata casei tale, n-am făcut-o cu vreo intenție rea. Dacă as fi bănuit că vei fi atât de surprins de apariția mea, as fi ocolit casa ta ca pe un loc ciumat.

Astfel ne-am împuns unul pe altul, amuzându-ne de acest joc. Dar eram convinși că nici unul, nici altul, nu vorbeste serios.

— Dacă ai să mă mai ametesti mult, fătându-te prin fata casei mele, am amenintat-o eu, am să te iau în brate și n-am să-ti mai dau drumul niciodată!

— N-ai să îndrăznești, a spus ea. Încearcă numai să mă atingi, dacă ai curaj! Am să tip!

— N-ai tu inima să tipi! i-am spus eu. Și apoi, dacă m-as încumeta să violez o călugărită, fără îndoială că Giustiniani ar da ordin să fiu spânzurat.

— Mi-e totuna, a rostit ea cu o rece ipocrizie. Dimpotrivă. Mai bine-ar fi. Dar ar fi fost și mai bine dacă ai fi fost spânzurat mai de mult, pe când hoinăreai prin alte țări și amăgeai alte biete femei. Un aventurier, un seducător, asta ești! Nu cred nici o vorbă de-a ta.

Dar eu nu mai aveam cuvinte. Am privit-o doar și mi-am simțit chipul luminos ca în tinerețe. Și-a coborât privirea spre podea și a spus:

— Am dorit, într-adevăr, să mă despart de tine...

Dar n-a mai putut continua. Fata și gâtul i s-au înroșit. S-a întors cu spatele.

I-am atins umărul. Mâna a alunecat pe pieptul ei și i-am simțit frumusețea trupului, freamătul ființei deșteptate. Capul și l-a sprijinit de umărul meu, gura i-am sărutat-o, sufletul i s-a revărsat în sărutări. Simțitu-mi-am dorinta limpede ca un izvor, curată ca o flacăra.

— Te-ai întors, i-am spus în șoaptă și glasul mi-a vibrat.

— Lasă-mă! m-a rugat ea. Îmi tremură picioarele.

Si s-a lăsat neputincioasă pe un scaun, sprijinindu-si coatele de masă. După o clipă, si-a ridicat privirea spre mine. Atât de cunoscuti, atât de aproape, ochii ei câprui m-au privit.

— Acum mă simt mai bine, a murmurat ea. A fost o clipă când am crezut că voi muri în bratele tale. N-am stiut, n-am gândit că-i așa... Sau poate că am stiut, a continuat ea privind-mă intens, de parcă nu s-ar fi putut sătura să mă privească. Poate că de aceea am rămas în oras. Dar îmi jurasem că nu voi încerca să te reîntâlnesc. Asa am jurat, pentru a îndrăzni să rămân. A fost un mod copilăresc de a mă însela pe mine însămi.

Părul de aur, pielea de fildes, bolta înaltă a sprâncenelor albastre, aurul privirii duioase a ochilor ei de aramă... A mai spus:

— Te-am evitat, am vrut să te evit, dar nu m-am putut împiedica să te privesc uneori de la distanță. Si, fără îndoială, n-as mai fi rezistat mult si as fi venit singură la tine. Sub acest vesmânt de călugărită, sunt acum atât de liberă cum nu am mai fost niciodată. Pot umbla liberă, pot vorbi deschis cu oamenii săraci, pot simți pe picioarele mele praful străzii, pot întinde un taler de lemn în fata unor oameni sensibili la suferintele altora, care nu vor altceva în schimb decât o binecuvântare. Ioannis Anghelos, am învățat multe în aceste zile! Fără să fi stiut, m-am pregătit pentru tine.

Si-a întins picioarele goale. Curelele de piele ale sandalelor lăsaseră urme rosii pe picioarele ei albe. Si pulberea străzilor... Dar erau picioarele vii ale unei fiinte vii. Pentru mine, ea nu mai este doar un idol pictat. S-a schimbat de când am întâlnit-o ultima oară.

— Dar cum este cu putintă? am întrebat-o. L-am întâlnit pe tatăl tău în noaptea când a fost furtuna

aceea cumplită. El m-a chemat. De la el am aflat că ai plecat din Constantinopol.

— Tatăl meu nu stie, a spus ea. El crede că am plecat. Mi-am cumpărat un loc la mănăstire. Multe doamne din înalta societate pot găsi un loc linistit de reculegere într-o mănăstire. Acolo, eu nu sunt decât o oarecare Anna. Nimeni nu-i curios să cunoască flamele familiei mele. De mi-ar fi descoperită adevărata identitate, mănăstirea s-ar alege doar cu dusmani. De aceea, secretul meu e si secretul lor. Iar dacă as dori să rămân până la sfârșitul zilelor mele în mănăstire, as căpăta un nume nou, m-as naste din nou si nimeni din afară n-ar mai sti niciodată cine am fost. Doar tu o stii. Nu am putut altfel.

— Sper că nu ai de gând să rămâi toată viața la mănăstire, i-am spus eu temător.

Iar ea mi-a răspuns cu un surâs răutăcios:

— Am săvârșit un mare păcat. L-am mintit pe tatăl meu. Poate că va trebui să-mi ispășesc păcatul.

Încă nu puteam înțelege cum a putut să fugă, fiindcă în jurul ei fuseseră atâția servitori care aveau grijă de ea ca de ochii din cap. Mi-a povestit că tatăl ei a dorit ca ea să ajungă în Creta, pentru a nu cădea în mâinile turcilor sau ale latinilor. Dar mama ei, fiind greu bolnavă, n-ar fi putut călători. De aceea, ideea de a fugi i s-a părut si mai odioasă, în toiul nopții, cu bagaje si servitori, a fost dusă la bordul unei corăbii încărcate cu fugari, care plătiseră adevărate averi pentru a putea scăpa din Constantinopol. Profitând de confuzia de pe corabie, a plătit unor marinari ca s-o ascundă într-o barcă si s-o aducă din nou la țărm. Când corabia a ridicat ancora, servitorii au crezut-o pe corabie. Va

trece multă vreme până ce tatăl ei va afla că ea a dispărut de pe corabie.

— Sunt liberă, a spus ea. As fi putut cădea de pe corabie, as fi putut fi înghită de abis. Dar tatăl meu va fi și mai trist când va afla, cândva, că l-am înșelat. Nici nu îndrăznesc să mă gândesc la aceasta.

Multă vreme ne-am privit în tăcere și a fost de ajuns. Aveam impresia că doar de un zâmbet sau de o atingere ar fi fost nevoie ca inima mea să-și iasă din piept, și am înțeles ce a vrut să spună când a afirmat că s-a temut să nu moară în bratele mele.

Apoi o mână osoasă a bătut cu insistență în ușă. Și s-a auzit glasul ascutit al bătrânei călugărite.

— Soră Anna, esti acolo?

Apoi, am auzit cum Manuil încerca s-o liniștească.

— Vin imediat! i-a răspuns Anna Notaras.

A venit lângă mine, mi-a mângâiat obrazii, a zâmbit și tot chipul ei era luminos, a rostit încet trebuie să plec, dar n-a plecat, s-a ridicat în vârful picioarelor, m-a privit foarte de aproape în ochi, m-a întrebat esti fericit Ioannis Anghelos?, i-am spus sunt fericit, dar tu, Anna Notaras, esti fericită?, a spus sunt foarte fericită, dragul meu.

A deschis ușa, călugărita a intrat repede agitându-și talerul de lemn, Anna a luat-o de brat și au plecat împreună.:

L-am îmbrățișat pe Manuil, l-am sărutat pe amândoi obrazii și i-am spus.

— Dumnezeu să te binecuvânteze și să te păzească!

— Binecuvânteze-te și pe tine Dumnezeu, fie El binevoitor cu sufletul tău! a rostit Manuil după ce și-a revenit din surpriza de a fi fost sărutat. O călugărită în camera ta, de ce nu? Vreme este să fii latin și vreme este să te întorci la credința ta.

15 martie 1453

Primăvara a sosit în tot orasul. Copii în picioarele goale vând flori la colturile străzilor. Printre ruine, băietii Constantinopolului suflă în fluier de iarbă. Nu știu să fi auzit o muzică mai frumoasă și mai melancolică. Binecuvântez fiecare zi care trece fierbinte pe lângă mine. Binecuvântez fiecare zi care mi-a fost dată.

Numele bătrânei călugărite este Hariclea. Tatăl ei a fost un pantofar care stia să scrie. Nu-i seamănă numele cu chipul, așa spune slujitorul meu Manuil. A cercetat-o pe îndelete în timp ce mânca. Hariclea nu este decât o simplă slujitoare la mănăstire, îi place să umble cu talerul de lemn prin oras, îi place să mănânce carne și să bea vin. Manuil i-a explicat că, în scurtul răstimp care a mai rămas până ce turcii vor asedia orasul, eu, stăpânul lui, mi-am propus să mă lepăd de falsă credință latină, să primesc împărtășania cu trupul lui Hristos în anafura din pâine dospită și să citesc Faptele Apostolilor după adevăratele cărți, cele neadăugite de nimeni. De aceea am nevoie de sfaturile surorii Anna.

Ce gândește ea cu adevărat despre noi nu știu. Dar a luat-o pe Anna sub protecția sa și crede sincer că modul în care se poartă o femeie nobilă și instruită nu poate fi judecat de o simplă servitoare.

Astăzi, Giustiniani m-a trimis la Poarta de Aur să supraveghez exercitiile de război. Anna și Hariclea au venit cu un cos de mâncare. Nimeni nu le-a băgat în seamă. E ceva obisnuit să li se aducă de mâncare celor care se instruiesc; e un drum lung de la Poarta de Aur până în oras. Tinerii călugări se duc să mănânce la mănăstirea Sfântului Ioan Botezătorul. Li s-a îngăduit să nu țină postul. De pe urma instrucției, obrații lor sunt supti și arși de soare; înțelegători, și-au suflecat mânecile și și-au legat de centură poalele anterioare negre, în timpul repausului cântă imnuri religioase. Sunt frumoase cântecele lor.

Prin Poarta de Aur se poate intra în oras doar în cortegiul triumfal care-l însoțeste pe împărat. Dar nimeni nu-și aminteste să fi văzut vreodată poarta deschisă. Acum, pe toată perioada cât va dura asediul, este zidită în întregime; în toate timpurile, în turnurile de marmură, care se află de o parte și de alta a porții, au fost închisi deținuții politici. Se spune că, de multă vreme, nu mai este nici un om acolo. Când a fost încoronat împărat, Constantin i-a eliberat pe toți.

Constantin este un om just și nevinovat, un bun strateg și un luptător curajos. Dar s-a născut sub semnul unui astru nenorocos. Poporul nu-l iubește. Cu toate acestea, îl respectă, ca pe o pedeapsă a lui Dumnezeu. El este ultimul împărat al Bizantului. Poporul o știe în inima lui, chiar dacă dorește ca împărăția Bizantului să dureze vesnic.

Ne-am așezat pe iarbă, la umbra zidului. Am frânt pâinea, am mâncat și am băut împreună. Apoi Haricleei i s-a făcut somn, s-a întins pe iarbă, și-a acoperit fața și a adormit. Anna și-a scos sandalele și și-a ascuns degetele picioarelor în iarbă. Curelele dure îi însângeraseră pielea. A spus:

— Atât de liberă, atât de fericită doar în copilărie am mai fost.

O pasăre de pradă se rotea în înaltul luminosului cer albastru de primăvară. Crescătoriile imperiale de soimi au renunțat la obisnuitele vânători de păsări. Acum se ocupă doar de vânătoarea porumbeilor călători din Egipt. Ca și cum ar folosi la ceva. Lent, soimul zbura în înălțimi.

Urmărind cu degetul firele de iarbă, fără să mă privească, Anna a spus:

— Am învățat să ascult durerea oamenilor. Oamenii simpli au o încredere copilărească în vesmintele cernite ale călugărilor. Ei îmi vorbesc despre teamă și despre speranță, îmi vorbesc deschis, ca și cum as fi de-a lor. Așa ceva n-am mai încercat până acum. La ce bun toate aceste pregătiri? spun ei. Sultanul a adunat o armată imensă, tunurile turcilor pot dărâma cele mai puternice ziduri doar cu o singură ghiulea, împăratul Constantin și-a abandonat credința, supunându-se de bunăvoie papei, iar pentru un blid de linte și-a vândut latinilor privilegiile și orașul. La ce bun toate astea, din moment ce sultanul nu duce război împotriva credinței noastre? Preoții greci sunt liberi să se ocupe de parohiile lor. Ar fi de ajuns să bată clopotele în toate bisericile și mănăstirile pentru a fi oprit asediul. Sultanul ar ocroti credința noastră de ereticii latini. Dacă plătesc de bunăvoie haraciul, turcii nu maltratează oamenii unui popor, iar birurile pe care le pretinde sultanul sunt oricum mai mici decât dările pentru împărat. De ce trebuie să moară oamenii Constantinopolului pentru interesele împăratului și ale latinilor? Doar nobilii și bogații au de ce să se teamă. Atât de deschis își exprimă unii oameni speranțele.

Îmi evita privirea în continuare. Am căzut pe gânduri. Ce voia de la mine? De ce îmi vorbea așa?

A urmat:

— Oare-i nevoie ca orasul nostru să fie distrus și jefuit? Sau, dacă nu, să cadă în mâinile latinilor? Toti oamenii acestia neînsemnati nu vor altceva decât să trăiască, să-si câștige traiul din munca mâinilor lor, să aducă pe lume copii și să-si păstreze credința strămosilor. Oare există în lume o cauză atât de nobilă pentru care merită să mori? Dar ei n-au nimic altceva decât viața lor. Doar această scurtă viață pământească. Mi-e milă de ei.

— Vorbesti ca o femeie, i-am spus eu.

— Sunt femeie, a spus ea cu răceală în glas. E oare un defect? Dar și femeile sunt înzestrate cu judecată și inteligentă. Au fost vremuri când orasul acesta a fost guvernat de femei. De fiecare dată, împărătesele s-au dovedit a fi mai bune decât împărații. Dacă în fruntea orasului ar fi fost acum o femeie, i-am fi trimis pe latini acasă, cu armele lor, cu galerele lor și cu împăratul nostru cu tot.

— Mai bine turbanul turcilor decât tiara pontificală, nu-i așa? am întrebat-o eu ironic. Parcă ai vorbi prin gura tatălui tău.

O îndoială chinuitoare se strecura în inima mea.

— Anna! am spus eu. Credeam că te cunosc, dar poate că nu te cunosc îndeajuns. E oare adevărat că tatăl tău nu știe că ai rămas în oras? Ai putea să juri?

— Mă insulti! a tipat ea. De ce să jur? Dacă vorbesc ca tatăl meu este pentru că am început să-l înțeleg mai bine. Abia după ce m-am despărțit de

el am început să-l înțeleg. E un politician mai abil decât împăratul, își iubeste poporul mai mult decât aceia care, de dragul unor principii de-ale latinilor, admit ca orasul să fie distrus și grecii să piară din Constantinopol. E tatăl meu. Nimeni în afară de el n-a îndrăznit să-și expună convingerile în fața împăratului. Doar el a făcut-o. În ziua când ne-am cunoscut. Dă-mi voie să fiu mândră de tatăl meu!

Mi-am simțit trupul amortit și buzele de gheață. I-am spus în șoaptă:

— N-a fost decât demagogie ieftină, într-un mod nedemn, el a vrut să se asigure că poporul este de partea sa. El n-a sfidat pe nimeni. Dimpotrivă, a lăsat fluviul să curgă. Pentru acea victorie de o clipă, a rămas cu sufletul încărcat. Fiindcă vorbele lui n-au fost spontane, ci premeditate.

Anna m-a privit uimită, ca și cum nu i-ar fi venit să-și creadă urechilor.

— Asadar, tu ești un adevărat apărător al Uniunii? m-a întrebat ea. În inima ta ești un latin, înșelător este sângele tău grec.

— Și chiar dacă ar fi așa, am spus eu, pe cine ai alege, pe tatăl tău sau pe mine?

S-a uitat la mine cu fața palidă și cu buzele încrētite și mi s-a părut urâtă. O clipă am crezut că mă va lovi. Dar s-a stăpānit, și-a lăsat deznădăjduită bratele în jos și a spus:

— Nu pot să te cred. Doar tu nu ești latin. Dar oare ce ai împotriva tatălui meu?

Mi-am pierdut calmul și, bātuit de gelozie și de îndoială, i-am strigat cu furie:

— E întrebarea lui sau a ta? Fiindcă n-a reusit să mă atragă de partea sa, te-a trimis el oare la mine ca să mă încerci?

Anna s-a ridicat deodată, si-a scuturat cu furie iarba de pe vesminte, ca si cum nu de iarbă s-ar fi scuturat, ci de mine. Am simtit arsura dispretului din înflăcăratii ei ochi căprui, care începeau să se piardă în lacrimi.

— Asta n-am să ti-o iert niciodată! a strigat ea si a început să alerge orbeste.

Dar s-a împiedicat de o piatră si a căzut. Nu m-am grăbit să-i sar în ajutor. N-am avut milă de lacrimile ei. În capul meu se roteau fără încetare negre bănuieli, iar în gură aveam gust de fiere. Mă gândeam: Să fi reusit să se prefacă atât de mult? Poate că asteaptă să alerg după ea, poate că asteaptă să-i sterg lacrimile perfide.

S-a ridicat si s-a întors încet, cu capul plecat. Hariclea se desteptase si ne privea uimită.

— Mi-am uitat sandalele, a rostit Anna cu voce stinsă si s-a aplecat să le ridice.

Am pus un picior peste sandale. Degetele de la picioarele ei erau pline de sânge. Am simtit o durere cumplită când le-am văzut.

— O clipă! i-am spus eu. Trebuie să încheiem această afacere. Tu mă cunosti, dar nu stii totul despre mine si nici nu vei sti vreodată. Sunt îndreptătit să mă îndoiesc de toată lumea. Chiar si de tine.

— Dar eu am ales, a spus ea printre dinti, încercând să tragă sandalele de sub piciorul meu.

Am făcut nebunia de a alege. EU mi-am închipuit că mă iubești.

Am apucat-o cu amândouă mâinile de cap și, în ciuda împotrivirii ei, am silit-o să se ridice. Era mai puternică decât îmi imaginasem. Am obligat-o să stea cu fata spre mine. Dar de privit nu m-a privit. A închis ochii cu încâpățănare. Dacă n-ar fi avut o educație atât de înaltă, probabil că m-ar fi scuipat.

— Trebuie să lămurim acest lucru, am repetat eu. Deci n-ai încredere în mine, Anna Notaras?

Gemea neputincioasă și, printre ochii ei strânsi, lacrimile se strecurau și-i alunecau pe față. Într-un sfârșit, a spus:

— Oare cum as putea avea încredere în tine, când tu nu ai în mine? N-as fi crezut.

— De ce mi-ai vorbit astfel? Bun, sunt dispus să cred că nu tatăl tău te-a îndemnat. Și, dacă-i așa, îmi cer iertare. Dar dacă-i așa, înseamnă că, în adâncurile inimii tale, crezi că eu sunt încă în slujba sultanului. Așa cum crede și tatăl tău. Așa cum crede toată lumea. Cu excepția lui Giustiniani, care este mai înțelept decât voi toți. Altfel, nu m-ai fi provocat în felul acesta. Ai vrut oare să mă încerci?!

A început să-și revină și mi-a spus cu oarecare umilintă:

— Ti-am vorbit condusă de rațiunea mea. Ti-am explicat cum gândesc eu și poate că am vrut, într-adevăr, să știu cum gândești și tu. Dar intențiile mele au fost curate, în orice caz, la fel gândesc și oamenii din popor. Nimeni nu le poate schimba convingerile.

I-am dat drumul si mi-am regretat
încrâncenarea. Nu s-a mai aplecat să-si ridice
sandalele.

— Ar trebui să ne ferim de asemenea vorbe, i-am
spus eu pe un ton sec. Cine vorbeste asa, e un
trădător, chiar dacă în inima lui nu este. Astfel de
afirmatii nu-i pot fi decât de folos sultanului
Mehmet. El nu cunoaste mila. Prin iscoadele sale,
el poate fi în stare să semene speranță în rândul
oamenilor simpli, nu mă îndoiesc. Dar sunt sigur
că, tot atât de bine, își poate încălca

promisiunile, cu exceptia acelor care sunt
legate direct de intentiile sale. El nu respectă decât
curajul. Pentru el, supunerea de bunăvoie este o
lasitate, iar de lasi nu are nevoie în imperiul său.
Oricine ar vorbi despre capitulare, punându-si
sperantele în sultan, nu face altceva decât să-si
sape groapa propriului mormânt. Oare nu înțelegi,
dragostea mea, am strigat eu scuturând-o de umeri,
că singurul lui tel este să facă din Constantinopol
capitala Imperiului Otoman si să-i transforme
bisericele în moschei? În Constantinopol, doar
pentru grecii sclavi va mai fi loc. El va distruge
până la temelii tot ceea ce a mai rămas din
Imperiul Bizantin. Asta-i ceea ce vrea si nu va fi
multumit până ce nu-si va atinge scopul. De ce?
Constantinopol este orasul de unde va putea să
domine Orientul si Occidentul. Nu ne rămâne
nimic altceva de făcut decât să luptăm până la
capăt, să luptăm chiar si fără speranță. Dacă
imperiul milenar al Bizantului trebuie să se
prăbusească, prăbusească-se cu demnitate! Este
singurul adevăr. Mamele ar trebui mai bine să
zdrobească testele copiilor lor de pietre decât să
vorbească despre capitulare! Bogat sau sărac, cine
se va înclina în fata sultanului își va întinde singur
gâtul în fata securii călăului. Crede-mă! Crede-mă,
dragostea mea! Îl cunosc prea bine pe sultanul

Mehmet. De aceea am preferat să mor împreună cu voi decât să-l urmez. Nu doresc să supraviețuiesc după ce Constantinopolul va muri.

Clătina din cap și lacrimi de ură și umilintă străluceau în ochii ei căprui. Obrajii îi ardeau ca focul. Ca obrajii unei tinere fete, muștrată de un învățător.

— Eu te cred, a spus ea. Trebuie să te cred. Însă nu înțeleg...

Complet nedumerită, a arătat spre oras. Departe, dincolo de multimea nedefinită de case cenușii și palide, strălucea imensa cupolă albastră a Catedralei Sfânta Sofia; într-o altă direcție, în spatele câmpurilor de ruine, se vedeau nenumăratele cupole ale altor biserici, care dominau întinsa mare de case și grădini. Și, foarte aproape de noi, aurit de soare și patinat de ani, cât cuprindeai cu ochii, se întindea neînvinsul zid de apărare al orasului.

— Nu înțeleg, a repetat ea. Chiar așa sărac și plin de ruine cum este acum, orasul este prea mare, prea vechi, prea bogat, ca să poată fi jefuit și distrus. Dar sunt sute de mii de oameni care locuiesc aici. Nu pot fi toți omorâți sau vânduți ca sclavi. Constantinopolul este un oras prea mare ca să fie locuit doar de turci. Doar o sută, două sute de ani au trecut de când turcii nu erau decât niste amărâți de păstori tâlhari. Pentru a pune bazele unui imperiu durabil, ei au nevoie de noi. Sultanul este, totuși, un tânăr luminat, vorbește greacă și latina. Ce interes ar avea să ne facă rău după ce va cucerii orasul? De ce să-i omoare pe locuitorii orasului lui? Nu înțeleg. Doar nu mai trăim în vremurile lui Gînghis-Han sau ale lui Tamerlan.

— Dar tu nu îl cunoști pe Mehmet, am mai spus o dată. El a citit toate cărțile despre Alexandru cel

Mare, i-a citit pe toti istoricii greci, a citit toate legendele arabe. Nodul gordian este un nod foarte complicat si foarte dificil de desfăcut. Pentru turci, Constantinopolul este nodul gordian. Nodul dintre Orient si Occident, dintre greci si latini, nodul dintre ură si neîncredere, dintre intrigile tainice si cele publice, dintre tratatele încălcate si tratatele respectate, nodul încălcitei politici de sute de ani a Bizantului. Asa ceva nu se desface decât cu sabia. Nu există vinovati sau inocenti. Este doar un popor care va fi trecut prin sabie.

Mi-am amintit de privirea pătinasă a lui Mehmet si de strălucitoarea cruzime din ochii lui galbeni când citea în limba greacă istoria lui Alexandru si a legendarului nod gordian, întrebându-mă din când în când despre semnificatia unui cuvânt mai putin cunoscut. Mai trăia pe vremea aceea sultanul Murad. Un bărbat mic de statură, pântecos, melancolic si dărâmat de băutură, cu buzele si obrajii vinetii, cu răsuflarea suierătoare, Murad a murit înconjurat de poetii si cârturarii care-i erau dragi. El era drept si milos, îi putea ierta chiar si pe dusmani, fiindcă era sătul de războaie. A cucerit Tesalonicul, a fost nevoit să asedieze Constantinopolul, a învins la Varna. Totusi, în inima lui, niciodată nu a dorit războiul. Disprețuia războiul. Dar Murad a procreat o bestie, în ultimii ani de viață, a înțeles el însusi; îi era greu să-si privească fiul în ochi, atât de străin îi era Mehmet. Cum as fi putut să-i explic Annei? Mie mi-au trebuit sapte ani ca să pot pricepe adevărata natură a lui Mehmet.

— Sultanul Murad nu credea în putere, am început eu să-i explic. După părerea lui, suveranul este un orb care se lasă antrenat de alti orbi, un instrument de exercitare a vointei si de reprimare a dezvoltării, care nu reuseste să conducă evenimentele sau să le tempereze. El a stiut să se

bucure de frumusetile vietii, de femei, de poezie si de vin. Deseori, în zilele bătrănetii lui, rătăcea ametit de vin prin serai, cu un trandafir în mână, dorind astfel să arate că si frumusetea tot zadarnică este. El credea că toate fiintele sunt doar pulbere. Credea că tot universul este alcătuit din grăunte de pulbere ce se învârtesc în neant; în ciuda acestor convingeri, si-a făcut rugăciunea la timpul potrivit, a respectat învățătura Islamului, a construit moschei, a dat de mâncare săracilor si a pus bazele universității de la Adrianopol. Oamenii din generatia lui l-au respectat si l-au considerat plin de credință. El doar zâmbea descurajat când îi erau preamărite dibăcia si calitățile.

Am continuat să-mi depăn amintirile:

— Sultanul Murad... În melancolia de care era bântuit, a fost cea mai binevoitoare si iubitoare ființă pe care am întâlnit-o. Stia să râdă fiecărui. Râsul este o compensare pentru disperarea din această lume, așa spunea. A încercat să mă învete si pe mine să râd. Si, pentru că eu n-am învățat, a început să mă numească, amuzat, îngerul; îngerii sunt întunecați si austeri, îngerii nu știu să râdă. Multi dintre cei care-l înconjurau au adoptat numele în sensul propriu-zis, fiindcă nu l-au înțeles pe Murad. Dar el m-a numit așa doar pentru că îngerii nu știu să râdă. Doar Dumnezeu știe să râdă, spunea el. O dată i-am cerut ca în clipa mortii să-mi îngăduie să-l tin de mână. Dar ideea nu l-a amuzat; filozofia lui avea totuși o limită. De aceea, m-a trimis la Magnesia ca să îngrijesc câinii lui Mehmet.

Anna s-a uitat foarte ciudat la mine si mi-a spus:

— Oare de ce-mi povestesti acum despre sultanul Murad? Ce legătură are această poveste cu cearta de mai înainte?

— Ai răbdare! Poate vei înțelege, i-am spus eu. Încă de când era copil, Murad s-a angajat în reprimarea revoltei dervisilor și a învățat să fie neîndurător. Despre căpetenia spirituală a dervisilor torlak se spune că putea să umble pe deasupra apelor; în Dumnezeu creștinilor și în cel al Islamului el recunostea același Dumnezeu și afirma că fiecare credință este la fel de importantă.

Credincioșilor le interzicea orice avere, fiindcă, spunea el, toate bunurile sunt pentru toți. El însuși umbla cu capul neacoperit. Până la urmă a fost răstignit, apoi purtat din sat în sat pe spinarea unei cămile, ca toți cei care îi admirau ideile să vadă cu ochii lor că nici un Dumnezeu nu-l ajută. Dar în fiecare loc se adunau în jurul lui bărbați, femei, bătrâni și copii, care strigau: Tatăl nostru! Ia-ne și pe noi în împărăția Ta ! Multi au murit atunci decapitați, nimeni nu le stie numărul, și în toate locurile, împrejurul cămilei care-l purta pe cel crucificat, au curs râuri de sânge. Dar și în zilele noastre mai sunt oameni în Anatolia care umblă cu capul neacoperit. Mai târziu, Murad nu a putut uita toate aceste întâmplări sângeroase și bănuiesc că niciodată nu și-a iertat-o lui însuși. De aceea, nici în zilele celor mai mari biruințe, el nu a crezut în putere, de aceea a fost așa cum a fost.

Am întrebat-o:

— Mai poți să asculți? Poate vei înțelege. Nu numai despre Murad sau despre Mehmet. Poate vei înțelege de ce sunt eu așa cum sunt. Poetul pe care Murad l-a iubit cel mai mult era Poetul Orb, care a trăit acum cinci sute de ani într-un loc numit Maarri, în apropiere de Alep. Doar o singură dată în viață a fost la Bagdad, dar acolo oamenii l-au disprețuit fiindcă era orb. După ce s-a întors de la Bagdad, a trăit până la bătrânețe în satul lui, într-o sărăcie cumplită. Murad nu se sătura niciodată să-i

recitească versurile si, chiar dacă nu fac parte din învățătura dreaptă a Coranului, cunostea multe dintre ele pe de rost.

Am spus mai departe:

— Pe Poetul Orb l-am iubit si eu. Nu pentru credinta lui, ci pentru scepticismul lui. Când am învățat limba arabă, am tradus din versurile sale, nu atât pentru poezia în sine, cât pentru ideile lui deosebite. Vrei să asculti câteva dintre gândurile acestui poet?

Si, fără să-i mai aștept răspunsul, am început să declam:

Îngălbenit ni-i chipul, încrâncenată gura,
avem ficatul negru si-n ochi albastrul mortii,
dar eu nu am putere să trec de pragul portii,
să rătăcesc în noapte urmând cărări străine —
sunt orb, nici o cărare nu-i clară pentru mine.

Ai văzut dimineata când s-au înălțat corbii spre cer

cum au întors spre tine partea lor dreaptă?

Ai văzut cum au trecut porumbeii cenusii în zbor

pe lângă tine?!

Pe mine m-au trimis din nou să rătăcesc,
dar n-am găsit nici lumea, nici patima credintei,
întoarcerea nu-i oare, de drumul nu-l găsesc,

doar de neînțelesul și-amărâciunea minții?

Cel care-și spune rugăciunea spre răsărit

nu-și pierde nicidecum cucernicia.

Dar eu, eu am văzut gazelă ce se temea de
moarte,

bubuitul tunetului o îngrozea,

lucirea fulgerului o făcea nebună.

Pasăre, încrede-te-n mine

Nu-ti fie frică, gazelă,

nu-ti voi face vreun rău.

Între tine și mine

nu este nici o deosebire.

Anna a miscat ușor din cap. Părul ei muritor era strălucitor ca aurul. Pielea muritoare a trupului, albă ca fildesul. Obrajii ei, surâsul buzelor ei – un minunat univers mărginit. Să fie oare efemer tot ceea ce am găsit în ochii ei, tot ceea ce am simțit mai cunoscut decât orice alt lucru cunoscut?

– Vrei să spui că între oameni și animale nu există nici cea mai mică deosebire? m-a întrebat ea. Dar oamenii gândesc. Animalele nu pot gândi, nu pot vorbi, nu au spirit.

I-am spus:

– Câinii gândesc, elefantii gândesc. Chiar dacă nu vorbesc. Dacă știi să asculti, păsările își pot face cunoscute gândurile. Câinii îi pot conduce pe orbi. De cele mai multe ori, caii sunt mai înțelepți

decât stăpânii lor. Dacă este să apreciem după gândire, nu cred că oamenii sunt mai buni decât animalele. Dar vorbeam despre Abu al-Ala, Poetul Orb. El nu voia să mănânce carne. Nu pentru a posti, ci pentru că el considera animalele asemenea oamenilor. Chiar și Sfântul Francisc le-a cuvântat păsărilor și pestilor. Dar de ce să discutăm despre aceste lucruri, pe care niciodată nu le vom putea cunoaște?

Mi-am amintit dimineata de toamnă când am văzut semnele mortii pe fata sultanului Murad. Măcesele coapte străluceau roșii-arāmii între vestejitele tufe ale grădinii, în văzduh pluteau aromele toamnei. El m-a îndemnat să-i vorbesc. Iar eu i-am vorbit despre nemărginire și mărginire, despre moarte și nemurire, până ce, plictisit, sultanul mi-a făcut un semn cu mâna să încetez și a recitat din versurile Poetului Orb:

Am văzut bărbați strânsi laolaltă.

Căutau să găsească adevărul care întotdeauna ne scapă.

Acolo, în lungi cortegii, ei aduc jertfe tot anul, duminica și în zi de sabbat.

Totul nu-i decât flacără ce se aprinde doar o singură dată – Și arde pătimas.

Când pasiunea s-a consumat până la capăt, se stinge flacăra.

Sultanul Murad a ridicat scârbit mâna și și-a întrerupt recitarea, acceptând doar existența și non-existența. A refuzat efortul de a gândi dincolo de acestea. El nu era mai bun sau mai rău decât aceia care se multumesc să-și împlinească rugăciunea în biserici sau în moschei, fără a dori să cunoască mai mult. Dindărațul celor cinci sute de ani care au

trecut, Poetul Orb a strigat si i-a chemat în
întuneric pe multi deznădăjduiti. Chiar si pe mine
m-a chemat si m-a convins în clipele-mi de
slăbiciune, până când sunetul glasului său s-a
pierdut în inima mea dominată de mult mai
puternicul glas al drumului meu. Nu m-am
multumit să fiu doar un orb, ca Murad.

— Sultanul Murad, am continuat eu, nu credea în
putere. El gândea că viața, chiar si aceea a unui
suveran, nu-i altceva decât o scânteie purtată de
vânt până în întunecimi, însă Mehmet crede în
putere. El este convins că prin voință poate forța
evenimentele. El are o inteligentă mai mare si o
intuitie mai bună decât Murad. El stie. Pentru el nu
există drept sau nedrept, adevărat sau fals. Este
gata oricând să treacă prin torente de sânge uman
pentru a ajunge la ceea ce si-a propus. Am
continuat în șoaptă:

— Dar el este înțelept, el are dreptate. În
suferința si moartea a o mie de oameni, a zece mii
de oameni, a o sută de mii de oameni nu încap
mai multă suferință decât în moartea unui singur
om, fie el si cel mai umil dintre oameni. Cifrele nu
ajută decât să exprime măsura lucrurilor finite. Ele
apartin aritmeticii. Singura măsură a suferinței si a
mortii este omul, cupa în care încap un ocean de
suferințe. De aceea a putut Hristos, prin patimile si
prin moartea lui, să răscumpere toate păcatele
lumii; în împărăția lui Hristos este același lucru
dacă sabia retează un cap de grec, o sută de capete
sau două sute de mii. Numerele si cifrele n-au
importantă decât pentru acela care vrea să domine
lumea mărginită. Pentru el nu există decât numere
în raport cu alte numere.

Pentru el, pentru Mehmet, nu există ființe
umane.

— Oare ce încerci să-mi dovedesti? m-a întrebat deodată Anna cu o voce nelinistită.

— Dragostea mea, i-am spus, în ciuda sărăciei și a neputinței cuvintelor, am încercat să-ti dovedesc că te iubesc mai mult decât orice din lume. Cu disperare, fără nici o speranță. Tu esti Grecia mea. Pentru mine, tu esti Constantinopolul. Când i se va fi împlinit timpul, din Constantinopol nu va rămâne nimic. Tot astfel, când timpul ce ti s-a dat se va împlini, trupul ti se va întoarce în pulberea de unde a venit. Dragostea pământească este doar o îngrozitoare tristete și disperare; în dragostea noastră, suntem și mai încâtușati decât alți oameni în lanțurile timpului efemer și ale spațiului mărginit. Tu ai deșteptat în mine dorința disperată a mărginirii și efemerului.

I-am spus:

— Dragostea mea! Sub chipul tău frumos rânjește un craniu de mort. Sub vesminte, dincolo de pielea netedă a trupului tău, dincolo de învelisurile de carne, asteaptă la pândă un schelet de mort. La fel ca atunci, în tinerețe, când deșteptându-mă în trilurile privighetorii, am văzut dansul macabru al mortii, tot așa îți citesc fiinta. Dragostea este o moarte înceată. Când te îmbrățisez, îmbrățisez un cadavru. Când îți sărut gura, sărut buzele unui mort. Atât de nebună îmi este iubirea, atât de înspăimântată... Dar ea nu m-a înțeles. De aceea i-am spus:

— Tu ti-ai rănit picioarele din cauza mea. Doar suferință și durere îți aduc. Lasă-mă să te ajut!

I-am luat sandalele, ea s-a sprijinit de mine și am condus-o până la rezervorul cu apă. Îi era destul de greu să păsească printre urzicile care îi sfîchiiuiau picioarele la tot pasul. Chiar dacă

spiritul ei se revoltase împotriva convingerilor mele, trupul ei avea încredere în mine.

Am asezat-o în apropierea jgheabului pe unde curge apa si i-am spălat picioarele. Chipul ei s-a făcut palid dintr-o dată. A spus:

— Nu, nu mai pot suporta!

Era în puterea mea. Undeva, departe, un păstor sufla în fluier. Sunete duioase, ascutite îmi străpungeau inima. Soarele ardea puternic. I-am mângâiat picioarele, pielea lor vie si caldă. S-o fi prins în brate, să-i fi sărutat gura! N-ar fi rezistat, chiar de-ar fi vrut să mi se opună. Dar nu, nu-i era frică de mine. Mă privea deschis cu ochii ei câprui.

— Ridică-te! i-am spus. Tine-te de mine ca să-ti pun sandalele în picioare.

— Îmi ard obrazii, a spus ea. Am uitat să-mi feresc fata de soare. Si picioarele-mi sunt arse de soare. Binecuvântează zilele pe care le mai am de trăit!

După plecarea ei, am continuat exercitiile de război, iar Giustiniani a dat ordin să fie ridicat pe ziduri unul dintre tunurile de mare calibru. De fapt, voia să-i obisnuiască pe voluntari cu detunătura si cu mirosul de pulbere, dar mai ales să-i facă să înțeleagă că loviturile tunului pricinuiesc mai mult teamă decât stricăciuni, fiindcă el, într-adevăr, așa crede. Specialistii împăratului au poruncit artileristilor să fixeze, cât de tare posibil, tunul pe zid. Lovitura a fost perfectă si proiectilul de mărimea unui cap de om a zburat până departe, afundându-se apoi în pământ. Socul a fost atât de puternic, încât pământul dimprejur s-a cutremurat. Dar si mai rău s-a cutremurat bătrânul zid, în care s-a căscat o fisură, iar multe pietre s-au rostogolit în peribolos[1]. Nimeni n-a fost rănit, dar

rezultatele acestei încercări au confirmat, într-o oarecare măsură, afirmația lui Giustiniani: tunurile sunt mai periculoase pentru tunari decât pentru dusmani; întâmplarea a produs o impresie deprimantă. Parcă nevenindu-le să-si creadă ochilor, călugării și artizanii au rămas încremeniti și au privit spre zidul fisurat, iar în sufletul lor s-a strecurat îndoiala. Zidurile nu sunt de neclintit, rezistentă lor este iluzorie.

Pe partea din afara zidurilor, până la orizont, nu mai era nimic. Rupte, proaspăt apărutele ramuri de chiparos și de platan zăceau ca osemintele albe pe pământul cenușiu parțial înverzit. Pomii fructiferi aveau crengile rupte, iar bordeiele din afara zidurilor se prăbusiseră, lipsindu-i astfel pe asediatorii ce urmau să vină de materialele care le-ar fi putut fi de folos. Nimic nu mai părea să aibă viață pe pământul devastat.

Puntea peste santul ce înconjoară zidul nu fusese distrusă, așa că am poruncit să fie deschisă jumătatea nezidită a porții și am trimis oameni să recupereze proiectilul. Un tăietor de piatră iscusit are nevoie de o zi pentru a ciopli un astfel de proiectil sferic. Simulasem o adevărată luptă, în turnuri și în spatele crenelurilor zidurilor îi aliniasem pe arcași. De aceea, oamenii pe care i-am trimis după proiectil au privit suspicioși în jur și nu s-au simțit nicidecum în siguranță. Dar și-au revenit repede și au recuperat proiectilul, pe care l-au adus înapoi ca pe o pradă.

Mai târziu, câțiva soldați s-au scăldat în santul ce înconjoară zidurile, în care mai este apă proaspătă și curată. Este larg de treizeci de pași și tot atât de adânc. Apa de mare sau apa din marile cisterne ale orașului ajunge aici prin canale temeinic zidite. Barajele separă diferitele sectoare, așa că apa nu se poate scurge. Dar în dreptul

Blahernelor nu există nici un sant, pentru că pământul coboară abrupt în mare. În schimb, la Blaherne sunt cele mai rezistente ziduri și turnuri, iar clădirile palatului sunt lipite de zidurile ce le apără.

Dar marele zid a cedat, chiar dacă nu s-a tras decât o dată cu tunul.

18 martie 1453

N-are nici un rost să ne mai certăm. Fiecare cu ideile sale. Trupul ei mă înțelege. Inima, nu.

M-am gândit că este înțelept să-l previn pe Giustiniani despre ceea ce vorbesc oamenii din popor. Nu a fost câtuși de puțin afectat și s-a uitat la mine ca la un imbecil.

— Nici un om cu judecată nu dorește războiul, a spus el. Adevărul este că fiecare femeie dorește ca bărbatul și copiii ei să trăiască. Nimeni nu vrea să-i fie distrusă casa ori să-i fie furate lucrurile. De-as fi fost negustor, țăran, bijutier sau țesător n-as fi dorit pentru nimic în lume războiul. Am văzut atâtea războaie. Dar poporul nu are nici o importanță. Zece oameni bine înarmați pot supune o mie de oameni, încă de pe vremea romanilor se știe acest lucru. Poporul? Dacă-i nevoie, poate striga ceea ce i se poruncește să strige. Ca boul care urmează să fie înjunghiat, care păsește cu ochii legați urmându-și cu umilintă stăpânul. Abia când simte în nări mirosul sângelui, încearcă să se răzvrătească dar atunci este prea târziu. Multimea nu mai poate face nimic când i s-a hotărât soarta. Nimic altceva decât să lupte. Nu-ti mai face griji pentru ceea ce gândește poporul, Jean Ange! Și a continuat, oarecum amuzat:

— Chiar dacă esti atât de învățat precum esti, la soldati nu te pricepi. Capacitatea de a fi soldat este un dar cu care te nasti. Unii se nasc soldati, altii nu vor ajunge niciodată, chiar de-ar cunoaste perfect tot ce are legătură cu războiul. De aceea, au fost întotdeauna bărbați care, chiar și de pe poziția de sclav, au putut să se ridice și să domine un popor. Disciplina, instrucția și morala militară sunt tot ceea ce-i trebuie unui soldat ca să fie soldat. Un adevărat comandant de război știe ce trebuie să-l învețe pe un soldat și ce fel de exemple să-i dea pentru a obține tot ceea ce dorește de la el. Dar cum reușește s-o facă, nu cred că ți-ai putea explica... Îndată după ce am fost învestit cu funcția de comandant, am dat ordin să fie strânse și inventariate toate armele din acest oraș, atât ale nobililor, cât și ale oamenilor simpli. Chiar și fiii arhontilor au trebuit să-și aducă arbaletele încrustate cu fildes. Chiar și măcelarii și-au adus satărele de spart oase și de tocat carne; în fiecare zi, după instrucție, armele sunt depozitate la Arsenal. Doar gardienii au dreptul să umble înarmați. Oricine are dreptul să se instruiască în mânăuirea armei care-i este pe plac, dar nimeni nu are dreptul s-o ia acasă. Un popor dezarmat este inofensiv. Când am ajuns la Constantinopol, orașul fierbea de ură și de neîncredere față de latini. Eu am restabilit calmul și disciplina în oraș. Acum toți bărbații se instruiesc energic pentru a-i apăra zidurile. Iar cei care îi conduc sunt latini. Oare acesta nu-i un succes militar? Nu fi nelinistit din pricina poporului, Jean

Ange! Oamenii vor lupta pentru viața lor, iar eu voi fi vigilent, ca nici o trădare să nu-i destabilizeze.

A continuat:

— Un adevărat pericol sunt doar marinarii nostri care n-au nimic de făcut. Neastâmpărul lor este cauza tuturor tulburărilor care-i enervează atât pe latini, cât și pe greci. Nici războinicii venetieni în armuri nu reusesc să-i liniștească pe acești destrăbălați care nu mai știu cu ce să-și piardă timpul. De-as fi fost eu sultanul, as fi distrus mai degrabă aceste corăbii revoltate decât orasul. Nici n-ar fi prea mare lucru de făcut. Doar de pândit vântul favorabil, de pus mâna pe căpitani și pe timonieri, de tăiat lanturile de ancorare și gata, toate corăbiile pline cu bogății — în drum spre Gallipoli! La drept vorbind, din Pera sosesc destul de des bărci pline cu peste, ulei, vin și tot felul de fleacuri.

Mi-a aruncat o privire răutăcioasă și, frecându-și mâinile, a spus:

— Mi-a fost greu să-l conving pe împărat ca să-i pună la treabă pe marinari. Oare de ce să plătească el fiecărei corăbii cu puturoși câte trei sute de ducati pe lună? Grecii cer bani pentru fiecă piatră pe care o urcă pe ziduri și pentru fiecă cos cu pământ pe care-l cară. Este drept și firesc. Sunt oameni săraci, dar inimosi, care trebuie să-și hrănească familia. Dar fiecă lovitură de târnăcop îl costă și mai scump pe împărat dacă marinarii își petrec ziua cântând din fluier și dansând pe corăbiile lor. Împăratului îi este teamă să nu intre în conflict cu căpitani corăbiilor venetiene dacă le-ar pretinde marinarilor să facă și altceva în afară de întreținerea propriilor corăbii. Dar, în sfârșit, eu am obținut numirea lui Aloisio Diedo în funcția de comandant al flotei.

A precizat insistând pe fiecare cuvânt:

— Comandant al întregii flote și a portului. Deci, începând de mâine, luni, în zori, toate galerele

mari se vor întoarce la Cornul de Aur si vor ancora în portul Kyneghion de la Blaherne. Lopeti, târnâcoape si cosuri pentru transportat pământul, toate sunt pregătite. Treaba pe care o au ei de făcut este să sape un sant de la Poarta Crăpată până la Turnul lui Anemas, unde terenul este drept. N-ar avea nici un rost să fie lăsați turcii să se apropie de port, să ajungă aproape de zidurile Blahernelor.

Mi-a aruncat o privire ciudată si a continuat:

— Ori să înceapă să sape galerii subterane pentru a putea pătrunde în palat. Am aflat că, pe lângă cavaleri, sârbii le-au promis turcilor si specialiști în săpături subterane. Se înțelege că despotul Serbiei, vulpoiul acela bătrân, nu a anunțat deschis lucrul acesta. Dar dacă tot si-a căsătorit el rudele cu printi si printese de la toate curțile, din Ungaria până în Trapezunt, le-a trimis scrisori în care a plâns cu melancolie pentru soarta bărbaților din mine, pe care nu mai are cum să-i plătească. Chiar si basileului Constantin i-a scris cerându-i ajutorul si cerându-si, în acelasi timp, iertare, că a fost nevoit să-i trimită sultanului cavaleria. Dar printre rândurile acelei scrisori multe se pot citi.

Evident că, pentru a începe o atât de laborioasă lucrare de constructie a unei noi transee, Giustiniani era informat asupra intentiilor sultanului. Dar nu mă puteam concentra asupra acestui lucru. Ceea ce m-a uimit cel mai mult a fost faptul că Lukas Notaras fusese ignorat. Este sigur că atât proprietarii, cât si căpitani corăbiilor nu admiteau să fie subodonați unui comandant grec. Dar cum se face că împăratul, chiar în acest moment, a îndrăznit să-l lovească atât de sângeros pe megaduce? I-am spus:

— Săptămână de săptămână a tot asteptat Lukas Notaras ca să te sfătuiesti cu el, iar acum, fără să fi

avut cel puțin o întrevedere, tu l-ai dat la o parte.

Dar Giustiniani a protestat, ridicând bratul, și a spus:

— Dimpotrivă, dimpotrivă! Apreciind, împreună cu împăratul și consilierii lui, că Lukas Notaras este un strateg nemaipomenit de bun, am considerat că i se cuvine un loc demn în apărarea orasului, pe măsura rangului său și deosebitei lui experiențe. Ce-ar fi putut face cu prăpăditele lui dromoane, când latinii își doresc un comandant de-al lor? Dar el a fost avansat în rang, fiindcă i s-a dat comanda apărării unei importante părți a zidului.

Nu mi-a venit să cred.

— Oare voi sunteți nebuni cu toții? am strigat eu. De ce-l împingeți să păcătuiască? Este rău atât pentru el, cât și pentru oras. Oare a uitat toată lumea că el preferă turbanul sultanului tiarei pontificale?

— Nu-i nimic, a rostit calm Giustiniani, foarte bine dispus pentru că reusise să mă enerveze. Dar această hotărâre este o dovadă a perfecte înțelegeri care există acum între latini și greci, între susținătorii și adversarii Uniunii, în dorința lor comună de a apăra orasul. De ce să fie dat la o parte un om doar pentru convingerile pe care le are? Lukas Notaras va asigura apărarea unui sfert din zidurile Constantinopolului. Așa a hotărât în unanimitate consiliul de război. Trebuie pus capăt intrigilor și neîncrederii. Ne întindem unul altuia o mână frățească pentru apărarea acestui oras minunat, nu-i așa?

L-am întrebat:

— Esti beat? Oare împăratul și-a pierdut mintile?

— Împăratul l-a convocat pe megaduce la Blaherne. Probabil că în acest moment sunt pe cale să se îmbrătiseze și să se pupe, a continuat Giustiniani pe același ton ironic. Cine știe, poate plâng de fericire că, în sfârșit, s-au regăsit. Grecii plâng repede, la fel ca venetienii. Ce să-i faci? Noi, genovezii, suntem mai puțin sensibili. Dar până și eu sunt emotionat acum la gândul că bunul meu simț a reușit să-i împace pe vechii adversari.

După care s-a prefăcut că-și șterge o lacrimă din colțul ochiului, în timp ce abia se stăpânea să nu izbucnească în râs. Deși nu i-am apreciat gluma, el a continuat pe același ton:

— Se înțelege că lui Lukas Notaras îi va fi mai ușor să suporte pierderea dromoanelor, dacă tot a obținut această funcție importantă. Ca primă condiție a apărării portului, Aloisio Diedo cere ca ambarcatiunile mici sau nefolositoare să fie înlăturate. Așa se face că galerele imperiale vor fi dezarmate și trase pe uscat. Nu mă îndoiesc că marinarii și soldatii de pe dromoane îi vor fi de mare folos lui Lukas Notaras la apărarea părții de zid ce i-a fost încredințată, fiindcă eu n-am de unde să-i dau lui oameni. Dar nu te nelinești! mi-a spus Giustiniani. Vor mai fi trase la mal sau scufundate și alte ambarcatiuni mici, pentru că altfel, de li se vor rupe în timpul luptelor parâmele de legătură, ar putea lua foc, punând astfel în pericol corăbiile mari de război. Pe de altă parte, nemaifiind bune de folosit, nu vor mai duce în ispită pe nimeni să fugă. Așa că ordinea începe să domnească și pe mare. Chiar dacă-i venetian, Aloisio Diedo este un bărbat de ispravă.

— Așa, vasăzică! am spus eu. Chiar voi îl împingeti pe megaduce în bratele sultanului. Voi îl siliți să meargă pe un drum pe care, probabil, încă ezită să-l aleagă. Dar el este grec și ține la poporul

său. Voi îl depozita de port și de corăbiile pe care le-a reparat și le-a echipat cu aurul lui. Voi lovi într-un om care a fost destul de mult lovit. Eu nu vă pot înțelege politica, nici a ta, nici a împăratului.

— Dar noi nu-l depozităm de nici un port, a spus Giustiniani cu o vâdită falsă inocență în glas. Noi îi retragem doar corăbiile. Dar el se va bucura în continuare de întregul port, fiindcă-i va apăra zidurile. De la concesiunea venetienilor până la Blaherne. Tot zidul interior al portului. Ceva mai mult de cinci mii de pași. În timp ce eu, modest, mă multumesc doar cu o mie de pași de-a lungul drumului terestru.

Nu aveam nevoie să mă uit pe hartă pentru a înțelege despre ce era vorba. Atâta timp cât navele latinilor împiedicau intrarea în port, nici un asalt nu amenința zidul dinspre mare. Pentru a apăra partea aceea lungă de zid, era nevoie doar de o mână de oameni, care trebuia să urmărească mișcarea din port. De fapt, acesta era locul cel mai puțin expus. Ar fi trebuit ca turcii să aibă aripi ca să ajungă acolo; încredințându-i-se comanda acestei părți de zid, lui Notaras i s-a făcut o onoare lipsită de importantă.

Când am înțeles bine despre ce-i vorba, Giustiniani a izbucnit într-un hohot de râs, și-a lovit coapsele și a spus:

— În sfârșit, ai priceput! Dar este o porțiune imensă, mai lungă decât a oricărui alt comandant. Notaras va trebui să se arate mulțumit, desi numai el va ști cât de amărât va fi în inima lui. Și, fără îndoială, va înțelege, fiindcă nu-i un bărbat prost.

— În felul acesta, am spus eu, îi arătați, în modul cel mai onorabil, cât de profundă vă este

neîncrederea în el. Poate că așa-i mai înțelept.
Poate...

Giustiniani a încetat brusc să râdă și s-a uitat
întrebător la mine.

— Îl împiedicăm să trădeze, a rostit el serios,
încă de la începutul asediului, el va fi ocupat cu
zidurile lui și nu va mai avea prilejul să ne atace pe
la spate, chiar dacă va vrea. Eu nu înțeleg de ce
ești nemulțumit. Doar tu însuți m-ai sfătuit să mă
feresc de Notaras.

La drept vorbind, are dreptate. Cu mult bun-
simț, a găsit modul cel mai discret de a-l scoate din
joc pe Notaras. Totuși, de ce sunt eu nemulțumit?

19 martie 1453

În răpăit de tobe și în sunete de trompete,
galerele mari au ajuns în portul Kyneghion.
Marinarii și soldații au coborât de pe corăbii în
rânduială și, după ce li s-au dat târnăcoape, sape și
cosuri, au mărșăluit spre Palatul Hebdomon, în
grupuri distincte, cu steagul fiecărei corăbii în față,
până au ajuns la ziduri. Acolo au fost întâmpinați
călare și salutați de împăratul Constantin, cu
coroana din aur panasă pe cap, însoțit de o suită
strălucitoare, învesmântată în aur și purpură.

Locul unde urma să fie săpat santul fusese trasat
și măsurat, așa că fiecare comandant a înfipt
fanionul în zona ce-i revenea. Până la Turnul lui
Anemas, unde terenul începe să urce, santul va
avea o lungime de două sute de pași. Lățimea și
adâncimea vor fi de câte opt picioare. Va să zică nu
este o muncă nemaipomenită de grea pentru cei
două mii de oameni. La un semn al împăratului,
slujitorii au dat cep la zeci de butoaie de vin și
fiecare bărbat a băut după cât de mare i-a fost

setea. Nu-i de mirare că după aceea, apucându-se de lucru, au cântat și au săpat cu multă râvnă, și unii s-au întrecut între ei să umple cosurile cu pământ, în timp ce alții au alergat să le descarce pentru a fi întărit zidul exterior. Privelistea era sărbătorească și a atras o multime de curiosi. Prezenta împăratului i-a încurajat pe comandanti și pe ofiteri. Până și proprietarii au dat o mână de ajutor.

În amurg, lucrul era aproape terminat. Desigur, santul este departe de marele sant de apărare, care are peretii ziditi din cărămidă. Dar lucrătorii greci nu și-au pierdut vremea și au întărit peretii, sustinându-i cu bârne și pietre, ca să nu se prăbusească atunci când va fi umplut cu apă.

22 martie 1453

Îmi închipuiam că Giustiniani are încredere în mine. Abia acum înțeleg că a fost tot timpul convins că l-am mintit. Nu am putut afla nimic de la el în afară de ceea ce, de obicei, un om perspicace poate înțelege sau presupune, fără să se bazeze pe ceva concret. E cert că, din când în când, m-a trimis în oras sub diferite pretexte neînsemnate. Am înțeles că atunci el a fost la întruniri secrete sau că a întâlnit iscoadele care, prin intermediul Perei, i-au adus vesti despre pregătirile de război pe care le face sultanul.

E un om care știe să gândească și să aprecieze corect o situație, un om viclean și cu multă experiență, chiar dacă aparent lasă impresia unui băutor cumsecade, interesat în permanentă de vin, care spune direct tot ceea ce gândește; în ciuda vulgarei categorii de nobili din care face parte, e un războinic norocos. Iar în trupa lui sunt doar nobili aventurieri din Genova. Din putinele vorbe

pe care le-a spus, am înțeles că navigase din Genova pentru a-l întâlni în taină pe ducele de Milano, care guvernează și Genova, deci este și podestat de Pera. În mod vădit, această expediție de război, el, Giustiniani, a gândit-o și a pregătit-o. Neutralitatea este o condiție necesară pentru comerțul Genovei. Dar, mai înainte, Giustiniani fusese într-o funcție oficială, podestat de Caffa. Genova are o politică ciudată: mâna stângă nu știe niciodată ce face mâna dreaptă.

Aparent, ai spune că Giustiniani se află în cele mai bune relații cu bailul Venetiei, Gerolamo Minotto cel gras. Însuși comandantul suprem al flotei venetiene le-a confirmat venetienilor săi bunele intenții ale lui Giustiniani. Dusmani de sute de ani, venetienii și genovezii au început să-și uite dușmănia și să apere Constantinopolul, la fel cum grecii au încercat să uite ura pe care o au față de latini. Bând din cupa prieteniei, toți au promis să-și uite vechile dușmănii și să lupte doar întru slava Domnului și pentru întreaga binecuvântată lume creștină, după cum spuneau versurile pe care le cântau cu înflăcărare marinarii venetieni pe când săpau santul.

Insula Lemnos și titlul de duce sunt, fără îndoială, o teribil de incitantă răsplată pentru un simplu războinic norocos. Dar cu cât am început să-l cunosc mai bine pe Giustiniani, cu atât mai mult am înțeles că războinic norocos poate că este, dar simplu, în nici un, caz nu. Mai înainte de toate, e genovez. Fără îndoială, la Constantinopol, corăbiile venetienilor sunt mai numeroase decât cele ale genovezilor, dar nu trebuie uitat că în portul din Pera sunt ancorate multe corăbii neutre din Genova.

Fără îndoială, în planurile secrete ale lui Giustiniani există mai multe posibilități, dar el știe

bine să le ascundă în adâncurile inimii lui. Comandant de război cu multă experiență, va ști cum să acționeze la momentul potrivit în favoarea lui și a genovezilor. Dar, deocamdată, este gata să apere orașul împotriva turcilor. Ce se va întâmpla după aceea rămâne de văzut. Dar este latin. Chiar de l-ar învinge pe sultan și ar salva orașul, de partea grecilor nu va fi niciodată.

Acum două sute cincizeci de ani, dogele Venetiei a condus cruciada Constantinopolului și a obținut pentru scurtă vreme, atât cât ține viața unui om, supremația asupra latinilor. Să fie oare acum rândul Genovei? Dacă sultanul ar fi înfrânt, probabil că Pera ar renunța la neutralitate.

Ce gânduri! Să nu mai am eu oare încredere în nici un om? De ce trebuie să mă îndoiesc de toate? Mă îndoiesc că sultanul va învinge? Nu de multă vreme am aflat că împăratul Constantin a întărit cu sigiliul de aur promisiunea făcută voievodului Ioan Huniade, eroul, că va ceda Ungariei fortăreața Selymbria de pe țărmul Mării Marmara, dacă Huniade va consimți să rupă armistițiul de trei ani încheiat cu sultanul. Dar Huniade a încălcat o dată un tratat solemn de pace. Cruciada care s-a încheiat la Vama... De atunci, a început să fie prudent. De două ori s-a izbit în cap până la sânge. Să aibă Ungaria atât de multe rezerve, de-si permite din patru în patru ani să-si piardă ostirea?

Bântuit de gânduri amare, după ce m-am întors dintr-o inutilă plimbare la Poarta Harisiană, unde fusese doar o ceartă obisnuită între greci și latini, m-am dus la Giustiniani și i-am spus hotărât:

— Dacă n-ai încredere în mine, poți să-mi poruncești chiar să plec. Nu-i nevoie să găsești tot felul de pretexte ca să mă îndepărtezi de lângă tine.

Si-a întins grumazul ca un taur si m-a privit cu ochii bulbucati de o ipocrită mirare; în fiinta lui expansivă sălăsluieste o putere teribilă de seductie bărbătească; e greu să i te împotrivesci. Nu poti rămâne multă vreme supărat pe el.

— Dar tu esti prietenul meu, a spus Giustiniani. De ce-ar trebui să stii mai mult decât ai nevoie? Eu te protejez, ca să nu te doară capul. E doar un semn de prietenie. Pe de altă parte, a continuat el binevoitor, e, într-adevăr, o prostie să trimit un bărbat atât de cultivat ca tine pentru rezolvarea unor conflicte neînsemnate. Dar ia-ti câteva zile libere, prietene, acum, cât mai este timp! Am observat că ai devenit un bărbat tare evlavios. Ai fost văzut de multe ori rugându-te în compania călugărilor. Probabil că vrei să-ti mântui sufletul. E un motiv suficient pentru a fi liber un timp oarecare. Ti-l acord cu generozitate.

Dar văzându-mi expresia încrâncenată a fetei, a spus repede:

— Fii atent, iubite Jean Ange, fiindcă de fiecare dată când mă sfătuiesc cu împăratul, Phrantzes nu uită să mă tragă la o parte si să-mi ceară, să mă roage, să mă implore să te radiez de pe listele ofiterilor mei. Fac o prostie ireparabilă, spune el. Încălzesc la sân un sarpe veninos. De fapt, ar vrea să te închidă în Turnul de Marmură, pentru a te proteja de toate ispitele. Dar poate n-ar fi chiar atât de rău dacă te-ai odihni în Turnul de Marmură, a adăugat Giustiniani ca să mă necăjească, fiindcă asa ai putea să meditezi si să te apropii de sfîntenie. Cine stie, poate se vor găsi să vină si acolo călugărite milostive, care să-ti aducă de mâncare. Unde mai pui că deasupra putului prin care sunt aruncati în mare cei executati ai putea să le speli picioarele când vrei tu. Acolo, într-adevăr, vei avea tot ce-ti doresti.

Mi s-au înrosit obrazii de rusine si de indignare. Nu l-as fi crezut în stare să mă spioneze. Totusi, a făcut-o acolo, la Poarta de Aur.

— Este fata unui pantofar călugărita aceea, am spus eu amărât. Prietenă cu servitorul meu Manuil. Mi-a adus o dată un cos de mâncare, fiindcă pe Manuil îl dureau genunchii si i-ar fi fost greu să facă un drum atât de lung. Si-a rănit picioarele de pietre. Era firesc s-o ajut, mai cu seamă că am studiat medicina. Nu-i o rusine să-ti ajuti aproapele.

— Bineînteles, bineînteles, a spus Giustiniani. Si Iisus Hristos s-a umilit si a spălat picioarele discipolilor săi. Dar află că nu mă prea omor eu după explicatii stângace. Timpu-i scurt si ne scapă printre degete. Asa că rostuieste-ti timpul cu folos! Nu pentru că n-am încredere în tine, ci pentru că vreau să-ti fac o favoare!

În ciuda a tot ce am gândit despre el, n-as putea spune că nu-l plac. Si poate că n-a fost atât de prietenos cu mine doar conventional, cred că si el tine la mine. E drept că a primit pietrele pretioase de la mine, dar niciodată nu m-am gândit că în felul acesta l-am cumpărat. Va fi generos cu mine sau mă va spânzura, va consimti să fiu închis în turn, cine stie?

Dar încredere în mine nu are.

— Chiar asa? a strigat el, râzând în urma mea. O fată de pantofar! La Constantinopol, până si o fată de pantofar are picioare de printesă.

25 martie 1453

Acum două zile, sultanul a plecat din Adrianopol. De aici încolo, zilele pe care le mai

avem de trăit ne sunt numărate.

Călugării Mănăstirii Sfânta Fecioară, care se află în afara zidurilor orasului, au refuzat s-o golească de podoabe si s-o părăsească. Până acum, din spatele zidurilor groase ale mănăstirii, ei s-au apărat cu arme si săgeti împotriva jafurilor tâlharilor turci. Au fost apărați de zece soldati, care au primit ordin să se întoarcă în oras, fiindcă-i o prostie să moară așa, degeaba, când vor veni turcii. Dar călugării au refuzat să părăsească mănăstirea, împăratul nu-i poate obliga.

Fortăreata Selymbria de pe tărmlul Mării Marmara se apără în continuare. Credeam că s-a si predat, fiindcă multe turnuri de pază si locuri strategice se află în mâinile trupelor neregulate ale turcilor. Fără să-si piardă răbdarea, basbuzucii au înconjurat-o si asteaptă trupele de război ale sultanului.

De acolo, în puterea noptii, au reusit să se strecoare nevăzuti, cu o mică ambarcatiune, câtiva oameni care au adus vesti. Au întrebat dacă pot părăsi fortăreata. Nu mai aveau nici fortă să se întoarcă în oras. Intrarea în port este blocată de turci. I-au cerut împăratului o corabie cu care să-i salveze pe apărătorii fortăreței.

Dar vântul nu-i favorabil si nici un comandant de corabie n-a vrut să-si asume un risc atât de mare doar pentru câteva zeci de bărbați. Oamenii Selymbriei sunt pierduti. Dacă vor continua să se apere, este ca si cum ei însisi si-au hotărât pedeapsa cu moartea.

Împăratul Constantin le-a trimis următorul mesaj: Aveti încredere în Dumnezeu! Eu nu vă pot ajuta.

26 martie 1453

Mi-a spus Anna Notaras:

— Asa nu se mai poate.

Nu ne-am certat. Prea pântecosi sunt norii
destinului de deasupra capetelor noastre.
Asteptarea mă persecută, gâtul îmi este uscat și
inima grea. La fel cum odinioară, între peretii de
piatră, prins în lanțuri, așteptam pașii călăului.
Atunci nu aveam nimic de pierdut, nimic după
care să-mi pară rău. Acum as putea-o pierde pe ea.

Am fost de acord și am rostit:

— Nu, așa nu se mai poate. Oamenii încep să ne
remarce. S-ar putea să-ți recunoască chipul.
Străzile au ochi, colonadele urechi. Tatăl tău te-ar
putea lua acasă.

— Nu mi-e teamă de tata. Vesmântul de călugărită
mă apără. Nu asta am vrut să spun.

Am mers împreună în vârful colinei Acropole și
ne-am odihnit la umbra platanilor, pe treptele
portalului de marmură îngălbenită. În apropiere,
dintr-o crăpătură a ieșit o sopărlă și a rămas
încrămenită pe o piatră. La picioarele noastre
străluceau argintii valurile Mării Marmara.
Bosforul își etala panglica albastră, întunecată
între verdele de primăvară al dealurilor. Pe cealaltă
parte, în fața portului, se vedeau zidurile Perei.
Flamura Genovei flutura în vârful unui turn.

Hariclea n-a fost cu noi. A rămas acasă la mine
să spele rufe și să-i povestească lui Manuil despre
vietile sfinților. S-a băut mult vin în casa mea
astăzi. Dar eu și Anna nu mai puteam să rămânem
în casă. Nelinistea ne-a împins afară, sub cerul

liber. Vom avea încredere în norocul nostru până ce vom fi descoperiti.

— Nu asta am vrut să spun, a repetat ea. Ai înțeles tu prea bine la ce m-am gândit.

Avea fruntea înroșită de soare. Si-a întins picioarele, si-a strecurat degetele în iarbă. Si obrajii îi erau roșii de soare, iar pe buze avea un zâmbet. Dar în ochii ei frumoși se citea descurajarea. Multă tristete era în ochii ei.

— Vesmintele de călugărită îmi ascund personalitatea, a spus ea. Nu sunt o călugărită. De când mi-am părăsit familia si am renunțat la obiceiurile în care am fost educată să trăiesc, mă simt mai sănătoasă si mai fericită decât oricând. Ceea ce mănânc are gust, aerul pe care-l respir este mai bun, într-adevăr, simt că trăiesc. Sunt o ființă vie, am un trup, dar acest trup este neliniștit.

— Dar eu îți respect vesmântul, i-am spus pe un ton sec.

— Asa-i, a aprobat ea ironic. Poate prea mult. Nu, tu nu poți profana nimic sfânt. Tu nici măcar nu îndrăznești să mă atingi.

— Nu există dragoste fără dorință, i-am spus eu. Dar mie îmi este de-ajuns dacă te afli în preajmă. Am patruzeci de ani, te iubesc, dragostea mea pentru tine este o dragoste curată. Nu am nevoie să te ating.

— Nu există dragoste fără dorință, a repetat ea. Dar eu nu am nici vârsta, nici experiența ta. Poate că ai dreptate. Poate că trebuie să-ți stăpânești simțurile. Dar trupul meu, răscolit de dorință, mă asigură că abținerea nu are nici o valoare. Când îmi atingi pieptul cu mâinile tale, tot trupul meu vibrează. De ce n-o mai faci?

— Dar eu nu sunt un înger, i-am spus. Nu crede asta!

— Tu ai o stăpânire teribilă, enervantă, a spus ea. Chiar să n-am nici o putere de seductie asupra ta?

Si-a dezvelit un picior si a început să-si mângâie genunchiul, uitându-se cu atentie în ochii mei. Dacă as fi atins-o, s-ar fi agătat de mine, o stiam, îmi vorbise asa doar ca să mă înnebunească.

— Am făptuit un mare păcat înselând încrederea tatălui meu, a continuat ea. Credeam că-l voi ispăsi învesmântându-mă în negru si rugându-mă în mănăstire. N-am avut intentia să te revăd. M-am jucat o vreme cu gândul că, odată obisnuită cu mănăstirea, îmi voi tăia părul scurt si voi rosti legământul de credință. Spune-mi, dragul meu, toti oamenii se însală asa, ca, până la urmă, să ajungă la lucrul pe care-l doresc?

I-am spus:

— Omul nu se poate vindeca de minciună. El crede întotdeauna în ceea ce speră si crede că e drept tot ceea ce dorește. Dar, în adâncul inimii lui, nimeni nu se poate însela pe el însusi.

— Ioannis Anghelos, mi s-a adresat ea cu un aer visător. Cred că cel mai bine ar fi pentru amândoi dacă ai dori să te căsătorești cu mine.

Mi-a astupat gura cu mâna pentru a mă împiedica să răspund si a continuat:

— E drept că Biserica latină te-a căsătorit si că femeia ta trăiește, dar asta n-are nici o importantă. Dacă-ti vei lepăda credinta si vei rosti Crezul ortodox, te vei putea boteza pentru a doua oară. Sunt destui preoti în Constantinopol care ar fi dispusi să anuleze vechea ta căsătorie si să ne

unească, fiindcă acest lucru ar fi pentru ei si un prilej de a se răzbuna un pic pe latini.

— La ce bun? am spus eu. În inima mea sunt căsătorit cu Ghita. Eu nu vreau să încalc un legământ sacru. Nici chiar papa nu m-ar putea elibera de căsătorie, fiindcă eu am consimțit la ea.

— Vasăzică, a rostit ea, aruncându-mi o privire răutăcioasă, această femeie îți este mai dragă decât mine? Ce vină am eu dacă, în brațele acelei femei ciudate, ti-ai pierdut bucuria de a trăi? Nici măcar nu stii să râzi. Într-adevăr, tu nu stii să râzi. De-ai fi știut, m-ai fi luat de sotie. Oare de ce-mi refuzi pacea sufletului meu? Oricum, nu-ti vei găsi linistea niciodată, orice ai face.

— Nici tu nu-ti vei găsi linistea în felul acesta, am spus eu. O asemenea căsătorie nu are nici o valoare. S-ar face fără consimțământul tatălui tău si va trebui fie să-ti schimbi numele, fie să-l folosesti incomplet. Validitatea unei astfel de căsătorii ar putea fi oricând contestată de justitia laică sau de cea ecleziastică.

— Contestată? a spus ea. Poate, dar n-ar fi decât o afacere judiciară, în nici un caz o crimă. De ce să nu ne căsătorim în credinta adevărată, chiar si pe ascuns? As putea veni să trăiesc împreună cu tine. Dimineata m-as destepa alături de tine sub acelasi acoperământ. Oare nu găsesti nimic care să-ti pună în armonie constiinta si iubirea?

— Tu esti păcatul meu, am rostit privind-o fix în ochi. Dacă eu voi încâlca un sacrament din pricina ta, păcatul meu va fi si mai grav. În inima mea, voi săvârși adulterul doar privindu-te sau atingându-ti mâna. În clipa în care te-am recunoscut în fata catedralei, în inima mea s-a aprins flacăra păcatului. Oare de ce nu vrei să înțelegi?

— Oare de ce nu accepti să fii doar un om? Nu poti face pace cu tine însuti? a rostit ea cu încâpătânare. De fiecare dată când te privesc, simt că te iubesc si mai mult, a spus ea si fata i s-a

făcut dintr-o dată rosie ca focul. Este adevărat. Chiar dacă după legile pământesti nu am făptuit nici un rău, în inima mea — eu am si păcătuit cu tine. Oare nu înțelegi că vreau, atât pentru binele tău, cât si al meu, să nu ni se reproseze că am păcătuit, de se va întâmpla si acest lucru cândva?

— Dumnezeuule, ai milă de noi! am strigat eu. Păcatul nostru nu va fi nici mai mic, nici mai mare dacă ne vom culca împreună, cu sau fără binecuvântarea Bisericii. Acest lucru nu ne privește decât pe noi doi. Pentru asta doar nouă însine ne putem cere socoteală. Dar ascultă, te-am chemat eu vreodată să te culci cu mine? Cred că nu mă poti acuza de asa ceva.

— Bineînțeles că m-ai chemat, a spus ea. Ochii tăi m-au chemat, chiar si mâinile. De altfel, discutia este inutilă si stupidă, fiindcă vorbim fiecare despre lucruri diferite. Tu, în felul cum obisnuiesc toti bărbatii, te-ai cătărat pe un cal de război si-mi tii un discurs patetic, în timp ce eu, ca o femeie practică ce sunt, încerc pur si simplu să aflu cum am putea aranja afacerea noastră de inimă în asa fel încât să nu fie ofensate mai mult decât trebuie nici pudoarea, nici bunele moravuri.

— Si, în felul acesta, tu crezi, într-adevăr, că totul va fi absolut clar? am întrebat-o eu.

— Bineînțeles, a spus ea, aruncându-mi o privire jucăusă, ca si cum s-ar fi distrat de suferinta pe care mi-o provoca.

— Dacă-i asa, am spus eu enervat, ce dracu' ne mai interesează bunele moravuri si conventiile?

Suntem adulti. Turcii cu tunurile lor vor fi mâine, poimâine la portile orasului, iar după aceea va fi doar un timp al disperării si al mortii; în fata mortii, ce importantă mai are dacă suntem sau nu căsătoriti în biserică?

— Multumesc, dragul meu, a spus ea cu o falsă voiosie. Dacă tu crezi că lucrul acesta este, într-adevăr, lipsit de importantă, eu, ca femeie, se înțelege, prefer să ne căsătorim.

Am vrut s-o apuc de mână, dar ea s-a smuls si m-a antrenat în miscare pe iarbă. I-am imobilizat mâinile, dar a făcut un efort si a izbutit să se desprindă. Împingându-mi pieptul cu mâinile, a spus:

— Nu, Ioannis Anghelos, niciodată. Nu mă vei avea niciodată cu forta. Până când nu-ti vei abjura erezia latină, până când un preot grec nu ne va da binecuvântarea.

Apoi lupta pe iarbă a început din nou, mângâietoare, excitantă. Deodată a încetat să se mai apere, fata i s-a făcut nespus de palidă, a deschis ochii si m-a privit cu pupilele dilatate. Brusc, m-a muscat de brat cu o putere neobisnuită, ca si cum ar fi vrut să rupă carnea de pe mine. Am scos un tipăt de durere si am lăsat-o în pace.

— Si eu? a murmurat ea. Doamne! Eu sunt oare Anna Notaras, fiinta care se tăvăleste cu un latin pe iarbă ca o destrăbălată într-un grajd? Niciodată, dar niciodată nu m-as fi crezut în stare de asa ceva!

Mi-a tras o lovitură în obraz, apoi s-a ridicat. Am înțeles-o. Eu am fost de vină.

— Nu vreau să te mai văd niciodată, a spus ea strângând din dinti. Niciodată! Te urăsc mai mult decât tot ceea ce urăsc în lume. Îti urăsc ochii,

gura, mâinile. Dar cel mai mult îți urăsc frumoasa-ti constiință si dorintele-ti limpezi. Oare cum poti spune atât de senin asemenea nerozii?

M-am scuturat de iarbă si am spus:

— Ai dreptate, Anna! Asa nu se mai poate!

Oare n-am scris că nu ne-am certat?

31 martie 1453

Ultima zi a lunii martie. Sâmbăta sfântă, în curând, totul se va termina.

Împăratul si-a pierdut răbdarea să tot astepte. Astăzi a fost săpat ultimul tronson al santului, apoi a fost umplut cu apă. Să sperăm că suportii de sustinere si pietrele vor rezista si-l vor împiedica să se prăbusească.

Nici o clipă, cât timp au lucrat, marinarii n-au pierdut din vedere împrejurimile. Fără fluier si tobe, fără flamuri fluturând în vânt. Chiar si împăratul, în cuirasă si cu o cască de argint pe cap, a urcat cu suita sa în vârful unei coline. Nici urmă de turc la orizont. Armata lor înaintează încet.

Cu Consiliul celor doisprezece în frunte, venetienii au sosit în mars în fata Palatului imperial, împăratul le-a încredintat apărarea celor patru porti ale Blahernelor si le-a înmănat cheile. El însusi si-a asumat responsabilitatea apărării Portii Sfântului Roman, în realitate, Giustiniani este cel care comandă trupele de apărare ale acestei porti, precum si a văii râului Lykos, până la Poarta Harisiană. Starea de alarmă a fost anuntată si posturile de gardă au fost întărite. Dar, deocamdată, cea mai mare parte a bărbatilor din apărare se întorc noaptea să doarmă la casele lor.

Cu ochii plini de lacrimi, împăratul li s-a adresat astfel latinilor:

— Începând de acum, soarta Constantinopolului se află mai mult în mâinile voastre decât în mâinile grecilor. Prezenta voastră atestă că noi, grecii, nu suntem singuri. Douăsprezece natiuni sunt în rândurile voastre. Occidentul ne-a sărit în ajutor. Voi sunteți lancea Occidentului întru slava lui Dumnezeu și binecuvântarea întregii creștinătăți. Cu profundă bucurie și încredere absolută vă înmânez cheile porturilor. Apărați-le!

Câtiva tineri aparținând celor mai nobile familii de greci, aliniați lângă zid în ordine protocolară, în vesminte de ceremonie, au râs batjocoritor în timp ce vorbea împăratul.

După ultima noastră întâlnire, Anna Notaras n-a iesețit timp de trei zile din mănăstire. Nu știu pe cine a vrut ea să pedepsească. Pe mine sau poate chiar pe ea însăși, în orice caz, astăzi, în cea de-a patra zi, a venit Hariclea cu talerul ei de lemn, s-a așezat fără pretenții la masa din bucătărie și a început să geamă, lamentându-se totodată despre capriciile femeilor tinere. Manuil i-a adus îndată mâncare de la cârciuma de peste drum, iar ea, după ce a refuzat-o de câteva ori, s-a apucat să înfulece cu lăcomie. Printre altele, a spus că n-ar vrea să abuzeze de ospitalitatea noastră, mai cu seamă că sora Anna nu este împreună cu ea. I-am turnat eu însumi vin, ca să-i arăt că este oricând binevenită, chiar și singură, dar ea a refuzat energic, după care și-a făcut seninul crucii, a prins curaj și a băut tot urciorul de vin, cupă după cupă.

— Sora Anna, a spus ea, se roagă la Dumnezeu să-i arate calea, îi este teamă că în această casă va fi dusă în ispită.

— De ce-i este teamă tot nu scapă, soră Hariclea, am spus eu înțelegător, îmi pare nespus de rău. Transmite-i că, în ceea ce mă privește, nu vreau s-o împing spre ispită și că, în general, nu-i doresc nici un rău. Poate că-i mai bine dacă nu mai vine deloc pe aici.

— As! a pufnit Hariclea ca o babă enervată, fiindcă vorbele mele nu i-au plăcut. Dar ea nu știe ce vrea, ca toate femeile, în această lume decăzută, ademenirile și ispitele fac parte din destinul femeii. După părerea mea, este mult mai bine dacă o femeie le întâmpină cu fruntea sus decât dacă le evită cu lasitate.

Imaginația ei este plină de legende și poveștile grecești pe care tatăl ei, pantofarul, i le-a spus în copilărie, de aceea este peste măsură de încântată că-i și ea amestecată în povestea noastră de dragoste. Ca toate femeile, Hariclea este o mijlocitoare perfectă, în orice caz, nu are intenții rele.

Nu știu ce i-o fi povestit Hariclea Annei, dar astăzi Anna a sosit la mine însoțită de ea. De îndată ce a intrat în camera mea, Anna și-a scos vesmintele de călugărită, și a rămas îmbrăcată ca o femeie din înalta societate. Avea buzele roșii și fata vopsită, iar sprâncenele și genele albastre. M-a privit sfidător și mi s-a adresat ca unui străin:

— Sora Hariclea pretinde că suferi din cauza absentei mele. Mi-a spus că în două zile ai slăbit îngrozitor de mult, că ochii tăi au o ciudată strălucire sălbatică și febrilă. Se înțelege că nu vreau să te îmbolnăvești din pricina mea.

— Minte, i-am răspuns eu pe un ton sec. N-am nici un fel de suferință. Dimpotrivă, este pentru prima dată, după multă vreme, când sunt și eu ceva mai liniștit. Fiindcă n-a fost nevoie nici să meditez

la vorbe mai puțin prietenoase, nici să-mi torturez inima în zadar.

— Bine, bine, a spus ea muscându-și buzele. E drept că nu arăți a fi cătuși de puțin bolnav. Așa că cel mai bine ar fi să plec. Am vrut doar să mă asigur cu ochii mei că, într-adevăr, ți este bine.

— Nu pleca încă, i-am spus eu în grabă. Manuil a pregătit niste dulceață și prăjituri pentru sora Hariclea. Las-o pe biata femeie să mănânce în tihnă! Probabil că postul din mănăstire nu-i atât de ușor de suportat. Uite, și tu ai obraji supti și arăți cam obosită.

S-a apropiat în grabă de oglinda venetiană și s-a privit cu atenție.

— Nu știu ce-ai văzut tu pe fata mea, a spus ea mirată.

— Ți strălucesc ochii, i-am spus. Poate ai febră. Lasă-mă să-ți ating fruntea!

A făcut un pas înapoi și a strigat:

— N-ai să-mi mai atingi nimic! Dacă încerci să te apropii de mine, am să te lovesc.

Și deodată... A ajuns în brațele mele. Însetați de iubire, ne-am mângâiat, sărutul ne-a purtat dincolo de spațiu și timp până ce am pierdut înțelegerea lumii din jur, flacăra iubirii noastre a spart bolta încăperii mărginite și am îmbrățișat tot cerul. N-o mai ascundea negrul vesmânt al mănăstirii. Cu patimă a răspuns sărutării mele și mi-a mângâiat fata, umerii, brațele, trupul. Dar dorința ei s-a risipit în van. Dincolo de ochii închiși, dincolo de pasiunea mistuitoare, veghea vointa celei care nu iubise încă. Abia după ce m-a simțit istovit, a

deschis ochii, m-a împins la o parte și mi-a spus pe un ton triumfător:

— Vezi, chiar dacă altceva nu pot, pot să te chinuiesc!

— Tu singură te chinui și mai mult, am rostit eu cu ochii plini de lacrimi.

— Nu te cred, a spus ea. Atât timp cât voi putea schimba bucuria ta în durere, plăcerea mea va fi deplină. Și ai să vezi care dintre noi este mai puternic. E drept că la început, în ignoranța mea, am fost surprinsă de jocul tău, dar acum cunosc moravurile tale occidentale.

Cu mâinile tremurânde și-a aranjat gulerul robei și și-a îndreptat părul privindu-se în oglindă. A spus cu un surâs provocator:

— Nu mă crede chiar atât de inocentă, încât să-ți îngădui să te porți cu mine doar așa cum vrei tu! La început, eu am gresit, iar tu ai profitat, purtându-ți degetele pe mine ca pe strunele unei harpe. Este rândul meu să cânt pe tine. Și vom vedea cât timp vei rezista. Am primit o educație excelentă, sunt o femeie matură, așa cum tu însuți ai spus. Nu mă poți seduce ca pe o fată usoară din port.

Parcă era altă ființă. Vocea ei era hotărâtă și ironică, îmi tremura tot trupul. Nefiind în stare să scot o vorbă, m-am multumit doar să mă uit la ea în tăcere, îmi arunca priviri rapide peste umăr. Gâtul alb, arcul înalt al sprâncenelor, chipul ca o floare ridicându-se dintre vesmintele bogate. Am simțit pe mâini parfumul ei de hiacint.

Într-un sfârșit i-am spus:

— Nu te recunosc.

— Nici eu nu mă recunosc, a rostit ea. N-am stiut niciodată că se ascund atât de multe lucruri în mine. Cred că tu, domnule Jean Ange, ai făcut din mine o femeie!

S-a apropiat apoi, m-a apucat de păr și m-a sărutat pe gură, apoi m-a depărtat brusc.

— Dar tu mă faci să fiu așa, a rostit cu tandrete în glas. Tu ai desteptat în mine apucături rele. Dar nu-i nimic. Sunt curioasă să mă cunosc.

M-a prins de mână cu un aer distrat și a început să se joace cu degetele mele, mângâindu-le unul după altul.

— Mi-ai vorbit despre moravurile Occidentului, a spus ea. Mi-ai povestit despre bărbați și femei din înalta societate care se scaldă împreună și se distrează liber, în semn de salut, bărbații pot săruta vârful sânilor dezgoliti ai frumoaselor doamne. Toti se amuză și beau vin, fluierile cântă duios, până și bărbații căsătoriti le îngăduie femeilor lor să se întindă alături de prieteni și să se lase mângâiate, cu condiția să nu se întâmple nimic rău. Așa ai spus.

— Ai un mod original de a înțelege ceea ce ti-am povestit despre Occident; în fiecare țară există oameni usuratici și destrăbălați, care au obiceiuri particulare. Că sunt creștini, că sunt musulmani, că locuiesc la Venetia sau la Constantinopol, n-are importanță. De aceea, oamenii care fac parte din această categorie obisnuiesc să călătorească dintr-o țară în alta. Pentru cei mai mulți dintre ei, chiar și pelerinajul la locurile sfinte este un pretext de destrăbălare. Lucrurile acestea se întâmplă în special în vremuri confuze și de delăsare, când credința slăbește și nu mai rămân decât aparentele. Cu cât se distrează mai mult un om, cu atât mai greu îi este să găsească plăcerea; în acest domeniu,

imaginatia umană are limite, trebuie să se multumească cu lumea amar limitată a simturilor. Omul care nu caută nimic altceva în afară de satisfacția lui rămâne pentru eternitate arid de dorință. Tu ai, într-adevăr, o idee ciudată despre Occident, am continuat eu. Dar, în peștritul Occident, eu am întâlnit și sfinți, și bogați care, după ce și-au dăruit toată averea săracilor, au trăit toată viața la mănăstire, am întâlnit nobili care au renunțat la titlurile lor și au devenit cersetori, erudiți care și-au distrus ochii ordonând și glosând manuscrise vechi, principii care au plătit averi pentru un anume manuscris mușcăit și ros de soareci, astrologi care și-au petrecut toată viața calculând orbitele planetelor și influențele lor asupra destinului oamenilor, negustori care au inventat contabilitatea în partidă dublă pentru a cunoaște în fiecare moment starea averii lor. Fiecare țară are nebuni încântători și jucăuși. Sunt doar relațiile dintre bărbați și diferite femei. Și mângâierile lor.

Au lăsat-o indiferentă vorbele mele. Mai întâi, s-a fătăit cât s-a fătăit prin fata mea, apoi și-a desfăcut fibulele robei și și-a dezgolit sânii, pe care i-a examinat atentă în oglinda venetiană. Între timp a tras cu coada ochiului spre mine, ca să-mi observe reacțiile.

— Nu, nu, a spus ea într-un sfârșit. Pudoarea mă împiedică să apar așa în fata bărbaților, în orice caz, trebuie să aștept ca mai întâi alte femei să umele cu sânii dezgoliti. Poate că atunci ochii se vor obișnui cu privelistea și acest obicei nu va părea cătuși de puțin extravagant.

— Tu mă provoci, i-am spus eu și aveam gura uscată.

— Nicidecum, a spus ea cu vicleană naivitate, ridicându-si roba la loc peste umeri. Cum as putea să te provoc? Oare nu esti tu atât de puternic, iubirea ta nu-i atât de limpede cum ai afirmat? Cum ar putea o femeie lipsită de experiență să te tulbure? Doar tu însuti ai spus că-i atât de greu de redescoperit o nouă plăcere. Oare ce noutate as mai putea eu să-ti ofer?

Îmi propusesem să rămân calm, dar nu stiu cum se face că am fost peste măsură de enervat din cauza răutăților ei si am tipat:

— Dar nu-i adevărat! Nu despre mine ti-am povestit când ti-am descris moravurile Occidentului. Dimpotrivă, eu am evitat femeile, fiindcă n-am simțit nici o atracție specială pentru ele. Îmi tulburau gândurile, îmi deranjau seninătatea. De aceea am încercat să fiu cât mai departe de ele. Eram dezgustat de ochii lor strălucitori si de mângâierile lor sufocante.

Anna Notaras s-a întors pentru a mă privi si si-a ascuns mâinile la spate.

— Mângâieri sufocante? a spus ea stins. Te urâsc!

— Dar nu m-am gândit la tine când am făcut această afirmație, am strigat eu deznădăjduit. Pentru numele lui Dumnezeu, Anna, nu despre tine am vorbit!

— Latin desfrânat! a tipat ea. Coajă uscată de ou!

Si-a pus repede pe ea rasa de călugărită, si-a ascuns părul si fata.

— Cu bine! a spus ea. Si multumesc pentru învățăturile pe care mi le-ai dat! Data viitoare voi fi mai înțeleaptă.

Chiar dacă mi-a zgâriat inima cu sarcasmul ei, nu s-a mâniat, am simțit asta. Nu mi s-a părut că s-a simțit jignită, a plecat multumită, cu capul drept. Si apoi, n-a zis chiar ea: data viitoare si eu, care credeam că o cunosc bine, ca si cum ar fi fost o parte a ființei mele!

1 aprilie 1453

De dimineată au bătut clopotele si toaca bisericilor si mănăstirilor îndemnându-i pe oameni să se roage pentru salvarea orasului. Ziua a fost tulburător de frumoasă. Mult prea frumoasă a fost această zi de primăvară. Lantul imens, căruia i s-au adăugat noi tronsoane si i s-au reparat inelele, este gata si asteaptă să fie pus la loc. Serpuitor, se întinde de-a lungul tărmlui mării, de la Turnul lui Eugen până la Turnul Sfântului Marcu.

După ce au asistat la slujbă, multi oameni s-au dus în port să vadă lantul. Flotoarele cilindrice, care-l mentin la suprafată, prinse cu bride puternice, sunt atât de mari, încât nici cei mai vânjosi bărbați nu le pot cuprinde în brate. Verigile de fier ale lantului sunt groase cât un picior de bărbat. Celebrul lant al ospitalierilor, care închide portul din Rhodos, este o joacă de copii pe lângă acest masiv lant al Constantinopolului. Nu-l poate rupe nici cea mai mare corabie. Părintii l-au arătat copiilor lor, iar copiii s-au cățărat si au intrat în inele fără nici o teamă. Chiar si împăratul Constantin, însoțit de suita sa, a venit să-l cerceteze. Unul din capetele lantului este prins în piatra fundatiei Turnului lui Eugen.

Spre seară, tinându-se de mână, au venit amândouă călugăritele în casa mea. Slujba religioasă si lantul i-au redat Haricleei curajul. Ea i-a povestit pe îndelete lui Manuil despre Sfânta

Fecioară și despre ceilalți sfinți, care, de-a lungul secolelor, au ocrotit Constantinopolul și i-au înspăimântat atât pe turci, cât și pe cei care au încercat să-l cucerească. Și i-a mai spus Hariclea că, atunci când turcii și-au construit fortăreața pe Bosfor, însuși strategul celest, Arhanghelul Mihail, a coborât din cer, cu sabia-i de foc în mână, pentru a proteja orașul. Multi martori demni de toată încrederea l-au văzut călare pe un nor, deasupra Bisericii Sfinților Apostoli. Vesmintele îi străluceau atât de tare, încât cei care l-au văzut au fost nevoiți să-și acopere ochii.

— Câte perechi de aripi avea? a întrebat-o Manuil, în speranța că va avea, în sfârșit, o certitudine în această chestiune atât de controversată.

— Nimeni n-a avut timp să le numere, i-a răspuns enervată Hariclea. Strălucirea săbiei de foc i-a orbit pe oameni și multă vreme ei n-au mai văzut altceva pe cer decât niste discuri luminoase. Sunt convinsă că dacă l-ai fi văzut, nu te-ai fi apucat să-ți numeri aripile, ci ai fi îngenuncheat umil alături de ceilalți oameni, mulțumindu-i lui Dumnezeu, care, în nemărginita Lui bunătate, l-a transferat pe arhanghelul protector al Bosforului la Constantinopol.

— Înseamnă că-i rău de tot, a rostit Manuil, scărpinându-și barba sură. Dacă nici Dumnezeu nu mai are încredere că Panaghia Blahernelor poate ocroti singură Constantinopolul, în cine să mai avem noi încredere? În orice caz, Maica Cerului este mai importantă decât arhanghelul, asta o știe toată lumea.

— Doar dacă nu cumva Arhanghelul Mihail a vrut să ocrotească fortăreața turcilor, am spus eu. Fiindcă astă-vară, când turcii au zidit coloanele de

marmură ale propriei lui biserici, arhanghelul n-a miscat o aripă. Dacă arhanghelul strateg al cerului a zburat pe deasupra orasului nostru căutându-si un loc, cred că mai degrabă este o prevestire rea decât una bună.

— Uite că la asta nu m-am gândit! a exclamat Hariclea, străpungându-mă cu o privire nelinistită.

Însă si-a revenit de îndată si a spus consolator:

— Dar noi avem moastele sfinților în relicvarii de argint. Cei care au murit ca martiri acum o mie de ani apărând imaginile sfinte, atunci când spiritul fără chip al Islamului si al falsului Profet au hărtuit adevărata noastră învățătură. Cei cuvioși au ascuns atunci imaginile sfinte în vesminte si în case, chiar dacă primejdia ce-i pândea era mare. Sfinții martiri se vor ridica din sicriele lor de argint să se războiască cu dezgustătorul Dumnezeu fără chip al turcilor.

Apoi, dintr-o răsuflare, ea a înșirat numele a douăzeci de sfinți martiri, si-a sters ochii plini de lacrimi si a spus smiorcându-se:

— Este drept că martirii ăștia nu-s decât niste biete rămăsite chircite si lustruite de mosnegi si de babe cu tigve înnegrite, dar tare mi-s dragi când îi văd cum se odihnesc evlavios pe pătuturi

de mătase în relicvarii de argint, unii la Biserica Patriarhiei, alții în pivnitele Sfintei Maria a mongolilor, de parcă ar fi niste copii nevinovați. Dacă as fi găsit si eu la timpul potrivit un bărbat cumsecade, m-as fi căsătorit si as fi avut copii, numai că singurul bărbat care s-a dat o dată la mine a fost un marinar cu fata ciuruită de vărsat de vânt si, slavă Domnului, era atât de beat, încât n-a reusit să-mi facă nimic. De aceea, ca să nu-i mai ispitesc si pe alții, tata m-a trimis la mănăstire.

Acum mi-a cam trecut vremea, asa că nu mă mai îndemna atâta să-ti beau vinul, Manuil! Nu-i asa că si tu esti bătrân?

Iar Manuil i-a răspuns cuviincios că vârsta, durerile de urechi si întepăturile din genunchi i-au risipit dorinta de a mai zămisli copii pe lumea asta.

Uite asa au pâlăvrăgit ei multă vreme, iar eu m-am amestecat din când în când în discutia lor amuzantă, fiindcă era duminică si o vreme atât de frumoasă de mult nu mai fusese, asa că n-avea nici un rost să stau posomorât, chiar dacă Anna refuzase categoric să vină în camera mea. A tăcut tot timpul si a rămas acoperită din cap până în picioare în vesmintele ei negre de călugărită. Nici vârful degetelor nu i le-am putut vedea, fiindcă avea mâinile complet acoperite. Când o mai întrebam câte ceva, clătina din cap de parcă făcuse un legământ de mutenie în fata lui Dumnezeu. Putinul pe care-l puteam întrezări din chipul ei avea o paloare ciudată, iar ochii mari câprui mă priveau acuzatori. Avea cearcăne vinetii în jurul lor si pupilele umflate, de parcă plânsese. Parcă voia să mă impresioneze, să destepte în mine un sentiment de milă si de remuscare. Când am încercat s-o prind de mână, s-a retras ca si cum i-ar fi fost teamă de mine. Era prea ciudată si m-am întrebat dacă nu cumva își acoperise singură fata cu faină si-si desenase cearcănele de sub ochi, fiindcă paloarea era prea nefirească, iar restul chipului ei, o adevărată nefericire.

Din când în când, Hariclea trăgea spre ea cu coada ochiului, apoi o pufnea râsul. Iar Anna îi răspundea cu o privire atât de mânioasă, încât biata Hariclea își acoperea gura cu mâinile, ca să-si poată înăbusi râsul.

Dar n-am mai rezistat, am apucat-o de mâini, am obligat-o să se ridice în picioare și am întrebat-o:

— Ascultă, ce-i cu maimuțarea asta ipocrită?

M-a privit cu uimire simulată, și-a pus un deget pe buze și a spus în șoaptă:

— Sst! Să n-audă servitorii!

Apoi, ca și cum n-ar fi putut să împiedice inevitabilul, și-a lăsat umilă umerii în jos și a venit după mine până în dreptul scării, dar în casa mea n-a vrut să intre.

— Nu, a rostit ea, nu pot face o asemenea nebunie! Eu trebuie să-mi păstrez buna reputație. Oare nu te întrebi ce-ar putea gândi servitorul tău despre noi? Și, dacă tot am pomenit despre servitor, a reluat ea ideea cu un ton mai hotărât și mai aprig, te porti ca și cum noi am fi deja căsătoriti și nu te sfiesti câțusi de puțin să mă dojenesti de fată cu servitorul tău. Ca să nu mai spun că-i absolut deplasat să sporovăiești cu această femeie simplă, care înțelege gresit orice vorbă. Dar poate că eu mă înșel. Poate că nu ea, ci eu însămi sunt folosită ca o însoțitoare. Poate că pe tine te interesează doar s-o întâlnești pe ea, să-i dai de băut și să faci din ea instrumentul poftelor tale, profitând de faptul că nu-i în stare să se apere. De aceea n-o las să vină singură aici, desi, dacă ar fi după mine, as prefera să nu mai vin niciodată în casa asta. I-am spus:

— Ce-i cu tine, dragostea mea? Să-ti fi pierdut oare mintea? Eu nu mai înțeleg nimic din felul în care te porti.

— Asa, Ioannis, asa! Acuză-mă acum că sunt nebună! N-am fost eu proastă oare de mi-am lăsat

casa si l-am părăsit pe tatăl meu, abandonându-mă în bratele tale? Nici nu-mi mai aduc aminte de când n-am mai auzit să-mi fi spus si tu o vorbă bună. Nimic nu-ti place. Dacă mă îmbrac corespunzător demnității si pozitiei mele în societate, te porti cu mine ca si cum as fi o târfă din port. Dacă încerc să-ti fiu pe plac, să fiu plină de pudoare si rezervată în dorinte, devii furios, mă insulti, mă strângi de mâini si încerci să mă târăști în camera ta, ca si cum ai intentiona să mă violezi. Acuză-mă dacă ai de ce, dar mai întâi înlătură-ti praful din ochi, care te împiedică să vezi bine!

— Dumnezeuule, ai îndurare si nu mă lăsa sfârtecat de o femeie! am spus eu istovit si disperat. Probabil că, în ciuda tuturor aparentelor, am o inimă prea latină, de nu-i pot nicidecum înțelege pe greci.

S-a domolit, si-a deschis minunatii ei ochi mari si a rostit sententios:

— Nu-i amesteca pe greci în povestea noastră! Pe femei tu nu le înțelegi. Poate că nici nu esti un aventurier si un seducător, asa cum am afirmat o dată, ci doar un inocent, din moment ce atât de puțin te pricepi la femei. De aceea, n-am încotro si te iert pentru felul în care te porti.

Am sărit în sus de indignare si am strigat:

— Tu mă ierti? Dumnezeuule mare! Oare care dintre noi doi ar trebui să ierte? Dar ajunge, ajunge! Poftim, îti cer iertare, mă umilesc în fata ta, dacă asa vrei, dar te rog să încetezi acest joc care mă face să înnebunesc. Nu mai rezist. Oare de ce te porti asa cu mine?

Si-a lăsat ochii în jos, dar privirea ei m-a străpuns.

— Pentru că te iubesc, domnule Ioannis Anghelos, a rostit ea blând. Te iubesc atât de mult, încât uneori îmi vine să-mi plâng singură de milă. Iar tu te porti ca un copil. Dar poate că de aceea te iubesc atât de mult.

M-am uitat uimit la ea, fiindcă nu mai puteam să înțeleg nimic. Și am șoptit:

— Ciudată dragoste!

Iar ea mi-a mângâiat obraji și a rostit înduioșătoare:

— Prietenul meu drag, singura mea dragoste! Oare de ce ești tu atât de încrâncenat?

— Eu?

Atât de mânios am întrebat-o, încât nici n-am putut continua să-i vorbesc. După câteva clipe i-am spus:

— În orice caz, eu nu sunt diabolic de capricios, așa cum ești tu.

— Capricioasă? m-a întrebat ea mirată. Vasăzică, crezi că sunt capricioasă? Poate că nu sunt atât de simplă ca tine. Dar o femeie este întotdeauna mai complicată decât un bărbat.

Am întrebat-o:

— De fapt, ce vrei de la mine? Vorbeste!

— O căsătorie atât de legală pe cât este posibil pentru vremurile în care trăim, a spus ea simplu, rostind distinct și apăsând fiecare cuvânt. Eu trebuie să mă gândesc la reputația mea, la viitorul nostru, la familia mea și la tatăl meu.

Mi-am strâns atât de tare pumnii, încât unghiile mi-au intrat în carne, și am spus calm:

— Dar nu mai există nici un viitor, încearcă să înțelegi că nimic nu mai are vreo importanță. Familia ta, palatul tatălui tău, reputația ta... Tunurile turcilor sunt la cinci mii de pași de oras.

Sunt atât de mulți turci, încât nimeni nu-i poate număra. Pentru noi nu mai există nici un viitor, crede-mă!

— Atunci de ce îmi vorbești așa de îndârjit? m-a întrebat ea. Dacă tot nu mai există viitor, dacă nimic nu mai are vreo importanță, atunci, pentru numele lui Dumnezeu, de ce nu vrei să faci pentru mine acest gest neînsemnat, care poate să-mi aducă puțină fericire?

— Bisericele sunt acum unite, i-am spus eu. Încearcă să înțelegi! Uniunea a fost proclamată, în fata bisericii, o căsătorie latină are aceleași precepte ca și o căsătorie grecească. Voi încălca un sacrament dacă mă voi recăsători. Este o chestiune de principii. Eu nu m-am lepădat de credința mea pentru a mă converti la credința Islamului nici acolo, la Varna, când am simțit tăișul săbiei pe grumaz. Cu mult mai de neiertat ar fi acum dacă mi-aș abandona credința pentru capriciile unei femei.

— În cele mai multe dintre bisericele Constantinopolului încă se citește Crezul fără nici o adăugire, a continuat ea cu încăpățănare. Căsătoriile, înmormântările și botezurile se mai fac după vechile obiceiuri. Gregorios Mammas este un patriarh fals, pe care Sinodul l-a renegat. Nici papa nu-l poate reabilita, așa că, în funcția pe care o are, el nu este altceva decât o marionetă a

Împăratului Constantin. Adevărata Biserică greacă se ascunde îndărătul tuturor acestor momente tulburi și va renaste atunci când îi va veni vremea. Botează-te în credința Bisericii grecești și absurda-ti căsătorie de mai înainte se va anula de la sine!

Eram atât de confuz în inima mea și m-am bătut cu pumnul în piept și am strigat:

— Oare de ce sunt eu blestemat pe lumea asta? Oare de ce n-am dreptul să trăiesc cum mă îndeamnă sufletul? Oare și tu vrei să mă urmărești cu preoți și cu legiuitori, chiar dacă nici nu te-am atins?

— Nici nu mă vei atinge vreodată! a rostit ea pătimas. Chiar de-as muri de dorul tău! Am și eu principii pe care nu le pot abandona, pentru că altfel, oare cine mai sunt? Du-ti viața de unul singur, dragul meu, că singur vei intra în mormânt! Dar noi trăim în lumea oamenilor, nu în lumea lui Dumnezeu, în lumea aceasta a oamenilor, unde pentru toate trebuie să te târguiești, în care trebuie să te adaptezi după ceilalți, ca să ai un crâmpeli de fericire. L-am mintit pe tatăl meu, mi-am părăsit familia și casa pentru tine. Trebuie să înșeli și tu pe cineva. Altfel nu mai pot înțelege că suntem făcuți unul pentru altul; întotdeauna există ceva de ales, singur ai spus-o. Alege! Acum este rândul tău să alegi, asta-i ultimul meu cuvânt.

Cu lacrimi de mânie în ochi am intrat în grabă în camera mea, mi-am atârnat sabia de centură, m-am încălțat și mi-am pus cuirasa.

— Adio, Anna! am strigat din poartă, după ce am trecut pe lângă ea. De acum înainte, doar pe zidurile orasului mă vei mai găsi. Ti-am oferit un măr, dar tu nu îndrăznești să muști din el, fiindcă ti-e teamă că ar putea avea viermi.

— Tine, primește-ti mărul înapoi, a strigat ea și a aruncat în mine cu primul lucru care i-a ieșit în cale, felinarul cu geamuri de sticlă, un obiect foarte scump.

Sticla s-a spart în capul meu și m-a rănit pe gât și pe mână. Dar n-am observat decât mai târziu. Am trântit poarta și am plecat. Ea a alergat după mine și a strigat îngrozită:

— Cel puțin, te-am rănit?

Dar nu m-am întors. Am străbătut strada zornăind din cuirasă ca și cum as fi încercat să alung diavolul. O iubesc la nebunie.

4 aprilie 1453

Luni a fost pus lantul la loc. Închide acum portul, de la Turnul lui Eugen până la Turnul Galatei de pe cealaltă parte a golfului. Nici o corabie nu mai poate scăpa de lantul ca un sarpe imens ce pluteste de la un mal la altul.

În amurg, tot orizontul nord-vestic a fost roșu de focurile de la bivuacurile turcilor.

După ce am plecat de acasă, am ajuns în apropierea Portii Sfântului Roman și m-am angajat în garda consolidată de Giustiniani. Latinii dorm prin turnuri și prin încăperile de pază, fierb carne de berbec în ceaune uriase, își omoară timpul cu jocul de cărți și beau vin. Grecii cântă imnuri religioase pe mai multe voci și se roagă. Oamenii de pază supraveghează pe ziduri. Din când în când, câte unul mai aruncă o tortă sau o săgeată aprinsă dincolo de santul dimprejurul zidurilor, pentru că i se pare că a văzut pe cineva miscându-se în întunericul nopții. Dar povârnisul este desert.

De îndată ce a fost mâncată toată carnea de berbec, ceaunele sunt umplute cu plumb topit si cu smoală clocotită.

O multime de tunuri mici sunt amplasate sub ziduri. Tot acolo sunt si bombardele cu guri largi, aruncătoare de proiectile mari din piatră. Dar acestea din urmă încă n-au fost încercate.

Pe creasta zidului, specialistii împăratului au amplasat vechile baliste si catapultele. Ele au o bătaie lungă, dar nu sunt atât de rapide ca tunurile.

Doar un singur om din cincizeci este dispus să mânuiască armele care folosesc pulberea explozivă, în general, toată lumea preferă arcul, care este o armă mai sigură si mai precisă.

Orizontul este rosu si latinii pun pariuri dacă turcii vor ajunge sau nu mâine dinaintea portilor orasului. Toti sunt foarte agitati si nu se pot odihni. Războinicii de profesie n-au voie să înjure sau să blesteme. Acest lucru este jignitor pentru greci, care se depărtează cât pot de latini ca să înjure în voie.

În timp ce vegheam, mi s-a strecurat din nou în inimă amărăciunea, iar în minte îndoiala. N-am cum să nu mă gândesc la Anna Notaras. N-am cum. Destinul nu poate fi atât de inevitabil, încât să nu mă abat nicicum de la drumul hotărât de el, asa mă gândesc. De ce insistă cu atâta încăpătânare să se unească legal cu mine? Ar trebui să înțeleagă că am motive care mă împiedică să consimt. Eu am dreptate.

Dacă voi renega Uniunea si mă voi căsători cu Anna Notaras, voi face un pas către ispita de care mă feresc.

Oare de ce a trebuit s-o recunosc în fata portalului Catedralei Sfânta Sofia? Tocmai atunci când drumul meu era atât de clar si simplu. Acum totul este tulbure în mintea mea si gândurile clocotesc.

Mi-am lăsat oare spiritul să se prăbusească? Să se cufunde în ispita trupului? Dar dragostea mea este în egală măsură spirit si trup. Asa cred. Asa credeam.

Sunt doar om, nu înger. Totusi, durerea de genunchi a lui Manuil s-a risipit după ce i-am atins grumazul.

De la nord-vest la nord tot orizontul este rosu de la focurile din tabăra turcilor. Mâine dimineată vor înconjura orasul. Nu există nici o altă solutie decât să lupt, pentru că mi-e teamă de ce vă să vină. Atât de simplu. Atât de clar. Îngerul Mortii mi-a făgăduit că mă va astepta lângă Poarta Sfântului Roman. Oare mă îndoiesc de regatul ce mi-a fost promis?

Viata mi-a fost împlinită. Am trăit multe vieti. Am cunoscut toate anotimpurile fericirii. Am citit scrierile vechi. Am crezut în filozofie. Am fost negustor. Am vânat. Am umblat prin războaie. La Florenta am fost unul dintre cei mai bogati oameni. De zece ori am simtit respiratia rece a mortii, dar ea doar a trecut pe lângă mine. Când am fost sclav, am înteles că deasupra sclaviei doar singur te poti ridica.

Toate, toate acestea doar pentru a-l cunoaste pe Dumnezeu.

Toate acestea doar pentru a mă azvârli din cauza unei femei în mormântul arzător al pasiunii.

Pentru că o iubesc, n-ar trebui oare s-o urăsc?

5 aprilie 1453

În zorii zilei, când soarele suia pe bolta cerească, nori grei de praf s-au ridicat deasupra tuturor drumurilor și cărărilor care duc spre oras. Apoi, înotând prin norii de praf, și-au făcut apariția primele grupuri răzlete de turci. Când au văzut zidurile orasului ce se înălțau dinaintea ochilor lor, turcii au început să urle. L-au implorat pe Dumnezeu lor și pe Profet și și-au învărtit armele deasupra capetelor.

Giustiniani m-a chemat să vin lângă turnul de pază al Portii Harisiene. Se întâlnise acolo cu împăratul și erau amândoi călare. Nu prea departe de ei, o sută de tineri nobili greci asteptau strunindu-și caii, care tropăiau de nerăbdare. Erau aceiași bărbați care au râs și au făcut observații ironice în timpul discursului pe care împăratul îl tinuse latinilor. Aceiași pe care i-am văzut jucând polo pe Hipodrom. Tineri frumoși și mândri, care credeau că era dezonorant să discute cu latinii.

— Te pricepi la călărie, Jean Ange? m-a întrebat Giustiniani. Știi să suni din trâmbiță?

Am dat afirmativ din cap.

— Ai dorit să lupți, nu-i așa? a continuat Giustiniani. Ei bine, vei lupta! Dar fă în așa fel ca lupta să nu dureze prea mult și evită să fii încercuit! Spune-le în grecește acestor blestemați de tineri aiuriti că-l voi spânzura cu mâna mea pe acela care nu se va supune semnalului trâmbitei când va fi anunțată retragerea. Noi nu ne putem îngădui să pierdem nici un om. Este vorba de o încercare de destabilizare a dusmanului, nicidecum de un atac. Nu vă cer decât să stârniți un pic de dezordine în coloana turcilor. Dar nu pierdeți din

vedere turnul! Pentru că, de veti fi în primejdie, vă voi face semn cu drapelul.

Si mi-a întins o trâmbiță, iar eu am suflat în ea. Avea un sunet clar, cristalin. Caii s-au cabrat. Apoi le-am strigat tinerilor că eu nu aspir să-mi disput cu ei vitejia si onoarea în această expediție pe care o vom face si că doar mă supun ordinului comandantului de a-i însoți ca să le dea semnalul de retragere. Le-am mai spus că sunt mult mai în vârstă decât ei si am luat parte la bătălii equestre încă înainte de Varna.

Giustiniani s-a adresat cu căldură marelui său cal de război explicându-i situația, apoi mi-a întins hăturile si m-a asigurat:

— Calul meu te va ocroti mai bine decât sabia pe care o porti. Cu copitele din fată, el sparge orice învâlmăseală, iar la nevoie poate ridica un turc în aer chiar si cu dintii.

Într-adevăr, era un armăsar occidental aprig si frumos, dar ceva mai încet si mai stângaci decât înfocatii cai ai grecilor. Din fericire, animalele mă respectă. Altfel, m-as fi temut de cal mai mult chiar decât de turci. Giustiniani este mai înalt, așa că scările de sa au fost prea lungi pentru mine, dar n-am avut timp să le scurtez. Podul mobil a fost coborât cu mare zgomot si câteva zeci de bărbați au împins cele două batante ale portii.

Grecii au ieseți în perfectă ordine pe poartă, dar încă de pe pod au început să dea pinteni cailor si să-si ia avânt, încercând să se depășească unii pe altii, urlând ca o hoardă de barbari. Eu i-am urmat. Răsuna pământul sub potcoavele armăsarului meu, care era furios că aleargă în urma celorlalti cai, fiindcă era obisnuit să galopeze în frunte; în ceea ce mă privește, mă simteam la adăpost, ca si cum as fi călătorit călare pe un elefant.

Am călărit pe drumul care duce spre Adrianopol, pentru a iesi în întâmpinarea unei trupe de pedestrasi. Când au văzut că se apropie călăretii, turcii s-au dat de o parte și de alta pe marginea drumului, apoi săgetile lor au început să vâjâie în aer. Tinerii greci au început ca pe Hipodrom să călărească, dar acum nu urmăreau nici o minge rotundă, ci doar capetele turcilor. Apoi calul meu de război a călcat în picioare primul turc. De departe, s-a auzit, apoi s-a văzut, cum se apropie în galop o ceată de spahii. Primii turci, îngroziti, și-au aruncat armele și au luat-o la goană. Nu era decât avangarda pedestrasilor și, bineînțeles, s-a format numaidecât un grup de atac, care și-a înfipt oblic lăncile în pământ, cu vârfurile îndreptate spre noi. Tinerii greci au ocolit cu prudentă lăncile, dar calul meu năvălas și-a continuat cursa drept înainte, rupând cu pieptul lui puternic lăncile ca pe niste surcele și strivindu-i în picioare pe turcii îngroziti, care nu aveau timp să fugă din calea lui. Venisem să lupt. Trebuia să lupt. Ei strigau Allah, Allah, dar și eu am strigat Allah, invocându-l, fără să-mi fi dat seama, pe Dumnezeuul lor ca să mă apere.

Iar calul meu și-a continuat cu îndârjire lupta și, aplecându-se ușor, a luat în dinți un bărbat mai mic de statură, pe care, după ce l-a scuturat bine în aer, l-a azvârlit la marginea drumului.

Turcii, dezorientati, încetaseră marsul. Tinerii greci înaintau cu același elan și nu l-au micșorat până în momentul în care terenul a început să urce în pantă. Săgetile continuau să zboare în jurul lor, dar nici unul nu a fost doborât de pe cal.

Am aruncat o privire spre oras. Flamura lui Giustiniani se agita cu furie în sus și în jos, așa că am sunat din trâmbiță anunțând retragerea. Am sunat eu, dar grecii parcă nici n-ar fi auzit. Ca și

cum ar fi avut de gând să călărească până la Adrianopol.

Într-un sfârșit, am reușit să-i adun pe toți în jurul meu și să-i conduc spre oras. În momentul când am trecut pe lângă unul dintre turcii răniți, un călăret grec s-a aplecat și, fără să coboare de pe cal, a înfipt sabia în el și l-a omorât; într-un galop nebun, implorându-l pe Allah, învârtindu-și iataganele în aer, cavalerii turci se apropiau. Se revârsau spre noi ca valurile mării pe timp de furtună. Tinerii greci priveau din când în când în urmă cu coada ochiului și dădeau fără milă piteni cailor.

A fost o vreme când nu am putut mânca nici un fel de carne, deoarece credeam că animalele sunt frații mei. Calul meu a slăbit din iuteala cu care gonea, și-a ridicat nedumerit capul, cu nările excitate de mirosul sângelui și a nechezat. Capul, gâtul și pieptul calului erau asudate și stropite de sânge uman. După bătaia nervoasă a potcoavelor și frământarea trupului său masiv, am înțeles că nu era fericit să se întoarcă în grajd.

N-am privit în urmă. Am privit doar la zidurile și turnurile Constantinopolului din fata mea. Am încercat să le privesc cu ochii turcilor și nu m-am mirat câtusi de puțin că turcii și-au încetinit galopul. Galben-castanii, zidurile crenelate se întindeau până foarte departe, unde privirea omului nu ajunge, în spatele santului erau primele metereze joase, apoi zidul exterior cu turnurile sale, artileria, garnizoana, tot ceea ce era mai important. Nici o fortăreață din Europa, pe care am văzut-o, nu era atât de puternică. Pe zid, între creneluri, la adăpostul turnurilor, apărătorii se aflau la posturile lor. Dar în spate se ridica, mai înalt decât orice, marele zid cu turnurile sale masive. Trei împrejmuiri imense care apără

Constantinopolul. Chiar dacă dusmanii vor reuși să le depășească pe primele două, vor fi prinși în capcana parateichionului[2], care se întinde ca un imens intestin în jurul zidului cel mare.

Privind la zidurile de apărare ale orașului, înalte până aproape de nori, în inima mea s-a aprins pentru prima oară pâlpâitoarea flacără a speranței. Și m-am gândit că doar un cutremur de pământ le-ar putea face să se prăbusească.

Podul mobil a răsunat apoi sub copitele cailor. Spahiii, cu podoabele de pene, cuirasele și flamurile lor, s-au oprit și s-au aliniat la o bătaie de săgeată de porțile Constantinopolului. Abia am intrat, când tâmplarii au și început să demonteze podul mobil. Zidarii erau pregătiți să înceapă zidirea porții. Tot așa au mai fost distruse alte patru poduri mobile, iar trecerile au fost zidite. Au mai rămas doar usitele secrete care se deschid deasupra santului, ale căror chei împăratul le-a încredințat latinilor.

Turcii au sosit din toate părțile. S-au oprit la o distanță apreciabilă de oras. Trupe imense de vite au venit în urma lor. Nesfârșite coloane au înaintat de cealaltă parte a golfului, pe colinele din spatele Perei. Au sosit neîncetat toată ziua, iar în amurg erau atât de mulți, că nici un iepure nu s-ar fi putut strecura printre ei. Priviti de pe zidurile înalte, erau ca o armată de furnici nemaipomenit de active.

Mic, mic este omul în fața unui gigantic zid milenar. Dar timpul devorează. Și cel mai puternic zid, tot se prăbusește cândva. Atunci când se schimbă veacurile.

M-am născut în vremea când zidurile se prăbusesc, în inima mea am timpul muribund și învățătura filozofilor și a scolasticilor. Doar ultima închisoare, ultimul zid mi-a rămas. Trupul meu,

închisoare a disperării; în turnul de veghe al Constantinopolului s-au întâlnit în mine, fată în fată, trecutul care nu se va mai întoarce și viitorul întunecat. Dar în mine se ascunde și împărăția lui Dumnezeu, în care lumina și întunericul se întrepătrund. De aceea, când destinul mi se va împlini, trupul meu va trebui să dispară. O dată cu prăbusirea Constantinopolului, pe pământ va fi uitat adevărul lui Dumnezeu. Puterile întunericului vor conduce lumea. De aceea, nu vreau să mai trăiesc în vremea ce va să vie.

S-a făcut noapte. Noapte de primăvară deplină. Dar nu se simte mirosul de câmp și de migdal sălbatic. Aerul are gust de praf sărat și de fum amar. Pe o jumătate de arc se întind focurile pe care le-au aprins turcii, Constantinopolul este strâns în brate cu mâini de jărat.

6 aprilie 1453

E vineri, ziua sfântă a Islamului. Dimineata, când ardea soarele, sultanul Mehmet, însoțit de o suită impresionantă, s-a plimbat călare împrejurul zidurilor orasului. Nu i-am putut vedea chipul, fiindcă era prea departe, dar l-am recunoscut după tinută. După culorile caftanelor și după turbane i-am recunoscut și pe cei mai importanți demnitari.

Nici o săgeată, nici o ghiulea nu s-au tras astăzi din nici o parte; în timpul nopții, turcii îndepărtaseră cadavrele de pe câmp și de la poalele dealului. După ce a terminat de înconjurat zidurile orasului, sultanul s-a îndreptat spre colina din fața Porții Sfântului Roman; între timp, acolo fusese ridicat imensul său cort cu pereți de mătase, al cărui acoperis era sprijinit pe coloane puternice. Numeroși săpători au întărit legăturile tărușilor și au îndesat gropile, bătătorindu-le.

Fără să coboare de pe cal, sultanul a trimis înspre ziduri un crainic ce ducea însemnele păcii. Cu o voce cântată, crainicul l-a chemat pe împăratul Constantin pentru a-i oferi pacea. Nu vorbea bine grecește, dar nimeni n-a râs. Împăratul Constantin a urcat în marele turn al zidului, purtând pe cap coroana de aur panasată, înconjurat de suita prevăzută în ceremonial, și s-a arătat crainicului. Sultanul Mehmet, respectând legile Coranului, a oferit pacea și a făgăduit că toți locuitorii Constantinopolului vor rămâne în viață dacă orașul va fi predat turcilor fără nici o rezistentă. Era ultima sansă a marelui vizir Khalil. Și pentru cei ce susțineau pacea, tot ultima sansă era ca să participe la hotărârile divanului. Cred că Mehmet, nemiscat pe spinarea calului său, nu se temea de nimic mai mult decât de a-i fi acceptată propunerea.

Împăratul Constantin i-a cerut lui Phrantzes să repete cu aceleași vorbe conținutul scrisorii pe care o trimisese sultanului la Adrianopol. Dar vocea subtilă, de om cultivat, a distinsului Phrantzes abia de s-a auzit. Iar latinii lui Giustiniani s-au plictisit repede și n-au mai vrut să-l asculte. De aceea, în maniera grosolană a mercenarilor, s-au apucat să-l înjure cu sârg pe crainicul turcilor. Și grecii au început să strige, așa că, în scurt timp, urlate amenințătoare s-au auzit din toate părțile; îmbătați de propriile lor glasuri, cu ochii scânteietori de mânie, grecii au prins curaj, iar câțiva arbaletieri au început chiar să-și pregătească armele. Dar împăratul Constantin a ridicat bratele și le-a cerut stăruitor să nu tragă în crainicul purtător de pace al sultanului.

Heraldul s-a retras. Când a ajuns în apropierea sultanului Mehmet, soarele era la zenit. Era ora de rugăciune a amiezii. Mehmet a descălecat, în fata lui a fost întins un covor de rugăciune. Cu o lance

a fost trasată pe pământ directia spre Mecca. Sultanul s-a prins cu o mână de încheietura celeilalte, si-a înclinat capul, a îngenuncheat pe covor înaintea Dumnezeului său si a atins pământul cu fruntea. Dar ablutiunea rituală nu a făcut-o, fiindcă într-o expediție de război nu-i destulă apă pentru toti oamenii. De mai multe ori a atins pământul cu fruntea. Toată ostirea sa, de la malul mării până la Cornul de Aur, a îngenuncheat si si-a plecat capul în acelasi ritm cu sultanul. La două mii de pasi de zidurile orasului, ca un imens covor viu care a acoperit pământul până departe, unde privirea nici nu ajunge.

Ca răspuns, toate clopotele din bisericile si mănăstirile Constantinopolului au început să bată. Clopotele si toaca au primenit speranta din inimile locuitorilor orasului si, în acelasi timp, i-au tulburat sarcastic în rugăciunea lor pe turci.

După ce a recitat câteva versete din Coran, Mehmet a ridicat bratul si a declarat că asediul începe. Cei care erau în preajmă-i au auzit vorbele lui si le-au repetat urlându-le celorlalti, iar urletul a trecut de la un rând la altul, asemenea vuietului mării în timp de furtună, până ce a împrejmuit orasul. Asediul a început, au strigat turcii, si, în acelasi timp, toată oastea a alergat spre zidurile orasului, ca si cum ar fi avut intentia să înceapă asaltul. Ca niste valuri puternice, cu gurile deschise, cu fetele pătimate, asa se vedeau de la înăltimea zidurilor de apărare. Era un spectacol înspăimântător, si grecii, neobisnuiti cu astfel de primejdii, au tresărit si au dat să fugă, în timp ce latinii au întins corzile arcurilor si si-au tras săbiile din teacă.

Turcii s-au oprit în ordine la o mie de pasi de ziduri, în fata purtătorilor de tunuri. Unii s-au apucat să sape un sant, în timp ce altii aduceau

pietre si fixau tărusi ca să întărească terenul. Doar câțiva ieniceri au alergat până în apropierea marelui sant de apărare a orasului si i-au provocat pe greci să lupte cu ei. Ofiterii gărzii imperiale au cerut degrabă permisiune împăratului să le arate turcilor cât sunt ei de iscusiti în mânăuirea armelor. Chiar si printre mercenarii lui Giustiniani s-au găsit câțiva care ardeau de dorintă să-si încerce spadele grele, pe care le foloseau cu amândouă mâinile, împotriva iataganelor scurte ale turcilor. Dar Giustiniani n-a fost de acord cu această viteză inutilă.

— Vremea turnirurilor a apus de mult, a spus el. Nu foloseste la nimic dacă cei mai buni ostasi își pun viata în pericol pentru o absurdă întrecere de onoare. Eu am fost chemat aici pentru război, nu pentru joacă.

Apoi, cu răceală în glas, le-a ordonat celor mai abili mânăuitori ai culevrinelor si arbaletelor să tragă o zburătură. Patru ieniceri au căzut strâpunsi de săgeti si de sfărâmătura de plumb. Ceilalti, revoltati de acest mod nedemn de a lupta, au început să facă spume la gură de furie si să-i înjure pe greci si pe latini. Si i-au numit ei netrebnici si lasi, neînstare să lupte decât din spatele zidurilor împotriva bărbatilor curajosi. Dar după ce încă doi dintre ei au fost omorâti, au devenit mai înțelepti si, fără să mai spună o vorbă, au ridicat trupurile celor ucisi si au încercat să le care. De pe ziduri, arcasi au continuat să tragă si încă multi au căzut. Dar întruna veneau alti ieniceri, care cărau trupurile celor răniti si ucisi, fără să le fie teamă nici de săgeti, nici de gloante. Până la urmă, nu a mai rămas nici un cadavru în apropierea santului. Doar câteva pete de sânge atestau cele petrecute.

În timp ce turcii se agitau, săpau pământul si-si construiau fortificatii, Giustiniani a umblat călare

de-a lungul zidului pentru a-si face o idee despre numărul turcilor; în jurul cortului sultanului, în dreptul Portii Sfântului Roman, sunt douăsprezece mii de turci, asta o stim. Cavaleria regulată are cam acelasi număr de spahii; în mare, Giustiniani a estimat că trupele organizate, foarte bine înarmate si partial dotate cu cuirase de protectie numărau cel mult o sută de mii de oameni. Trupele neregulate ajungeau cam la aceeasi cifră. Sunt oameni săraci, pe care sultanul i-a înrolat în armată cu forta, sau care au venit de bunăvoie, atrasi de chemarea la războiul sfânt. Zdrentăroși înarmati fie cu iatagane, fie cu prastii, care se apără doar cu un mic scut de lemn câptusit cu piele. Doar un sfert din armata sultanului poartă cuirase de piele umplute cu câlți de bumbac.

Numărul turcilor este înspăimântător de mare, dar Giustiniani afirmă că valoarea combativă a auxiliarilor este neimportantă. Nu părea câtusi de puțin descurajat după ce si-a încheiat rondul. Se întreba însă nedumerit unde este faimoasa artilerie a sultanului. Pentru a-i încuraja pe apărătorii orasului, după ce a discutat cu Aloisio Diedo, împăratul Constantin a dat ordin echipajului galerelor venetiene să defileze cu drapelele desfășurate de-a lungul zidului exterior, din port până la Turnul de Marmură. Au mărșăluit cântând din fluier si bătând din tobe, iar banierile cu leul Sfântului Marcu fâlfâiau semete în bătaia vântului. Parada a fost eficientă, fiindcă sultanul a stiut astfel că de acum înainte se afla în război si cu Venetia.

Dar abia spre seară am înteles cu ce pret a obtinut împăratul acest lucru de la venetieni. Pentru că, însoțit de garda sa, el a părăsit Palatul Blahernelor si s-a stabilit ca rezervă a lui Giustiniani în centrul zidurilor, față în față cu cortul sultanului. Palatul evacuat a fost ocupat în

mare grabă de bailul Venetiei si de oamenii săi, cât si de negustorii care se angajaseră de bunăvoie în luptă, în lumina crepusculului, leul Sfântului Marcu a fost înălțat pe acoperisul palatului, alături de baniera imperială de purpură. Astfel, tot teritoriul fortificat al Blahernelor a căzut în mâinile venetienilor. Dacă orasul va reusi să se apere si dacă asediul va fi ridicat prin înfrângerea sultanului, ocuparea palatului imperial ar putea prea bine căpăta o sinistră importantă strategică. Nici nu-i de mirare că venetienii au acceptat bucurosi să sape o galerie subterană, pentru a apăra o parte a zidului Blahernelor. Fără îndoială, toate acestea le-au hotărât în secret împreună cu împăratul. Cele mai puternice corăbii venetiene domină portul, garnizoana venetiană s-a mutat la Blaherne. La fel cum si-au însusit diferitele fortărete, pe care le-au luat mai întâi sub protecție, ca nu cumva să fie cucerite de genovezi.

În orice caz, Giustiniani si oamenii lui înarmati cu barde au un loc de onoare în fata ienicerilor, de o parte si de alta a Portii Sfântului Roman; între această poartă si Poarta Harisiană au fost plasati trei mii de oameni din elită, chiar dacă locul nu măsoară decât a cincea parte din lungimea totală a zidului de apărare. Numai că sultanul si ienicerii săi sunt concentrati în dreptul acesta, de cealaltă parte, bineînțeles.

Câți apărători are orasul? Doar împăratul si Giustiniani o stiu. Dar, explicându-mi că va lua oameni de la Poarta Sfântului Roman dacă va fi nevoie să întărească eventualele zone amenintate, Giustiniani mi-a mărturisit din greseală că jumătate din fortele sale sunt plasate între Poarta Sfântului Roman si Poarta Harisiană. Am înțeles că, dacă-i punem la socoteală si pe călugări si pe artizani, apărarea orasului nu are mai mult de sase mii de oameni. Mi se pare de necrezut. Sunt două

mii de marinari venetieni, dar, din păcate, o bună parte dintre ei trebuie să rămână pe corăbii, pentru a supraveghea lantul și portul. Cred că noi, cei de pe ziduri, suntem zece mii de bărbați. E drept că printre noi se află o parte dintre cei șase sute ai lui Giustiniani, în plus, o mie sunt echipați cu cuirase.

Să zicem că am fi zece mii împotriva a două sute de mii. Dar tunurile sultanului nu au sosit, nici corăbii turcești nu se văd încă.

În schimb, seara, s-au auzit, dinspre Selymbria, bubuituri izolate, asemenea tunetelor, deși cerul a fost senin. Deasupra insulelor albastre ale Mării Marmara se ridică o imensă coloană de fum negru.

7 aprilie 1453

În timpul nopții, trupurile apărătorilor Selymbriei, despuiate și mutilate, au fost trase în teapă în fața porții cu același nume. Patruzeci de credincioși, patruzeci de cadavre.

De la Pera am auzit că timp de două zile flota sultanului a încercat să ridice asediul ultimei fortărețe de pe insulele Mării Marmara. Ieri, comandantul flotei turcești a împrejmuit-o cu o imensă cantitate de lemn și i-a dat foc. Apărătorii fortăreței au ars de vii.

Grecii știu să moară apărând nefericitele resturi ale unei împărății în agonie.

În Orient – barbarii, în Occident – barbarii. La hotarele celor două lumi luptă ultimul oras al lui Hristos.

Fără nici o speranță. Nici măcar pentru glorie. Trupuri goale, mutilate și trase în teapă, în jurul cărora roiesc mustele.

Acoperit cu zale de fier din cap până în picioare, mai înalt decât toti ceilalti, râde Giustiniani, cu fata umflată si ochii lui necrutători. L-am urât astăzi, după ce am văzut cadavrele mutilate ale apărătorilor Selymbriei.

Fără nici o speranță, fără viitor. Si dacă l-am învinge pe sultan, Constantinopolul nu va mai fi decât un cadavru viu în mâinile barbarilor latini.

Sângele grec clocoteste în mine. Cum nu-mi mai pot dori un regat pe pământ, îmi doresc unul vesnic, nepieritor. Realitatea lui Dumnezeu în locul realității existentei.

Astă-seară am fost la Mănăstirea Hora si m-am rugat. Am îngenuncheat în fata icoanei făcătoare de minuni, alături de greci, fratii mei. Eram înconjurat de lumina aurului din jurul imaginilor mozaicurilor de pe pereti. Dumnezeul meu, credinta mea cea dintru început, adevărată, ruga mea, liturghia mea, vibratia limpede a desteptării mele... A fost ca si cum, în sfârșit, m-as fi cufundat la sânul protector al mamei mele fără a face nici un efort. De ce îmi este jenă? De ce mă îndoiesc? De ce car zadarnic în pieptu-mi o inimă de latin?

Sunt gata să mor pentru credinta mea, pentru sângele meu, pentru Hristos.

Trupurile trase în teapă ale grecilor din Selymbria au desteptat în mine dorinta de a mă cunoaste.

Toată viata am urât fanatismul si intoleranta. Am fugit de aceste orori ale lumii. Iar acum, de patimă este plină inima mea, ca de o vâpaie clară.

9 aprilie 1453

După o duminică linistită, nouă galere mari au ambosat în apropierea lantului, gata de apărare. Flota turcilor este asteptată.

Au sosit marile tunuri de bronz ale turcilor, trase de lungi coloane de boi și au fost asezate în poziție de atac.

În spatele liniilor de atac ale turcilor se ridică nori de praf de la vite și mugetele lor se aud și dincolo de ziduri, în oraș.

Apărarea este organizată. Fiecare își cunoaște locul și știe ce are de făcut, împăratul Constantin a făcut toată ziua ocolul zidului și a vorbit cu fiecare comandant, i-a încurajat pe greci și le-a făcut noi promisiuni latinilor.

11 aprilie 1453

Sultanul a dat poruncă să fie asezate tunurile mici și bombardele de-a lungul întregului zid. Marile tunuri sunt concentrate în fața următoarelor porți: Poarta Sfântului Roman, Poarta Harisiană și Poarta Caligariană din apropierea Palatului Blahernelor, acolo unde zidurile sunt cele mai solide, dar unde santul mare nu există. Mai există, de asemenea, trei tunuri mari în fața Porții Selymbria.

Sunt atât de aproape tunurile de ziduri încât, dacă ai ochi buni, poți distinge trăsăturile fetelor artileristilor. Pentru moment, ei sunt ocupați cu instalarea tunurilor pe socluri solide construite din bărne și blocuri de piatră. Sute de oameni îndeplinesc această muncă. Tunurile zac pe pământ ca niște animale mari, inofensive, dar când compari gurile lor larg căscate cu mărimea oamenilor care lucrează în jurul lor, îți poți face o idee despre calibrul lor înspăimântător. Cât despre

proiectilele sferice de piatră, asezate grămadă în apropiere, fiecare depășeste înălțimea genunchiului unui bărbat.

Si tunurile sunt protejate de santuri, care au îndărătul lor întărituri de pământ si palisade joase de lemn. Nici un latin n-a mai văzut în viața lui tunuri atât de mari. Astfel de tunuri devorează corăbii încărcate de pulbere si omoară sute de artileristi, a afirmat Giustiniani pentru a întări moralul oamenilor lui.

Cel mai mare tun, celebrul tun al lui Orban, turnat la Adrianopol, despre care s-a vorbit atât, a fost asezat în fața Portii Caligariene, unde zidul este cel mai solid. Bineînțeles, sultanul își imaginează că nici un zid al orasului nu va rezista. Giustiniani era curios să vadă acest tun si, fiindcă mi-a permis să-l însotesc, am plecat împreună spre Blaherne. De fapt, el voia să vadă si cum s-au adaptat venetienii cu Blahernele si cu Poarta Harisiană, de unde porneste drumul spre Adrianopol.

Acolo, multi oameni își părăsiseră postul si, strânsi pe zid, priveau uimiti monstrul. Si constantinopolitani se cătăraseră pe acoperisurile palatelor si în vârful turnurilor ca să-l vadă.

Cu un surâs generos, Giustiniani a spus:

— Eu nu cred că din toată multimea asta de gură-cască va mai fi vreunul curios să vadă ce se întâmplă după ce turcii vor termina pregătirile si vor trage primul foc.

Multi arătau cu degetul si pretindeau că l-ar fi zărit pe Orban, învesmântat cu un caftan de onoare, purtând pe cap un turban de mare maestru al artileristilor. Si, deodată, toti grecii au început să-l înjure si să-l blesteme, iar artileristii imperiali

si-au încărcat tunurile lor mici si au tras câteva proiectile pentru a stânjeni montarea uriasului tun. Dar Giustiniani le-a ordonat să înceteze focul, care nu era nimic altceva decât o risipă inutilă de pulbere. Chiar si în urma acestor detunături, multi greci au avut fetele palide si si-au astupat urechile de groază.

Cel mai mare tun al tuturor timpurilor este de două ori mai mare decât cele mai mari tunuri ale sultanului. Doar dacă-l vezi cu ochii tăi vei crede că un om poate construi asemenea tunuri. În orice caz, diametrul proiectilului din piatră ajunge la nivelul centurii unui bărbat.

După ce le-a poruncit oamenilor să se întoarcă la posturile lor, Minotto, bailul Venetiei, a venit să discute cu Giustiniani. Era împreună cu fiul său, căpitan al unei galere venetiene – în ciuda faptului că este foarte tânăr –, care, din curiozitate, venise să vadă tunul lui Orban. Ni s-a alăturat si mesterul german Johannes Grant, pe care împăratul l-a angajat în locul lui Orban. Lui îi plăteste acum Constantin aurul pe care odinioară i-l refuzase lui Orban. Este prima oară când l-am întâlnit pe acest om deosebit, despre al cărui talent si inteligență am auzit de atâtea ori vorbindu-se. Este un bărbat în puterea vârstei, cu barbă neagră, cu fruntea încrețită de gânduri, cu o privire mobilă si pătrunzătoare. A fost vizibil multumit după ce i-am adresat câteva vorbe în limba germană. El însusi vorbește foarte bine limba latină si se exprimă curgător în limba greacă.

– Tunul acesta, a rostit el privind către teribilul tun, este o minune a artei turnării bronzului. A depășit limitele posibilului. Forta omului nu este în stare să stăpânească un tun mai mare decât acesta. Drept să spun, dacă n-as fi auzit că a fost deja încercat la Adrianopol, m-as fi îndoit că ar putea

rezista la presiunea pulberii si a proiectilului. Nici pentru o sută de ducati n-as consimti să stau prin preajma lui în timpul detunăturii.

— Eu n-am avut încotro, a spus Giustiniani. A trebuit să aleg Poarta Sfântului Roman, fiindcă toti ceilalti s-au cam temut de ea. Dar cred că n-am pierdut nimic. Fiind eu generos din fire, nu râvnesc câtuși de puțin la fericirea pe care o încearcă venetienii când contemplă tunul acesta.

— Mă întreb, a spus oarecum jenat bailul Venetiei, cum îi vom putea sili noi pe oameni să rămână pe ziduri sau în turnuri când monstrul ăsta va începe să tragă. Suntem doar voluntari în luptă, negustori de meserie, și, har Domnului, multi dintre noi suntem destul de grasi. Eu însumi sunt un bărbat gras, abia de pot respira când urc pe zid și simt îtepături în inimă.

Dar Giustiniani i-a spus bailului:

— Orice plăcere se plăteste. Uite, dacă vrei, eu as schimba, fără nici o ezitare, nu prea confortabilul meu pat din turnul Portii Sfântului Roman cu patul împăratului din Palatul Blahernelor. Să schimbăm atunci sectoarele de apărare! Crede-mă, eu n-am nimic împotriva.

Înrosindu-se, bailul Venetiei s-a uitat cu răutate spre Giustiniani, a măsurat apoi din ochi grosimea zidurilor și i-a spus scurt:

— Îți arde de glumă!

De la Palatul Porfirogenezei până la Kyneghion, alături de baniera imperială de purpură, în vârful turnurilor flutura flamura Venetiei cu leul Sfântului Marcu.

Pufnind în râs, Johannes Grant a spus:

— Specialistii împăratului au calculat și au demonstrat matematic că este imposibil de turnat un tun cu asemenea dimensiuni. Admitând totuși că poate fi turnat, din calcule rezultă că nu are cum să reziste la presiune după ce pulberea se aprinde. Admitând că ar rezista, alt calcul demonstrează că proiectilul va cădea la doi pași de gura tunului. Calculele sunt ireprosabile, eu însumi am participat la elaborarea lor. Așa că, începând de mâine dimineată, îmi voi lua o carte, care să-mi servească drept scut, și mă voi aseza pe zid, în fata tunului.

Tinerii ofiteri venetieni care erau în jurul nostru au păstrat tot timpul o tăcere respectuoasă, dar când au văzut că bailul Venetiei ezită în fata genovezului, mândria lor a fost atinsă. Așa că unii au strigat:

— Împăratul a avut încredere în noi. Pentru slava lui Dumnezeu, în numele Sfântului Duh și pentru binecuvântarea întregii creștinătăți, vom apăra Blahernele și nu vom ceda, chiar de s-ar năruși zidul sub noi! Așa că nu-ți face griji, comandantule!

Giustiniani li s-a adresat atunci serios:

— E drept că tunul este de două ori mai mare decât celelalte tunuri mari, dar și zidul Blahernelor e de două ori mai puternic decât celelalte ziduri. Nu-i de glumit nici cu cele patru tunuri din fata Portii Sfântului Roman, care sunt mai mari decât oricare tun mare pe care l-am văzut până acum. Să facem fiecare cum putem mai bine ca să apărăm orasul întru slava lui Dumnezeu! Mai mult decât atât nu se poate.

După acest schimb de vorbe, Giustiniani m-a luat deoparte și mi-a spus:

— Jean Ange, prietene, nimeni nu poate sti ce se va întâmpla mâine, fiindcă, până acum, nimeni nu a mai văzut un astfel de tun. Chiar dacă eu nu sunt convins, poate că sunt de ajuns doar câteva ghiulele pentru a se face o spărtură importantă în zid. Rămâi aici, pentru a supraveghea monstrul, și, dacă venetienii te vor accepta, instalează-te în tihnă la Blaherne! Până ce nu vom fi văzut cu ochii nostri ce este în stare să distrugă acest monstru de tun, as dori să am aici un om de încredere.

Johannes Grant m-a luat cu afecțiune sub protecția sa, fiindcă, atât pentru greci, cât și pentru latini, amândoi suntem doar niște străini. Este un bărbat linistit, care vorbește întotdeauna ironic; în apropiere de Poarta Caligariană, el mi-a arătat atelierele pustii, unde câțiva pantofari bătrâni, tremurând de teamă, confectionau încălțăminte pentru soldați. Toți bărbații tineri, chiar și ucenicii, erau pe ziduri. M-a condus, de asemenea, prin coridoarele și sălile palatului, unde negustorii și voluntarii venetieni se și instalaseră împreună cu mărfurile și bunurile lor. Bailul Minotto folosea camera împăratului și-si petrecea noaptea pe perne de purpură, în patul împodobit cu vulturul bicefal. Venetienii își aduseseră cu ei servitorii și un număr impresionant de femei. Femeile se certau întruna cu servitorii greci ai împăratului, cărora nu le înțelegeau limba.

Încălzirea palatului se face prin canale aflate sub pardoseală, prin care pătrunde aerul cald. Pentru încălzire, sunt consumate cantități extraordinare de mari de lemne, de aceea, o dată cu venirea primăverii, împăratul a interzis încălzirea, chiar dacă nopțile sunt încă reci. Trebuie păstrată toată rezerva de lemne pentru cuptoarele brutăriilor și pentru eventualele reparații, dacă turcii reușesc să facă spărturi în zid.

Când s-a lăsat înserarea, ca să se încălzească, venetienii au aprins un foc mare de lemne pe marmura netedă a sălii de receptie. Marmura a crăpat și fumul a înnegrit frumoasele mozaicuri ale plafonului.

12 aprilie 1453

M-am desteptat în zori. Azi-noapte nimeni n-a dormit bine. Grecii s-au rugat, iar latinii au băut prea mult vin și au vărsat pe dalele de marmură de pe coridoarele palatului imperial. Până am ieșit afară din palat, am tot alunecat pe bălți păstoase.

Din spatele Bosforului, soarele s-a ridicat mai strălucitor ca niciodată, aurind dealurile Asiei. Un vânt ușor adia dinspre Marea Marmara, banierile fluturau pe turnuri.

I-am privit de pe ziduri pe artileristii turci ai marelui tun în timp ce-și făceau rugăciunea. Și gândurile mele au încercat să urmărească gândurile lui Mehmet. Cred că nici el n-a dormit noaptea trecută. Dacă tot orașul este persecutat de așteptare, de ce nu i-ar fi și lui inima frământată?

Dar orele diminetii au început să se risipească și încă nu s-a întâmplat nimic. Apoi, din gură în gură, de-a lungul zidului, a ajuns până la Blaherne vestea că flota turcilor se apropie de Constantinopol. Se spunea că marea este acoperită de sutele de vele ale corăbiilor, în port au bătut clopotele de alarmă de pe fiecare galeră și zgomotul lor a fost auzit până la Blaherne.

Apoi, pe dealul din față, l-am văzut pe sultan călărind pe un cal alb ca neaua, înconjurat de suita sa de ofițeri superiori și de ceasii învesmântați în verde. Cozile de cal de pe bastoanele pașilor și

vizirilor fluturau. După ce a descălecat, prudent, sultanul s-a oprit la cinci sute de pași de tun. Iar caii au fost duși departe. Când a văzut că artileristii, care roiseră toată dimineața în jurul tunului, o iau la goană, și că în apropierea tunului nu a rămas decât un sclav pe jumătate dezbrăcat, care ținea în mâini prăjină la capătul căreia fugea un somoiog de călți, bailul Minotto a intrat în panică și le-a poruncit oamenilor să coboare le pe zid și din turn. Nici cei mai viteji nu au rezistat tentației acestui ordin neașteptat. Toti au luat-o de îndată la goană ca o turmă de oi.

Apoi, după ce fitilul a fost aprins și a fost slobozită prima ghiulea, detunătura a fost mai puternică decât cel mai puternic tunet. Zidul a fost zguduit ca la un cutremur de pământ. Mi-am pierdut echilibrul și am căzut, la fel cum au căzut mulți alții. Acoperit de un imens nor negru, tunul nu s-a mai zărit. Mai târziu, în cursul zilei, am aflat că în casele din vecinătate vasele au căzut de pe mese și apa din ciuturi a dat pe din afară. Până și corăbiile din port s-au clătinat.

După ce vântul a împrăștiat norul de fum și praful, i-am văzut pe artileristii turci în apropierea zidului, aplecați, pentru a constata efectele loviturii. I-am văzut eu strigând și gesticulând, dar n-am auzit nici un sunet, fiindcă, un timp oarecare, am fost surd din pricina detunăturii. Am strigat eu însumi la grecii și venetienii din preajmă, dar nimeni nu m-a auzit. A trebuit să iau arcul în brate pentru a-i incita să-și folosească armele. Dar, năuciti de pe urma detunăturii, arcasii care au tras și-au risipit săgețile de pomană, și nici unul dintre turci nu a fost atins. Erau atât de absorbiți de discuția lor artileristii și grozav de înflăcărați, încât se limitau să privească distrati săgețile care cădeau pe lângă ei, fără să le treacă prin minte să fugă. Își ridicau bratele și priveau înspre tun ca și cum nu ar

fi fost multumiti de rezultatul acestei prime detunături.

În ciuda impresionantei lui greutate, proiectilul se sfărâmasese în mii de bucăți și săpase în zid doar o spărtură de dimensiunea unei mici încăperi. Fundatia zidului nu a fost clintită câtusi de puțin.

Apoi, în apropierea tunului, l-am văzut chiar pe mesterul Orban învârtindu-si cravasa de comandant și urlându-si poruncile. Artileristii servanti au acoperit tunul cu pături groase de lână, pentru a evita o răcire prea rapidă a bronzului și au turnat în gura imensă ulei, pentru usurarea stării de zbucium a metalului după teribilul efort al detunăturii.

Mai departe de noi, în apropierea Portii Harisiene și a Portii Sfântului Roman s-au auzit mai apoi detunături înspăimântătoare. Am văzut fulgerările luminoase și norii negri ce s-au ridicat din partea aceea, dar bubuiturile le-am perceput ca pe niste zgomote surde, din cauză că-mi simteam urechile înfundate.

În timpul detunăturii, doar sultanul Mehmet a rămas în picioare. Toată suita lui de ofiteri și de ceausi se aruncase cu burta la pământ. Nemiscat, a contemplat zidurile, în timp ce ofiterii își scuturau iarba și pământul de pe vesminte. Această indiferentă simulată, pe care a exersat-o îndelung, este unul din modurile lui de a-si ascunde o puternică stare de agitație interioară; își va fi imaginat el oare că puternicul tun al lui Orban va putea năruia un zid gros de douăzeci de picioare chiar de la prima lovitură?

După ce tunul mare a fost acoperit, Orban a dat ordin să se tragă cu cele două tunuri ce se aflau de o parte și de alta. În ciuda calibrului lor impresionant, cele două tunuri parcă erau doi

purcelusi tineri pe lângă o scroafă. Artileristii nu s-au depărtat în momentul detunăturii.

De la puternica lumină care a urmat, câteva clipe n-am mai văzut nimic. Si de data aceasta s-au ridicat nori grosi de praf, care i-au ascuns pe artileristi. Proiectilele au lovit zidul aproape în acelasi loc ca si primul proiectil. Zidul a tremurat sub efectul celor două lovituri simultane si un venetian a fost rănit de bucătile de piatră ce zburau. Dar distrugerea n-a fost atât de mare pe cât ne-am temut noi. Zidul Blahernelor a trecut cu bine de această probă a focului. Usurat, bailul Minotto a izbucnit în râs si s-a adresat astfel oamenilor săi:

— Pe Sfântul Duh! Nu vă mai fie teamă! N-are decât să tragă si o duzină de ghiulele pe zi sultanul, tot aia-i, nu reusesc ele să dărâme zidul! Curaj!

Si în timp ce turcii își îngrijeau tunurile ca pe niste animale bolnave, Johannes Grant a dat ordin tuturor apărătorilor să se apuce de treabă. Stiind în acest moment cum sunt orientate de-a lungul zidurilor tunurile turcilor, a dispus să fie amplasati imensi saci de piele plini cu lână, bumbac si fân, pentru a proteja cavitățile făcute de proiectile. Era optimist si credea că în timpul noptii stricăciunile vor putea fi reparate.

De undeva, de departe, s-au auzit alte bubuituri si am simtit din nou sub picioare zidul tremurând. Cele o sută de tunuri cu tevi lungi ale sultanului au început să tragă, iar bombardele să-si lanseze ghiulele de piatră. Multe proiectile au căzut în oras, fiindcă servanii nu reusiseră să dozeze convenabil cantitatea de pulbere si nici să dea afetului înclinatia corespunzătoare. Apoi văzduhul s-a umplut de un vuiet continuu. Bătând în tobe,

lovind talerele de aramă ale cimbalelor si răcnind cât îi tinea gura numele lui Allah, detasamentele de turci au ajuns la santul de apărare. Până la urmă, s-au acomodat si apărătorii de pe ziduri cu zgomotele si au început să tintească mai bine, asa că din ce în ce mai multi turci au fost ucisi.

Mai târziu, am plecat pe jos de-a lungul zidurilor spre Poarta Sfântului Roman, ca să-l informez pe Giustiniani că, pentru moment, n-are rost să ne temem de tunul mare. Din când în când, în dreptul merloanelor, a trebuit să alerg pentru a evita săgetile sau proiectilele de piatră.

Pe ziduri, între Palatul Porfirogenezei si Poarta Harisiană nimănui nu-i venea să râdă. Încă de la primele lovituri pe care cele patru tunuri mari, concentrate în fata zidului, le-au tras, se năruise o bună bucată de parapet si fuseseră zdrobiti trei oameni. Alti zece au fost răniti de cioburile din piatră. Ca să ajungă în oras pentru îngrijirea rănilor, rănitii au fost scosi prin poarta de atac a marelui zid. Pe zid erau bălți de sânge, iar apărătorii priveau nelinistiti din spatele ferăstruicilor strâmte ale turnurilor, sau piezis, din dreptul crenelurilor, cum își reîncărcau turcii tunurile. Mai înainte de a fi introdus proiectilul în gura tunului, în fata încărcăturii de pulbere este împins un cilindru din lemn, apoi se etansează cu argilă fantele dintre cilindru si peretii interiori ai gurii tunului.

Această portiune de zid este apărată de trei frati al căror nume este Guacchardi, tineri condotieri de origine venetiană. Ei însisi si-au angajat oamenii si s-au oferit să-i slujească împăratului. Treceau de la un om la altul si-l încurajau pe fiecare bătându-l prieteneste pe umăr si asigurându-l că lucrurile se vor desfășura bine. Au fost curiosi să afle cum au suportat zidurile Blahernelor lovitura trasă de tunul

mare, asa cã am mai sporovãit cu ei, asteptãnd sã vãd cu ochii mei efectele urmãtoarei detunãturi pe care turcii o pregãteau; în turnul lor de comandã, pe care-l împodobiserã cu covoare pretioase, tapiserii si perne moi cusute cu fir de aur, împrumutate de la Palatul Blahernelor, ei mi-au oferit vin.

Mi-au povestit, cu detalii bogate, aventurile lor sentimentale cu grecoaicele din Constantinopol si m-au întrebat despre moravurile turcoaicelor. Nici unul dintre ei nu are încă treizeci de ani. Sunt doar niste aventurieri, interesati în exclusivitate de glorie si de bogãtii. Nepãsãtori, sunt gata în orice moment sã se arate în fata lui Dumnezeu cu capul ametit de vin, cu inima plinã de amintirea femeilor cu care s-au iubit. Departe de mine gândul de a-i dezaproba si judeca. Dimpotrivã, în compania lor, i-am invidiat un pic pentru tineretea lor înflãcãratã, pe care nici o filozofie nu a întunecat-o.

Turcii au schimbat înclinatia retrãgãnd cãteva pene de lemn de sub tunuri si strãngãnd din nou corzile de ancorare, pentru ca proiectilele sã loveascã partea de jos a zidului. Când au vãzut cã somoioagele sunt deja aprinse, oamenii de pe zid au început sã tipe, iar cei trei frati au aruncat în mare grabã zarurile pentru a stabili cãruia dintre ei îi va reveni onoarea de a merge pe ziduri în bãtaia tunurilor pentru a-i încuraja pe apãrãtori. Apoi, cel mai tânãr Guacchardi, ale cãrui zaruri au cãzut amândouã cu cifra sase în sus, plin de entuziasm, cu ochi strãlucitori, ametit de vin, târãndu-si sabia, a iesit sã-si facã rondul pe metereze. S-a asezat între douã merloane si, agitãndu-si bratele cuirasate cu fier, a urlat spre turci, în limba lor, niste înjurãturi atãt de spurcate, încât mie mi-a fost rusine pentru el. Dar când somoioagele aprinse nu s-au mai vãzut, s-a retras la adãpost.

Trei tunuri au tras aproape în acelasi timp, detunăturile au fost asurzitoare si zidul a fremătat sub picioarele noastre. După ce fumul si praful s-au risipit, l-am putut vedea pe tânărul Guacchardi nevătămat, sprijinit semet pe picioarele larg desfăcute. Dar proiectilele distruseseră marginea santului de apărare si detasaseră bucăți groase din zid. Este evident că, după un anumit timp, loviturile repetate ale tunurilor provoacă stricăciuni teribile si macină încet, dar sigur, zidurile de apărare.

Dinspre tunuri se auzeau vaiete; în timpul detunăturii, odgoanele cu care era sustinut tunul din stânga se rupseseră si tunul se răsturnase, strivind câtiva artileristi. Bustenii si blocurile de piatră pe care se sprijinise tunul se prăbusiseră. Fără a se nelinisti de soarta celor striviti, servanii au îngrijit tunul, l-au acoperit cu pături, ca să împiedice răcirea bruscă a metalului, si i-au turnat în gura larg deschisă ulei de măsline. Tunurile sunt mai pretioase decât viata oamenilor.

Continuându-mi periplul pe ziduri, am avut impresia că în tabăra turcească domnea o confuzie mult mai mare decât printre apărătorii orasului. Detunăturile puternice speriaseră vitele, care alergau ridicând nori de praf în urma lor si scoteau mugete înfricosate. Am văzut cai înnebuniti, care o luaseră razna pe câmp si galopau orbeste, strivindu-i pe cei ce nu reuseau să se dea la o parte. Am mai văzut o cămilă furioasă alergând pe câmpul gol dintre fortificatia turcească si zidurile orasului; în urma ei fugea un păstor care voia s-o oprească, dar animalul furios s-a întors pe neasteptate, l-a răsturnat, a îngenuncheat si l-a strivit cu pieptul. Si în tot timpul acesta, tunurile mici își continuau focul, iar pedestrasii care se apropiaseră de santul de apărare, încurajati de zgomotul asurzitor al tobelor, trompetelor si

cimbalelor, își încordau arcurile și trăgeau săgeți înspre apărătorii zidului, protejați de parapet. Dar oamenii blindati cu fier ai lui Giustiniani nici nu se oboseau să se ferească de săgetile care se rupeau de cuirasele și scuturile lor.

În momentul când am ajuns eu în dreptul sectorului apărat de Giustiniani, tunurile mari ale turcilor din fata Portii Sfântului taman trăgeau. Creasta zidului s-a prăbusit în fata mea și bucăți de piatră au zburat în văzduh. Am început să tuesc, gura mi s-a umplut de praf și de var, abia mai puteam respira. Un fum puturos mi-a înnegrit mâinile și fata. În jurul meu auzeam gemetele și înjurăturile latinilor, dar și cucernicele implorări de ajutor adresate în limba greacă Sfintei Fecioare. Un lucrător care căra pietre pe zid s-a prăbusit lângă picioarele mele. Sângele tâsnea din soldul lui terciuit. Mai înainte de a-și da sufletul, a apucat să rostească:

— Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, iartă păcatele mele!

L-am văzut pe Giustiniani când se apropia în goană să vadă stricăciunile cauzate de ultimul bombardament al turcilor. A deschis cu un pumn viziera câştii; în ochii lui bulbucati de taur strălucea flacăra verde a patimii. M-a privit ca și cum nu m-ar fi cunoscut și a strigat:

— Bătălia a început! Spune-mi, oare ai mai văzut vreodată o zi mai minunată ca aceasta?

A inspirat adânc mirosul pulberii și a sângelui cald. A inspirat atât de puternic, încât cuirasa de tablă s-a bombat în dreptul pieptului. Nu mai era comandantul cumpătat și nepăsător pe care-l cunosteam. Ca și cum abia acum intrase în elementul lui cel mai natural și trupul său

recunostea bucuria suferintei în vuietul si zgomotul ametitor din jur.

Zidul s-a clătinat sub noi, o detunătură a cutremurat văzduhul, nori cenusii de praf ne-au întunecat vederea. Marele tun din fata Portii Caligariene a tras pentru a doua oară. De după norii de praf si de fum, soarele era rosu ca un disc de foc. După pozitia soarelui am înțeles că a fost nevoie de două ore pentru a se putea pregăti a doua lovitură cu vestitul tun.

— Probabil ai aflat, a strigat Giustiniani, că flota turcilor a sosit. Au fost numărate trei sute de corăbii, dar cele mai multe sunt nave de transport, iar galerele de război sunt mai mici si mai usoare în comparatie cu cele ale latinilor. Venetienii le-au asteptat în apropierea lantului, dar flota a navigat de-a lungul Perei si a ancorat pe malul Bosforului în Portul Celor Două Coloane.

Si a mai spus izbucnind în râs:

— Ce nerăbdător este sufletul omului! Am asteptat cu nerăbdare acest asediu. Ce putin a însemnat toată experienta pe care o am când au început să răpăie tobele si să vuiască văzduhul de detunăturile tunurilor. Pentru o clipă, am crezut că sultanul va ataca simultan atât pe mare, cât si pe uscat. Dar nu, decât să rupă lantul, a preferat deocamdată să-si pună flota la adăpost. Pentru că vrea să aibă permanent toate cărțile bune în mână.

Spunea toate aceste grozăvii cu un aer atât de voios, ca si cum pericolul s-ar fi risipit, chiar dacă, doar după primele două serii de focuri, tunurile mari ale turcilor distruseseră prima linie de fortificatii si deterioraseră zidul exterior, care avea de sus până jos spărturi numeroase. Mormăind, Giustiniani i-a chemat pe lucrătorii greci care, îngroziti, părăsiseră zidul, si le-a ordonat să ridice

cadavrul compatriotului lor. Dar nefericitii, care stăteau ghemuiti în parateichion, l-au întrebat dacă le îngăduie să se întoarcă în oras. Erau niste lucrători pasnici, care nu fuseseră angajați să facă război cu turcii alături de latini.

Până la urmă, doi oameni au prins curaj și au urcat înapoi pe zid, plecându-și capetele ca să se ferească de pietre și de săgeți. Au îngenuncheat alături de cel mort și au izbucnit în plâns. Cu mâinile lor murdare, i-au sters praful de pe barbă și i-au mângâiat cu stângăcie mâinile, ca și cum, până ce nu le vor fi simțit răceala, s-ar fi îndoit că el era într-adevăr mort. Apoi i-au cerut lui Giustiniani o monedă de argint pentru a transporta cadavrul în oras.

Giustiniani a blestemat și mi-a spus:

— Oare pentru astfel de nemernici trebuie eu să apăr lumea creștină?

Sângele meu grec a clocotit de mânie pentru cei doi nefericiți, care erau îmbrăcați în straie murdare și rupte de lucrători, fără cască sau cuirasă de protecție. Și i-am spus lui Giustiniani:

— Dar este orasul lor! Tu ai făcut legământ că vei apăra această porțiune de zid. Împăratul te plătește pentru asta. De aceea, trebuie și tu să-i plătești pe lucrătorii greci, dacă nu vrei să împlinesti acest lucru cu mâinile tale. De fapt, așa s-a stabilit. Tu însuți vei fi un nemernic dacă nu-i vei plăti. Ei trebuie să cumpere mâncare pentru familiile lor. Împăratul nu le dă nimic. Pentru acești oameni sărmani, o monedă de argint are aceeași valoare cât are pentru tine ducatul din Lemnos. Nu ești mai bun decât ei. Că doar din ambiție și dorință de bogăție te-ai vândut Împăratului.

Îmbătat de prima zi a războiului, Giustiniani nu s-a simțit prea mult ofensat. Le-a aruncat un bănut de argint lucrătorilor. Ei l-au ridicat în grabă și au coborât de pe zid purtând cadavrul celui ucis, iar în urma lor picături de sânge au curs pe treptele tocite ale scării.

Mie mi-a spus doar atât:

— Mi-ai stricat tot cheful, Jean Ange! Dar la ce altceva mai bun te poți aștepta de la un grec?

13 aprilie 1453

Ce noapte neliniștită! În oras, prea multă lume n-a putut să doarmă. La miezul nopții s-a auzit o nouă detunătură a tunului mare. S-a cutremurat pământul și o limbă de foc s-a zărit pe cer.

Toată noaptea s-a lucrat pentru a fi umplute spărturile zidului și au fost acoperite cu saci plini cu lână sau cu fân locurile cele mai amenințate.

Corăbiile turcilor sunt ancorate în Portul Celor Două Coloane. Au fost descărcate cantități impresionante de lemn și proiectile sferice de piatră pentru asediu. Marile galere venetiene sunt ancorate în apropierea lantului. Toată noaptea au vegheat venetienii și au făcut ultimele pregătiri pentru a fi gata să apere lantul în caz de atac.

Fiecare tun mare al turcilor poate să tragă șase focuri pe zi. S-ar părea că zidul Blahernelor din apropierea Portii Caligariene rezistă cel mai bine, chiar dacă este expus loviturilor monstrului. Venetienii care locuiesc în palat examinează cu interes icoana Sfintei Fecioare a Blahernelor, care se află în biserica palatului. Au început să-i creadă pe grecii care afirmă că Panaghia făcătoare de minuni protejează zidul Blahernelor.

Încă nu a murit nici un latin. Dar doi s-au ales cu niste răni îngrozitoare, în schimb, multi dintre mestesugarii si călugări care s-au înrolat de bunăvoie au fost ucisi apărând zidul, de la Poarta de Aur până la Poarta Rhesiană. În felul acesta, au învățat ce utile sunt nu prea plăcutele căști si că nici chingile cu care sunt strânse cuirasele nu sunt chiar atât de rele.

Lumea a început să se obisnuiască deja cu războiul. Iar ura împotriva turcilor crește proportional cu răul pe care-l fac. Femeile si bătrânii se apropie cu sfială de ziduri, pentru a-si muia vesmintele în sângele celor morti, si-i binecuvântează pe cei căzuți ca pe niste martiri ai credinței.

Omul este o ființă docilă. Se poate obisnui cu orice. Chiar si cu bubuiturile tunului mare, cu zguduiturile, cu vuietul zidului ce se prăbusește. Pânțele încetează să se contracte din cauza spaimei, respirația devine normală.

Flota are un observator în turnul din Pera, care poate urmări mișcările corăbiilor turcilor în Bosfor. Si lantul este prins de turnul de pe malul Perei; în fiecare zi sosesc în tabăra turcilor genovezi si evrei din Pera, care vând sau cumpără câte ceva. Ei sunt intermediarii vestilor utile care ajung în oras. Cam asta este neutralitatea Perei. Dar, în acest moment, sultanul nu le poate spune nimic. Formal, neutralitatea Perei îi este de mai mare folos decât ostilitatea. Iar negustorii Perei fac afaceri bune. Bănuiesc că vor pierde tot ce au câștigat dacă sultanul va cuceri Constantinopolul.

Eu sunt acela care am scris: dacă sultanul va cuceri...? Ce schimbătoare este inima omului! Până ajunge chiar să creadă în ceea ce dorește. Până acum, toti sultanii care au asediat

Constantinopolul nu au reusit să-l cucerească. Asa este. Numai că ei nu aveau nici tunuri, nici corăbii, iar grecii dominau marea și strâmtoarea Bosfor era deschisă, în momentul de față,

Constantinopolul este prins ca într-o capcană. Doar în promisiunile papei și ale venetienilor ne mai este speranța. Sau într-o schimbare neașteptată... Să zicem că ungurii i-ar ataca din spate pe turci... Dar așa ceva nu mai are cum să se întâmple. S-a dus vremea aceea. Tot cerul nopții pe care aleargă limbi de foc anunță vremea cea nouă. Vremea tunurilor, a ienicerilor. Vremea sultanului care-i va supune pe oameni, transformându-i în instrumente ale puterii.

14 aprilie 1453

Unul dintre tunurile mari ale turcilor a explodat. Ceea ce a determinat o oarecare domolire a canonadei. Forjorii și-au instalat forjele în apropierea artileriei și au întărit tunurile cu cercuri de fier. Orban a improvizat o turnătorie pe un deal, în spatele frontului. Sub cerul întunecat al nopții strălucește ca ziua rosul aprins al bronzului și cositorului topit. Un negustor evreu a povestit că a văzut sute de sclavi și numeroase gropi de turnare pentru noi tunuri. Vremea este bună și cerul fără nici un nor. Iar Johannes Grant, mesterul saxon, mi-a spus:

— Dacă grecii n-ar avea nici un păcat, ar putea să se roage să vină ploaia. Doar o picătură de apă de ar cădea pe modelul de turnare, metalul incandescent cu care sunt umplute formele ar crăpa când s-ar solidifica.

E un bărbat ciudat Johannes Grant, un visător care nu-i interesat nici de vin, nici de femei. Specialistii împăratului au așezat pe ziduri un mare

număr de bombarde si de catapulte greoaie, cu bătaie scurtă, care vor fi de folos abia când turcii vor începe asaltul. Grant a demonstrat pe bază de desene cum pot fi îmbunătățite aceste arme, care nu si-au mai schimbat forma din timpul lui Alexandru cel Mare. Când are puțin timp, obisnuiește să meargă la biblioteca imperială pentru a descifra manuscrise vechi.

Numai că bibliotecarul imperial, un bărbat cu părul cărunt, este grozav de gelos pentru cărțile din bibliotecă si nu le împrumută nimănui. Cum nu dă voie să fie aprinse lumânări sau opaite în sala de lectură, codexurile pot fi citite doar la lumina zilei. Latinilor, nici măcar nu vrea să le arate cataloagele, iar lui Grant i-a refuzat scrierile lui Arhimede, pretextând că biblioteca nu este în posesia lor. De i-ar fi cerut scrierile Patriarhilor Bisericii sau ale filozofilor greci, poate că le-ar fi putut obtine cu mai multă ușurință. Dar saxonul nu este interesat decât de tehnică si de matematică. De aceea, bibliotecarul îl consideră un barbar demn de dispret.

Am fost împreună la bibliotecă si Johannes Grant mi-a spus:

— Arhimede si Pitagora ar fi putut construi masini capabile să schimbe fata lumii. Cei vechi stiau cum să folosească forta apei si a aburului pentru a înlocui anumite munci ale omului. Mai pe urmă, nimeni nu a mai fost interesat de aceste lucruri. Cărturarii au renunțat la aspectul practic pentru a se înclina în fata doctrinelor ezoterice si ideilor lui Platon, apreciind că lumea supranaturală este mai importantă decât cea reală. Dar poate că în manuscrise uitate de vreme, un om de știință ar putea descoperi idei de care să profite.

I-am spus:

— Dacă ei au fost atât de înțelepti, chiar mai înțelepti decât noi, oare de ce nu le dai lor crezare și nu le urmezi exemplul? La ce bun dacă omul supune natura, dar își pierde sufletul?

M-a privit cu ochi scrutători și neliniștiți. Are o barbă mătăsoasă și neagră ca smoala, iar chipul lui este brăzdat de riduri din cauza nopților nedormite și gândurilor care-l frământă. Este un bărbat frumos și redutabil. Apoi s-a auzit bubuitura tunului mare și toată biblioteca a fost zgâlțâită, iar praful căzut din plafon a început să danseze în lumina puțină ce se strecura prin ferestrele înguste.

— Ti-e teamă de moarte, Ioannis Anghelos? m-a întrebat el.

— Trupului meu îi este teamă, i-am răspuns. Atât de mult se teme, încât, la o detunătură a tunului mare, îmi tremură genunchii. Dar spiritului meu nu-i este teamă.

— Dacă ai fi avut mai multă experiență, a spus el, te-ai fi temut și mai mult. Dacă ai fi văzut mai multe războaie și mai multă moarte, chiar și spiritului tău i-ar fi fost teamă. Doar un soldat fără experiență nu se teme de nimic. Nu înseamnă eroism dacă nu ai teamă de nimic, ci doar o înfrânare a fricii.

A arătat cu mâna spre miile de desene aurite și de maxime scrise cu cinabru pe peretii bibliotecii, a arătat spre tomurile groase ce se odihneau, prinse cu lanturi, pe mesele de lectură, cu coperte grele de argint și pietre pretioase.

— Mie mi-e teamă de moarte, mi-a mărturisit el. Dar știința este mai puternică decât teama. Mintea mea se concentrează asupra problemelor pământesti, fiindcă știința cerească nu are nici o importanță practică. De aceea îmi este inima

strânsă de teamă când mă uit la acest edificiu. A ascuns până acum ultimele mărturii ale științei de neînlocuit a strămosilor nostri. De secole întregi nimeni nu și-a dat osteneala să cerceteze manuscrisele și să întocmească un catalog. Filozofii și Sfintii Patriarhi ai Bisericii, nimic de zis, sunt la loc de cinste. Dar matematica și științele aplicate doar soarecii au dreptul să le devoreze. Iar acest bătrân aparent cumsecade, dar invidios și stupid, nu-mi dă voie să aprind o lumânare ca să răsfoiesc manuscrise pe care el, oricum, nu le pretuiește. Când vor veni, turcii vor da foc bibliotecii, sau poate că numai manuscrisele vor fi azvârlite în foc, sub ceaunele în care-si vor fierbe mâncarea soldatilor.

— Dar tu ai spus: când vor veni turcii..., i-am atras atenția. Te îndoiești oare de apărarea constantinopolitană?

— Ceea ce cred eu..., a spus el, și pe buze i s-a ivit un zâmbet lipsit de speranță. Ceea ce cred eu este în legătură cu rațiunea practică și mijloacele pământestii de apreciere a unei situații. De aceea nu-mi îmbăt spiritul cu iluzii desarte, așa cum obisnuiesc să facă alți oameni mai neexperimentați sau mai tineri decât mine.

— Dar, i-am spus eu surprins, dacă-i așa cum afirmi, ar trebui să fii cel puțin tot atât de interesat de cunoașterea lui Dumnezeu și a realității supreme, pe cât de mult ești interesat de matematică și de științele practice. La ce ti-ar fi de folos chiar și cel mai impresionant mecanism, dacă tot trebuie să mori?

— Uiti că, mai devreme sau mai târziu, orice om tot moare odată, mi-a spus el. De aceea, nu regret că setea de cunoaștere m-a îndemnat să vin la Constantinopol și să-l slujesc pe împărat.

Am avut ocazia să văd cu ochii mei cel mai mare tun pe care oamenii l-au făurit, am văzut că nu s-a risipit în mii de bucăți cum credeam. Chiar și pentru atât merita să vin. Află că, pentru a fi în posesia a două pagini din manuscrisele uitate ale lui Arhimede, as da în schimb toate scrierile Sfinților Apostoli ai Bisericii.

— Dar esti un bărbat nebun! am spus eu contrariat. Patima de care esti posedat este și mai nebunească decât patima sultanului Mehmet.

Si-a întins bratele în razele de lumină, ca și cum ar fi vrut să cântărească în mâini firele de praf ce dansau în aer.

— Vezi tu, mi-a spus el, dintre aceste fire de praf te privesc ochii fecioarelor pe care surâsul mortii i-a închis cândva. Inima, ficatul și creierul filozofilor dansează în acest univers de pulbere. Din pulberea ce voi fi, poate că și eu îi voi zâmbi peste o mie de ani unui străin ce va umbla pe străzile Constantinopolului. Din această perspectivă, atât știința ta, cât și a mea au aceeași valoare, îngăduie-mi atunci să fiu consecvent în convingerile mele și nu-mi dispretui știința! De unde știi că în inima mea nu-ți disprețuiesc știința ta?

Totul în mine a tremurat de indignare, dar am încercat să mă linistesc și i-am spus:

— Ti-ai ales gresit partenerul, saxonule! De te-ar cunoaște, sultanul Mehmet te-ar saluta ca pe un confrate spiritual.

Dar el a spus:

— Nu, nu, eu aparțin Occidentului, Europei. Eu sunt de partea celor care doresc libertatea omului, nu încătușarea lui.

— Ce înțelegi tu prin libertate? l-am întrebat eu.

M-a privit cu ochii lui înțelepți și neliniștiți, a reflectat o clipă, apoi a spus:

— Dreptul de a alege.

— Exact, am murmurat eu. Îngrozitoarea libertate a omului! Libertatea lui Prometeu, păcatul originar.

Zâmbind, și-a pus mâna pe umărul meu și a oftat:

— O! Doamne, cât de grec ești!

Am fost îngrozit de vorbele lui, l-am urât în clipa aceea, chiar dacă în inima mea am știut tot timpul că noi doi facem parte din aceeași categorie de cugetători. Am avut, la început, același punct de plecare. Dar el a ales lumea morții, în timp ce eu am ales realitatea lui Dumnezeu.

M-am născut la hotarele a două lumi, una muribundă, alta pe cale să se nască. Atât în Occident, cât și în Orient înfloresc arborele morții. Să se bucure cine-o vrea de fructele lui! Eu nu doresc să le simt gustul.

Este adevărat? Voi urma drumul ales? Ce-mi pasă? N-au decât să bubuie tunurile! Prăbusească zidurile! Să bată toba uriasă a morții! Să se cutremure cerul și pământul! Sunt dur și rece. Nu, nu-i adevărat! Sunt mai fierbinte decât oricând, mă mistuie de viu focul pe care l-ai aprins în mine, dragostea mea! De ce ai înfipt în carnea mea acest spin? De ce nu mă lași să lupt și să mor în pace, după cum am ales?

Împătimit de tine și de misterele sacre ce sălăsluiesc în ființa ta, eu, cel rătăcit, m-am întors

în casa tatălui meu.

15 aprilie 1453

Este din nou duminică. Bat clopotele și toaca în aerul proaspăt al diminetii. Dar funinginea și praful au acoperit verdele primăverii. Asemenea unor furnici, oameni istoviti de oboseală repară spărturile și stricăciunile din zid. În timpul nopții au fost înfipti țărusi în crăpăturile și spărturile zidului exterior. Intervalele sunt umplute cu pământ, crengi, tufe, fân. Oamenii din oras și-au dat saltelele pentru a proteja zidul, de fapt, pentru a amortiza lovitura imenselor proiectile din piatră. Saltelele sunt acoperite cu piele de bou, peste care se toarnă apă, pentru a nu lua foc de la săgetile aprinse ale turcilor.

Biserica Sfinților Apostoli, care se află pe colina centrală a orasului, găzduiește trupa de rezervă, care va acționa în timpul asediului în locurile cele mai amenințate. Nu sunt mai mult decât două sute de călăreți. În aceste zile, ei au atribuțiile politiei de război. Din fericire, sunt greci. De-ar fi fost latini, intervențiile lor ar fi fost însoțite de prea multă vărsare de sânge. Dar fiind greci, oamenii se multumesc să plângă și să-i blesteme când îi văd străbătând în galop orasul, oprindu-se la câte o casă, cercetând pivnitele și alte ascunzători pentru a-i găsi pe cei ce se sustrag de la datoria de a apăra zidurile orasului. Urmând porunca împăratului, ei cercetează și magazinele secrete ale arhontilor unde sunt ascunse alimente și cară de acolo plăpumi și perne pentru a fi umplute spărturile zidului. Jalnică, tristă imagine a unui oras muribund.

De ce trebuie să murim pentru a le fi bine latinilor și papei? se întreabă grecii. Sultanul ne-ar cruta viața și ne-ar lăsa să păstrăm ce avem.

Împăratul este un apostat. Sfânta Sofia e o biserică blestemată.

Dar, pe ziduri, tinerii greci dau dovadă de vitejie și reusesc de multe ori să-i omoare cu săgeți pe turcii din apropierea sanctului de apărare. Susotesc între ei și se mândresc cu vitejia lor, făgăduindu-și că-i vor goni ei și pe latini, după ce îi vor învinge pe turci. Învingător sau nu, împăratului Constantin îi sunt numărate zilele. Când l-a recunoscut pe papă și a acceptat sprijinul latinilor, și-a semnat singur sentința. Așa afirmă fanaticii tineri greci.

Stiu și simt – o încerc pe mine însumi – că un război disperat transformă ființa umană și o răscolește până în profunzimi.

Oboseala trupească, teama continuă, insomnia, toate acestea îl excită pe om până într-atât încât devine victima unui soi ciudat de betie și nu mai poate fi responsabil de actele sale și nici baza pe judecata sa. El ajunge să dea crezare tuturor zvonurilor lipsite de sens. Cel tăcut devine guraliv, cel sensibil jubilează la vederea unui turc al cărui grumaz a fost străpuns de o săgeată. Războiul este o betie periculoasă, o nebună și bruscă oscilație între speranță și disperare, într-o clipă, unul îi comunică altuia starea sa de spirit, care îmbolnăvește subit întreaga armată și tot orasul. Doar un soldat cu experiență își poate păstra mintea limpede. Or, cea mai mare parte dintre apărătorii Constantinopolului nu a cunoscut războiul. De aceea crede Giustiniani că este o nevoie imperioasă să fie răspândite zvonuri optimiste în oras, chiar dacă sunt mincinoase.

În oastea sultanului sunt cel puțin de două ori mai mulți creștini decât numărul total al apărătorilor orasului. Sunt trupele auxiliare recrutate în Serbia, Macedonia și Bulgaria. Există

chiar si greci din Asia Mică printre ei. În apropierea Portii Harisiene a fost găsit un bilet înfipt într-o săgeată, pe care niste cavaleri sârbi au scris cu o slovă stângace: Dacă acest lucru depinde de noi, niciodată orasul nu va cădea în mâinile sultanului.

Si marele vizir Khalil unelteste pe ascuns împotriva lui Mehmet. Pentru moment, n-a obtinut mare lucru. Dar va veni si vremea lui, dacă sultanul va suferi o înfrângere.

Noptile sunt reci. Oastea turcă este atât de numeroasă, încât doar o parte doarme în corturi. Cei mai multi luptători dorm chiar pe pământul gol si nu toti sunt atât de obisnuiti cu frigul precum ienicerii; în linistea noptii, tusea si strănuturile turcilor se aud până aici, pe ziduri.

Dar si lucrătorii greci care repară zidurile tuesc si strănută. Turnurile si boltile zidului sunt reci si umede. Tot lemnul este păstrat doar pentru fortificatii. Nu se foloseste decât cel care este necesar la pregătirea mâncării sau pentru topirea plumbului si a smoalei. De aceea, celor mai multi dintre latini le este frig în armurile lor de fier, chiar dacă pe dinăuntru metalul este învelit cu un strat gros de călți.

17 aprilie 1453

Servitorul meu Manuil a venit la Blaherne si mi-a adus îmbrăcăminte de corp curată si hârtie de scris. Nu am nevoie de mâncare pentru că venetienii m-au invitat să mănânc împreună cu ei atâta timp cât voi rămâne la Blaherne. Pentru toată perioada asediului, cardinalul Isidor le-a dat dispensă să nu tină zilele de post. În schimb, împăratul Constantin veghează si ajunează cu atâta

ardoare, încât abia de se mai tine pe picioare, atât de mult a slăbit.

Nu m-am putut împiedica să-l întreb pe Manuil dacă nu m-a căutat cineva. Nu, nimeni nu m-a căutat. L-am dus pe zid ca să vadă tunul mare. Chiar atunci, servanii îl încărcau. Detunătura l-a făcut pe Manuil să tremure din cap până-n picioare. Si s-a putut convinge cu ochii lui că zidul nu a avut de suferit în urma teribilei lovituri.

Dar, mai mult decât detunătura, l-a înspăimântat starea jalnică în care venetienii au reusit să aducă palatul imperial. A spus:

— Se pare că latinii si-au păstrat vechile obiceiuri. Acum două sute cincizeci de ani, când au pus stăpânire pe Constantinopol, au făcut grajd din Sfânta Sofia. Intrau călare, aprindeau focuri pe dalele de piatră si de marmură, își făceau nevoile în colturile sfintei biserici.

Servitorii venetienilor au voie să umble pe unde vor prin palat. De aceea, Manuil m-a rugat să-l conduc la Palatul Porfirogenezei, camera de naștere a pruncilor imperiali. Cu o sclipire vicleană în ochi, Manuil m-a privit pe furis si a spus:

— Picioarele muritorilor de rând nu au mai atins, până la venirea venetienilor, aceste dale. Dar eu am picioare de grec, mai puțin profanatoare ca ale slujitorilor latini.

Am urcat pe vechea scară de marmură până ce am ajuns la catul cel mai de sus al palatului, apoi am mers în camera ai cărei pereti sunt căptusiti cu plăci de porfir netede ca sticla; încă mai putea fi văzut patul încrustat cu aur protejat de vulturul bicefal, dar asternutul si restul mobilierului fuseseră furate. Contemplând această încâpere sinistă, despuiată de bogății, am înțeles că, de

acum înainte, nici un împărat al Bizantului nu se va mai naste în ea.

Împins de curiozitatea lui naturală, Manuil a deschis usita îngustă care duce la balcon. Apoi a spus:

— De zece ori am asteptat umil, acolo, jos, printre ceilalti oameni, vestea nasterii unui prunc împărătesc. Bătrânul împărat Manuil a avut zece copii. Constantin este cel de-al optulea. Trei băieți mai sunt în viață, dar nici unul nu are vreun fiu. Poate că-i o pedeapsă a lui Dumnezeu.

Si în tot acest timp si-a mângâiat barba rară, iar ochii lui încercănati m-au cercetat complice.

— Nu-i treaba mea! i-am spus enervat.

— Privind de jos spre acest balcon, a continuat el, niciodată nu mi-am închipuit că as putea să-l văd de aproape. Dar nu-i de ajuns doar porfirul Romei pentru a deveni împărat. Este doar o superstitie. Totusi, si cele mai orgolioase femei care au născut în această odaie au strâns în mână o bucată de porfir.

Mi-a arătat spre un colt al încăperii si am văzut, cu emotie, că ici-colo fuseseră rupte bucăți de porfir din perete. Si, pentru o clipă, am redevenit copil. Un băiat mic între zidurile imense ale Avignonului, în lumina soarelui provensal. Tineam în mâini o bucată de porfir, pe care o găsisem în lada tatălui meu. Un băietel care vorbea cu îngerii, cu o piatră de porfir în mână...

— Ai văzut cumva vreo fantomă, stăpâne? m-a întrebat Manuil în soaptă.

A îngenuncheat ca si cum ar fi vrut să cerceteze mai pe îndelete peretele, dar, în acelasi timp, era

îngenuncheat în fata mea. Si-a ridicat privirea.
Obrajii i-au tremurat, ochii îi erau plini de lacrimi.

— Nu s-a întâmplat nimic, l-am asigurat eu. Mi-am amintit de tatăl meu.

Nu mi s-a mai părut de mirare că tatălui meu i-au fost scosi ochii. El a fost poate prea încrezător în această lume plină de cruzime și spaimă. Această odaie de porfir cu încâlțita ei istorie de sute de ani mă persecuta și mi-am simțit respirația tăiată ca într-un mormânt.

Marile tunuri concentrate în fata Portii Harisiene au tras atât de repede unul după altul, încât bubuiturile lor s-au amestecat într-un zgomot prelung. Dalele de marmură au tremurat sub picioarele noastre. Eram, într-adevăr, într-o criptă funerară, mormântul unui imperiu de o mie de ani de intrigi politice, cruzime, uzurpări, apăsătoare ceremonii mârșave. Minunatul arbore al grecilor, arborele vietii, era uscat, iar cele o mie de frunze, împreună cu pietrele multicolore ce încercau să ascundă absenta fructelor, îi confereau doar o valoare ornamentală. Era mort arborele vietii, nici suflarea divină nu l-ar mai fi putut învia.

Încă simteam în pumn piatra rosie de porfir.
Doar bucata aceea de piatră să-mi fi hotărât destinul?

Si Manuil a murmurat:

— O, stăpâne! Ochii mei bătrâni au obosit. Sau poate că lumina de purpură a acestei odăi mi-a pus un vâl pe ochi. Lasă-mă să-ti ating picioarele!

A întins mâna și mi-a atins picioarele. Apoi a murmurat:

— Încălțări de purpură... purpură...

Dar camera porfirogenezei era înfricosătoare și el și-a rotit ochii împrejur ca și cum s-ar fi temut de urechi străine.

— Esti beat? l-am întrebat brusc.

— Nu se însală sângele niciodată, a spus el în șoaptă. Sângele se întoarce înapoi de unde a plecat. Chiar dacă drumul a fost lung. Chiar dacă a trecut dintr-un trup în altul, întotdeauna se întoarce.

I-am spus:

— Crede-mă, Manuil! Timpul s-a sfârșit, împărăția mea nu mai este în această lume.

Și-a aplecat capul, mi-a sărutat picioarele și a trebuit să scutur din genunchi ca să-l îndepărtiez.

— Sunt doar un bătrân nerod, a spus el. Capul mi-e plin de povești vechi. Am vedenii. Dar nu am intenții rele.

I-am spus:

— Să lăsăm viziunile și poveștile înmormântate în ziduri!

Cândva, când din noi nu va mai fi decât pulbere, poate le va găsi un străin în aceste pietre de porfir risipite.

După ce Manuil a plecat, m-am întors pe zid. Lângă tunul impresionant al lui Orban era adunată o multime de oameni în vesminte frumoase. Coborâseră de pe cai și porunciseră slujitorilor să depărteze caii de locul acela. Nevenindu-mi să-mi cred ochilor, i-am privit mai atent. Mantii scurte și căciuli de blană pe care se legănau pene de barză...

— Ungurii! am strigat eu uluit. Oaspeti ai sultanului...

Chiar dacă, din cauza distanței, as fi putut gresi în ceea ce privește vesmintele, nu m-as fi putut înșela nicidecum asupra cailor lor neasemuiti. Nobilii unguri au cercetat mai întâi curiosi marele tun, au arătat spre zid, apoi s-au retras la două sute de pași în spate, ca să aștepte detunătura. Iar pe zidul Blahernelor s-au strâns din ce în ce mai multi oameni curiosi să-i vadă. La ce te puteai aștepta? La bine sau la rău? La un moment dat, a apărut gâfâind bailul Venetiei, însoțit de megaducele Lukas Notaras. M-a recunoscut numaidecât și m-a salutat ridicându-și ochii cu mândrie. Pieptarul armurii strălucitoare a megaducelui era încrustat cu aur și probabil costa o avere.

— Ce caută ungurii în tabăra sultanului? am întrebat plin de mânie.

— Sunt mesagerii lui Ioan Huniade, m-a lămurit Lukas Notaras. Dacă nu mă înșel, îi sfătuiesc pe artileristii sultanului în ce părți ale zidului să lovească.

Este clar că ungurii nu mai au de gând să încalce promisiunile făcute turcilor. Mie mi se pare de necrezut, desi știu bine că ungurii nu-i iubesc pe greci și îi consideră schismatici de falsă credință. Ei să-i iubească pe greci? Încă înainte de bătălia de la Varna am văzut cu ochii mei cum i-au schingiuit cavalerii unguri pe preotii ortodocși bulgari și cum au dat foc bisercii lor, desi scopul cruciadei era tocmai să-i elibereze de opresiunea sultanului.

Și Notaras a continuat ca și cum ar fi vorbit pentru el însuși, fără să-i privească pe cei din preajmă, dar a articulat cuvintele cu putere, așa că împrejurul lui s-au strâns multi venetieni să-l asculte.

— Ioan Huniade, a spus el, si-a trimis emisarii să-i dovedească sultanului că Ungaria nu-l va abandona; în felul acesta întărește el armistițiul, aducându-i sultanului o dovadă de netăgăduit a prieteniei sale. Totodată, este și o asigurare pentru Mehmet că ungurii nu-l vor ajuta pe împăratul Constantin. Este lovitura politică pe care Ungaria o dă Bizantului.

Iar saxonul Johannes Grant, care era în apropiere, i-a întărit spusele cu o indiferență simulată:

— Asa este. Până acum turcii au tras ca nebunii în același loc, contrar regulilor; în ceea ce mă privește, m-am abținut să afirm ceva, pentru că este o noutate pe care Occidentul încă n-a avut timp s-o experimenteze. Ca un zid să se prăbusească, trebuie să fie crăpat în părți diferite. Pentru început, două lovituri la baza zidului, cam la zece picioare una de alta, apoi lovitura hotărâtoare, ceva mai sus de bază, între cele două. În felul acesta se poate obține o spărtură triumfiulară.

Dar tunurile turcilor au început să tragă, așa că linistea s-a lăsat pe zid, chiar dacă acum nimeni nu se mai temea atât de tare de zguduituri ca la început. Dar astăzi dimineată un proiectil de piatră, care a fost tras mult prea sus, a distrus trei creneluri ale zidului și bucăți ale proiectilului sfărâmat au zburat până la zidul de piatră al bisericii, lovind grav doi slujitori ai venetienilor.

Când am coborât de pe zid spre poartă, s-a întâmplat să mă aflu lângă Lukas Notaras.

— Ce mai război! a spus el ironic. Ungurii îi învătă pe artileristii turci cum să tragă, iar sultanul probează pe zidurile Blahernelor cât de eficient îi este tunul.

— Ai dreptate, am spus eu. Ce mai război!
Amiralul flotei imperiale, fără de flotă, apără
zidurile dinspre mare, unde turcii nu pot ajunge
nici de-ar înota.

I s-a înnegrit fata de indignare.

— Apăr orasul pe partea care mi-a fost hotărâtă
de împărat, a spus el. Nu-i vina mea dacă locul nu
este onorabil. Dar există un înțeles ascuns în tot ce
ni se întâmplă. Poate că trebuie să-i salvez pe alții
de la moarte. Dacă-i așa, știu care-i înțelesul.

N-am vrut să-l supăr. La urma urmelor, este tatăl
Annei Notaras. I-am devorat chipul, căutând pe el
trăsăturile fiicei sale. El mi-a simțit privirea, s-a
oprit și m-a privit fix, încruntându-și sprâncenele.
A ridicat din umeri și a urcat indiferent pe calul lui
negru ca tăciunele. Cine știe? Poate că venise doar
din curiozitate, pentru a vedea tunul mare.

Apoi pământul s-a cutremurat și, de bubuitura
teribilă, calul s-a ambalat atât de tare, încât cu greu
a reușit Notaras să-l liniștească. Iar când a tras de
frâiele calului, ochii megaducelui au lucit sălbatic
ca o flacără verde. Una după alta s-au auzit
detunătura și izbitura proiectilului de piatră în
zidul Blahernelor. De parcă, în același timp, o sută
de pereti s-ar fi prăbusit.

M-am dus apoi să-i povestesc lui Giustiniani
despre unguri. Aflase deja. Am fost îngrozit când
am văzut ce parte mare din zidul din dreptul Portii
Sfântului Roman s-a prăbusit doar în câteva zile.
Apărătorii lui Giustiniani au reușit, totuși, să ridice
o palisadă. În fiecare noapte, de cum s-a întunecat,
grecii din oras au adus scânduri, butoaie și saci cu
pământ. Palisadă a fost construită mai cu seamă
din lemn, cu butoaie pline cu pământ așezate
deasupra în chip de creneluri. Toată ziua au alergat
turcii până la sant și au aruncat în el lemne și

pietre, în timp ce focurile continue ale tunurilor mici și săgetile arcașilor i-au obligat pe apărători doar să se păzească. Genovezii lui Giustiniani au suferit deja pierderi, în ciuda armurilor cu care sunt blindati. Fiecare din lei face cât zece, ce zic eu, cincizeci de greci neantrenați. Fiecare genovez mort este de neînlocuit.

Când am plecat spre Blaherne traversând orasul, de două ori i-a oprit poliția imperială și a cerut să vadă plăcuta de lemn care certifică dreptul de a părăsi zidul. Multi greci părăsesc în timpul zilei zidul pentru a-și vedea familia sau pentru a face rost de mâncare.

18 aprilie 1453

Nimeni nu ar fi crezut că turcii vor începe primul lor atac adevărat în noaptea trecută; în mod vădit, intenția lor a fost să atace prin surprindere zidul exterior în dreptul Portii Sfântului Roman. Atacul a început în tăcere, la două ore după căderea nopții. Protejați de întuneric, turcii au sărit în santul de apărare, apoi s-au cățărat cu ajutorul scărilor de asalt. De nu s-ar fi reparat în cursul zilei stricăciunile, fără îndoială, atacul turcilor ar fi reușit. Dar gărzile au dat alarma, au sunat trâmbițele, au fost aprinse făclii și clopotele bisericilor au bătut în tot orasul.

Dacă tot nu le-a reușit surpriza, turcii au rupt tăcerea și, în răpăit de tobe mari și mici, scotând tipete înspăimântătoare, s-au năpustit spre palisada încropită de oamenii lui Giustiniani și de grecii din oras și au încercat să răstoarne butoaiile cu pământ de deasupra palisadei cu ajutorul unor cârlige prinse în vârfurile lăncilor. Au încercat de asemenea să dea foc scândurilor din care era făcută întărirea, dar apărătorii au avut la îndemână

ciuturi pline cu apă și au putut să împiedice răspândirea focului. Lupta a durat patru ore. Turcii s-au apropiat și de ziduri, dar nu au atacat, a fost doar o încercare de intimidare a apărătorilor lui Giustiniani.

Noaptea a sporit vacarmul, până ce a ajuns înspăimântător. Speriați, oamenii au ieșit pe jumătate dezbrăcați în stradă. Am plecat în grabă de la Blaherne pentru a ajunge la Giustiniani și, cu ochii mei, l-am văzut pe împăratul Constantin, care plângea. Era complet pierdut și credea că, de la un moment la altul, orașul urmează să fie cucerit de turci.

În realitate, doar câțiva turci reușiseră să se catere pe partea reparată a zidului exterior, dar au fost de îndată doborâți de oamenii lui Giustiniani, care au acționat ca un zid viu mobil din fier. Abia apucau turcii să sprijine pe zid scările de asalt, că imediat erau răsturnate de genovezi cu prăjinile. Dar pentru asediatorii grupați la baza zidului, cel mai cumplit a fost când a început să plouă peste capetele lor plumbul și smoala clocotită. Nici o cuirasă de protecție nu ajută când este atinsă de metal și de smoală topită. Turcii au suferit pierderi importante și, dimineata, lângă zidul de împrejmuire, au putut fi văzute grămezile de cadavre. Dar, printre cei uciși, nu erau decât câțiva ieniceri. Este evident că sultanul nu a trimis la atac decât basbuzuci, soldați din trupele neregulate, care nu sunt instruiți cine știe ce.

După ce turcii s-au retras, mulți dintre oamenii lui Giustiniani erau atât de epuizați, încât au adormit instantaneu pe locurile unde se aflau; împăratul Constantin, venit să inspecteze zidul, a fost nevoit să-i scuture cu propriile mâini pe unii străjeri adormiți. Giustiniani le-a ordonat lucrătorilor greci să coboare în fața zidului exterior

si sã scoatã din santul de apãrare toti bustenii de lemn si pietrele cu care turcii îl umpluserã pentru a-si înlesni trecerea. Dar, pentru a se răzbuna pe esecul suferit, turcii au deschis focul la întâmplare si multi dintre acesti nefericiti greci au fost ucisi. Iar Giustiniani i-a lovit cu latul spadei pe aceia care, intrati în panicã, atunci când tunurile turcilor au început sã tragã, au încercat sã se refugieze la adãpostul zidurilor.

Dimineata, treizeci de galere de război ale turcilor au pãrãsit Portul Celor Douã Coloane ca sã se apropie de lant. Dar nu s-a dat nici o luptã navalã, fiindcã navele turcilor pãreau prãpãdite în comparatie cu uriasele corãbii venetiene care pãzeau lantul. Din ambele pãrti, tunurile au tras câteva salve răzlete, apoi galerele turcilor s-au întors pe malul Bosforului, în portul de unde plecaserã.

Iar în timpul zilei, turcii au asezat pe dealul Perei din apropierea zidurilor Galatei douã bombarde gigantice cu bãtaie lungã, care sã-si arunce proiectilele pânã în oras. Primul proiectil a lovit o corabie genovezã de comert, care era ancoratã în port. Corabia s-a scufundat repede, împreunã cu bogata-i încãrcãturã ce valora aproape cincisprezece mii de ducati. Iar genovezii din Pera au trimis imediat sultanului un mesaj energic de protest împotriva violãrii neutralitãtii lor declarate. Bombardele sunt amplasate pe teritoriul Perei si proiectilele de piatrã prost dirijate au distrus deja acoperisurile câtorva case si au omorât o femeie. Sultanul le-a promis despãgubiri pentru victime pe toatã durata asediului si i-a asigurat pe genovezi de prietenia lui.

Dar sultanul si-a atins astfel scopul. Navele comerciale ale venetienilor trebuie sã se depãrteze de lant, fie retrãgându-se pe cheiul Perei, fie în

unghiul mort format de turnurile si zidurile Perei, pentru a nu fi, din greseală, atinse de proiectilele lansate le cele două bombarde. Multi oameni au urcat pe ziduri pentru a urmări ciudatul bombardament. Proiectilele care atingeau suprafata apei ridicau imense coloane în aer.

Cu toate acestea, o stare generală de optimism a fost prezentă toată ziua printre apărătorii Constantinopolului, fiindcă esecul asaltului nocturn al turcilor a fost încurajator pentru oricine. Iar Giustiniani a fost atent să exagereze cât de mult a putut pierderile care turcii le suferiseră, însă mie mi-a spus deschis:

— Nu ne putem mândri cu o victorie care, de fapt, n-a fost câtusi de puțin o victorie. Acest atac al turcilor n-a fost decât o tentativă de recunoastere, pentru a vedea dacă zidul este usor de rescaladat sau nu. Doar două mii de oameni au participat la asalt, asta am aflat-o de la prizonierii turci pe care i-am interogat. Dar bunele obiceiuri cer ca eu, în calitate de comandant al orasului, să comunic rezultatul fiecărui atac. Dacă anunt că am respins un atac important si că pierderile dusmanilor se ridică la două mii de morti si numerosi răniti, în timp ce armata noastră nu are decât un mort si un om care si-a scrântit piciorul, toată lumea care nu este ignorantă în ale războiului înțelege despre ce este vorba, în schimb, moralul cetățenilor obisnuiti ai orasului este sensibil ameliorat.

S-a uitat apoi la mine si în surâsul lui era o complicitate amuzantă. A spus:

— Ai luptat cu mult curaj, Jean Ange!

— Am luptat? l-am întrebat la rândul meu. Era atât de mult zgomot, totul era atât de confuz, încât eu însumi nu stiu prea bine ce am făcut.

De fapt, acesta-i adevărul. E drept că în revărsatul zorilor sabia mea era plină de sânge, dar despre tot ceea ce se petrecuse astă-noapte în mintea mea nu a rămas mai mult decât rămâne după un cosmar.

În timpul zilei, au fost mâenate până în apropierea tunului cel mare cincizeci de perechi de boi. Tunul a fost coborât de pe esafodaj și o sută de oameni, împreună cu boii, l-au purtat până în fata Portii Sfântului Roman. Zidul Blahernelor s-a dovedit a fi mai puternic decât l-au bănuț turcii. Sultanul se pregătește asadar pentru un asediu prelungit.

Locuitorii orasului s-au bucurat când au văzut procesiunea de plecare a tunului celui mare al lui Orban. Unul după altul, tot felul de zvonuri s-au răspândit în grabă. Printre altele, se spunea că tunul ar fi explodat și că însuși Orban a murit când mii de bucăți de metal au zburat în aer. Zvonuri. Orban își continua treaba în turnătoria improvizată, în spatele trupei. De la negustorii genovezi din Pera am aflat că deasupra Perei au zburat proiectilele imenselor bombarde de curând făurite de Orban.

M-am dus să văd răniții întinși pe paie din grajdurile și magaziile goale de lângă zid. Mercenarii latini au avut înțelepciunea de a plăti medici care fac tot ce pot ca să-i vindece, însă de greci nu se ocupă decât niste călugărite care, din milă, au venit să-i îngrijească după cum se pricep. Printre călugărite, am zărit-o pe Hariclea. Își lepădase voalul de pe față, își suflecaser mânecile rasei de călugărită. Curăta, spăla și înfăsa rănilor înspăimântătoare ale apărătorilor greci. M-a salutat cu bucurie și eu nu m-am putut împiedica să nu-i spun că-mi petrec zilele și noaptele la

Blaherne, atât de slab sunt. Cred că ea m-a înțeles doar din privire, fiindcă, fără să-i fi cerut nimic, mi-a spus că nu a văzut-o pe sora Anna de câteva zile.

Toti rănitii au afirmat că turcii, încălcând regulile războiului, folosesc săgeți veninoase, de aceea, chiar și cei cu răni mai puțin grave, mor în spasme îngrozitoare după câteva zile de chin. Într-un colt al grajdului, am văzut un bărbat cu trupul încordat ca un arc. Pe chipul crispat avea un rânjet atroce. Era o priveliste dezolantă. Bietul om avea muschii tari ca piatra. Multi dintre cei răniți se rugau să fie duși mai bine sub cerul liber sau la casele lor decât să rămână în acest grajd al morții. I-am vorbit lui Giustiniani în favoarea lor, dar el nici n-a vrut să audă ce i-am propus eu. Nici în ruptul capului el nu este de acord să trimită câțiva oameni de pe zid pentru a-i îngriji pe cei răniți. Când l-am învinuit de insensibilitate la durerile altora, el mi-a spus:

— Experiența mea de soldat îmi spune că vindecarea unui rănit este întru totul în mâna lui Dumnezeu. Unul moare cu medicul la căpătâi, altul se vindecă fără nici o îngrijire. Unul are doar o întepătură la un deget și moare cu sângele otrăvit, altul are un brat sfâșiat de un proiectil și, totuși, se vindecă. Mâncarea abundentă și patul prea bun sunt dăunătoare. Nu fac altceva decât să-l molesească și mai mult pe un rănit. Ceea ce afirm este adevărat, în această privință am destulă experiență. Așa că, mai bine-ai face dacă nu te-ai amesteca în lucruri pe care nu le poți înțelege!

19 aprilie 1453

Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, iartă păcatele mele!

După ce astă-noapte am scris atât de mult, credeam că voi dormi bine. Dar eu nu mai pot dormi, încerc doar să amortesc nelinistea din inima mea, de aceea scriu cuvinte zadarnice.

Dar pe când mă odihneam cu ochii deschisi în întunericul camerei mele de la Blaherne, bucurându-mă de somptuoasa mea singurătate și, în același timp, suferind de ascuțită disperare a singurătății, a venit ea. A venit. Fără să o fi rugat. Anna Notaras. Iubirea mea.

Am recunoscut-o după pașii usori, după parfumul de hiacint. A spus în șoaptă:

— Ioannis Anghelos! Dormi?

Măinile reci au alunecat între mâinile mele, s-a strâns la pieptul meu, i-am simțit nasul și buzele reci, dar obrajii îi erau nespuse de fierbinti.

— Iartă-mă! a murmurat ea. Iartă-mă, iubitul meu! N-am știut ce fac. N-am știut ce vreau. Ești încă viu, nu-i așa?

— Bineînțeles că sunt viu, i-am răspuns. Le este mai greu să mă omoare. Nu omori răul atât de ușor.

A spus:

— Se cutremură pământul. Cad zidurile. Moartea strigă pe mii de glasuri în noapte. Nu, nimeni nu-și poate imagina războiul mai înainte de a-l cunoaște. Noaptea trecută, înainte de asaltul turcilor, m-am rugat pentru tine așa cum nu m-am rugat niciodată. I-am făgăduit Creatorului că voi renunța la tot egoismul meu, la toată răutatea mea, la toată mândria ce mi-a mai rămas, doar să te mai pot vedea o dată. Nu mai este loc pentru toate aceste desertăciuni,

nu mai este loc pentru nimic când îți simt
măinile pe măinile mele, când îți simt obrazul,
când stiu că trăiesti.

Si am avut impresia că mă aflu în vis. Apoi
ochii mi s-au obisnuit cu întunericul. I-am întors
fata spre fereastră, de unde se strecura lumina
putină a noptii, chipul ei era palid si supt, si
degetele i se subtiaseră, m-am temut pentru ea si
am întrebat-o:

– Doar nu esti bolnavă?

– Bolnavă..., a repetat ea, ca si cum n-ar fi
înteles. Nu, nu sunt bolnavă. M-am temut mult si
mi-a fost dor de tine. Nu pricep ce-i cu mine.

– Am fost rău cu tine si nu te-am înteles, nu-i
asa? i-am spus eu generos.

– Nu, nu, a protestat ea. Poate că în adâncurile
inimii de femeie se ascunde o pisică. Poate că o
femeie îndrăgostită îl face să sufere pe bărbatul
iubit.

– E adevărat că mă iubesti? am întrebat-o
.Desigur, chiar dacă măinile, obrazii si buzele ei
erau o mărturie de netăgăduit. Doar nu de mult ai
spus că mă urăsti.

– Te-am urât multe zile, a spus ea. Poate o
săptămână. Abia după ce au început să bubuie
tunurile si peretii din mănăstire au crăpat, am
înteles. Am hotărât, am jurat în inima mea că nu
voi mai încerca niciodată să te văd. Sau, dacă te-as
vedea, că nu-ti voi adresa nici o vorbă, în afară,
bineînteles, de cele cu care să te tin la distantă. Si
acum... Sunt aici, în întunericul noptii, alături de
tine. Mai mult chiar, te-am sărutat. Nefericita de
mine! Bietul de tine!

— Si eu am făcut acelasi legământ, i-am spus, mângâindu-i umerii.

I-am simțit umerii rotunzi și moi sub țesătura vesmântului, parfumul de hiacint al obrazilor. Destinsă, eliberată de teamă, ea a început deodată să râdă cu un glas cristalin de copil. I-am pus mâinile pe gură, dar a continuat să râdă. Suspicios, am întrebat-o:

— De ce râzi?

Împătimit de dragoste, m-am îndoit, mi-a fost teamă că vrea să-și bată joc de mine, să mă umilească.

— Sunt fericită, a spus râzând printre degetele mâinilor mele. Sunt nespus de fericită. Și-apoi, nu pot să-mi stăvilesc râsul când îmi amintesc cât de caraghios ai reușit să scapi de mine alergând cu armura în brate.

— N-am fugit de tine, m-am apărât. De mine însumi am fugit eu atunci. Dar de mine însumi nu mă mai pot ascunde. Pot fi pe ziduri, pot fi la Blaherne, pot fi în lumea reală sau în cea imaginară, totuna-i. Mereu, în orice clipă, nevăzută, tu ești lângă mine și-mi răcolești fiinta.

Dar, după ce a reușit să mă rățească și m-a împins să-i mărturisesc umil ceea ce nu as fi vrut să-i spun, m-a îndepărtat, apărându-se cu mâinile, și a rostit la fel ca toate femeile care nu știu prea bine ce vor:

— Nu, nu, să fim cuminti.

Si eu i-am spus cu inima încărcată de amar:

— Tu crezi în continuare că mărul este plin de viermi. Bine! Vrei, nu vrei, va trebui să te înfrupti

din el.

Am strâns-o puternic în brate si ea a încercat să mi se împotrivească, împingându-mi pieptul cu mâinile, dar a renunțat repede si buzele noastre s-au unit. Cu patimă, cu sete, cu stiintă amară, buzele mele i le-au sărutat pe ale ei.

În acelasi moment cerul noptii s-a luminat si întunericul a fost spart de detunătura tunului cel mare. Pardoseala a vibrat, tot palatul construit din piatră s-a zguduit. Pentru o clipă, amândoi am crezut că n-a fost doar o bubuitură de tun.

— Bunule Dumnezeu! a murmurat ea. S-a cutremurat pământul când ne-am sărutat! Nici nu-i de mirare!

— Anna! am spus eu. Am văzut greci care au murit loviți de săgetile turcilor sau de bucăți sfărâmate din proiectilele de piatră. M-am hotărât să renunț la credinta dintâi, pentru a mă întoarce la credinta strămosilor mei greci. De voi fi renegat, fie Domnul îndurător cu mine! Dar, mai înainte de a muri, vreau să mă botez în credinta străbunilor. De la vâlvătaia pe care au aprins-o turcii asupra Constantinopolului, sângele meu grec clocoteste, în drumul meu, ceva a fost gresit. Fiul rătăcit vrea să se întoarcă în casa tatălui său.

Am continuat:

— Nu mă cunosc pe mine însumi. Nu stiu dacă am luat această hotărâre pentru că sunt convins că e dreaptă, pentru că te iubesc sau pentru că iubesc acest oras. Hotarele dintre biserici nu se întind până la cer. Dar inima mea tânjește după Biserica dintâi a lui Hristos si după Sfintele ei Taine. Dacă-i un păcat, Dumnezeu mă va judeca. Măine dimineată, de se va încumeta vreun preot s-o facă, mă voi boteza din nou.

Si-a înclestat mâna de bratul meu si am simtit
cã-i este teamã. A strigat:

– Nu, nu! Am gresit când ti-am cerut acest
lucru. Dar eu am renuntat la mândria-mi desartã.
Te iubesc. Pe mine sã mã judece Dumnezeu dacã
voi fi pãcãtuit iubindu-te, nu pe tine!

– Atunci pretinzi cã nu mai esti cãtusi de putin
capricioasã, am învinuit-o eu. Dar tu însãti mi-ai
cerut sã ne cãsãtorim si va fi asa cum ai dorit.
Oricum, cãsãtoria mea de dinainte n-a fost o
cãsãtorie. Iar de mã voi uni cu tine, constiinta nu
va avea ce sã-mi reproseze. Sau poate cã acum nu
mai doresti sã fii sotia mea?

Si-a desprins mâna de pe bratul meu si fata ei
era ca o patã albã în întuneric.

– Nu stiu, a soptit ea. Am crezut. Nu stiu ce am
crezut.

Am spus:

– Ai crezut cã rãzboiul si moartea pot purifica
totul, asa cum si eu am crezut. Ai sosit în
întunericul noptii ca sã-mi înfrâng împotrivirea din
inima mea si sã profit de slãbiciunea ta. Dar nu, nu
vreau sã se întâmple asta când stiu cã în inima ta
nu gândești astfel.

Era nelinistitã si a strigat:

– Mosteneascã-te diavolul!

Dar i-a fost rusine, si-a acoperit gura, apoi a
soptit:

– Iartã-mã! De când sunt împreunã cu Hariclea,
i-am împrumutat blestemele. Dar cum ai putea sã
stii tu ce este în inima mea, când eu însãmi nu

stiu? De fapt, ce vreau eu? Vreau să mă iubesti așa cum dorești. Dar mă sperie gândul că, după ce vei obține extazul la care râvnesti, te vei pierde în amărăciune. Poate că nu am experiență, a continuat ea, dar, instinctiv, ca femeie, înțeleg multe dintre acele lucruri pe care un bărbat nu le va putea înțelege niciodată. Am citit mult, am auzit multe, iar în ultimele săptămâni Hariclea mi-a dat sfaturi folositoare. Pentru mulți bărbați femeia este doar ca o momeală prinsă în cârlig, cu care pescarul își ispitteste pestele. După ce misterul nuptial s-a consumat, cârligul de care a fost prinsă momeala îl sfâșie pe bărbat. Eu nu vreau să-ti fiu tie nici momeală, nici cârlig. Se mai spune că bărbatul se satură de legătura trupească mai repede decât femeia lui. De aceea, mulți bărbați, pentru a se sustrage obligațiilor matrimoniale, pleacă în războaie, se ocupă de politică sau colecționează icoane vechi. Tu însuți ai plecat în cruciadă ca să scapi de femeia ta, de Ghita. Oare cum as putea avea încredere într-un bărbat când, prin firea lui, bărbatul este nestatornic? Tu esti gata să renunți și la credința ta doar pentru a te culca cu mine. Atât de puternică ti-e patima. Nu, nu mai pot avea încredere în tine. Nici nu mai pot crede că femeia cu care esti unit ar fi bătrână și urâtă. Ai spus așa doar ca să mă ametesti; în inima ta minti ca toți bărbații care, pentru o clipă de dragoste, rătăcesc mintea unei femei.

— Dumnezeuule mare, ai îndurare! Anna! am strigat eu. Credeam că te cunosc așa cum îți cunosc ochii limpezi. Parcă ai fi posedată de spirite rele. Ce vrei?

— Nu știu, a spus ea, ridicând din umeri.

S-a lipit de mine și i-am simțit trupul fremătând.

— Dar nu ti-am cerut niciodată să te culci cu mine așa cum se culcă o femeie cu bărbatul ei, i-am spus eu mâhnit. Bineînțeles, te-am mângâiat, nu pot spune că toate au fost mângâieri nevinovate, dar întotdeauna te-am respectat. Tu singură ai început să-mi vorbești cu îndârjire despre dragostea trupească. Nu-i de mirare că dorinta mea a sporit.

— Asa? m-a întrebat ea mânioasă. Dar mă insulti! N-ar fi prima oară, ce-i drept, dar de data aceasta e prea mult. Să înțeleg că nu m-ai ales pentru că vrei să te iubești cu mine? Nu m-ai ales pentru că ești pătimas după mine? Atunci pentru ce, Doamne sfinte, vrei să te căsătorești cu mine? Pentru numele tatălui meu? Pentru averea lui? Atât de josnic să fii? La urma urmelor, ce vrei de la mine? Tu, tu cel care mi-ai spus de atâtea ori că mă iubești...

Am patruzeci de ani. Am trecut prin multe încercări. Ar fi trebuit să nu-mi pierd cumpătul: Dar o iubesc atât de mult. În clipa aceea, în capul meu n-a mai fost loc pentru alt gând în afară de acela că ea dorea să mă scoată din minti. Oboseala, mânia, melancolia, teama, dorinta, ezitățile, toate s-au revărsat din mine clocotind într-o patimă pe care nu mi-am mai putut-o stăpâni. Și am strâns-o cu putere la piept, iar ea și-a încolăcit bratele de gâtul meu, de parcă n-ar mai fi vrut să se desprindă de mine niciodată.

Gura ei a răspuns cu pasiune la sărutările mele. Răsuflarea ei drăgăstoasă mi-a atins mângâietor obraji. Și, în ciuda suferinței, trupul ei s-a unit și mai strâns cu al meu. Măinile ei s-au înclestat de spinarea mea și de umeri, de parcă ar fi vrut să păstreze etern în căusul lor amintirea trupului meu viu.

Am rămas apoi întins lângă ea, în întuneric, istovit, linistit, rece. Mi s-a dăruit de bunăvoie. De acum înainte este o femeie dezonorată. Dar eu o iubesc. O iubesc așa cum este. Îi iubesc chiar și capriciile.

Multă vreme am rămas amândoi nemiscati, fără să ne spunem o vorbă. Apoi mi-a șoptit la ureche:

— Ioannis Anghelos, nu-i mai bine așa?

— Așa-i cel mai bine, am răspuns eu și am simțit o nevoie cumplită să dorm.

A început să râdă pe înfundate și mi-a șoptit din nou la ureche:

— Atât de ușor, atât de simplu, atât de limpede. Tu reușești să complici foarte mult lucrurile cele mai simple, în orice caz, eu sunt fericită.

— Și nu regreti? am întrebat-o, pe jumătate adormit, doar așa, ca să spun și eu ceva.

— De ce-ai regreta? a întrebat ea cu un aer surprins. De acum încolo nu vei mai fugi de mine. Și apoi, mă simt bine. Să te fi căsătorit mai întâi, poate că n-ai mai fi fost atât de sigură. Tu ai părăsit o soție. Dar acum, după ceea ce s-a întâmplat, nu ai tu inima să mă lasi singură. Te cunosc prea bine, dragul meu, nu ești chiar atât de dur cum pretinzi că ești.

Am simțit în toată ființa o pace profundă și nu am fost atent la vorbele rostite de ea. Capul ei muritor se odihnea pe bratul meu, gura ei muritoare îmi săruta urechea, părul ei îmi mângâia gâtul, respiram parfumul de hiacint al obrazilor ei. Am pus mâna pe sânii ei goi și am adormit. Pentru prima dată, după nu mai știu cât de multă vreme, am dormit fără să visez nimic.

Am dormit mult timp si nu m-am trezit nici când a plecat ea, nici când, în zori, tunul cel mare a tras o salvă pentru a-i anunta pe turci că este ora rugăciunii de dimineată. Când am deschis ochii, soarele se afla în înaltul cerului. M-am simtit odihnit, proaspăt, fericit.

A plecat în timp ce dormeam. Mai bine așa, fiindcă as fi fost incapabil să-i spun ceva. Dar am stiut că o voi revedea. Am mâncat cu multă poftă, mai vesel si mai liber decât oricând. Apoi, fără să mă încorsetez în armură, fără să mă încing cu sabia, am plecat umil ca un pelerin, în vesmintele simple de latin, la mănăstirea Pantocratorului.

În jurul Bisericii Sfintilor Apostoli erau multi oameni si cai. Dar ei nu mi-au adresat vorbe de ocară, după cum obisnuiesc grecii când văd un latin singur, fiindcă ziua era frumoasă. După ce am ajuns la mănăstire, l-am asteptat două ore pe călugărul Ghenadios, care-si împlinea rugăciunea, între timp, m-am rugat în genunchi în fata icoanelor altarului din biserica mănăstirii. M-am rugat să-mi fie iertate păcatele. M-am cufundat în realitatea mistică a inimii. Stiu că Dumnezeu cântăreste păcatele în alt mod decât oamenii. Stiu că toate celelalte păcate sunt mici în comparatie cu abandonarea cu bună stiintă a credintei. Moartea inimii, însingurarea omului de Dumnezeu sau disperata singurătate a cărnii. Este adevăratul păcat. Toate celelalte păcate sunt doar păcate. Dumnezeu s-a întrupat pe pământ ca să alunge singurătatea din inima omului si să-l elibereze de păcate. Tocmai pentru că este om, unui om îi poate fi iertat orice păcat. Dar pentru apostazie nu există iertare, pentru că omul are libertatea să aleagă. Când m-a văzut, călugărul Ghenadios a tipat cu tot sufletul plin de durere:

— Latinul! Latinul!

Si a încercat să mă gonească, împingându-mă cu ambele mâini. Dar eu nu am plecat si i-am spus:

— Distinsul cărturar al lumii, care a fost în alte vremuri secretar de stat al împăratului, Gheorghios Sholarios cel mort, m-a cunoscut. Am pribegit pe multe drumuri, m-am rătăcit si m-am înșelat, am păcătuit. Dar acum am venit în fata călugărului Ghenadios să-l anunt că vreau să mă întorc în casa Tatălui meu. Binecuvântează-mă si fii iertător, așa cum si Dumnezeu îi iartă pe cei păcătoși!

Si-a ridicat sprâncenele a mirare si m-a privit cu ochii lui arzători. Nu am putut să nu mă gândesc la un craniu de mort când i-am văzut fata uscată si slabă de post si de rugăciune. Nevenindu-i să-si creadă urechilor, m-a întrebat:

— Ce doresti de la mine?

— În tinerețe, am spus eu, pe muntele Athos, am cunoscut bărbați care, după ce s-au lepădat de credința romano-catolică, s-au întors la adevărată credință grecească, s-au botezat si au primit Sfintele Taine ale Bisericii dintru început a lui Hristos, consacându-si apoi viața lui Dumnezeu. Eram copil când a murit tatăl meu, dar din documentele familiei mele am înțeles că bunicul a fost grec din Constantinopol. El si-a lepădat credința pentru a se putea căsători cu o femeie din Venetia, apoi l-a urmat pe papă. Tatăl meu a trăit până la sfârșitul vieții lui la Avignon dintr-o subvenție acordată de trezoreria pontificală. Acolo m-am născut si am crescut eu. Dar toate acestea au fost rătăcirii utopice, chiar dacă atât tatăl meu, cât si bunicul mi-au vrut binele. Venind aici, la Constantinopol, ca să mor pentru Hristos lângă zidurile orasului, vreau totodată să mă întorc la credința strămosilor mei.

Fanatismul de care era dominat l-a împiedicat să urmărească atent tot ce i-am povestit, dar eu i-am fost recunoscător pentru aceasta, fiindcă mă temeam de întrebările pe care mi le-ar fi pus; când îl cunoscusem, era un bărbat de o inteligentă sclipitoare. Dar el s-a mărginit doar să strige pe un ton acuzator:

— Atunci, pentru ce lupti alături de latini împotriva turcilor? Chiar și un sultan este mai bun pentru acest popor decât un împărat supus papei.

— Ce rost are să ne contrazicem? i-am spus eu împăciuitor, împlineste-ți mai bine datoria de preot! Fii păstorul care primește în turma sa oaia rătăcită! Aminteste-ți că și tu te-ai rătăcit cândva și ai semnat acel act al Uniunii. Nu-i păcatul meu mai mare decât acela pe care tu însuți l-ai făptuit.

Cu mâna stângă, el și-a susținut dreapta, care era paralizată, și a rostit pe un ton triumfător:

— M-am rugat și iar m-am rugat lui Dumnezeu să-și arate iertarea amortindu-mi pentru totdeauna mâna blestemată cu care am semnat acel act la Florența. Când primul tun al turcilor a bubuit, Domnul a auzit ruga mea. Acum, Sfântul Duh este în mine.

Apoi, însoțit de alt călugăr, m-a condus în curtea interioară a mănăstirii, în dreptul bazinului cu apă mi-a poruncit să mă dezbrac. Când am rămas gol, m-a împins în apă, apoi mi-a cufundat capul botezându-mă astfel din nou și mi-a dat, nu știu după ce criterii, alt nume, Zaharia. După ce am iese din apă, folosind aceleasi vorbe pe care de peste o mie de ani le rostesc grecii, mi-am mărturisit păcatele în fata lui și a celuiilalt călugăr, și ei nu mi-au impus decât o penitentă usoară pentru ispășirea păcatelor mele. Iar chipul părintelui Ghenadios s-a făcut luminos și blând. S-

a rugat pentru mine lui Dumnezeu si m-a binecuvântat.

— Acum, tu esti un grec adevărat, a rostit el. Aminteste-ti însă că prorociile se vor împlini în curând si că ultimele zile se apropie. Constantinopolul este sortit pieirii. Cu cât va rezista mai mult, cu atât va spori mânia turcilor, iar suferintele ce se vor abate asupra celor nevinovati vor fi mai mari. Dacă, din voia Domnului, Constantinopolul va trebui să cadă în mâinile turcilor, cine se va putea opune? Cei care luptă împotriva sultanului luptă orbeste împotriva vointei Atotputernicului, însă cei care-i vor alunga pe latini din Constantinopol vor fi iubiti de Dumnezeu.

Am fost nespus de trist auzindu-l si l-am întrebat:

— Cine-ti dă dreptul să rostesti astfel de vorbe?

— Pocăinta mea, suferintele mele, răscolitoarea mea dragoste pentru acest oras. De altfel, nu eu, călugărul Ghenadios, glăsuiesc astfel, ci Duhul Sfânt care sălăsluieste în mine.

S-a uitat în jurul lui si a văzut pestii cenusii ce înotau în apa încă tulburată de picioarele mele.

— Ziua suferintei va veni! a strigat el, arătând cu mâna stângă înspre pesti. Schimba-se-va culoarea pestilor în rosu, vor crede si cei fără de credință! Acesta e semnul. Dacă vei trăi, vino aici si te vei convinge. Duhul lui Dumnezeu, Stăpânul Lumii, vorbeste prin gura mea.

Si-a făcut prorocirea cu o atât de tulburătoare elocință, încât l-am crezut, însă, după această răbufnire explozivă, mi s-a părut si mai obosit ca

înainte. După ce călugărul celălalt a plecat, iar eu m-am îmbrăcat, i-am spus:

— Părinte, am păcătuit și am încălcat legea, așa cum am mărturisit. Am păcătuit cu o femeie, care nu a mai cunoscut alt bărbat înaintea mea. O grecoaică. Oare există vreo posibilitate de a-mi izbăvi greseala, de a mă căsători cu ea, chiar dacă la Florența am o femeie de care am fost legat prin sacramentele Bisericii Romano-Catolice?

A reflectat un moment și din nou am văzut lucind în ochii lui acea inteligentă politică de odinioară. A spus:

— Papa și cardinalii săi au ofensat destul credința noastră și ne-au persecutat Biserica și patriarhii, așa că poate nu-i un păcat dacă și eu, la rândul meu, ofensez misterele sacre ale Bisericii lor. Acum, după ce ai fost botezat în adevărata credință, căsătoria ta de mai înainte a fost anulată. Eu o pot declara nulă, fiindcă în aceste vremuri de persecuție, noi nici nu avem un patriarh adevărat, ci doar pe acest apostat blestemat de Gregorios Mammas. Vino împreună cu această femeie și eu vă voi uni ca sot și soție dinaintea altarului.

— Este delicat lucrul pe care ți-l cer. Căsătoria trebuie să se săvârsească în secret. Poate că o cunosti pe femeie. Unindu-ne, îți asumi riscul de a ți-l face dusman pe tatăl ei, unul dintre nobilii cei mai de vază din Constantinopol.

— Căsătoria este un act sacru dinaintea lui Dumnezeu, în cazul acesta, păcatul este anulat prin căsătorie. Oare ce tată este atât de denaturat încât să-și împiedice fiica să-și repare greseala? Dar de ce m-as teme eu de nobili și de arhonti, când nici de împărat nu m-am temut?

Cine stie, poate că el si-a imaginat că am sedus-o pe fiica vreunui curtezan latinofil si s-a bucurat de propunerea mea. În orice caz, mi-a făgăduit că va păstra secretul si mi-a spus să vin împreună cu femeia mea la miezul noptii pentru a ne uni dinaintea altarului. Necunoscând îndeajuns de bine obiceiurile Bisericii grecești, nu am putut fi sigur dacă o astfel de căsătorie are valoare legală. Dar pentru inima mea a fost de ajuns.

Triumfător si fericit, am părăsit Mănăstirea Pantocratorului si m-am îndreptat spre casa mea, unde, după cum presimtisem, am găsit-o pe Anna. Își adusese de la mănăstire cufărul si toate lucrurile ei, aranjase totul în casă în așa fel încât nici un lucru nu mai era la locul lui si-l pusese pe Manuil să spele podelele.

— Stăpâne! mi s-a adresat cu umilintă Manuil, storcând o cârpă din care curgeau zoaie murdare. Tocmai voiam să te caut. Spune-mi, a fost în intenția ta ca această femeie energică să se mute la noi si să răstoarne toată casa cu fundu-n sus? Nici nu-mi mai simt genunchii de durere si nici cu spinarea nu-mi merge mai bine. Nu trăiam noi oare linistiti în casa aceasta când nu era nici o femeie?

— Ea va rămâne aici, i-am spus eu. Dar nu povesti nimănui despre ea. Dacă te vor întreba vecinii, poti să le spui că este de origine latină, că este prietena stăpânului tău si că va locui la noi pe toată durata asediului.

— Te-ai gândit îndeajuns, stăpâne? m-a întrebat el prudent. O femeie sosește mai iute decât pleacă.

Si a mai spus cu un surâs răutăcios:

— Ea ti-a si răvășit toate manuscrisele si cărțile.

Dar nu aveam prea mult timp să discut cu el. Cu trupul fierbinte, am urcat scara ca un bărbat tânăr. Anna era îmbrăcată cu vesminte simple, la fel ca toate femeile obisnuite din Constantinopol. Dar chipul ei, pielea, toate îi dezvăluiau obârșia nobilă, în aceste vesminte, pe care se hotărâse să le poarte pentru a nu atrage nimănui atenția, era ca piatra pretioasă într-o montură de fier.

— De ce-ai alergat? m-a întrebat ea cu o falsă neliniște. Abia de mai poți respira. Ai de gând să mă dai afară? Cel puțin așa m-a amenințat Manuil. Acest bătrân încâpățânat nu știe să-și pretuiască fericirea.

A aruncat o privire spre dezordinea cumplită din cameră și a spus repede, cu un aer vinovat:

— Am făcut doar puțină ordine aici, ca să ne simțim mai bine. Dar totul este grozav de murdar. Uite, dacă mi-ai da niste bani, as putea cumpăra draperii noi. În orice caz, nu se cade pentru rangul tău acest pat cu saltele din care curg penele.

— Bani? am repetat eu oarecum descumpănit, fiindcă nu-mi puteam aminti ce bani mai am. Și apoi, după cum gândesc eu, cu sau fără bani, totuna-i.

— Bineînțeles, a rostit ea. Se spune că bărbații își acoperă cu aur femeile pe care le-au sedus. Să fi devenit avar, acum, după ce ți-ai atins scopul?

— Ar trebui să-ți fie rusine că în acest moment solemn îmi vorbești de bani, am spus eu, izbucnind în râs. Dacă am alergat într-un suflet până acasă este pentru a te anunța că vreau să sacralizăm legătura noastră.

Uitând jocul de-a femeia cicălitoare, m-a privit surprinsă. Și i-am întâlnit ochii căprui, atât de

curati si sinceri, asa cum i-am văzut prima dată în fata catedralei Sfânta Sofia. Am simtit că noi am traversat împreună sute de ani, că am trăit multe vieti împreună, chiar dacă somnul mortii si reînnoita geneză ne-au făcut să le uităm. Ne-am recunoscut prin voaluri transparente.

I-am spus:

— Anna! Vrei să te căsătorești cu mine? Ca sacrele mistere ale Bisericii să unească sufletele noastre, după cum trupurile noastre s-au unit.

Si-a plecat capul, din ochii ei frumosi lacrimile i s-au rostogolit pe obraji.

— Atunci, mă iubești? m-a întrebat ea cu o voce nesigură, în ciuda celor întâmplare, tu mă iubești.

— Te-ai îndoit? am întrebat-o eu surprins.

— Nu știu, a spus ea cu sinceritate, ridicându-si ochii. M-am gândit că nimic nu mai are nici o valoare dacă nu mă iubești de-adevăratelea. De aceea m-am dăruit, pentru a mă convinge dacă nu cumva doar acest lucru îl doreai de la mine. N-as fi pierdut nimic dacă ai fi dorit doar lucrul acesta. Dar probabil că te-as fi părăsit si n-as mai fi vrut să te văd niciodată. Am venit în casa ta doar pentru că voiam să mă joc de-a femeia care trăiește în casa bărbatului ei.

Si-a sprijinit fruntea de umărul meu si a spus:

— Eu nu am avut niciodată casa mea. Palatul în care am locuit este casa tatălui meu si a mamei mele. Acolo n-am avut voie să spun nimic. Am invidiat-o pe una dintre servitoarele noastre care, după ce s-a măritat, a cumpărat o oală de argilă pentru sărăcicioasa ei casă. Am tânjit întotdeauna după fericirea oamenilor simpli, am crezut că nu

voi avea parte de o astfel de bucurie. Dar acum, dacă tu, într-adevăr, vrei să te căsătorești cu mine, mă voi bucura de fericirea de care întotdeauna m-am crezut frustrată.

— Dar nu-ți face iluzii, dragostea mea, i-am spus eu consolator. Noi nu avem nimic. Nimic, în afară de puținul timp ce ne-a mai rămas. Tu ești singura bogăție a vieții mele. Dar nu încerca să mă reții când timpul se va sfârși! Făgăduiește-mi!

Nu mi-a răspuns, și-a ridicat privirea și m-a privit până în fundul ochilor.

— Când te gândești că ai fi putut fi soția împăratului! A fost o vreme când l-am urât pe Constantin pentru că nu și-a ținut promisiunea. Bine că nu-i sunt soție! Sunt fericită că am reușit să mă căsătoresc cu un franc fugit de la femeia lui.

Apoi, cu un surâs jucăuș, a mai spus:

— A fost norocul meu că nu m-a vrut împăratul Constantin. Nu încape îndoială că l-aș fi înșelat cu tine. Apoi am fi fost demascați, tie ti-ar fi fost scosi ochii, iar pe mine m-ar fi trimis la mănăstire. Păcat de noi, nu-i așa?

De la o oră la alta, tunurile au tras fără încetare asupra zidurilor. Iar casa mea construită din busteni de lemn s-a cutremurat până la temelii la fiecare detunătură. Dar noi eram în afara timpului și ne-am bucurat de scurtul răgaz de fericire. Seara, l-am trimis pe Manuil să închirieze o lectică și am plecat împreună spre Mănăstirea Suveranului Lumii. Părintele Ghenadios a tresărit când a recunoscut-o pe Anna Notaras, dar și-a ținut făgăduiala. Manuil și călugării au ridicat sfântul acoperământ deasupra capetelor noastre, iar părintele Ghenadios a sfintit unirea noastră ca bărbat și femeie. După ceremonie, ne-a

binecuvântat și ne-a înmănat un pergament cu pecetea Mănăstirii Pantocratorului în care este atestată căsătoria.

Când mi-a înmănat pergamentul, în privirea lui am întâlnit o ciudată înțelegere. El a spus:

— Până la urmă, tot nu știu cine ești tu. Dar sufletul îmi spune că în lumea aceasta nimic nu se petrece la voia întâmplării. Fie spre binele credinței noastre și a orașului!

După ce a rostit aceste vorbe, am simțit cu o certitudine de gheață că nimic din ceea ce mi s-a întâmplat până acum nu a fost să se întâmple din voința mea. După ce am fugit din tabăra sultanului, pas cu pas, cu o siguranță de om care umblă în timp ce doarme, mi-am urmărit doar drumul prestabilit de destin. Altfel, de ce, dintre toate femeile lumii, as fi întâlnit-o anume pe Anna Notaras și i-as fi recunoscut ochii?

20 aprilie 1453

M-am destepat în casa mea. Ca aurul și fildesul, trupul ei muritor se odihnea lângă mine. Nespuse de frumoasă. Tot atât de frumoasă, tot atât de pură și după ce misterele trupului ei s-au împlinit, în timp ce o contemplam, am simțit în gât arsura unui spin.

I-am privit trupul adormit și din nou m-a răscolit vâpaia, focul iubirii.

Niciodată nu am simțit atât de aproape moartea. Nici în fata dansului macabru de pe zidul cimitirului, în tinerețe, când m-am destepat în cântec de privighetoare.

Simple si clare mi-au fost toate. Cu spinul mortii în gât m-am gândit că imperfectiunea omului doar din trup purcede, fiindcă Dumnezeu a făcut din om: bărbat si femeie. Am patruzeci de ani. Ar fi trebuit să știu de-acum toate acestea. Dar nu le-am știut. M-am îndrăgostit. Orbeste. La disperare.

Deodată, clopotele au început să bată alarmant. Oamenii au trecut în goană pe stradă, prin fata casei mele. De pașii lor apăsati au zdrângănit talgerele de metal de pe masă. Am sărit din pat amintindu-mi de datorie. Ea s-a desteptat si s-a asezat pe marginea patului, încercând să se acopere cu cuvertura.

M-am îmbrăcat în grabă, de aceea am uitat să-mi încing sabia la brâu. Tot în grabă am sărutat-o si i-am urat zi bună, apoi am coborât treptele scării; în apropierea leului de piatră, cu bratele deschise, Manuil încerca să-i oprească pe oamenii care alergau ca să-i întrebe ce se întâmplă. Fata îi era luminată de o expresie de bucurie, dar si de îndoială.

— O, stăpâne! a strigat el. Miracolul s-a împlinit! Azi e o zi binecuvântată. Soseste flota pontificală. Au fost văzute primele corăbii în larg.

Am alergat si eu împreună cu multimea până la colina Acropole. De acolo, din înaltul colinei, în mijlocul multimii agitate de oameni, care râsuflau din greu si zbierau, am zărit patru corăbii crestine, cu pânzele umflate, ce se îndreptau spre promontoriul Acropole, spre confuzia numeroaselor galere turcesti. Pe trei catarge flutura baniera Genovei. A patra corabie, un mare vas bizantin de transport, arbora baniera purpurie a împăratului. Alte corăbii crestine nu mai erau.

Ajunseseră atât de aproape, încât vântul purta până la noi zgomotele luptei, strigătele, înjurăturile și detunăturile. Nava-amiral a turcilor și-a înfipt pintenul în flancul celei mai mari corăbii creștine. Asupra celorlalte, galerele turcilor au aruncat cârlige de abordaj, așa că puternicele galere au târât după ele numeroasele ambarcatiuni pitice ale turcilor.

Oamenii povesteau cu însufletire că bătălia navală începuse în largul mării. Sultanul însuși venise călare până în apropierea Turnului de Marmură și le dăduse porunci căpitanilor de galără, conjurându-i să scufunde corăbiile creștine.

Tot zidul maritim era acoperit de oameni. Zvonurile treceau din gură în gură cu o repeziciune înspăimântătoare. Printre altele, se spunea că, plin de mânie, sultanul și-ar fi dezvelit coltii ca un câine și că de pe buze îi curgeau bale. Nu era imposibil. Eu însumi l-am văzut nebun de furie. Numai că acum Mehmet stie să-și stăpânească mânia.

Încet, irezistibil, vântul a împins marile corăbii ale creștinilor spre port. Iar în urma lor, ca niște câini de pradă agătați cu îndârjire de spinarea unui urs, veneau galerele turcilor, atât de multe, încât se izbeau una de alta. Crestele înspumate ale valurilor erau roșii de sânge. Din când în când, câte o galără renunța la luptă, își desfăcea cârligul de abordaj și lăsa locul altei galere, în larg, o galără turcească plutea în derivă.

Era plin vâzduhul de răpăitul tobelor, de sunetul răgusit al trâmbitelor, de urlete asurzitoare, de tipetele înspăimântătoare ale mortii. Cadavre și tot soiul de materiale sfărâmate pluteau pe apă. De pe punți, de pe pupele și prorele înalte, marinarii creștini în armuri de fier îi loveau cu bârzile,

săbiile, sulitele pe asediatorii care reuseau să se catăre pe punte. La pupa galerei sale, amiralul turc își urla poruncile printr-o pâlnie de trompetă.

Grecii adunati pe ziduri au început să strige într-un singur glas: Phlaktanellas! Phlaktanellas! Si strigătul s-a răspândit de îndată în tot orasul. Cineva îl recunoscuse pe căpitanul corăbiei bizantine de transport. Această navă plecase cu trimisii împăratului spre Sicilia înainte de asediu pentru a cumpăra grâu. Bărbatul pântecos pe care-l chema Phlaktanellas râdea arătând cu barda însângerată din mână spre arcasi de pe gabia catargului, care-i tinteau pe turci.

Genovezii aruncaseră apă peste velele corăbiilor pentru a nu lua foc de la săgetile incendiare lansate de turci. Dar, dintr-o dată, o limbă uriasă de foc s-a întins pe puntea uneia dintre galerele turcilor si urletele îngrozitoare ale celor arsi de vii au acoperit toate zgomotele dimprejur. Galera a abandonat lupta, lăsând în urma ei o dâră de foc.

Privelistea era de necrezut. Corăbiile crestine si-au continuat drumul, izbutind neconținut să alunge cele aproape patruzeci de galere ce le stăteau în cale. Entuziasmul multimii a fost de nedescris. Oamenii repetau că cele trei corăbii genoveze nu sunt decât avangarda flotei pe care papa a trimis-o. Constantinopolul este salvat, așa striga multimea.

Sosite la Capul Acropole, corăbiile crestine urmau să se îndrepte spre miazănoapte, pentru a ajunge în apropierea lantului, la Cornul de Aur. Dar tocmai când erau pe cale să ocolească promontoriul de la poalele Acropolei, vântul a încetat să mai bată, pânzele au început să atârne de catarge si cârmele nu au mai putut fi folosite. Navele crestine s-au lăsat în voia curentului marin. Un urlat triumfător s-a înăltat dinspre galerele

turcilor. Grecii au amutit. Iar de pe tărmlul Bosforului, dincolo de zidurile Perei, s-au auzit strigătele victorioase ale turcilor repetând la nesfârșit numele lui Allah.

Fără să se oprească o clipă din luptă, corăbiile crestine au avut grijă să rămână tot timpul grupate. Nici una nu a abandonat-o pe alta, chiar dacă acest lucru nu a fost ușor, pentru că, în continuare, corabia cea mai mare, de care era agățată nava-amiral a turcilor, era mereu în urma celorlalte. Bord lângă bord, legănate de hulă, ca o adevărată fortăreață, de pe zidurile căreia erau aruncați bolovanii, lansate proiectilele, săgetile, focul și plumbul topit asupra flotei turcilor, cele patru corăbii crestine și-au continuat drumul. Și, ca un arc aprins, focul grecesc a tâsnit căzând pe galerele cele mai depărtate, ale căror echipaje înfricosate au abandonat lupta pentru a-l împiedica să se răspândească.

Phlaktanellas! Phlaktanellas! a strigat din nou multimea. Corăbiile erau atât de aproape, încât oamenii de pe ziduri distingeau fetele luptătorilor, însă nimeni nu-i putea ajuta, în spatele lantului, galerele venetiene erau gata de luptă, dar lantul le împiedica să actioneze și până la lant mai era cale lungă.

Băteau clopotele în tot orașul. Tunurile turcilor încetaseră să mai tragă asupra zidurilor. Cu răsuflarea tăiată de emoție, și de o parte și de alta, toți așteptau să vadă cum se va sfârși lupta. Din gură în gură, s-a răspândit apoi vestea că sultanul s-a întors în tabăra din fața Porții Sfântului Roman și s-a închis în cortul lui.

Urmărind incredibila luptă a corăbiilor genoveze, disciplina riguroasă, abilitatea și arta navigației, le-am dat iertare negustorilor Perei

pentru neutralitatea lor în acest război. Si am înțeles de ce Genova, de-a lungul sutelor de ani, a dominat marea, rivalizând cu Venetia. Cu o încetineală de necrezut, deget cu deget, fortăreața plutitoare a înaintat contra curentului, doar cu ajutorul vâslelor, spre lant.

Nemaiputând suporta tensiunea acestei teribile așteptări, grecii de pe zidul maritim si de pe vârfurile colinei au căzut în genunchi si au început să se roage. Superioritatea numerică a turcilor era înspăimântătoare. Cu furie si curaj, cu forte mereu proaspete, galerele turcilor au reînceput atacul. Glasul amiralului turc răsuna dogit si pe obrajii lui siroia sângele. Soldati cu capetele înfășurate în turbane cădeau în mare, dar pumnii lor tăiați continuau să rămână înțelestați de bastingajele corăbiilor crestine.

Cu o teamă crescândă, de pe zidurile si locurile unde se aflau, grecii îngenuncheati se închinau si strigau: Panaghia! Panaghia! Sfântă Fecioară, apără-ne orasul! Miscati de rezistenta si de vitejia lor, grecii se rugau pentru marinarii latini. Poate că nu-i nici un eroism când lupti pentru viata ta. Dar eroică a fost, fără îndoială, lupta celor patru corăbii crestine care, în ciuda superiorității numerice a dusmanului, neabandonându-se una pe alta, si-au croit drum pentru a veni în ajutorul Constantinopolului.

Apoi, dintr-o dată, când soarele se pregătea să apună, s-a întâmplat un miracol. O lucire albastră a traversat cerul, faldurile rochiei Fecioarei au fluturat în aer si rafale de vânt dinspre mieznoapte au început din nou să bată. Pânzele obositelor nave ale creștinilor s-au umflat si corăbiile au fost împinse spre lant. În ultimul moment, amiralul turc a dat ordin să fie tăiat cu lovituri de bardă pintenul ce-l lega de corabia cea

mai mare. Si a bătut în retragere. Sângele siroia prin toate deschiderile galerei sale. Schiopătând, cu vâslele sparte, învăluită de fumul puturos al focului grecesc, flota turcilor si-a urmat comandantul. Iar grecii Constantinopolului au urlat triumfător de s-a cutremurat cerul.

Despre miracole, nu stiu multe lucruri. Dar această întoarcere a vântului în momentul decisiv s-ar părea că a fost un adevărat miracol. A avut o încărcătură sacră această întâmplare, inaccesibilă simturilor omenesti. A strălucit cu o ciudată limpezime, care nu a putut fi umbrită nici de strigătele sfâsietoare ale celor răniți, nici de înjurăturile marinarilor care cereau să li se deschidă de îndată lantul. Numai că fiind un lucru periculos si complicat, s-a săvârșit abia după ce flota turcilor a dispărut, îndreptându-se spre Portul Celor Două Coloane. După ce Aloisio Diedo a dat semnalul de liberă trecere, trăgând salve de tun în cinstea împăratului, cele patru corăbii au intrat în port.

Seara, echipajele corăbiilor, în frunte cu căpitanii lor, au defilat cu flamurile desfășurate în vânt prin tot orasul până la Mănăstirea Hora, pentru a aduce multumiri Panaghiei făcătoare de minuni a Constantinopolului. Toti răniții care puteau păși pe picioarele lor au însoțit cortegiul. Cei grav răniți au fost purtati pe brancarde, în speranta că Fecioara, care si-a vânturat faldurile albastrei rochii pe cerul Constantinopolului, îi va răsplăti pentru bărbăția de care făcuseră dovadă cu o vindecare miraculoasă. Asa se face că latinii au adus multumire Sfintei Fecioare a grecilor, cu ochi uluiti de splendoarea mozaicurilor si aurului bisericii Mănăstirii Hora.

După slujba religioasă de multumire, multi dintre ei au urcat pe zid ca să se uite la turci si să-i

înjure pe săturate pe cei din preajma santului de apărare. Erau încă ametiti de patima luptei si de betia victoriei. Dar când tunurile turcilor au început să tragă din nou si să se cutremure zidul sub picioarele lor, si-au făcut cruce, apoi au coborât în grabă ca să ajungă pe corăbiile lor.

La fel ca multi altii, i-am strâns si eu mâna lui Phlaktanellas si l-am bătut pe umăr, fiindcă era grec. După ce si-a încărcat corabia cu grâu, a întâlnit în portul Chios cele trei corăbii genoveze care se opriseră acolo din cauza furtunii si asteptau vântul favorabil, asa că li s-a alăturat lor pentru a naviga împreună spre Constantinopol. Cum locuitorii orasului l-au întâmpinat ca pe un erou, până la urmă el însusi a început să se creadă erou. E un bărbat urias, diform, si clipeste întruna din ochi. Are un limbaj atât de sărac, încât, după fiecare cuvânt pe care-l spune, este nevoit să tragă o înjurătură pentru a compensa lipsa de continut a rostirilor sale.

Până la urmă, cetătenii cu judecată au înțeles că cele trei corăbii genoveze nu erau nicidecum avangarda făgăduitei flote pontificale, ci doar niste corăbii de comert, care transportau armele pe care împăratul Constantin le cumpărase toamna trecută pentru apărarea orasului. Atacul flotei turce fusese o evidentă violare a neutralității, fiindcă cele trei corăbii genoveze intentionaseră să acosteze la Pera. Căpitaniile acceptaseră lupta doar pentru că încărcătura corăbiilor lor era contrabandă de război si ar fi riscat să fie confiscată împreună cu corăbiile. Acum, dacă sunt în siguranță în port, ei au ajuns, la fel ca si armatorul lor, niste oameni bogati. Vor reusi să-si păstreze bogățiile si corăbiile, invocând neutralitatea Perei? Cine stie?

Mi-a pierit tot entuziasmul. Trebuia să mă întorc la Blaherne si să mă întâlnesc cu Giustiniani. Am

îmbrătișat-o pe Anna și i-am interzis să iasă în oras, de teamă să nu fie recunoscută. I-am poruncit lui Manuil să o slujească și am promis că voi reveni de îndată ce voi putea.

În apropiere de Poarta Sfântului Roman, chiar și marele zid interior suferise stricăciuni. Oamenii cărau neconținut lemne, pământ, crengi și piei de animale în parateichion pentru întărirea zidului exterior ruinat. Oricine putea să treacă prin poarta marelui zid după ce-l va fi străbătut, pentru a ajunge la zidul exterior, dar înapoi era mai greu, fiindcă Giustiniani pusese paznici care-i trăgeau de brat sau de umeri pe aceia care încercau să se întoarcă și-i obligau să lucreze toată noaptea la repararea zidului. Mercenarii lui Giustiniani sunt istoviti de neîntrerupta canoadă și de incursiunile din ce în ce mai dese ale turcilor, care stânjesc cum pot repararea zidului. Cei mai mulți dintre apărători nu și-au dat jos armura de pe ei de câteva zile.

I-am povestit lui Giustiniani cum s-a desfășurat bătălia navală, după care am adăugat:

— Venetienii de la Blaherne sunt furioși pe victoria genovezilor, fiindcă navele lor de lângă lant, la adăpost de ghiulelele turcilor, nu au câștigat încă nici o cunună de laur.

— Victorie? a întrebat Giustiniani și a izbucnit în râs. Singura noastră victorie este că am rezistat timp de două săptămâni asediului. Sosirea acestor corăbii este cea mai diavolească înfrângere care ni se întâmplă. Până acum a mers cum a mers, fiindcă mai aveam speranța că o flotă adunată de papă va sosi la timp ca să ne salveze. Dar acum stim că Marea Greciei este pustie și nici o flotă din lume nu se va strânge pentru noi în porturile italiene. Crestinătatea ne-a părăsit.

Dar eu i-am spus îndârjit:

— Astfel de actiuni rămân secrete până în ultimul moment.

— Vorbe goale! a rostit el. Este imposibil de armat pe ascuns o mare flotă în asa fel încât căpitanii genovezi să nu afle. Dar spune-mi, unde ai dispărut? m-a întrebat el cu lin aer amenințator. Nici ieri n-ai fost văzut la Blaherne.

— Fiindcă ziua a fost linistită, i-am răspuns eu, m-am ocupat de afacerile mele personale. Oare n-ai încredere în mine?

— Tu esti înscris pe listele mele, a spus el hotărât. Trebuie să stii ce faci. Ai fost văzut în tabăra turcilor, a spus el deodată cu fata congestionată de mânie și privindu-mă cu ochi fiorosi.

— Oare ai înnebunit? l-am întrebat eu. E cea mai sfruntată minciună pentru a mă pierde. Oare cum as fi putut ajunge acolo, și mai ales, cum as fi putut să mă întorc?

— În fiecare noapte bărcile cu vâsle misună între oras și Pera. O stii prea bine. Podestatul Perei nu este insensibil la daruri, iar gardienii, care sunt bărbați cumsecade, sunt gata oricând să-și sporească veniturile, fiindcă solda lor nu-i prea mare. Oare crezi că nu stii ce se întâmplă în tabăra sultanului? Dar eu am iscoadele mele acolo, după cum și sultanul tău își are iscoadele lui aici.

— Giustiniani! am insistat eu. În numele prieteniei noastre, crede-mă! Ieri, fiindcă ziua a fost atât de calmă în comparatie cu altele, m-am căsătorit cu o grecoaică. Dar, pentru numele lui

Dumnezeu, te rog să păstrezi secretul. Altfel, s-ar putea să o pierd.

Giustiniani a început să râdă în hohote, m-a bătut cu prietenie pe umăr și a spus:

— Asta-i bună! Despre o nebunie mai mare încă n-am auzit! Un moment mai potrivit pentru a te căsători, nici că puteai să găsești!

M-a crezut. Dar s-a folosit de o strategie mârșavă pentru a mă intimida, fiindcă voise să stie exact ce am făcut în timpul cât nu am fost la Blaherne. Inima mea s-a întristat și presimțiri rele mi-au năpădit fiinta. Toată noaptea au rămas aprinse focurile în tabăra turcilor și tunurile mari au tras lovitură după lovitură. Până acum, trăgeau doar o singură dată în timpul nopții.

21 aprilie 1453

Zi infernală, în timpul nopții, turcii au adus tunuri noi și și-au întărit bateriile de tragere. Noile strategii de atac au dat roade. Spre seară, în apropierea Portii Sfântului Roman, s-a prăbusit unul dintre turnurile mari antrenând în cădere o bună bucată din zidul exterior. Spărtura este mare. Dacă turcii ar fi avut la fața locului o trupă de atac, ar fi putut pătrunde în oras. În acest loc, din zidul exterior n-a mai rămas decât o palisadă, care se repară noapte de noapte. Din fericire, turcii se multumesc doar cu atacuri modeste asupra fortificațiilor și nu au timp nici să-și adune morții. Cadavrele zac pretutindeni, în peribolos, în sant, și otrăvesc atmosfera.

Această hărtuială neîntreruptă a durat toată ziua, până seara târziu. Soldatii sultanului au făcut cunostință cu toate sectoarele zidului. Pe colina Perei, noile tunuri au tras pe deasupra orasului

înspre corăbii. Mai mult de o sută cincizeci de ghiulele au căzut în port și multe case din Pera au fost distruse. Corăbiile venetiene s-au depărtat ușor de lant pentru a fi la adăpost; galerele turcilor au încercat să le împiedice, dar alarma a fost dată la timp, așa că venetienii au ripostat aruncând cu bolovani, jeturi incendiare și ghiulele, silindu-i pe dușmani să se retragă; în timpul luptei, artileria din Pera a încetat să tragă, pentru a nu lovi din greșală galerele turcești. De trei ori la rând au încercat navele turcilor să rupă lantul.

S-ar putea spune că sultanul încearcă din toate puterile să se răzbune pentru înfrângerea dezonorantă de ieri. Unii spun că ieri seară, după ce a ajuns în galop la Portul Celor Două Coloane, sultanul l-ar fi lovit chiar el pe amiral peste piept și peste umeri cu biciul de emir tintuit cu fier. Amiralul Baltoghlu și-a pierdut ochiul drept în bătaie, iar de pe nava-amiral două sute de oameni au fost ucisi, așa că abia de a reușit să ajungă înapoi în port. Fără îndoială, el este un căpitan iscusit, dar nu poate să comande o flotă întreagă. Dovadă, acțiunea confuză în înfruntarea de ieri.

Sultanul ar fi vrut să-l tragă în teapă pe nefericitul amiral, dar ofițerii l-au rugat să-i crute viața pentru stăruința și bărbăția de care dăduse dovadă. De aceea, sultanul l-a pedepsit doar cu flagelarea. Despuiat și întins pe burtă în fata tuturor marinarilor, a fost bătut cu ciomegele până și-a pierdut conștiința. A fost depozat de toată averea și izgonit din ostirea sultanului. După ce amiralul Baltoghlu și-a pierdut ochiul, fericirea și onoarea, este lesne de înțeles că nu există prea mulți care să-și dorească funcția de amiral, în orice caz, flota turcă s-a dovedit astăzi mai activă ca de obicei.

Venetienii se tem că această activare a flotei și prea dese expediii de recunoaștere și intimidare sunt semne ale iminentului atac general. Toată ziua a durat starea de alarmă. Nimeni nu a putut părăsi zidurile. Nimeni nu poate să-și dea jos armura în timpul nopții. Veselia de ieri a fost înlocuită astăzi cu o stare de amară tristete. Nimeni nu mai reușește să numere bubuiturile tunurilor, atât de dese sunt. Fumul pulberii se înalță spre cer și funinginea se aterne peste casele din oraș.

În fiecare zi, în tabăra sultanului sosesc, din toate părțile imperiului, oameni animați de speranța participării la marele jaf anunțat. Printre ei se află negustori evrei și negustori creștini, care câștigă bine din vânzările de hrană pentru trupă și, după ce turcii vor cuceri orașul, vor să-și folosească eficient banii, cumpărând prada de război. Se spune că măgarii, cămilele și căruțele au ajuns să fie vândute la preturi fabuloase. Cei săraci speră că vor captura sclavi care să transporte pe umerii lor, până în fundul Asiei, bogățiile pe care le vor fura din Constantinopol.

Tot ceea ce se întâmplă lasă de înțeles că nu mai este mult până la atacul final. Fiecare baterie de tunuri a sultanului a învățat să lovească în trei puncte pentru a face o spărtură sigură în zid. În oraș și pe ziduri, oamenii au început să intre în panică. Patrulă călare străbat străzile orașului și târăsc fără milă înspre ziduri pe oricare cetățean valid întâlnit în drum, chiar și pe brutari. Doar bătrânii, femeile și copiii pot rămâne în casele lor. Sunt luați oameni chiar și din patul lor, unde zac prefăcându-se bolnavi. Ei cred că războiul nu-i treaba lor, ci a împăratului și a latinilor, și refuză să lupte pentru latini. Mulți își pregătesc ascunzători în pivnite, în galerii subterane sau în puturi secate, pentru a fi la adăpost când vor intra turcii în oraș. Și în timp ce în oraș domnește o

stare confuză, disperată, cu gemete, lacrimi și neînțelegeri, arhontii și nobilii trec pe stradă cu un aer grav, tinând în mână câte un sul de pergament. Sunt acreditați cu misiuni speciale și au obținut de la cancelaria imperială un ordin de liberă trecere. Dacă arată patrulelor crucea de cinabru de pe pergamentele lor, sunt lăsați în pace. Dorm în casele lor, se hrănesc bine. În rest, își petrec timpul ascultând și răspândind zvonuri. La mare cinste este un oracol care-ar fi prezis că turcii vor pătrunde în oras doar până la coloana lui Constantin cel Mare. Apoi, din cer va pogori un înger cu o sabie de foc în mână și-i va goni pe turci înapoi în Asia lor. Cine a făcut prezicerea și cine a împrăștiat-o nu se știe. Dar arhontii cred în ea. Bietul meu oras! Sărmană slăbiciune umană! Este miezul nopții, încă mai bat tobele în tabăra turcilor. Pe dealul Perei sună trâmbitele.

22 aprilie 1453

Duminică groazei! Azi-dimineață clopotele bisericilor și-au întrerupt brusc bătaia. Speriați, oamenii vorbeau în șoaptă despre vrăjitori și despre dervisi care pot umbla pe apă. Zidul maritim gemea de lumea care privea îngrozită spre Pera. În dreptul Bisericii Sfântul Nicolae și a Portii Sfintei Theodosia, pe cealaltă parte a Cornului de Aur, în Valea Izvoarelor, portul interior era plin de galere turcești de război. Nimeni nu înțelegea cum au putut corăbiile turcilor să treacă dincolo de lant și să ajungă în spatele corăbiilor venetiene. Oamenii se frecau la ochi de parcă voiau să alunge o nălucire. Tot malul Perei forfotea de turci care săpau santuri, ridicau palisade și asezau tunuri care să le protejeze corăbiile.

Apoi multimea de pe ziduri a izbucnit în urlete. Avea și de ce. În vârful dealului și-a făcut apariția

o corabie cu pânzele umflate, care a început să coboare spre port în răpăitul tobelor și în răsunsetul fluierelor și al trâmbitelor. Trasă și condusă de sute de oameni, a alunecat repede pe un plan înclinat din bârne de lemn, până ce a ajuns în apă, unde, după ce i s-a detasat suportul pe care fusese așezată, și-a continuat drumul cu ajutorul vâslelor, alăturându-se celorlalte corăbii din port. Erau deja cincizeci de galere. Nu prea mari, ce-i drept, totuși corăbii cu optsprezece sau douăzeci și două perechi de vâsle, lungi de cincizeci și, respectiv, șaptezeci de picioare.

Doar într-o zi și o noapte sultanul și noul său amiral au săvârșit acest miracol; în cursul zilei, am aflat că negustorii genovezi din Pera vânduseră sultanului cantități enorme de lemn rindeluit, de odgoane, de busteni rotunzi și de grăsime de bou cu care să ungă calea pe care urmau să alunece galerele. Specialistii sultanului au condus toate manevrele. Corăbiile, sprijinite și legate pe albii de lemn, au fost trase din Bosfor cu ajutorul troliurilor. Apoi, înaintea fiecărei corăbii au fost înjugate numeroase perechi de boi, care le-au tras de-a lungul pantei până la muchia dealului Perei. După ce boii au fost dejugati, corăbiile au ajuns, prin alunecare, în portul interior, în spatele flotei noastre.

Genovezii din Pera s-au apărat afirmând că totul s-a petrecut pe ascuns și atât de repede, încât, până azi-dimineață, nici nu și-au dat seama de intențiile sultanului. Cât despre nemaiauzit de marea cantitate de grăsime de bou pe care au vândut-o sultanului, ei au spus că un negustor nu trebuie să se mire niciodată de marfa pe care i-o cumpără clientul, justificându-se că, de pe poziția lor neutră, ei pot face la fel de bine comerț și cu bizantinii și cu turcii. Chiar de-ar fi știut, au mai spus ei, tot n-ar fi putut împiedica corăbiile turcești să ajungă în

Cornul de Aur, fiindcă pe dealul Perei erau zeci de mii de turci care supravegheau transportarea corăbiilor pe pământ.

Uitând curajoasa înfruntare de alaltăieri a genovezilor cu turcii, oamenii Constantinopolului s-au mâniat aprig pe locuitorii Perei, învinuindu-i de fătârnicie. Dar, chiar de s-ar fi stiut la timpul potrivit care sunt intentiile sultanului, flota tot nu ar fi putut face nimic, fiindcă tunul aflat îndărătul Perei a tras fără încetare asupra portului; în orice caz, această surpriză i-a cufundat pe greci într-o si mai profundă descurajare si o teamă superstitioasă s-a răspândit în tot orasul.

Aloisio Diedo a convocat imediat Consiliul venetienilor, la Biserica Sfintei Fecioare, pentru a discuta despre noua situatie împreună cu împăratul Constantin si cu comandantul Giustiniani. În acest timp, cu toate pânzele desfășurate, corăbiile turcesti au continuat să coboare în port. În fiecare corabie, vâslasii erau asezati la locul lor si miscau vâslele în aer, în ritmul impus de ofiterii de pe punte. Se amuzau ca niste copii care se joacă pe pământ de-a vâslitul pe o corabie. Flota Bizantului este gata de luptă, dar nu poate face nimic pentru a-i împiedica pe turci să-si alinieze galerele în Cornul de Aur.

Întrunirea a fost secretă. Cum Aloisio Diedo nu i-a invitat pe căpitani corăbiilor genoveze, acestia s-au simtit persecutati, iar ura lor împotriva venetienilor a fost si mai mare. Pentru a se înțelege cât de greu este de păstrat un secret în acest oras, trebuie să mentionez că până seara, la Blaherne, toată lumea aflate în detaliu despre tot ce s-a discutat.

Câtiva venetieni au propus ca flota să treacă la atac pentru a distruge corăbiile turcesti din Cornul

de Aur. Dar membrii cei mai prudenti ai Consiliului, printre care si bailul Minotto, au estimat cã atacul ar putea fi o actiune riscantã, în care, atât de pretioasele corãbii mari s-ar putea scufunda sau ar avea de suferit grave stricãciuni.

S-a mai propus sã fie întreprins un atac terestru protejat doar de cãteva galere usoare, dar Giustiniani s-a opus, fiindcã turcii de pe dealul Perei au o înspãimântãtor de mare superioritate numericã, iar pentru apãrarea orasului, în acest moment, chiar si pierderea unui singur om este alarmantã.

Pentru ambele propuneri, împãratul Constantin a folosit, din ratiune politicã, dreptul sãu de veto. Malul pe care sunt ancorate corãbiile turcilor apartine Perei, a spus el, deci sunt în afara teritoriului terestru si maritim al Constantinopolului. De aceea, nici un atac nu poate fi întreprins fãrã acordul prealabil al autoritatilor genoveze ale Perei. Dacã sultanul a violat acordul de neutralitate al Perei, el, împãratul Bizantului, nu autorizeazã pe nimeni sã-i urmeze exemplul. Iar Phrantzes a întãrit spusele împãratului si a afirmat cã orasul Constantinopol nu-si permite în acest moment riscul unui incident diplomatic cu genovezii din Pera.

Atunci venetienii au tipat si au blestemat, spunând cã mai bine i s-ar comunica direct sultanului planul secret de atac, decãt sã fie încredintat genovezilor, care sunt niste trãdãtori si niste renegati. Si au mai spus ei cã, fãrã complicitatea genovezilor, sultanul n-ar fi reusit niciodatã sã-si mute flota din Bosfor în Cornul de Aur.

Giustiniani n-a mai putut rãbda mãrsãvia venetienilor, si-a scos sabia din teacã si a strigat cã

este gata să apere onoarea Genovei înfruntându-se în lupta cu unul, cu doi sau chiar cu tot Consiliul celor doisprezece deodată. Este scandalos, a spus el, că se elaborează un plan de atac fără a fi consultată și părerea căpitanelor genovezi. Corăbiile lor sunt ancorate lângă cele vene-tiene și participă, de asemenea, la apărarea orasului; în aceste momente hotărâtoare pentru Constantinopol, venetienii ar putea să fie preocupați și de altceva în afară de gloria la care aspiră. De va fi nevoie să se înfrunte cu turcii pe mare, să nu uite venetienii, a mai spus Giustiniani, că, vor, nu vor, vor trebui să împartă gloria cu genovezii.

Împăratul Constantin, cu bratele ridicate și cu ochii plini de lacrimi, s-a ridicat în fața lui Giustiniani și i-a liniștit pe venetienii mâniati.

Ultimul care a vorbit a fost venetianul Giacomo Coco, venit în toamnă din Trapezunt, cel care a reușit să navigheze prin strâmtoarea Bosfor fără să piardă nici un om. Este un bărbat taciturn, care mai mult face decât spune, deseori cu luciri viclene în privire. Oamenii lui îl adoră și povestesc istorioare amuzante despre viclenia și măiestria lui de navigator.

— Cu cât sunt mai mulți bucătari, cu atât este mâncarea mai proastă! a spus el. Dacă vrem să acționăm, trebuie s-o facem iute, prin surprindere și fără prea mulți oameni. Este nevoie doar de o singură galeră cu laturile protejate împotriva ghiulelelor de saci cu bumbac și lână. Protejate de galeră, câteva bărci se vor putea apropia de navele turcilor ca să le dea foc. Dacă veți fi de acord, eu mă ofer să preiau comanda galerei, cu condiția ca această acțiune să fie îndeplinită în această noapte și ca nici unul dintre noi să nu sufle o vorbă altora despre acest plan.

El avea dreptate, dar împăratul nu voia să-i jignească pe genovezi. Propunerea lui Coco a fost, în principiu, acceptată, dar înfăptuirea ei a fost amânată pentru mai târziu, după ce se va cădea de acord și cu genovezii. Iar Coco a fost numit comandantul expediției. Giacomo Coco a ridicat din umeri și a izbucnit în râs. După care a spus:

— Întotdeauna am avut mai mult noroc decât mi-a trebuit, dar în fata imposibilului nu este de ajuns norocul, oricât de mare ar fi el. Am timp deci să-mi cer iertare pentru păcate și să primesc împărtășania de pe urmă. Pentru că, dacă nu se va petrece în această noapte, fără a se împrăstia planul la toată lumea, această încercare temerară înseamnă categoric moarte.

Asa cum am mai spus, nu de la Giustiniani am aflat eu ce s-a discutat în Biserica Sfintei Fecioare. El s-a mărginit să-mi spună doar atât:

— Flota trebuie să ia măsurile ce se impun. Galerele turcilor din Valea Izvoarelor nu amenință corăbiile venetienilor. Cel mult, într-o noapte întunecoasă, turcii s-ar putea apropia cu bărcile ca să încerce să incendieze corăbiile crestine. Mult mai rău este că zidul maritim trebuie asigurat cu oameni înarmați. Până acum, pe el nu au fost decât câțiva observatori. De acum înainte, ne putem oricând aștepta ca turcii să intre în oras prin port.

Giustiniani a mai spus:

— Ieri noapte sultanul Mehmet și-a binemeritat numele de noul Alexandru și a depășit faima lui Xerxes în aceste ape. Este drept că au mai fost târâte pe pământ corăbiile, dar niciodată în condiții atât de dificile și într-un număr atât de mare. Grozăvească-se cât vor venetienii cu flota lor! Eu unul, admir geniul militar al sultanului Mehmet. Fără să fi abuzat de forță, el mă obligă să-mi

reorganizez trupa si să micsorez numărul de apărători ai Portii Sfântului Roman.

S-a uitat mai întâi atent la mine, apoi a spus:

— Oare ti-am spus că, împreună cu împăratul, am hotărât să-i încredințăm lui Lukas Notaras un rol mai important, pentru a avea și el acces la gloria după care aspiră totii apărătorii de frunte ai orasului? Măine dimineată el va prelua comanda trupeii de rezervă de lângă Biserica Sfintilor Apostoli. Cât privește apărarea zidului maritim, o voi încredința altcuiva, atunci când voi face transferul de oameni.

— Giustiniani! am rostit eu. Pentru acest fapt, el nu te va ierta niciodată. Umilindu-l astfel, îi jignesti pe totii grecii din oras, ofensezi bisericile si mănăstirile, preotii si călugării, tot spiritul grec.

— Pentru a-mi merita din plin coroana ducală, trebuie să rezist la ura de care voi avea parte, a spus el rotindu-si ochii. Niciodată nu mi-as putea da mie însumi iertare dacă într-o noapte întunecată spiritul grec ar deschide poarta din port si i-ar lăsa pe turci să intre în oras. Spiritul grec..., a repetat el. Bine i-ai zis, spiritul grec. De acest spirit grec ar trebui să ne păzim, în primul rând împăratul...

Fierbeam de furie, desi ar fi trebuit să-l înțeleg. Singura bucurie a acestei duminici triste a fost când a sărit în aer unul dintre marile tunuri ale turcilor, omorând multi artileristi si provocând confuzie în rândurile întregii baterii de trăgători. A durat patru ore până ce s-au auzit din nou bubuiturile din acea directie.

Multi apărători au febră si dureri de burtă. Fratii Guacchardi l-au spânzurat pe un lucrător grec, care si-a tăiat intentionat un deget cu barda pentru a nu participa la repararea zidului.

Să fie, într-adevăr, acest război războiul latinilor? Nu al grecilor? Strălucitorul Palat al Blahernelor a fost pângărit de venetieni. Leul Venetiei flutura deasupra banierii imperiale. Despuiate de arme, dromoanele imperiale zac esuate pe malul mării. Cel mai nobil dintre nobilii Bizantului a alunecat până la neînsemnata funcție de comandant al militiei de război. Iar de o parte și de alta a împăratului stau bailul Venetiei și un cardinal renegat.

Mi-e teamă de inima mea. Mi-e teamă de gândurile mele. Nebunia războiului îi tulbură chiar și pe cei mai înțelepți oameni.

23 aprilie 1453

Tunurile bubuie neînterupt. Zidurile se prăbusească. Dar sultanul încă asteaptă. Este evident că la atâta energie câtă au risipit turcii pentru pregătirea asaltului, strămutarea secretă a corăbiilor nu poate fi decât o înșelătorie perfidă, care vrea să ascundă adevăratele intenții și să-i îndemne pe apărătorii orașului să-și concentreze atenția asupra dealului Perei.

Am trecut pe acasă. Am strâns-o în brațe și pentru un scurt moment am simțit durerea lanturilor timpului efemer și ale spațiului mărginit.

Era nelinistită și mă privea cercetându-mă cu ochii ei limpezi.

— Greul abia acum începe, a spus ea.

Stiam. Citisem aceasta pe chipul ei drag. Dacă turcii vor învinge, ca femeie a mea, ea va avea parte doar de umilintă și de sclavie.

— Ioannis! a rostit ea rugător, punându-si mâinile pe piept. Amândoi suntem oameni cu judecată, amândoi suntem adulti. Ce vom face dacă turcii vor cucerii orasul?

I-am spus:

— La timpul potrivit, te vei întoarce în casa tatălui tău. Poate că el te va putea proteja. Eu mi-am ales calea.

— Nu spune nerozii! a ripostat ea nelinistită. Este de înțeles că vei lupta până în ultima clipă, că doar ești grec. Dar pe o corabie care se scufundă, vine și clipa când căpitanul strigă: salvati-vă cum puteți! Suntem pe o corabie care se scufundă. Ce ai de gând să faci pentru a te salva?

— Nimic, am răspuns eu. Îmi voi împlini destinul.

— Atunci nu mă iubești, a spus ea amărâtă.

— Nu, i-am răspuns eu. Nu atât de mult încât să-mi pătez onoarea.

— Onoarea? a strigat ea și a izbucnit în râs. Dar onoarea nu-i decât un cuvânt. Un cuvânt stupid pe care l-au inventat bărbații. Află că nu doresc să mor împreună cu tine. Eu te iubesc. Eu vreau să trăiesc împreună cu tine. Avem destule mijloace de a ne răscumpăra viața când vor sosi turcii.

— Nu stii ce spui! am rostit eu îngrozit.

— Nici tatăl meu nu este un trădător! a tipat ea. Chiar dacă împăratul și latinii l-au defăimat și au încercat să-l umilească, el este grec și își face datoria de grec. Ce va face după ce orasul va fi pierdut este cu totul altceva. Cred că ar putea să

mă protejeze. De altfel, nici tie nu ti-ar fi prea greu să recâstigi încrederea sultanului, doar să vrei.

— Anna! am spus privind-o în ochi. Nu te mai recunosc.

A clătinat din cap și a spus încet:

— Trăiești, existi... Dar eu vreau să strâng în brate trupul tău viu, nu un hoit de mort! Și în umilintă, și-n sărăcie, numai să fiu cu tine.

I-am spus:

— Du-te la casa tatălui tău! Du-te unde vrei! Numi va fi dor de femeia care poate vorbi astfel când sângele grecilor siroieste pe ziduri.

Ea a spus:

— Am vorbit așa cum mă îndeamnă ratiunea să vorbesc.

— Dar aici nu-i vorba de nici o ratiune, i-am spus eu. Este doar chemarea sângelui meu, însă tu nu poți înțelege. Lukas Notaras se poate umili. Fiica lui se poate umili. Eu nu mă pot umili.

— Vrei să-l imiti pe Constantin, nu-i așa? m-a întrebat ea ironic. Voi apăra poporul meu până la ultima picătură de sânge. Dacă aceasta este vointa lui Dumnezeu, voi muri lângă zidurile orasului meu. Vorbe, doar vorbe umflate.

— Consilierii lui, am spus eu, l-au rugat și l-au conjurat încă înainte de asediu să fugă în Moreea, unde să adune o ostire care să vină în ajutorul orasului. El n-a consimțit. Nu-i sperjur. Nici eu nu sunt. Ți cer iertare dacă am rostit vorbe care și-au pierdut adevăratul înțeles din cauză că prea multi le-au pângărit.

De mânie, si-a înfipt unghiile în pieptul meu si a spus:

— Oare nu-i acelasi lucru dacă Constantinopolul va fi guvernat de turci sau de latini? Dar sunt de detestat si unii, si altii.

Am obosit să mă tot cert cu ea si am repetat:

— Tu nu stii ce spui.

Eram hotărât să mă întorc imediat la Blaherne, dar Anna a început să plângă, si-a înfășurat mâinile în jurul gâtului meu si mi-a cerut iertare. Am rămas fiindcă sunt slab. Am stiut în inima mea că i-am respins cu atâta îndârjire spusele doar pentru că undeva, în adâncurile tainice ale fiintei mele, sălăsluiesc aceleasi gânduri ca ale ei.

Nu fac latinii război de dragul Constantinopolului si al poporului grec. Ei sunt de partea papei si se războiesc doar pentru că sunt plătitii cu aur. Chiar dacă apărătorii ar reusi să-i împiedice pe turci să intre în oras si Mehmet ar ridica asediul, din împăratul Constantin nu va rămâne decât o latină si demnă de dispret umbră de împărat.

Ratiunea îmi spune clar că pentru Constantinopol, oras asezat în centrul Imperiului Otoman în expansiune, separat de Occident, a sosit clipa când nu mai poate rezista. Chiar dacă sultanul ar trebui să-si înceteze de data aceasta asediul, ar putea Constantinopolul, pentru a-si păstra nepângărită fiinta, să-i alunge pe latini, să rupă legăturile cu Occidentul si să încheie un legământ credibil de pace cu sultanul? Unirea cu latinii, iluzorie strămutare a zidurilor de apărare ale Constantinopolului în Occident, ar genera un război neîntrerupt, de uzură, de sărăcire, alte asedii si o moarte lentă.

Dacă-i așa, de ce nu vreau să renunț? De ce nu vreau să fie predat turcilor orasul la timpul potrivit, ca poporul grec să trăiască? Nu, atâta timp cât latinii sunt în oras, nu se poate. Atâta timp cât Constantin este împărat, nu se poate. Slavă Domnului, Demetrios, fratele împăratului Constantin, care în van a aspirat să fie împărat, a fugit din Florența pe ascuns împreună cu Markos Evghenikos, doar ca să nu semneze proclamatia Uniunii. El nu i-ar fi chemat niciodată pe latini în ajutor și nici nu i s-ar fi supus papei. Cu el, probabil că sultanul ar fi putut încheia un pact.

Stiu că sunt înșelătoare gândurile desarte, îl cunosc pe Mehmet. Stiu cât este de pătimas. Vrea să cucerească orasul doar așa cum a plănuit el. Nu dă doi bani pe pacturi și conventii. De când cu Varna, nu mai are încredere în nici un tratat încheiat cu creștinii. El se încrede doar în sabia sa.

Spre seară m-am privit în oglindă și nu mi-am mai recunoscut chipul. Mi-a crescut barba, în ochii mei este un surâs de moarte. Pe chipul meu, tristetea fără de margini a grecilor, care m-a impresionat atât de mult când am sosit la Constantinopol. Dacă am început să și gândesc ca ei, înseamnă că sunt un grec adevărat.

25 aprilie 1453

Noaptea trecută, cu două galere și cu multe bărci, Giacomo Coco era pregătit să dea foc flotei turcilor din portul de la poalele Perei. Dar genovezii au reușit să amâne expediția pentru mai târziu, promitând că vor participa atunci când planul de atac va fi întocmit mai clar.

Eu sunt uimit cum de mai pot gândi ei că planul acesta este secret, din moment ce toată flota îl

cunoaste, iar în Pera toată lumea vorbește deschis despre un eventual atac prin surprindere.

Canonada continuă. Pierderile noastre sporesc. Ceea ce noaptea se repară, se năruiește din nou în timpul zilei. Pe partea apărată de frații Guacchardi s-au prăbusit două turnuri și o parte însemnată din zidul mare.

25 aprilie 1453

Azi-dimineață, cu mult înainte de a se crăpa de ziuă, a venit Giustiniani la Blaherne, ca și cum ar fi vrut să se asigure că sunt acolo unde mi-a fost hotărât locul, și m-a desteptat din somn. Mi-a ordonat să-l însoțesc. Noaptea era sinistră și mintea mea înghetată. Din când în când, rupând tăcerea, lătrau câinii din tabăra turcilor.

Când mi-am dat seama că Giustiniani se îndreaptă spre port, am simțit un fior rece pe sira spinării. Mi-am amintit ce mi-a spus mai demult despre Turnul Sfântului Ioan de Cornibus și despre o anume grindă potrivită. Dar n-am rostit o vorbă.

Am urcat pe zid. În fata noastră, pe malul celălalt al Cornului de Aur, erau ancorate galerele turcilor. Mai erau vreo două ore până la răsăritul soarelui. Atunci s-a aprins o lumină în vârful turnului din Pera.

— Dumnezeu mare! a exclamat surprins Giustiniani. De ce mă voi fi născut genovez? Mâna lor dreaptă nu știe ce face stânga.

Era o noapte foarte liniștită. Doar apa mării, cu lucirile-i negre, clipcea sub picioarele noastre. Nici un zgomet, nici un semn de alarmă nu venea dinspre corăbiile turcilor. Doar flacăra înaltă, care ardea continuu în vârful Turnului Galatei. Cu toată

obscuritatea din jur, mi s-a părut că văd o corabie mare alunecând pe apă. Apoi s-a auzit detunătura. De pe malul opus, limbile de foc ale gurilor tunurilor aproape că m-au orbit. Imense ghiulele au lovit coca de stejar a corăbiilor. Noaptea s-a umplut de un vacarm înspăimântător. Apoi totul s-a luminat de la tortele aprinse, de la focul grecesc care se întindea pe apă în pete ce ardeau. Venetienii puseseră în mișcare o întreagă escadră pentru a distruge galerele turcilor. Două corăbii, deformate din cauza sacilor cu bumbac și lână care le protejau bordul și laturile, înaintau cu ajutorul vâslelor pe lângă mal. Dar una dintre ele era de-acum pe cale să se scufunde. Zburau fără încetare ghiulelele spre corăbiile mari izbindu-le adesea, cât și spre navele rapide, fustaele și brigantinele ce le însoteau.

Toată flota turcă, în stare de alarmă, s-a năpustit spre navele creștine care, confuze, se izbeau una de alta, în timp ce comenzile disperate ale căpitanilor răsunau deasupra apelor. Din când în când, privelistea era ascunsă de nori de fum și doar o lumină roșie ne-a dat de veste când una dintre corăbii a luat foc. Lăsând corabia să plutească în derivă, creștinii au sărit în apă și, luminându-și calea cu aprinzătoarele lor de torte, au înotat spre alte ambarcațiuni.

Bătălia a durat până în zori, înainte de a apuca corăbiile de război să se desprindă din vârtejul luptei. Una dintre acestea, cea comandată de Trevisano, s-ar fi scufundat dacă marinarii n-ar fi avut buna idee de a se dezbrăca și a astupa cu vesmintele găurile provocate de ghiulele, prin care începuse să pătrundă apa. Vasul lui Coco a fost lovit de unul din primele focuri și s-a scufundat. Câtiva marinari au reușit să ajungă înot la mal, dar cei mai mulți și-au pierdut viața.

Când a răsărit soarele, am putut constata că atacul prin surprindere a fost un eșec. O singură galere turcească a luat foc și s-a scufundat. Pe celelalte galere care au fost incendiate focul a fost stins cu ușurință.

Una dintre corăbii fusese comandată de fiul bailului Venetiei. După ce s-a retras din luptă, îndreptându-se spre lant, unde se afla restul flotei venetiene, tunurile de pe corabia lui au tras în zidurile Perei. Lumina care s-a aprins în Turnul Galatei în momentul în care navele venetiene au pornit spre Valea Izvoarelor este dovada incontestabilă a trădării făptuite de genovezi. Nici Giustiniani nu a încercat să nege acest lucru. Dar a spus:

— Că este adevărat sau nu, Genova tot țara mea rămâne. Și apoi, prea mult se grozăveau venetienii cu flota lor puternică. Las' că nu le strică dacă varsă și ei puțin sânge! Ca să nu mai spun că în felul acesta s-a ajuns, în sfârșit, la un echilibru de forță în port.

Când voiam să coborâm de pe zid, am aruncat o ultimă privire spre Valea Izvoarelor. Am tresărit și i-am atras atenția și lui să mai întârzie puțin. Călare pe un cal alb, sultanul își făcuse apariția. Soarele arunca luciri multicolore pe turbanul lui împodobit cu pietre prețioase. S-a oprit pe mal și în fața lui au fost aduși prizonierii, despuiati de vestimente, cu mâinile legate la spate. Erau marinari de pe nava care se scufundase. Iar din multimea de oameni călărând pe zidul maritim, unora li s-a părut că-l recunosc pe Giacomo Coco printre prizonieri, de aceea i-au strigat numele.

Pe malul Perei, turcii i-au îngenunchat pe prizonierii creștini în fața călăului. Capetele au căzut unul după altul și sângele creștinilor a curs.

Dar turcilor nu le-a fost destul. Au fixat în pământ tepuse înalte, apoi trupurile nefericitilor decapitati au fost trase în teapă, iar la urmă, în vârful tepuselor, le-au fost înfipite capetele. Multi dintre cei aflatii pe zidul maritim si-au acoperit capetele, nemaiputând să privească la acel spectacol de groază. Venetienii plâneau în hohote.

Au fost atât de multi prizonieri, încât unora încă nici nu li se retezase capul când trupurile primilor decapitati fuseseră deja înfipite în teapă. Sultanul nu l-a iertat pe nici unul. În lumina curată a zilei, trupurile mutilate încremeniseră. Dar capetele păreau că strigă cerând răzbunare, chiar dacă gurile lor amutiseră pe veci.

Giustiniani a spus:

— Eu nu cred că se mai află în toată flota venetienilor vreun om care să-si dorească să dea foc galerelor dusmane.

În apropiere de lant, o barcă încărcată până la refuz cu oameni de pe corăbiile venetiene vâslea spre mal. Giustiniani si-a încruntat sprâncenele si a spus tulburat:

— Eu nu stiu ce au ei de gând să facă.

Apoi s-a auzit tropăitul cailor. Nemaitinând seama de vârstă si de faptul că era atât de gras, bailul Venetiei sosea în galop, în urma lui călărea cu sabia în mână si cu vesmintele pline de sânge fiul său.

— Venetieni, adunarea! a strigat el de pe cal. Să-i aducem aici pe prizonierii turci!

Indignat, Giustiniani a strigat în zadar. Apoi s-a linistit si a spus:

— Nu-l voi mai trimite aici pe nici unul dintre bărbații care apără Poarta Sfântului Roman. Este dezonorant ceea ce fac venetienii. De altfel, ai văzut cu ochii tăi cum s-au retras cele două corăbii în toiul luptei, lăsându-i pe ceilalți să se descurce cum or putea.

N-a trecut mult până ce marinarii și soldații venetieni au apărut în grabă târându-i pe prizonierii din turnuri și din închisorile subterane. Câtiva dintre ei fuseseră prinși, din întâmplare în oras, înainte de a începe asediul, dar cei mai mulți au fost capturați pe când erau în misiune de recunoaștere a zidurilor sau în timpul atacurilor nocturne asupra Porții Sfântului Roman; în mai puțin de o oră, venetienii au adus lângă zidurile portului trei sute de prizonieri turci. Cei mai mulți erau răniți și epuizați neputându-se ține pe picioare. Din când în când, un marinar sau un soldat venetian, care voia să-și răzbune vreun prieten pierdut, se apropia de prizonieri și-i lovea cu pumnii în cap sau cu picioarele în pânze, în timp ce bietii oameni îngânau o rugăciune sau strigau numele lui Allah.

Văzând toate astea, Giustiniani le-a strigat de pe zid venetienilor:

— Mă voi plânge împăratului! Acești turci sunt prizonierii mei.

Iar venetienii i-au strigat:

— Tacă-ti gura, genovez blestemat, că de nu, te vom spânzura și pe tine!

Erau câteva sute de venetieni, și totți înarmați. Văzându-și neputința și înțelegând că propria lui viață este în pericol, Giustiniani s-a apropiat de bailul Venetiei și a încercat să-l domolească.

— Orice vor fi făcut genovezii din Pera, genovezii care apără Constantinopolul nu sunt vinovati. Nu uita că noi luptăm împreună pentru slava lui Dumnezeu si pentru binele creștinătății! Nu ne sporește gloria dacă-i spânzurăm pe acești nenorociți care au luptat cu curaj. Ba s-ar putea să fie chiar o nerozie, fiindcă văzând ei acest lucru, turcii se vor bate cu si mai multă înșufletire, nemaivorindu-si să ajungă vii în mâinile noastre.

Dar bailul Venetiei a răcnit, făcând spume la gură:

— Sângele prietenilor si fratilor nostri gâlgăie încă pe celălalt mal, iar tie, genovez meschin, nici măcar nu-ti este rusine că le iei apărarea turcilor, în stupiditatea ta, te vei fi asteptat probabil la o răsplată, nu-i așa? Pentru un pret bun, un genovez își vinde si mama. Pofim, culege-ti argintii! Este un pret bun.

Spunând aceste ultime vorbe, si-a scos punga de la brâu si a aruncat-o cu dispret la picioarele lui Giustiniani. Acesta a pălit brusc, dar a avut putere să se abțină si s-a depărtat, făcându-mi semn să-l urmez.

Venetienii au început apoi să-i spânzure pe prizonierii turci de grinzile exterioare ale turnurilor, dar pe cei mai multi i-au spânzurat atârându-i pe crenelurile zidului din fata cortului sultanului.

Nu i-au iertat nici pe cei răniți foarte grav. În total, au spânzurat două sute patruzeci de turci, câte șase pentru fiecare venetian omorât la Valea Izvoarelor. Marinarilor nu le-a fost rusine să faptuiască treabă de călău. Si-au luat de pe corăbii destulă frânghie în acest scop. Iar fiul bailului Venetiei i-a spânzurat cu mâna lui pe cei grav răniți.

După ce ne-am depărtat de navele venetiene, Giustiniani a grăbit pasul. Pe stradă trecea o patrulă, doi greci călare, care făceau parte din trupa de rezervă. Giustiniani le-a ordonat să coboare și i-a amenintat chiar și cu sabia când, la început, nu au vrut să se supună ordinului. Am încălecat și am ajuns repede la împăratul Constantin. Se retrăsese în turn și se ruga îngenunchat în fața unei icoane sfinte. El ne-a explicat că a fost nevoit să accepte cererea venetienilor de a-i ucide pe prizonierii turci. Venetienii erau dispuși să-i omoare chiar și fără voia lui, iar de se întâmpla așa, el, ca împărat, ar fi fost pus într-o situație penibilă.

Giustiniani i-a spus împăratului:

— Eu mă spāl pe mâini de orice responsabilitate. Sunt neputincios. Atâta timp cât mulți venetieni și-au părăsit posturile de pe zid fără voie, eu nu pot să retrag nici un om de-al meu pentru a-l pune să apere zidul maritim din port. Păstrează rezervele în stare de alarmă! Altfel, eu nu-mi mai pot asuma nici o răspundere.

Apoi ne-am îndreptat spre sectorul nostru. Dar după ce a privit spre tabăra turcilor și a înțeles că nu ni se pregătește nimic extraordinar, spre seară a coborât în port însoțit de douăzeci de genovezi.

După ce i-au spânzurat pe turcii inofensivi, venetienii au dat de gustul sângelui. Este drept că mulți dintre ei s-au întors pe ziduri și că bailul Venetiei s-a închis în camera împăratului de la Blaherne ca să plângă moartea lui Giacomo Coco, dar ceilalți s-au întors în port strigându-le genovezilor că sunt trădători și amenintându-i cu moartea. Cum întâlneau pe stradă un genovez singur, începeau să-l hărtuiască, îl trânteau la pământ și-l loveau cu picioarele.

Dar când s-au apucat să spargă usile și ferestrele casei unui negustor genovez, Giustiniani le-a ordonat însoțitorilor lui în armuri de fier să se apropie în grup compact și să curețe strada de venetieni. Acesta a fost începutul încăierării. Pe toate străzile din port s-au înfruntat venetienii cu genovezii, au scos săbiile și a fost multă vărsare de sânge. Trompetele au sunat alarma și Lukas Notaras a coborât dealul însoțit de trupa lui de rezervisti.

Fiind ei toți rezervisti greci, au distribuit din toată inima lovituri atât venetienilor, cât și genovezilor, iar compatrioții lor, dindărătul ferestrelor, au aruncat cu pietre în latini și le-au pus piedică cu ajutorul unor prăjini foarte lungi.

De-ar fi fost mai mulți genovezi în port, fără îndoială că încăierarea s-ar fi transformat într-un adevărat război între venetieni și genovezi. Numai că în intenția lui Giustiniani nu a fost înfruntarea cu venetienii, ci asigurarea securității caselor din port, care ar fi putut să ia foc în cazul unui conflict mai serios. Aproape toate casele din port sunt construite din lemn. De aceea, și cavalerii lui Lukas Notaras au încercat să-i îndepărteze de case pe venetieni. Din fericire, fiind marinari, venetienilor le era frică de cai.

Încăierarea a durat vreo două ore și poate că ar mai fi durat, dar, la apusul soarelui, a coborât în port împăratul Constantin, purtând pe creștet coroana de aur cu panas, împodobit cu mantia împărătească de brocard verde, tunica de purpură și cizmele de purpură. Alături de el călărea bailul Venetiei în uniformă de paradă. Bailul l-a chemat pe Giustiniani. Cu buzele tremurând, și-a cerut iertare pentru vorbele nedrepte pe care i le-a spus, împăratul a plâns și, în numele lui Hristos, i-a conjurat pe latini să înceteze cu vechile lor răfuieli.

Si a mai spus că dacă genovezii din Pera sunt trădători, nu înseamnă că toti genovezii sunt vinovati.

Vorbele împăciuitoare ale împăratului au restabilit pacea. Chiar si Lukas Notaras le-a apreciat si i-a îmbrătișat frăteste atât pe bailul Minotto, cât si pe Giustiniani. Vechile dușmănii si neîncrederea trebuie date la o parte, a spus el, fiindcă fiecare apărător al orasului își pune viata în primejdie pentru aceeasi cauză. Eu cred că Notaras a fost sincer când a rostit aceste vorbe, fiindcă în entuziasmul de moment, caracterul grecilor se ridica până la noblete si renuntare. Dar, năvăliti în politica traditională a oraselor lor, Giustiniani si Minotto nu au văzut în această atitudine a megaducelui decât o farsă si l-au suspectat că ar fi găsit ocazia favorabilă de a restabili bunele relatii cu latinii.

În orice caz, toti au descălecat. Cavalerii lui Notaras s-au împrăstiat prin port, iar împăratul, însoțit de bailul Venetiei, de Giustiniani si de megaducele Notaras, a făcut o plimbare pe străduțele de acolo. Putin câte putin, calmul a revenit si fiecare s-a întors la postul său. Doar câțiva venetieni, care, după ce au băut cât au putut în memoria lui Giacomo Coco, nemaiputându-se tine pe picioare de beti ce erau, au rămas să doarmă pe stradă. Iar dintre genovezi, au fost unii cu oasele atât de zdrobite, încât a fost nevoie să fie ajutați să urce în bărci pentru a ajunge la corăbiile lor. Trei genovezi si doi venetieni si-au găsit moartea în această încăierare, dar, la cererea împăratului, s-a hotărât ca nimeni să nu vorbească despre acest lucru, iar cei cinci morti să fie înmormântati noaptea.

Toate aceste înfruntări s-au întâmplat în apropierea casei mele. Când totul s-a sfârșit, i-am

cerut voie lui Giustiniani de a trece pe acasă. Mi-a spus înțelegător că, după această zi de suferință și umilintă, nici el n-ar avea nimic împotriva unei cupe de vin bun. Dar cred că mai mult din curiozitate a vrut el să vină în vizită la mine, pentru a o vedea pe femeia mea.

Manuil ne-a iese în întâmpinare și, pe când deschidea poarta, ne-a povestit, tremurând de mândrie și entuziasm, cum l-a lovit în cap cu o piatră pe un dulgher venetian. Iar Giustiniani, binevoitor, l-a lădat și mi-a spus că Manuil este un bărbat bun și înțelegător. Coplesit de greutatea armurii sale, s-a lăsat pe un scaun cu atâta putere, încât s-a cutremurat toată casa, apoi a cerut, pentru numele lui Dumnezeu, să i se aducă vin.

L-am lăsat pe Manuil să se ocupe de Giustiniani și m-am dus să o caut pe Anna, care se retrăsese în camera din fundul casei. Am întrebat-o cu mult zel dacă vrea să-l cunoască pe vestitul Giustiniani sau dacă prefera, potrivit obiceiurilor femeilor din Bizant, să nu se arate.

După ce s-a asigurat că nu am fost rănit de pe urma luptelor, m-a privit muștrătoare și mi-a spus:

— Dacă îți este chiar atât de rusine de mine și de înfățișarea mea încât nu dorești să mă prezinti nici prietenilor tăi, se înțelege că voi rămâne în camera mea.

Am asigurat-o că, dimpotrivă, sunt mândru de ea și o voi prezenta bucuros lui Giustiniani, mai cu seamă că el mi-a făgăduit să păstreze tăcere asupra căsătoriei noastre. Apoi am luat-o de mână, pentru a o prezenta oaspetelui nostru. Dar ea s-a smuls din mâna mea și mi-a spus cu mânie:

— Dacă vrei să-ți uimesti prietenii mândrindu-te cu mine, ar trebui să mă anunți din timp, pentru a-

mi aranja părul si a mă învesmânta si împodobi conform rangului meu. Asa cum sunt acum, nu mă pot arăta nimănui, chiar dacă doresc foarte mult să-l cunosc pe atât de vestitul Giustiniani.

În inocenta mea, i-am spus:

– Dar esti frumoasă asa cum esti. Pentru mine, tu esti cea mai frumoasă, cea mai minunată femeie. Cum poti vorbi oare despre podoabe si vesminte în aceste zile de groază si umilintă? Nimeni nu se mai uită acum la asa ceva..

– Cum? a întrebat ea. Esti sigur? Dar tu nu cunosti lumea, dragul meu. Eu o cunosc mai bine, fiindcă sunt femeie. Lasă-mă să fiu femeie! În fond, de asta te-ai căsătorit cu mine, nu-i asa?

Am fost oarecum dezorientat si nu am înteles ce rău i-am făcut de se poartă asa de ciudat cu mine. În cele din urmă i-am spus :

– Fă cum vrei! De crezi că asa este mai bine, rămâi în camera ta! Am să-i explic lui Giustiniani că nu poti veni.

Dar ea m-a prins de brat si mi-a spus:

– Dar nu fi prost! Voi fi gata într-o clipă. Du-te si tine-i de urât să nu plece!

Nici nu apucasem să plec din cameră că ea si-a scos pieptenele de fildes si a lăsat să i se reverse părul de aur. Desi nu era în obiceiul meu, am băut dintr-o singură sorbitură o cupă de vin si Giustiniani mi-a urmat exemplul. Fără îndoială, Anna avea dreptate. Femeia este diferită de bărbat si dă importantă unor detalii pe care un bărbat nu le consideră importante; încep să înțeleg că n-o cunosc prea bine pe femeia mea. Chiar si atunci când se află în bratele mele, gândurile ei pot rătăci

departe de gândurile mele. În felul acesta, niciodată n-o voi putea întâlni întru totul.

Din fericire, Giustiniani nu a văzut nimic anormal în întârzierea Annei. Se simtea bine în casa mea, sub un acoperis protector. Era binevenită această clipă de repaus după atâtea zile de tulburată veghe pe ziduri. Dar nu era decât o liniste înșelătoare. Din când în când se auzeau bubuiturile tunurilor, uneori atât de puternice, încât vinul dădea pe dinafară cupelor. Dar era bine și n-am mai avut nici un gând rău în privinta capriciilor Annei.

Apoi s-a deschis ușa. Giustiniani a aruncat o privire distrată, dar deodată fata lui a avut o expresie de autentică uimire, s-a ridicat în picioare în timp ce tot metalul de pe armura lui a zornăit, apoi s-a înclinat cu respect.

Anna se afla în pragul usii. Era învesmântată într-un peplos de mătase albă, prins cu o fibulă din pietre pretioase pe umărul gol. O centură de aur incrustată cu pietre pretioase îi puneă în evidență mijlocul zvelt, iar bratele și picioarele erau goale. În picioare purta sandale de aur, care lăsau să se vadă unghiile vopsite în roșu. Pe cap, părul era strâns într-o coafură mică, rotundă, împodobită cu pietre pretioase asemănătoare celor de pe centură și de pe umăr. Maforionul transparent îi cădea pe umeri, iar în față cobora până la bărbie. Avea fata mai albă, buzele mai roșii, ochii mai mari și mai strălucitori ca oricând. Nespuse de frumoasă și sfioasă, ea și-a ridicat arcul sprâncenelor de parcă ar fi fost surprinsă.

— A! a exclamat ea. Dar n-am știut că ai un oaspete.

Apoi, cu un aer nedumerit, a întins ușor mâna, iar Giustiniani și-a aplecat grumazul de taur și i-a

sărutat-o, păstrându-i-o o clipă în mâna lui în timp ce o privea fermecat.

Iar după ce si-a revenit din contemplare, Giustiniani mi-a spus:

— Jean Ange, nu mă mai mir de ce erai atât de grăbit. Dacă nu ti-ar fi fost sotie, as fi luptat din toate puterile ca să-i intru în gratii. Dar asa, nu-mi rămâne altceva de făcut decât să invoc

Cerul ca ea să aibă o soră care să-i semene.

Iar Anna a spus:

— E o mare cinste pentru mine că-l pot saluta pe marele, renumitul Giustiniani, cel cu care toată creștinătatea se mândrește. Iartă simplitatea vestimentelor cu care te-am întâmpinat. De-as fi știut că vii, m-as fi îmbrăcat mai frumos.

Apoi, atintindu-si spre el privirea, a exclamat:

— Ah! Dar poate m-am grăbit când am cedat insistențelor lui Ioannis Anghelos. Dacă nu am avut norocul să te văd mai înainte!

— Dar nu-l crede, Anna, m-am grăbit eu să-i spun. El are o femeie la Genova, alta în Caffa și multe altele în toate porturile din Marea Greciei.

— Ce barbă frumoasă, a murmurat Anna și a atins ușor barba vopsită în roșu a lui Giustiniani de parcă n-ar fi putut rezista ispitei de a o mângâia.

Apoi a umplut o cupă cu vin, a gustat din ea și i-a întins-o lui Giustiniani, privindu-l în tot timpul acesta cu admirație. Am simțit că mă îmbolnăvesc de furie și de gânduri rele.

— Dacă sunt în plus, am spus eu pierdut, pot iesi în curte. Mi se pare că am auzit ceva neobisnuit dinspre ziduri.

Anna mi-a aruncat o privire complice. Abia atunci am înțeles că nu-i decât un joc și Anna vrea, în felul ei, să-i arate lui Giustiniani prietenia pe care i-o purtam. M-am linistit și am zâmbit. Și pe când ei au continuat în joacă schimbul de vorbe, nu m-am putut abține să n-o privesc pe Anna, clocotind de pasiune. Și am fost uimit cât de ușor a putut să cucerească prietenia genovezului. Am cinat împreună, iar când s-a ridicat să plece, Giustiniani m-a privit cu atenție și cu un gest maiestuos și-a scos de la gât lantul de comandant placat cu email.

— Acesta este darul meu de nuntă, a rostit el și a atârnat pretiosul lant de gâtul Annei, profitând de ocazie pentru a atinge cu degetele lui groase umerii ei goi. Oamenii mei zic că as fi

invincibil, a mai spus el. Dar trebuie să recunosc că tu m-ai învins. Acest lant îți va deschide orice poartă, cum nici o sabie și nici un tun n-ar putea.

Stiam că-si poate permite să facă un asemenea dar, fiindcă posedă destule coliere, pe care, împins de nemărginita-i vanitate, le schimba deseori. Dar aluzia ascunsă în vorbele sale, care lăsa de înțeles că Anna este oricând binevenită în vizită la el, nu mi-a plăcut deloc. Iar Anna mi se pare că i-a multumit cu prea mult entuziasm, răsucindu-si mâinile împrejurul gâtului lui, sărutându-i amândoi obraji, ba chiar și buzele groase.

Giustiniani a fost vădit miscat, a suspinat de emoție pentru propria-i generozitate și ochii i s-au umplut de lacrimi. A spus:

— I-as ceda bucuros bastonul meu de comandant sotului tău pentru a rămâne o noapte lângă tine. Dar, pentru că așa ceva nu se poate, îi voi da liber noaptea asta și mă voi face că nu văd de va mai lipsi din când în când, numai să nu fie absent atunci când se dau adevăratele lupte. Sunt tentații pe care un bărbat trebuie să le învingă. Dar bărbatul tău n-ar fi bărbat dacă i-ar rezista unei femei ca tine.

A plecat apoi, iar eu l-am însoțit până în stradă. Numai din invidie, când a văzut cât sunt de nerăbdător să mă întorc în casă, m-a necăjit și a început să-mi istorisească o poveste lungă, dar nici nu știu ce mi-a povestit, fiindcă nu l-am putut urmări. După ce, în sfârșit, a încălecat pe cal, am alergat în casă și am îmbrățișat-o pe Anna, am sărutat-o cu patimă și iubirea mea a fost mai furioasă decât oricând. A fost mai strălucitoare, mai înfloritoare, mai voioasă, mai frumoasă decât oricând. Iar în pat, în ciuda încercărilor mele îndârjite, nu i-am putut scoate de la gât lantul de comandant al lui Giustiniani, pe care a vrut să-l păstreze ca pe un trofeu.

Apoi a rămas întinsă pe spate și ochii ei mari au privit fix spre tavan cu o expresie întunecată, necunoscută, de neînțelese.

— La ce te gândești, dragostea mea? am întrebat-o.

— Trăiesc, exist, mi-a răspuns ea simplu. La nimic altceva nu mă gândesc.

Epuizat, gol, rece, i-am contemplat frumusețea ametitoare, gândindu-mă la oamenii trasi în teapă de turci și la cei spânzurați de ai nostri, la cadavre, la fete înnegrite și la gâturi spintecate. De departe se auzeau bubuituri de tun. Neclintite, stelele priveau spre pământ. Frumusețea pulberii respira

vie lângă mine cu ochii întunecați de tristete. Cu fiecare suflare a ei, lanțurile spațiului mărginit și ale timpului efemer s-au strâns și mai adânc în carnea trupului meu.

1 mai 1453

Situația noastră începe să devină disperată, în apropiere de poarta Xyloporta, la nord de colțul zidului, turcii au început construcția unui pod plutitor care să permită legătura între tabăra sultanului și malul Perei. Până acum, turcii staționați pe dealul Perei erau separați de grosul ostirii, neputând comunica cu sultanul decât după ce înconjurau golful prin partea lui nordică.

Chiar dacă flota noastră nu poate să împiedice construcția, în apropiere au fost ancorate imense platforme plutitoare, pe care sunt așezate tunuri, pentru a proteja podul. Când podul va fi terminat, galerele turcești vor putea trece la atac apărare de bateriile artileriei plutitoare.

Focurile artileriei și atacurile zilnice ale turcilor asupra palisadelor ce se repară în fiecare noapte au generat pierderi importante în rândurile noastre. De la o zi la alta apărarea slăbește, în timp ce oastea sultanului devine și mai puternică. Vestea despre asediu s-a răspândit în toată Asia. Întărâtați de dervisi fanatici, tărâni și-au părăsit culturile și păștorii turmele ca să împlinescă prevestirile Coranului, mulți dintre ei nefiind înarmați decât cu un cutit sau cu un ciomag cu vârful plumbuit.

În oras vinul s-a isprăvit, iar prețul hranei a devenit inaccesibil pentru cei săraci. De aceea, împăratul a reglementat astăzi împărțirea pâinii, în toate cartierele orasului, bătrânii au fost desemnați să aibă grijă ca fiecare familie de combatant și fiecare

apărător să-si primească ratia de hrană, pentru a nu avea nici un pretext de a-si părăsi postul.

Comandantul rezervistilor trebuie să facă în fiecare zi turul orasului si, prin surprindere, apelul nominal al combatantilor greci de pe ziduri. Se înțelege că acest ordin nu se aplică latinilor.

În apropierea Portii Harisiene, zidul s-a năruit în multe părți. Subrezit de-a binelea, zidul exterior se repară continuu, dar până acum turcii n-au reusit să pătrundă pe niciunde; în timpul noptii este golit santul de apărare si nici unul dintre materialele aruncate de turci acolo pentru a le înlesni incursiunile nu este neglijat, putând fi prea bine folosite pentru întărirea parapetilor sau pentru câptusirea spărturilor din zid.

De-a lungul zidurilor băntuie mirosul cadavrelor si multi oameni au surzit din pricina bubuiturilor tunurilor.

3 mai 1453

Ca urmare a înțelegerii formale dintre Giustiniani si bailul Venetiei, Lukas Notaras controlează fiecare sector al zidului. Tot el asigură si comanda apărătorilor zidului maritim, chiar dacă Giustiniani si împăratul au încredintat-o unui alt comandant grec. În urma propunerii lui, pe acest zid au fost asezate două tunuri mari imperiale, care să tragă asupra galerelor turcilor de pe celălalt mal. Din păcate, bătaia tunurilor nefiind prea mare, ghiulelele au căzut în apă, fără să le aducă turcilor nici o pagubă. Turcii au ripostat trăgând spre zidul maritim, dar si ghiulelele lor tot în apa mării s-au oprit.

Cerul este înnorat. Ieri, dinspre Bosfor, a început cu putere să bată vântul.

Înainte de a se însera, bailul Venetiei i-a convocat în marea sală de ceremonie de la Blaherne pe totii bărbații mai importanți, atât pe latini, cât și pe greci, la o întrunire secretă. Nu au fost mai mult de cincizeci de persoane. Arhonti din diferite părți ale orașului au reprezentat populația neactivă în acest război. A fost și Lukas Notaras. Am fost și eu, în calitate de ofiter al lui Giustiniani în zona apărată de venetieni.

Bailul Venetiei, care a vorbit primul, a afirmat, în numele Consiliului celor doisprezece, că Venetia nu i-a abandonat niciodată pe cei care i-au cerut ajutorul. De aceea, el este sigur că din Venetia trebuie să fi plecat de-acum o flotă armată spre Constantinopol. A mai spus că, într-un fel sau altul, ar trebui luată urgent legătura cu aceste corăbii, care nu pot fi prea departe de oras. Bailul cunostea numele căpitanului flotei, Giacomo Loredano. Și a spus în continuare:

— Toti stim că poziția noastră este amenințată, dar situația nu-i, în nici un caz, disperată. Timpul luptă de partea noastră. Fiecare zi de rezistență la asediu înseamnă victorie. Dacă ce-or face alte țări din Occident, eu vă spun că flota Venetiei e în drum spre noi. Pot jura că așa este. Poate că și papa va fi închiriat câteva galere, poate că și regele Cataloniei va fi trimis corăbiile promise, cine știe? Presiunea politică a Ungariei ar putea avea un rol important dacă i-ar amenința serios pe turci pe la spate.

Cum pe câțiva dintre cei prezenți i-a pufnit râsul, indignat, bailul Minotto și-a rotit amenințător privirea în jur și a spus:

— E încurajator că veselia și râsul domnesc în rândurile noastre, dar nu-i nimic de râs în cele spuse de mine. Există două nave inactive, fiindcă în acest moment Giustiniani nu are nevoie de corăbii. Vântul este favorabil și la noapte va fi întuneric. Fiind foarte mari, aceste corăbii vor reuși să depășească orice obstacol. Propunerea mea este ca împăratul Constantin să se îmbarce pe una dintre aceste corăbii, să încerce să ia legătura cu corăbiile lui Loredan, apoi să-și continue drumul până în Moreea, unde să strângă o oaste cu care să se întoarcă la Constantinopol. Doar nu va scădea cu nimic prestigiul împăratului în timpul cât va lipsi din oras.

Giustiniani a avut un zâmbet amar și a spus:

— În această propunere a ta se simte atât de renumita tactică politică a Venetiei. Dar nu mă opun. Este, într-adevăr, inutil ca Împăratul Constantin să-și riste viața în acest asediu. De aceea îi ofer bucuros corabia mea. Dar numai lui, nu și altora. Entuziasmați, câțiva greci au început să strige cu zel că așa-i drept și că viața basileului Constantin este pretioasă. Pe de altă parte, nimeni nu putea fi încrezător în acest plan, fiindcă toată lumea știa că încă din iarnă turcii pătrunseseră în Moreea, împiedicând plecarea micii oști pe care fratele împăratului se spune că reusise s-o alunge. Doar Notaras s-a întunecat la față și a privit cercetător în juru-i. El a înțeles bine că în absența împăratului puterea urma să treacă în mâna venetienilor. Și Giustiniani știa că, dacă se va întâmpla așa, orasul va fi condus de venetieni, cu atât mai mult dacă flota lui Loredano va reuși să ajungă la Constantinopol. Bănuiesc că el și-a oferit cu atâta ușurință corabia, fiind convins că împăratul Constantin va refuza oferta.

Împăratul Constantin , vădit miscat de generozitatea lui Giustiniani, i-a multumit din toată inima si a spus:

— Am jurat si am judecat care este drumul meu. Un păstor bun moare împreună cu turma sa. De aceea vreau să trăiesc si să mor împreună cu poporul meu. Să lăsăm la o parte această propunere si să mergem mai departe.

După lungi discutii, s-a hotărât, într-un sfârșit, să fie trimisă o brigantină rapidă în căutarea flotei venetiene. Apoi împăratul a dezvăluit dezonoranta purtare a mănăstirilor, care au ascuns podoabele din aur si argint, în ciuda înțelegerii făcute încă înainte de asediu ca obiectele pretioase ale bisericilor si mănăstirilor să fie topite si transformate în aur. De aceea, cu inima încărcată de durere, va trebui să verifice toate mănăstirile, pentru că acolo se găsește aurul si argintul pe care orasul trebuie să-l plătească zilnic pentru hrană. Se spune, de asemenea, că în mănăstiri se ascund multi oameni valizi, care nu vor să participe la apărarea orasului. De aceea, politia de război va trebui să cerceteze mănăstirile.

Apoi li s-a adresat arhontilor orasului astfel:

— Trebuie să înțelegeti cel puțin acum că suntem toti la fel de pierduti si că nu mai există nici o deosebire între bogati si săraci, între nobili si oamenii de rând, că pe toti deopotrivă ne asteaptă moartea si sclavia; în van vă păstrați bogățiile si vă ascundeti în locuri tănuite aurul si argintul. Nu există bogătie cu care să vă puteti salva viata. Dacă îi vom învinge pe turci, vă făgăduiesc că vă voi înapoia de patru ori mai mult aur decât aurul pe care sunteti dispusi să mi-l împrumutati. Iar de vom fi învinsi, nu mai are nici o importantă, fiindcă turcii vă vor lua tot, chiar si viata. Vă rog,

vă conjur să va înfrângeți cupiditatea și să dați aurul vostru pentru apărarea orasului! Alții își dau sângele și viața lor.

Dar nobilii arhonti, care se uitau fix doar spre pardoseala de marmură înnegrită de focurile venetienilor, n-au spus nimic.

4 mai 1453

La miezul nopții, ocrotită de întuneric și de puternicul vânt favorabil, o brigantină cu doisprezece voluntari la bord a părăsit portul. Marinarii, îmbrăcați în vestimente turcești, au înălțat pe catarg steagul sultanului, pentru a putea trece cu bine prin strâmtoarea Gallipoli. Semnalele de plecare și de sosire ale corăbiilor turcești sunt bine cunoscute flotei noastre, de aceea toată lumea speră că brigantină va reuși să se strecoare pe lângă turci fără a fi băgată în seamă și că va întâlni flota venetiană comandată de Loredano.

Dar, dacă ar fi vrut, corăbiile permanente ancorate în Arhipelagul Grecesc ar fi putut ajunge de mult la Constantinopol. Sau poate că Signoria se teme ca atât de costisitoarele corăbii să nu cadă într-o capcană dacă le vor trimite înapoi, fiindcă, lipsite de flotă, stabilimentele de negociere ale venetienilor din insulele grecești riscă să ajungă pe mâna turcilor. Dacă, în virtutea înțelegerilor semnate cu Venetia, împăratul Constantin nu ar fi impus corăbiilor sosite din Marea Neagră să participe la apărarea orasului, poate că n-am fi avut nici o corabie venetiană de partea noastră.

Dar bailul Minotto a afirmat încrezător:

— Dacă Venetia l-ar putea abandona pe împărat și ar putea face abstracție de Constantinopol, în nici un caz nu și-ar putea abandona nici poporul,

nici bogata încărcătură a corăbiilor reținute în Bizant.

Starea de spirit a locuitorilor orasului s-a îmbunătățit de când s-a răspândit zvonul că flota salvatoare este în drum spre Constantinopol și că ungurii îi vor ataca din spate pe turci. De-ar fi fost așa! Numai că Occidentul ne-a părăsit.

S-au cam săturat occidentalii de noi. Pentru că noi avem altă limbă, alte litere, altă credință, altă filozofie. Pentru că de ei ne separă sute de ani de invidie, dușmănie și neîncredere. Săracă, roasă de viermi, din ce în ce mai strânsă între zidurile sale, noua Romă, stăpâna de altădată a lumii, nu mai este acum altceva decât ruda săracă. Ar trebui să multumească supusă pentru pâinea pe care alții i-ar oferi-o din milă. Niciodată. Niciodată. Mai bine să ne risipim împreună cu această lume pierdută, să murim în ritmul tobelor infernale din jur, dorindu-ne doar amintirea vesnică, în spatele purpurei imperiale sunt o mie de ani. Împărații și regii Europei, barbari de disprețuit, s-au ridicat în umbra gloriei noastre, în urma noastră este prima comunitate creștină. Și mai veche decât Biserica lui Hristos este filozofia lui Aristotel și a lui Platon. Ei l-au ales pe Aristotel, noi pe Platon.

E sătul Occidentul de noi. Chiar dacă ajutorul lui ar sosi, oare ce importantă ar mai avea? Am văzut-o încă înainte de Varna. Am văzut-o împreună cu armata cruciatilor, când cu o patimă clocotitoare cardinalul Cesarini a vrut să schimbe în fapte idealurile năruite. El, cel care visase cândva la democratizarea Bisericii și la pacea popoarelor, în ultimele luni ale vieții era pregătit pentru o falsă lumină. Obrajii lui peste măsură de subți nu mai puteau să ascundă craniul de mort. Doar ochii îi străluceau. Din Occident, îl urmaseră

doar câtiva cavaleri, tâlhari si oameni bogati,
doritori de coroane nobiliare. Si ungurii.

Si ungurii. I-am văzut când smulgeau bărbile
preotilor săraci din satele bulgare. I-am văzut cum
îi loveau cu sabia, doborându-i la pământ, pe
călugării greci. Foloseau bisericile ortodoxe drept
grajduri pentru caii lor, iar când plecau mai departe
le dădeau foc. Doar au pângărit si au jefuit
odoarele sfinte ale bisericilor. Sfârșit de oboseala
cruciadei, istovit de frig si foame, cu inima
amortită, atunci n-am putut gândi asa. Acum, când
pământul se zguduia clipă de clipă de focurile
tunurilor si zidurile Constantinopolului se
prăbusesec încet, în inima mea se întoarce imaginea
vie a tuturor celor văzute atunci. Asa arată de fapt
ajutorul Occidentului, care, până la urmă, a
transformat câmpia Varnei într-un pustiu populat
de cadavre.

Puternic, vântul de nord-est a împins pânzele
brigantinei cu pavilionul sultanului pe catarg.
Dincolo de pragul mortii, împreună cu sperantele
noastre cele de pe urmă. Dar inima îmi spune că
împlinirea sperantelor noastre înseamnă stingerea
lumii noastre, cortegiul ei de moarte.

Atotputernice Doamne, îndurătorule Mântuitor,
Sfântă Fecioară, alungati din inima mea cuvintele:
Mai bine turbanul turcilor decât tiara pontificală!

O astfel de alternativă nu există. Nu poate să
existe. E doar dorinta deznădăjduită de a trăi, un
mod de a te însela pe tine însuti, un instinct josnic
de a rămâne în viață. Nu mai am de ales decât între
temporalitate si vesnicie. Între lumea oamenilor si
lumea lui Dumnezeu. Oare de ce încerc să mă
conving fără încetare, când eu însumi, pe ascuns,
mă îndoiesc de adevărul meu?

5 mai 1453

E usor să gândești când ești singur, e usor să scrii. Și să mori e usor când ești singur pe ziduri și moartea seceră împrejurul tău. Plin de funingine este pământul dincolo de ziduri și ars de tunuri cât cuprinzi cu ochii. La fiecare rafală, de pe peretii somptuoaselor săli ale Palatului Blahernelor se desprind plăci de marmură netede ca sticla. E usor să rătăcești de unul singur prin palatul împăraților și să aștepti moartea când vidul din jur te împinge în prăpastia trecutului ireversibil.

Dar astăzi am trecut din nou pe acasă. Ca să mă cufund în vidul ochilor ei câprui, să-i ating trupul cu vârful degetelor, să mă bucur de căldura vieții, de frumusețea ei care se va pierde... doar atât... clocotul pătimas al sângelui să-mi alunge gândurile desperate, totul să fie altfel decât este.

După Varna, timp de șapte ani am trăit ca un călugăr. Nu pentru că aș fi făcut un legământ, nu pentru că aș fi tânjit după puritate, doar pentru mine am făcut-o. Animalele mi se supuneau și aveau încredere în mine. Mehmet mi-a dat un nume: Cel care nu poate fi corupt. Murad îmi dăduse un nume: îngerul. A fost o vreme când credeam că îngerii trăiesc printre oameni, nestiindu-și îngerimea, și că doar semne ascunse îi deosebesc de ceilalți oameni.

Poate că-i așa, cine știe? Ce știm noi oare despre tainele Creatorului? Poate că din stele ne privesc lumi gânditoare ce ne influențează fără să știm. Poate că, străbătând clipa când suntem fete, razele stelelor ne hotărăsc destinul încă din uterul mamei.

Dar înger nu sunt. Sunt doar un om. Anna Notaras m-a învățat că sunt om. Nu există nici un regret în melancolia de nerostit a clipei când, atingându-i trupul alb, simt profunzimile căderii.

Nu-mi pare rău. Pleoapele închise, cu transparenta lor albastră, genele lungi, umede de lacrimile pasiunii, respirația vieții, trupul ei zvelt pe care-l strâng la piept... Nu, nu-mi pare rău. Dar o melancolie de nespus îmi stăpânește ființa și mi-e dor de clipa când mă voi elibera din închisoarea trupului meu.

Dintr-o închisoare în alta... toată viața. Să fie ea ultima mea închisoare?

Când stăm îmbrățișați, când răsuflarea îmi mângâie fața ca un suspin, atunci este bine. Dar când începe să vorbească, armonia dispare. Numai prin mijlocirea trupurilor noastre ne putem înțelege. Sunt de ajuns doar câteva cuvinte ca să ne jignim unul pe altul, câteva cuvinte ca să ne privim cu dușmănie. Străini cu priviri mâniate, când din obrajii noștri încă nici nu a apucat să se stingă flacăra pasiunii.

Ea nu a înțeles de ce trebuie să mor. De-as fi dorit să trăiesc, as fi trăit.

— Onoarea? a spus ea astăzi. Un cuvânt detestabil. Un cuvânt absurd. Nu tot onoare este și gloria sultanului Mehmet? Nu sunt oameni de onoare chiar și acei creștini care și-au părăsit credința, și-au înfășurat capetele în turbane și au trecut de partea turcilor? Ce este onoarea pentru cel învins? Doar învingătorul are onoare.

I-am spus:

— Vorbim despre lucruri diferite. Nu ne putem înțelege unul pe altul.

Dar ea este perseverentă. Și-a înfipt unghiile în bratul meu de parcă ar vrea să mă oblighe să gândesc ca ea. Și a rostit cu încăpățănare:

— Că lupti pentru apărarea orasului pot înțelege. Dar la ce bun să mori sau să cazi prizonier după ce zidurile se vor prăbushi și turcii vor cuceri orasul? Înseamnă că esti grec doar pe jumătate, dacă nu pricepi că orice om își este sîsi mai aproape.

I-am spus:

— Nu mă înțelegi pentru că nu mă cunoști. Dar ai rostit un adevăr, îmi sunt mie însumi mai aproape. Deci trebuie să mă supun mie.

— Și eu? m-a întrebat ea pentru a șuta oară. Înseamnă că nu mă iubesti.

— Ce-i drept, eu pot să rezist ispitei, i-am spus eu. Dar nu mă împinge în bratele disperării! Iubirea mea, singura mea iubire, te rog, nu mă aduce la disperare!

Mi-a atins tâmpilele, s-a uitat în ochii mei cu ochi scânteietori, muștrători și a spus în șoaptă:

— De-as putea deschide fruntea ta, de-as putea vedea gândurile tale ascunse! Nu esti acela care am crezut eu că esti. Cine esti? Eu n-am îmbrățisat decât trupul tău. Dar pe tine nu te-am îmbrățisat niciodată. Te urăsc! O, Doamne, ce mult te urăsc!

Am rugat-o:

— Dăruiește-mi doar aceste câteva zile scurte, doar acest răgaz de o clipă. Poate că vor trece sute de ani până să-ti văd iarăși ochii, până ne vom reîntâlni. Ce rău ti-am făcut, de mă chinuiesti atâta?

Dar ea a spus:

— Nu există nici trecut, nici viitor. Nu vreau să mă amănesc cu vise, nu vreau să trăiesc în

închipuire, pe mine nu mă multumeste filozofia
nebunilor. Vreau să trăiesc viața asta. Iar pe tine,

în viața asta te vreau. Ioannis Anghelos, oare nu
înțelegi? Dacă mă încrâncenez împotriva ta este
pentru că vreau să trăiești. De aceea trebuie să te
răscolesc, și am s-o fac până în ultima clipă. Nu te
pot ierta. Nici pe mine nu mă pot ierta, nici pe tine.

Si eu i-am spus istovit:

— E greu de purtat coroana.

Dar ea nu a înțeles ce am vrut să spun.

6 mai 1453

Astăzi a fost o zi neliniștită. Loviturile de
moarte ale tunurilor nu au încetat o clipă să bată.
S-au zguduit cerul și pământul. Din două în două
ore, bubuiturile tunului cel mare au acoperit toate
celelalte zgomote. De la Marea Marmara până în
port se cutremură zidurile.

Turcii sunt neistoviti. Dinspre tabăra lor nu
încetează nicicând larma și răpăitul tobelor.
Dervisii zbiară cu atâta furie, încât glasurile lor
răzbat până dincolo de ziduri. De santul de apărare
se apropie dansând și învârtindu-se și nu încetează
să se rotească pe călcâie nici dacă sunt străpuși de
săgeți, de parcă n-ar simți durerea. Grecilor le este
teamă de ei și-i îndeamnă pe preoți și pe călugări
să se apropie de ziduri și să-i blesteme.

Nici nu mă pot gândi să părăsesc zidul, în toate
cele patru părți spre care tunurile mari își îndreaptă
focul, zidul exterior este complet năruit, iar în
zidul mare interior spărturile se lărgesc. Cum
tunurile nu-si încetează nici o clipă
bombardamentul, este imposibil de reparat ceva în

timpul zilei. Doar noaptea se construiesc si se refac palisade. În fiecare revărsat de zori, în fata turcilor se înaltă zidul exterior încropit peste noapte, care apără orasul. Saci plini cu surcele si cu pământ înlocuiesc crenelurile. Ghiulelele le dărâmă din nou, dar se împiedică de sacii cu lână si cu iarbă si cad înfigându-se în pământ, fără să fi pricinuit vreo stricăciune.

Johannes Grant, saxonul, pretinde că tunurile turcilor dau semne de oboseală, fiindcă de cele mai multe ori ghiulelele zboară peste ziduri la nimereală nepricinuind vreo pagubă importantă. Un tun uzat, spune el, e greu de manevrat si, în acelasi timp, periculos pentru servanti, în special pentru cel care aprinde fitilul. Dar în fiecare zi, din spatele dealului se înaltă o lumină rosiatică deasupra turnătoriei improvizate a lui Orban si se aude cum curge metalul topit si se aud si loviturile de ciocan care izbesc în formele de turnare, pentru a le elibera în vederea unei alte turnări.

În oras lipseste uleiul pentru pregătirea mâncării. Cei mai loviti de această lipsă sunt săracii. Dar din Pera, în fiecare zi sosesc în tabăra turcilor cărucioare încărcate cu butoaie de ulei, care sunt vărsate în gurile încinse ale tunurilor. Nici un asediu nu l-a costat atât de mult pe vreun sultan. Dar Mehmet nu se sfieste să folosească chiar si averile vizirilor si dregătorilor lui. În tabăra lui sunt destui bancheri din diferite țări, si greci, care au încredere în el si-l împrumută cu bani. Umblă vorba că genovezii din Pera ar cumpăra de la creditorii sultanului pergamente care atestă diferitele sume de bani împrumutate, care sunt mai sigure, zic ei, decât lăzile si casetele ce pot fi furate oricând.

Nelinistită zi. Multi morti si răniti. Dar locuitorii orasului se mângâie cu iluzia unei ciudate

sigurante. Atât de repede își schimbă starea de spirit! În acest moment toată lumea asteaptă flota venetiană și oastea ungarilor. Femeile și copiii umblă pe străzi și măsoară din ochi proiectilele de piatră căzute în oras, minunându-se continuu de mărimea lor extraordinară.

— Sultanul este tânăr, spune lumea. Dar orasul nostru rezistă de o mie de ani la atacurile tuturor celor care au vrut să-l cucerească și va mai rezista. Are să-și piardă el răbdarea sultanul și are să-ncerce să dărâme zidurile cu capul. Tot atât de mare-i va fi disperarea precum îi este acum entuziasmul. Nu mai e mult și are să-și muste și mâinile de necaz, când i se va scârbi de război întregii lui ostiri și când ienicerii se vor revolta.

E drept că în timpul nopții trecute au traversat santul înot câțiva bărbați care au fugit din tabăra sultanului și i-au înflăcărat cu povestirile lor pe grecii care repară zidul. Ei s-au abătut de la disciplina impusă și au fugit de teamă să nu fie pedepsiți, așa au spus. Și au mai spus că în tabăra turcilor toată lumea este nemulțumită, că pâinea nu ajunge pentru toată oastea, că brutarii sultanului amestecă praf în făina din care prepară pâinea și că jumătate din soldați suferă de dureri în pânțele și au febră. Și au mai povestit despre prevestirile proaste pe care le anunță dervisii.

Fără îndoială că în spatele povestilor lor se ascunde ceva. Fie că au vorbit astfel pentru a obține încrederea alor noștri, fie că sultanul însuși i-a trimis pentru a răspândi zvonuri false în oras, ca să ne slăbească vigilența. Altfel, toată întâmplarea nu-i decât un soi de curaj nebun. Câțiva turci se simt mai în siguranță într-un oras asediat decât în tabăra sultanului, asta-i greu de crezut.

7 mai 1453

Putin după miezul nopții a început infernul. Poate că treizeci de mii de oameni au luat cu asalt zidurile orasului. Punctul cel mai amenințat a fost sectorul lui Giustiniani din dreptul Portii Sfântului Roman, unde tunul cel mare a pricinuit stricăciuni imense zidului exterior, ba chiar și zidului cel mare.

În perfectă ordine, fără să facă nici un zgomot, asediatorii, înarmați cu scări de asalt și cârlige prinse de lănci, au reușit să treacă peste santul care fusese umplut cu pământ, mai înainte să fie dată alarma. Apoi au înălțat scări pentru a escalada zidurile; înnebuniți de teamă, lucrătorii care reparau zidul au luat-o la goană. Păstrându-și sângele rece în fața situației neașteptate, Giustiniani a reușit să o redrezeze. Mugind ca un taur, s-a aruncat în luptă și, cu spada lui grea ținută cu ambele mâini, a început să-i secere pe turcii ajunși pe creasta zidului, în același moment au fost aprinse tortele și ceaunele cu smoală. Zidul s-a luminat ca ziua.

Strigătele lui Giustiniani erau atât de puternice, încât acopereau răpăitul tobelor și urletele turcilor. Când a văzut cât de mare era numărul asediatorilor turci, Giustiniani a trimis să fie chemată în ajutor trupa de rezervă. După două ore de luptă crâncenă a mai fost încă nevoie de oameni, de aceea au venit în ajutor și cei din părțile cele mai solide ale zidului. După atacul oarecum confuz de la început, turcii au atacat mai organizat, în valuri de câte o mie de oameni. Târâseră până aproape de sant o multime de tunuri usoare, fiindcă intenționaseră să ne țină în spatele merloanelor, sub amenințarea loviturilor de tun și a săgeților lansate de arcași. Dar, apărați de armurile lor de fier, oamenii lui Giustiniani au format un adevărat zid viu. Scările

de asalt au fost răsturnate, iar turcii care înaintau spre zid grupati în formatii de broască testoasă, ale căror scuturi ridicate deasupra capetelor erau ca niste carapace protectoare, au fost împrascați cu plumb topit și smoală clocotită. Formatiile s-au rupt și arcașii de pe ziduri i-au lovit de moarte cu săgetile.

E greu de spus câți turci au murit noaptea trecută. În oras, Giustiniani a lăsat să se înțeleagă că mormanul de cadavre s-a înălțat până la înălțimea zidului exterior, dar acest lucru l-a făcut doar pentru ridicarea moralului grecilor. Oricât de mare ar fi fost numărul turcilor ucisi, tot n-ar fi compensat pierderea latinilor omorâți cu zburătură de plumb aruncată de tunurile mici sau a celor trasi de asediatori cu cârligele de pe zid.

În comparatie cu acest ultim atac, toate celelalte atacuri de până acum au fost doar un joc. Noaptea trecută sultanul nu s-a mai jucat, ci a trimis la atac o parte importantă a ostirii. La Blaherne, primejdia n-a fost prea mare. Scările de asalt ale turcilor s-au dovedit prea joase pentru înălțimea zidului. De aceea, bailul Venetiei m-a trimis la Giustiniani cu câțiva oameni în ajutor, ca și venetienii să aibă partea lor de glorie în respingerea atacului.

Chiar în momentul când am ajuns noi acolo, un ienicer cu o statură impunătoare reusise să atingă creasta zidului. Cu un strigăt triumfător el și-a chemat congenerii și s-a aruncat asupra lui Giustiniani. Genovezii în armuri de fier au fost nevoiti să se dea la o parte din calea lui, atât de urias era ienicerul. Genovezul, care se apăra dintr-o pozitie incomodă, de pe o parte năruită a zidului, mai joasă decât restul, se afla într-o situatie disperată, dar, pe neașteptate, un grec, fără nici un fel de pieptar de protectie, a sărit ușor în spatele ienicerului și i-a retezat un picior cu o lovitură

rapidă de bardă. După aceea, lui Giustiniani i-a fost ușor să-l omoare. Giustiniani l-a răsplătit cu generozitate pe salvatorul său, dar a spus că ar fi preferat să se descurce singur, că doar este cu un cap mai înalt decât alți bărbați și mare cât un taur.

Am urmărit lupta la lumina tortelor și a săgeților ce zburau aprinse, într-o larmă asurzitoare și într-o stare de totală confuzie. Atacurile turcilor au devenit din ce în ce mai violente și a fost nevoie de multă energie pentru a le respinge. Sabia mea s-a năclăit de sânge. Când turcii au dat primele semne de oboseală și au început să se retragă, apăreau zorii, iar eu eram epuizat și abia de-mi mai puteam ridica bratul. Dar nu am fost rănit, în această privință, pot spune că aveam de ce să fiu mai fericit decât mulți alții. Giustiniani s-a ales cu o rană deschisă la subsoară, din fericire nu prea adâncă.

Se povestea că, în apropierea Portii Selymbria, un grec oarecare l-ar fi strâns de gât cu frâurile calului, până ce a murit, pe un comandant însemnat al unei provincii turcești.

Văzând în ce stare de oboseală eram, Giustiniani m-a sfătuit prieteneste:

— Zelul și patima luptei sporesc forța unui bărbat până dincolo de hotarele rezistenței lui firești. Chiar și un bărbat slab capătă puteri de leu când luptă pentru viața sa. Dar un atac a cărui intensitate sporește nu-i atât de periculos pe cât este încetarea chiar și pentru o clipă a luptei, ce poate să aducă trupului o imensă stare de oboseală căreia e imposibil să i te sustragi. De aceea, un soldat încercat nu-și consumă niciodată toată energia, pentru a putea fi oricând gata de un nou atac.

M-a privit atent cu ochii lui bulbucati de taur și a continuat:

— De altfel, este bine să ai întotdeauna o rezervă de energie, ca să poți s-o iei la goană dacă-i cazul.

Se afla într-o foarte bună dispoziție și singurul lucru pe care-l regreta era că-și subțiasse vinul, amestecându-l cu apă, ca să dea un bun exemplu subordonaților lui.

— Ei, bine, Jean Ange! a rostit el. Începem să dăm de gustul luptei. Sultanul face deocamdată o încălzire. De-acum încolo ne așteaptă atacuri adevărate.

Nu mi-a venit să-mi cred urechilor și l-am întrebat:

— Ce înțelegi tu printr-un atac adevărat? Ceva mai rău ca acum n-am mai văzut. Ienicerii au luptat ca niște nebuni și, să spun drept, mi s-a părut că eu însumi m-am transformat în fiară sălbatică.

— Mai ai multe de văzut, te mai așteaptă multe încercări, Jean Ange, mi-a spus el cu voce mângâietoare. Salut-o din partea mea pe frumoasa ta soție! Femeile iubesc mirosul de sânge de pe vesmintele bărbatului lor. Iar eu n-am găsit niciodată o plăcere mai mare în bratele unei femei decât după ce am trecut prin sabia multi bărbați și mi-am simțit fiinta zdrobită și bolnavă. Din cauza acestei plăceri te invidiez, Jean Ange!

Descurajat, în aburul de sânge ce se ridica de peste tot în răcoarea diminetii, am simțit vorbele lui ca pe o blasfemie. Nu, nu voiam să mă uit la femeia mea. Cu acești ochi, aceiași cu care am privit spasmele și oroarea morții. Nu voiam să ajung la ea cu vesmintele pline de sânge și cu sufletul răscolit de imagini de groază. Nu voiam nimic. Doar să dorm. Dar îmi era teamă că mă voi trezi urlând, urmărit și în somn de cosmarul realității.

Giustiniani a avut dreptate. Atroce. Dar a avut dreptate. Am profitat de permisiunea pe care mi-a acordat-o si am plecat acasă, ca să mă refac după istovitoare înfruntare cu turcii; în ciuda faptului că eram zdrobit si obosit, în această dimineață trupul meu a fost mai pățimas si mai aprins ca niciodată. Apoi am dormit cu capul sprijinit pe umărul Annei Notaras. Un somn profund, asemănător cu moartea.

8 mai 1453

Ieri seara târziu, Consiliul celor doisprezece a avut o întrunire secretă. Asaltul nocturn al turcilor a dovedit clar slăbiciunea fortelor de apărare. Podul plutitor construit de turci amenință mai cu seamă Blahernele. De aceea, după dezbateri îndelungate, s-a hotărât ca cei două mii de oameni de pe trei dintre marile corăbii ale lui Trevisano să fie transferati pentru apărarea zidului. Si s-a mai hotărât că încărcătura corăbiilor urmează să fie depozitată la Arsenalul Imperial, iar marinarii si soldatii debarcati să întărească apărarea la Blaherne.

Trevisano a protestat în numele armatorilor si al căpitanilor corăbiilor în cauză. El le-a atras atentia venetienilor lui că, dacă va descărca o încărcătură atât de pretioasă, care valorează zeci de mii de ducati, nu va mai exista nici o sansă de a o recupera în caz de victoria turcilor. De altfel, chiar si corăbiile abandonate riscă astfel să cadă în mâinile dusmanilor, iar echipajul nu-si va mai putea salva viata.

În ciuda protestelor lui Trevisano, Consiliul a adoptat hotărârea. Auzind aceasta, echipajele celor trei corăbii, în frunte cu căpitanii lor, s-au revoltat, au luat armele în mâini si au refuzat să debarce.

Tunurile au fost pregătite să tragă, arcașii au urcat pe gabiile catargelor și Trevisano a râs cu o bucurie răutăcioasă când bailul Venetiei, alături de care stătea în barca cu care se apropiaseră de corăbii, rosu de mânie, a încercat să-i liniștească pe marinari și să-i îndemne să se supună hotărârii Consiliului.

Consiliul celor doisprezece s-a mai întrunit o dată, iar la întrunire au mai fost împăratul, Giustiniani și Lukas Notaras. Cu ochii plini de lacrimi, împăratul a făcut apel la conștiința marinarilor și a afirmat că ei nu se vor mai putea uita niciodată în ochii unui creștin dacă acum, în acest moment greu, abandonează orașul.

Dar căpitani și reprezentanții marinarilor au spus:

— Nouă ni s-a impus să rămânem aici. Am renunțat să ne întoarcem la Venetia și ne-am arătat binevoitori față de bizantini. Dar acesta nu-i războiul nostru. Datoria noastră este să ne îngrijim de corăbii și de încărcătura lor.

Lukas Notaras a spus:

— În fiecare loc unde grecii au apărut zidul cu propriile lor puteri, după înfruntări sângeroase, turcii au fost goniti. Să-i ajute latinii pe latini, dacă se învoiesc, dar, după părerea mea, și așa sunt prea mulți venetieni la Blaherne.

Încercând să nu pară contrariat, trecând chiar și peste suspiciunile lui politice, Giustiniani, care, la urma urmelor, cunoaște cel mai bine punctele slabe ale apărării, a rostit:

— Pentru slava lui Dumnezeu și pentru binele întregii creștinătăți, corăbiile trebuie descărcate, iar echipajele transferate pe zidul de apărare.

Altfel, când vor da de greu, vor rupe lantul si o vor lua la goană. Venetienii au mai făcut jurăminte pe care apoi le-au călcat.

Încă o dată s-a hotărât să fie descărcate corăbiile si echipajele lor să apere zidul Blahernelor, dar când bailul Venetiei a încercat să urce pe corabia căpitanului Tana, marinarii, cu săbiile în mâini, s-au asezat în dreptul scării de acces si l-au împiedicat. Nu i-au lăsat să urce pe corabie nici pe propriii lor reprezentanti, acuzându-i că s-au vândut împăratului. Ei au spus:

— Încercati numai să descărcați corabia si veti vedea ce se întâmplă! Dacă ne-am pus flota la dispozitia orasului, probabil că grecii își închipuie că suntem sclavii lor. Orice creștin care rămâne în acest oras nefericit se află în pericol. Dar noi n-avem nici un chef să stăm sub tăișul săbiei! Puteti să faceti ce-ati face.

Reprezentantii marinarilor, care se clătinau pe picioare de beti ce erau, au început să plângă în hohote si li s-au adresat văicărindu-se:

— Iertati-ne, fratilor, că noi nu am înțeles ce promisiuni am făcut. Afurisitii ăștia de greci ne-au dat să bem vin, asta ne-a pierdut. Fratilor, Consiliul celor doisprezece ne-a vândut grecilor, dar parcă tot mai bine-i dacă murim împreună pe puntea corăbiilor noastre decât să ne tragă turcii în teapă!

12 mai 1453

Marinarii au rămas neclintiti. Orice discutie cu ei s-a dovedit a fi inutilă.

Dar Consiliul celor doisprezece a reusit să-i câştige pe Trevisano si pe Aloisio Diedo de partea lui. Iar căpitanilor le-au fost oferite daruri pentru a se linisti. Venetienii vor să-si păstreze cu orice pret pozitia la Blaherne, pentru că aspiră, fără îndoială, la putere. Lângă podul plutitor ce traversează Cornul de Aur sunt ancorate platforme pe care se află tunuri ce trag spre zidul Blahernelor. La Poarta Caligaria, zidul a suferit destule stricăciuni, iar între Poarta Harisiană si Palatul Porfirogenezei sunt spărturi destul de importante în zid. Zidul exterior este subrezit în multe părți ale orasului.

Blahernele sunt, într-adevăr, amenintate. Dar nu numai pentru apărare doresc venetienii să aibă un surplus de oameni, ci si pentru a mentine o puternică garnizoană cu care să poată domina orasul în cazul în care turcii vor ridica asediul. De aceea, doresc neapărat să-si transfere marinarii pe zidul de apărare al Palatului Blahernelor. Pe lângă marinari, la bordul acestor corăbii sunt si patru sute de soldati echipati cu armuri blindate.

Si în tot acest timp, grecii își varsă sângele si mor apărând zidurile. Notaras are dreptate. Atât la Poarta de Aur, cât si la Poarta Selymbria, grecii au respins singuri toate atacurile turcilor. Este cert că în dreptul acestor porti zidul este mai puțin năruit decât în dreptul Portii Sfântului Roman sau al Portii Harisiene. Dar cei mai multi dintre apărători sunt mestesugari si călugări fără nici o experiență militară, instruiti în pripă să mânuiască armele. Printre ei, sunt unii foarte slabi de înger, care-si pierd stăpânirea de sine si dau bir cu fugitii când începe atacul. Dar cei mai multi sunt adevărați urmasi ai grecilor care au luptat la Termopile si la Maraton.

Războiul scoate în evidentă atât ceea ce este mai bun în om, cât si ceea ce este mai rău. Cu cât se

prelungeste asediul, cu atât mai mult iese răul la suprafată. Timpul nu luptă de partea noastră.

Pe când pântecosii venetieni cu fete strălucind de prosperitate se ceartă, fetele grecilor care apără orasul se subțiază pe zi ce trece. Nu mai există nici ulei, nici pâine. Un pic de vin otetit subțiat cu apă este tot ceea ce depozitul imperial le oferă. Femeile și copiii lor plâng în case ori străbat orasul în procesiuni umile până la biserică. De dimineata până seara și de seara până dimineata, rugăciunile înflăcărâte ale celor umili și deznădăjduiti se înalță spre cer. Dacă rugăciunile ar putea salva orasul, Constantinopolul ar dura până la sfârșitul lumii.

Iar în timp ce latinii discutau în Biserica Sfintei Fecioare de la Blaherne, împăratul Constantin i-a chemat pe greci să asiste la slujbă și să țină cu ei un sfat de război la Catedrala Sfânta Sofia.

Giustiniani m-a desemnat să-l reprezint. El crede că nu-i tocmai cea mai potrivită vreme ca să se depărteze de zidurile Portii Sfântului Roman.

13 mai 1453

Seara, în catedrala pustie, unde sute de candelă luminau mozaicurile imense de pe peretii acoperiti cu aur, a fost o deznădejde fără de margini. Suita împăratului, silentiarilor, nobilii de la curte, ofiterii din garda imperială, comandantii diferitelor cartiere ale orasului păreau pierduti în imensitatea Catedralei Sfânta Sofia. De pe peretele altarului, sfintii priveau cu ochi muștrători. Nici afară, în jurul bisericii, nu era lume. În ochii multimei, Sfânta Sofia continua să fie blestemată, fiindcă aici fusese citită proclamatia Uniunii care a însemnat sfârșitul autonomiei Bisericii grecești. Ca și cum ar fi vrut să sfideze poporul și să-și arate deschis simpatia pe care o poartă cardinalului Isidor,

împăratul Constantin, mai neinspirat ca oricând, a ales acest loc pentru marele sfat de război.

Sfatul a început îndată după ce s-a sfârșit slujba. Comandantii diferitelor cartiere ale orasului au arătat că stocurile de alimente sunt pe sfârșite și că populația nemulțumită este din ce în ce mai amenințătoare.

— Starea de spirit are cea mai mare importanță, a spus unul dintre strategii împăratului. Situația este periculoasă. De aceea, poporul trebuie încurajat.

Fără îndoială, Phrantzes a fost mesagerul opiniilor împăratului. El a spus că un număr oarecare de greci de pe ziduri ar putea constitui, împreună cu rezervistii călare, un grup de atac. Dacă împăratul însuși ar prelua comanda atacului, grecii vor avea încredere în el și, probabil, se vor alege și cu ceva provizii din tabăra turcilor. O astfel de încercare, a spus Phrantzes, ar ridica moralul întregului oras. Și a precizat că latinii nu trebuie informați asupra acestui atac, pentru că știrea va ajunge numaidecât la genovezii din Pera și sultanul va fi prevenit.

Cu o privire orgolioasă, Phrantzes și-a îndreptat direct spre mine ochii lui albastri, înghețați, și a mai spus:

— Urechile sultanului sunt peste tot, chiar și la cele mai secrete întruniri. De ce n-ar fi și aici?

Dar strategii împăratului au spus într-un glas că un atac exterior este imposibil de făcut. Chiar să gândești asta este o nerozie, au mai spus ei. Niciodată un împărat nu și-a riscat viața într-o acțiune atât de hazardată. Iar dacă împăratul moare, orasul se află într-adevăr în primejdie, împăratul este binecuvântat de Dumnezeu. N-au decât să urle oamenii și să-și arate nemulțumirea,

dar atât timp cât împăratul este viu, poporul să nu uite că este la adăpost și că nici un rău nu i se poate întâmpla.

Lukas Notaras a spus cu glas mahnit:

— Până acum, doar cu ajutorul lui Dumnezeu am apărat noi orasul. Tot cu ajutorul lui Dumnezeu îl vom apăra și de acum încolo. Dar dacă El se depărtează de noi, Constantinopolul e pierdut.

Vorbele lui s-au referit deschis la Uniune, împăratul a acceptat și a aprobat Uniunea, de aceea Dumnezeu a abandonat orasul, așa au gândit cei de fată. Toti au fost copleșiți de o miscătoare tristete, și totii și-au aplecat capetele de parcă ar fi vrut să se roage. Era un puternic miros de tămâie și de ceară, iar partea de sus a impresionantei catedrale părea înghetată de întuneric; în lumina candelor, împăratul Constantin, cu chipul palid și supt, cu ochii întunecați, semăna cu sfinții pictați pe icoanele din altar.

Apoi, prin peretii groși ai bisericii, a pătruns sunetul semnalului de alarmă, împăratul a întrerupt sfatul și a ieșit în grabă din biserică, urmat de toată suita. Când am ajuns afară, în întâmpinare ne-a venit un mesager călare. El a anunțat că turcii au început asaltul pe platoul din apropierea locului unde se împreună zidul Blahernelor cu zidul lui Theodosie, precum și în jurul Portii Caligaria, și că luptele cele mai îndârjite sunt în apropierea Portii Harisiene.

Băteau clopotele și toaca în tot orasul, în toate casele fuseseră aprinse opaitele și oamenii, pe jumătate dezbrăcați, ieșiseră în stradă. Iar corăbiile din port au început să se miste dinspre zidurile Perei spre lant, de parcă ar fi început asediul și dinspre mare. Era miezul nopții. Zgomotul luptei din preajma Blahernelor s-a auzit până la

Hipodrom. Tabăra turcilor era luminată de focuri care se întindeau pe un semicerc împrejurul orasului.

În suita de ceremonie ce-l însoțise pe împărat, ordinea a fost ruptă, iar împăratul a încălecat; în galop, am străbătut orasul la lumina tortelor de pe străzi.

Când am ajuns în apropierea zidului de la Poarta Harisiană, ne-am întâlnit cu o multime de oameni care alergau îngroziti, unii dintre ei purtând arme. Împăratul s-a oprit și, în numele lui Hristos, i-a conjurat pe oameni să se întoarcă la posturile lor. Dar oamenii, înnebuniti de spaimă, nu i-au dat nici o importanță. A intervenit apoi poliția de război și i-a doborât la pământ pe câțiva dintre fugari. Ceilalți, dezorientați de-a binelea, s-au întors până la urmă pe ziduri.

Împăratul nu a mai pierdut însă timpul ca să-i aștepte. Toti cei care călăream în urma lui am ajuns în ultima clipă în dreptul Portii Harisiene, unde jumătate din marele zid interior se prăbusise. Apărarea cedase și turcii reuseră să intre în oras urlând și spintecându-i pe cei ce le ieseau în cale. Trupa noastră de cavalerie i-a secerat destul de ușor pe totii, apoi, după ce starea de confuzie s-a risipit, am înțeles că acesta nu fusese decât ultimul val de asediatori. Giustiniani sosise călare la Poarta Harisiană înainte de a fi ajuns noi și-si striga comenzile de pe creasta zidului.

Întâmplarea aceasta a fost ca o prevestire ce confirmă că viața orasului atârna de un fir de păr. Poarta Caligaria de la Blaherne a fost și ea asediată de câteva mii de turci, numai că acolo, zidurile și turnurile fiind prea solide, n-au reușit să le cucerească. Cel mai periculos atac a fost însă la Kyneghion, pe țărmul mării, unde proiectilele

turcilor au slăbit mult zidul maritim și au năruit partial peretii santului de apărare săpat de marinari. De când a fost terminat podul mobil, turcii pot mărșălui pe el până aproape de zid.

În zorii zilei atacul a încetat. Dar nu a fost un asalt general, fiindcă flota turcilor nici nu s-a clintit. După aprecierea lui Giustiniani, de data asta au fost cam patruzeci de mii de asediatori.

— N-a fost decât o tactică de uzură, mi-a spus Giustiniani. Să nu-ți închipui că am câștigat vreo victorie. Pierderile noastre sunt imense și ireparabile. Nici tie nu îndrăznesc să-ți spun câți bărbați și-au pierdut viața. Dar trebuie să recunosc că în această noapte venetienii și-au ispășit din plin vina de a fi venetieni.

Începând din port până la Poarta Sfântului Roman, în fața zidurilor zăceau grămezi de cadavre de turci. Cadavrele de pe zidurile prăbusite sau cele de pe străzile orașului au fost aruncate dincolo de ziduri. Erau mai mult de patru sute acestea din urmă.

După ce au văzut cu ochii lor pericolul prin care le trecuseră compatrioții, marinarii lui Trevisano au cedat; în cursul zilei de astăzi ei au descărcat corăbiile și au transportat totul în depozitele Arsenalului. Spre seară, sub comanda lui Trevisano, patru sute de soldați au mărșăluit spre Blaherne și s-au prezentat în fața bailului. Li s-a încredințat spre apărare cel mai periculos loc, dar, în același timp, cel mai de onoare. E vorba de partea cea mai nordică a orașului, aproape de Kyneghion, acolo unde zidul terestru întâlnește zidul maritim. Marinarii vor sosi mâine, și, dacă tot le sunt acum la adăpost bogățiile de pe corăbii, își vor risca viața doar pentru rănilor lui Hristos.

A fost oportună această întărire a apărării zidurilor. Altfel, orasul n-ar mai fi putut rezista unui alt atac nocturn. Toată ziua s-au aventurat turcii în atacuri mărunte în zonele cele mai expuse, pentru a-i împiedica pe apărători să se odihnească. De aceea, s-a hotărât ca toată lumea să doarmă în schimburi. Dar, în cursul zilei, când împăratul si-a făcut obisnuitul tur de verificare a apărării zidului, a găsit locuri unde toată lumea dormea. Cu propria lui mână i-a scuturat și i-a trezit pe unii dintre ei, adresându-le vorbe încurajatoare. Câtiva oameni, sfârșiti de oboseală, au izbucnit în plâns, împăratul le-a interzis comandantilor să-i pedepsească. Cum ar mai putea fi oare pedepsit un nefericit? Ratia de hrană, și așa modestă, nu i se poate micșora, pentru că, în felul acesta, îi este micșorată forța de apărare. Vin nu mai există. S-ar putea spune că zidul însuși înseamnă destulă pedeapsă pentru orice om de rând.

Pe când soarele dimineții înrosea dealurile Perei, i-am întâlnit pe frații Guacchardi. Descăpătâneau trupurile turcilor căzuți în sectorul lor. Armurile, de la cască până la genunchiere, le erau pline de sânge, își aruncau capetele turcilor unul altuia, ca și cum s-ar fi jucat cu mingea, și râdeau cu poftă. Puseseră pariuri între ei, fiecare sustinând că el va găsi cea mai lungă barbă, iar de brăcinarele lor atârnavă de-acum o multime de bărbi castanii, negre sau cenușii. Un mod de a ascunde, atât altora, cât și lor însisi, oboseala de pe urma luptei.

Pe pământul mustind de sânge, înnegrit de cenușă, printre ruinele zidurilor prăbusite au înflorit câteva gălbenele.

Cu toate că nu participasem direct la luptă, fiindcă Giustiniani m-a tot trimis dintr-un loc în altul ca să-i transmit mesajele, eram frânt de

oboseală. Toate lucrurile din jurul meu mi s-au părut ireale, de parcă ar fi fost în vis. Tunurile turcilor își începuseră canonada, proiectilele zguduiau și năruiau din nou ziduri, dar urechile mele au perceput bubuiturile doar ca pe niste zgomote îndepărtate, înghitite într-un vacarm confuz. Ziua înrosise dealurile Perei; deasupra armurilor pline de sânge ale fraților Guacchardi zburau capetele retezate ale turcilor. Această clipă a diminetii s-a înfipt în inima mea, această clipă nu va dispărea niciodată din mine. Cerul și pământul, orice culoare, orice urmă de funingine, tot ceea ce încă trăia erau de o incomensurabilă frumusețe în ochii mei bolnavi de atâta moarte.

În aceeași irealitate, în aceeași stare de uimire, în aceeași frumusețe absolută am văzut lumea din jurul meu atunci, la Ferrara, când m-am îmbolnăvit de ciumă fără să fi știut că sunt bolnav. Lumina estompată a zilei înnorate de noiembrie se strecura prin vitraliile multicolore ale capelei, mirosul amar de buruieni tămăduitoare se ridica din arzătoarele de tămâie, scârtăitul penei de scris mă izbea în urechi la intervale egale, în ziua aceea am văzut totul mai clar și mai real decât până atunci. Am văzut chipul rece al împăratului Ioan pălind și înverzindu-se de indignare când s-a așezat pe tronul pe care-l măsurase dinainte, de teamă să nu fie mai scund decât cel al papei Eugen, i-am văzut câinele cu pete albe și negre tolănit la picioare, în locul chipului binevoitor al lui Bessarion am văzut un chip schimbat, necunoscut. Și din lumina verzuie a capelei au tâsnit cuvintele latine și grecești oprindu-se în urechile mele ca un lătrat sfâșietor de câine.

În clipa aceea, când m-am îmbolnăvit de ciumă, l-am simțit pe Dumnezeu.

Ca si cum strălucirea unui fulger mi-ar fi luminat mintea, am înțeles acum că, asemenea cojii ce închide sâmbâta, clipa aceea închisese în ea si clipa tulburătoare a acestei dimineti. Dacă as fi fost un clarvăzător mult mai puternic, în clipa aceea, când l-am simțit pe Dumnezeu, as fi putut citi si clipa ciudată a acestei dimineti, în care dealurile Perei erau rosii si capetele turcilor zburau de la un Guacchardi la altul. Cele două clipe, aparent despărțite de multi ani, sunt doar una si aceeasi. S-au săvârșit în mine simultan. Cele două clipe de clarviziune, scufundate în fiinta mea si contopite una în alta, sunt singurele certitudini ale vietii mele, în timp ce întâmplările succesive, pe care le-am crezut reale, sunt doar viziuni si imaginatie. Săptămânile, lunile, anii sunt doar măsuri inventate de om. Ele n-au nici o legătură cu timpul adevărat, timpul lui Dumnezeu. În clipa aceea am știut că mă voi naste din nou si că voi purta în inimă această clipă, despre care nu-mi voi aduce aminte, contopită cu clipele de clarviziune ale noii mele vieti. Voi vedea cadavre descăpătânate zăcând pe zidurile prăbusite în timp ce tunuri uriase vor bubui de se va cutremura pământul, voi vedea flori galbene înflorind în iarba murdară de cenusă si de sânge, îi voi vedea pe fratii Guacchardi, veseli, cu armurile pline de sânge, aruncându-si în joacă unul altuia căpătânile turcilor.

Dar această revelatie nu a desteptat în mine nici extaz, nici bucurie, fiindcă eu sunt doar un om si om voi rămâne întotdeauna, si voi suferi purtat de Dumnezeu ca o frunză în vânt din întuneric în întuneric. Suferintele trupului si oboseala fără de margini mi-au împins inima să nu-si mai dorească nimic altceva în afară de odihnă si uitare. Dar uitare nu există. Uitare nu există.

15 mai 1453

S-au înduplecat la timp marinarii venetieni.

Ieri si alaltăieri, sultanul si-a asezat din nou artileria. Bombardele, care trăgeau de pe dealul Perei peste ziduri în corăbiile latinilor, au fost transferate de-a lungul podului, cu tevile îndreptate spre Kyneghion si Blaherne. În fata Portii Sfântului Roman au fost amplasate noi tunuri. Tunul gigant s-a stricat, dar fierarii turci îl dreg de zor, încingându-l cu hobane de fier. Si chiar aici, unde bate blestematul de tun, în zona apărată de Giustiniani, în valea râului Lykos, de atâtea revărsări si secete care l-au ros si uscat, zidul a cedat mai repede si este mult mai subrezit decât ne asteptam.

De aceea, turcii atacă acum si Blahernele cu înversunare. Locul în care se întâlnesc zidul terestru si cel maritim este cel mai slab. Iar galerele turcilor ancorate în Valea Izvoarelor se pot misca unde vor spre Blaherne, ocrotite de podul plutitor. Notaras, cu mult zel, dă ordine tunarilor nostri, si cele două tunuri mari asezate pe zidul maritim tintesc spre galerele mici ale turcilor ancorate pe cealaltă parte a Cornului de Aur. O galeră s-a scufundat si alte două au suferit avarii grave. Dar Giustiniani spune că bombardamentul este absolut inutil, o pierdere irecuperabilă de pulbere, când pulberea din depozitul Arsenalului e si asa pe terminate. Notaras a rămas comandant al apărării zidului maritim, chiar dacă, fiind în acelasi timp comandantul militiei călare de război, își întrerupe des activitatea pe zid pentru a alerга călare spre altă parte a orasului. Grecii, care-l văd zilnic trecând călare cu armura-i sclipitoare de argint, cred că el conduce apărarea orasului. Poporul îi urăste pe oamenii din militia de război, dar pe el îl admiră, fiindcă este singurul nobil care

nu s-a depărtat de credința străbună a grecilor. El se îngrijeste și de distribuția alimentelor din depozitele imperiale în diferite cartiere ale orașului și le vesteste oamenilor noutăți convenabile. Ordinele neplăcute, confiscarea bunurilor dosite în mănăstiri, trimiterea înapoi pe ziduri a celor care au dezertat, Notaras le lasă în seama altora.

După ce turcii și-au transferat artileria, astăzi tunurile au bubuit mai nebunește decât oricând. Tunarii sultanului se întrec între ei, netinând seama că-și pun viața în primejdie, aleargă întruna prin fumul întunecat până la marginea santului pentru a vedea mai bine ce stricăciuni a făcut fiecare lovitură. În cursul zilei, fiecare tun trage cam câte opt focuri. Doar tunul cel mare trage mai rar decât înainte, în oras continuă să circule cu înversunare zvonul că Orban ar fi murit atunci când tunul a sărit în aer. Nu încapă îndoială că au fost victime. Din cauza brâielor de metal ce-l înconjoară, tunul cel mare are acum o înfățișare ciudată. După fiecare foc, când se zguduie cerul și pământul, servanții misună în jurul lui ca furnicile.

Din cauza numeroaselor atacuri false și a gâlâgiei asurzitoare a tobelor care bat și a trâmbitelor care sună fără încetare, apărătorii de pe ziduri nu mai izbutesc să găsească o clipă de odihnă; în multe locuri importante zidurile au suferit stricăciuni imense, așa că, după căderea întunericului, încep să fie reparate doar acele părți, făcându-se abstracție de surpăturile și crăpăturile mai puțin importante ale zidului. Santul este golit fără încetare și specialiștii împăratului găsesc soluții neașteptat de eficiente, folosind materialele recuperate din sant pentru întărirea și consolidarea zidului. Mulți oameni, neobisnuiți cu o astfel de muncă, au mâinile jupuite până la sânge și unghiile vinete. Nici pe mercenarii lui nu-i mai protejează Giustiniani. El însuși lucrează cu o îndârjire de

taur la repararea zidului, ca să dea un bun exemplu altora. Este într-o teribil de proastă dispoziție din cauza lipsei de vin și a slăbit atât de mult, încât armura a început să-i sune a gol în dreptul unde altădată sălăsluia imensul lui burdihan. Iar mulți călugări, care poartă acum armurile celor ucisi, abia de se pot misca și asudă întruna.

Astăzi, Giustiniani mi-a spus:

— Sultanul trimite în fiecare zi la atac tot felul de prospături, care habar n-au cum să atace, fiindcă n-au nici o experiență. Până acum, nu și-a trimis niciodată ienicerii într-un atac de uzură. Pe zi ce trece, puterile noastre slăbesc. De aceea, aștept cu interes, de la o zi la alta, să-și trimită adevărata forță la atac. Dacă reușim să respingem un atac al ienicerilor, se întărește și speranța noastră; în câmp deschis, nici o armată apuseană nu i-a învins pe ieniceri. Avantajul nostru este că avem zidurile și masinile de război cu care i-am putea înfrânge. Să sperăm că sultanul nu va prelungi această așteptare până când ne vom slei toate puterile. Pentru că, odată și odată, tot va trece la asalt.

Oare de ce-mi pierd timpul nepretuit povestind despre aceleasi și aceleasi lucruri, pe care toată lumea le știe? Astăzi mi-a fost lovită inima de moarte. Mă așteptasem la așa ceva, bănuisem că așa mi se va întâmpla. Dacă un om are ceva de pierdut, cu siguranță îl va pierde. Cele mai mari fericiri sunt de scurtă durată. Dacă privesc înapoi, nu pot fi decât uimit ce mult timp a putut fi păstrat secretul. Nici un cetățean al orașului nu are acum viața lui, fiindcă poliția de război scotocește prin toate ungherele, prin toate pivnitele și ascunzătorile. Până și cei săraci își ascund pumnii de făină ce-i mai au, la fel ca arhontii care dosesc saci de grâu și amfore cu ulei.

Am stiut că mă pot astepta la tot ce-i mai rău sau poate că n-am stiut? Am trăit ca un nebun în paradis, agătându-mă în fiecare clipă de ideea că poate mâine voi fi cu ea câteva ore, timp în care nu mă voi mai gândi la nimic. Am crezut de multe ori că, mai devreme sau mai târziu, tot o voi pierde. Dar nu m-am gândit că se va întâmpla acum.

Pe înserate, servitorul meu Manuil a venit la Blaherne cu ochii plini de lacrimi si cu barba partial smulsă.

— Stăpâne! a strigat el, tinându-si mâna în dreptul inimii ca să i se mai domolească emotia. S-a întâmplat o mare nenorocire.

Traversase orasul în goană si genunchii lui bolnavi îi tremurau. Era nemaipomenit de agitat. El mi-a povestit că, azi-dimineată a venit politia militară în casa mea si a făcut o perchezitie. Nu au găsit nimic compromitător, dar unul dintre oameni s-a uitat cu atentie la Anna si probabil că a recunoscut-o, fiindcă după-amiază au revenit din nou sub comanda unuia dintre fiii lui Lukas Notaras. El si-a recunoscut sora si Anna l-a urmat supusă, ce altceva ar fi putut să facă? Manuil a mai spus că a încercat să o apere, invocând absenta mea, dar că ostenii l-au apucat de barbă cu o furie orbească, apoi l-au trântit la pământ si l-au lovit cu picioarele. Nici fratele Annei n-a fost mai breaz, fiindcă, uitându-si rangul, si-a pălmuit sora.

Disperat, Manuil i-a urmărit de la distanță si i-a văzut că s-au îndreptat spre palatul megaducelui Notaras.

— Abia atunci m-am convins eu că Anna, sotia ta, este fiica megaducelui Notaras, a continuat Manuil. Am simtit acest lucru încă din prima clipă când am văzut-o, dar nu am fost sigur, iar tu mi-ai ascuns până si mie numele tatălui ei si rangul înalt

pe care-l are în Bizant. Dar asta-i altă poveste. Pregătește-te să fugi, stăpâne, fiindcă nici nu încapе vorbă, megaducele Notaras si-a trimis oamenii după tine ca să te omoare. Iar călăreții lui sunt mai iuți la goană decât picioarele mele.

— Unde as putea să mă ascund în acest oras? l-am întrebat eu. Nu există loc unde n-ar putea să mă găsească dacă ar vrea.

Manuil si-a pierdut răbdarea, a început să mă scuture de brat si a spus:

— În curând va fi întuneric. Zidurile sunt linistite astă-seară. Ai putea să-ti dai drumul jos, pe partea cealaltă, cu ajutorul unei frânghii, si să ajungi în tabăra turcilor. Au mai făcut-o destui, în fond, acolo esti ca la tine acasă. Dacă vrei, pentru a nu lăsa nici o urmă, voi tine eu frânghia si o voi retrage după ce vei fi ajuns pe pământ. Dar să-ti amintesti de mine când te vei întoarce cu cuceritorii!

— Dar chiar ai înnebunit, bătrâne Manuil! i-am spus eu. De voi cădea în mâinile lui, sultanul mă va trage în teapă.

— Asa este... bineînțeles, asa este, a început să se bâlbâie Manuil, ridicându-si spre mine ochii încercânați. Asta-i povestea ta si trebuie să te agăti de ea, nu-i treaba mea să mă amestec. Dar crede-mă, în tabăra sultanului vei fi în mai mare siguranță decât aici, în Constantinopol. Si poate că ai putea să-l îndupleci pe sultan în favoarea noastră, sărmani greci fără de speranță.

— Manuil..., am început eu, dar nu am mai continuat.

Cum i-as fi putut risipi prejudecățile?

Mi-a atins pieptul cu degetele si a spus hotărât:

— Tu esti emisarul sultanului. Oare credeai că-l poti însela pe un grec bătrân? Poti să le arunci cu praf în ochi latinilor cât vrei, treaba ta, dar pe greci nu-i poti însela. Oare de ce crezi că oamenii se dau respectuos la o parte din calea ta si te binecuvântează? Nici un fir de păr din capul tău nu a fost atins. E cea mai bună dovadă. Nimeni nu îndrăznește să te atingă, fiindcă sultanul este scutul tău. Dar nu-i nici o dezonoare în asta, fiindcă fiecare își slujeste stăpânul. Si alti împărați au încheiat alianțe cu sultanii si le-au recunoscut puterea, dacă a fost nevoie.

— Taci, Manuil! i-am spus eu stânjenit si m-am uitat în jurul meu cu teamă. Dar esti nebun de-a binelea.

O santinelă venetiană se apropiase de noi si-l privea amuzat pe Manuil, pârându-i-se probabil ciudat că un bătrânel cu o figură de om cumsecade poate fi atât de agitat. S-a auzit o bubuitură si apoi lovitura surdă cu care ghiuleaua a izbit zidul chiar în apropierea noastră. Manuil m-a strâns de brat si a privit în jur, înțelegând, după mirosul de ars si după zguduitură, că lovitura fusese pe aproape.

— Sper că nu suntem într-un loc periculos, a spus el cu teamă.

— Pentru mine, vorbele tale, i-am spus eu, sunt mai periculoase decât tunurile turcilor. Pentru numele lui Dumnezeu, Manuil, crede-mă! Orice ar fi să se întâmple, eu pe partea aceasta a zidurilor trăiesc si tot pe partea aceasta voi muri. Dar viitor pentru mine nu mai există. Nu-mi doresc nici puterea, nici purpura. Puterea este trecătoare. Doar pentru faptele mele vreau să dau socoteală în fata lui Dumnezeu, nu si pentru ale altora. Înțelege odată că eu sunt singur, nemaipomenit de singur.

Ce se ascunde în inima mea va muri o dată cu mine atunci când vor veni turcii.

Vorbele mele au fost prea serioase și grave. Manuil m-a privit încremenit și a înțeles. Dar și deceptia i-a fost puternică, de aceea a izbucnit în plâns.

— În cazul acesta, a spus el trist, tu esti nebunul, nicidecum eu.

A plâns multă vreme, și-a sters apoi lacrimile și și-a suflat nasul, m-a privit înțelegător, apoi a spus calm:

— N-ar fi fost ceva neobisnuit. Suverani nebuni au mai fost și înainte și nimeni nu a văzut ceva rău în asta. Doar cu un oarecare Andronikos Comnenul, a cărui nebunie a fost prea crudă, poporul a avut ce-a avut și l-a târât pe Hipodrom și i-a tăiat beregata. Dar în nebunia ta nu-i cruzime; as putea-o numi mai degrabă nebunie blândă. Așa că n-am încotro, dacă tot te-am recunoscut, trebuie să te urmez.

S-a uitat împrejurul lui, a oftat din greu și a continuat:

— Acesta este un loc lugubru, dar acasă la tine eu nu mă mai întorc, atât de mult mă tem de mânia lui Lukas Notaras. Prefer să înfrunt cu curaj un turc furios, chiar de-mi va reteza și o mână cu barda, decât să-l întâlnesc pe Lukas Notaras după ce te-am ajutat să-i furi fata. Mai rău nici nu se putea. Se hotărâse de mult ca Anna Notaras să fie dată de soție sultanului pentru haremul său și poate că n-ar fi fost nimic rău în această politică secretă.

Încă o dată am rămas uimit că un grec de rând ca Manuil cunoaste politica ascunsă a orasului și poate ghici intențiile celor mai iscusiti strategii.

Nimic n-ar fi fost mai potrivit cu planurile lui Notaras decât să-si dăruiască fiica sultanului, ca o garanție a unei prietenii reciproce, mai cu seamă că sultanul obisnuia să accepte în haremul lui fiicele aliaților. De aceea a vrut el să-si trimită fiica în Creta înainte de asediu, pentru a fi mai sigur de izbândă în negocierile cu sultanul. Mehmet este exigent în această privință și, din acest punct de vedere, îi seamănă modelului său, Alexandru cel Mare. Fiica celui mai nobil dintre nobilii Constantinopolului i-ar fi putut mângâia pe deplin vanitatea.

Nu m-am putut împiedica să-l întreb pe Manuil.

— De unde culegi toate informațiile astea?

— Din aer, mi-a răspuns el simplu, ridicându-si bratele. Sunt grec. Politica e în sângele meu. Dar nu tin să fiu amestecat în isprăvile tale și ale socrului tău. Prefer să le privesc de la distanță, dacă-mi dai voie.

Am înțeles că, într-adevăr, el se afla mai în siguranță aici, pe ziduri, decât acasă. Dacă Lukas Notaras mă va omori cu mâna lui sau va pune pe alții să mă omoare, e de înțeles că și el va fi omorât, ca martor al căsătoriei mele. Am meditat îndelung cum e mai bine, să rămână la Blaherne sau să-l trimit la Giustiniani. Numai că Poarta Sfântului Roman este un loc periculos pentru un bărbat bătrân și subred. Ca să mânuiască o armă, el nu-i în stare, fiindcă nu vede bine și-i tremură genunchii. Dar ca să care pământ și pietre, se poate descurca. De aceea, i-am spus să se alăture grupului de greci plătiți de venetieni ca să le facă diferite munci și i-am poruncit să-si poarte singur de grijă.

Cât despre mine, primul gând a fost să încălesc pe cal și să alerg în galop până la casa lui Lukas

Notaras, ca să mi-o dea înapoi pe Anna, fiindcă Anna este sotia mea. La ce bun? În casa lui, Notaras ar putea prea bine să mă omoare. Ce lovitură teribilă a fost pentru el când a aflat că fiica lui, care fusese crescută să ajungă sotie de împărat, i-a înșelat încrederea și a fugit cu cel mai dubios străin din Constantinopol! În palatul tatălui ei, ferecat cu broaste, chei, zăvoare și zăbrele, Anna îmi este inaccesibilă. Dar ea este sotia mea. De aceea, trebuie să mă feresc de tatăl ei. Cea mai simplă metodă de anulare a căsătoriei este moartea mea. Dar eu nu vreau să mor de mâna unui grec.

Veghez și scriu. Din când în când închid ochii și-mi sprijin fruntea fierbinte în mâini. Dar somnul nu are milă de mine. Oboseala construiește dincolo de ochii mei chipul Annei. Gura ei. Ochii ei. Simt în mâini căldura obrajilor ei. Îi urmăresc formele trupului și simt o flacără care mă străpunge. Niciodată n-am dorit-o cu mai multă îndârjire ca acum, când știu că am pierdut-o.

Gărzile se plimbă prin sălile palatului și se opresc în dreptul fiecărei încăperi să asculte. Spun că au auzit zgomote ciudate care vin de sub pământ, care nu pot fi altceva decât prevestiri rele.

Aceleasi zgomote ciudate au fost auzite de alții înainte de asediu. Sub pământ sunt multe încăperi boltite și rezervoare de apă uitată ale străvechiului oras. Timpul zideste și năruie, ecoul pietrelor care cad aduce la suprafață zgomote ciudate. Tot așa se năruie în inima mea boltile secrete și doar de zgomotul pietrelor care cad îmi sunt pline urechile.

16 mai 1453

N-am putut dormi, desi am avut ocazia să mă îmbăt de somn. În timpul războiului sunt atât de

rare noptile în care poti să dormi linistit; este un dar dumnezeiesc o noapte ca aceasta. Când, împins de neliniste, am iesit afară, stelele străluceau argintii pe bolta cerului în noaptea linistită si rece ca moartea. Mai era doar o oră până la ziuă.

În apropierea Portii Caligaria m-am oprit si am ascultat. Nu, nu erau doar bătăile inimii mele. Zgomotul venea de undeva de sub pământ. Apoi l-am văzut pe saxonul Johannes Grant, care se apropia cu o tortă aprinsă în mână. Se oprea în dreptul fiecărui butoi cu apă pregătit pentru stingerea eventualelor incendii si se apleca. La început, am crezut că i s-a tulburat mintea sau că săvârsește vreun ritual vrăjitoresc, pentru că eram departe de zid si nici un incendiu nu avea cum să se întâmple în acest loc.

M-a salutat în numele lui Hristos, a luminat cu torta suprafata apei dintr-un butoi si m-a îndemnat să privesc. La intervale scurte, apa făcea cercuri la suprafată, desi totul în jur era linistit si nici un tun nu trăgea.

— Se cutremură pământul, am soptit eu. Si pământul tremură de durere pentru moartea orasului.

El a izbucnit în râs, dar pe fata lui se citea o spaimă de moarte.

— Oare tu nu înțelegi, Jean Ange, nici acum, când ai văzut cu ochii tăi? m-a întrebat el. Nu-i nimic, după ce vei înțelege, o să te cam ia cu fiori reci pe sira spinării. Dar mai bine ajută-mă deocamdată să ridic butoiul, fiindcă ajutoarele mele s-au dus să se culce.

Am reusit să târâm amândoi butoiul câtiva pasi mai încolo, apoi Grant a ciocănit pământul pe care fusese asezat butoiul. L-am miscat înapoi si din

nou au apărut cercuri la suprafața apei. Pe mine a început să mă bântuie o teamă superstitioasă, de parcă asistam la o experiență de magie neagră. Cercetându-i fata, nu m-am mai îndoit că Johannes Grant este magician.

El mi-a arătat betele pe care le înfipsese din loc în loc în pământ, începând din apropierea zidului, și a spus:

— Pământul este pietros. După cum se observă, au trebuit să sape în zigzag, cum sapă cârtitele. Este interesant de văzut cât vor mai avea de gând să sape până ce vor ieși la lumina zilei. Și înspăimântător în același timp.

— Cine? l-am întebat eu nedumerit.

După experiența îngrozitoare a ultimelor nopți, în mintea mea obosită nu mai era loc decât de duhuri rele, de aceea nici nu m-am gândit la turci.

— Turcii, a spus el. Lucrează sub picioarele noastre. Dar tu ce ai? Te-ai prostit?

— Cum e posibil? am strigat eu.

Dar în aceeași clipă mi-am amintit că sultanul Mehmet angajase săpători de la minele din Serbia. De altfel, turcii încercaseră și în alte asedii să sape galerii subterane sub ziduri, dar cum pământul este pietros, toate tentativele lor au fost nereușite. De aceea, nimeni nu s-a gândit la așa ceva, deși ar fi trebuit să ne întrebăm cum de au crescut grămezile de pământ din afara zidurilor. Dar urme de săpături nu au fost văzute nicăieri, așa că nimeni nu și-a mai pus nici o întrebare.

Pentru moment, mi-am uitat propria supărare și am început să fiu la fel de interesat ca și Grant de acest subiect. Totul îmi era clar:

— Au fost teribil de vicleni, am spus eu. Au început să sape la adăpostul colinei, care nu poate fi văzută decât de la cinci sute de pași de zid. De altfel, acest loc este cel mai nimerit, fiindcă nu există zid exterior, ci doar zidul cel mare, care-i mult mai bine întărit decât oriunde. Dar ei au depășit de-acum zidul. Ce-i de făcut?

— Trebuie să așteptăm, a răspuns Grant. Nu-i nici o primejdie acum, după ce am stabilit pe unde trece tunelul. Deocamdată ei sunt încă sub pământ, la adâncime. Până când vor începe să sape spre suprafață, avem încă timp să chibzuim ce putem face.

S-a uitat îndârjit spre mine și a spus:

— Eu însumi am săpat galerii sub ziduri. Ce muncă îngrozitoare! Nu ai aer. Sufletul ti-e persecutat. Este o moarte cumplită să mori ars sau înecat într-o galerie de cântită.

După ce a terminat de cercetat toate butoaiele, m-a dus până la galeriile secundare ce se întind de-a lungul zidului, unde a cercetat tobele pe a căror membrană presărase boabe de mazăre. Observând locurile de pe care boabele de mazăre săriseră, a completat traseul tunelului săpat de turci. Era de fapt o confirmare a traseului stabilit, fiindcă boabele de mazăre indicau aceleași direcții.

— O galerie subterană nu-i periculoasă decât dacă nu este descoperită la timp, a spus el. Din fericire pentru noi, se pare că turcii vor să-și continue săpăturile până în oras. Dacă s-ar fi mulțumit să sape o grotă sub zid, pe care s-o umple cu lemne și apoi să-i dea foc, ar fi reușit să dărâme o foarte mare parte din zid. Sau, cine știe, poate că nu-i posibil, din cauza fundației zidului. Probabil că-i sinuoasă galeria pe care au săpat-o între fundație și pământul pietros.

Pe când stelele se stingeau pe cer, el a început să-mi povestească cum poate fi împiedicată o ofensivă printr-un canal subteran doar cu ajutorul unui butoi cu pucioasă aprinsă, al cărui curent de aburi otrăvitori este dirijat înspre galeriile dusmanilor.

— Există multe metode, mi-a explicat el. Dacă galeriile sunt umplute cu apă, turcii vor muri înecati ca niste sobolani. O galerie plină cu apă devine inutilizabilă. Si mai grozav este să-i împrosti si să-i prăjesti cu focul grecesc, fiindcă bârnele care sustin peretii galeriei iau foc si galeria se surpă în acelasi timp. Dar cel mai interesant este să stai la pândă si să le urmăresti mișcările, iar la momentul potrivit să-i culegi. Prin tortură, poti afla dacă mai există alte galerii.

Vorbele lui, rostite cu atâta sânge rece, m-au zguduit. M-am gândit la oamenii plătiți de sultan care săpau în pământ cu respirația tăiată din cauza lipsei de aer, transpirati si nefericiti, nebănuind îngrozitoarea moarte ce li se pregătește. Erau sârbi, deci frati întru credință cu grecii. Dar Grant mă privea cu ochii lui negri în continuă mișcare fără a mă putea înțelege.

— Dar eu nu sunt un om crud, a spus el deodată, de parcă voia să se justifice în fata încremenitei mele uimiri. Pentru mine, toate aceste lucruri nu sunt decât matematică. O muncă interesantă, care-mi permite să calculez pe săturate.

Semăna cu un motan mare si negru care se pregătește să atace o colonie de soareci.

Apoi cerul de deasupra capetelor noastre s-a luminat. Dealurile Perei au început să se înrosească, dinspre tabăra turcilor s-au auzit salvele de tun care anuntau deșteptarea. Din palatul Blahernelor si din încăperile boltite ale

zidului au început să apară, căscând și întinzându-se, oamenii. Unii s-au apropiat și au privit uimiți când spre noi, când spre butoaiele de apă asezate în ordine ciudată. Si-au strâns supărati chingile armurilor și au urcat apoi pe zid ca să-i înlocuiască pe cei care fuseseră de veghe noaptea.

Apoi a sosit cu pași repezi Lukas Notaras, purtând pe umeri o mantie verde din brocart imperial și s-a apropiat de mine. Cei doi fii ai lui îl urmau ținând mâinile înclestate pe teaca spadelor. Dar nu era însoțit de nici o altă suită. Instinctiv, am făcut un pas înapoi, ajungând lângă Johannes Grant, care privea apa dintr-un butoi. Notaras s-a oprit. Rangul pe care-l avea îl împiedica să ocolească butoiul pentru a ajunge în fața mea. Nici n-ar fi putut porunci gărzilor să mă aresteze, fiindcă Blahernele erau păzite de soldați venetieni.

— Vreau să-ti vorbesc, Ioannis Anghelos, a spus el. Confidential.

— Dar nu am nici un secret, i-am răspuns eu.

Chipul lui întunecat și mândru avea o expresie rigidă, care nu mă îmbia câtusi de puțin să-l urmez în vreun loc închis, unde ar fi putut să mă omoare ca pe un miel.

Tocmai se pregătea să spună ceva, dar, uitându-se din curiozitate în butoiul pe care-l cerceta Grant și apoi privindu-l pe acesta, a înțeles fără nici o explicație despre ce este vorba. Tunurile turcilor își începuseră ofensiva. Simțul lui politic s-a desteptat și, fără să mai spună o vorbă, s-a depărtat grăbit de noi, la fel cum sosise. Fiii lui mi-au aruncat o privire ciudată, apoi și-au urmat tatăl.

Cercetările secrete ale lui Grant erau cunoscute. Deci Notaras încă nu se dăduse cu turcii, din moment ce a alergat imediat la împărat pentru a-i

împărtăși noutatea. Onoarea descoperirii îi aparținea și, în același timp, reusea să recâștige încrederea împăratului. Bineînțeles, împăratul Constantin a sosit repede. Era însoțit doar de câțiva sfetnici mai apropiați.

— Megaducele te-a jefuit de gloria ce ți s-ar fi cuvenit, i-am spus eu lui Grant.

Dar Johannes Grant mi-a răspuns:

— Eu nu am venit la Constantinopol pentru glorie. Tot ceea ce mă interesează este să-mi sporesc cunostintele.

Dar după ce a ajuns din nou lângă noi, megaducele Notaras l-a bătut prieteneste pe umăr pe Johannes Grant, explicându-i împăratului importanța descoperire pe care o făcuse viteazul saxon. Împăratul s-a arătat și el satisfăcut și i-a făgăduit lui Grant o mare recompensă, încredințându-le lui și lui Notaras misiunea de a distruge toate galeriile turcilor; în acest scop, el a poruncit să fie detașați câțiva oameni de pe zidul de apărare. I-a mai spus lui Grant că și specialiștii imperiali sunt la dispoziția sa.

Se înțelege că i-am trimis vorbă lui Giustiniani, care a venit călărind într-un suflet pentru a participa la veselie generală. Și bailul Venetiei, Minotto, a apărut cu fata lui prosperă și îmbujorată, dar nu era în apele sale, chiar dacă-si petrecea noptile în patul imperial din Palatul Blahernelor. Profitând de situație, Grant a ales câțiva dintre specialiștii împăratului pentru a-l ajuta și a început să caute oameni care au mai lucrat în galerii subpământene.

De îndată ce au aflat despre ce este vorba, specialiștii împăratului au început să construiască peretii mobili cu lame tăietoare de sabie, în

interiorul cărora urma să fie pus butoiul cu pucioasă prevăzut cu un cos de evacuare a fumului și aburului otrăvitor. Lukas Notaras se agita în jurul lor și le transmitea sugestiile pe care împăratul, Giustiniani și bailul Venetiei le dădeau, privindu-i cu interes.

Apoi Grant a ales câțiva oameni simpli care să supravegheze butoaiele și tobele, dar i-a trebuit ceva timp ca aceștia să poată înțelege despre ce este vorba și ce aveau de făcut. La început, la fiecare foc al tunurilor turcilor, văzând ei boabele de mazăre rostogolindu-se de pe tobe, alergau îngroziti și anuntau că turcii au și ajuns la suprafața pământului.

După ce a isprăvit de organizat totul, Johannes Grant i-a spus împăratului:

— N-am venit la Constantinopol nici pentru a câștiga aur, nici pentru glorie. Ceea ce m-a împins să mă angajez în slujba Bizantului a fost nevoia de a mă apropia de știința grecilor. Nu am eu prea mult timp liber în aceste zile, ce-i drept, dar îngăduie-mi să citesc cel puțin catalogul bibliotecii tale, să răsfoiesc manuscrisele din pivnita bibliotecii și să împrumut textele lui Pitagora pentru a le putea citi la lumina opaitului. Stiu că esti în posesia scrierilor lui Pitagora și Arhimede, dar bibliotecarul tău le păzește ca un câine turbat și interzice să fie aprinsă o lumânare sau un opait în bibliotecă.

Cererea lui Grant nu a fost pe placul împăratului Constantin, al cărui chip palid și supt s-a crispat de neliniste. Evitându-i privirea, el a spus:

— Bibliotecarul meu își face doar datoria. Funcția lui este ereditară. El se conduce după un ceremonial de mult stabilit. Eu însumi nu pot modifica regulile bibliotecii. A aduce în acest

moment la suprafatã manuscrisele îngropate ale filozofilor pãgãni este o ofensã adusã lui Dumnezeu. Noi nu avem nevoie decãt de un singur ajutor, o stii. Nici Pitagora, nici Arhimede nu ne poate salva. Doar Iisus Hristos, care si-a dat viata pentru a ispãsi pãcatele noastre si a înviat din morti, este salvarea noastrã, a tuturor.

Iar Johannes Grant a spus abia auzit:

— Dacă voi nu mai aveti nevoie decãt de ajutorul lui, la ce bun sã-mi risipesc ingeniozitatea si sã mã istovesc în calcule matematice pentru a-i împiedica pe turci sã pãtrundã în acest oras?

Dar împãratul, agitându-si enervat mâinile, i-a spus:

— Manuscrisele filozofilor greci sunt mostenirea noastrã eternã, de aceea nu vrem sã transmitem traditiile scrise barbarilor, care le-ar putea falsifica.

Giustiniani a tuit cu înteles, iar bailul Minotto si-a rotit jignit ochii lui înrositi. Dupã plecarea lui Grant, împãratul le-a spus pe un ton împãciuitor cã apelativul barbar nu are nici o legãturã cu latinii. Dar Grant, le-a explicat împãratul, fiind saxon, se înțelege cã este de origine barbarã.

Cu douã ore înainte de a apune soarele, flota turcilor a vâslit dinspre Portul Celor Douã Coloane pânã ce a ajuns la lant si a încercat sã-l rupã trãgând cu tunurile mici si cu bombardele. Dar corãbiile masive ale venetienilor au ripostat imediat si au tras în navele turcilor producându-le multe stricãciuni, chiar si incendii. Galerele turcesti din Cornul de Aur nu au atacat din spate, dupã cum se temuse Aloisio Diedo, ceea ce înseamnã cã sultanul a intentionat doar sã-i întãrãte pe apãrãtorii venetieni din Golful Perei.

După acest incident, Aloisio Diedo s-a dus la împărat să se plângă și i-a spus că, fără îndoială, turcii au observat când au fost golite cele trei corăbii venetiene de încărcătură și când soldatii și marinarii de pe ele au fost trimisi pe ziduri. Și i-a mai spus împăratului că el nu mai este sigur că poate apăra lantul când numărul apărătorilor s-a micșorat așa de mult.

Chiar dacă flota venetienilor a dat o atât de mare importanță acestui atac neînsemnat, este clar că turcii nu au urmărit altceva decât să-i determine să nu se mai desprindă de pe corăbiile lor. Giustiniani a spus disprețuitor:

— Marele atac al turcilor asupra lantului a fost tot atât de periculos ca boabele de mazăre cu care un copil vrea să omoare un elefant. Dar fiecare apărător are impresia că ceea ce face el este cel mai important lucru și se grozăveste cu meritele lui. Să-și vadă Diedo de portul lui și să nu se bage în treburile altora! Eu am în grijă orasul. Blahernele au primit ajutoare, dar acolo nu mai este nici un pericol, în afară de galeriile acelea de cârtiță pe care le sapă turcii. La drept vorbind, singurul pericol adevărat este aici, la Poarta Sfântului Roman.

Și a mai spus cu invidie:

— Lasă-i să păzească găurile de cârtiță! Chiar dacă ar reuși turcii să iasă la suprafață, tot nu se vor putea strecura pe acolo prea multi deodată. Dacă militia de război va fi vigilentă, niciodată nu vor reuși turcii să iasă prea multi pe sub pământ în oras. Asta-i doar o vicleană uneltire a sultanului, ca să ne pierdem speranța.

Grant a ordonat să se sape contragaleria, după care nefericitii turci săpători ce se aflau în acea vreme acolo au fost împrascați cu focul grecesc și

sufocati cu fumul otrăvitor. De fapt, nu a fost nevoie de scos mai mult de două cosuri mari cu pământ. Galeria turcilor nu era săpată prea în profunzime, așa că prin deschiderea făcută turcii au putut fi stârpiti fără nici o greutate.

Toată ziua au lovit tunurile cu o furie sporită, în marele zid au apărut noi spărturi înspăimântător de largi. Din oras au venit de bunăvoie femei, copii și bătrâni ca să ajute la repararea zidului. Teama și groaza generează puteri neașteptate. Au cărat pietre și cosuri de pământ care, chiar și pentru bărbații zdraveni, sunt prea grele. Și au spus:

— Mai bine murim lângă bărbații, tatii și fiii nostri decât să ajungem sclavi la turci!

Bărbați fără nici o cămasă de zale pe ei se clatină pe lângă santul de apărare și scot de acolo tot ce au aruncat turcii ca să-l umple. Cât vezi cu ochii, pământul este gol, nu mai găsești o tufă nici pe dealul Perei, nici pe malul Bosforului.

Exista o singură consolare. Când împreună cu alții își trăiește nefericirea, când împreună cu alții urmează să moară, omul devine mai mic și nefericirea lui personală se pierde printre nefericirea celorlalți. Ce însemnătate mai are oare dacă eu mă pierd, când ochii copiilor cu fete palide lucesc de groază la fiecare lovitură a tunurilor și când femeile însărcinate nasc înainte de a le veni sorocul? Betia morții colective topește neliniștea. Viata nu are nici o importanță și nu este altă moarte mai bună decât aceea pe care o împărtăși cu poporul tău.

Dar totii acești oameni simpli nu cer altceva decât să trăiască. Nefericiti, săraci, chiar și în sclavie, numai să trăiască.

17 mai 1453

În zori, flota turcă s-a apropiat vâslind dinspre Bosfor spre lant, dar s-a oprit și mai departe decât ieri. Venetienii au deschis focul și au tras aproape o sută de ghiulele fără să le provoace dusmanilor nici o pierdere importantă. Marinarii venetieni s-au lăudat mai apoi că au fost victoriosi. Ba au și spus:

— Dacă totii cei de pe ziduri și-ar face datoria ca noi, n-ar mai fi nici o bătălie în oras!

Dar eu sunt convins că aceasta n-a fost decât o tactică a sultanului pentru a împiedica transferarea altor venetieni pe zidul de apărare. Este un motiv suficient această întârziere ca venetienii să nu-și mai părăsească de acum încolo corăbiile.

Sunt multi cei care doresc să supravegheze apa din butoaie însă Grant nu i-a ales decât pe bărbatii care n-au putere să poarte arme, dar au o vedere bună. Când văd doar o usoară mișcare a apei din butoaie, multora dintre bătrâni le este teamă că turcii au și ajuns la suprafața pământului. Alții ametesc tot privind în apa și încep să aibă vedenii. Iar bărbatii care până acum au apărat zidurile sunt atât de obosiți, încât pot dormi și-n picioare pe lângă butoaie. Paza butoaielor în timpul zilei este, de fapt, inutilă, fiindcă apa se clatină la fiecare bubuitură de tun. De aceea, generos, Grant le-a dat voie supraveghetorilor să doarmă în timpul zilei, în liniștea nopții, se observă mai bine mișcările turcilor din galeriile subterane.

M-am gândit că supravegherea butoaielor ar fi tocmai potrivită pentru bătrânul Manuil, de aceea am plecat în căutarea lui. Dar Manuil găsisese un mod de a părăsi zidul și de a le câștiga prietenia venetienilor. Fiind un bun cunoscător al caselor de desfrâu din oras și a femeilor dispuse să-și vândă trupul pe fructe uscate și pâine proaspătă, le

înlesnea acestora intrarea la Blaherne. De altfel, lângă Poarta Blahernelor erau și adolescente, care asteptau cu nerăbdare să se vândă soldatilor venetieni. L-am întâlnit pe Manuil tocmai când era pe cale să plece spre oras. Purta în spinare un cos imens încărcat cu mâncare. Avea o hârtie de liberă trecere prin oras autentificată cu sigiliul bailului Venetiei, așa că nu se mai temea de politica de război. Mi-a spus cu mult entuziasm că, dacă va mai dura un timp oarecare asediul, va ajunge un om bogat.

Dar văzându-mi tăcerea reprobatoare, s-a supărat și a spus:

— Fiecare își este sîsi mai aproape; în tot orasul se fac schimburi la negru pe baza certificatelor de liberă trecere eliberate fie de împărat, fie de genovezi sau de venetieni. Multi s-au îmbogățit și rari sunt aceia care s-au ales doar cu spinarea jupuită. Unde este cerere, acolo este și ofertă. Asta-i legea suverană a lumii. Iar dacă nu te grăbesti, se găsește întotdeauna unul mai viclean care să se aleagă cu câștigul. Oare nu-i mai bine dacă delicateșele venetienilor ajung în gura grecilor decât în aceste burdihanuri revărsate? Află că nu-i vina mea dacă bărbații grași și robusti sunt încercați de patimi rele și caută femei și băieți tineri ca să-și potolească, între două bătălii, simturile atătate.

A continuat și mai înversunat:

— Venetienii sunt prietenii nostri, își riscă viața pentru orasul nostru. Oare este o crimă dacă o fată tânără își sacrifică virginitatea și se distrează cu ei pentru a câștiga bani cu care să cumpere pâine pentru părinți? Sau dacă o femeie respectabilă se întinde un pic pe spate ca să obțină în schimb delicateșe de care n-a mai avut parte de multă

vreme? Toate acestea se făptuiesc întru slava lui Dumnezeu si pentru binele creștinătății, cel puțin așa spun venetienii. Așa că, stăpâne, nu te mai împotrivi legilor firești ale lumii, că tot nu vei reuși să schimbi nimic. Suntem toți niște păcătoși, asta-i.

Cum eu mă închisesem în tăcerea omului care nu poate admite asemenea nelegiuiri, el a încercat să se justifice si a adăugat:

— Dacă într-adevăr este nevoie de mine, voi lua un cutit de măcelar si voi urca pe ziduri. Dar atât timp cât nu-i absolut necesar, lasă-mă să fiu si eu fericit în felul meu. Dacă voi reuși să ascund destui bani, poate că-mi voi putea răscumpăra viața când vor intra turcii în oras. Si chiar dacă acest asediu va mai dura, e mai bine dacă am si eu banii mei, pe care, oricum ai lua-o, tot îi va câștiga cineva, poate si mai lipsit de scrupule decât mine. Uită-te în jurul tău si încearcă să nu închizi ochii în fata realității! Arhontii, ba chiar si cei din familia împăratului ne dau nouă, bărbaților săraci, cel mai bun exemplu de cupiditate. Aruncă o privire în încăperile comandantilor venetieni sau în pânțele corăbiilor lor. Vei vedea cu câtă râvnă si devotament doamnele înaltei societăți bizantine se străduiesc să-i distreze pe aliații nostri latini, în timp ce bărbații lor apără zidurile orasului.

— Vai de noi, bietii greci! am rostit eu.

— Nu! m-a contrazis Manuil. Spune mai degrabă: Vai de noi, bietii oameni! Toti suntem la fel în inima noastră. Si grecii, si turcii, si latinii, si francii.

El are dreptate. Cine sunt eu ca să-l pot judeca? În felul lui, fiecare își împlineste destinul.

În zadar am asteptat ca Lukas Notaras să mă caute, în cursul zilei l-am întâlnit de mai multe ori și, de fiecare dată, pe chipul lui am văzut aceeași privire dușmănoasă și rău prevestitoare. Iar de la fiica lui nu am primit nici un semn de viață.

Încremenit în propria-mi neputință, m-am gândit să fac o faptă bună. Poate că Johannes Grant îi va sluji fiarei ce va să vie, dar ca om el îmi este drag. Îmi sunt dragi ochii lui neliniștiți, îi admir modul cum gândește. De ce să nu fie și el, în felul lui, fericit, atât timp cât se mai poate? De aceea m-am dus la bibliotecă și i-am vorbit bibliotecarului imperial, un bărbat care, după ce că n-are nici un dinte în gură și-i surd de-o ureche, umblă îmbrăcat în vesminte de ceremonie, împodobite cu însemnele importantului său rang, acum, când toată lumea se agită pe ziduri și turcii bombardează cu înversunare orașul.

I-am povestit că galeria săpată de turci se îndreaptă în mod vădit spre bibliotecă, de unde turcii speră că vor putea pătrunde cu mai multă ușurință în oras, ocrotiți de întunericul subpământean al bibliotecii. Bibliotecarul este un om plin de el până peste urechi și de importanta sa misiune, așa că, neputând să se mai gândească și la altceva, nu a avut nici o suspiciune și m-a crezut pe dată.

— Dar nu se poate! a strigat el opărit. Asta nu se va întâmpla niciodată! Ei ar putea să calce din greseală cu picioarele peste manuscrise pretioase și să le distrugă. Și dacă nu vor fi atenți când vor umbla cu tortele aprinse? O, Doamne! Dacă vor lua foc cărțile? Ar fi o pierdere irecuperabilă pentru umanitate.

Asa se face că l-am sfătuit să-i ceară ajutor lui Johannes Grant, care, fără îndoială, i-am spus eu,

va găsi un mod ingenios de a-i apăra pretioasa bibliotecă. Pus în fata acestei primejdii, bibliotecarul a acceptat să se umilească în fata unui saxon și, luându-l de brat, l-a condus pe Grant ca să vadă pivnitele bibliotecii până în cele mai îndepărtate unghere. Grant a luat cu el și o ciatură cu apă și i-a promis naivului bibliotecar că va supraveghea el însuși de vor fi semne amenințătoare care să ateste că turcii sunt în apropiere. Iar bibliotecarul i-a îngăduit să folosească un opait pentru a putea observa suprafata apei din ciatură. Animat de un entuziasm neobisnuit, bibliotecarul a scos apoi din teacă o sabie ruginită de vreme și s-a jurat că doar peste cadavrul lui vor putea trece turcii să-i pângărească biblioteca. Și în mintea lui dezorientată de om bătrân a început să crească ideea că asediul Constantinopolului a fost plănuț de sultan doar pentru a pune mâna pe nepretuitele comori ale bibliotecii imperiale.

De-ar fi știut el că de multă vreme venetienii folosesc paginile cărților sfinte pentru a aprinde focul pe pardoseala de marmură a Palatului Blahernelor și pentru a lansa săgeti aprinse în tabăra turcilor!

Dar n-a avut parte saxonul de liniste ca să se poată bucura de lectura cărților mult râvnite. După căderea întunericului, a fost chemat de urgență în apropierea Portii Caligaria. Acolo, doar la o sută de pași de tunelul dintâi, se auzea un zgomot surd care anunța că turcii vor ajunge la suprafata pământului în apropierea fundatiei marelui zid. În mare grabă, Johannes Grant a făcut tot felul de calcule matematice, apoi le-a arătat lucrătorilor unde să sape pentru a le iese turcilor în întâmpinare. Bănuiesc că el a vrut să termine cât mai repede cu turcii pentru a se putea întoarce în bibliotecă.

18 mai 1453

Sfârșitul este aproape. Nimic nu-l poate împiedica. Spaima pe care am încercat-o noi astăzi nu poate fi comparată cu nimic din ceea ce am trăit până acum.

După ce vestea că turcii încearcă să pătrundă prin galerii subterane s-a răspândit în tot orasul, oamenii au intrat în panică și nu putini au fost aceia care ziua în amiaza mare au văzut fantome plimbându-se pe stradă. Alții au pretins că noaptea ar fi auzit voci venind de sub pământ chiar și în centrul orasului. Dar azi-dimineață, în zori, în apropierea Portii Sfântului Roman, am văzut o arătare înspăimântătoare; în întunericul nopții, cu o rapiditate de necrezut, doar în câteva ore, ca și cum ar fi fost purtați de duhuri nevăzute, turcii au construit o imensă fortăreață mobilă din lemn, așezată pe roate, aproape de marginea santului, doar la treizeci de pași depărtare de zidul exterior la repararea căruia au lucrat toată noaptea o multime de greci. Cum de a fost posibil, nimeni nu poate înțelege.

Acest bastion mobil avea trei etaje și depășea în înălțime zidul exterior al orasului. Schelăria de lemn, inflamabilă, era ocrotită de câteva rânduri de piei de bou și de cămilă; împotriva peretilor lui dubli, umpluți cu pământ, neînsemnatele noastre tunuri erau neputincioase. Printr-o fereastră se lansau săgetile, iar de pe platforma nivelului superior, începând de dimineață, o catapultă a aruncat cu înversunare blocuri de piatră în fortificațiile noastre provizorii, făcând stricăciuni și în zidul cel mare. Între acest turn de lemn și tabăra lor, turcii au construit un coridor acoperit,

lung de cinci sute de pasi, ca apărătorii turnului să poată umbla fără teamă într-un sens și în altul.

Și în timp ce de la nivelurile superioare ale turnului zburau săgetile, bolovanii și vasele cu foc menite să incendieze palisadele noastre, partea de jos a fost folosită pentru umplerea santului cu pământ, pietre, lemne, vreascuri și zidărie prăbusită. Pe când noi priveam îngroziti spre monstruosul turn, s-a deschis deodată o fereastră în partea lui superioară și un vas cu foc a zburat spre zid, fără să fi fost acolo nici un om care să-l arunce sau să-l catapulteze. Din fericire, bătaia acelui mecanism era prea scurtă pentru a putea face vreo pagubă.

În același timp, atât tunurile mari, cât și cele mici au început să tragă neîntrerupt înspre zidul din fața turnului mobil. Giustiniani nu a avut încotro și a trebuit să-și retragă apărătorii. Nici în parateichion nu a mai fost un loc sigur, fiindcă, la amiază, o parte a zidului exterior a fost făcută una cu pământul.

Curios, Grant a venit și el să privească minunea. A măsurat din ochi dimensiunile turnului, și-a făcut câteva însemnări, apoi a spus:

— Chiar dacă componentele acestui turn ar fi fost construite înainte de a fi fost așezat el aici, asamblarea lui într-o noapte este, într-adevăr, un tur de forță și o dovadă a nemaipomenitului talent organizatoric al turcilor. Turnul în sine nu aduce nimic nou. Toate aceste tipuri de masinărie sunt la fel de vechi ca și zidurile și au fost frecvent folosite în asedii. Dar dimensiunile lui sunt extraordinare, depășind de departe toate turnurile de asalt folosite de greci și de romani. Dacă n-ar fi existat santul de apărare, turcii ar fi putut folosi turnul ca pe un berbec de atac împotriva zidului.

După ce l-a examinat cât l-a examinat, Grant a plecat înapoi la Blaherne oarecum nemulțumit, fiindcă nu văzuse nimic nou. Dar Giustiniani scrâsnea din dinți și clătina din cap de supărare. Apariția turnului în sectorul comandat de el, fără ca nimeni să fi remarcat, era ca o insultă asupra propriei lui persoane. A spus doar atât:

— Să avem răbdare până la noapte! Ceea ce un om poate construi, un altul poate distruge.

Dar această fortăreață vie, care scuipa foc, săgeti, bolovani și ghiulele, era prea înspăimântătoare și nimeni nu l-a crezut. Descumpănit, împăratul a plâns când a văzut în parateichion cadavrele lucrătorilor greci. Nici nu mai putea fi vorba despre repararea zidului atât timp cât diabolicul turn îl domina.

Spre seară, proiectilele tunului cel mare au reușit să lovească în plin și, chiar în fata turnului mobil, o bună bucată de zid s-a prăvălit până în santul de apărare, omorând în cădere câțiva greci și latini, care stăteau la adăpost într-un unghi mort al zidului. Turcii au acționat în grabă și au împins turnul la momentul potrivit, pentru a nu fi răsturnat de bucățile în cădere ale zidului năruit. Turnul a scrâsnit și s-a clătinat, dar de căzut nu a căzut. Multi bărbați cu experiență au afirmat că nu mai este nevoie de prea multe proiectile concentrate în același loc ca tot zidul să se prăbusească și turcii să intre în oras. Chiar dacă, pentru numele lui Hristos, tinerii greci și călugării au reparat întotdeauna cu multă râvnă stricăciunile zidului și sângele lor s-a risipit în van, morții nu se întorc să care pământ ca să umple spărturile din zid. În timp ce toți comandanții încercau să găsească o strategie aplicabilă în această situație disperată, Giustiniani și-a descărcat toată mânia pe megaducele Lukas Notaras, cerându-i cu aroganță

cele două tunuri de pe zidul maritim, care si asa trag în vânt fără să nimerească galerele turcilor.

— Am nevoie de pulbere si de tunuri pentru a apăra orasul, i-a spus artăgos Giustiniani. Si asa s-a risipit destulă pulbere fără nici un rost.

— Tunurile sunt ale mele, i-a răspuns cu răceală megaducele. Iar pulberea am plătit-o cu banii mei. Până acum a si fost scufundată o galeră, iar multe altele sunt grav avariate. Dar dacă asa vrei, eu sunt dispus să economisesc pulberea, însă tunurile nu le voi muta de acolo. Sunt indispensabile pentru a-i tine la distanță pe turci. Tu stii prea bine că zidul maritim este punctul cel mai slab al apărării.

— Atunci la ce dracu' sunt bune corăbiile venetienilor, dacă nu-s nici măcar în stare să tină la distanță prăpăditele de galere turcesti? Motivele pe care le invoci tu nu-s decât pretexte si prefăcătorii, pentru a slăbi apărarea în punctul cel mai expus. Te cunosc ca pe un cal breaz. Inima ta e neagră ca barba turcilor.

— Fratilor! a strigat atunci împăratul. Pentru numele lui Hristos, nu mai agravati cu certurile voastre situatia, fiindcă si asa este destul de proastă! Datorită vigilentei megaducelui Notaras a fost împiedicată invazia subterană a turcilor. Dacă el apreciază că pentru apărarea zidului maritim sunt necesare tunurile, trebuie să fie ascultat. Sărutati-vă mai bine ca fratii si uitati cearta, pentru că toti luptăm doar pentru aceeași cauză!

— Eu sunt dispus să-l pup în cur si pe diavol dacă-mi dă tunuri si pulbere, a protestat grosolan Giustiniani. Dar megaducele nu-mi dă nici de unele, nici de altele, asa că nu mai pup pe nimeni.

Nici Lukas Notaras nu părea dornic să-l sărute pe Giustiniani. S-a depărtat cu un aer ofensat,

lăsându-l să se sfătuiască cu împăratul asupra atacului împotriva turnului mobil.

Dar după ce am stat eu o oră în apropierea megaducelui, mândria mi s-a năruit. Am alergat după Lukas Notaras, l-am oprit și i-am amintit:

— Doreai să vorbești confidential cu mine. Oare ai uitat?

Spre marea mea surprindere, mi-a zâmbit amical și a spus:

— Ai ofensat onoarea familiei mele, Ioannis Anghelos, și ai întârâtat o fată să se revolte împotriva tatălui ei. Dar fiindcă trăim și așa vremuri rele, nu mă îndeamnă inima să mă cert cu tine. Eu îmi iubesc fiica. Nu am putut rămâne insensibil la rugămintile ei. Cât despre iertarea pe care ti-as putea-o da pentru modul latin, lipsit de respect, în care te-ai apropiat de Anna, doar de tine depinde.

Nevenindu-mi parcă să-mi cred urechilor, l-am întrebat:

— Atunci o să-mi îngădui s-o revăd pe fiica ta Anna, sotia mea?

Chipul i s-a întunecat deodată și a spus:

— Nu vorbi despre fiica mea numind-o sotie! Dar îți îngădui bucuros s-o întâlnești și să-i vorbești. Poate că-i mai bine dacă ea însăși îți va prezenta exigentele mele. Ea este fiica tatălui ei. Eu am încredere în inteligenta ei, chiar dacă în ultima vreme n-a prea folosit-o, lăsându-se doar în voia inimii din cauza ta.

— Să te binecuvânteze Dumnezeu, Lukas Notaras, i-am spus eu din tot sufletul. M-am

înselat în privinta intențiilor tale. Ești un adevărat grec.

A zâmbit oarecum stânjenit și a spus:

— Ceea ce-ți doresc și tie.

— Când aș putea s-o revăd? l-am întrebat.

Iar el mi-a răspuns râzând:

— Încălecă pe armăsarul meu și du-te acasă la mine! De două zile ea te așteaptă cu nerăbdare. Dar eu cred că puțină așteptare nu strică, așa vă mai liniștiți și unul, și celălalt.

As fi putut să mă îndoiesc de multa lui bunăvoință. Dar fără să mă mai gândesc la tunuri și la turci, la Blaherne și la treburile mele, am încălecat pe calul lui Notaras și am traversat orasul în galop până la malul Mării Marmara. Recunoscând calul megaducelui, patrulele politiei de război nu m-au oprit. Și am chiuit triumfător de pe spinarea calului ce mă purta spre ea. Ziua de mai mi s-a părut nespus de senină și de aurită, chiar dacă realitatea era cu totul alta, iar zidurile Constantinopolului se înecau în funingine și fum.

După ce am ajuns în dreptul palatului simplu din piatră, am priponit animalul de un inel al zidului. Alergând ca un tânăr înfierbântat la prima iubire, am ajuns în dreptul porții principale și am bătut. Abia atunci m-am gândit la înfățișarea mea, m-am scuturat de praf, mi-am sters cum am putut funinginea de pe față și am scuipat în palmă, încercând să-i dau apoi armurii o oarecare strălucire.

Mi-a deschis un servitor învesmântat în alb și albastru, dar nu am avut ochi să-l văd prea bine. Abia am intrat în vestibul că Anna Notaras, zveltă

si frumoasă, a alergat spre mine cu ochii strălucind de bucurie.

Era atât de frumoasă si tânără în palatul părintilor ei si nu am îndrăznit s-o strâng în brate, ci am rămas cu răsufierea tăiată să o privesc. Avea gâtul neacoperit, buzele si sprâncenele pictate, plutea în jurul ei parfum de hiacint, la fel ca prima dată.

— În sfârșit! a șoptit ea.

Mi-a prins capul între mâini si mi-a sărutat gura. Avea obraji fierbinti de așteptare.

N-o păzea nimeni. Nu venea din încăperile ferecate cu multe zăvoare, rezervate femeilor. Acest lucru nu l-am putut înțelege.

M-a luat de mână si m-a condus. Am urcat treptele si am ajuns în marea sală a palatului. Marea Marmara strălucea ca argintul în spatele strâmtelor ferestre ogivale.

— Anna! i-am spus eu. Sfârșitul se apropie! Nici nu știi ce lucruri îngrozitoare se petrec. Multumesc lui Dumnezeu că a avut îndurare si mi-a îngăduit să te mai văd o dată.

— Doar să mă vezi? a șoptit ea surâzând. Nimic altceva nu-ți dorești? Chiar dacă sunt femeia ta?

Eram nedumerit, nu înțelegeam. De parcă as fi fost într-un vis, când nu poți deslusi unde te afli. Am gândit: poate că sunt mort, poate că vreo ghiulea m-a lovit atât de repede, încât nu am mai avut timp să știu că mor, poate că spiritul meu a rămas pe pământ, prins în capcana pasiunii femeii pe care am iubit-o. Zadarnică mi-a fost atunci disperarea. Să fie atât de ușor? Să fie atât de simplu?

— Bea! a șoptit Anna Notaras, soția mea, și mi-a întins un potir cu vin arămiu.

După ce am gustat, am observat că amestecase ambră în vin, după obiceiul turcesc. De ce voia să-mi atâte simțurile? Oare n-o doream destul?

Buzele ei erau și mai îmbătătoare decât vinul, trupul ei era cel mai minunat și delicat potir. Dar când am vrut s-o îmbrățisez, m-a respins. Ochii ei s-au întristat și mi-a spus încet:

— Nu acum. Asază-te, dragul meu. Trebuie mai întâi să vorbim.

— Nu, nu spune nimic, am protestat eu dezamăgit. De câte ori începem să discutăm, sfârșim prin a ne supăra unul pe altul și a ne jigni. Ca să ne înțelegem, nu-i nevoie să vorbim, o știi prea bine.

Și-a lăsat capul în jos și a spus:

— Atunci, tu mă vrei doar în pat. Altfel nu. Oare pentru tine eu nu sunt decât un trup?

— Dar tu însăși dorești acest lucru, i-am spus eu cu vocea sugrumată.

Și-a ridicat capul, a clipit des și ochii i s-au umplut de lacrimi.

— Încearcă să fii rațional! a rostit ea. L-ai întâlnit pe tatăl meu. El este gata să ne ierte, doar tu să o vrei. Pentru prima dată mi-a vorbit ca unei fiinte umane, mi-a expus ideile lui, mi-a destăinuit speranțele pe care le are, mi-a explicat care este scopul lui. De altfel, e prima oară când eu însămi l-am înțeles întru totul. Trebuie și tu să-l înțelegi. El are un plan precis.

M-am întristat, inima mea a înghetat. Anna a început din nou să-mi mângâie cu degetele ei fine mâinile murdare.

— Înțelege, Ioannis! a spus Anna. E tatăl meu și nu greșeste. După împărat, el este cel mai nobil grec al Bizantului. Dacă împăratul Constantin și-a înșelat poporul, și-a renegat credința și s-a vândut latinilor, tatăl meu trebuie să ia în mâinile lui destinul acestui popor. E o datorie de la care nu se poate da la o parte, oricât de grea și de umilitoare ar fi. Tu trebuie să-l înțelegi.

— Continuă! i-am spus eu amărât. Dar cred că am mai auzit această poveste.

— Tatăl meu nu-i un trădător, a spus ea cu înflăcărare. Niciodată nu se va înjosi până acolo. Este un politician care vrea să salveze de la ruină ceea ce mai poate fi salvat.

Mă cerceta pe furis. Nu mai avea lacrimi în ochi. Se fortase puțin, ce-i drept, dar acum nu mai putea să plângă. Dimpotrivă, în ochii ei ardea flacăra vanității. A continuat:

— Ar fi trebuit să devin sotia lui Mehmet după ce orasul ar fi fost cucerit. Ca o pecetluire a legăturii dintre sultan și poporul grec. Tatăl meu a fost foarte supărat că, dintr-un capriciu, i-am răsturnat planul. Dar de unde să fi știut? El nu mi-a povestit nimic.

— Tu, într-adevăr, n-ai prea avut noroc, i-am spus eu ironic. Nici prima dată, când trebuia să ajungi împărăteasă, nici a doua oară, când ai fi putut deveni una dintre zecile de sotii ale viitorului stăpân al lumii. E limpede, n-ai avut noroc, înțeleg că regreti, dar nu-ti pierde speranța! Eu nu mai am multe zile de trăit. După aceea vei fi din nou liberă.

— Oare cum poti să-mi vorbești în felul acesta? a strigat ea. Doar stii că te iubesc. Te înseli vorbind despre moarte. Noi mai avem de trăit multi ani împreună. Vei vedea. Dar va trebui să ții seama de sfaturile tatălui meu.

— Bine, i-am spus eu cu mult amar. Povesteste-mi ceea ce el n-a îndrăznit să-mi spună în fată! Dar grăbeste-te, fiindcă trebuie să mă întorc pe ziduri.

S-a agățat de mine cu disperare și a strigat:

— Nu te vei mai întoarce pe ziduri! În noaptea aceasta te vei duce în tabăra sultanului. Nu-i nevoie să-i dai informații despre apărarea orasului, dacă socotesti că acest lucru este dezonorabil. Va trebui doar să-i transmiți un mesaj secret din partea tatălui meu. Sultanul este suspicios în privința grecilor, dar pe tine te cunoaste, în tine are încredere.

— Care-i mesajul tatălui tău? am întrebat-o.

— Nu vrea să-l scrie, a rostit Anna cu mult zel. Chiar dacă el se încrede atât în tine, cât și în sultan, un mesaj scris ar putea fi foarte periculos. Chiar și printre sfetnicii cei mai apropiați ai sultanului sunt oameni care îi incită pe greci să i se opună. Tu stii asta. Dar îi vei spune sultanului că în Constantinopol există oameni de seamă care îl reneagă pe împărat și sunt gata să colaboreze cu turcii în condițiile impuse de sultan. Spune-i: Noi suntem treizeci de nobili influenți — tatăl meu îți va da numele lor — care înțelegem că viitorul grecilor din Constantinopol depinde de prietenia cu sultanul. Atât timp cât orasul se poate apăra, onoarea noastră de greci nu ne îngăduie să intervenim în operații militare favorabile sultanului. Dar, în secret, lui îi slujim, iar atunci când Constantinopolul va cădea, sultanul va găsi aici un aparat administrativ apt să funcționeze, în

care poporul să aibă încredere. Noi, cei treizeci, îi cerem sultanului protecție și îl rugăm cu umilință să crute familiile și bunurile noastre atunci când va intra în oraș.

Anna s-a uitat întrebător la mine și a continuat:

— Este oare ceva rău în asta? E doar o propunere onestă și curată. De fapt, noi, grecii, ne aflăm între turci și latini ca între ciocan și nicovală. Acest plan nu-i decât un mod de salvare a viitorului orașului. Predarea împăratului în mâna turcilor și supunerea față de sultan. Sultanul are atâta simț politic ca să priceapă că, pentru el însuși, propunerea aceasta este favorabilă. Tu nu ești un latin. De ce-ar trebui să fii de partea lor?

Cum nu puteam spune nimic, fiindcă aveam inima prea încărcată de supărare, ea a crezut că a reușit să mă convingă și a continuat cu entuziasm:

— Mai sunt doar câteva zile și orașul va fi cucerit, așa spune tatăl meu. De aceea, trebuie să pleci în grabă. Când sultanul va reuși să spargă rezistența latinilor, te vei întoarce cu învingătorii pentru a-ți regăsi femeia. Vei face parte atunci din familia Notaras. Doar știi ce înseamnă asta.

A arătat spre peretii de marmură, la covoare și la mobilele scumpe, apoi a spus:

— E altfel decât în prăpădita aceea de casă din lemn unde m-ai dus. Cine știe, poate că vom locui în Palatul Blahernelor. Pentru că tu vei fi, fără îndoială, unul dintre nobilii cei mai de vază ai Constantinopolului.

Apoi a tăcut, dar pe chipul ei se mai citea entuziasmul. Trebuia să-i vorbesc.

— Ascultă, Anna, i-am spus. Tu esti fiica tatălui tău. Pot înțelege că-i împărtășesti ideile și, chiar dacă nu-mi place, n-am ce face. Dar în tabăra sultanului eu nu mă voi duce pentru a transmite mesajul tatălui tău. Nu mă îndoiesc că el poate găsi un mesager care să aibă un simț politic mai cuviincios decât al meu.

— Ti-e frică? m-a întrebat ea, schimbându-se la față.

De mânie, am trântit de pământ casca pe care o tinusem până atunci în brate.

— Uite ce, i-am spus eu. Dacă as fi convinsă că servesc o cauza dreaptă, as merge la sultan fără nici o teamă, chiar de-as ști că mă va trage în teapă. Crede-mă, Anna, ambiția îl împiedică pe tatăl tău să vadă fata adevărată a lucrurilor, în felul acesta, își sapă singur mormântul. El nu-l cunoaște pe Mehmet. Eu îl cunosc. Dacă noi am fi trăit în vremurile bune de altădată, planul tatălui tău ar fi fost înțelept. Dar imensul tun al sultanului a inaugurat o eră nouă. Era fiarei. Eră în care nimeni nu mai poate avea nici o mândrie, epocă în care oamenii sunt doar instrumente neputincioase ale puterii. Și de-ar jura sultanul cu mâna pe Coran în numele Profetului și al tuturor îngerilor, în sinea lui doar se va amuza, fiindcă el nu crede nici în Profet, nici în îngerii; îl va omorî pe tatăl tău de îndată ce nu va mai avea nevoie de el. Dar la ce ajută că-l previn, din moment ce megaducele nu are încredere în mine?

I-am mai spus:

— Chiar dacă sultanul și-ar respecta cuvântul dat, eu la sultan nu mă voi întoarce niciodată, oricât de mult m-ai ruga tu și ai plânge. Constantinopolul este orașul meu și voi lupta pentru apărarea lui până în ultima clipă. Când zidurile lui se vor năruia,

mă voi năruși eu. Este ultimul meu cuvânt, Anna. Încetează să mă ametest!

Anna m-a privit dezamăgită și chipul ei a pâlit de supărare.

— Atunci nu mă iubești, a spus ea în șoaptă.

— Nu, nu te iubesc, i-am răspuns eu sec. A fost o amăgire, mi-am imaginat doar... Te credeam altfel. Iartă-mă! În curând te vei elibera de mine. Dacă te vei strădui să-ți zâmbesti frumos, poate că sultanul te va accepta în haremul lui. Urmează deci sfaturile tatălui tău! El va aranja toate lucrurile așa cum va fi mai bine.

M-am ridicat și am luat casca de pe jos. În spatele ferestrelor înguste, Marea Marmara își unduia valurile de argint. Chipul meu se oglindea pe marmura netedă ca sticla. Am simțit atunci că am pierdut-o pentru totdeauna și fiinta mi s-a umplut de o liniste înghetată.

— Încă un lucru neînsemnat, i-am spus eu încet. Curiozitatea mă împinge să te întreb, dar tu nu trebuie să-mi răspunzi dacă nu vrei. Este și numele părintelui Ghenadios printre cei treizeci?

Stingherită, Anna mi-a evitat privirea.

— Nu, a spus ea. Tatăl meu a fost la Mănăstirea Pantocratorului să discute cu părintele Ghenadios, dar acesta susține cu încăpățănare că doar Biserica este temeliea unui nou Constantinopol al grecilor. Peste greci va fi suveran patriarhul Bisericii Ortodoxe protejate de sultan. Atât timp cât în Constantinopol există un basileu, Biserica îi se subordonează. Dar nu va mai fi nici un basileu, a spus Ghenadios, fiindcă împăratul Constantin s-a lepădat de credință. De aceea, Biserica se poate considera independentă și autocrată. Ghenadios le-

a cerut, atât tatălui meu, cât și tuturor celor care vor să trăiască în pace cu turcii, să se supună Bisericii. Dar așa ceva nu se poate, și nici din punct de vedere politic nu-i prea înțelept.

— Așa spune tatăl tău, i-am atras eu atenția, în același timp, când pe zidurile Constantinopolului sângele grecilor se varsă, în inima lor, dregătorii Bizantului și patriarhii credinței au și dat turcilor orasul și se târguiesc acum pentru funcția cea mai înaltă. Sunt supărat pe mine însumi că sunt grec. Dar îmi voi răscumpăra păcatul acesta cu sângele meu. În ziua Judecării de Apoi, și tatăl tău, și părintele Ghenadios vor da socoteală în fața lui Dumnezeu pentru faptele lor. Toate aceste clipe sunt înscrise de-acum în inima lor.

Am dat să plec. Anna și-a înfipt privirea în mine și a strigat deznădăjduită:

— Ioannis Anghelos, nu pleca!

Era ea, cea adevărată. Mi-a fost milă de ea când m-am gândit cu cât zel și cu câtă sinceritate a crezut că va aranja totul ca să-și multumească și tatăl, și bărbatul. Cât de nefericită trebuie să se fi simțit când i-am răsturnat planul! Cu chipul răscolit, cu răsuflarea întretăiată, și-a schimbat strategia și a recurs la ultimul mijloc.

— Nu pleca mai înainte de a vedea cum m-am pregătit să te întâmpin, m-a rugat ea.

Am urmat-o. Am încercat să zâmbesc, dar buzele mele erau încremenite. M-a condus într-un dormitor decorat cu trandafiri.

Baldachinul înalt avea perdele grele de mătase. Și asternuturile de pe pat tot din mătase erau. Și-a desfăcut agrafa de aur și vesmântul ei a căzut dezgolindu-i umerii și sânii, a căror chemare m-a

făcut să tresar. A închis ochii și și-a întors
ademenitor spre mine fata.

— Anna! i-am spus în șoaptă. Nu aceasta este
viata. De aici nu poți ști ce se întâmplă pe ziduri.
De aceea nu poți să mă înțelegi.

S-a apropiat de mine cu ochii închisi, mi-a luat
mâna și a pus-o pe sânii ei.

— Anna! i-am spus și glasul mi s-a frânt. Dacă
vrei să mă mai întâlnești, caută-mă pe ziduri!

N-a spus nimic. A rămas nemiscată în picioare,
cu ochii închisi, iar eu m-am depărtat ușor,
încercând să nu fac nici un zgomot. Dar când am
ajuns în dreptul porții, ea a apărut alergând,
ținându-și vesmintele cu mâna, și mi-a strigat cu
fata roșie de umilintă:

— Adio, latin blestemat! Nu ne vom mai întâlni
niciodată! Începând de acum, mă voi ruga în
fiecare clipă să mori, ca să scap de tine. Iar de-ti
voi vedea hoitul putrezind, îl voi lovi cu picioarele.

Cu acest blestem în urechi am ieșit din palat și
apoi mi-am pus casca pe cap, iar mâinile mi-au
tremurat. Calul negru al lui Notaras, care mă
astepta legat, a ridicat capul și a nechezat când m-a
văzut. Am încâlecat pe spinarea lui și l-am izbit cu
câlcâiele în burtă. Mai târziu, oamenii au răspândit
vestea că prin oraș a trecut într-o goană nebună
îngerul Mortii, călare pe un cal negru. Chipul lui
era cenușiu ca moartea, îi tâsneau flăcări din ochi
și spume albe din gură. Dar nu-i adevărat. Oamenii
exagerează întotdeauna. Nu era îngerul Mortii.
Eram eu.

Când am ajuns, am simțit mirosul de carne
pârlită al nefericitelor arse de vii în galeria
subpământeană. Săpătorii lui Grant reuseră să

pătrundă în galeria turcească, unde au dat foc la stâlpii de sprijin.

Este miezul nopții, în noaptea asta, îmi doresc cu patimă moartea. Cu atâta patimă nimic nu mi-am dorit până acum. Giustiniani mi-a oferit o sansă. A apelat la mine fiindcă vorbesc turcește. Vrea să încerce un atac. Iisuse Hristoase, fiul lui Dumnezeu, iartă păcatele mele!

Fiindcă o iubesc. Fiindcă o iubesc cu disperare. Adio, Anna Notaras, dragostea mea!

19 mai 1453

Asta-i voia Creatorului. Până la ultima picătură să bea din cupa risipirii și a morții.

Dar nu am murit nici în noaptea trecută.

Mai demult, pentru a-l impresiona, îi spusese lui Giustiniani că sunt dur. Înțelesul vorbeii mele de atunci a fost că spiritul poate domina trupul și durerile lui. Dar eu nu sunt dur. Spiritul nu-mi mai domină trupul.

Mercenarii genovezi îmi spun cu invidie:

— Tu ești un bărbat norocos, Jean Ange!

Nu, nu-i vorba de noroc. Cu mult mai multă amărăciune decât înainte, sunt convins că nimeni nu moare până nu-i vine clipa.

Mor zidurile orașului meu la voia întâmplării, inutil. Mor ca oamenii.

Oare Dumnezeu desenează traiectoria ghiulelelor?

Noaptea trecută am distrus marele turn din lemn al turcilor. Că noi am reusit să-l distrugem într-o noapte este un miracol și mai mare decât faptul că turcii l-au construit într-o noapte, așa spun unii.

În orice caz, când am ajuns eu lângă turn, îmbrăcat în vestimentație turcească, și m-am întins pe pământ era ora cea mai întunecată a nopții. Am așteptat până am auzit vorbele de liberă trecere. Un turc s-a așezat pe mine ca pe un scaun, dar nu m-am clintit, așa că el a crezut că stă pe un cadavru.

Mai erau două ore până la ziuă atunci când am pătruns noi în turn. Am spart broastele încuiate și, mai înainte de a-i da foc, am împrăștiat în interior pulbere. Mi-au luat foc părul și sprâncenele, iar mâinile mi s-au umplut de arsuri. Giustiniani nu mi-a recunoscut chipul când m-am înapoiat târându-mă ca un vierme. Sunt singurul om care s-a întors din turn.

Câteva dintre turcii din turn au reusit să scape. Sultanul i-a descăpățânat azi-dimineață și le-a înfipt capetele în pământ.

Mă dor urechile de bubuiturile tunurilor, tremură sub picioarele mele zidul.

Dar mai cumplit decât arsurile de pe față și de pe mâini îmi este amarul care-mi macină inima și mi-o arde.

După cutremurul de pământ, în Ungaria... prima oară. Apoi, în mlaștină de la Varna. Doar a spus clar: Ne vom vedea lângă Poarta Sfântului Roman! Noaptea trecută l-am așteptat, dar nu a venit la întâlnire.

20 mai 1453

În timpul nopții, turcii au asezat alte turnuri mobile în fața zidurilor. Dar nici unul nu este atât de impresionant ca primul.

În fiecare zi, galerele lor din Bosfor se apropie de lant, obligându-i pe venetieni să deschidă focul asupra lor, după care se retrag.

Îmi povestesc alții ce se mai întâmplă, încă nu sunt în stare să pun armura pe mine și să urc pe ziduri.

21 mai 1453

Grant a venit să mă vadă. Avea barba părliță și mâinile pline de arsuri. Turcii au învățat să se bată sub pământ ca să-și apere galeriile. Astăzi, la amiază, în dreptul Portii Caligaria, oamenii care săpau o contragalerie au fost împrascați cu jeturi de foc. Când au ajuns în fața peretelui prevăzut cu lame tăietoare, cei care s-au precipitat să le vină în ajutor au fost loviți de aburul otrăvit, pe care turcii l-au dirijat împotriva lor.

Grant a fost nevoit să se târască prin galerie pentru a-și încuraja oamenii. Până la urmă au reușit să distrugă galeriile turcilor, dar foarte mulți greci au murit. Bătălia subpământeană a activat o teribilă teamă superstitioasă în oras.

Grant avea ochii umflați de nesomn și iritați din cauza aburilor de pucioasă. Mi-a spus întristat:

— Ce folos că am găsit manuscrisele lui Pitagora, dacă literele îmi joacă în fața ochilor? Nu mai vād să citesc.

Fata îi era bântuită de furie si de neputință.
Strângând din pumni, a strigat:

— Ce-i cu acest îngrozitor punct orb cu care cei mai înțelepti matematicieni ai grecilor si-au isprăvit opera? Ei ar fi trebuit să-si folosească ingeniozitatea si să făurească mecanisme prin care să pună natura în slujba omului, asa cum a promis Arhimede. În loc să gădesc stiinta la care mă așteptam, ajung să citesc că pietrele si copacii au suflet! În manuscrisul lui Pitagora! Este de necrezut că Pitagora a putut să scrie si despre lucruri atât de puțin importante, că a trădat stiinta si s-a afundat în speculatii despre suflet, până la Dumnezeu.

I-am spus:

— Tu, care nu crezi în mărturiile Bibliei si ale Sfinților Patriarhi ai Bisericii, ai fi în stare să-i crezi pe înțeleptii Greciei, nu-i asa?

— Nu mai stiu nici eu ce să cred, a spus el, frecându-si ochii cu pumnii. Poate că nu mai sunt atât de rational. Oboseala si continua nesigurantă au împins patima stiintei din mine spre o stare bolnăvicioasă. Nu-mi mai pot stăpâni zborul gândurilor. Ca păsările cerului, ele urmăresc traiectorii încrucisate. Ce-i cu drumul acesta înspăimântător care-l conduce pe om spre abisuri interioare ce sfârșesc în tenebre? Până si Pitagora, care a fost capabil să construiască din numere universul, a sfârșit prin a fi interesat de om, al cărui număr nu l-a găsit. Să fie oare întunericul ignorantei umane mai important decât lumina fenomenelor naturale si stiintei?

I-am spus:

— Si Duhul lui Dumnezeu a suflat pe pământ. Duhul lui Dumnezeu a coborât în limbi de foc

peste omul muritor. Poate că de acest adevăr nici tu nu te mai îndoiești.

El a izbucnit în râs, și-a lovit fruntea cu pumnul și a strigat:

— O flacără nestinsă muscă din carnea umană. Dar fulgerul rațiunii tâsneste ca focul din gura tunului. Cred în știință, cred în eliberarea omului de tenebre, în nimic altceva nu cred.

I-am spus:

— Ti-ai ales gresit locul. Ar fi trebuit să-i slujești sultanului, nu ultimei Rome.

— Nu! mi-a răspuns el cu obstinație. Eu slujesc Europei și libertății de spirit a omului, nicidecum puterii.

22 mai 1453

Au mai fost găsite două galerii lângă Poarta Caligaria. Prima a fost distrusă după o îndârjită luptă subterană, iar a doua s-a surpat singură, fiindcă nu a fost întărită cum trebuie. Grant bănuiește că sultanul, după ce i-au murit specialistii sârbi, a trimis oameni fără experiență să continue săpăturile.

Înainte de miezul nopții a fost văzut pe cer un disc luminos și nimeni nu a putut să explice ce este. Împăratul a spus:

— Încep să se împlinescă profetiile, în curând, se vor sfârși cei o mie de ani ai împărăției Bizantului. Primul împărat a fost Constantin, cel din urmă tot Constantin este. M-am născut sub semnul unei stele nenorocoase.

23 mai 1453

Ne-am pierdut si ultima sperantă, împăratul are dreptate. Slăbit de post, veghe si rugăciune, simte mai bine decât noi toti semnele care anuntă sfârșitul. Inima Bizantului va înceta în curând să mai bată.

Brigantina care a plecat în căutarea flotei venetiene s-a întors astăzi în zorii zilei. Gratie unui noroc neobisnuit, talentului marinăresc si curajului oamenilor din echipaj, nava a reusit să scape nevătămată din strâmtoarea Gallipoli.

Doisprezece oameni au plecat, doisprezece oameni s-au întors, sase venetieni si sase greci. Au navigat douăzeci de zile prin Marea Greciei si nu au găsit nici urmă de flotă creștină, dar tot timpul au fost în pericol să cadă în mâinile patrulelor secrete ale turcilor.

Când si-au dat seama că în zadar mai fac cercetări, au tinut sfat. Unii au spus:

— Ne-am împlinit datoria. Nu mai putem face nimic. Constantinopolul s-ar putea să fie de-acum în mâinile turcilor. De ce să ne mai întoarcem în infernul unui oras asediat? Doar stim că va pieri.

Dar ceilalti au spus:

— Împăratul ne-a trimis, împăratul asteaptă vesti, fie ele chiar proaste. Să vedem atunci care-s mai multi: cei care vor să se întoarcă sau cei care nu vor.

Dar privindu-se în ochi unul pe altul, au izbucnit în râs si au spus toti că brigantina trebuie să-si

încerce norocul si să ajungă înapoi la Constantinopol.

I-am întâlnit la Blaherne pe doi dintre acesti bărbați curajosi. Râdeau încă si povesteau despre zadarnicul lor periplu, în timp ce venetienii le turnau vin să bea si-i loveau prieteneste pe spinare. Dar arsi de mare si obositi de primejdiile prin care trecuseră, ochii lor erau nespui de tristi.

— De unde ati avut atâta curaj ca să vă întoarceți? i-am întrebat eu.

Si-au îndreptat uimite spre mine fetele jupuite si au spus cu mândrie:

— Dar noi suntem marinari din Venetia!

Poate că răspunsul lor era de ajuns. Adevărul este că Venetia — avida, cruda si calculata regină a mării — își crescuse fiii în cultul vietii si mortii întru onoarea Venetiei.

Dar sase dintre acesti bărbați temerari sunt greci. E o dovadă că si grecii pot fi credinciosi orasului lor până la moarte. Chiar dacă luptă pentru o cauză de-acum pierdută.

Ce s-a mai întâmplat astăzi? Sute de bătrâni si copii au venit la Poarta Sfântului Roman si au lucrat neîntrerupt la repararea zidului, în timpul zilei, fără să tină seama de săgetile turcilor si de proiectilele care zburau în jurul lor.

Grant s-a perfectionat de când îi tot pândeste pe turcii din subterane. Astăzi a reusit să captureze doi ofiteri turci, care intraseră într-un tunel ca să vadă cât de mult au avansat săpătorii. După ce i-a prins, a dat foc grinzilor de sustinere, asa că peretii tunelului s-au prăbusit. Venetienii i-au luat în primire si i-au dus în camera de tortură din

pivnitele Palatului Blahernelor, care, de când este Constantin împărat, nu a fost folosită niciodată. Captivii au dezvăluit existența a încă două tunele subterane, dintre care unul este surprinzător de periculos.

Cu toate că prizonierii au vorbit, venetienii i-au torturat toată ziua, până când cei doi nefericiți și-au dat sufletul. După aceea, cadavrele lor, despuiate și pline de sânge, au fost lansate prin surprindere, de o bombardă, drept în mijlocul turcilor care, iritați, au urlat că-și vor răzbuna comandantii și i-au blestemat pe toți câinii de creștini. Nu există iertare în acest război.

În fiecare zi, în fiecare clipă ar putea veni sfârșitul; împăratul Constantin nu mai vrea să vadă pe nimeni. S-a retras să-și liniștească sufletul, fiindcă, de când a sosit brigantina cu vestile proaste, nu mai are nici o speranță. A spus:

— Occidentul ne-a părăsit. Acum încreditez orașul meu și viața mea în mâinile Atotputernicului Dumnezeu, în mâinile lui Iisus Hristos și ale Sfintei Fecioare, precum și în mâinile ctitorului acestui oraș, Constantin cel Mare.

Atât de tare și-a pierdut cumpătul.

Nu mai avem la ce spera în afara cununii de martir. Chiar și în paradisul lui Mahomed este o îngheșuală teribilă, că nici nu se mai pot închide portile, atât de mulți turci au murit luptând împotriva credinței noastre. Dar slujim aceluiași Dumnezeu, cel puțin așa spun Frații Liberului Cuget și dervisi care umblă cu capul neacoperit.

24 mai 1453

Stie acum tot orasul despre întoarcerea brigantinei din călătoria cea zadarnică, desi se hotărâse să se păstreze secretul. Adevărul este că au fost multi cei care au văzut cu ochii lor când s-a întors. Pentru a-i încuraja pe cetățenii orasului, Phrantzes ar fi vrut să răspândească zvonul că flota care ne va veni în ajutor este ancorată în Chios. Dar Constantin i-a interzis să mai răspândească de acum înainte zvonuri false.

— Adevărul nu mai poate fi ascuns multă vreme, pentru că atunci când îl va afla, poporul va fi si mai deznădăjduit că nu l-a stiut din timp. Nu mai vreau să-mi amănesc poporul. Vreau să mor într-adevăr împreună cu poporul meu.

Pot să mă tin iarăsi pe picioare, asa că astăzi am urcat pe ziduri. Turcii au împins un turn mobil până în apropierea zidului Blahernelor, ca să mascheze adevăratele lor intentii periculoase. Si au săpat iar un tunel, sau poate că au consolidat peretii unuia distrus, în orice caz, turnul s-a prăbusit.

Dar întâmplarea cea mai însemnată a acestei zile dovedeste că sultanul nu-i chiar atât de sigur pe cât s-ar părea. Nici o încercare nu i-a reusit, iar distrugerea turnului celui mare a fost pentru turci cea mai rea prevestire. Sultanul a mai descăpătânat astăzi niste soldati care s-au răzvrătit si au refuzat să sape galerii.

Seara, un impresionant cortegiu de turci călare s-a apropiat de Poarta Sfântului Roman. Turcii au fluturat flamuri, au sunat din trâmbite si au strigat, cerând să fie lăsat să treacă un emisar al sultanului pentru a-l întâlni pe împăratul Constantin. Tunurile au încetat să mai tragă, iar grupurile de turci care întretin hărtuiala zilnică s-au retras dincolo de sant.

Giustiniani s-a temut să nu fie cumva o capcană. Mai mult, n-ar fi vrut ca emisarul turcilor să vadă de aproape cât de năruit este zidul și cât de subrede îi sunt părțile refăcute. Dar împăratul Constantin a urcat pe zid și a recunoscut în persoana emisarului pe emirul din Sinope. De-a lungul multor generații, familia lui Ismail Hamza a întreținut relații prietenești cu împărații Bizantului; înainte de a muri, sultanul Murad a reușit să și-l facă vasal, pecetluind alianța prin căsătoria fiicei acestuia cu Mehmet. În orice caz, împăratul Constantin l-a salutat amical pe Ismail Hamza și a poruncit să fie ajutat să intre în oras. Așa se face că a fost lăsat să treacă prin poarta militară de asalt, după care, traversând zidul cel mare, a ajuns în oras.

Îndată după sosirea emisarului, bailul Venetiei a convocat Consiliul celor doisprezece, a poruncit ca o parte din venetieni să coboare de pe ziduri și a trimis două sute dintre ostanii cei mai arătoși în armuri să mărșăluiească spre reședința provizorie a împăratului. Cât despre Giustiniani, acesta a împărțit în grabă oamenilor săi ultimele picături de vin și resturi de mâncare, le-a schimbat locurile, punându-i pe cei mai zdraveni la vedere, apoi, arătându-le pumnul strâns, le-a spus:

— Râdeți fraților și fiți veseli, că de nu, vă sucesc gâtul!

Și pe când Ismail Hamza se uita curios în juru-i, mângâindu-și barba, ostanii lui Giustiniani râdeau și muscau din bucățile de carne, aruncând neglijent resturile pe jos. Împăratul Constantin i-a întins emirului mâna să i-o sărute și a spus:

— Este regretabil că ne întâlnim în circumstanțe atât de nefericite.

Emirul din Sinope a răspuns:

— Fie ea binecuvântată ziua aceasta, fiindcă sultanul Mehmet îți oferă pacea în condiții onorabile.

Soldatii lui Giustiniani au râs și mai tare, desi celor mai multi le venea să plângă de oboseală. Dar Giustiniani era stăruitor și i-a îmboldit cu câte un ghiont în spinare pe cei care nu erau prea veseli.

Ismail Hamza i-a cerut apoi împăratului o audiență particulară, iar Constantin i-a răspuns fără nici o ezitare că este de acord, l-a invitat la reședința lui de război din locul unde zidurile trec peste valea râului Lykos și, în ciuda avertismentelor sfetnicilor lui, s-a închis împreună cu acesta într-o încăpere din turn. Între timp, soldatii venetieni au ajuns la acest loc, bailul Venetiei i-a împrăștiat în jurul turnului și, împreună cu Consiliul celor doisprezece, a pătruns în turn și i-a spus împăratului că Venetia nu poate tolera negocieri secrete între bizantini și turci.

Iar împăratul Constantin l-a asigurat că nu a avut nici o intenție să ia o hotărâre mai înainte de a se sfătui cu aliații. I-a chemat și pe sfetnicii lui și le-a prezentat condițiile în care sultanul oferă pacea. Ismail Hamza i-a spus grav:

— Pentru tine însuți și pentru poporul tău, te implor să accepti condițiile de pace, care sunt cele mai bune cu putință în acest moment; în multe locuri, zidurile orașului tău s-au prăbusit.

Apărătorii sunt epuizați și numărul lor se micșorează pe zi ce trece, populația este disperată. Este ultima ta șansă. Dacă nu te vei supune acum, sultanul îți va omorî pe toți bărbații din oraș, îți va vinde ca sclavi pe copii și pe femeile și va da orașul pe mâna ostirii sale să-l jefuiască.

— Pentru numele lui Dumnezeu! au strigat atunci venetienii. Nu da crezare viclenelor uneltiri ale sultanului! Ce garantii de pace ne oferă el? Nu uita că, de atâtea ori, turcii nu si-au respectat promisiunile. Oare în zadar ne-am vărsat noi sângele? În zadar cei mai buni bărbați ai nostri si-au dat viața ca să-ți apere tronul? Nu, nu, sultanul se clatină, el nu mai este sigur de victorie. De-ar fi fost sigur, n-ar fi încercat să obțină capitularea orasului prin metode înșelătoare.

— Dacă ati avea un pic de simț al realității, le-a spus iritat Ismail Hamza, ati înțelege voi înșivă că situația disperată în care se găsește Constantinopolul nu-i mai lasă nici o șansă de salvare. Doar din omenie, pentru a evita oroarea asaltului final, sultanul îi îngăduie împăratului să părăsească orașul și să-și ia cu el bogățiile, garantând de asemenea siguranța sfetnicilor și nobililor săi. Cât despre locuitorii orașului, toți cei care vor dori, sunt liberi să-l urmeze pe împărat, ducând cu ei ceea ce pot să ducă. Iar pe cei care vor să rămână, sultanul îi asigură că le va lăsa viața și averea pe care o au. Ca vasal al sultanului, împăratul își va putea păstra Moreea, unde sultanul l-ar putea proteja de agresori.

Venetienii au început să urle furioși și să lovească în armuri cu săbiile, împiedicându-l pe emir să mai poată spune ceva. Dar basileul le-a făcut semn să înceteze cu larma, apoi, ridicându-și capul cu mândrie, a rostit:

— Condițiile sultanului sunt umilitoare și nedrepte. Nu sunt demne de un împărat, chiar dacă eu, ca om, as putea fi tentat să le accept. Noi suntem pregătiți să murim cu demnitate.

Apoi a privit melancolic spre venetienii gălăgioși, atât de hotărâți să lupte până la ultimul

grec. N-aveau ei oare în port corăbii cu care să fugă atunci când zidurile vor ceda?

Bănuiesc că sultanul stiuse prea bine că împăratul Constantin nu-i va accepta condițiile. Dar el a dorit să dea, prin acest gest, satisfacție atât demnitarilor turci care sustin pacea, cât și ostirii sătule de acest asediu prelungit, dovedindu-le că nu el dorește continuarea asediului, ci grecii însisi prin neînduplecarea lor. E doar un om. În adâncul ființei lui, sultanul este slab.

Dacă această neliniste dureroasă și disperarea domină orasul, și mai devorantă este nesiguranta sultanului Mehmet. El și-a jucat toate cărțile, pentru el nu mai există altă posibilitate în afară de a învinge sau de a fi răsturnat. Nu de apărătorii orasului, ci de ostirea care luptă împreună cu el.

De aceea, în aceste zile, sultanul Mehmet este cel mai solitar dintre solitari. E și mai singur decât împăratul Constantin, care deja a ales.

O tainică frăție a însinguratilor lumii mă leagă în aceste zile de el, un impuls nestiut mă împinge spre el, doresc să-i revăd chipul impenetrabil și ochii galbeni de fiară sălbatică. As vrea să vorbesc cu Mehmet, pentru a mă convinge, o dată în plus, că nu am de ce să-mi doresc a trăi în lumea cârmuită de el.

El este viitorul. El va învinge. Dar viata, într-un astfel de viitor, nu are nici o valoare.

— Râdeți! Râdeți! îi îndemna în continuare Giustiniani pe genovezi.

Râdeau în hohote când emirul din Sinope s-a întors de la împărat. Râdeau din toată inima acești bărbați epuizați cu fetele arse, plini de răni și de sânge, urându-l pe Giustiniani, care le cerea să

facă un efort supraomenesc si să râdă. Îl urau si îl iubeau în egală măsură. De undeva, din adâncurile fiintei lor, le revenea în minte, mereu înșelătoare, imaginea unei case albe, înconjurată de vită-de-vie, în insula Lemnos. Sclavi greci culegând recolta de pe dealurile roditoare, fete frumoase întâmpinându-i pe duce si pe soldatii lui...

Au râs în hohote si lacrimi de durere au curs din ochii lor rosii de oboseală. Clătinându-se pe picioare, si-au ocupat din nou locurile pe zid, în timp ce cavalerii turci se retrăgeau în sunetul trâmbitelor. Sute de tunuri au început dintr-o dată să tragă. Giustiniani s-a aplecat si a ridicat de pe jos un os pe care mai rămăsese o bucătică de carne, l-a scuturat de nisip, apoi l-a ros cu furie si a spus:

— Coroana mea ducală a început să fie prea scumpă. Am plătit-o de-acum cu pretul cărnii care a căzut de pe mine si al sângelui ce mi s-a scurs din răni, iar dacă o mai tine mult așa, nu mai poate fi vorba despre nici o victorie.

— Nu, nu mai poate fi vorba despre victorie, a continuat el, privind fix înspre spărtura largă de o mie de picioare a zidului deposedat de turnuri, apărât doar de o palisadă subredă care înlocuia zidul exterior, încropită la repezeală din pământ, bucăți de lemn si ramuri uscate. E bună doar să-i adăpostească puțin pe arcasi.

Astăzi este joi. Pentru musulmani, mâine este zi sfântă. Poate că nu voi mai apuca o altă zi de joi. Asadar, Mehmet s-a supus legilor Coranului si a oferit pacea. A venit timpul împlinirii profetiilor Islamului. Acea oaste va fi cea mai minunată; acel print va fi cel mai mare printre printi. Printul care va cuceri Constantinopolul.

Suntem la poarta Occidentului. Ultima fortăreată în calea Orientului. După ce zidurile Constantinopolului se vor prăbusi, ultimul zid al Occidentului vor fi trupurile noastre vii, ale celor care n-am murit încă.

Suntem ultima fortăreată a trecutului ireversibil. Prima Biserică a lui Hristos, locul sfânt, ultima fortăreată a credinței adevărate. Ultima cetate de pe pământ a nemuritoarei civilizații a Greciei și a lui Platon.

Bate neîntrerupt toaca în mănăstiri. Răsăritul și Apusul sunt la fel. Latinii sunt tot atât de cruzi și doritori de putere ca și turcii.

Sfânta Fecioară nu-si va mai fâlțai albastrele falduri ale vesmântului ca să ne apere. Dar prin fiul ei, Hristos, ni se vor ierta nouă păcatele noastre, iar prin sacrele mistere ale împărtășaniei ni se va întâri slăbiciunea; în aceste zile și nopți, vântul lui Dumnezeu va purta mii de stele spre lumina și întunericul Lui, care sunt mult mai puternice decât lumina și întunericul cunoscut.

Călătorule care te vei opri odată lângă ruinele acestor ziduri! Nu uita că printre florile galbene ce cresc pe ruine, din pulberea în care s-au risipit, te privesc cu o tristete nespus de adâncă ochii ultimilor greci.

25 mai 1453

I-a convocat împăratul Constantin azi-dimineață în zori pe toți consilierii Senatului și pe reprezentanții Bisericii, pentru a le comunica demiterea patriarhului Gregorios Mammas. Cardinalul Isidor nu a participat la întrunire. A preferat să rămână în turnul lui, de unde

supraveghează porțiunea de zid ce i-a fost încredințată spre apărare.

A fost ultima încercare de conciliere între susținătorii și adversarii Uniunii. Dar și aceasta a rămas la jumătatea drumului. Ne-am descotorosit de patriarhul urât de greci și disprețuit de latini, dar nu a fost numit nici un succesor. Nevăzut, din chilia lui de călugăr de la Mănăstirea Pantocratorului, părintele Ghenadios domnește peste bisericile și mănăstirile Constantinopolului, prevestind inevitabila ruină.

Nu a fost cel mai potrivit moment pentru întrunire. Era prea devreme și cei mai mulți dintre greci fuseseră de strajă pe ziduri toată noaptea. Pe chipurile tuturor se citea oboseala și disperarea. Phrantzes i-a implorat pe senatori, pe dregători și pe episcopi să-l roage pe împărat să părăsească orasul.

— Dacă orasul tot nu mai poate fi salvat, a spus el, să se salveze cel puțin împăratul!

Poate că Giustiniani ar mai fi fost dispus să-i pună la dispoziție corabia sa, dar venetienii nu sunt de acord cu plecarea împăratului. Nici grecii n-ar mai apăra zidurile de-ar pleca împăratul.

Ascultând strigătele de împotrivire ale unora și exigentele altora, care dovedeau mai mult lipsă de speranță și dorință de capitulare decât dragoste, deodată împăratului, care era foarte slăbit de pe urma postului, veghii și rugăciunii, i s-a făcut rău și s-a prăbusit la pământ. Și-a revenit după ce i-au fost stropite cu apă de trandafiri fruntea și fata. S-a ridicat imediat în picioare și a spus încă o dată cu putere că va rămâne să apere orasul până în ultima clipă.

Ca om, Constantin este destul de mărginit și încâpățânat. Vreun talent deosebit nu are. Ca strateg și soldat, Giustiniani îl depășește. Dar el este credincios demnității sale de basileu, de pe urma căreia s-a ales cu prea puțină fericire. E un bărbat solitar. Sensul rațiunii politice îi lipsește, capacitatea de conciliere și decizie de asemenea. Dar începând de astăzi nu mai vreau să-l judec, între o moarte măreată și o viață neînsemnată, el a ales moartea. E un bărbat al trecutului, un adevărat mostenitor al împărăției bătrâne de o mie de ani. Înrudit sufletește cu mine. De iubit nu-l pot iubi, dar nici nu-l urăsc.

Dragostea și ura, pasiunea și disperarea sunt sentimente care se depărtează de ființa mea. Toată ziua au tras tunurile, din ce în ce mai furioase. Totul era acoperit de funingine, bucăți de piatră zburau din toate părțile. Proiectilele lansate de tunul cel mare se destrămau în aschii lungi ce se roteau în aer ca un titirez, apoi se afundau în pământ. Oamenii aveau fete cenusii și deznădăjduite. Epuizați de teamă, unii nici nu se mai fereau de săgețile care zburau în aer ca niște nori ucigași ce urmăreau zidul.

Oare de ce mai vorbesc despre zid? În trei părți, turnurile zidului mare s-au prăbusit, iar zidurile s-au desfiăcut. Au mai rămas acolo din ele doar niște grămezi de bolovani și pietris care nu mai pot împiedica înaintarea cavaleriei, în aceste locuri deschise, doar fortificația exterioară, ridicată cu o voință și o putere pe care numai disperarea le pot da, este singura ce apără orasul.

Turcii s-au mai înțeleptii, își continuă săpăturile doar în timpul zilei, când bubuiturile tunurilor și vibrația permanentă a pământului acoperă zgomotele și împiedică supravegherea. Astăzi, în apropierea Porții Caligaria, a fost descoperită o

galerie lungă de zece picioare, care trecea pe sub fundatia ce consolidează zidul. De s-ar fi oprit în dreptul zidului si ar fi dat foc grinzilor masive, zidul ar fi sărit în aer, permitându-le accesul rapid în oras. Că doar Blahernele nu au zid exterior de apărare.

Nici de data aceasta nu le-a reusit încercarea stăruitoare de a pătrunde în oras pe sub pământ.

Grant a fost rănit la cap si la coapse. Sprijinindu-se în cârje, schiopătând, cu fata cenusie si ochii arzând de febră, este în continuă agitatie si nu are răbdare să stea în pat.

Eu mi-am revenit. Părul de pe cap a început din nou să crească si rănila să se cicatrizeze. Dar nu pot pune încă armura pe mine. În schimb, am găsit printre lucrurile capturate de la turcii omorâti o cămasă de zale, asa cum obisnuiesc să poarte arabii; îmi simt fiinta slăbită, nu mai am puterea de altădată.

În tabăra sultanului, astăzi toată lumea a ajunat, a împlinit ablutiunile rituale si s-a rugat. Asmutiti din cauza foamei si setei, turcii au atacat toată ziua si au urlat ca lupii de fiecare dată când au văzut un crestin căzând. Din când în când se adunau în grupuri si strigau: Nu există Dumnezeu în afară de Allah, iar Mahomed este Profetul său! Aceste descurajante strigăte triumfătoare i-au deprimat mult pe greci si pe latini. Latinii de rând se întreabă:

— Este oare cu putintă ca Dumnezeu să fie de partea turcilor? Înseamnă că Dumnezeul lor este mai puternic decât Dumnezeul nostru si Profetul lor mai mare decât Hristos.

Peste noapte, bailul Minotto a devenit evlavios. S-a spovedit si s-a împărtăsit. Si-a propus să

dovedească tuturor că el este mai demn de cinste decât Giustiniani și că venetienii sunt mai curajoși decât genovezii. Soldatii de pe corăbiile venetiene sunt într-adevăr extraordinar de curajoși; în partea cea mai nordică a Blahernelor, la fortificația Pentapyrghionului, turcii nu au reușit niciodată să ajungă până în vârful zidului.

După apusul soarelui, turcii au aprins focurile și s-au veselit. Au bătut tobele și au sunat trâmbițele de s-a auzit larma lor până departe în oras. Este felul lor de a-și sărbători postul. Abia după ce se lasă întunericul ei pot mânca și bea pe săturate, iar postul reîncepe a doua zi în zori, în momentul când se poate deosebi un fir de atâ albă de un fir de atâ neagră. Flăcările focurilor lor luminează ca ziua de la un mal la altul.

Pe măsură ce se apropie momentul decisiv, venetienii se poartă mai rece cu mine. Fiind eu omul de legătură cu Blahernele, ei mă consideră spionul lui Giustiniani. După privirile lor, înțeleg clar că au ceva de ascuns. Este evident, ei se agată de ideea că, dacă asaltul final al turcilor ar fi un eșec, vor putea dovedi că victoria e doar meritul lor. Perspectiva avantajelor de după victorie este atât de seducătoare, încât ar fi dispusi să lupte până la disperare pentru înfăptuirea imposibilului. Adevărul este că zidul pe care-l apără venetienii e atât de solid, încât niciodată turcii nu vor putea intra în oras pe la Blaherne.

În locul unde zidul exterior și cel mare se unesc în unghi drept cu zidul Blahernelor există o mică poartă militară care ajunge la zidul mare printr-un culoar ce traversează parateichionul. Odinioară, prin această poartă se putea ajunge de la palat la circ, care era în afara zidului exterior. De aceea, poarta se numește și acum poarta cercului, Kerkopoorta. Generații la rând, această poartă a fost

zidită. Dar în timpurile noastre, ea a fost deschisă, la fel ca multe alte porti militare de atac. Prin ea poti ajunge cel mai bine de la Palatul Porfirogenezei la Poarta Harisiană, cea apărată de fratii Guacchardi, iar prin parateichionul dintre ziduri până la Giustiniani.

Zidul din dreptul acestei porti nu a suferit nici o stricăciune, fiindcă turcii nu s-au încumetat să-l asedieze din cauza riscului de a se expune unui atac încrucisat. Pe aici se pot trimite rapid, în caz de nevoie, întăriri celor de la Poarta Harisiană, în dreptul căreia zidul este aproape la fel de năruit ca în dreptul Portii Sfântului Roman. De aceea au venetienii oameni de rezervă, de care se pot lipsi în cazul în care fratii Guacchardi vor avea nevoie de ajutoare. Acest sector linistit este apărat doar de câtiva greci. Spre cinstea latinilor, trebuie recunoscut că ei si-au asumat apărarea celor mai periculoase părți ale zidului. S-a conservat intactă o bucată bună de zid, unde toate turnurile sunt păzite doar de trei-patru greci, care supraveghează și zidul. Este vorba de zidul de pe malul Mării Marmara. Până acum, flota turcilor nu a încercat niciodată să se apropie de acest zid maritim. Nici de lant nu s-au apropiat de două zile, ca să-i întărească pe venetieni.

Putin înainte de miezul noptii, a venit la mine Manuil și mi-a spus îngrozit:

— Catedrala Sfânta Sofia este în flăcări!

Am urcat pe acoperisul Palatului Blahernelor, unde se strânsese o multime de oameni ce privea spre catedrală. Sfânta Sofia nu ardea. Era luminată într-un mod ciudat de focurile din tabăra turcilor, ce se reflectau ca într-o oglindă pe norii care coborâseră până aproape de imensa cupolă a

catedralei. Venetienii au spus că este o prevestire rea.

Acolo, nu de mult, sub imensa cupolă a Bisericii Sfintei înțelepciuni, împăratul Constantin a poruncit să fie citită proclamatia unirii Bisericilor crestine. Grecii au fost umiliti în biserica lor, impunându-li-se să-si schimbe Crezul după voia latinilor. Ca un blestem a fost această unire. De aceea, sfânta Biserică a împăratului Iustinian era incandescentă în întunericul nopții noroase. A fost semnul sfârșitului care se apropie.

Nelinistea din mine m-a îndemnat să plec spre oras. Mi-am îndreptat pașii spre Catedrala Sfânta Sofia. Nu eram singur; în întunericul nopții, mulți oameni nelinistiti se îndreptau într-acolo. Din multime se auzea plânsul femeilor și psalmodierea călugărilor. Când am ajuns la Hipodrom, lumina albăstruie care fâlfâia deasupra cupolei catedralei a devenit mai puternică și toți oamenii au fost dominați de o groază supestitioasă. Și nimeni nu a mai îndrăznit să se apropie de biserică.

Lumina divină unduia micșorându-se și crescând peste cupola catedralei. Oamenii au îngenunchat pe pământul umed și au început să se roage. Dumnezeu ne-a trimis un semn. După ce l-am văzut cu ochii mei, nu m-am mai îndoit că era lui Hristos se apropia de sfârșit, că în curând urma să înceapă timpul fiarei.

Două ore a fost cupola catedralei în acea lumină stranie. Apoi lumina s-a micșorat, a tremurat și s-a stins. Cerul era atât de înnoțat, încât, după aceea, a fost un întuneric profund. Și focurile turcilor s-au stins. A fost o noapte umedă, nelinistitoare, cu miros de pământ reavăn. Ca și cum as fi traversat un cimitir în care toate mormintele s-au deschis.

Apoi o mână caldă s-a strecurat în mâna mea. Poate că m-am înșelat, poate că mi-am imaginat doar, dar cred că si dintre mii de mâini le-as putea recunoaste pe ale ei. N-am încercat s-o mângâi, n-am încercat să-i vorbesc. Să fi fost doar o fata care se rătăcise de părintii ei? Sau vreo femeie tulburată, care caută să fie aproape de un bărbat ca să-si înfrângă teama? Dar am simțit că este mâna ei. Caldă, neajutorată, ca un mesaj mut al împăcării dinaintea mortii.

Nici unul din noi nu a rostit o vorbă. Am respirat unul aproape de altul în întuneric, doar mâinile noastre s-au atins. Asa a fost bine. Asa a fost cel mai bine. Asa ne-am putut înțelege. Vorbele ar fi stricat totul.

Atât de simplă, micută, săracă si neajutorată. O mână caldă în întunericul noptii. Peste morminte. O mână întinsă de amândoi peste moarte. Si din inima mea s-a desprins o rugă pentru Dumnezeu cel de neînțelese:

Îngăduie-mi să mă mai nasc o dată pentru a-i privi ochii. Nu mai tânjesc după vesnicie. Mă multumesc cu puținul timp efemer, cu o mână caldă căreia să-i dau iertare si care să mă ierte înainte de a veni întunericul mortii.

Cu degete tremurătoare, mâna ei mi-a strâns mâna si apoi a dispărut. Am rămas singur în întuneric.

Chiar de m-as fi înșelat, de n-ar fi fost decât fructul imaginatiei mele, întâlnirea mi-a linistit inima. Am ajuns la Blaherne ca un somnambul, dar inima mea nu a mai fost amară. Eram liber, eram limpede. Martor al miracolului divin, am tinut în mâna mea mâna unei fiinte umane.

26 mai 1453

Miracolul nocturn de la Catedrala Sfânta Sofia a răscolit într-o măsură atât de mare orasul, încât în zorii zilei multimea exaltată, în frunte cu călugării și călugărițele, s-a îndreptat spre Blaherne pentru a lua icoana Sfintei Fecioare și a o pune pe ziduri să apere orasul. Dintre ramele de aur și pietre pretioase, Sfânta Fecioară se uita pierdută spre multime și pe fata ei îngustă era o tristete fără margini. Multi îi vedeau chipul viu și ochii înecați în lacrimi. Fiecare voia să atingă icoana sfântă. Dar, deodată, icoana a alunecat de pe iconostasul pe care era purtată și a căzut pe pământ, în aceeași clipă văzduhul s-a întunecat, vântul a început să bată cu putere și ploaia a căzut suvoaie, inundând în scurtă vreme străzile orasului. Oamenii s-au aplecat să ridice icoana, dar n-au putut nici s-o urnească, fiindcă era nespus de grea, de parcă ar fi fost din plumb. După multe stăruinte, câțiva călugări robusti au reușit s-o ridice și au purtat-o în mare grabă până la biserica Mănăstirii Hora ca s-o protejeze de ploaie.

Din păcate, ploaia nu a înmuiat pulberea turcilor, după cum sperase toată lumea. Canonada, pentru scurtă vreme mai slabă, a început din nou cu și mai mare putere, ca și cum ar fi vrut să recupereze timpul pierdut.

Turcii și-au continuat postul și astăzi. De pe ziduri, am văzut când comandantii turci s-au îndreptat spre cortul sultanului. Consfătuirea lor de război a durat toată seara. După ce s-a încheiat, ceasii au alergat și au transmis ordinele sultanului. După strigătele de bucurie, după răpăiturile tobelor și zgomotul cu care au fost întâmpinați, care se aseamăna vuietului mării în timp de furtună, am bănuț că sultanul a hotărât ziua și clipa atacului final.

După ce sultanul si-a convocat marele divan, m-am dus într-un suflet la Poarta Sfântului Roman, unde Giustiniani le arăta oamenilor, care cărau cosuri cu pământ în ce locuri să repare fortificațiile distruse.

— Blahernele au destui apărători, i-am spus eu. Atacul final se apropie, așa că îngăduie-mi să lupt alături de voi pentru apărarea zidului din dreptul Portii Sfântului Roman! Eu aici am întâlnirea hotărâtă încă de la Varna acum nouă ani. Nu vreau să fiu ca negustorul din Samara când îmi va veni clipa.

Si-a pus amical mâna lui uriasă pe pieptul meu, si-a deschis viziera de la cască si m-a privit surâzător cu ochii bulbucati de taur. Ai fi putut spune că îl amuza ceva, dar despre ce anume era vorba, n-am înțeles. A rostit:

— Multi oameni s-au prezentat astăzi aici. Vorbele tale îmi mângâie vanitatea. Pentru un apărător al orasului, s-ar părea că Poarta Sfântului Roman este locul cel mai onorabil.

Arătând apoi spre fortificație, unde, de o traversă din lemn spânzura cadavrul unui turc cu barba zbârlită si cu un sort uzat de piele, cum poartă cămătarii, a continuat:

— Până si sultanul Mehmet a tinut să mă onoreze astăzi cu o atenție specială. Mai întâi, solul sultanului mi-a spus că Mehmet are o admirație deosebită pentru curajul si istetimea mea de războinic. Sultanul nu-mi cere să-l trădez pe împărat, a spus el mai departe, fiindcă așa ceva ar fi dezonorant pentru mine. Dar dacă voi renunța la luptă si mă voi retrage pe corăbiile mele în timpul atacului final, promite că va face din mine un om foarte bogat si-mi va încredința comanda ienicerilor săi. Mă mai asigură că-mi pot păstra

credinta, fiindcă în armata lui sunt deja multi crestini. Ca semn al consimtirii mele, ar fi trebuit să cobor drapelul genovez. Dar eu am preferat să-i ridic în streang colporteurul si sper că va observa, chiar dacă nu i-am făcut o spânzurătoare mai arătoasă, fiindcă n-am vrut să-mi obosesc oamenii cu o muncă inutilă.

Si-a sters fata plină de sudoare si praf si a mai spus:

— Acest mesaj al sultanului parcă mi-a mai dat puteri. Soarta orasului se leagă pe un tăis de sabie, împăratul îmi dă garda lui de elită si pe cei mai nobili cavaleri pentru a apăra Poarta

Sfântului Roman. Mai mult de trei sute din genovezii mei sunt gata de luptă; îi vom arăta noi sultanului că un zid viu poate fi mai bun decât cel mai puternic zid de piatră.

Mi-a aruncat o privire nemulțumită si a spus:

— Dar am început să mă îndoiesc de toate. Iar, ceea ce mă enervează cel mai mult este faptul că tocmai tu, chiar astăzi, vrei cu orice pret să te întorci aici, lângă mine. Mai înainte să-si dea sufletul, colporteurul a spus că sultanul are si alte mijloace ca să scape de mine. De aceea, nu vreau să am în spatele meu un om care a fugit din tabăra sultanului, oricât de buni prieteni am fi noi, Jean Ange.

Ca vuietul unei furtuni era vacarmul din tabăra sultanului.

— Dacă sultanul a făcut un astfel de legământ, îl va duce la capăt prin orice mijloc, l-am asigurat eu. El este în stare să plătească un ucigas pentru a te împiedica să aperi orasul.

— Atunci mă înțelegi de ce nu vreau să fiu înconjurat de necunoscuți și de suspecti exact în momentul cel mai hotărâtor, a spus el binevoitor. Dar sunt lucruri cărora nu mă pot opune, fiindcă am o inimă bună. În același timp, datorită comandanților mă obligă să-ți supraveghez toate mișcările, nu cumva să faci vreo acțiune nesocotită. Așa că rămâi aici! Altfel, am să dau poruncă să fii spânzurat.

În aceeași clipă, l-am văzut amândoi pe megaducele Notaras călare pe spina calului lui negru, însoțit de câțiva oameni din poliția de război a orașului. A coborât de pe cal în dreptul porții și a vrut să intre în sectorul lui Giustiniani, dar genovezul a urlat la oamenii lui de strajă să nu-i deschidă poarta. Chipul megaducelui s-a înnegrit de furie. A strigat:

— Eu trebuie să intru în toate părțile unde misiunea pe care mi-a încredințat-o împăratul o cere. Printre lucrătorii greci se ascund traficanți și criminali, care trebuie demascați.

Giustiniani s-a lăsat alunecând pe creasta năruită a zidului și a ajuns în dreptul lui Notaras. I-a spus:

— N-ai să intri în sectorul meu ca să mă spionezi! Aici eu sunt rege. Ai face mai bine să-mi dai tunurile. Astăzi, mai mult ca oricând, este nevoie de ele ca să pot apăra orașul.

Iar Notaras i-a răspuns cu furie:

— Doar n-ai vrea ca grecii să apere portul cu mâinile goale. Astăzi, mai mult ca oricând, este nevoie de tunuri pentru a ține galerele turcilor la distanță.

Giustiniani a scrâsnit din dinți și i-a spus:

— Nu stiu ce mă împiedică să-ti crap burta cu spada, trădător blestemat!

Notaras a pălit în fata acestui afront. A aruncat o privire în jurul lui si a pus mâna ca să tragă spada din teacă. Dar a fost înțelept si a renuntat, fiindcă nu se putea măsura cu Giustiniani, pe lângă el un gigant. A bătut în retragere, îndreptându-se spre oamenii lui, a făcut un efort ca să pară calm si i-a spus genovezului:

— Dumnezeu va judeca cine este trădătorul, împăratul sau eu. Oare nu porti tu la piept promisiunea scrisă si autentificată cu sigiliul triplu că insula Lemnos va fi ducatul tău de vei apăra orasul?

— Si ce-i cu asta? l-a întrebat Giustiniani, privindu-l cu atentie, de parcă ar fi încercat să deslusească pe fata megaducelui mesajul vorbelor rostite.

Glasul lui Notaras a fost prea sincer pentru a-i putea pune la îndoială vorbele:

— Latin blestemat si nebun! a spus el. Oare nu stii că încă înainte de asediu împăratul a promis insula Lemnos regelui Cataloniei, în schimbul corăbiilor si ajutoarelor pe care ar fi trebuit să le trimită? Corăbii n-a trimis el, dar catalanii au si ocupat insula Lemnos. Dacă scapi cu viață din asediu, mai ai de purtat un război, poate si mai rău decât acesta, ca să-i scoti de acolo.

Trupul lui Giustiniani a început să tremure, dar, izbucnind în râs, a strigat:

— Grecii sunt întotdeauna greci. Ai putea să juri pe cruce că ceea ce mi-ai spus este adevărat?

Notaras si-a tras sabia din teacă, a sărutat crucea mânerului si a spus:

— E adevărat că Dumnezeu va judeca pe fiecare după faptele sale. La fel de adevărat este că împăratul Constantin a dăruit catalanilor insula Lemnos printr-o bulă de aur, emisă de cancelaria imperială. Oricum, o tichie de nebun ti se potrivește mai bine decât o coroană ducală, Giovanni Giustiniani!

Poate că niciodată o săgeată mai otrăvită ca aceasta n-a străpuns inima unui bărbat aflat în pragul clipei unui asediu hotărâtor. Notaras a încălecat multumit pe calul lui negru si a plecat. Am coborât si am ajuns lângă Giustiniani. El si-a pus mâna grea pe umărul meu, de parcă ar fi căutat sprijin, si a spus:

— Trădarea si ipocrizia domnesc în această lume a oamenilor. Cine stie, poate că nu mi-e inima atât de perfidă. Eu lupt pentru apărarea intereselor genovezilor, nu pentru împărat. Dar în acest moment, jur că voi lupta până la capăt atât timp cât va mai fi un pic de speranță, doar pentru gloria mea nemuritoare, ca de mine si de orasul meu, Genova, să se pomenească cât timp va mai fi piatră din acest zid în Constantinopol.

Apoi lacrimile au început să-i curgă amar pe obraji, si-a făcut cruce de mai multe ori si s-a rugat:

Doamne, Dumnezeule, iartă păcatele mele, iar dacă aceasta este voia Ta, dă acest oras mai degrabă turcilor decât venetienilor!

Rupe-le-ar furtuna pânzele corăbiilor! Roade-le-ar viermii coca navelor! Cât despre greci, nici nu mă încumet să-i mai blestem si eu. Să facă turcii ce vor cu ei!

După rugăciune, a dat ordin oamenilor lui să dea jos de pe zid baniera imperială și a lăsat să fluture doar flamura Genovei.

Apoi s-a făcut din nou noapte și întunericul s-a lăsat peste oras până când turcii au aprins din nou focurile și s-au veselit. Și m-am gândit că omul este o ființă stranie; nu poți să nu te miri când vezi oameni care luptă pentru glorie, doar de dragul de a lupta. Giustiniani ar fi avut toate motivele să se retragă din luptă, pentru că împăratul l-a înșelat. Sultanul i-ar fi apreciat gestul și l-ar fi răsplătit.

În oameni mai există și altceva, mai puternic, care nu poate fi explicat doar prin dorința de înăvutire sau de ascendentă la putere.

Am început să mă îndoiesc dacă nu cumva și pe Notaras îl împinge altceva în afară de ambție.

Cât despre slujitorul meu, Manuil, el își numără de zor banii, privind nelinistit în jur, și suferă fiindcă nu știe încă unde-i mai bine să-i ascundă.

27 mai 1453

E duminică și, începând de dimineață, o ceață groasă a acoperit orasul. Ceața se condensează și se prelinge pe pereti. Iar soldatii din gardă mor de frig sub armurile de metal. Ceața aceasta, de neînțeles pentru un sfârșit de mai, sfidează obiceiurile naturii. Grecii spun:

— Dumnezeu a părăsit orasul, încă din timpuri străvechi, ascunși în ceață, zeii li se arătau oamenilor și tot în ceață dispăreau. Iar acum, profitând de lăsarea cetii, îngerii și sfinții se retrag din oras. N-a mai rămas nimeni în cer ca să-l apere.

Câtiva credinciosi naivi nu si-au pierdut încă speranța și spun:

— Dacă tot nu putem face nimic, cel puțin să avem încredere în prevestiri! Doar până la statuia lui Constantin cel Mare vor reuși turcii să ajungă. Apoi din cer va coborî un înger al lui

Dumnezeu cu o sabie de foc în mână și-i va goni pe turci înapoi în Asia lor. Așa va fi, pentru că o mie de ani nu pot fi risipiti de iataganele turcilor.

Toată ziua, cântând Kyrie eleison, călugării și călugărițele au purtat de-a lungul zidurilor icoanele sfinte. Cu picioarele goale, cu capetele plecate, au umblat și au vărsat lacrimi.

Am găsit-o pe Hariclea aplecată deasupra focului de vreascuri pe care pregătea un terci pentru răniți. Politia de război o persecuta și-i cerea insistent să spună de unde a furat lemnele pentru foc. Dar ea a îndrăznit și s-a apropiat de ei cu vreascuri aprinse în mână, amenințându-i că le va arde bărbile dacă n-o vor lăsa în pace și le-a strigat:

— Adulmecati în jurul vostru și înțelegeți că pentru acești sărmani nenorociți e bine să mai aibă o dată burțile pline cu o fiertură caldă. După ce vor intra în oras, pe ei îi vor omorî turcii mai întâi.

Iar eu i-am luat apărarea Haricleei și le-am spus:

— Ce importantă mai au câțiva butuci de lemne? Că sunt mai multi sau mai putini, totuna-i.

Pentru că, într-adevăr, nu înseamnă nimic. Tot orasul știe de-acum ce hotărâre a luat sultanul ieri, la întrunirea divanului. Pentru ultima oară, marele vizir Khalil a cântărit tot ceea ce are importantă în împărăție și i-a cerut cu insistentă sultanului să

înceteze inutilul asediu care a pricinuit imense pierderi si a pus Imperiul Otoman în pericol.

— Perseverenta apărare a acestui oras, a spus el, demonstrează că nu poate fi cucerit prin asediu. Corăbiile creștinilor au ajuns în Chios. Armata ungurilor, condusă de temutul Huniade, a trecut Dunărea si se îndreaptă spre ariergarda noastră. Dacă mai lungim mult asediul, s-ar putea să li se alăture grecilor. Si chiar de vom cucerii Constantinopolul, Occidentul nu va accepta niciodată ca noi să fim suveranii acestui oras. Dar Constantinopolul este imposibil de cucerit. Nu pot face nimic tunurile noastre în fata zidurilor lui puternice, în fiecare dimineată se înalță parcă si mai semete în fata noastră.

Dar vizirul Zaganos, care nu-l iubea pe Khalil si era conducătorul părții ce sustine continuarea războiului, a spus:

— În trei părți zidurile s-au prăbusit. Cât despre ajutoarele care ar fi în drum spre Constantinopol, nici vorbă nu poate fi. Sunt doar zvonuri pe care comandantii grecilor le-au răspândit ca să le întărească moralul. Sunt destule semne care prevestesc căderea împărăției creștine. Si nu trebuie să uităm că Alexandru cel Mare a cucerit toată Asia cu o oaste mult mai mică decât a noastră.

A vorbit mult, cu un zel exagerat, sporind patima arzătoare de cuceritor a sultanului, care s-a ridicat deodată, si-a tras sabia din teacă si a jurat pe Dumnezeu cel vesnic si pe Profetul său, pe cei patru mii de prooroci ai Islamului, pe sufletul tatălui său Murad si a pus chezas capetele copiilor lui că în trei zile va cucerii Constantinopolul, pe care-l va pune la dispozitia ostenilor săi să-l prade. Le-a făgăduit că le va da pe mâna toată populația

Constantinopolului, bărbați, femei, copii, să facă ce-or vrea cu ei, le-a mai promis că toate bogățiile fără de seamă ale orașului vor fi împărțite cinstit între osteni, pentru el însuși păstrându-și doar zidurile și edificiile publice.

De aceea, ieri a fost mare veselie în tabăra sultanului. Niciodată până acum n-a mai fost vreun suveran care să fi făgăduit armatei un dar atât de nemăsurat. Multi dintre latini s-au îndoit de adevărul promisiunilor făcute de sultan. S-au uitat în jurul lor și au spus că așa ceva este imposibil. Femei, copii, mobile pretioase, giuvaieruri și comori din biserici, cum să fie date toate acestea pe mâna cruzilor soldați turci?

Începând de ieri, sultanul a promis că vor fi pedepsiți cu moartea toți aceia care nu vor fi găsiți la locurile lor hotărâte pentru asediu, indiferent care le va fi rangul. Așa că ceasii sultanului i-au vânat pe toți fugarii de dincolo de liniile taberei turcești cu o cruzime incomparabil mai mare în raport cu cea a poliției de război a grecilor.

Toată ziua sultanul a umblat călare de la un loc la altul și i-a explicat fiecărui comandant unde îi este locul și ce are de făcut în timpul asaltului; însoțit de o mie de călăreți, a trecut spre seară pe podul plutitor și a ajuns pe partea Perei, ca să dea ordine flotei în vederea asaltului. Când s-a întors apoi din Portul Celor Două Coloane, a oprit în fața zidurilor de apărare ale Perei și i-a chemat în fața lui pe podestatul Perei și pe membrii Consiliului Genovez. Le-a amintit că el, personal, respectă neutralitatea Perei și i-a avertizat că-i va pedepsi aspru de-și vor schimba poziția neutră în momentul în care turcii vor începe atacul. Și în același timp le-a reconfirmat autonomia și privilegiile comerciale ale Perei, pe care le

promisese încă de la Adrianopol, înainte de a începe asediul, ca răsplată a neutralității.

Pentru oras mai este si mâine un timp al îndurării, între timp, turcii își întăresc turnurile si scările de asalt cu energia si siguranta celui care este sigur că va învinge.

Dar vizirul Khalil, care-si stie capul în pericol în caz că turcii vor învinge, i-a trimis împăratului un mesaj secret, prin care-l asigură că a făcut tot ce-a putut pentru a evita distrugerea orasului. Atacul care se pregăteste este, fără îndoială, ultima încercare, spune el. De nu va reusi, armata turcilor își va pierde curajul si nici o putere din lume n-o va mai urni să încerce un nou atac.

Oamenii cu judecată se tem de flota ce va să vină din Occident si de armata ungarilor, care ar putea să zdrobească întregul Imperiu Otoman dacă sultanul își va pierde cea mai bună parte a oastei într-un asalt neizbutit asupra zidurilor Constantinopolului.

Mesajul lui Khalil nu mai este nici un secret pentru nimeni, împăratul le-a dat voie celor mai credinciosi sfetnici ai lui să-l răspândească în tot orasul. El si-a făcut socoteala că, oricum, dacă sultanul va învinge, marele vizir Khalil tot își va pierde capul. Iar de va fi învins, se înțelege că viitorul suveran va fi Khalil.

Ce mesaj îi va fi trimis Lukas Notaras sultanului, nu stiu. Giustiniani stie ceva, fiindcă a îndrăznit să-l numească, pe fată, trădător. Slujitorul meu Manuil mi-a spus că în oras se vorbește mult despre părintele Ghenadios, care ar fi trimis preoti si călugări deghizati în negustori la cortul sultanului, pentru negocieri fătarnice privind pozitia pe care o va avea Biserica grecească după ce orasul va fi cucerit. Se poartă deja ca un

patriarh acest Ghenadios. Oamenii sunt muritori, orasele pot fi transformate în cenusă, dar Biserica lui Hristos este vesnică, așa gândește și pentru aceasta face orice compromis, fiindcă așa îl îndeamnă conștiința.

Fătărnicia lui Ghenadios îmi rupe inima de durere. Ghenadios a fost elevul lui Markos Evghenikos. Mi-l amintesc bine, de la Florența și de la Ferrara, pe pătrătosul Markos Evghenikos, a cărui formă semăna cu un bloc de piatră. Neclintita lui obstinație nu s-a încovoiat nici în fața blândului patriarh, care în ghearele morții s-a lepădat de credință. A preferat să fugă din Florența decât să semneze, iar printul Demetrios l-a însoțit, alegând mai degrabă o politică de izolare decât o politică de supunere față de puterea latinilor. Secretarul de stat al împăratului, Ghenadios, a semnat, dar mai apoi și-a simțit atât de amarnic greseala, încât a renunțat la cariera lui de om politic, și-a schimbat numele și s-a retras la mănăstire. Dar ambiția lui este încă vie și pulsează cu pasiune în umbra credinței. El și-a găsit locul. Chiar și eu, pe el l-am ales ca părinte spiritual.

Nici ceata care acoperea orașul, nici vesmintele în permanentă jilave nu m-au putut împiedica să mă duc până la Mănăstirea Pantocratorului. M-am oprit în dreptul helesteului și m-am uitat la pestii cenusii ca pământul care înotau în apă. Și mi-am amintit de teribila proorocie a lui Ghenadios. Ceata înăbusea zgomotele, de aceea bubuitul neîntrerupt al tunurilor părea depărtat. O stare ireală, ca în vis, a pus stăpânire pe mine, de parcă aș mai fi trăit același moment, de parcă aș fi sosit acolo doar pentru a-l reține.

Ghenadios mi-a ieșit în întâmpinare. Mâna dreaptă îi atârna neputincioasă. Ochii lui străluceau. Pe fața lui pielea s-a întins, de aceea

fruntea lui părea si mai bombată decât înainte, în timp ce tâmplele îi sunt si mai scobite. După atâta post si rugăciune, fata lui crispată de suferință se acoperă continuu de sudoarea mortii, de parcă si sufletul i-ar transpira de durere.

— Părinte! i-am spus eu. Părinte Ghenadios, tu m-ai botezat, mi-ai dat un nume nou si te-ai rugat pentru iertarea păcatelor mele. Sultanul a promis orasul nostru pentru ostirea lui, asa că nimeni nu se mai poate salva. Dar poporul susoteste că tu ai trimis sfat secret la sultan, pentru a te salva în timp ce altii se vor pierde.

Ghenadios m-a privit cercetător, a clătinat din cap ca si cum nu mi-ar fi înțeles vorbele si a spus:

— Dumnezeu s-a lepădat de oras din cauza nenumăratelor noastre păcate. De ce rostesti vorbe fără înțeles, când fiecare piatră este acoperită de sudoarea rece a mortii? Mai bine te-ai ruga cât mai este timp.

L-am întrebat cu înrâncenare:

— Tu crezi că ai împlinit dorinta lui Dumnezeu? Oare nu cumva dintr-o vulgară ratiune umană ti-ai trădat turma al cărei păstor esti, i-ai trădat pe grecii care au avut încredere în tine si i-ai părăsit în ultima clipă?

— Unde-i trădarea? m-a întrebat el cu glas sincer; în inima lui, fiecare dintre noi este un trădător. Este pretul pe care trebuie să-l plătească un om. Pentru ispășirea păcatelor noastre s-a întrupat Hristos pe pământ, a suferit si a înviat din morti. Dumnezeu mi-a dăruit clarviziune. Eu mă încred mai mult în viziunile mele decât în oameni. Mai mult decât în ratiunea si simturile mele. Trădare? a continuat el si mai înflăcărat. Latinii si papa ne-au trădat pe noi. Pierzania noastră a fost că noi n-am

crezut si le-am întins mâna chiar si după ce ne-au trădat, considerându-i pe latini fratii nostri. La Florenta ne-au fortat sub amenintarea săbiei. Zaharia, Zaharia, suntem un popor infirm. Singuri le-am întins latinilor mâinile în numele dragostei întru Hristos si latinii ni le-au retezat cu sabia; împărăția pământească nu este împărăția lui Dumnezeu. În desarta noastră mândrie am crezut că ne putem salva si credința si împărăția. Numai că lui Dumnezeu nu-i plac compromisurile. Dumnezeu cere să alegi. Dumnezeu m-a silit să aleg si eu am ales, chiar dacă mai degrabă mi-as fi smuls inima din piept. Dumnezeu m-a asigurat că, sub sabia turcilor, credința noastră curată dintru început va putea fi păstrată mai bine decât cu adăugirile gresite ale latinilor.

I-am spus:

— Si că sângele martirilor poate limpezi credința si curăța rătăcirea si desartele calcule politice, nu-i așa? Dar si mai frumos ar fi fost dacă ti-ai fi putut înălța capul, chiar si sub sabia turcilor, fără a fi nevoie să-ti cumperi viața cu pretul trădării.

El a strigat:

— Nu mi-ar fi îngăduit Dumnezeu. Copil răzvrătit, oare nu înțelegi că nu-i vorba de mine, Ghenadios, ci de Biserică?

Era iritat, fata i se acoperise cu broboane de sudoare si a spus întru apărarea sa:

— Dacă mi-ai cunoaste viziunile, ai înceta să mă mai învinuiesti. Noi, oamenii, putem avea presimțiri, putem vedea miracole răscolitoare împrejurul nostru. Dar în așa ceva eu nu cred.

Eu am văzut care de foc zburând pe cer în înspăimântătoare convoaie, pârlind si trosnind ca

roiurile de lăcuste. Am văzut cerul si pământul scuipând foc, orase distruse, oameni ce alergau pe străzi arzând ca niste torte, implorând muntii să se despice si să-i ascundă în pânțele lor. Ce se întâmplă acum este doar începutul. Secera lunii este semnul fiarei. Oamenii aleg fiara ca să se salveze. Dar nimeni nu va scăpa. Cei care-si vor salva viata vor muri de vii. Iadul va coborî pe pământ. Iadul este de-acum în oameni si oamenii ard de vii, chiar dacă trupul lor nu s-a aprins încă.

Si-a acoperit ochii cu mâna stângă si mi-a spus să plec. Bratul drept i se bălăngănea lipsit de vlagă pe lângă sold. Cuvintele lui m-au răscolit atât de mult, încât abia când mă întorceam spre ziduri mi-am dat seama că, de fapt, el nici n-a negat, nici n-a afirmat că ar fi trimis vreo solie la sultan. Cu picăturile de apă ce-mi alunecau pe obraji ca niste lacrimi, m-am rugat în inima mea:

Dumnezeule de neînteles! Doamne Atotputernice, care esti în mine si în afara mea, dă-mi iertare pentru că în inima mea nu pot condamna pe nimeni în afară de mine însumi, înșelătoare este inima mea. Dă-mi iertare pentru răscumpărarea păcatelor mele, pe care Fiul Tău, cu pretul sângelui Lui a făcut-o. Hotarele dintre Biserici nu se întind până la Cer. Ajută-mă în slăbiciunea mea, ca eu să nu Te înșel pe Tine, cel care esti în mine!

Toată mândria din mine s-a năruit. Poate că mi-am imaginat că în fata lui Dumnezeu sunt mai bun sau mai important decât altii, nu doar din cauza originii mele împărătesti, ci pentru toate câte le-am încercat în viata mea, evadând dintr-o închisoare în alta, pentru a-l căuta pe Dumnezeu de-a lungul drumului înșelător pe care merg oamenii. Dar acum am strigat în inima mea:

Îndură-Te, îndură-Te de mine, Tu, cel a căruia natură nu se poate explica ! Dacă există un înțeles în aceasta, îngăduie-mi să mă mai nasc o dată pe pământ! Dă-mi înapoi închisoarea trupului meu, dă-mi înapoi lanțurile timpului efemer și ale locului mărginit, ca să mai simt o dată în mână mea mâna unui om. Păcatul meu a fost că Ți-am disprețuit lanțurile și le-am urât, chiar dacă au fost darul pe care Tu mi l-ai dat. Sunt cel mai slab, cel mai prăbuit, cel mai de disprețuit dintre oameni, fiindcă mi-am închipuit că sunt puternic, nu numai înaintea oamenilor, ci și înaintea Ța.

Dar gândindu-mă la rugăciunea mea, m-am simțit rusinat, fiindcă este absurd să-ți imaginezi că ești mai rău decât alți oameni; sunt lucruri mai importante cu care poți să te arăți înaintea Dumnezeului tău. Am îngenunchat pe pământ și m-am rugat:

Fiindcă sunt doar un om, voi purta lanțurile Tale până-n ultima clipă. Tu m-ai luminat ca să pot vedea adevărul Tău. Dar nu sunt orb, sunt surd și nici nu Te pot înțelege, îndurerat după Ține, rostesc: aruncă-mă înapoi, Doamne, în întunericul Tău, împlinească-se în mine voia Ța, pe care eu n-o pot înțelege! Eu nu vreau nimic. Făcă-se voia Ța!

Învăluit în ceață, cu urechile surde din pricina neconținutelor bubuituri de tun, am avut liniște în inima mea și am simțit din nou umbra adevărului iluzoriu din lumea aceasta materială. Despre tulburătorul adevăr din străfundul ființei mele am știut abia când am înțeles că doar în imaginația fiintelor omenesti există o succesiune a evenimentelor și întâmplărilor, fiindcă limitele rațiunii îl împiedică pe om să depășească aparentele, în adevărul lui Dumnezeu întâmplările se petrec în profunzime. Făcând un salt în clipa divină, omul poate trăi toate anotimpurile vieții și

toate vietile simultan. Dar la fel este si clipa iertării, surprinzătoarea iertare de neînțelese, clipa eliberării.

28 mai 1453

Turcii au pregătit atacul final, si în întunericul noptii, ca un zumzăit, s-a auzit cum si-au asezat lângă ziduri scările de asalt, bârnele, punctele mobile din lemn si fascinele. Dar focurile n-au rămas multă vreme aprinse. Probabil că sultanul le-a ordonat soldatilor să se odihnească înainte de asalt.

Oare cum as putea dormi într-o noapte ca asta? În ultima clipă, ca un suvoi, a sosit o multime de oameni din oras să astupe cu pietre si pământ spărturile proaspete din zid. De aceea i-a trimis Giustiniani pe oamenii lui să se odihnească; în această noapte si mâine dimineată fiecare apărător are nevoie de toate puterile sale. Dar cum as putea dormi în noaptea dinaintea mortii orasului?

Astăzi n-a mai fost nici o restrictie în ceea ce privește distribuirea hranei. Iar împăratul a poruncit să fie golită pivnita imperială si a împărțit latinilor vinul din ultimele butoaie.

E atât de bizar să gândesc că această noapte, care abia a început, este ultima mea noapte, cea noapte pe care am asteptat-o, pentru care m-am pregătit toată viața, încă nu mă cunosc destul de bine. Dar sper să am curaj în continuare. De altfel, știu că moartea nu doare. Am văzut atâta moarte în ultima vreme, în clipa de pe urmă, omul este stăpânit de extazul tainic al mortii, care-l lipsește de durere si-l face să privească prin existență fără a o vedea, de parcă ar simți de pe acum lumea cealaltă, neobisnuită.

Sunt umil în noaptea asta. Linistit. Si mai fericit decât oricând.

Poate gresesc dacă sunt fericit în noaptea asta. Nu mai acuz si nici nu mai judec pe nimeni. Din partea mea, n-au decât să-si încarce venetienii corăbiile cu mobile pretioase, cu covoare, cu vase de bronz si de aur, cu tot ce vor mai găsi în palatul imperial ! N-au decât să-si cumpere viata bogatii, nobilii si înțeleptii si să plece cu corăbiile venetienilor unde-or vedea cu ochii! Treaba lor! La urma urmelor, fiecare face cum crede că-i mai bine. Si Lukas Notaras. Si Ghenadios. Si împăratul Constantin. Si Giustiniani.

Fratii Guacchari joacă zaruri, cântă melodii italiene si beau vin în singurul turn care a mai rămas neatins, în apropiere de Poarta Harisiană.

Atâta frumusețe, atâta limpede fericire, atâta liniste este în toate. Niciodată până acum n-am simțit sub degete atât de curată si de netedă hârtia pe care scriu. Pana de scris n-a scârtăit niciodată mai plăcut ca acum si nici cerneala n-a fost atât de neagră. Ca si cum simturile mele ar avea o mai mare acuitate decât înainte. Asa gustă muribundul încă o dată din vanitățile vietii!

Oare de ce sunt atât de fericit în noaptea asta?
Oare de ce îi surâd mortii?

Spre dimineată, m-am dus la Giustiniani. Dormea în odaia boltită din interiorul marelui zid, cu tot echipamentul de război pe el, alături de un tânăr grec, echipat cu o armură sclipitoare. Am presupus că trebuie să fie unul dintre acei tineri nobili greci despre care împăratul i-a vorbit lui Giustiniani că i-ar putea fi de ajutor. Un tânăr care vrea neapărat să moară ca un erou lângă Poarta Sfântului Roman, asa am crezut.

Băiatul s-a desteptat din somn, s-a asezat pe un scaun si a început să caste, frecându-se la ochi. M-a privit cu un aer superior si am avut impresia că recunosc trăsăturile fetei unuia dintre fiii lui Lukas Notaras. Doar o clipă chipul i-a semănat cu cel al megaducelui. Si am simtit în suflet un fel de gelozie pentru că Giustiniani l-a preferat pe tânăr. De aceea, nici n-am vrut să-l privesc în fată. Dar după ce Giustiniani s-a desteptat si a început să-si întindă mâinile si picioarele amortite, l-am întrebat ironic:

— Oare vei fi căzut si tu în viciul străbunilor tăi romani? Dar e plin orasul de femei care râvnesc la tine!

Giustiniani a izbucnit în râs, l-a lovit usor pe spate si i-a strigat:

— Afară, trândavule, si apucă-te de treabă!

Tânărul s-a ridicat, uitându-se la mine cu coada ochiului, apoi a umplut o cupă cu vin si i-a oferit-o lui Giustiniani ca unui adevărat print, îndoindu-si cu gratie genunchiul.

I-am spus lui Giustiniani:

— E clar că acest efeb nu va fi în stare să te protejeze în timpul luptei. Asa că, dă-mi voie să-l înlocuiesc. Bailul nu are nevoie de mine la Blaherne.

— Dar esti orb? m-a întrebat Giustiniani. Încă nu l-ai recunoscut pe acest tânăr nobil?

— E un Notaras, i-am răspuns eu. Are aerul familiei. Atunci nu esti întotdeauna suspicios, din moment ce te culci alături de băiatul lui Notaras. Sau poate te-ai îmbătat atât de rău aseară că nici nu mai stii ce-ai făcut?

Giustiniani s-a uitat la băiat, i-a mângâiat părul cu mâna lui uriasă și a început să se tânguiască:

— Pe rănilor lui Hristos, îți jur că am petrecut noaptea în deplină castitate. Că doar n-o fi păcat dacă i-am mângâiat de vreo două ori obrajii delicat și imberbi.

— Și nici măcar nu-ți este rusine! i-am spus eu. Nu te-ai fi crezut în stare de asta! Nici la turci n-am văzut așa ceva, chiar dacă se vorbește atâta!

Tânărul a îngenunchat umil în fața mea și mi-a întins o cupă cu vin fără să-și ridice privirea. Abia stăpânindu-și râsul, mi s-a adresat cu un glas răgusit:

— Am auzit vorbindu-se mult despre tine, domnule Ioannis Anghelos! Chiar dacă ești un bărbat aprig, te las să mă sărut pe obraji, pentru a nu mai fi atât de invidios.

L-am ridicat de brate și am strigat:

— Nerusinate! Încerci să mă ispitesti și pe mine! Când bărbați respectabili mor apărând zidurile orașului, tu n-ai nici măcar o zgârietură! Vezi-ți de drumul tău, însoteste-te cu cei de teapa ta și scuteste-ne pe noi de ispita de a cădea în păcat!

Tânărul și-a scos cu stângăcie sabia de la cingătoare, a ridicat-o amenințător spre mine și, pentru prima dată, s-a uitat chiar în ochii mei. Mă priveau ochii ei câprui, zâmbitori.

— Domnule Ioannis Anghelos, ești dispus să-ți retragi vorbele?

Abia atunci am recunoscut-o și tot atunci am văzut la gâtul ei lantul de onoare pe care i-l dăruise

Giustiniani.

— Doamne, Dumnezeuule, am strigat eu ametit de emotie. Anna! Cum se face de esti aici?

— Ea a venit ieri si mi-a cerut să o protejez, m-a lămurit Giustiniani. Gărzile au lăsat-o să ajungă la mine, fiindcă avea la gât lantul. Dar ce putem face cu ea aici nu-mi trece prin minte.

M-am uitat la Giustiniani si el si-a făcut de trei ori cruce si s-a jurat din nou pe rănile Mântuitorului că si-a petrecut noaptea în deplină castitate si că doar onoarea l-a împiedicat să se atingă de femeia unui prieten, chiar dacă, a mai spus, ispita a fost mare.

— Dar, a adăugat el, poate că nu m-as fi împotrivit tentatiei de n-as fi fost atât de obosit si de nedormit, atât din cauza războiului, cât si din cauza cumplitei responsabilități de comandant al orasului, care mă împiedică să mă mai gândesc la femei. Există un timp pentru toate.

Iar Anna a rostit cu aroganță:

— Abia când m-am trezit în mijlocul ostenilor am înțeles de ce s-a îmbrăcat fecioara francă, Ioana d'Arc, în vesminte bărbătești.

Si-a înfășurat mâinile în jurul gâtului meu si mi-a sărutat buzele. Si-a sprijinit capul de pieptul meu, a suspinat profund si m-a întrebat:

— M-am făcut oare atât de urâtă, de nu m-ai recunoscut? A trebuit să-mi tai părul, altfel nu mi-ar fi încăput capul în cască.

Am strâns-o în brate. Era lângă mine. Nu mă mai ura.

— De ce ai fugit de la tatăl tău? am întrebat-o. Tu ai fost aceea care si-a apăsât mâna pe mâna mea în noaptea când cupola marii catedrale a strălucit într-o lumină nepământeană?

Oarecum stânjenit, Giustiniani a spus amabil:

— Poate că-i mai bine dacă mă duc eu pe zid să văd ce mai fac străjerii. Mâncati și beti ce găsiți pe aici și puteți trage zăvorul la ușă dacă aveți și alte gânduri, nu vă fie teamă dacă încep din nou blestematii să tragă cu tunurile!

Apoi a ieșit și a închis ușa masivă. Pe fata lui am citit că-i plăcea Anna și că mă invidia. Anna s-a uitat la mine cu înțeles, dar simteam că nu am putere să închid ușa cu zăvorul. De aceea s-a ridicat ea și l-a tras.

— Iubitul meu, mi-a spus ea. Oare nu-mi vei ierta niciodată încăpățânarea și capriciile? Poate că nu te-am înțeles.

— O, Doamne! am spus eu. Dar n-am ce să-ți reprosez. Tu ar trebui să mă ierti că nu pot fi așa cum ai dori să fiu. Dar aici nu poți rămâne. Trebuie să te întorci la casa tatălui tău. Atât timp cât va mai dura asediul, în casa lui vei fi în mai multă siguranță decât oriunde. Presupun că, după ce va cădea orasul, sultanul îi va acorda protecție.

— Asa este, a spus ea. Stiu că sultanul își va trimite de îndată ceausii să aibă grijă de casa noastră. Dar stiu și din ce cauză. De aceea, nu mă voi întoarce niciodată în casa tatălui meu.

— Dar ce s-a întâmplat? am întrebat-o eu, încărcat de presimțiri sinistre.

A pus mâinile pe soldurile mele, m-a privit fără să spună nimic și ochii ei căprui erau nespuse de

tristi.

— Nu mă întreba, a rostit ea. Sunt fiica tatălui meu. Eu nu-l pot trăda. Oare nu-i de ajuns că am venit la tine? Oare nu este de ajuns că mi-am tăiat părul și m-am îmbrăcat în armura fratelui meu pentru a muri împreună cu tine apărând zidurile orasului, pentru că aceasta este dorinta lui Dumnezeu?

— Tu nu vei muri! m-am împotrivit eu. Tu nu trebuie să mori. Armura și planul pe care l-ai făurit n-au nici un rost.

Ea a spus:

— N-ar fi pentru prima dată în istoria de o mie de ani a acestui oras când o femeie ia armele în mână ca să-l apere. O știi. Chiar și o împărăteasă s-a îmbrăcat în armură după ce sotul ei a murit.

— Tu nu poți rămâne aici! am insistat eu. Primul turc pe care-l vei întâlni îți va tăia capul. Sacrificiul tău nu folosește la nimic.

S-a uitat cu o seriozitate de moarte în ochii mei și a rostit:

— Știi prea bine că în acest moment apărarea orasului nu mai folosește la nimic. Sultanul va cucerii Constantinopolul. În multe părți zidurile orasului s-au năruit. Ei sunt prea mulți. Iar noi prea puțini. Mii de oameni vor muri fără nici un folos mai înainte de a se ivi zorii. Dacă te-ai fi gândit doar la utilitatea gestului tău, nici tu n-ai fi fost aici. Lasă-mi și mie libertatea de a gândi la fel cum gândești tu!

Mi-a strâns bratele și obrajii îi erau nespuse de palizi.

— Sunt sotia ta, a spus ea. Pentru noi nu mai există nici un viitor. De aceea, am dreptul să mor împreună cu tine. Eu te iubesc. Ce mai poate însemna pentru mine viața după ce tu vei muri? De bunăvoie prefer cununa de spini a martirilor. Ca să pot spăla cu sânge dezonoarea tatălui meu. El nu-i un grec adevărat.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat-o îngrozit încă o dată.

A scuturat din cap și a spus din nou:

— Nu mă întreba! Nu schimbă cu nimic cursul evenimentelor, de aceea nu-ti voi povesti despre ce este vorba. Dar, pentru tatăl meu, eu nu mai pot să am nici un pic de respect, între o politică de încredere și o politică de trădare există un hotar îngust cât un fir de păr. Nici fată de tine nu-mi îngădui să afirm că tatăl meu ar fi un trădător. Dar nu mai pot să locuiesc în casa lui. Nu mai vreau să fiu fiica lui. Niciodată. Sunt sotia ta. De când e lumea lume, femeia a plecat de la tatăl ei, și-a părăsit rudele și și-a urmat bărbatul... Deci te voi urma, a spus ea cu o usoară ironie în glas. Chiar dacă-i o nebunie, chiar dacă-i o moarte inutilă, te voi urma, fiindcă te iubesc. Cu toate acestea, rămân în continuare femeie și, după părerea mea de femeie, afirm încă o dată că nu există nici un motiv pentru care merită să mori. Ca femeie, m-as multumi să trăiesc împreună cu tine o viață simplă, oricât de modestă și de săracă. Dar asta nu se poate, de aceea te urmez acolo unde esti. E trist să mori după ce ai gustat din viață. Dar poate că-i mai bine să te înfrupti din plăcere când gustul ei nu s-a risipit încă, decât să rămâi cu amărăciunea în suflet, după ce acela pe care l-ai iubit nu mai este.

N-am stiut ce s-a întâmplat, nici n-am stăruit să aflu. Sufletul meu s-a tulburat, mintea mea a

refuzat să înțeleagă de ce ea, o femeie atât de tânără și frumoasă, care iubeste cu pasiune viața, trebuie să moară. Dacă iubeste viața, un om poate trăi oricum, și în sclavie, și în dezonoare. Timpul înghite tot ceea ce a fost și stinge tristetea. O știu. Mai bine în sclavie la sultan decât să moară fără nici un rost, din moment ce ea însăși nu crede că moartea folosește la ceva.

I-am spus:

— Ești cea mai frumoasă femeie din Constantinopol și de cea mai nobilă stirpe. Dacă te vei preda turcilor și le vei spune numele, ei îți vor cruta viața și te vor dăruia sultanului. Ai o minte ascuțită și ai primit o educație împărătească. După ce va cucerii Constantinopolul, sultanul ar putea cuceri toată lumea.

S-a uitat deschis în ochii mei și a spus cu sinceritate:

— De aceea vreau să mor cât mai curând, pentru a nu cădea în ispită. Nu suport gândul că după moartea ta as putea îmbrățișa alt bărbat. Dar mă cunosc. Sunt femeie, sunt slabă, înțelege-mă! Nu pot, nu vreau să mai trăiesc. Poate ne vom mai întâlni într-o altă viață, cine știe?

Un proiectil aruncat de unul dintre tunurile mari s-a izbit de partea de sus a zidului, undeva deasupra capetelor noastre, și am auzit zgomotul pietrelor prăbusite, iar din tavan s-au desprins bucăți și au căzut peste noi. Moartea bătea din toabă deasupra noastră.

Și-a înălțat capul, și-a făcut semnul crucii și a spus:

— Pentru mine totul e clar. Dar are rost să irosim timpul pretios care ne-a mai rămas cu vorbe

desarte, când încă ne putem uita cu ochi vii unul la altul?

A început să deschidă încuietorile armurii și mi-a spus râzând:

— Deschide-mi, dragul meu, groaznicele încuietori de pe spate! Doar bărbații pot inventa astfel de capcane.

Aveam gura uscată și i-am spus:

— Multumeste pentru norocul pe care-l ai, fiindcă nu porți o armură adevărată de cavaler, care are din cap până în picioare tot felul de zăvoare și de încuietori secrete. Sunt atât de ciudate unele încuietori și grozav de ascutite, încât un cavaler își simte și sufletul întepat, până cade de pe cal și rămâne întins și neajutorat la pământ. Pe câmpia de la Varna, nici cu ciocanele n-au reușit turcii să deschidă armurile blindate ale cavalerilor saxoni.

— O, ce înțelept ești! a rostit ea cu voce duioasă. Ce multe lucruri ai văzut! Dar să știi că și femeile au capcanele lor cuirasate. Lacătul unei femei nu-l va putea deschide nici cel mai puternic bărbat dacă femeia nu dorește. Dar astfel de femei nu sunt prea multe.

Iar eu i-am răspuns cu o voce tremurată:

— Nu mai spune! Ce grozăvii, Anna Notaras!

Stiindu-și frumusețea, ea a alunecat încet din armura strălucitoare și era zveltă ca un băiat. I-am spus în joacă:

— Ești ca un băiețel frumos. Ți-ai tăiat și părul. Ești mai frumoasă ca niciodată.

— Dar eu nu sunt un băietel, a protestat ea, făcându-mi jocul pe acelasi ton duios.

Atunci s-au zguduit zidurile din nou împrejurul nostru. Si-a înfășurat bratele goale în jurul gâtului meu si mi-a spus:

— Nu-ti fie teamă de tunuri, dragostea mea, nici mie nu mi-e teamă. Gura mea este izvorul tău. Soarbe-o, de esti însetat! Trupul meu este pâinea ta. Înfruptă-te din el, de esti flămând! Bucură-te de mine, după cum si eu bucura-mă-voi de buzele tale, de trupul tău. Sunt ultimele vâpăi ale vietii. Ca o candelă ce se stinge. Moartea este lungă si dragostea fără de trup este o dragoste stearpă.

Poate că vorbele ei au fost păcătoase, dar în acel moment, când moartea ne dădea târcoale, erau adevărate. I-am spus în soaptă:

— Singurul meu izvor, singura mea hrană! Oamenii au nevoie de apă si de pâine ca să poată trăi. În vesnicie nu există nici apă, nici pâine. Fremătând de dorință, am să mă întorc înapoi din vesnicie în lumea efemeră ca să te regăsesc!

Dar dragostea noastră a fost amară ca apa sărată, care rănește buzele si sporește setea. Ne-am iubit în mirosul înnăbusitor de piele, de ulei ranced, de vin, de pulbere si de vesminte îmbibate de sudoare, prinsi între ziduri ce se zguduiau; spectrul mortii plutea deasupra capetelor noastre, peretii încăperii se năruiau bucată cu bucată. Nu, dragostea noastră n-a fost doar trupească, fiindcă de fiecare dată când m-am uitat la chipul ei i-am întâlnit ochii câprui, atât de stiuti, atât de limpezi, parcă prin ochii ei am privit dincolo de lumea mărginită.

Am murmurat:

— Mă voi reîntoarce, iubita mea, mă voi întoarce încă o dată în lanturile lumii mărginite și ale timpului efemer. Ca să te regăsesc. Vor fi alți oameni, care vor purta alte nume, vor fi alte popoare, dar dintre ruinele zidurilor mă vor privi ochii tăi, flori de catifea ruginie. Când te vei reîntoarce, cine știe în ce timp, cine știe printre care oameni, atinge pulberea cu mâinile tale! Dincolo de timp, mângâie-mi chipul risipit în pulbere! Ne vom regăsi, dragostea mea!

Surâzând, mi-a mângâiat gâtul și fruntea și lacrimile i s-au rostogolit pe obraji.

— Iubitul meu! a rostit ea. Poate că nu ne vom mai întâlni. Poate că nu există decât această clipă pentru noi. Dar este de ajuns. Sunt multumită și plină de tine. Sunt în întregime a ta. După ce clipa se va risipi, voi putea muri mai ușor.

S-a uitat la peretii lugubri ai fortăreței, peste care dansa lumina firavă a lumânării, și a spus:

— Dar este frumos. Totul. Atâta frumusețe niciodată nu a mai fost.

Epuizat, cu buzele apăsate pe umărul ei, m-am întrebat dacă n-ar trebui să-i povestesc lucrul pe care i l-am tănuț. Știam că-i doar o vanitate fără importanță pentru situația în care ne găseam. Dar n-am mai putut, n-am mai vrut să-i ascund nimic. De aceea, i-am spus:

— Dragostea mea, când m-a adus pe lume, mama a strâns în mână o piatră de porfir. M-am născut cu încălțări de purpură în picioare. Acesta este secretul, pe care nu credeam că ti-l voi spune vreodată. Pentru că nu poate schimba cu nimic ceea ce este între noi.

S-a sprijinit în coate și m-a privit uimită.

— M-am născut cu încăltări de purpură în picioare, am repetat eu. Împăratul Manuil a fost fratele vitreg al tatălui meu, iar Împăratul Ioan al V-lea a fost tatăl tatălui meu. Acel Ioan, care a călătorit la Roma și la Avignon, care și-a lepădat credința și l-a recunoscut pe papă, fără a lega de aceste hotărâri personale poporul său și Biserica Bizantului. A făcut-o pentru ca papa să-i binecuvânteze căsătoria cu o femeie din Venetia, de care era îndrăgostit. Avea patruzeci de ani. Signoria Venetiei a răscumpărat datoria și i-a restituit giuvaierele Coroanei Bizantului, pe care fusese silit să le lase zălog. Papa și Venetia i-au promis de asemenea ajutorul Occidentului și o cruciadă. Dar fiul lui, Andronikos, l-a înșelat și s-a răzvrătit. Occidentul l-a abandonat pe Ioan și, până la urmă, el a fost nevoit să se supună sultanului și să-l recunoască succesor pe Manuil, celălalt fiu. De fapt, tatăl meu era singurul mostenitor legitim. De aceea Manuil și-a trimis mesagerii să-l caute și să-i scoată ochii. După aceea, tatăl meu nu a mai avut putere să trăiască. S-a aruncat în prăpastia din spatele palatului papal din Avignon. Bijutierul căruia îi încredințase bunurile și hârtiile sale m-a înșelat, însă, înainte de a pleca în cruciadă, am revenit în Avignon și l-am ucis pe bijutier; încă mai păstra hârtiile tatălui meu, care fac proba descendentei și drepturilor mele. Probabil curia pontificală și signoria Venetiei cunosc existența mea, chiar dacă mi-au pierdut urma. Dar desi sunt adevăratul basileu, nu revendic nici o putere, însă am dreptul să mor lângă zidurile orasului meu. Trebuie să-mi împlinesc destinul până la capăt.

Mi-a mângâiat obrazii cu vârful degetelor și ochii îi erau mari de mirare, îmi lăsasem barba să crească, arătam ca totii ceilalți greci.

— Se pare că în lumea aceasta nimic nu se petrece din întâmplare, am continuat eu. Pentru a

rezista ultimei ispite trebuia să te întâlnesc pe tine, trebuia să-l întâlnesc pe tatăl tău. După ce Constantin a proclamat Uniunea, as fi putut prea bine să-mi dezvolt identitatea și să revendic dreptul la tronul Bizantului. Cu ajutorul tatălui tău as fi putut stârni poporul la revoltă. I-as fi jurat credință sultanului, as fi guvernat Constantinopolul ca împărat vasal. Dar nu ar fi fost demn de mine.

— Dacă tot ceea ce spui este adevărat, m-a întrerupt ea, înseamnă că eu te-am recunoscut după portretul împăratului Manuil. De altfel, semenii cu împăratul Constantin. E de mirare că nimeni n-a observat.

— De cum m-a văzut, Manuil, slujitorul meu, m-a recunoscut. Sângele este misterios. Se întoarce la izvoare; întorcându-mă la Biserica strămosilor mei, s-a întors în mine și renegatul Ioannis să se unească cu neînțelesele mistere sacre. Este o complicată împlinire a destinului meu.

Ea a rostit solemn:

— Basileul Ioannis Anghelos Paleolog. Și Anna, fiica megaducelui Notaras. Într-adevăr, faptul că suntem împreună înseamnă o complicată împlinire a destinului nostru.

Apoi a strigat:

— Nu mai cred în nimic! Nu cred că te vei reîntoarce! Nici că eu mă voi reîntoarce! Nu cred în vesnicie! Doar în asemănare cred! Am simțit în tine doar sângele de neam împărătesc, nu bărbatul pe care îmi închipuiam că-l voi întâlni într-o altă viață. Oare de ce-ai stricat totul? De ce mi-ai povestit? De ce mi-ai răstignit iluziile cu care as fi putut să mă amănesc până în clipa morții?

Derutat din cauza tristetii de pe chipul ei, am spus:

— Dumnezeuule, dar am crezut că o astfel de destăinuire nu poate decât să mângâie vanitatea unei femei! Faptul că familiile noastre sunt la fel de importante. Că nu te-ai înjosit, alegându-mă pe mine. Străvechiul sânge nobil recunoaste întotdeauna sângele nobil și sub vesminte de cersetor.

Dar ea a rostit pătîmas:

— Tu crezi, într-adevăr, că pentru mine au vreo importantă familia și rangul tău? Eu nu te vreau decât pe tine. În orice caz, multumesc pentru darul de nuntă! Ți multumesc pentru coroana invizibilă de împărăteasă! Dacă acest lucru ți face plăcere, poftim, sunt împărăteasă! Sunt tot ce vrei tu, dragul meu, numai să te stii multumit!

Pe neașteptate, s-a ridicat din pat, așa, fără vesminte, și-a înălțat semet capul și a strigat:

— Că ești înger sau împărat, că te învesmântezi într-o glorie invizibilă și inexistentă, treaba ta! Eu sunt femeie, doar femeie. Tu nu-mi poți oferi nimic. Nici casa pe care mi-am dorit-o, nici copiii pe care as fi vrut să-i am, nici noaptea când, îmbătrânită și uscată, m-as fi putut trezi să mă asigur că ești lângă mine și ti-as fi sărutat buzele ofilite. As fi fost fericită. Dar m-ai lipsit de fericire din cauza unei ambiții nebune. La ce bun să mori pentru o cauză pierdută? Cine-ti va mulțumi? Cine-si va mai aminti de tine? Inutil este sacrificiul tău, Ioannis Anghelos. De aceea, eu, femeia ta, simt că... nu-mi mai pot stăpâni lacrimile...

A vorbit cu vocea întretăiată de suspine, apoi a izbucnit într-un plâns sfâșietor. S-a aruncat peste

mine, si-a înfășurat mâinile în jurul meu, si-a lipit obrazul de obrazul meu si mi-a spus rugător:

— Iartă-mă! Hotărâsem să nu te mai tulbur, dar sunt o ființă slabă, îmi esti atât de drag. Să fi fost cersetor, să fi fost trădător, ultimul om să fi fost, tot te-as fi iubit, tot as fi dorit să-mi trăiesc viața împreună cu tine. Poate că sunt nemulțumită, poate că te rănesc fără încetare, dar te iubesc. Dă-mi iertarea!

Amestecatu-ni-s-au lacrimile, sorbitu-i-le-am de pe buze. Ca de un fier înrosit, arsă a fost inima mea de toată vanitatea lumii.

Si flacăra ce arde curat tot se stinge.

Ei aduc jertfă duminică și în zi de sabbat și în toate zilele lor caută adevărul, desartă cunoaștere. Dar pasiunea vieții te cheamă să trăiești. M-am îndoit de mine însumi, nu am mai fost sigur. A fost ultima ispită, mai puternică decât aceea de a mă arunca în gol din vârful coloanei constantine. Corăbiile lui Giustiniani asteaptă în port și sunt gata să părăsească orasul. Dacă mâine vântul ar fi favorabil, nici o sută de corăbii de-ale turcilor nu i se vor putea împotrivi unei flote de război a creștinilor, așa am gândit. I-am spus:

— Anna, n-are nici un rost să mori! Cere-i lui Giustiniani să te adăpostească pe una dintre corăbiile lui mari! El ține la tine și o va face bucuros.

M-a întrebat:

— Dar tu?

A așteptat răspunsul cu respirația tăiată. I-am spus:

— De mă voi trăda pe mine însumi, nu voi mai fi demn de dragostea ta. Dar mă rod îndoielile. Nu mai sunt atât de sigur de mine. Stiu că sacrificiul meu este zadarnic. Nici vesnicia nu mă mai consolează. Cu toate acestea, stiu că dacă mă voi înșela pe mine însumi nu voi mai dori să trăiesc. Nu voi trăi doar de dragul de a trăi. În aceeași lume în care trăiește și el. Există un timp pentru toate. Și pentru a fi nedumerit. Și pentru a fi aproape de oameni. Dar fiecare flacără arde doar o singură dată până la capăt, după care vine un timp al deșteptării. Nu vreau să mă trezesc într-o altă închisoare... Nu, n-am mai fi demn de dragostea ta. Eu sunt de-acum pierdut, Anna, uită ce ti-am spus! Au fost vorbe desarte. Suntem greci, trăim și murim împreună cu neamul nostru. Când se va prăbusi și ultima Romă, pentru noi nu va mai exista nici un loc pe lume. Nici în Orient, nici în Occident. Pâinea celui fără de țară este mai amară decât pâinea sclavului. Altceva nu ne mai rămâne decât să murim pentru Hristos. Necunoscuti fără nume. Cine să-și mai amintească de noi? Dar așa este cel mai bine. Înainte de a scăpata soarele, Giustiniani a bătut la ușă și ne-a strigat. Am tras zăvorul, el a intrat și a spus:

— În tabăra turcilor e liniste. Dar liniștea lor este mai de temut decât zgomotul din serile trecute. Sultanul i-a împărțit pe grupe de câte o mie și a explicat fiecărui comandant când să înceapă marsul și când atacul. Nu le-a vorbit ofiterilor despre credință și despre Islam, i-a sfătuit doar cum să făptuiască cel mai mare jaf al tuturor timpurilor. Le-a vorbit despre comorile din Palatul Blahernelor și din palatele nobililor, despre odorele sfinte din biserici, despre vesmintele brodate cu perle, despre sipetele pline cu giuvaieruri. Se spune că despre prăzile de care vor avea parte și-ar fi bătut gura sultanul două ore, fără a uita să le povestească și despre farmecul băietilor

greci si frumusetea fetelor neatinse nici cu privirea de un bărbat. Pentru el, si-a păstrat doar zidurile si edificiiile publice. Apoi, turcii au trecut la partea practică si au căzut de acord să marcheze zonele de jaf cu stegulete, pentru a nu se încurca unii pe altii în timpul acestei nobile îndeletniciri. Iar dervisii care stiu să scrie au pictat pe stegulete toate literele si numerele Islamului, în orice caz, despre asta au vorbit turcii, nu despre arme sau despre strategia asaltului.

În cursul zilei, Giustiniani își pusese bărbierul la treabă. Avea părul îngrijit, iar firele proaspăt vopsitei sale bărbi erau împletite cu fire de aur. Armura fusese lustruită si strălucea. Răspândea un puternic miros de uleiuri parfumate si, din orice parte te-ai fi uitat la el, arăta ireprosabil. Un bărbat într-adevăr frumos.

— Nu veniti cu mine la biserică, dragi copii? ne-a întrebat el. Turcii dorm si visează înainte de asalt. Nu mai pierdeti vremea si îmbrăcati-vă, că doar n-o să mergeti asa despuati, ca să primim împărțasania cea de pe urmă si să ni se ierte nouă păcatele noastre.

A aruncat o privire spre noi si nu s-a putut abține să nu spună:

— Când mă uit la voi, îmi dau seama că, după aceea, vă veti simti mai usurati decât altii.

Ne-am privit unul pe altul si Anna Notaras a spus furioasă:

— Anafura este falsă si Crezul schimbat, asa că niciodată nu voi putea primi rugăciunea în care este pomenit papa.

Giustiniani si-a ridicat împăciuitor mâna si a încercat s-o liniștească:

— Nu mă îndoiesc că papa Nicolae a cugetat la lucruri mai importante decât la Constantinopol și la noi, cei câțiva latini neînsemnati, care ne războim cu turcii pentru gloria întregii lumi creștine. După cum a afirmat și în predica pe care a rostit-o la întrunirea țărilor creștine ce urmau să participe la apărarea Constantinopolului, el a trebuit să se gândească și la biblioteci, și la edificii importante, și la tot felul de alte lucruri care fac găuri în trezoreria pontificală. Numai că vinul alb și vinul roșu nu se amestecă, o știu din proprie experiență. De aceea, un bărbat care bea la fiecare cină un ulcior de vin alb și altul de vin roșu, își pierde cu ușurință memoria. Hai să nu mai judecăm în seara aceasta pe nimeni! Nici pe papa Nicolae! Fie-ne inimile curate!

A atins-o prieteneste pe umăr pe Anna Notaras și i-a spus dojenitor:

— Aminteste-ti că astă-noapte ai dormit alături de mine, un blestemat de latin. Hotarele dintre Biserici nu se întind până la cer. Trupul și sângele lui Hristos, tot trupul și sângele lui Hristos sunt și la latini, și la greci. Nu are importantă cum sunt pâinea și vinul. Importantă este inima omului, dacă-i sinceră, fiindcă se va bucura să le primească. Două-trei bucățele de pâine sfântită, două-trei picături de vin sfântit, ca să ne amintim de Hristos. Să-i iertăm asadar în seara aceasta pe toți cei care ne-au gresit nouă! Să ni se ierte și nouă greselile noastre!

I-am spus și eu Armei:

— Anna, dragostea mea, în zorii zilei de mâine vom lupta atât grecii, cât și latinii de aceeași parte. N-are nici un rost să punem la îndoială sfintele daruri doar pentru niste cuvinte, ci să ne împărtășim împreună, greci și latini, frați în fata

mortii, apropiindu-ne poate de adevărul lui Dumnezeu.

A ezitat:

— Mă vor recunoaste.

I-am spus:

— Nici eu, cel care te iubesc, nu te-am cunoscut. Esti apărâtă de armura fratelui tău. Cel mult, oamenii vor crede că esti el. Iar dacă tatăl tău mai are un pic de rusine, nu va veni să se roage în biserică alături de latini.

— Nu, tatăl meu nu va veni, a spus ea.

Dar vocea i s-a frânt, si-a lăsat capul în jos si a spus în soaptă:

— Fratii mei, sărmanii mei frati! Mai bine-ar fi de-ar muri decât să trăiască în dezonoare. O femeie poate trăi oricum, dar un tânăr...

— Gata, gata! a spus Giustiniani. Nu-i nici un fel de onoare în moarte, îți dai numaidecât seama după cum put cadavrele. Ca să nu mai spun că moartea îi face pe toti egali. Turci si greci, venetieni si genovezi, dacă-s morti, pot să zacă linistiti unii lângă altii.

Când soarele apunea în spatele taberei turcilor, iar în partea de nord-vest se stingea ultima lucire sângerie pe cupolele verzi de cupru coclit ale bisericilor, am plecat noi călare spre Catedrala Sfânta Sofia; împăratul Constantin a sosit însoțit de suita de senatori si de arhonti, în ordinea ceremoniei vechi de o mie de ani, fiecare demnitar purtând vesminte de culoarea si de forma corespunzătoare rangului său. Si a stiut inima mea că Bizantul, a cărei strălucire pierdută nu se va mai

întoarce, se întrunește pentru ultima dată, ca să se pregătească de moarte.

Bailul Venetiei, Consiliul celor doisprezece și nobilii venetieni erau îmbrăcați și ei în vestimente de ceremonie. Străluceau, în locul mătăsurilor și velurului, armurile blindate ce fuseseră curățate de curând de funingine și de praf. Ofiterii lui Giustiniani s-au grupat în jurul lui. Apoi, umil, a intrat în sfânta biserică a lui Iustinian și poporul Constantinopolului, până ce nu a mai rămas nici un loc liber. Iar la urmă, sfidând apostazia, sute de preoți și călugări li s-au alăturat credincioșilor, înaintea morții nu mai au nici un rost certurile, îndoiala și ura. Fiecare și-a plecat fruntea în fața Sfintelor Taine.

Sute de candelă au luminat ca-n plină zi imensa catedrală. Cu nemărginită deznădejde ne-au privit blânde chipuri de pe mozaicurile aurite, iar umbrele oamenilor au tremurat pe suprafetele netede de marmură. Până și ochii lui Giustiniani s-au umplut de lacrimi când s-au înălțat limpezi dinspre strană glasurile îngeresti ale cântăreților din cor. Multi dintre cei mai curajoși bărbați au plâns în hohote.

Folosind aceleași cuvinte pe care de o mie de ani le rostesc grecii la spovedanie, împăratul Constantin și-a mărturisit păcatele în fața tuturor. Latinii, de asemenea, și-au murmurat în cor confesiunea păcatelor săvârșite. Mitropolitul grec a citit apoi Crezul, omitând și Fiului, cuvintele discordiei. Dar le-a rostit episcopul Leonard, când a citit Crezul în limba latină. Iar când a fost rostită rugăciunea de pomenire, atât prelatul grec, cât și cel latin au uitat să rostească numele papei Nicolae. Dar nimeni nu a regretat greșala și nici nu s-au iscat discuții. Totul s-a desfășurat într-o înțelegere nerostită, iar grecii, dacă tot nu și-au

mai simtit credinta lovită, au început să plângă și mai aprig după vremurile pasnice de înainte.

Erau atât de multi oameni în biserică, încât pâinea nu a fost de ajuns pentru toată lumea. Dar fiecare, după ce a primit împărtășania, a rupt cu generozitate din bucătica lui de anafura și a împărțit-o cu cei din preajmă, pentru ca fiecare să primească o firimitură din sfântul trup al Mântuitorului. Nu și-a mai pus nimeni întrebarea de va fi fost pâinea dospită sau nedospită. Pentru viața lor eternă, atât grecii, cât și latinii au dorit să împartă frăteste trupul sfânt al lui Hristos din pâinea binecuvântată.

Slujba religioasă a durat multe ore. În acest timp am fost într-o stare de extaz nemaîncercată până acum într-o biserică. Am stat alături de Anna și am ținut-o de mână. Ne-am ținut de mână și când am primit împărtășania și ni s-a dat iertarea pentru păcatele noastre. Apoi mi-am simtit fiinta usoară și am gândit c-as putea să umblu prin văzduh, fără să ating pământul cu picioarele. Ochii ei, ochii ei ruginii erau atât de aproape și am simtit în mine o sfântă claritate. Departe de căldura trupului omenesc, în vesnicie, ochii ei vor străluci mereu, cunoscuti, apropiați, până în ziua învierii, când îi voi reîntâlni.

După ce slujba religioasă s-a terminat, împăratul Constantin s-a adresat poporului său și a spus cu vocea tulburată de emoție:

— Turcii au tunuri înspăimântătoare. Și o mare de oameni. Dar noi îi avem pe Dumnezeuul nostru și pe Mântuitorul nostru. Să nu ne pierdem speranța!

Și-a îmbrățișat prietenii, i-a îmbrățișat pe cei apropiați, i-a sărutat pe fiecare și a cerut iertare fiecăruia pentru păcatele pe care, cu voie sau fără

de voie, le-a făptuit. I-a îmbrătișat și sărutat și pe oamenii simpli, care s-au nimerit să fie în apropiere. Urmându-i exemplul, latinii s-au îmbrătișat între ei și și-au cerut iertare unul altuia. Asa se face că bailul Venetiei, cu ochii plini de lacrimi, l-a sărutat pe Giustiniani și i-a cerut iertare pentru toate gândurile rele pe care le-a avut față de el. Venetienii și genovezii s-au îmbrătișat și au făgăduit să lupte cu vitejie, fără să se teamă de moarte, rivalizând în continuare doar pentru glorie. Cred în sinceritatea vorbelor rostite în această seară.

Era întuneric afară când am ieșit noi din biserică, dar în fiecare casă ardea candela, iar pe Strada Mare, de la Sfânta Sofia până la Blaherne și Poarta Harisiană, erau torte aprinse și felinare. Clopotele bisericilor sunau și în mănăstiri bătea toaca; ai fi putut crede că în această seară se celebrează cea mai importantă sărbătoare a orasului. Și în Pera se vedeau lumini, iar flota venetiană care se afla în apropierea lantului a aliniat un rând de torte în apa neagră din port.

Deasupra orasului, pe bolta întunecată a cerului, stelele ardeau strălucind. Gândurile stelelor ne urmăreau și luminosul nostru corp astral se pregătea să se despartă de trupul pământesc și să se întoarcă la stele. De aceea îmi era fiinta nespus de usoară. De aceea aveau ochii Annei Notaras o strălucire nepământască.

În apropierea Bisericii Sfinților Apostoli ne-am desprins din cortegiul care mergea în urma împăratului Constantin. Basileul l-a mai îmbrătișat o dată pe Giustiniani și i-a cerut iertare. Cei mai mulți greci s-au dus la casele lor să-și schimbe straietele de sărbătoare cu cele de război, să-și îmbrătiseze pentru ultima dată femeile și copii, ca să se întoarcă după aceea din nou pe ziduri. Când

cortegiul s-a oprit, de si-a luat rămas-bun multă lume, l-am întâlnit pe Johannes Grant, mesterul saxon, am coborât de pe cal să-l îmbrătișez și i-am multumit pentru prietenia arătată. Pe obraji avea pete cenușii de la pulberea de foc, se misca greoi și ochii lui obosiți clipeau neconștient. Chiar și în seara aceasta de pe urmă, cu neștirămutată-i pasiune pentru știință, a arătat spre doi bătrâni, care abia se țineau pe picioare, fără nici un fir de păr pe cap, și fără nici un dinte în gură și spre însoțitorul lor tânăr. Toți trei erau îmbrăcați în tinuta de maestri ai Arsenalului imperial și împodobiți cu ciudate insigne purpurii.

— Stii cine sunt? m-a întrebat el.

Am clătinat din cap, fiindcă nu știam, iar el mi-a spus:

— Ei lucrează în cea mai secretă încăpere subterană a Arsenalului. Sunt cei care prepară vestitul foc grecesc. Vezi ce față palidă are băiatul și ce puțin păr pe cap, deși este atât de tânăr?

Bătrânii nu mai au nici un dinte în gură și pielea de pe trupul lor se jupoaie continuu. Mi-ar fi făcut plăcere să discut puțin cu ei, dar ce, am putut? Străjerii nu-i scapă din ochi și cine încearcă să intre în vorbă cu ei este lovit. Materia primă din care se prepară focul grecesc s-a isprăvit. Ultimele vase cu foc grecesc au fost de-acum transportate pe ziduri și pe corăbii. Eu nu cunosc decât o parte din substanțele care intră în compoziția focului grecesc și nici secretul amestecului nu-l știu. Dar cel mai misterios este cum de se aprinde focul după ce lichidul tâsneste. Nu din cauza aerului, este clar, fiindcă aruncătoarele cu care se lansează proiectilele incendiare nu au nici un sistem de aprindere, înseamnă că la buza proiectilului, pe unde tâsneste focul, există ceva care face ca

lichidul să se aprindă în zbor. Contine probabil si mult ulei focul grecesc, fiindcă altfel n-ar pluti pe apă si nici nu si-ar continua arderea. Nu poate fi stins decât cu nisip sau otet. Marinarii venetieni afirmă că poate fi stins si cu urină. Acesti bătrâni au mostenit secretul vechi de mai bine de o mie de ani, care s-a transmis din generatie în generatie. Dar în nici un manuscris vechi nu am găsit povestindu-se ceva despre modul cum poate fi preparat, iar pe vremuri li se tăiau limbile celor care lucrau în încăperile subterane ale Arsenalului. După ce turcii vor pătrunde în Arsenal, datorita gărzilor este să-i omoare pe acesti cunoscători ai secretului. De aceea li s-a îngăduit să participe astăzi la maslu în biserică, unde nu au mai călcat de zeci de ani.

Si Johannes Grant a continuat, cercetându-i atent cu privirea pe cei doi bătrâni si pe tânărul lor însoțitor:

— Nici un străin nu s-a putut apropia vreodată de secretul focului grecesc. Acum două sute cincizeci de ani, când au guvernat latinii în Constantinopol, au învățat unii să-l prepare, dar n-au învățat bine. Stiu ei ceva venetienii, dar ceea ce stiu ei nu-i nici pe departe foc grecesc. După ce s-au urcat pe tron, toti împărații Bizantului au întărit Arsenalul si s-au asigurat cu ochii lor că cei care detin secretul focului grecesc sunt strasnic păziti.

A ridicat neputincios din umeri si a oftat.

— Multe secrete vor fi îngropate împreună cu acest oras, a spus el. Atâta stiintă nepretuită! Zădărnice! Ioannis Anghelos, nimic nu-i mai detestabil decât războiul. Am cunoscut acest lucru după ce am distrus acum, în timpul asediului, nouăsprezece treceri subterane ale turcilor, folosindu-mi toată inteligenta si măiestria ca să-i

omor pe turci, mai bine decât mi-am folosit-o ca să construiesc tunuri.

— Să nu ne pierdem speranța! am spus eu, deși eram convins că rostesc vorbe înșelătoare.

A scuipat amărât și a spus:

— Singura dorință este să apuc și eu un loc pe o corabie venetiană, de voi reuși să ajung în port la timpul potrivit, se înțelege. Dar nu am speranță. Dacă as continua până la capăt planul pe care mi-l fac în minte, profitând de confuzia care va domni în oras după ce turcii îl vor cuceri, ar trebui să alerg printre ruinele zidului cu sabia în mână, să intru în biblioteca Blahernelor și să fur de acolo manuscrisele la care râvnesc, pentru a le lua cu mine pe corabie. Dar eu nu sunt în stare să fac un astfel de lucru, pentru că sunt saxon și am fost educat în spiritul credinței. Dacă as fi fost italian, as fi putut-o face. Italienii sunt mai liberi și nu-și fac atâtea probleme de conștiință cum își fac nordicii. Dar eu nu pot, de aceea mă disprețuiesc.

— Mi-e milă de tine, Johannes Grant, pentru înspăimântătoarea ta pasiune! i-am spus eu. Se pare că misterele sacre săvârșite în această seară nu au reușit să te elibereze de tine însuți.

— Nu, în afară de știință, nimic nu mă poate elibera de mine însumi. Știința este singura libertate a omului.

La despărțire m-a îmbrățișat și mi-a spus:

— Tu nu ești intolerant și nici nu obligi pe nimeni să-ți împărtășească credința. De aceea îmi ești drag, Jean Ange. Salvează-ți tu corpul astral, eu voi fi mulțumit de-mi voi putea salva trupul pământesc. Dar, din pământul în care ne vom

întoarce, poate că ne vom mai privi cândva cu ochi înțelepți, ca acum.

Când am ajuns la Poarta Sfântului Roman, am fost întâmpinați de o miasmă teribilă venind de la cadavre. Anna Notaras a început să tremure. Dar după ce gardienii au dus caii în grajd, Giustiniani a spus:

— Odihniți-vă, copiii mei, și dormiți cât mai este timp de dormit! O oră, două, poate chiar trei, mai avem încă timp. După ce voi controla dacă gărzile sunt la locul lor, mă voi culca și eu în această noapte cu conștiința perfect împăcată. Am fost înșelat, e drept, dar, multumită lui Dumnezeu, eu n-am fost nevoit să înșel pe nimeni. După ce toți apărătorii își vor ocupa iarăși poziția pe ziduri, portile de atac vor fi închise și cheile vor fi date împăratului spre păstrare. Așa s-a hotărât. Cine va urca pe zidul exterior trebuie fie să reziste, fie să moară. Am primit sfânta împărtășanie dinaintea morții. Noaptea aceasta este fără de păcate.

— Care este locul meu? a întrebat Anna Notaras.

Giustiniani a râs prieteneste și a spus:

— Mă tem că pentru tine n-a mai rămas nici un loc pe marele zid. Prezenta ta ne-ar obliga să veghem tot timpul să nu ti se întâmple ceva. Fiindcă îți sunt prieten, îți spun sincer că trebuie să pleci.

— Du-te la Kerkopoarta, i-am spus eu în grabă. Acolo, între zidul apărut de frații Guacchardi și venetienii care apără Blahernele, sunt compatrioții tăi greci, iar în caz de pericol, poți alerga la Blaherne. De vei muri, înseamnă că asta este voința lui Dumnezeu, dar nu-i nici un păcat dacă vei încerca să te salvezi pe o corabie venetiană.

Chipul ei a împrumutat paloarea mortii, si-a înclestat mâna de bratul meu, ca să nu se prăbusească.

— Anna, ce ai? am întrebat-o. Ti-e rău?

M-a întrebat în soaptă:

— De ce la Kerkopoorta? Ce-ai vrut să insinuezi?

— Nu era nici un alt înțeles în vorbele pe care ti le-am spus, m-am apărat eu, desi nu era chiar adevărat. Dar ce ai?

Abia auzit, ea a spus:

— Nimic. Poate că din pricina mirosului îngrozitor de cadavre mă simt fără nici o putere. Sunt prea slabă pentru a fi oștean, de aceea nu vă voi mai stânjeni. Mă voi duce la Kerkopoorta. După aceea nu va mai fi nevoie să ne purtăm unul altuia de grijă. Dar as vrea să rămânem împreună până la miezul nopții. Este tot ceea ce-ti cer.

M-am bucurat că s-a supus umilă dorintei mele, fiindcă eu am planul meu și m-am temut că nu voi avea timp s-o înduplec, oricât as fi rugat-o să facă așa cum am gândit că-i mai bine. În timpul asediului, Kerkopoorta va fi locul cel mai sigur. Nu vreau să moară străpunsă de săbiile ienicerilor care lovesc mai repede decât fulgerul.

Ea a adormit. As fi putut să dorm lângă ea, să mă bucur pentru ultima dată că suntem împreună. Dar n-am putut. Am scris, iar în timpul acesta, până la bolta zidului s-a auzit zumzetul sutelor de mii de turci ce-si făceau pregătirile de asediu.

Se apropie miezul nopții, în curând va sosi Manuil să-mi ia hârtiile. Am scris repede. Nu degeaba am fost caligraful Conciliului timp de doi

ani. Giustiniani si-a golit cufărul si a ars documentele care nu trebuiau să ajungă pe mâna turcilor. Si la Blaherne cosul de evacuare de pe turnul de încălzire a fumegat si bucătele arse de pergament si de hârtie, purtate de vânt, s-au împrăstiat ca o ploaie peste oras. Dinspre nord a început să bată vântul. Am constatat acest lucru înmuindu-mi un deget si ridicându-l în aer, eram pe zid si ascultam murmurul neîntrerupt al turcilor. Vântul dinspre nord. Este important, câteva sute de latini s-ar putea salva.

În cursul serii au sosit din Pera mai mult de patruzeci de tineri genovezi, hotărâti să participe la ultima bătălie pentru apărarea orasului, alături de mercenarii lui Giustiniani. Au venit în ciuda pedepsei cu moartea, pe care a promis-o podestatul Perei tuturor acelor care vor lua parte la apărarea Constantinopolului, fiindcă el i-a jurat sultanului că va închide portile Perei si nu va participa la război. Dar curajosii tineri s-au cățărat cu ajutorul frânghiilor pe zidurile Perei si au trecut în afara lor, iar străjile au închis ochii si s-au făcut că nu văd când ei au vâslit cu bărcile spre Constantinopol.

În această noapte nimeni nu-l învinovăteste pe altul, pentru toate păcatele a fost dată iertarea si fiecare încearcă să-i încurajeze pe cei care si-au pierdut speranta. De va fugi cineva cu o corabie venetiană, treaba lui! Dacă vreunul, în ultimul moment, ocrotit de întunericul noptii, se va strecura pe lângă ziduri si va pleca să-si caute un adăpost în oras, doar constiinta lui îl va putea judeca. Nimeni nu-i va mai persecuta pe cei care vor dezerta. Sunt putini, nemaipomenit de putini cei care vor fugi în ultima clipă. Când te gândești că si bătrânii care abia se pot tine pe picioare, si băietii de zece ani au venit pe ziduri să moară pentru apărarea orasului.

Aceasta este noaptea grecilor. Am contemplat melancolia sutelor de ani din ochii lor negri, nemărginita tristete de pe chipurile lor chinuite. Bat clopotele și toaca în noapte, anunțând moartea ultimei Rome.

Ce să mai scriu? Chiar în acest moment a ajuns mesajul fratilor Guacchardi pentru grecii Constantinopolului, înfipt într-o săgeată pe care au tras-o ei de pe ziduri. Este plin de greseli, fiindcă ei nu știu bine grecește. Nu vă lăsați! au scris ei. Dacă doar de noi depinde, orasul vostru nu va cădea niciodată în mâna turcilor!

Nu-i semnat, dar mesaje asemănătoare, înfipte în săgeți, ei au trimis în toate direcțiile. Ei ne consolează. Dar eu știu prea bine că, într-un asediu, după ce zidurile se prăbuesc, nimeni nu mai poate împiedica măcelul și jaful, chiar dacă asediatorii ar fi creștini. Războiul îi orbeste pe oameni. Betia sângelui și a jafului sunt betia urii umane. Dar totuși suntem doar oameni și trebuie să plătim cu suferință faptul că suntem oameni. Cu inima îi slujim la fel și lui Dumnezeu. Poate că El niciodată nu aude și nu simte viața, chiar dacă viața este în El. De aceea, în această noapte trebuie să-i iertăm și pe dușmanii noștri, fiindcă ei nu știu ce fac. Dar chiar de-i iertăm, nimeni nu ne poate opri să ne apărăm orasul și să ucidem cât mai mulți vrăjmasi de-ai noștri.

La urma urmelor, este adevărat dacă afirm că nu știu ce facem. Dar în inima mea am rostit: Cu siguranța celui care umblă dormind, mi-am împlinit până acum destinul. Am ales, dar alegerea mea a depins de cunostințele și de dorințele mele.

A sosit Manuil. Îi voi da hârtiile pe care le-am scris. Ca secretar în cancelaria papei am învățat să scriu foarte repede; din păcate, numai eu sunt în

stare să citesc ce-am scris. Dar, de pierdut, parcă n-as vrea să se piardă însemnările mele, oricât de desarte sunt cuvintele pe care le-am scris. Poate că cineva le va deslusi cândva mesajul. Iar Manuil este unul dintre cei ce se vor putea salva, în această noapte fără de păcate; corpul meu astral tânjește după adevărul lui Dumnezeu. Dar trupul pământesc respiră încă vecinătatea Annei Notaras. La patruzeci de ani, când mă credeam în amurgul vieții. Iartă-mi, dragostea mea, tot răul pe care ti l-am făcut! Te binecuvântează, făptură iubită, fiindcă prin tine am învățat să mă cunosc pe mine însumi și să știu că nu sunt nici mai bun, nici mai rău decât alți oameni. Eu, cel care am crezut cândva că sunt înger, sunt doar un om. E destul. Sângele se va întoarce în pământul din care a izvorât.

29 mai 1453

Aleoo ee Polis!

Orasul este pierdut!

Strigătul acesta va răsună peste veacuri. Atât timp cât va mai fi lumea. Peste sute de ani... De mă voi năște încă o dată, la auzul acestor vorbe, părul din cap mi se va zburli, ochii mi se vor mări de spaimă. Dacă de nimic altceva nu-mi voi reaminti, dacă din toată știința mea nu va mai rămâne decât o pagină fără nici un semn, îmi voi aminti sigur de aceste vorbe, le voi recunoaște.

Aleoo ee Polis!

Dar eu încă trăiesc. Să înțeleg că aceasta este intenția Creatorului? Trebuie să-mi beau până la fund cupa amărăciunilor, trebuie să văd cu ochii mei prăbusindu-mi-se orasul, risipindu-mi-se neamul. Nimic altceva nu mi-a mai rămas decât să scriu, în sânge ar trebui să-mi înmormântez, cu

sânge ar trebui să desenez fiecare literă. Altfel, cine ar înțelege ceva? Doar de sânge nu duce lipsă orasul, în gropile de pe străzi sângele s-a închegat și în bălți păstoase s-a adunat. Iar de-a mai rămas sânge cald, gălgâie agonizând în rănilor muribunzilor. Strada Mare, Hipodromul și împrejurimile Marii Catedrale sunt pline de lesuri. Atât de pline, încât nu-i cu putintă să nu calci peste ele.

Este din nou noapte. Stau în casa mea apărată împotriva tâlharilor de un steag înfipt într-o lance. Mi-am astupat urechile cu dopuri de ceară ca să nu mai aud urletele femeilor și tipetele de groază ale copiilor violati, răcneteale sălbătice ale jefuitorilor care-si dispută prăzile, spasmul de moarte al orasului meu, neîntreruptul strigăt al durerii care umple fiecare clipă a nopții.

Îmi este mintea înghețată. Scriu. Chiar dacă mâinile-mi tremură. Chiar dacă tot trupul meu tremură. Nu de frică. Nu pentru mine. Pentru mine? Viata mea e mai neînsemnată decât firele de nisip de pe stradă; în nemăsurata oroare a acestei nopți, tremur din pricina suferinței și a durerii care tâsnesc în jurul meu din mii de izvoare.

Am văzut când o fată, cu privirea rătăcită și cu trupul pătat de urmele sângelui de pe mâinile celor care-au violat-o, s-a aruncat într-o fântână. Am văzut un ticălos smulgând pruncul din bratele unei femei și înapoindu-i-l înfipt în vârful lăncii. Am văzut cele mai mari răutăți pe care un om le poate face împotriva semenului său. Așa este, am văzut destule, îmi este de ajuns.

Putin după miezul nopții, de-a lungul zidului, apărătorii și-au ocupat pozițiile stabilite. Apoi au fost închise portile de atac și cheile lor au fost date spre păstrare comandantilor sectoarelor de apărare

a zidului, ca ei să le ducă împăratului. Câtiva apărători s-au rugat, dar cei mai multi s-au trântit pe jos ca să se odihnească cât mai era vreme. Unii, într-adevăr, au reusit să doarmă.

În timpul acesta, unitățile usoare ale flotei turcilor s-au apropiat de zidul maritim. Corăbiile ancorate în Portul Celor Două Coloane au părăsit Bosforul și s-au desfășurat în fața zidului maritim, de la Turnul de Marmură până în micul port Neorion și până la lant. În felul acesta, sultanul și-a asezat amenințător forțele în jurul zidurilor orasului. Nici un apărător al zidurilor nu va mai avea cum să-și părăsească locul pentru a veni în ajutor părții de zid mai amenintate, în fiecare loc, turcii au primit poruncă să atace de-adevăratelea; nu mai poate fi nicidecum vorba doar de atacuri înșelătoare, menite să-i țină încordați pe apărători. De aceea, corăbiile au fost echipate cu scări de asalt și punți de coborâre, iar catargele au fost pline de arcași.

Celui care va reuși să ajungă primul pe zid, sultanul i-a promis o coadă de cal și funcția de guvernator al unei provincii. A mai promis de asemenea moarte tuturor acelor care vor sovăi sau vor fugi din fața dușmanului. De aceea, ceasii lui au fost așezați în spatele primelor grupuri de asediatori.

Cu trei ore mai înainte de zori, au bătut tobele și au sunat trompetele. Cu un zgomot imens care a umplut noaptea, răcnind ca să prindă curaj, basbuzucii s-au năpustit în fața zidurilor, în timp ce tobe, trâmbițe și fluieri îi mânau din spate. Spărtura, pe care noi o apăram în dreptul Portii Sfântului Roman, era ceva mai largă de o mie de pași. Mai întâi, sultanul a lansat trupele sale de rezervă, alcătuite din păstori și din nomazi care, răspunzând chemării la războiul sfânt al Islamului,

au sosit din toată Asia, echipati cu lănci sau săbii si cu scuturi de lemn.

Iar în timp ce primul val de atac se apropia de ziduri, tunurile turcilor au deschis focul si săgetile au zburat ca o ploaie deasupra capetelor noastre. Apoi, sute de scări au fost înălțate deodată în fata zidurilor.

Strigând numele lui Allah, rugându-se si implorându-l să-i ajute, urlând ca să-si acopere teama, primii o mie de bărbați au ajuns în fata zidurilor. Dar scările le-au fost răsturnate, focul grecesc a plouat deasupra lor. Cei care erau lângă ziduri au fost ucisi de săgetile arcașilor. Iar pe cei care au scăpat de săgeti i-a doborât smoala clocotită si plumbul topit le-a căzut pe creștete. Zgomotele si urletele au fost atât de înspăimântătoare, încât în scurtă vreme mi-au asurzit urechile. Turcii au atacat simultan de-a lungul întregului zid al orașului. Atât în port, cât si pe mare, tunurile au bubuit aruncându-si ghiulelele. Arși, răcnind de durere, multi dintre asediatorii cei dintâi au încercat să se întoarcă, dar din tranșee au ieseșii si i-au lovit cu iataganele în cap sau i-au cășăpit cu hangerele, apoi le-au împins lesurile în gropile tranșeelor, ca să le umple. Așa se face că, în scurtă vreme, au îngrămădit trupurile lor până la jumătate din înălțimea zidului.

După trupele neregulate de rezervă, sultanul a trimis la atac trupele creștine ale aliașilor săi si renegatii veniti din toată lumea, care se angajaseră ca mercenari, însufletiti de patima jafului ce urma să se petreacă după ce orașul va fi fost cucerit. Luptau până la ultima suflare si multi dintre ei, înainte de a-si da sufletul, au izbutit să escaladeze zidul. Era îngrozitor să-i auzi cum invocau ajutorul lui Hristos si al Sfintei Fecioare în toate limbile

Europei, cot la cot cu turcii care cereau ajutorul lui Allah si al Profetului. De multe ori am întâlnit pentru o clipă privirea îngrozită si fata congestionată a unuia sau a altuia, înainte de a se prăbusi în gol de pe zid.

Cu toate că erau apărați de armuri solide, multi genovezi au căzut morti sau răniți din cauza ghiulelelor mici de plumb pe care turcii continuau să le tragă, fără să fie nelinistiti că ele i-ar putea lovi si pe ostenii lor.

După o oră, sultanul le-a îngăduit supravietuitorilor să se retragă din luptă, apoi tunurile mari au lovit cu furie si proiectilele lor enorme din piatră au spart bârnelor si butoaiele cu pământ din fortificatii. Nici nu apucase să se aseze praful si să se risipească fumul, când turcii din Anatolia au pornit la asalt.

Erau bărbați iuti si sălbatici, râdeau fericiți si se ajutau unul pe altul când se cățărau pe zid. Nu aveau nevoie de îndemnurile ceasurilor, fiindcă ei erau turci adevărați, aveau războiul în sânge. Nu erau obisnuiti să ceară nimănui îndurare si mureau cu numele lui Allah pe buze. Stiau ei prea bine că cei zece mii de îngeri ai Islamului zburau deasupra capetelor lor, gata oricând să-i apuce de păr ca să-i ducă direct în Paradis.

Au atacat în valuri de câte o mie de bărbați, urlând si înjurându-i pe crestini. Atât de spurcate înjurături eu nu am mai auzit până acum, si nici nu mă încumet să le astern pe hârtie. Dar apărarea le-a tinut piept. Golurile create în rândurile noastre însă s-au mărit. Giustiniani era peste tot si alerga de la un grup de apărați la altul, încurajând oamenii si spintecându-i pe turci cu o frenezie ametitoare. Când apărea el, atacul turcilor nu mai avea aceeași vigoare.

Când s-a crăpat de ziuă, au început să bată în retragere turcii din Anatolia. Simteam dureri peste tot. Bratul îmi era aproape amortit și trebuia să fac un efort extraordinar pentru a ridica spada și a lovi în continuare. Multi genovezi erau la limita puterilor și aveau nevoie de apă. Dar când turcii au început să se retragă, ni s-a înprospătat din nou speranța, iar unii au strigat victorios că noi am învins.

Dar firul de ată albă a putut fi din nou deosebit de firul de ată neagră, pentru că era din nou ziuă, și am văzut dincolo de sant înaltele bonete albe de fetru ale ienicerilor. Ienicerii, în formații de câte o mie de oameni, așteptau semnalul de atac. În fruntea lor se afla însuși sultanul Mehmet cu buzduganul de fier în mână. Imediat au tras tunurile noastre mici câteva salve. Doar câțiva ieniceri din apropierea sultanului au căzut, iar lui Mehmet nu i s-a întâmplat nimic. Din rândul următor alți ieniceri au ocupat locul celor căzuți, mândri de a fi în prima linie de atac. Iar ceaușii îmbrăcați în verde au venit degrabă și l-au înconjurat pe sultan, pentru a-i apăra viața cu trupurile lor.

Profitând de această scurtă perioadă de liniste, femeile și bătrânii de pe zidul cel mare au coborât cu frânghiile cosuri în care erau ciuturi cu apă amestecată cu vin și ne-au strigat vorbe de încurajare.

Eu nu pot povesti decât ceea ce am văzut cu ochii mei într-un spațiu destul de limitat. Un altul ar putea să povestească lucruri diferite. Omul are o capacitate mărginită de observație, mai mult, simțurile noastre, nefiind perfecte, ne pot deseori înșela. Dar fiind eu tot timpul în apropierea lui Giustiniani, cred că am observat destul de multe,

fiindcă cele mai importante lupte s-au purtat în apropierea Portii Sfântului Roman.

Abia am avut timp să mă arunc la pământ, când toate tunurile turcilor au început să lovească cu o furie turbată. Bătea vântul destul de tare și norii de fum și de praf s-au risipit îndată după ce tunurile și-au întrerupt focurile. Atunci l-am văzut pe Giustiniani, care stătea încovoiat pe pământ. Platosa îi fusese străpunsă piezis, pe la spate, de un proiectil din plumb tras de o culevrină. Gaura avea mărimea unui pumn. Chipul lui era cenușiu ca plumbul, de parcă viața se depărtase de el. Cu o zi înainte își vopsise barba, își aranjase părul și clocotea de viață, acum avea chipul unui bătrân obosit. Scuipea sânge din gură. Prin locurile de îmbinare ale armurii, sângele i se scurgea spre genunchi.

— Uite că ceea ce li se întâmplă doar altora mi se întâmplă acum și mie! a rostit el. De la rana aceasta mi se va trage moartea.

Cei mai apropiați dintre ofiterii lui au sosit în grabă ca să-l ducă la adăpost mai înainte de a observa toată lumea că Giustiniani este rănit. Toti se uitau cu ură împrejurul lor.

— A fost lovit pe la spate, a spus unul dintre ei.

Doi dintre ei m-au apucat brusc de brate și mi-au cercetat mâinile ca să vadă de nu cumva pe degetele mele sunt urme de pulbere. Apoi s-au dus la cel mai apropiat tunar, care era grec, și au început să-l izbească cu pumnii până l-au trântit la pământ, apoi l-au lovit cu picioarele. Toti au început să privească spre zidul cel mare și să ameninte cu pumnii.

Când Giustiniani a văzut că oamenii lui alergau ca turbatii să-i maltrateze pe suspecti, i-a oprit și

le-a spus cu voce slăbită:

— Pentru numele lui Hristos! Fratilor, nu începeti acum să vă bateti între voi! Nu are nici o importantă din ce parte s-a tras. Nu-mi aduc bine aminte, dar poate că, în acel moment, eram cu fata spre zid. Stiu că mă gândisem să beau niste apă. Dar asta n-are nici o importantă. Mai bine ati căuta un chirurg, să vadă dacă se mai poate face ceva.

Atunci oamenii lui Giustiniani au început să strige, la întrecere, după un chirurg, dar, de pe zidul cel mare, grecii au strigat că nimeni nu poate ajunge până la Giustiniani, fiindcă poarta militară de atac era închisă. Un bărbat curajos ar fi putut totusi să-si dea drumul jos de pe zid pe partea lui năruită, dar era de înțeles că nici unul dintre medicii greci nu dorea să facă acest gest, nici chiar pentru Giustiniani, fiindcă ienicerii, în huruitul înspăimântător al muzicii lor de război, păstrându-si rândurile si fără să-l mai invoce pe Allah, porniseră deja la atac. Nu răcneau ca basbuzucii sau ca anatolienii si nici nu se întreceau între ei care să ajungă primul la zid. Iar în unele locuri, unde grămezile de lesuri erau înalte, nici nu au avut nevoie de scări de asalt să escaladeze palisada. Atacul lor a fost atât de rapid, de violent si de linistit, încât doar câțiva dintre apărătorii nostri au apucat să bea o gură de apă, desi toti eram atât de însetati.

Înfruntarea cu ienicerii nu a fost un joc de-a masacrul, ci o luptă adevărată. Ienicerii purtau platose solzoase si cămăsi de zale, iar din săbiile lor ieseau fulgere când loveau. Genovezii lui Giustiniani si grecii trimisi în sprijin de către împărat au luptat cot la cot, uniti, pentru a rezista asaltului.

Iar împăratul, care a apărut pe zidul cel mare călare, ca să urmărească lupta, avea fata strălucitoare și a strigat încurajator către noi:

— Rezistați! Rezistați încă o dată și victoria va fi a noastră!

Mă îndoiesc că ar mai fi avut el chef să strige dacă ar fi fost lângă noi și și-ar fi simțit mâinile și picioarele grele ca plumbul.

Strângându-și capul între mâini, strângând din dinți de durere și scuipând sânge, Giustiniani i-a strigat împăratului să-i arunce cheia de la poarta militară de asalt, ca să poată ajunge în oras. Iar împăratul Constantin i-a răspuns că, fără îndoială, rana lui nu este chiar atât de gravă, așa că n-are rost să-și părăsească oamenii din cauza unei dureri trecătoare.

Iar Giustiniani a răcnit:

— Grec sperjur al Satanei! Adică știi tu mai bine decât mine cât de grav am fost rănit? Aruncă imediat cheia, că de nu vin la tine și cu mâna mea te omor!

Auzindu-i răcnetul, oamenii lui au izbucnit în râs în timp ce luptau. După câteva clipe de ezitare, împăratul s-a înmuiat și a lăsat cheia să cadă la picioarele zidului cel mare. Giustiniani a cules-o de pe jos și le-a arătat-o oamenilor care luptau la câțiva pași de el. Se apărau împotriva unei namile de ienicer împlătosat cu armură de fier, care învârtea cu amândouă mâinile o sabie uriasă. A fost o luptă crâncenă. Doar tăindu-l bucată cu bucată au reușit genovezii să-l omoare.

În timp ce primul val de ieniceri se retrăgea ca să-și tragă puțin sufletul, un alt val de o mie de

ieniceri odihniti s-a avântat spre palisada.
Giustiniani m-a strigat si a spus:

— Ia-mă de brat si ajută-mă! Un comandant adevărat luptă până în ultima clipă, dar nu mai mult.

Împreună cu adjunctul său genovez, am putut să-l ridic în picioare si, sprijinindu-l noi de o parte si de alta, am reusit să trecem de poartă; împăratul, însoțit de sfetnicii lui, s-a apropiat de noi. Nu purta armură, fiindcă voia să se miste mai usor si să urmărească luptele care se dădeau în diferitele părți ale orasului. Peste cămasa de purpură purta un sacos de mătase verde, brodat cu fir de aur. Împăratul l-a conjurat încă o dată pe Giustiniani să continue lupta, dar genovezul nu a spus nimic, nici măcar nu s-a uitat la el. Suferea cumplit la fiecare pas pe care-l făcea.

După ce împăratul s-a întors pe zidul cel mare să privească lupta si să-i încurajeze pe greci, noi am reusit să-i scoatem lui Giustiniani armura. Când am pus-o pe pământ, sângele din ea a clipocit ca apa dintr-un butoi.

Giustiniani i-a spus adjunctului său:

— Nu uita că eu răspund de oamenii mei!

Bărbatul i-a făcut semn că a înțeles si s-a întors la luptă.

Era deja dimineată.

— Giustiniani! i-am spus eu. Ți multumesc pentru prietenia pe care mi-ai arătat-o. Dar acum trebuie să mă întorc la luptă.

Si-a agitat bratele si, crispându-si fata de durere, mi-a spus:

— Oare diavolul te îndeamnă să spui astfel de nerozii? Bătălia este pierdută. O stii la fel de bine ca si mine. Cum ar putea să reziste o mie de bărbați epuizați împotriva atacului purtat de douăsprezece mii de ieniceri cu armuri de fier și cu gândul la jefuirea unui oraș atât de bogat? Eu ti-am păstrat un loc pe corabia mea. L-ai meritat.

Si-a prins capul între mâini și a respirat greu, apoi mi-a spus:

— Pentru numele lui Hristos! Urcă pe zidul cel mare și, după aceea, vino să-mi povestesti ce se mai întâmplă.

Am înțeles că voia să mă depărteze, fiindcă prin poarta deschisă începuseră să apară genovezi în armuri, plini de sânge, care s-au așezat apoi împrejurul lui. Am urcat pe zid și l-am văzut pe sultanul Mehmet în lumina clară a diminetii. Era lângă marginea santului de apărare, cu buzduganul ridicat, încurajând ienicerii care se pregăteau de asalt.

De-a lungul sectorului nostru, luptele se duceau doar pe meterezul zidului exterior. Genovezii se apropiau unii de alții formând grupuri mici și unul câte unul alergau și ieșeau prin poarta militară care era încă deschisă. Păraseau câmpul de luptă lăsându-i doar pe greci să se împotrivescă ienicerilor. Am înțeles că totul era pierdut. Tobe turcilor băteau marsul funebru al orașului.

Cineva de lângă mine arăta cu mâna spre creasta zidului Blahernelor. Tipetele femeilor și al copiilor care-și plângeau amarul s-au curmat deodată. Toată lumea a amutit, nimănui nu-i venea să creadă. Dar era adevărat, în vârful celor două turnuri intacte de la Kerkopoorta fluturau drapelele sângerii cu semilună argintie.

O înspăimântătoare privelistă de neuitat. Ca și cum toată lumea din oraș ar fi văzut-o în aceeași clipă, de peste tot s-a înălțat strigătul: Aleoo ee Polis! Dar s-a pierdut îndată în râgetele victorioase ale celor două sute de mii de asediați. Nu puteam să înțeleg. Cum a fost posibil ca partea neatinșă a zidului să cadă prima în mâinile turcilor? Doar zidul exterior la Kerkopoorta era practic de neînvins!

În orice caz, era clar că semiluna sultanului fălăia în vânt pe turnurile de la Kerkopoorta. Și că, în același timp, grecii erau măturați de ieniceri, iar ultimii genovezi traversau grăbiti parateichionul pentru a ieși prin poarta de asalt. Iar turcii au început să se catăre ca pisicile pe zidul cel mare, agățându-se de numeroasele lui crăpături, pentru că, de fapt, zidul era în multe locuri subrezit. Femeile și copiii au început să arunce în capul cântăreților cu bolovanii și pietrele ce se aflau pe zid. Altceva nu se mai putea face, fiindcă focul grecesc se isprăvisese de mult.

Toate aceste lucruri s-au petrecut într-un timp mult mai scurt decât pot eu să povestesc. Am strigat spre împărat cât am putut de tare că este timpul să se treacă la un contraatac, dar nu s-a întâmplat nimic. Am coborât în grabă de pe zid ca să ajung la Giustiniani. În jurul meu erau zgomotele infernului, dar în urechile mele se învârtea doar un tipăt: Aleoo ee Polis! Ca un tipăt de durere al pământului, iar zidul se clătina sub picioarele mele.

Genovezii îl ajutaseră pe Giustiniani să urce pe marele lui cal de război și se grupaseră în jurul lui cu săbiile în mână ca să-l apere. Când sosiseră în Constantinopol, fuseseră patru sute de genovezi în armură și trei sute de trăgători. Acum erau doar o

sută. În inima mea, nu-l puteam învinui pe Giustiniani că a vrut să-i salveze.

— Drum bun! i-am strigat eu. Când ti se va vindeca rana, nu uita să iei insula Lemnos de la catalani! Tu ai meritat-o de o mie de ori.

Dar după fata lui cenusie ca plumbul și după privirea stinsă a ochilor lui tulburi, am înțeles că genovezii conduceau spre port un muribund. N-a reusit să-și ridice capul ca să-mi răspundă. Genovezii s-au pus de o parte și de alta a calului, ca nu cumva să se prăbusească din sa. Nici nu au ajuns ei la colțul străzii, când au început să sară grecii de pe ziduri aruncându-și armele la pământ și luând-o la goană să se ascundă undeva; împăratul nu a mai putut să-i împiedice.

După plecarea lui Giustiniani, adjunctul lui a mai rămas puțin ca să păzească poarta militară de atac, ca nu cumva garda împăratului s-o închidă, până ce au reusit să ajungă încă patruzeci de genovezi în oras. Era un bărbat urât, cu o fată de vier. Scuipând cu scârbă înaintea mea, a strigat:

— Să ajungi în infern, grec blestemat!

Atunci a apărut în dreptul porții și primul ienicer cu iataganul în mâini și noi am reusit să împingem poarta cu putere și s-o încuiem.

Am citit în ochii bărbatului cu fată de vier că tare ar fi avut chef să înfigă sabia în mine, fiindcă eram grec. Dar până la urmă a renunțat și, vârându-și sabia în teacă, a pornit în mars spre port, împreună cu genovezii lui. Ar fi fost dezonorant pentru ei să alerge, chiar dacă strada era plină de oameni care fugeau disperati.

Stăteam în dreptul porții militare de atac așteptând semnalul trâmbitei care să anunțe

contraatacul, când, deodată, am văzut că alături de mine era acela pe care l-am întâlnit mai întâi în timpul cutremurului în Ungaria, apoi la Varna, în apropierea trupului cardinalului Cesarini. Era întunecat și grav, de aceeași statură cu mine. Avea chipul meu, ochii mei.

I-am spus:

— Ne vedem asadar din nou, aici, în fata Portii Sfântului Roman. Vezi bine că nu te-am înșelat ca negustorul din Samara.

A zâmbit glacial și a spus:

— Tu nu întârzii niciodată la întâlniri, Ioannis Anghelos!

— Nici nu stiam atunci despre ce poartă mi-ai vorbit, i-am spus eu. Dar aici m-a condus destinul.

Pe zidul cel mare, mai sus de noi, alergau ienicerii. Primele raze ale soarelui le înrosise bonetele albe de pe cap. Rosii le erau și săbiile de sângele ultimilor apărători, pe care-i aruncau de pe ziduri, netinând seama că printre acestia din urmă, cei mai multi erau bătrâni, copii și femei. Aproape de noi, împăratul Constantin, strigând și agitându-se, încerca să adune oamenii pentru contraatac. Dar din grupul care-l însoțea, de fiecare dată când el nu era atent, câțiva o luau la goană, așa că, în scurt timp, au rămas doar o mână de oameni. Când a înțeles ce se întâmplă, și-a acoperit fata cu mâinile și le-a strigat ultimilor însoțitori care fugeau înspăimântați:

— Există printre voi vreunul care să-mi reteze capul?

Îngerul Mortii mi-a făcut cu ochiul și a zâmbit.

— După cum vezi, a spus el, alții au mai mare nevoie de mine.

Străinul acela întunecat, care-mi purta chipul, s-a apropiat încet de împărat și l-a oprit ca să-i vorbească; împăratul a coborât de pe spinarea calului său, și-a scos de la gât lantul de aur, a aruncat de pe el sacosul brodat cu fir de aur, și-a pus pe cap o cască, a luat în mâini un scut și a urcat pe zid îndreptându-se spre ienicerii care făceau prăpăd. Unii demnitari, uniți cu el până la moarte, și câțiva dintre oamenii lui apropiați l-au însoțit. Urmându-le exemplul, li s-a mai alăturat și o parte dintre cei care fugeau pe stradă. Am fost doar o sută de bărbați împotriva ienicerilor care-și înfipseaseră drapelul pe ziduri și începeau să se desfășoare spre oras. A început o luptă furioasă, apoi m-am clătinat și am căzut și nu am mai avut nici o putere în mâini ca să tin sabia. Am primit o lovitură puternică în umăr, apoi în cap, nu am mai văzut nimic și mi-am pierdut cunoștința.

Soarele era în înaltul cerului când mi-am venit în fire. Mai întâi nu am înțeles unde mă aflu. Apoi am reușit să îndepărtez de pe mine un trup care nu se răcise încă. M-am ridicat și am constatat că mai sunt în viață, fără să am răni prea grave, dar în urechi îmi răsunau mii de clopote. Se auzeau glasurile turcilor răniți care cereau apă. Dar nu era nimeni să-i audă. De pe ziduri coborâseră totii cucuritorii și porniseră să jefuiască orasul.

Stăteam așezat pe jos și soarele îmi ardea ochii, când, deodată, în fata mea au apărut doi ceauși, care se ocupau cu descăpătânarea celor grav răniți. I-am implorat în turcește să-mi taie și mie capul, dar unul dintre ei mi-a recunoscut chipul și s-a aplecat cu respect în fata mea, atingându-și fruntea cu mâna. Poate că mă văzuse în cei șapte ani când

am făcut parte atât din suita sultanului Murad, cât și din cea a sultanului Mehmet.

El a adus apă și mi-a spălat rănilor, mi-a scos de pe cap casca și m-a eliberat din cămasa de zale, a dezbrăcat un cadavru și a pus pe mine cămasa lui. Mi-a înfășurat apoi capul rănit cu bucăți de pânză pe care le-a sfâșiat de pe vesmântul altui turc mort. O fi crezut că am luat parte la luptă sau m-a crezut un om important al sultanului, nu știu. În orice caz, mi-a spus numele lui și m-a rugat să-mi amintesc de el. Observând că sunt cu mintea oarecum tulburată, mi-a spus cuvântul de liberă trecere a ienicerilor, sau poate al ceausilor, nu știu, iar după ce mi-a pus în mâini o sulită de vârful căreia flutura o panglică, mi-a spus zâmbind:

— Allah îi răsplătește pe toți. Nimănui nu-i mai este de folos această sulită. Ia-o și înfinge-o în fata casei pe care o vei alege!

Sprijinindu-mă în sulită, am plecat de-a lungul zidurilor spre Kerkopoorta. Când am ajuns în dreptul Portii Harisiene, am auzit zgomote și am înțeles că acolo se mai purtau lupte, chiar dacă pe turnurile Blahernelor flutura stindardul sultanului. Frații Guacchardi se retrăgeau. Turnul apărât de ei rămăsese până în ultima clipă ca o insulă înconjurată din toate părțile de marea turcilor. Frații Guacchardi și oamenii lor, încâlecați pe cai, erau gata de plecare. Anatolienii, care controlau zona, nici nu au încercat să-i împiedice să fugă, atât de îngroziti erau de cruzimea și curajul cu care luptaseră ei pentru apărarea zidului la Poarta Harisiană. Dar nu mai erau veseli frații Guacchardi și nu râdeau ca altădată. Cel mai mare le-a strigat fraților săi și celorlalti câțiva oameni ai lor:

— Încă suntem în viață, dar orașul este pierdut. Tremură soarele, geme de durere pământul. Nu

mai este un timp al luptei. Să ne gândim la vietile noastre, să ne salvăm cât mai e vreme!

Le-a poruncit apoi tuturor să-si strunească bine caii, pentru a trece de ultimul zid. Au pornit în galop spre port si ienicerii s-au dat de o parte si de alta în fata lor, din respect pentru curajul de care au dat dovadă. Dar poate si din cauză că erau prea obositi să mai lupte. Ce importantă ar mai fi avut de-ar fi înfrânt câtiva oameni, când victoria era de partea lor si erau în întârziere fată de altii care si începuseră să jefuiască orasul?

Probabil că fratii Guacchardi au reusit să ajungă în port si să urce pe o corabie latină. Numele lor erau: Paolo, Antonio si Troilo. Cel mai vârstnic dintre ei nici nu împlinise treizeci de ani. Dar ei nu-i detestau pe greci ca alti latini. Fie numele lor binecuvântat!

Ei au fost ultimul bastion al apărătorilor de la zidul cel mare. În toate părțile, pe zidul Constantinopolului fâlfâiau, în bătaia usoară a vântului de miazănoapte, în lumina curată a soarelui, stindardele sultanului. Venetienii renuntaseră să mai apere Blahernele si se îndreptau spre corăbii. Leul Sfântului Marcu al Venetiei fusese dat jos de pe palatul imperial.

În mijlocul agitatiei puhoaielor de turci, care alergau într-un suflet împinsi de dorinta de jaf, eu mă îndreptam spre Kerkopoorta. Era înspăimântătoare hoarda aceea de bărbați care se îndrepta orbeste spre oras. Alergau călcându-i fără crutare în picioare pe toti cei pe care îi întâlneau în drumul lor, bătrâni, copii sau femei, n-avea importantă. Printre ei se amestecaseră si turci zdrentărosi fără nici un căpătâi, care nu aveau alte arme în afară de un ciomag si de frânghiile cu care urmau să-i lege pe viitorii lor sclavi. Disperat, un

turc mic cu o barbă mare si cu un turban murdar pe cap lovea cu un ciomag ca să lărgească o gaură din zid pentru a trece în oras. Era îngrozit că va ajunge prea târziu, când nu va mai fi nimic de furat. Blestema si lovea ca un animal căzut într-o capcană. Nu-i trecea prin cap să urce pe zid si de acolo să coboare în oras.

Altii, mai vicleni, izbeau cu topoarele în zidul năruit din dreptul Portii Harisiene pentru a lărgi găurile, ca să treacă pe acolo cu caii si cămilele, în orice caz, nimeni nu era interesat de mine, fiindcă mai erau destui oameni dezorientati si răniti care mergeau pe drum fără să stie încotro se îndreaptă. Multi oameni cu priviri rătăcite se clătinau pe picioare în preajma zidului. Cădeau apoi în genunchi sau se prăbuseau.

Orasul era pierdut. Galerele usoare ale turcilor ancoraseră pe plaja de lângă zidul maritim si echipajele lor trecuseră peste ziduri în oras împreună cu sclavii si vâslasii. Acelasi lucru se întâmplase si de-a lungul zidului din dreptul Mării Marmara. Galerele au debarcat si acolo si marinarii au căutat sânguincios locurile pe unde să se strecoare în oras. Pe partea aceea mai erau turnuri care nu au cedat, dar turcii nu mai aveau răbdare să le ia cu asalt.

Am ajuns apoi la Kerkopoorta. Locul arăta ca si cum venetienii, sositii în grabă de la Blaherne, ar fi încercat să se opună unui atac, fiindcă pe pământ zăceau câtiva ieniceri si doar doi tineri venetieni, ale căror cadavre, pline de sânge si de praf, lăsau de înteles că fuseseră călcati în picioare de un puhoi de turci. Locul era, de altfel, pustiu. Ienicerii abandonaseră turnurile cucerite, în vârful cărora fâlfâia acum drapelul cu semiluna turcilor. Poarta era închisă. Iar în fata portii...

În fata portii... era trupul neînsufletit al Annei Notaras, cu părul năclăit de sânge, în jurul ochilor întredeschisi și a gurii roiau mustele. Casca îi fusese smulsă de pe cap. Gâtul, subsuorile, vintrele, toate locurile neprotejate de armură erau străpunse de sabie, sângele se scursese pe acolo din multe răni. Trupul ei încremenit într-o îngrozitoare moarte...

Am strigat:

— Străinule! Tu, cel care-mi porti chipul! Vino, făptură a întunericului! Acum este clipa ta!

Dar n-a venit. Eram singur. Mi-am prins capul între mâini și am urlat ca un nebun:

— Manuil! Manuil! Doar tu esti de vină. De mâna mea vei muri, Manuil, să stiu c-am să te caut și-n abisurile infernului!

Oare de ce nu te-ai supus poruncii mele?

Am încercat să-i ridic trupul, dar n-am putut. Eram prea obosit pentru a-l căra. Lipsit de vlagă, m-am asezat pe pământ lângă ea și i-am privit chipul mort până când mi-a împietrit inima. Ea nu era acolo. Strigătul de moarte se ridica din toate părțile orasului din toate casele, și nu am mai crezut în clipa aceea în nimic nici în adevărul lui Dumnezeu, nici într-o altă viață.

Și mi-am spus: Piatra este piatră, trupul este trup. Din om nu mai rămâne nimic după ce sufletul îl părăsește. Corpul astral există doar în imaginația noastră. Sunt multe lucruri pe care doar ni le imaginăm.

M-am ridicat și am împins cadavrul cu piciorul. Un roi de muste s-a înălțat. Un les este doar un les.

Eu nu am ce face cu lesurile, asa mi-am spus si am plecat.

M-am sprijinit în sabie si am plecat cu capul gol de gânduri de-a lungul Străzii Mari spre centrul orasului, dorindu-mi să întâlnesc un musulman fanatic, care să mă străpungă cu iataganul.

Dar nimeni nu s-a atins de mine.

La coltul străzii ce duce spre Mănăstirea Hora am văzut pământul acoperit cu icoane despicate de sabie si cu cadavrele a zeci de femei care mai strângeau lumânări în mâinile întepenite. Chipul lor era încremenit într-un urllet de spaimă.

Ici-colo, în jurul caselor mari, se mai dădeau lupte. Grecii care locuiau în ele baricadaseră utile si trăgeau de pe acoperisuri cu săgeti, cu pietre, cu torte aprinse si cu lucruri din casă în capul ienicerilor. Dar pe acoperisurile celor mai multe case fâlfâia de-acum semiluna si prin pereti ajungea în stradă plânsul înspăimântat al femeilor.

Până la arcadele apeductului împăratului Valentin, toată Strada Mare era plină de cadavrele grecilor, dar mai departe se pare că furia masacrului se mai micșorase. Apoi am trecut pe lângă un lung convoi de prizonieri în lanturi, condusi de un basbuzuc în picioarele goale, care ducea în mână o lance. Femeilor li se smulseseră podoabele. Aveau mâinile legate la spate cu resturile vesmintelor sfâșiate. Nobili si plebei, bătrâni si copii, mestesugari si arhonti erau legati la întâmplare unul de altul. Abia în locul împrejmuit din tabăra turcilor urma să fie ei alesi, care pentru a fi sclavi, care pentru a astepta să fie răscumpărați, de se va fi găsit cineva să-i răscumpere.

Am coborât spre port. Mai existau imense spatii nepângărite de turci. Spre mine alerga un grup de ieniceri cu săbiile pline de sânge în mână. Ei mi-au strigat salutul obisnuit, și cum eu le-am răspuns în limba lor, m-au lăsat să-mi văd de drum.

Dinspre o străduță laterală, veneau înspăimântați oameni ce-si căutau un adăpost. Doar câteva clipe le-au fost de ajuns ienicerilor. Ei i-au trântit la pământ pe bărbații care purtau arme, i-au despărțit pe copiii mici de mamele lor, au sfâșiat cu sabia vesmintele femeilor și i-au mânăat ca pe o turmă pe acei oameni disperati, lovindu-i pe copii cu latul săbiilor, până la o casă mai înstărită, ca să-i închidă acolo, până ce se vor fi întors să le aprecieze valoarea.

În fata Perei, pe zidul maritim apărat de flota genoveză și venetiană, mai erau latini. O multime nedumerită de oameni se îngrămădea în fata portilor, ridicându-și mâinile, implorând mila și urlând să fie salvată. Numai că portile erau încuiate, iar străjile aruncaseră cheile în apă. Doar poarta ce ducea direct spre corăbii era deschisă, dar marinarii îi împingeau înapoi cu săbiile și sulitele pe oamenii deznădăjduiti ce voiau să intre. Numai latinilor, plini de sânge și răni, care abia reuseau să se strecoare prin multime, li se permitea să treacă spre corăbii.

Multe femei aveau răni cumplite la mâini, fiindcă, în neputinta lor, încercaseră să înfrunte săbiile și sulitele ce le depărtau de poartă. Multi oameni bogati și multi nobili întindeau zadarnic pungile de piele burdusite cu aur, cu care sperau să cumpere un loc pe o corabie.

Am urcat mai aproape de creasta dealului ca să pot vedea, pe deasupra zidurilor, ce se întâmplă în port. Acolo, pe partea cealaltă a zidului, fusese

înălțată o scară de lemn și unii bărbați mai curajoși, după ce și-au dat drumul în apă cu frânghiile, au încercat să ajungă înot până la corăbii. Numai că, în dreptul puntii mobile a corăbiei, cel ajuns era împiedicat să urce. Marinarii de gardă îi arătau cu mâna spre o altă corabie, în felul acesta, au fost mulți aceia care au înotat doar pentru a înota, până și-au consumat toate puterile și s-au înecat. Câteva corăbii i-au primit pe cei mai puternici înotători, fiindcă duceau lipsă de marinari și de vâslasi.

Bărci încărcate la refuz îi transportau pe latini până la corăbii, apoi se întorceau să-i ia pe alții. Dar nu erau bărcile pline doar de apărătorii zidului, ci și de multele lor lăzi și sipe. Cu toată această aparentă dezordine, se pare că totul se încadra într-un plan bine făurit. La urmă, până și grecii, care se înțeleseră de mult cu venetienii și genovezii, au fost imbarcați pe corăbii, atâți câți au încăput.

Într-un sfârșit, cea mai mare corabie genoveză și-a desfășurat velele și a înaintat cu putere spre lant încercând să-l rupă. Lantul s-a izbit puternic de pupa, dar nu a cedat, și imensa corabie s-a clătinat. Catargele nu s-au rupt, fiindcă genovezii sunt navigatori încercați și știu să preîntâmpine avariile. Vântul împingea puternic corabia întinzând lantul, așa că doi marinari zdraveni au coborât și au început să lovească din toate puterile cu baroasele în lant, până au reușit să-l rupă. Imensa galeră s-a depărtat imediat, cu toate pânzele umflate, urmate de alte trei corăbii genoveze mai mici. Dar venetienii au rămas în continuare în port.

Flota turcească nu i-a urmărit pe fugari, fiindcă marinarii și soldatii de pe galere erau împrăstiați pe tot tărmlul Mării Marmara în căutare de prăzi și

de greci pe care să-i ia în robie; își începuseră jaful în cartierul Giudecca, unde-si disputau probabil aurul si giuvaierele, fabuloasele comori ale evreilor Constantinopolului.

Când au fugit primele corăbii genoveze, în vârful turnurilor de pe Acropole flutura încă baniera de purpură a Bizantului. Atât de puternici apărători au fost marinarii din Creta, încât turcii n-au reusit să-i învingă, chiar si după ce tot orasul a fost pierdut.

Din cauza vesmintelor umflate, trupurile celor înecați pluteau în jurul corăbiilor din port, iar în dreptul punctilor de acces, apa era rosie de sângele scurs din mâinile lor întepate de sulitele marinarilor ce i-au împiedicat să se catere pe corăbii.

Nu mai aveam nimic de făcut în port. M-am ridicat si am pornit-o spre casă. Era pustiu împrejurul casei mele. Turcii încă n-o vizitaseră. Dar cârciuma de pe partea cealaltă a străzii fusese deschisă cu forta si vinul din butoaiele sparte se adunase în dreptul portii într-o baltă imensă; în cursul lunilor trăite la Constantinopol l-am trimis de multe ori pe Manuil să cumpere mâncare de la această cârciumă. Nu mă îndoiesc că până în ultima clipă cârciumarul a ascuns niste vin pentru vechii săi clienti. Acum zăcea cu capul despicat pe tejghea si nu era nici urmă împrejurul lui de ceilalti membri ai familiei. Dacă jaful a fost făptuit de turci sau de marinarii latini n-as putea spune.

Am înfipt lancea cu panglica turcească în fata casei, alături de leul din piatră, cucerindu-mi astfel propria locuintă, apoi am intrat si l-am strigat pe Manuil. După un oarecare timp, am auzit dinspre pivniță o voce tremurătoare, care a întrebat cu teamă:

— Tu esti, stăpâne?

A iesit din pivniță târându-se în patru labe și a încercat să-mi sărute picioarele. L-am lovit în piept cu piciorul, nemaitinând seama nici de barba lui cărunță, nici că este un bătrân lipsit de vlagă.

— De ce nu mi-ai respectat porunca? am răcnit eu, trăgându-mi sabia din teacă. De ce n-ai făcut ce ți-am spus?

Abia atunci am observat că sabia mea este un iatagan pe care se mai desluseau petele sângelui închegat și am înțeles de ce nu am fost oprit de turcii care jefuiau orasul. Ceașul îmi dăduse să îmbrace o cămașă turcească, iar rănile de pe cap mi le înfășase cu un turban, care-mi dădea o autentică înfățișare de turc.

— Slavă lui Dumnezeu, a spus Manuil usurat, că, în ciuda aparențelor, esti totuși omul sultanului! Grozav de bine ai știut să-ți păstrezi secretul până în ultima clipă, dacă nici eu nu am putut să te bănuiesc. Nădăjduiesc că mă vei ocroti și pe mine. Dacă așa stau lucrurile, uite, eu am ochit multe case, pe care te pot ajuta să le jefuiești.

Dar când și-a îndreptat ochii spre mine și mi-a văzut fata, a spus în grabă:

— A fost doar o glumă, stăpâne! Mi-am închipuit doar ce-ar trebui să facă un turc adevărat în aceste momente. Dar spune, este oare adevărat că împăratul Constantin a murit? Așa se vorbește.

Am confirmat cu o mișcare din cap, iar el și-a făcut semnul crucii, apoi a spus:

— Slavă Domnului! Atunci nu mai este nici un motiv de discordie. Vom fi doar niște supuși ai sultanului, fiindcă el și-a cucerit cu sabia dreptul

de a guverna orasul; începând de acum, numeste-mă sclavul tău, stăpâne, să nu jinduiască vreun turc oarecare să mă ia sclav.

Dar n-am putut să-i mai rabd mult timp pâlăvrăgeala. L-am apucat de barbă și l-am obligat să se uite drept în ochii mei. Am strigat:

— Unde este sotia mea, Anna Notaras, pe care ti-am lăsat-o în grijă, pe care trebuia s-o aperi ca pe ochii din cap?

— A murit, a rostit el simplu, după care a izbucnit în plâns. Doar tu mi-ai spus că, la nevoie, dacă se opune, pot s-o lovesc cu ceva în cap și s-o duc cu o barcă până la corabia cea mare a lui Giustiniani. Ei bine, am cumpărat un măgar, pe spatele căruia urma s-o duc până în port. Dar roiau hotii pe acolo și mi-a fost teamă să nu-mi fure cineva măgarul. Asa că l-am vândut la un pret bun unui venetian cumsecade, care voia să ducă în port un dulap placat pe toate fetele cu mozaic, pe care tocmai îl furase de la Palatul Blahernelor. Era, într-adevăr, un dulap nemaipomenit de frumos.

— Despre Anna, sotia mea, povesteste, nemernicule! am urlat eu, scuturându-l de barbă.

— Nu-mi smulge barba, stăpâne, că mă doare cumplit! a strigat Manuil, reușind să scape din mâinile mele, după care a acoperit-o cu amândouă mâinile. Am făcut tot ce mi-a stat în putere. Doar de dragul tău mi-am riscat eu viața pentru această femeie nebună, și nici nu ti-am cerut vreo răsplată. Dar ea a refuzat să mă asculte. Iar când am cunoscut motivele pentru care nu vrea să mă urmeze, n-am putut să fac altceva decât să rămân cu ea până în zori la Kerkopoorta.

Mi-a aruncat o privire plină de reproș, și-a frecat genunchii și gleznele, apoi a continuat:

— Asta-i multumirea pentru toate cele făcute pentru tine! La ce folos că te-am slujit ca un câine, dacă tu-mi smulgi barba, ca și cum nu mi-ar fi de ajuns că mi-au amortit genunchii și că mă doare gâtul de frigul din pivniță! Dacă soția ta n-a putut să-ți povestească despre trădarea pe care tatăl ei urma s-o făptuiască este doar pentru că tu esti un bărbat mai serios decât papa. Probabil că în casa tatălui ei a auzit vorbindu-se că în ziua asaltului, la Kerkoporta, va fi deschisă poarta subterană, cea prin care odinioară intrau împărații la circ. Era un gest menit să-i dovedească sultanului că grecii au intenții bune. Că doar nu le permitea turcilor să defileze între zidul exterior și interior cu o trupă de atac! Ci doar să încerce să cucerească cuviincios Poarta Harisiană. Din punctul de vedere al megaducelui, acest gest, care n-ar fi fost de prea mare folos pentru turci, ar fi putut avea o greutate în raport cu politica pe care sultanul urma s-o aibă față de greci.

— Fără îndoială, am spus eu. Între opoziția politică și trădare este un hotar neclar. Dar când cineva lasă intenționat o poartă deschisă și nepăzită de nimeni, doar despre trădare poate fi vorba. Au fost spânzurați oameni pentru fapte mai puțin grave.

— Ai dreptate, despre trădare este vorba, m-a aprobat împăciuitor Manuil. Și soția ta era de aceeași părere. De aceea a părăsit casa tatălui ei, de aceea a revenit la tine. Bineînțeles, și pentru că te iubea, chiar dacă despre imensa ta inteligență nu avea decât o vagă idee. Ea a dorit să împiedice trădarea tatălui ei, să închidă poarta, să-i împiedice pe turci să pătrundă în oras. Am însoțit-o deci la Kerkoporta, unde, de altfel, chiar și tu ai sfătuit-o să meargă, și eram convins că locul nu-i periculos. Și am rămas noi acolo, chiar dacă străjile au încercat de mai multe ori să ne îndepărteze

spunându-ne că, până ce nu apărusem noi, nimeni nu ne simțise lipsa. Ce fel de greci erau, nu știu, fiindcă întunericul le ascundea chipurile. Poate că erau oamenii megaducelui, care, supunându-se poruncii lui, i-or fi izgonit pe cei care păzeau poarta și le-au luat locul. Cine n-ar fi cedat unei izgoniri atât de generoase și nu s-ar fi dus acasă la el să-și petreacă ultima noapte? Și Manuil a povestit în continuare:

— Când a început vacarmul turcilor, cei cinci bărbați au tras zăvorul și au deschis poarta cu cheia. Că va fi fost cheia adevărată sau falsă, n-am de unde să știu. Doamna Anna s-a apropiat de ei cu sabia scoasă și le-a poruncit să-i dea cheia. Mai întâi, i-au strigat cu voci înspăimântătoare să-și vadă de drum, dar cum ea a insistat, cei cinci bărbați au împuns-o cu săbiile până a murit.

Totul s-a întâmplat atât de repede, încât nici nu a apucat să geamă.

— Dar tu? l-am întrebat eu. Tu ce-ai făcut?

— Am luat-o la goană, se înțelege, mi-a răspuns Manuil cu cel mai inocent aer din lume. Am alergat cât am putut de tare, chiar dacă mă dureau genunchii, dar și întunericul m-a ocrotit, ce-i drept. Cum nu mai era nimic de făcut, am mers la locul unde mi-am lăsat măgarul și l-am vândut, dar despre asta parcă ti-am povestit.

— Pentru numele lui Dumnezeu! am strigat eu. Nu începe iarăși să-mi vorbești despre măgar! am strigat eu. De ce nu i-ai avertizat pe venetieni?

— Am încercat, a spus Manuil. Dar ei nu m-au crezut. Erau atât de ocupați cu apărarea zidului Blahernelor, iar comandantul lor a desfășurat o hartă pentru a mă convinge că nu venetienii trebuiau să apere Kerkopoarta, ci grecii.

A chicotit, si-a astupat gura cu mâna, apoi mi-a spus amărât:

— Comandantul m-a crezut nebun. S-a gândit căs un grec care vrea să-si bată joc de el. Nu-i de mirare, fiindcă zidurile Blahernelor erau pline de texte grecesti ce spuneau: Mergeti acasă la voi, latinilor! Iar în capul lui de venetian nu mai încăpea si gândul că ar putea fi deschisă vreo poartă, din moment ce toate cheile portilor de asalt fuseseră încredintate împăratului. Mi-a spus că, dacă mai insist mult, mă va spânzura. Asa că am plecat si am alergat până la fratii Guacchardi, dar cum noaptea era pe sfârșite si ei mai aveau multe de făcut până ce nu începeau turcii asediul, nici din partea lor nu am primit vreun ajutor.

S-a uitat cu umilintă în ochii mei si a rostit descurajat:

— Am impresia că nu mă crezi. Dar în acele momente m-am gândit că si eu sunt grec, că tatăl meu a slujit la curtea împăratului Manuil. Se înțelege că m-am gândit cu melancolie la banii pe care i-am ascuns, m-am gândit si la viața mea, dar poate că nu am pretuit-o prea mult din moment ce am cules o sabie pierdută de cineva si am alergat înapoi la Kerkoporta.

Si de parcă s-ar fi mirat el însusi de propria-i nebunie, a ridicat mâinile a neputință si a strigat:

— Este adevărat, stăpâne! Am alergat cu sabia în mâini ca un nebun până la Kerkoporta, gândindu-mă că as putea-o închide înainte de a se ivi zorii. Din nefericire, nefiind făcut la timpul potrivit, sacrificiul meu nu si-a mai avut rostul. Iar când i-am văzut pe ienicerii sultanului alergând spre mine, am aruncat sabia si am întins bratele spre cer, implorând ajutorul Sfintei Fecioare a Blahernelor. Si, într-adevăr, rugăciunea mi-a fost

auzită. Doi turci mi-au prins bratele ca-ntr-un cleste si mi-au poruncit într-o limbă înrudită cu greaca să-i conduc până la mănăstirea Hora. Erau niste turci curajosi din moment ce s-au încumetat ei, doar douăzeci de bărbați cu fesuri albe pe cap, să alerge până la Mănăstirea Hora. Am alergat si eu între ei, de-am crezut că-mi voi da duhul. Ceilalti s-au cățarat în turnuri ca să-i înlăture pe apărători si să înalte steagurile sultanului.

— S-a petrecut în acelasi timp când la Poarta Sfântului Roman apărarea a fost spartă, am spus eu. Este evident, trădarea de la Kerkopoorta nu a avut nici o importantă. Nu pe acolo au intrat turcii. Cei pe care i-ai întâlnit tu erau doar niste nenorociti de tâlhari. A fost o trădare inutilă. Unitatea de asalt a turcilor a înaintat pe zidul exterior prin Poarta Harisiană, după ce aceasta a cedat, si pe drum si-a pierdut din vigoare. Azi-dimineată Kerkopoorta era închisă.

— Când au văzut pe turnurile de la Kerkopoorta steagurile sultanului, venetienii au sosit în grabă, a spus Manuil. Am reusit să mă uit în spate pe când alergam si am văzut că venetienii au contraatacat, omorându-i pe cei câțiva turci ce rămăseseră acolo, după care bănuiesc că vor fi închis poarta. Dar turnurile de pe zidul cel mare nu l-au putut recuceri, sau poate că nici nu au încercat, si s-au întors la Blaherne.

— Si după aceea? l-am întrebat eu.

— După aceea? După aceea, i-am condus pe turci până la Mănăstirea Hora, sperând tot timpul că icoana făcătoare de minuni a Sfintei Fecioare îi va mai potoli, mi-a explicat Manuil oarecum stânjenit. Iar când i-am văzut cu cât zel au alergat spre mănăstire, depășindu-se unul pe altul, care să ajungă primul, mi-am zis eu că sunt niste turci

cumsecade, care nu mai au răbdare să aștepte până ce va fi cucerit orasul și vor să vadă faimoasa mănăstire. Și m-am mai gândit: poate că, văzând ei minunățiile mănăstirii, mozaicurile, respirând aerul parfumat de tămâie, se vor lepăda de Profet și se vor converti la credința Bizantului. Dar omul este o ființă mizerabilă, a continuat Manuil oftând, și lăcomia îl împiedică să audă chemarea lui Dumnezeu. Biserica, împodobită cu trandafiri, era plină de femei, care tineau în mână lumânări aprinse și se rugau. Fără nici un pic de respect pentru locul sfânt în care se aflau, ienicerii și-au croit drum cu sabia până la altar, masacrându-le pe sărmanele femei. Ajunși în fata altarului, i-au sfărâmat usile și au spart în patru bucăți icoana făcătoare de minuni. Am fost îngrozit și am simțit că mi se tulbură mintea dacă mai rămân o clipă împreună cu acei bărbați fără Dumnezeu. Am reușit să scap strecurându-mă printre femeile înspăimântate care alergau.

Și Manuil a povestit în continuare:

— Când am ajuns la Blaherne, venetienii tocmai începuseră să părăsească palatul. Am avut noroc că mă cunosteau servitorii. Altfel, m-ar fi omorât venetienii, fiindcă eram grec. Au măturat tot ce-au întâlnit în calea lor până ce au ajuns în port, omorându-i pe turci și pe greci deopotrivă, ba au mai intrat și în câteva case mai arătoase să le jefuiască, fiindcă, pentru ei, încă este o vreme relativ bună. Erau furioși și strigau că cei mai buni dintre oamenii lor au murit de pomană apărând zidurile orasului. Cât despre bailul Minotto, el a fost luat prizonier de către turci. M-am ținut după venetieni până în port, iar de acolo am ajuns acasă și m-am ascuns în pivniță, lăsându-mă în voia lui Dumnezeu. Ce va mai fi mâine nu știu. Probabil că turcii vor continua ceea ce abia au început. Astăzi i-au omorât pe toți cei care le-au iese în cale, fără

prejudecâți în ceea ce privește vârsta, doar de dragul măcelului, oprindu-se doar din când în când la vreo femeie, ca să se bucure și în alt fel.

— Atât timp cât banderola turcilor va flutura pe lancea înfiptă în fata casei mele, i-am spus eu, tu vei fi în siguranță și nici un turc nu va pătrunde aici. De altfel, casa este prea modestă ca să-i intereseze pe hoti și nici nu locuiește în ea vreo femeie. Iar dacă cineva va încerca totuși să intre, spune-i că această casă este ocupată de mine și că tu ești sclavul meu. Spune-le numele meu în limba turcă. Deocamdată nu ai de ce să te temi. Dumnezeu să te aibă în pază!

— Unde te duci, stăpâne? a strigat Manuil îngrozit și a început să mă tragă de brat ca să nu plec. Nu mă părăsi!

— Mă duc să-l salut pe Cuceritor, începând de astăzi, întreaga omenire îl va cunoaște doar după acest nume: Mehmet Cuceritorul. Va fi cel mai mare dintre sultani și va domni peste Orient și Occident.

Am străbătut ca un nebun străzile și am văzut suferința și spasmele morții orașului meu, am văzut tot răul pe care îl poate face omul fără să știe.

Am ajuns în dreptul Catedralei Sfânta Sofia când turcii spărgeau cu topoarele portile ei mari de aramă și scoteau de acolo oamenii care se refugiaseră în timpul asaltului final. Pe cei lipsiți de vlagă, pe bătrâni și pe copiii de tâtă îi omorau pe loc, de îndată ce ieșeau din biserică, însă pe ceilalți, lovindu-i cu picioarele, îi mâneau spre convoiul care urma să fie dus în tabăra turcilor. Ca să se amuze, unii turci retezau bărbile preoților și senatorilor, apoi le împleteau de căpestrele cailor.

Când am ajuns pe malul mării, unde echipajul flotei turcești jefuia sânguincios casele, am putut constata cu ochii mei că palatul lui Notaras era într-adevăr protejat de ceasii sultanului. Am vorbit cu ei. Mi-au povestit că megaducele Notaras, feciorii și soția lui bolnavă sunt la adăpost în palat. Clătinând din cap, ceasii au spus supărați că răsplata lor va fi diminuată cu o mie de aspri. Megaducele Notaras reusise să-l atragă într-o capcană pe printul Orhan, care luase parte cu curaj la apărarea orasului. Acordându-i protecție în casa lui, Notaras le promisese turcilor că îl va preda pe print. Dar, în ultimul moment, printul Orhan a presimțit primejdia și, deghizat în straie de călugăr, a coborât de pe zidul palatului, într-un cos, până la malul mării. Marinarii turci l-au prins și l-au luat sclav, dar unul dintre greci, care era în același convoi de sclavi, l-a recunoscut pe Orhan și le-a vândut turcilor informația pe pretul eliberării lui. Printul Orhan a fost executat, iar capul lui a fost trimis sultanului.

Spre amiază m-am întors la Marea Catedrală. De acolo am văzut cum au părăsit portul ultimele corăbii creștine. Nici o navă turcească nu a încercat să le împiedice. Un vânt proaspăt bătea în pânzele lor umflate și pe catarge fluturau, ca un ultim salut pentru ultimul oras agonizant al Bizanțului, drapelurile invincibilelor țări creștine.

Am strigat:

— Duceți creștinătății mesajul morții! Tremurați, țări ale Occidentului! După noi, al vostru e rândul! Oare nu vedeți că tenebrele ce vă însoțesc pașii se vor aterne peste Europa?

Ca și cum în vorbele mele ar fi fost o magie, umbra norilor de pe cer s-a întins peste corăbiile latinilor ca o pată de întuneric înconjurată de apă

sclipitoare a mării. Au luat cu ei noaptea latinii, ca să o poarte prin Occident. Era tenebrelor, era oamenilor cu inima moartă.

În aceeași clipă, soldatii turci au început să se strângă în fața Catedralei, de o parte și de alta a intrării. Pe Strada Mare a apărut cortegiul sultanului, escortat de ceauși și de arcași cu arbalete aurite din garda personală. În fața impresionantului cortegiu erau alergătorii, care purtau vasele cu uleiuri parfumate și mirodenii. Caii treceau în pas de paradă peste cadavrele grecilor de pe stradă și efebi cu părul cârliontat din haremul sultanului stropeau cu apă de trandafiri drumul din fața învingătorului.

În fața porților sfărâmate ale Catedralei, sultanul a coborât de pe calul lui alb ca neaua. Fața lui tânără, arzătoare, era crispată de oboseală, dar în ochii lui de nebun strălucea bucuria triumfătoare și glacială pe care niciodată nu am mai văzut-o la vreun alt om. La fel ca altădată, îmi era groază de el și, în același timp, mă fascina.

A schimbat buzduganul de fier din mână dreaptă în mână stângă, s-a aplecat, a luat un pumn de pământ și l-a presărat peste el. Ienicerii au rămas muti de respect, fiindcă au crezut că sultanul, făcând acest gest de umilintă, se prosternase în fața Dumnezeului unic. Eu gândesc altfel și cred că acesta este adevărul. Având el, încă de copil, respect doar pentru pământ, a vrut să aducă astfel un omagiu turcilor care au murit la asediu. A intrat în biserică urmat de suita sa. Am intrat și eu cu primul grup de oameni. Pardoseala bisericii era murdară de sânge. Nu reușiseră să arunce afară toate cadavrele, de aceea, pe ici, pe colo tot mai erau câteva.

Ienicerii au început îndată să spargă icoanele pentru a-si însusi ramele de aur si de argint, să strângă cărțile cu legături de fildes si obiectele de cult din aur, argint si pietre pretioase, chivoturile, cădelnitele, potirele, crucile, ferecaturile moastelor, învelindu-le în mătăsurile brodate si în catifeaua poalelor de icoane, dverelor si aerului, precum si în vesmintele liturgice. Iar în mijlocul Bisericii înțelepciunii Sfinte, un ienicer mai harnic lovea cu barda în marmura pardoselei, încercând să găsească după sunetul mai sec locul în care ar fi putut fi ascunsă vreo comoară.

Cu pasi repezi, sultanul Mehmet s-a apropiat de el, l-a lovit cu buzduganul si, cu chipul înnegrit de mânie, a strigat:

— Nu vă atingeți de ceea ce-mi apartine! Sunteți liberi să luati tot ceea ce puteti duce în bratele voastre, dar nu uitati că zidurile, bisericile si edificiile publice sunt ale mele.

Câtiva ieniceri l-au târât în grabă pe cel lovit afară din biserică. Cine nu-l cunoaste pe Mehmet ar putea gândi că a fost iritat văzând atâtea nepretuite comori în mâna acelor oameni simpli si neînsemnati. Dar Mehmet nu râvneste la bani si comori. Tot ceea ce-l interesează este puterea.

A privit în jurul lui sultanul Mehmet si a fost vădit impresionat de imensitatea si splendoarea catedralei. Tinerii ofiteri din suita sa nu-si mai puteau stăpâni entuziasmul. Unul dintre ei s-a aplecat, si-a înmuiat degetele într-o baltă de sânge, si-a făcut elan si a sărit în înăltime cât de tare a putut, însemnând peretele de marmură cu sânge. Si a strigat:

— Acesta este semnul meu!

Dacă s-ar fi urcat un bărbat pe umerii altuia, tot nu ar fi putut atinge pata de sânge.

Iar sultanul Mehmet a luat din mâna celui mai apropiat arcaș din gardă arbaleta și a lansat o săgeată de aur spre punctul cel mai înalt al cupolei catedralei.

— Iar acesta al meu, a rostit el, aruncând o privire triumfătoare în juru-i.

Apoi le-a poruncit ienicerilor să distrugă catapeteasma, pentru a putea vedea tot altarul.

Și, rătăcit în hățișul triumfului, a poruncit:

— Strigați toți într-un glas: Mehmet, fiul lui Murad, emirul turcilor, a venit pentru a consacra cea mai mare biserică a creștinilor unicului și adevăratului Dumnezeu!

Soldatii gălăgiosi au lăsat pentru moment sânguincioasa îndeletnicire de tâlhari și au urmat îndemnul sultanului. Sub bolta milenarei biserici ei au strigat și ecoul le-a răspuns. Apoi s-a întâmplat ceva surprinzător. De sub o trapă secretă din spatele altarului au apărut, unul după altul, douăzeci de prelați ai Bisericii Ortodoxe, învesmântați de sărbătoare, episcopi, preoți și călugări. Pe piepturile episcopilor străluceau engolpioanele. Ceilalți purtau medalioane conform cu rangul lor sacerdotal. Ei s-au apropiat de sultan, au îngenunchat și și-au aplecat capetele în fața lui și i-au mulțumit, numindu-l învingător. Printre ei se afla și părintele Ghenadios. Probabil că, în vreme ce turcii au intrat în oraș, ei s-au ascuns în subteranele catedralei.

Totul părea că se petrece după un acord secret. În orice caz, oprindu-i din avântul cu care

începuseră să cerceteze ungherele mai ascunse ale bisericii, sultanul le-a spus ienicerilor:

— Aceștia sunt prizonierii mei, fiindcă ei mie nu s-au predat, dar eu vă voi plăti o sută de aspri pentru fiecare dintre acești Înalți prelați ai Bisericii creștine. Duceți-i în mănăstirea pe care ei însisi și-o vor alege și, în așteptarea poruncilor mele, ceasii să le asigure protecție!

Iar episcopii și preoții au strigat în cor:

— Alegem Mănăstirea Pantocratorului!

În același moment, imamii și dervisii au anunțat ora de rugăciune a amiezii. Sultanul a poruncit să se aducă apă pentru a săvârși ablutiunea rituală, în timp ce el își spăla picioarele, ienicerii i-au scos din biserică pe episcopii, preoții și călugării greci. Apoi el a urcat cu picioarele goale pe altar, a călcat peste cruce și, întorcându-se cu fața spre răsărit, a recitat rugăciunea. Suita sa și soldatii au îngenunchat și au lovit cu capul dalele de marmură ale pardoselei pentru a-i consacra lui Allah, prin rugăciunea Islamului, cea mai minunată biserică a creștinătății.

După rugăciune, sultanul le-a poruncit dervisilor și învățătorilor Coranului să stropească biserica cu apă de trandafiri, pentru a o purifica de necurătenia creștină.

În timp ce se îndrepta spre ieseală, m-am apropiat de sultan și nimeni nu m-a împiedicat. Apoi am stat nemiscat în fața lui, fără să spun o vorbă. M-a recunoscut, dar a fost derutat. Fața lui a devenit pământie, și-a rotit privirea în jur și a șoptit:

— Îngerule! Ai venit să mă iei?

Dar și-a revenit imediat și le-a spus însoțitorilor:

— Să nu se atingă nimeni de el!

S-a apropiat mai mult de mine, mi-a atins mâinile și obrazii ca să se convingă că sunt viu, apoi a izbucnit în râs și a spus:

— Încă mai trăiești, incoruptibilule? Sper că acum nu te mai îndoiești că voi face din Biserica pontificală a Romei grajd pentru calul meu.

I-am spus:

— Ai fost mai înțelept decât mine. Nu mi-a fost scris să mor lângă zidurile orasului. Dă poruncă să mi se taie capul, ca victoria ta să fie întreagă!

— Dar nu-ti pierde răbdarea, îngerule! a spus, și ochii lui de fiară sălbatică au strălucit. Pentru orice lucru există o clipă prielnică.

Si-a continuat drumul și a ieșit din biserică fără a se mai ocupa de mine. M-am amestecat printre oamenii din suita lui pentru a fi aproape de el. Voiam să mor, poate niciodată mai mult ca acum nu mi-am dorit cu atâta ardoare să mor. Multi oameni din suita lui m-au recunoscut, dar nici unul nu mi-a adresat o vorbă.

În fata bisericii, înaintea sultanului au fost adusi Lukas Notaras și un grup de prizonieri, alcătuit din nobili și senatori greci. Ei au îngenuncheat în fata sultanului Mehmet care, pe un ton sever, i-a întrebat de ce au manifestat o opoziție atât de înrâncenată, cauzând astfel orasului multe stricăciuni iar ostirii lui pierderi grele.

Lukas Notaras a privit în tăcere spre vizirul Khalil, care se afla în dreapta sultanului, cu barba lungă și chipul istovit, fiindcă sultanul îl obligase să-l însotească peste tot, să vadă cu ochii lui cât de însemnată i-a fost victoria.

— Vorbeste! Vorbeste cu curaj! l-a îndemnat sultanul pe megaducele Notaras.

— Ce am fi putut face când chiar din propria ta tabără au fost unii care ne-au încurajat să rezistăm? a spus Notaras cu glas amar, uitându-se în continuare acuzator spre vizirul Khalil.

Mehmet s-a întors atunci brusc spre Khalil și, apucându-l de barbă, a început să zgâlțâie în sus și-n jos capul cărunt al bătrânului vizir. Apoi a spus cu o voce foarte puternică, pentru a fi auzit de ieniceri:

— Te cunosc eu, Khalil, prieten al creștinilor! Dar tu i-ai slujit cu credință tatălui meu, la fel cum tatăl tău și bunicul tău au slujit cu credință ca mari viziri sultanilor dinainte. De aceea te iert și nu-ți tai capul după cum ai merita. Dar înaintea ochilor mei să nu mai îndrăznești să apari vreodată! Ascunde-te în cel mai îndepărtat colț al imperiului meu! Ca bunicul tău, care s-a înfățișat prima dată în fața sultanului în chip de cersetor, trăiește tu însuți de acum înainte ca cersetor!

Această sentință rapidă a fost o probă de curaj, de care o parte din sfetnicii lui poate că nu-l credeau în stare, numai că mulți nu au înțeles că această clipă el a așteptat-o cu răbdare încă din copilărie, cu aceeași răbdare cu care a așteptat să cucerească orasul Constantinopol. Tinerii ofiteri au început să-l insulte pe bătrânul vizir Khalil și, după câteva clipe de ezitare, au început și ienicerii să-l înjure. După ce s-a uitat atent spre demnitarii din suita sa, Mehmet a remarcat câțiva bătrâni care nu păreau entuziaști de hotărârea pe care o luase. Desemnându-i cu degetul, le-a poruncit:

— Urmăți-l pe Khalil!

Ceausii le-au smuls însemnele demnității de vizir cu tot cu vesminte. Pe jumătate despuiați, ei l-au urmat pe Khalil pe calea umilintei și uitării, în timp ce ienicerii strigau după ei numindu-i prieteni ai creștinilor și îi loveau cu bulgări de pământ însângerat.

După ce bătrânii alungați nu s-au mai văzut, sultanul Mehmet s-a întors din nou spre greci și i-a întrebat:

— Unde este împăratul vostru? Ce știți despre el.

Grecii s-au uitat unul la altul și au clătinat din cap. La rândul său, sultanul a ridicat bratele, prefăcându-se că se roagă și i-a întrebat ironic:

— Dar cum este cu putintă? Voi nu ați luptat alături de Împăratul vostru?

Câtiva senatori și-au aplecat capul cu umilintă, dar Lukas Notaras a răspuns cu mândrie:

— Împăratul Constantin a trădat credința noastră vânzându-ne pe noi, grecii, papei și latinilor. Noi nu-l recunoaștem de împărat. Noi preferăm să-ți slujim tie.

Apoi sultanul a poruncit să se aducă la cunoștința ostirii că trebuie găsit cadavrul împăratului Constantin, dacă acesta a căzut în timpul luptelor. A făgăduit o bună recompensă atât celui care îi va găsi cadavrul, cât și celui care poate dovedi că l-a ucis. Nici n-a terminat bine de spus asta, că au și apărut doi bărbați, care nu așteptaseră decât acest moment. Fiecare s-a jurat pe Allah și pe barba sa că l-a ucis cu propria mână pe împărat, apoi au început amândoi să se certe în fața sultanului, fiecare susținând cu îndârjire că celălalt minte. Sultanul le-a spus amândurora să caute trupul împăratului și ei au plecat certându-se

în continuare și explicând în ce loc l-au lovit pe împărat.

Din nou li s-a adresat grecilor sultanul, dar de data aceasta a fost mai prietenos și le-a promis multe, declarându-le că are încredere să lase pe mâna celor mai competenți greci guvernarea orasului. Le-a cerut să-i dea o listă cu nobilii de încredere, pentru a le răscumpăra el, sultanul, viața de la soldatii care îi vor fi făcut prizonieri sau sclavi. Lukas Notaras a spus imediat, din memorie, treizeci de nume. Ceilalți au dat doar numele prietenilor lor.

Nu am mai putut să mă stăpânesc, m-am apropiat de Lukas Notaras și i-am strigat:

— Trădător nebun, îți grăbesti singur pieirea!

S-a umplut de mânie Notaras când m-a văzut venind dinspre suita sultanului și a spus cu năduf:

— O politică suplă nu înseamnă trădare. Este singura salvare a unui popor disperat. Dacă mi-am pătat mâinile, am făcut-o pentru poporul meu. Cineva trebuia s-o facă. Poate că pentru un astfel de lucru este nevoie de mai multă bărbăție decât pentru o moarte în zadar. Tu nu mă cunoști destul pentru a mă judeca.

I-am spus:

— Fiica ta ajunsese să te cunoască și te-a judecat. Oamenii tăi au omorât-o la Kerkoporta, când ea a încercat deznădăjduită să apere renumele familiei Notaras de rusinea trădării.

Notaras a pălit și în ochii lui am citit o spaimă nemaipomenită. A urlat:

— Eu n-am nici o fiică! Eu n-am avut niciodată vreo fiică! Eu am doar doi băieți. Iar povestea ta cu Kerkopoorta este lipsită de sens.

S-a uitat când spre sultan, când spre congenerii lui, care s-au retras lăsând în juru-i un spațiu gol. A făcut un efort, și-a regăsit calmul și i s-a adresat astfel sultanului:

— Acest bărbat, mesagerul tău, te-a înșelat. El însuși îți poate confirma că am încercat de multe ori să colaborez cu el în favoarea ta. Doar din lăcomie și ambție m-a refuzat, pentru a se bucura de unul singur de protecția ta. Nu știu ce va fi făcut el în favoarea ta, dar mare lucru nici nu putea face, din moment ce era prietenul latinilor și al lui Giustiniani. Dumnezeu este martor că am slujit intereselor tale.

Mehmet a avut doar un surâs înghețat, mi-a făcut semn cu mâna și a mai spus o dată:

— Răbdare, incoruptibilule!

Apoi a dat o poruncă vistiernicului, s-a întors spre greci și i-a sfătuit:

— Însotiti-l pe vistiernic și căutați în grupurile de ostatici sau pe corăbii bărbatii pomeniti de voi. Probabil că mulți își vor fi schimbat vesmintele bogate pentru a-și ascunde rangul sub aparente înșelătoare, probabil că nici n-ar îndrăzni să-și spună adevăratul nume, așa că, oricât de mult le-as plăti oamenilor mei, tot n-ar reuși să-i găsească. Dar în voi au încredere. Mai mult, voi le puteți recunoaște chipul. Cumpărați libertatea lor de la negustorii de sclavi și de la soldați!

Si, pentru a arăta cât de mult tine să fie găsiți, l-a autorizat pe vistiernic să cheltuiască până la o mie de aspri pentru fiecare nobil răscumpărat.

Grecii au fost uimiti de generozitatea sultanului si l-au urmat de îndată pe vistiernic, discutând aprins si disputându-si între ei demnitățile cu care vor fi investiți. Dar Mehmet s-a uitat la mine cu un zâmbet perfid, fiindcă stia că eu pot citi în inima lui. Pe Lukas Notaras l-a trimis înapoi la palatul său, urându-i prieteneste grabnică însănătoșire sotiei.

Nu a mai părut interesat de mine sultanul. L-am însoțit totuși până la Blaherne. Când a văzut sălile murdare, pe care venetienii le despuiaseră de bogății, sultanul Mehmet a declamat:

Bufnita suspină printre colonade,

Un păianjen este paznic la-mpărat.

Poarta Harisiană era deschisă, iar peste santul de apărare fusese deja construit podul; în dreptul portii, sultanul i-a întâlnit pe ofiterii furiosi ai ienicerilor, care, după ce s-au aruncat la pământ în fata lui, au întrebat ce să le facă marinarilor din Creta care au apărut cele două turnuri din vârful colinei Acropole si au refuzat să se predea.

Ienicerii ar fi putut să înconjoare turnurile cu busteni si să-i ardă de vii, dar erau prea ocupați cu jaful pentru a-si pierde vremea cu o treabă ca asta doar pentru a omorî o mână de creștini. Mehmet stia cum gândesc ei, de aceea, pentru a nu încuraja indisciplina si pentru a nu le da un prilej să-i pună la îndoială hotărârile, a schimbat răul în bine si a spus generos:

— Eu îi respect pe oamenii curajoși, fie ei chiar si creștini. Pentru vitejia de care au dat dovadă, merită să trăiască. Să-si ia armele si lucrurile pe care le au, să meargă pe corabia lor si nimeni să nu le facă vreun rău!

Oarecum neîncrezători în promisiunile făcute de turci, marinarii din Creta au evacuat de îndată turnurile, ca să nu-i apuce seara, și au mers până în port cu sacii lor plini de lucruri în spinare, croindu-și drum doar pe străzile pustii, pentru a evita întâlnirea cu turcii care continuau jaful cu mare râvnă. Le-au luat cu ei și pe cele câteva călugărite de la mănăstirea apropiată, care fuseseră pângărite de turci.

După ce sultanul și suita lui au plecat călare ca să sărbătorească victoria, m-am întors la Kerkoporta și am îngropat trupul neînsufletit al Annei Notaras într-o cavitate scobită în zid de un proiectil. Mi s-a părut cel mai bun și mai respectabil mormânt. Și m-am gândit că într-o zi, cândva, din ochii ei câprui vor răsări flori întunecate ce vor privi orasul dintre ruinele zidului.

În betia sângelui și jafului din oras, viața unui om nu mai are nici un pret. După ce sultanul a plecat, turcii nu s-au mai sfiit și au continuat măcelul și s-au încăierat unii cu alții pentru prăzi și pentru femeile cu care voiau să se distreze. Pentru că nu au vrut să-l recunoască pe Profetul musulmanilor, unii dervisi ignoranți și fanatici mutilau bucată cu bucată trupurile grecilor luați prizonieri.

Am umblat fără să știu pe unde calc și sufletul mi-a fost amortit de tristete; în jurul meu totul era îngrozitor și confuz, dar nimeni nu s-a atins de mine. În mintea mea a stăruit doar ideea că trebuie să văd totul. Cu cât se umplu mai mult ochii de orori, cu atât mai mult se îndobitocesc, iar omul nu se mai poate smulge din mijlocul grozăviei, nu mai are putere să nu vadă. Sunt sătul de tirani și de fanatici, de crimă, de cruzimea și de patima lor mereu reînnoită, de cosmarul din care nu mă mai

destept, care-mi umbreste mintea si-mi loveste inima.

În apropierea bibliotecii imperiale am văzut câtiva negustori latini cu căruțe la care erau înhămate niste biete mătoage. Ei cumpărau de la ieniceri cărți si suluri de manuscrise pe pergament. Capul cărunt al bibliotecarului fusese retezat si aruncat cu o lovitură de picior în mijlocul curtii, unde zăcea într-o baltă de sânge. Ienicerii smulgeau copertele bogate ale Evangheliei si ale altor cărți sfinte si ardeau paginile ornamentate, pentru a recupera aurul pur din miniaturi si din initiale. Fără să crâcnească, negustorii cumpărau doar cărțile ce nu aveau ferecături aurite, miniaturi sau ornamente, fiindcă altfel ienicerii preferau să le arunce în foc decât să se tocmească pentru doi bani de argint.

Printre negustorii de cărți era si un tânăr erudit din Venetia, mare amator de cărți rare, care se ocupa de copierea si desenarea cărților. Plângea privind cărțile pe care le ardeau turcii, își isprăvisse banii. Povestea că a cumpărat zece tomuri din opera lui Aristotel si-si blestema stăpânul, care-i dăduse prea putini bani ca să cumpere din Constantinopol cărți rare după ce va fi fost ridicat asediul. L-a un moment dat, pierzându-si el stăpânirea de sine, n-a mai suportat si a scos din foc o carte căreia îi fuseseră de-acum detasate copertele aurite. Iar ienicerii au început să-l lovească cu picioarele în burtă.

N-as putea spune de ce m-au purtat pasii încă o dată la Poarta Sfântului Roman. Era o nemaipomenită agitație acolo si ienicerii căutau în grămezile de cadavre trupul neînsufletit al împăratului Constantin, fiindcă sultanului nu-i erau de ajuns doar vorbele celor care-l văzuseră murind. Ienicerii stergeau cu bucăți de pânză înmuiate în

apă fetele mortilor de pe care nu se mai puteau distinge trăsăturile. Până la urmă, cadavrul împăratului a fost găsit. Dar nu după chip l-au recunoscut, ci după cizmele de purpură împodobite cu vulturul bicefal. Pentru că basileul nu a smuls de pe ele însemnele puterii, chiar dacă în timpul asediului a luptat cot la cot cu soldatii de rând.

Am mers mai departe și am ajuns la magaziile unde fuseseră dusi latinii și grecii răniți. Dar fiind ei doar niște creștini blestemați, după ce au fost azvârliti afară, li s-au retezat capetele. Trupurile lor, unele peste altele, zăceau pe stradă, în apropierea portilor. Turcii răniți le luaseră locul. Gemetele și strigătele de durere ale turcilor nu se deosebeau cu nimic de cele ale creștinilor.

Urlau disperati pe diferite graiuri, cerând să li se dea apă sau implorându-i pe cei în putere să-i omoare pentru a scăpa de suferință.

De bolnavi se îngrijeau câțiva chirurghi turci și dervisi bătrâni, ajutați de călugăritele ce fuseseră luate ostatece după căderea orasului. Fiind ele prea bătrâne și prea urâte, nemeritând omagiile învingătorilor, fuseseră obligate să facă această muncă murdară și dezgustătoare. Ceausii erau deasupra tuturor și-i căutau pe turcii care-și jefuiau răniții proprii.

Printre călugărite am recunoscut-o pe Hariclea. Fusesse bătută și avea pe ea doar o cămasă sfâșiată. Fata ei urâtă era umflată de plâns. Stătea în genunchi și-l ținea de mână pe un tânăr frumos din Anatolia, al cărui obraz era abia ușor umbrat de o barbă mătăsoasă. Pe chipul băiatului se și vedea paloarea mortii și din legătura de pânză ce-i strângea pieptul picura sânge.

— Hariclea! am strigat-o eu. Ești încă în viață. Ce faci aici?

S-a uitat la mine fără nici o expresie de mirare, ca și cum faptul că am apărut lângă ea ar fi fost unul dintre cele mai obișnuite lucruri din lume și mi-a spus:

— Acest turc dezgustător m-a prins de mână și nu-mi mai dă drumul. Nu înțeleg ce spune.

Și a mai spus suspinând:

— Este atât de tânăr și de frumos băiatul acesta, că nici nu tin neapărat să-mi eliberez mâna din mâna lui. În curând va muri.

Cu cealaltă mână, Hariclea i-a sters sudoarea mortii de pe frunte și i-a mângâiat obrajii rotunzi de copil, iar fata crispată de durere a tânărului s-a destins. Apoi ea a izbucnit în plâns și, printre suspine, a spus:

— Bietul băiat, n-a apucat și el să jefuiască orasul împreună cu ceilalți, să se bucure de răsplată pentru vitejia lui din timpul luptei. Are prea multe răni și a pierdut mult sânge. Ar fi putut fura giuvaieruri și aur, s-ar fi putut distra cu multe fete frumoase, dar alt noroc n-a avut sărmanul decât să strângă mâna osoasă a unei femei bătrâne.

Tânărul a deschis ochii, a privit prin noi fără să ne vadă și a murmurat ceva în turcește.

— Ce spune? a întrebat Hariclea, și chipul ei a devenit mai luminos, fiindcă se desteptase din nou în ea curiozitatea dintotdeauna.

— Mărturiseste că nu există nici un alt Dumnezeu în afară de Dumnezeu, i-am răspuns eu. Și întreabă dacă și-a meritat dreptul de a ajunge în paradis.

— Bineînțeleș că si-a meritat Paradisul, a rostit Hariclea. Spune-i repede! Au si turcii Paradisul lor, după cum si noi, creștinii, avem cerul nostru. Nu mă îndoiesc, el va ajunge în Paradis, bietul băiat.

Un dervis, care purta un pieptar din piele de tap ce mirosea cumplit, si-a aplecat capul în fata băiatului muribund si a început să recite versetele din Coran care povestesc despre apa răcoroasă a Paradisului, despre arborii fructiferi si despre huriile vesnic fecioare. Băiatul a început să zâmbească. Dar după ce dervisul a plecat, a strigat de două ori cu vocea stinsă: Mamă, mamă!

— Ce spune? a întrebat Hariclea.

— Crede că esti mama lui, i-am răspuns eu.

Hariclea a izbucnit într-un plâns si mai aprig si a spus:

— N-am avut si eu un fiu... Nici un bărbat nu m-a vrut. Dar dacă el asa crede, n-as vrea să-l dezamănesc pe sărmanul băiat. Si-apoi, nici nu este un păcat.

A sărutat mâna băiatului, si-a lipit obrazul de obrazul lui si a început să-i vorbească cu o voce surprinzător de blândă, ca si cum, în acel moment zadarnic dintre viață si moarte, ar fi vrut să-si descarce toată tandretea înmormântată din inima ei. Agonizând, băiatul a mai strâns o dată cu putere mâna uscată din mâna sa si a închis ochii.

Deodată mi-am amintit ceva. Fără să mă uit în jurul meu, am traversat orbeste orasul si am ajuns la Mănăstirea Pantocratorului. Trebuia să știu. Trebuia să văd cu ochii mei.

În mijlocul curții, soldatii tâlhari aprinseseră focul să-si fiarbă mâncare. Aruncau în foc altarul

tăiat în bucăți și icoanele sfinte. Am trecut pe lângă ei și am ajuns la helesteul cu pești. M-am străduit mult până ce am reușit să prind unul din peștii cenușii ca pământul care înotau încet în apă. Când l-am scos din apă la lumina zilei, a devenit roșu ca rugina, așa cum prorocise călugărul Ghenadios.

Trecutul se scufunda împrejurul meu, icoanele sfinte ardeau sub ceaunele ienicerilor, timpul răsturnat urma o altă cale, legile naturii se clătinau.

Pietrele au vărsat lacrimi, peștii cenușii din helesteul Mănăstirii Suveranului Lumii s-au colorat în roșul suferinței. Ziua s-a sfârșit, întinericul a căzut peste lume. A început noaptea Fiarei. Cu capul aplecat, am ajuns acasă și m-am închis în camera mea.

Trupul mi-a cerut să mă odihnesc, dar sufletul meu este atât de trist și nu mai pot să dorm. Am scris ca să nu mai gândesc, am scris chiar și despre lucruri neînsemnate, mici, goale de continut, doar pentru a nu urla de durere, am scris până ce negrul cernelii s-a schimbat în roșu de sânge. Dar cine poate ști ce este sau nu este important? În fața lui Dumnezeu, virtutea unei muste are aceeași valoare cu virtutea unui elefant.

Începe o nouă zi. Soarele lui Dumnezeu nu a încetat să lumineze pământul, îi încălzește și-i mângâie cu raze iubitoare atât pe cei răi, cât și pe cei buni. Trebuie din nou să-mi folosesc ochii și urechile, să ies afară în lume, să văd tot ce se întâmplă. Până la capăt. Dar mă bucur că ea a murit, dragostea mea, că nu a trebuit să trăiască o asemenea zi.

30 mai 1453

În cursul diminetii a apărut un ceaus în casa mea. Dovadă că sultanul Mehmet nu a uitat de mine. Manuil i-a pregătit de mâncare. Nu m-au deranjat nici unul, nici altul.

Ceausul nu m-a împiedicat să ies din casă. S-a ridicat doar și m-a urmărit cuviincios de la o distanță de douăzeci de pași.

Au început să se umfle cadavrele pe străzi și în piete. Atât dinspre Europa, cât și dinspre Asia, fâlfâindu-si aripile, au sosit stoluri întregi de corbi în oras. Câinii urlă a moarte prin ogrăzi. Unii s-au sălbăticit și ling sânge sau sfâsie fetele cadavrelor.

Oastea sultanului și-a schimbat peste noapte, într-un mod bizar, înfățișarea. Doar ceausii pot fi recunoscuti după mantourile verzi și ienicerii după bonetele albe din fetru. S-ar putea spune că bărbații care trec pe stradă s-au deghizat pentru o sărbătoare macabră. Cei care umblau până mai ieri în picioarele goale și pășteau caprele poartă încălțări din piele suplă și sunt învesmântați în mătăsuri fine și velur. Un negru cu fata ciuruită de variolă poartă un mantou greu, brodat cu fir de aur. Toti s-au spălat și purificat conform preceptelor Islamului. Cu toate acestea, în tot orasul pluteste un miros de cadavre în putrefactie.

Hotia a devenit sistematică. Una după alta, casele sunt golite de mobilier și de covoare, chiar și de cele mai neînsemnate lucruri. Numeroase care, trase de boi, încărcate cu lucruri, ies din oras. În toate pietele sunt negustori care cumpără prada și o încarcă pe spinarea măgarilor și cămilelor. Cei mai aprigi tâlhari pătrund prin pivnite în caselor nobililor, după ce au spart cu baroasele și târnăcoapele peretii. Din când în când se aud tipete. Altă ascunzătoare este descoperită. Oamenii

ascunsi prin poduri sau în rezervoarele goale de apă sunt trasi de păr si de bărbii afară.

Dintre picioarele calului prăbusitei statui ecvestre imperiale, capul împăratului Constantin priveste orasul cu ochi sticlosi. Mehmet a ordonat să fie expus în centrul orasului pentru a putea înțelege toti grecii că împăratul este mort si că el, sultanul, îi mosteneste împărăția.

Nelinistit, sultanul Mehmet umblă călare prin tot orasul si cercetează palatele si bisericile. Pe Acropole s-a oprit si a spus: Aici îmi voi construi seraiul!

Lângă coloana lui Arcadius au fost decapitati crestinii. Aici odihneste, printre numeroasele cadavre de nobili, si trupul fără de cap al lui Gerolamo Minotto, bailul Venetiei. Aici este locul meu! m-am gândit eu si m-am asezat pe pământ, asteptând sosirea sultanului ca să alcătuiască noul guvern grec.

Am asteptat până seara; în cursul zilei, gărzile sultanului si ceausii au adus aproape cincizeci de greci cumpărați pe socoteala sultanului de pe corăbii sau din refugii. Li s-a dat apă să bea si o fiertură să mănânce, li s-au adus chiar si vesminte pe măsura rangului lor. Dar ei erau încremeniti în nelinistea lor si doar putini au îndrăznit să-si adreseze în soaptă unul altuia câteva vorbe. Din când în când, ceausii aduceau capetele retezate ale nobililor greci si le aliniau de-a lungul bordurii de marmură a pietei. Prizonierii arătau spre ei si murmurau numele celor pe care îi recunosteau. Multi căzuseră de pe zidurile de apărare în timpul luptei si fuseseră recuperati din mormanele de cadavre. Ceilalti fuseseră ucisi pe când se apărau.

Într-un sfârșit, însoțit de tinerii săi viziri, a apărut sultanul si a coborât de pe cal clătinându-se.

Avea obraji umflati de vin si de veghe, își tinea mâna pavăză peste ochi pentru a se apăra de soare. Dar în pupilele întredeschise ale ochilor lui immobili lucea o privire răutăcioasă si hotărâtă.

Prizonierii au îngenuncheat în fata lui si si-au aplecat capetele atingând cu frunile dalele de piatră. Sultanul li s-a adresat cu ipocrită prietenie, poruncindu-le să se ridice. Iar în timp ce trezorerul striga numele ostaticilor, sultanul Mehmet le cerceta atent chipurile si-l îndemna pe fiecare să-si confirme identitatea. Cei mai multi erau descendenți ai familiilor grecești vechi de sute de ani si numele lor era legat, atât în bine, cât si în rău, de istoria orasului. Doar câțiva demnitari lipseau.

Apoi Mehmet s-a asezat pe o dală de marmura, cu picioarele încrucisate, si-a mângâiat fruntea si a rostit:

— Prea multe-s lucrurile de care trebuie sa mă ocup, de aceea sunt obosit. Dar nu-mi îngăduie conștiinta să las pradă nelinistii niste demnitari atât de importanti. Am sosit aici, după cum am promis, pentru a stabili guvernul grec pe noi baze, în asa fel încât atât poporul grec, cât si celelalte popoare ale imperiului meu să poată convietui în înțelegere si prietenie. Mi s-a povestit că voi toti sunteți bărbați cu judecată, care, în ciuda vointei voastre, v-ati războit cu mine. Dar că acum, după ce orasul a fost pierdut, ati fi dispusi să mă recunoasteti de împărat si să vă puneti în valoare experienta si cunostintele în folosul meu — un tânăr nestiutor încă întru ale guvernării, ca poporul să nu pună la îndoială capacitatea mea de a-l conduce. Asa este?

Ostatecii au strigat într-un glas că sunt gata să-i slujească. Iar Mehmet a încruntat din sprâncene,

si-a învârtit privirea în juru-i si a întrebat cu ipocrită mirare:

— Dar unde este poporul grec?

Iar soldatii care înconjurau piata si suita sultanului au repetat întrebarea râzând cu poftă si strigându-si-o unul altuia. Au fost găsiți îndată câțiva bătrâni si câteva femei, înspăimântati, pe jumătate despuiați, care au fost împinsi cu lovituri de picioare spre sultan. Soldatii care-i împingeau au răcnit:

— Emirule, părinte al nostru! Privește! Aici este poporul grec.

Iar Mehmet a rostit cu demnitate:

— Fie-vă poporul vostru martor! Veti promite si vă veti jura voi oare pe Dumnezeu vostru si pe toti sfintii sărutând crucea ,pentru a confirma supunerea si jurământul ,că-mi veti sluji până la moarte, orice-ar fi să vă cer vouă, oricare ar fi locul în care vă voi aseza?

Ostatecii au jurat strigând, si-au făcut semnul crucii si au vibrat din toată fiinta lor, gata să sărute crucea ca pecetluire a jurământului de supunere. Doar câțiva au rămas tăcuti, cu sprâncenele încruntate si l-au privit suspiciosi pe sultan.

— Facă-se voia voastră! a spus Mehmet. Voi ati dorit-o. Îngenuncheati deci unul după altul în ordinea rangului vostru si plecati-vă bine capetele, ca să puteti fi mai usor descăpătânați de către călău, în felul acesta veti sluji cel mai bine, atât mie, cât si intereselor mele. Vă promit că voi da poruncă slujitorilor mei să vă aseze capetele la loc de cinste, alături de cele ale vrednicilor vostri compatrioti, în rest, nu vă voi face nici un rău, fiindcă ati fost înțelepti si ati promis de bunăvoie

că-mi veti fi credinciosi si că vă veti supune poruncilor mele, oricare-ar fi ele.

Mai întâi grecii l-au privit încremeniti, de parcă un fulger s-ar fi abătut din senin în fata lor. Apoi au început să tipe si să ameninte cu pumnii, iar unii au sfârșit iute în iataganele soldatilor, după ce au încercat să se arunce asupra sultanului ca să-l omoare, chiar dacă nu erau înarmati. Dar ceilalti au spus:

— Fratilor! Să înfruntăm moartea bărbătește, fiindcă ne-am săpat groapa cu mâna noastră.

Iar sultanul si-a ridicat bratele si a rostit cu o afectată blândete în glas:

— Nimic nu vă împiedică să constituiți un guvern grec în Cerul creștinilor, mai cu seamă ca acolo veti găsi, oricum, mult mai multi greci decât aici, în Constantinopol. Asa că grăbiti-vă să ajungeti la timp acolo, în ordinea rangului la care aspirati!

Ultimele lui vorbe au fost semnalul pe care călăii îl asteptau si ei au venit degrabă să-si împlinească misiunea. Soldatii i-au prins de brate pe ostatici si i-au fortat să îngenuncheze. Sângele a tâsnit gâlgâind aproape de picioarele sultanului, iar sultanul a dat poruncă să fie aliniate capetele pe bordura de marmură. Asa se face că în scurtă vreme toată piata Coloanei lui Arcadius a fost înconjurată de capetele demnitarilor greci, de pe care picura sângele. Pe fetele lor erau încremenite expresia groazei încercate si lacrimile ce nu se uscaseră încă.

Dar sultanul le-a vorbit din nou bătrânilor împietriti de spaimă si femeilor care plâneau, folosind graiul grecilor de rând din Constantinopol:

— Cu ochii vostri ati văzut că nu revendic dreptul de cuceritor al Constantinopolului. Eu am venit ca eliberator al poporului grec de sub opresiunea milenară a împăraților și nobililor. Pentru suferințele prin care a trecut orașul, sunteți, fără îndoială, doar voi cei vinovați, fiindcă nici nu ati fost în stare să vă scuturați la timp de jugul vostru, nici nu m-ati chemat în ajutor. Dar suferințele voastre s-au sfârșit. Eu îl asigur pe fiecare supraviețuitor că-si poate păstra casa și bunurile pe care le are, că este liber să muncească la fel ca până acum. În plus, de aceeași libertate se vor bucura și cei fugiti care se vor întoarce. Allah este bun și milostiv, veți vedea! Ati fost atât de mult jupuiti, înșelati și tâlhăriti, încât acum, când vi se oferă adevărata libertate, nici nu sunteți în stare s-o recunoașteți. Dar multumită mie, orașul vostru va fi mai înfloritor ca oricând. Voi face din Constantinopol cea mai strălucitoare nestemată a turbanului meu, cetatea regină a Orientului și Occidentului!

Și i-a poruncit vistiernicului să dăruiască fiecărui grec destui bani să poată să răscumpere libertatea rudelor și pentru ca aceștia să aibă cu ce să-si ducă traiul. Era un pret bun, fiindcă, dintr-un motiv sau altul săracii care nu sunt tineri și în bună formă, sunt întotdeauna vânduți doar pentru un bănut de argint. Dar bătrânii îndurerati de moartea celor dragi, de violurile săvârșite asupra femeilor și copiilor lor, cât și femeile ce trecuseră prin câte trecuseră, nu au fost nicicum impresionati de pretul răscumpărării lor, pe care sultanul îl plătise. De fapt, nici nu mai erau în stare să priceapă ce se întâmplă cu ei.

Priveam uimit în jurul meu și sângele siroia pe dalele de marmură. Pașii m-au purtat în fata sultanului. L-am întrebat:

— Dar megaducele Notaras? Nu-l văd aici. Ce loc îi vei fi rezervat în echitabilul tău plan?

M-a privit binevoitor, a scuturat din cap și a rostit pătinas:

— Răbdare, îngerule! Am trimis ceausii să-l aducă aici împreună cu fiii lui, dar văd că întârzie.

Și în timp ce, curios, îmi cerceta chipul, mi-a explicat:

— Notaras și-a ascuns fiica și neagă cu strânsnicie că ar ști unde este. De aceea, l-am trimis la palatul său pe eunucul alb, să mi-l aducă pe băiatul cel mic, cu care doresc să-mi împlinesc poftele. Este un băiat frumos și vreau ca însuși megaducele, tatăl lui, să mi-l dăruiască pentru a mă desfăta cu el după cum îmi va fi placul.

I-am spus:

— Ai băut mult. Sfidezi legile Coranului tău.

Și-a ridicat cu mândrie capul, a zâmbit larg, dezvelindu-și dinții de fiară sălbatică, și a strigat:

— Eu sunt singura lege! Nu mai am nevoie de nici un înger care să-mi soptească la ureche că sunt muritor, fiindcă știu că sunt mai mult decât un muritor. Nici Dumnezeu nu este în stare să-și dispute cu mine puterea asupra poporului meu pământean. Este de ajuns să ridic bratul și capetele cad. Este de ajuns ca tunurile mele să tragă și cad zidurile celor mai puternice cetăți. Vei mai nega că sunt mai mult decât un om?

I-am privit chipul și am știut că, în felul lui, substituindu-se lui Dumnezeu, avea dreptul să decidă asupra adevărului uman și a morții terestre.

I-am spus:

— Plină de prejudecăți îți este încrederea. Si de te-ai înălțat singur deasupra tuturor, tu însuți ți-ai făurit lanțuri și mai înspăimântătoare decât lanțurile în care este încătușat oricare alt om.

Lanțurile timpului și ale spațiului îți vor macina carnea trupului tău muritor și-ți vor zdrobi sufletul. Iar după ce vei muri, nu vei mai fi nimic.

Iar el a urlat:

— Va rămâne amintirea mea atât timp cât vor mai trăi oameni pe pământ. Am mai spus-o: nu mi-e dor de îngeri care să-mi susotească la urechi!

— Atunci poruncește să fiu ucis! l-am rugat eu. Te-am părăsit când am înțeles clar cine ești, ce intenții ai și ce urmează să se întâmple. Nu, mult timp n-as mai fi putut rămâne lângă tine. Fii milostiv și omoară-mă, ca sângele meu să se amestece cu sângele fraților mei.

Dar el mi-a aruncat doar batjocoritoru-i zâmbet de fiară și a repetat:

— Răbdare, Îngerule! Să privim mai întâi împreună ce adânc se poate cufunda în umilintă cel mai nobil grec.

Când mă depărtam de el, au sosit eunucii aducându-l cu ei pe megaducele Lukas Notaras împreună cu cei doi fii. După ce a auzit porunca sultanului, bănuiesc că Notaras, fiind un bărbat înțelept, a înțeles care-i va fi soarta. A păsit demn și nu s-a prosternat în fața sultanului. Eunucul alb i s-a adresat astfel sultanului:

— Stăpâne! A refuzat să se supună poruncii tale și nu a acceptat să-și trimită pentru plăcerile tale

fiul la harem. De aceea i-am adus pe toti în fata ta.

Arătând cu mâna spre capetele aliniat pe bordura de marmură a pietii, sultanul Mehmet i-a spus megaducelui:

— Oare de ce nu te-ai supus poruncii mele, când eu am constituit guvernul grec conform listei pe care tu mi-ai dat-o?

Cu chipul împietrit, Notaras a privit de jur împrejur, si-a făcut repede semnul crucii, a ridicat ochii spre cer si a urlat:

— Doamne, recunosc judecata Ta! Tu esti, într-adevăr, Dumnezeuul Judecării!

Apoi a mers încet de-a lungul bordurii de marmură, s-a oprit o clipă în fata fiecăruia si a spus:

— Frate al meu, iartă-mă, că n-am stiut ce fac!

După aceea s-a întors la fiii lui, a pus mâinile pe umerii lor si le-a spus:

— Să multumim lui Dumnezeu că murim păstrându-ne credinta si demnitatea neamului nostru grec!

Sultanul si-a ridicat bratele si a strigat cu vădită mirare:

— Cine ti-a vorbit de moarte? Oare nu ti-am făgăduit că te voi înălta deasupra tuturor grecilor? Supune-mi-te si porunceste-i frumosului tău fiu să accepte dorintele mele, oricare-ar fi să fie!

A spus megaducele Notaras:

— Dacă tot ai hotărât că eu trebuie să mor, nu-i nevoie să te înjosesti pentru a găsi un pretext. M-

am smerit deja în fata lui Dumnezeu. Pentru ce m-as smeri si în fata ta? Si de m-as umili, tot n-am fi noi salvati, nici fiii mei, nici eu. Dar potoleste-mi curiozitatea de om si spune-mi: oare de ce, în ciuda tuturor legilor înțelepciunii politice, trebuie să mor?

Si-a înclinat spre el sultanul Mehmet fata înflăcărată si a murmurat:

— Tu l-ai trădat pe împăratul tău, asa că ai putea să mă trădezi si pe mine.

Megaducele Notaras si-a aplecat capul si a mai spus o dată:

— Doamne, Tu esti, într-adevăr, Dumnezeu Judecătii!

Apoi a cerut favoarea ca fiii lui să fie decapitati mai întâi, pentru a fi sigur că ei nu-si vor renega credinta ca să-si salveze viata. Sultanul a acceptat. Cu mâinile lui, megaducele a aplecat capul băietilor lui în fata securii călăului, întâi a fost decapitat cel mare, după aceea cel mic. Nici o lacrimă nu a curs din ochii lui negri, pe care sultanul Mehmet îi urmărea cu interes. După ce i-au fost omorâti fiii, Notaras a spus:

— Conștiinta mea este curată si tot ceea ce am făcut doar pentru poporul meu am făcut. Dar pe tine nici nu te-am cunoscut, turcule, nici nu ti-am bănuিত ambitia fără de margini. Aceasta a fost greseala mea. Oare-mi vei îngădui să mă rog mai înainte de a muri?

Din cauza bărbăției de care a dat dovadă megaducele, sultanul a fost nevoit să-i accepte rugămintea si le-a poruncit ceasurilor să-l însoțească până la biserica apropiată.

Notaras a îngenuncheat în fata altarului jefuit de podoabe si a strigat:

— Doamne, am venit în fata Judecătii Tale! Doar Tu ai dreptul să mă judeci. Nici un om de pe acest pământ nu are acest drept. Dar, după ce a spus acele vorbe, si-a aplecat capul cu umilintă, a plâns si a rostit rugăciunea pe care o rosteste oricare grec: Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, iartă păcatele mele!

S-a mai rugat câteva clipe în tăcere, s-a ridicat si i-a urmat pe ceausi până la Coloana lui Arcadius, a îngenuncheat în sângele fiilor lui, si-a dezgolit grumazul, iar călăul i-a tăiat capul. Capul lui a fost asezat în vârful Coloanei lui Arcadius, deasupra tuturor capetelor demnitarilor greci. Apoi, scârbit de sânge si de miasma cadavrelor, sultanul Mehmet a părăsit piata si s-a întors la cortul său din mătase. Crezusem că totul fusese împlinit, si, cum nimeni nu mi-a spus nimic, am plecat spre casă.

Dar, întorcându-mă acasă, am fost urmărit pas cu pas de un ceas învesmântat în verde. De unde am înțeles că el nu avea de gând să mă uite.

Epilog

Aceste rânduri le scriu eu, Manuil, fiul lui Demetrios. Acel Demetrios care a slujit împăratului Manuil ca purtător de lemne la întreținerea focului în încăperile palatului. Dar eu, Manuil, i-am slujit lui Ioannis Anghelos, cel pe care latinii îl numeau Jean Ange, iar turcii îngerul si se temeau de el.

După ce a terminat de scris ultimele rânduri, i-am arătat stăpânului meu banii pe care îi ascusesem în pivniță, precum și cupa pentru euharistie, pe care reusisem să o salvez din Mănăstirea Hora, și i-am spus:

— Multi latini și-au răscumpărat viața de la vizirul sultanului. Răscumpără-ti-o și tu și să plecăm împreună din acest oras al morții!

El a spus:

— Nu, nu, moartea este cea mai mare iertare pe care o aștept. Dar salvează-ti tu viața și ai încredere în turci! Pentru că tu ești unul dintre aceia care, în toate timpurile, au continuat să trăiască, fiindcă sunt așa cum sunt și nimic nu este în puterea lor.

Veghease multe nopți, iar în ultimele zile nici nu a mâncat, nici nu a băut. Cu mintea încetosată de atâta post și veghe, nu a putut înțelege care-i sunt propriile interese.

În cea de-a treia zi de la căderea Constantinopolului, pe când turcii își făceau abluțiunea rituală în vederea rugăciunii de dimineată, a trimis sultanul Mehmet veste stăpânului meu să vină în fața lui. Am plecat împreună și nimeni nu m-a împiedicat să-l însotesc. Erau mulți greci împrejurul Coloanei lui Constantin cel Mare și priveau la ceea ce se întâmplă.

Lângă coloana constantină, arătând multimei capul împăratului Constantin, ce începuse să pută și ai cărui ochi se scurgeau, sultanul Mehmet a strigat:

— Cu sabia am cucerit Constantinopolul, cu sabia mi-am câștigat dreptul de succesor al

împăratului. Oare este cineva care să-mi conteste acest drept?

Stăpânul meu s-a apropiat de el și a rostit:

— Eu revendic dreptul de mostenitor, Mehmet, emir al turcilor! În purpură au fost înfășate picioarele mele când m-am născut, în purpură vor fi încălțate până în clipa morții. De nu o vei fi știut, află că sângele împăraților Bizantului curge prin trupul meu! Sunt singurul basileu al Constantinopolului.

Sultanul Mehmet nu a părut câtuși de puțin mirat, a scuturat doar din cap și a spus:

— Stiu tot ce trebuie să stiu. Chiar de-ti închipuiai că-i un secret pe care nimeni nu-l cunoaste, tatăl meu îl cunostea. Iar pentru mine, care am ochi și urechi în toată creștinătatea, până la Avignon, vorbele tale nu m-au surprins. Oare de ce-ai crezut tu că te-am lăsat să pleci? Oare de ce ti-am dăruit un pumn de pietre pretioase, chiar dacă stiam că mă vei părăsi?

Stăpânul meu a rostit:

— La Curtea ta, tu colecționezi oameni, la fel cum colecționa Aristotel ciudățeniile ale naturii. Cândva ai afirmat, în legătură cu natura umană, că nimic nu te poate uimi, fiindcă poți citi inima fiecărui om. Oare nici eu nu te-am uimit?

A spus sultanul Mehmet:

— Tu, Ingerule, m-ai uimit! Toamna trecută te-am lăsat să pleci la Constantinopol. Am sperat că vei organiza o revoltă pentru a-ti disputa puterea cu împăratul Constantin. De aceea ti-am oferit pietrele pretioase. Pentru a stârni conflicte între apărătorii orașului. M-ai dezamăgit. Să înțeleg,

oare, că, din întâmplare, în tine am aflat singurul om din această lume care nu-i încercat de ambicia puterii?

Iar stăpânul meu a spus:

— Clipa mea acum a sosit, în fata ostirii tale și a poporului grec revendic dreptul de succesor al împăratului și pretind de la tine împărăția mea.

— Nu fi nătâng, i-a spus sultanul Mehmet, clătinând înțeleghător din cap. Prosternează-te în fata mea, recunoaste-mi victoria și vei trăi. De nu, mă voi sătura de tine și te voi azvârli din calea mea, la fel cum Aristotel, săturându-se să tot care în spate oasele de balenă, le-a lepădat pe drum.

Stăpânul meu a spus:

— Dar nu esti tu învingătorul! Eu sunt!

Până la urmă, această încăpățânare l-a mâniat atât de tare pe sultan, încât a bătut din palme și a tipat:

— Întâmpla-ti-se-va așa după cum doresti!

Și le-a poruncit el călăilor:

— Dati-i încălțările de purpură să le poarte și-n clipa morții, pentru că-n purpură s-a născut. Eu nu-i contest originea împărătească.

Îndată l-au prins călăii pe stăpânul meu de brate și i-au smuls de pe el vesmintele, de a rămas acoperit doar cu cămasa usoară de pânză. Și l-au sprijinit de subsuori și i-au deschis cu cutitele vinele la stinghia ambelor picioare, așa încât sângele i-a acoperit în întregime genunchii și picioarele până la tălpi.

Si în timp ce sângele curgea, sprijinindu-se el de călăii săi, a ridicat stăpânul meu ochii spre cer si s-a rugat:

— Dumnezeule de neînteles, la cunoasterea adevărului Tău am aspirat în toate zilele vietii mele. Doar pentru ca să te găsesc pe Tine am trecut, rupând gratii, dintr-o închisoare în alta. Acum, în clipa mortii, Te rog: îngăduie-mi să mă reîntorc! Închide-mă încă o dată în lanturile timpului efemer si ale spatiului mărginit! Îngrozitoare si mângâietoare lanturi... Fii milostiv, îndurător, fiindcă Tu stii de ce Te rog!

S-a apropiat de el sultanul Mehmet, i-a ridicat bărbia ce-i tremura si i-a spus:

— Priveste-ti orasul, Ioannis Anghelos, basileu al Bizantului!

Cu ultimele puteri, stăpânul meu a rostit:

— Privesc splendoarea orasului meu. În acest loc, în care sunt acum picioarele mele, corpul meu astral se va reîntoarce. Va reveni pe ruinele zidurilor. Rătăcit din nou în spatiul si timpul mărginit, din pulberea năruitelor ziduri voi culege o floare întunecată în amintirea iubirii mele. Dar tu, sultanule Mehmet, niciodată nu te vei reîntoarce!

Astfel a murit stăpânul meu, Ioannis Anghelos, cu încăltări de purpură în picioare. Când si-a dat sufletul, turcii i-au retezat capul si i-au aruncat trupul în port, peste multimea de lesuri ce otrăveau marea.

După ce s-a autoproclamat împărat, sultanul si-a dizolvat armata si flota si le-a fâgăduit grecilor supravietuitori să-si aleagă un patriarh. Asa se face că a fost ales patriarh călugărul Ghenadios, care

era mai sfânt decât toti călugării, cel pe care turcii l-au crutat din cauza renumelui. Sultanul l-a chemat si l-a confirmat ca Patriarh al Constantinopolului, asa cum obisnuiseră să facă toti împărații. Ca semn pecetluitor al favorului pe care i l-a acordat, i-a dăruit un sceptru pretios si o cupă euharistică din aur. Sultanul si-a tinut promisiunea si le-a lăsat grecilor libertatea de a vietui după bunul lor plac în oras si de a avea propriile judecătoria. Le-a restituit si câteva biserici, dar cele mai multe biserici crestine au fost purificate si transformate în moschei pentru Dumnezeuul musulmanilor.

Ca o recompensă pentru neutralitatea pe care a manifestat-o în război si pentru serviciile pe care le adusese sultanului în timpul asediului, orasul Pera si-a redobândit vechile privilegii comerciale. Dar zidurile de apărare ale Perei au fost dărâmate, casele celor care au fugit închise si pecetluite cu sigiliul sultanului, iar bunurile, în cazul că proprietarii nu se vor întoarce în cursul a trei luni, urmează să fie vândute în profitul detinătorului.

Multi dintre cei ce fugiseră s-au întors la Constantinopol. Sultanul a promis favoruri speciale tuturor celor care vor putea aduce proba originii lor nobile, însă, după ce le-a fost stabilită descendenta, toti nobilii au fost decapitati. Dar pe săraci sultanul i-a iertat si i-a îndemnat să muncească pentru binele imperiului. I-a mai iertat pe geografi, pe istorici si pe arhitecti. Doar pe filozofi nu i-a iertat niciodată.

[1] Porțiunea cuprinsă între 0anșul de apărare 0i zidul exterior

[2] Porpiunea dintre zidul exterior și zidul interior
sau „cel mare” al Constantinopolului.